GRAI ŞI SUFLET

REVISTA „INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ŞI FOLKLOR"

PUBLICATĂ

de

Ovid DENSUSIANU

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII IAŞI

VOL. III — FASC. 1

BUCUREŞTI
Atelierele SOCEC & Co., S. A.
1927

CUPRINSUL

Pag.

V. Bogrea, Contribuție la onomastica *Romanului lui Alexandru* și *Romanului Troian* 1
A. Rosetti, Lettres roumaines de la fin du XVIe et du début du XVIIe siècle, tirées des Archives de Bistrița. II 12
G. G. Alexici, Elemente romîne în musica populară maghiară 67
T. Papahagi, Dispariții și suprapuneri lexicale 82
I. Stoian, Texte folklorice din Rîmnicul-sărat 101
M. Gregorian, *Syntagmátion romikón* 123
Alexandrina Istrătescu, Texte populare din județul Prahova 159
I. A. Candrea, Glosar megleno-romîn 175
Ov. Densusianu, La Soule în secolul al XVII-lea, după descrierea lui L. de Froidour 210

ÎNSEMNĂRI ȘI RECTIFICĂRI

I. A. Candrea: Quelques noms romans de la prunelle: it. prugna, esp. endrina, abruzz. *lèčene* 231
Alb. *kurθizë* 234
Alb. *kurθi-në* 235
Alb. *θengʼil* 235
Ov. Densusianu: Rom. *prunc* 236
Lat. *baculum* și înțelesul lui primitiv . . . 237
T. Papahagi: Arom. *flambu* 238
Arom. *kima* 240
Răspuns la o dare de samă 241

DĂRI DE SAMĂ

M. Bartoli, *Introduzione alla neolinguistica* (O. D.) 253
M. Roques, *Palia d'Orăștie* (O. D.) 257
C. Höeg, *Les Saracatsans* (T. Papahagi) 259

Fiecare volum al revistei apare în două, trei fascicole și prețul lui, prin abonament, e de 350 lei; în străinătate 50 fr. francesi.
Volumele apărute pînă acum (I și II) costă, fiecare, 300 lei.
Manuscrisele, publicațiile și revistele în schimb se trimit D-lui Ov. Densusianu: București, Str. Colței 24.
Abonamentele se adresează administrației revistei: București, Str. Timpului 19 bis.

GRAI ŞI SUFLET

BIBLIOTECA
UNIVERSITĂŢII
-IAŞI-

UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL

GRAI ŞI SUFLET

REVISTA „INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ŞI FOLKLOR"

PUBLICATĂ

de

OVID DENSUSIANU

III

BIBLIOTECA
UNIVERSITĂŢII
-IAŞI-

BUCUREŞTI
Atelierele SOCEC & Co., S. A.
1927-1928

Intrat înainte
de anul 1933
Biblioteca Universității Iași
17 MAI. 1934

BCU IASI / CENTRAL

BIBLIOTECA
UNIVERSITĂȚII
-IAȘI-

CONTRIBUȚIE LA ONOMASTICA *ROMANULUI LUI ALEXANDRU* ȘI *ROMANULUI TROIEI*

Numele proprii au fost utilisate cu succes, în ultimul timp, pentru stabilirea filiațiunei vechilor traduceri romînești. Mario Roques a putut ajunge — independent de Iosif Popovici — pe această cale la determinarea originalului unguresc al *Paliei dela Orăștie*. N. Cartojan are meritul de a fi aplicat acest criteriu la textele de care ne ocupăm. Dar materialul onomastic pe care ni-l ofer cele două romane, cu multiplele lor remanieri, este, firește, departe de a fi fost epuisat.

Ne propunem, deci, să examinăm aici cîteva casuri a căror interpretare confirmă în genere concluziile de pînă acum, dar în acelaș timp le depășesc, permițînd unele precisări relativ la filiațiunea versiunilor romînești sau lămurind mecanismul unor transformări, numai în aparență întîmplătoare, în aspectul numelor din original.

Povestea lui Alexandru Macedon, ca și legendele Troiei, sînt pline de „ostroave" minunate.

Printre aceste „ostroave", care adesea sînt niște pseudoostroave, întîlnim două, la care ne vom opri în special: *Ostrovul Dalfionului* și *Ostrovul Sitavilor*.

Vom trece deci repede — ca Alexandru însuși — pe lîngă

Ostrovul muierilor[1], unde locuesc femeile Brahmanilor[2], observînd numai, în treacăt, că el apare distinct de *Ostrovul Amazoanelor*[3], dar trebue pus în legătură cu *Femenie*. *Femenie* „pays d'outre la Mer Rouge", ce apare în *Roman de Troie* ca „pays des femmes" și a putut fi identificat de Gilles le Bouvier cu „le pays des Amazones"[4], pe când alții — după Langlois[5] — văd în ea pustiul *Philomelium* din Asia-mică, adică un echivalent al *Nadoliei* noastre[6].

Ostrovul clasic al *Alexandriei* e ostrovul Brahmanilor înșiși: „Este acolo *Edemul* [l. *Edenul*], ce ziceți voi *Macaron*, și sînt acolo Nagomudri, oameni goi și drepți; și au și împărat, Evant împărat", explică „filosofii" lui Alexandru[7]. Dar numele de *Macaron* („ostrovul *Macaronului*", *Ma-*

[1] V. Cartojan, *Alexandria*², 62: „[Evant] îl încunoștințează [pe Alexandru] că femeile Nagomudrilor locuiesc într'un alt ostrov și se întâlnesc cu bărbații lor numai odată pe an... Alexandru pleacă de acolo și trece pe lângă cetatea de aramă a muierilor fără să intre înăuntru"; cf. același, *Alexandria*², 88 urm.

[2] Forma *Rahmanții*, sub care apare numele lor în glosarul lui Iord. Golescu (v. *Șezătoarea*, 1922, 107), se explică ușor prin contaminația lui *Rahmani* cu *Germanții*; cf. însă și gr. βραχμάνες 'solomonar'.

[3] V. Cartojan, o. c.², 65: „Din India Alexandru pleacă spre *Țara Amazoanelor* și scrie o carte *Talistridei*... Bărbații lor trăiesc în alt ostrov și le agonisesc de mâncare, pe când ele poartă grija războaielor"; cf. același, *Legendele Troadei*, 49: „Moartea eroilor troieni este însă compensată, pentru câtăva vreme, prin venirea *Pantasiliei*, regina Amazoanelor. Acestea locuiau singure, în părțile răsăritului, despărțite de bărbații lor, cari trăiau aparte într'un ostrov foarte frumos..."

[4] Cf. L. Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française*, Paris, 1925, II, 438.

[5] Cf. și W. Wilke, *Die französischen Verkehrsstrassen nach des Chansons de geste*, Halle a. S., 1910, 25, 28.

[6] V. Păsculescu, *Lit. pop. rom.*, 107: „Toconul din *Nadolie*, Cea țară pustie". „În *Țara* mărăcinoasă Să se prăpădească, Tocma'n *Nadolie*, Cea țară pustie". Cf. și: „pământu *nadolii*", în Însemnările de călătorie la Locurile-sfinte ale lui Hagi-Nicolau din Craiova (publicate în *Arhivele Olteniei*, 1929, 106). Așa trebuie înțeleasă, cred, și „cetatea *Indolie*", care singură a rezistat creștinării, din cele „trei cetăți ale lui Irod" (T. Bălășel, *Versuri populare române*, Craiova, f. a., II, 31).

[7] Cartojan, *Alexandria*², 86.

karon'skij otok în redacţiunea sârbă)[1] e atât de transparent pentru prototipul gr. Μακάρων νῆσος „Insula Fericiţilor"[2], încât n'am fi zăbovit de loc la acest ostrov, dacă n'am avea de remarcat o variantă interesantă ca *Macarele*[3], formă hibridă turco-grecească (Μακάρεκη, ca Ῥωμέικη), pe care ediţia braşoveană din 1915 a *Alexandriei* o glosează parentetic: „ţara *fecioriler*" (p. 74)[4], în loc de: „ţara *fericiţilor*", adică: *Ostrovul fericiţilor* din Herodotul dela Coşula (p. 157) sau *Ostroavele Blajinilor* din *Mărgăritarele* Grecenilor[5].

Încă mai transparent e *Ostrovul Delfon* din romanul Troadei, unde vine să consulte oracolul „popa idolesc" Calchas[6], fiind că textul însuşi spune lămurit: „În ostrovul *Delphon (sic)* era şi capişte făcută de Elenii cei vechi, în care era un idol al lui Apolon dumnezeu, căruia îi aduceau nebunii Elini jertfe şi tămâie, numindu-l spre pieirea sa Dumnezeu, în care intrând dracul da răspuns celor ce întreba".[7] E, evident, „bozul dela *Delfi*", „Dumnezeul dela *Delfi*" şi „capiştea *Delfilor*" (τῶν Δελφῶν), de care e vorba, în pomenita traducere a lui Herodot (p. 21 = I. 50).

— Ce poate fi însă: *Ostrovul Dalfionului*?

El apare în următorul pasaj din ediţia dela 1833 a romanului lui Alexandru (p. 17 urm.):

„Iară într'acéia vréme era la *Ostrovul Dalfionului* măestrii făcute de lemn pe o roată, şi era acolo nişte viţăji.

[1] V. ed. Novaković, 85.

[2] Deja la Hesiod (Ἔργα καὶ ἡμέραι, 169): Μακάρων νῆσοι; cf. ngr. τὰ νησιὰ τῶν Μακάρων şi *Ostroave a' Blajinilor* (v. n. 5).

[3] Cf. şi Şăineanu, *Basmele române*, 42, 94.

[4] Poate, şi o aluzie la Brahmanii „feciori", „flăcăi", „bărbaţi", ai „muierilor" din celălalt ostrov; dar, mai probabil, o simplă confuzie grafică.

[5] Cf. *Dicţ. Acad. rom.*, s. *Blajinii*, unde şi sârb. ostrovu *blaženih*, glosând pe *Makaron'skij otok* din text, la Novaković, *l. c.*, nota. — Pentru legătura etimologică reală, de altfel, între acest Μακάρων (νῆσοι) şi macaroane, v. acum şi A. Schiaffini, *La diffusione e l'origine di fidelli 'vermicelli'* etc. (*Archivum Romanicum*, VIII [1924], 300).

[6] Cartojan, *Legendele Troadei*, 44.

[7] *Ibid.*, 55.

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII -IAŞI-

și cine vrea să-și ispitească vitejiea și norocul vitejiei din lume, acolo mergea și se lovia cu acei viteji... Alexandru auzi de acea roată, la *Ostrovul Dalfionului*, și mèrse la Filip și zise: Filipe! să mă lași să mă duc la *Ostrovul Dalfionului*, să-mi încerc striștea și norocul. Filip zise: dragul mieu Alexandre! nu ți se cade ție să mergi la *Ostrovul Dalfionului*, că ești prea tinăr, de cinsprezèce ani, și acolo sint viteji bătrini. Alexandru zise: Să mă lași, Filipe, să merg acolo. Filip zise: Alexandre, să fie voia ta deplin, și te du cu ajutoriul lui Amon, și Apolon dumnezeu să te întărească... Și [Alexandru] luă cu el pre Potolomeiu și pre Filon... și încălecă pre Ducipal, și plecă la *Ostrovul Dalfionului*", unde, spre marea admirație a filosofului Uranie, birui pe antagoniști.

Nu avem la îndemină edițiile anterioare acesteia [1], spre a vedea dacă ele vorbesc de *Ostrovul Dalfionului* (studiul lui Cartojan, care a compulsat întreg materialul disponibil, tipărit și manuscris, nu-l pomenesc), dar edițiile moderne, care o urmează cu mici modificări, nu totdeauna fericite, il au [2].

Că pasajul se referă la participarea eroului macedonean la jocurile olimpice, vede oricine. Unele versiuni romînești vorbesc, explicit, de „Ostrovul *Olimbiei*", unde „în vremea aceea era două roate făcute cu măestrie elinească" [3], redacția sirbească editată de Novaković vorbește de asemenea de „*olimbiistemь* kole" dela „*Olimbiiski* otokь" (p. 15), iar originalul bizantin amintește de cererea lui Alexandru către Filip de a i se da voie să plece „ἐς Πίσας . . . ἐπὶ τὸν ἀγῶνα τῶν Ὀλυμπίων" [4].

Aceasta nu limpezește însă originea *Dalfionului* insuși,

---

[1] *Istoriea lui Alexandru*, acum a treia oară tipărită, la anul 1833.— Exemplarul ce posed a fost cindva proprietatea „lui giupino Iacov negutătorul ot Botoșani" (*ex-libris* autograf, cu cirilice).

[2] V. ed. brașoveană sus citată, 10, sau ed. „Astrei" și „Casei Școalelor" (de M. Sadoveanu), București, 1920, 15.

[3] V. M. Gaster, *Lit. populară romînă*, București, 1883, 18.

[4] *Pseudo-Callisthenes*, herausgg. v. H. Meusel, Leipzig, 1891, 717; cf. Ausfeld-Kroll, *Der griechische Alexanderroman*, Leipzig, 1907, 40.

fiind că, pe de o parte, redacţiunile străine nu-l cuprind, iar, pe de alta, ele nu lasă îndoială că prin *Dalfion* trebue să înţelegem „Olympia". Problema rămîne, deci, întreagă: de unde provine acest bizar substitut al numelui *Olympiei* şi cum de a răsărit el în anumite versiuni romîneşti?

Răspunsul la ultima întrebare îl găsim în faptul că jocurile olimpice se chemau în antichitate şi *alfeice* (*Alphei praemia*, zice Marţial)[1], după numele fluviului *Alfeu* (Ἀλφειός, *Alpheus*), care udă localităţile Olympia şi Pisa (în Elida)[2]. *Apa Alfeonului* apare, de altfel, ea însăşi într'un alt pasaj al romanului (unde se povestesc luptele lui Alexandru cu Por)[3], în deplin acord cu redacţiunea sîrbă, care vorbeşte, la locul corespunzător[4], de *Al'fiona rěka* (s. *rěku*); iar cît pentru formă, *Dalfion* a putut rezulta din *Alfeon* (Ἀλφειόν, ac. lui Ἀλφειός)[5], fie prin imixtiunea lui *Dalion* (Δαλίων), numele afluentului său, *Diagon*, la Strabo (VIII, 344), a lui *Delion*, „ostrov" şi dînsul[6], ori a lui *Dafneona Apolona*[7] din sîrbeşte, fie, mai degrabă, printr'un fenomen de proteză analog celui din *Dalion*, *Dalimon*, *dalei*, *dalb*, *dargint*, *daurit*, etc.[8]

---

[1] *Epigrammata*, VI, 85, 8.

[2] Cf. W. Smith, *Dictionary of Greek and Roman Geography*, art. *Alpheus*.

[3] Cartojan, *Alexandria*[1], 64, şi *Alexandria*[2], 60.

[4] Novaković, 103.

[5] Cf. şi 'Αλφειωνίαν, ac. 'Αρτεμις, venerată acolo.

[6] Cazul n'ar fi de loc izolat: cu *Neptonabal*, numele unuia din cei doi demoni htonici care ajută lui Priam la zidirea Troii (Cartojan, *Legendele Troadei*, 12). Identificat cu *Neptunus* (cf. fr. *lutin*), e modelat evident după *Nectenav*, *Nektianv* (Cartojan, *Alexandria*[2], 8 = Νεκτενάβως, Νεκτανεβώς, numele fabulosului Faraon-mag (Mensel, o. c., 707 şi passim; Ed. Meyer, *Geschichte des Altertums*[2], I[2], 26).

[7] *Ibidem*, 8, 15. — E vorba, evident, de epitetul lui Apolo în legătură cu laurul (dafinul) consacrat lui (Δαφναῖος, ac. Δαφναῖον).

[8] Pentru aceasta din urmă, cf. cotoşi şi fr. dard, pe lîngă *duplecu* şi *dumbla*: „Ca pe puiucul lasă-l maica, Cînd la ţîţă mi-l *dupleacă*" (revista *Neculce*, V [1925], 344), „Şi 'mpotrivă nu-mi *dumbla*..., Nice 'n gînd nu mi-o *dumblat*" (*Junimea literară*, XV [1926], 6).

BIBLIOTECA UNIVERSITAŢII -IAŞI-

În ce priveşte întrebarea a doua, afară de cazul cînd s'ar admite că „Ostrovul *Dulfionului*" represintă o inovaţie a traducătorului romîn — ceea ce e greu de crezut[1] —, răspunsul nu poate fi, după judecata noastră, decît că redacţiunea sîrbă intermediară, din care deacind versiunile romîneşti ce cuprind acea formă onomastică, rămîne de aflat.

La aceeaşi încheiere duc, de altmintrelea, şi atîtea alte discordanţe onomastice între versiunile romîneşti şi textul sîrbesc editat de Novaković. Astfel, regina Amazonelor, *Talistrada* (în legendele Troadei, *Penthesilea*, deformat în: *Pantezalia*), se chiamă în redacţiunea sîrbă *Cliteran*, *Pliterea* (*Plin'ter'ee*)[2], sau — ca să luăm un exemplu chiar dela începutul *Alexandriei* — lui *Tarkinija carju*, stăpînind *velikago Rima*, din aceeaşi redacţiune, în versiunea romînească îi corespunde un *Merlichie împărat*: „şi spre amiazăzi împărăţia marele Darie împărat, iară Rîmul împărăţia *Merlichie împărat* şi tot Apusul cu toţi craii", scrie vechea ediţie

[1] Alt ceva e cînd din *Aris'var'na* sîrb (el însuşi, o corupţie din Ἀρισβαρζάνης grec), traducătorul nostru face: *Rizvan*, *Răzvan*, *Răsvan*, *Răzvan* (Cartojan, *Alexandria*[2], 101), sau cînd din sîrb. *Mesan'da* „voevoda Darijeva" (Novaković, 50) se face un *Mamant* Voevod, „boier al lui Darie" (Cartojan, *Alexandria*[1], 57), cu numele *Sf. Mamant*, prăznuit după calendarul ortodox la 2 septembre: sînt adaptări fireşti, în care iniţiativa fiecărui copist, necum tălmăcitor, nu se poate stabili. — Dar, relativ la numele *Răzvan* însuşi, e, poate, locul să spunem aici că, după socotinţa noastră, ca tot sol. *rezvan* 'coteux' (reflexul onomastic unguresc contează şi mai puţin), originea acestui nume e, probabil, orientală: turc. *rizvan* 'bon plaisir, agrément, bénédiction, paradis; nom de l'ange qui garde l'entrée du paradis', *rizvani* 'qui appartient au paradis' (Kieffer-Bianchi, I, 595): iar reputaţia de nume ţigănesc, pe care o are numele eroului din *Răzvan şi Vidra* lui Hasdeu, se datoreşte, poate, şi presupusei obîrşii ţigăneşti după tată a Domnului Moldovei, *Ştefan Răzvan* (v. Heidenstein, *Rerum Polonicarum ab excessu Sig. Augusti l. XII*, Frankfurt, 1672, 315, apud N. Iorga, *Pretendenţi domneşti în sec. al XVI-lea*, 53), dar, mai probabil, tocmai în legătură cu acest nume de Domn, obiceiului ţigănesc de a se numi cu astfel de nume ilustre (cf. *Basarab*, etc.): un *Răzvan* Ţiganul apare şi în *Ţiganiada* (ed. Cardaş, 82).

[2] Novaković, 108; cf. Cartojan, *Alexandria*[1], 76.

citată (p. 1), iar ed. Casei Şcoalelor parafrasează: „şi la amiazăzi domnia peste Persia marele Darie împărat, iară *Merlichie împărat* stăpânia R i m u l şi tot Apusul cu toţi craii" (p. 3). O enigmă mai mult, a cărei deslegare ne-o înlesneşte menţionata ediţie braşoveană din 1915, care scrie: „...iară R o m u l împărăţia *Merlichia* şi tot Apusul cu toţi craii" (p. 5), deoarece, chiar dacă *Romul* nu e *Romulus*, ci *Roma* (*Rimul*), *Merlichia* arată limpede că e vorba de *Mira Lichiei* (τὰ Μύρα τῆς Λυκίας), celebra metropolă a celor 32 de episcopate unde a strălucit Sf. Nicolae din Patara şi de unde ni-a venit vestitul Matei al Mirelor, ajunsă sub Teodosie II capitala Liciei subjugate de Romani; ca „*Merlichia*, de unde este Sfîntu Nicolae", apare acest simbol al Orientului roman şi în pomenitele note de drum la Ierusalim, din 1835, ale negustorului craiovean Hagi-Nicolau (*l. c.*, 106)[1].

Dar să ne întoarcem la ostroavele noastre.

Mai interesantă geneză ca *Delfionul* are *Ostrovul Sitarilor* din istoria Troadei.

El apare în manuscrisul n-rul 2183 din Biblioteca Academiei romîne, în care Cartojan[2] a descoperit de curînd „cea mai frumoasă ca stil... şi mai interesantă prin originea ei dintre versiunile romîneşti ale istoriei Troadei".

Se spune, anume, acolo — după resumatul autorului — că „Paris"[3], însoţit de Deifov, Eneia şi Polidam, pleacă cu 22 de corăbieri şi debarcă la *Ostrovul Sitarilor*, u n d e s e a f l a o c a p i ş t e a A f r o d i t e i, unde se adunase norod mult din toate părţile lumii greceşti" (p. 43).

[1] La prefacerea toponimicului într'un nume de împărat va fi contribuit, poate, şi relativa asemănare cu numele împăratului bizantin *Mavrichie* (*Mauricius*); cf. şi *Revista critică-literară*, III (1895), 296.

[2] V. a sa *Legendele Troadei în literatura veche românească*, 43 urm.

[3] Obişnuit: „Alexandru Parij" (Cartojan, o. c., 13, 18). Relevăm lucrul incidental pentru a arăta că cercetările mai nouă au ajuns la concluzia, că singurul nume propriu al răpitorului Elenei era, la Homer: Ἀλέξανδρος, — Πάρις nefiind decît un apelativ, cu înţelesul de „arbitru"; cf., las. par ex. R. Blümel, *Paris = Schiedsrichter*, în *Indogerm. Forschungen*, XLIII (1926), 274 urm.)

Autorul meritoasei monografii adnotează: „*Ortygia*, eo quod ibi primum nate fuerunt coturnices" (Guido da Columna).

Confusiunea, e fosă, evidentă.

Ostrovul, vestit prin cultul Afroditei, de care e vorba în textul romînesc, nu are a face cu *Ortygia* (Ὀρτυγία), insula consacrată Asteriei, celei prefăcute de Zeus (= etimologia populară) în prepeliță (ὄρτυξ) şi, apoi, în insulă (Delos sau alta): „sitarii" din ostrovul Afroditei au cu totul altă origine decît prepelițele din Delos. Ei au răsărit — de fapt, tot printr'o etimologie populară — din însuşi numele grecesc al insulei Afroditei, Κύθηρα (lat. *Cythēra*, azi *Cerigo*)[1]. Şi Cartojan ne furnisează el însuşi toate piesele necesare dovedirei acestei filiațiuni.

Ca şi Μυκήνη (Μυκῆναι), care apare în textul romîn ca *Misena*, şi ca şi Κίρκη, care devine în acelaşi manuscris: *Sirsa* — reflexe evidente ale unor prototipe romanice, la care trimit o sumă de alte considerații expuse de autor[2] — Κύθηρα apare acolo (f. 21 v.) sub aspectul francisat: „ostrovul *Sitaria*" (cf. fr. *Cythère*)[3].

Dela „Ostrovul *Sitaria*", fusă, şi pînă la „Ostrovul *Sitarilor*" nu e decît un pas; iar trecerea a fost uşurată de un intermediar ca „Ostrovul *Sitarii*" (p. 45), în care forma de gen. sing. fem. (*Sitariei*, *Sitarei*) se putea uşor confunda cu *sitarii*, nom. pl. masc. dela numele de pasăre *sitar(ul)*. Şi astfel, odată trecerea făcută, lesne s'a putut ajunge, atît la „Ostrovul *Sitarilor*" (cf. şi p. 44), cît şi la „Ostrovul *Sitarului*" (p. 49).

Dar — fiind că se presintă ocasia — să ni se permită a spune un cuvînt şi despre originea apelativului *sitar* însuşi.

Exceptînd pe Cihac, care-i atribuia o etimologie slavă

---

[1] Cf. Smith, o. c., s. v., unde şi forma adjectivală Κυθήριος.

[2] *O. c.*, 60. — Iar *Briseida* poate fi socotită mai degrabă ca forma de ac. gr. dela Βρισηΐς. — Ἕρμης şi Κύτηρα trebue corectate în: Ἑρμῆς şi Κύθηρα, etc.

[3] Cf. şi: „Meseniu, pământul *Sirisinilor* [= Saracenilor]" (Cartojan, *Alexandria*², 29).

(„rsl. *sitije* 'juncus': l'animal habite les jonchères"), majoritatea lexicografilor noștri consideră pe *sitar* ca un derivat din *sită* fie pentru că „ciocul lui aduce cu o sită" (Șăineanu, *Dicț. univ.*), fie pentru că „beim Nahrungsuchen Löcher dicht nebeneinander in die Erde bohrt" (Tiktin, s. v.). Sugestia a venit, probabil, din *Ornitologia* lui Marian (II, 290), unde se vorbește de „ciocul subțire, drept și cilindric [al sitarului], care-i servește ca o *sită* (!) pentru scoaterea insectelor și a viermilor ce-i servesc de nutreț, de prin mlaștine, din mușchiuri și gunoaie" — observație bizară, vădit influențată de etimologia populară, pe care n'o găsim în nici un tratat științific sau popular analog din literatura streină[1], deși toate atrag atenția, cum era firesc, asupra dimensiunilor și structurei caracteristice a ciocului păsărei, care alcătuește criteriul fundamental al nomenclaturei ei în limbile vechi și nouă, dela vgr. σκολόπαξ (înrudit, după Boisacq, cu σκόλοψ 'pieux, pal') până la fr. *bécasse (bec)* sau germ. *Schnepfe* (rudă cu *Schnabel* 'cioc', după H. Paul[2]).

Căutând în această direcție, am avut un moment iluzia că originea rom. *sitar* ar putea fi în ngr. σιττάρι = σιτιττάρι (cf. it. dial. *gallina arciera*, etc.). Dar extensiunea cuvântului, între altele, face puțin probabilă o asemenea bază.

Ne oprim, deci, la părerea că *sitar*, care nu o numai *scolopax rusticola*, ci și *sitta europaea*, nu se poate despărți de vgr. σίττη· ἡ νῦν, οἶμαι, λεγομένη σιταρὶς (Suidas), σίττη s. σίττας, ὄρνις ποιός (Hesychiu), σίττον, οἱ μὲν γλαῦκα ἢ κίσσαν ἢ ἱέρακα *(idem)*, σιταρίς 'pica', σίττυρις 'avis quaedam' (v. Stephanus, s. v.), ngr. dial. σιταρίδα, σιταρήθρα, σιταρούδι 'σπίνος, ἄλλως ἀμπελουργός' (Amantos[3]) — adecă o pasăre oarecare

[1] V. d. ex. Edm. Perrier, *La vie des animaux illustrée*, t. IV; J. Salmon, *Les oiseaux*, 189, 599, sau Brehm, *Tierleben*, ad loc.

[2] Cf. și Kluge, s. v. — Pentru alte numiri ale sitarului, v. Rolland, *Faune populaire de la France*, II, 353, 590, și Riegler, *Das Tier im Spiegel der Sprache*, 183.

[3] Συμβολὴ εἰς τὸ χιακὸν γλωσσάριον, Atena, 1926, 600, unde se dau ca sinonime și σιταρίτης, σιταρᾶς, probabil tot atât de străine de σιτάριον, 'grâu, cereale', ca și ψιττακός 'papagal' față (cf. ψίττα, ψίττα 'pst!').

din genul *sittella*[1], o *pica* sau un *picus*[2], cu ciocul mare, ca și *becața* sau *ciocăneaua*[3] însăși: sp. *pitorra*, sinonim cu *becaza*, explicat din *pit* = *pic*, față de lat. *picus* 'Specht' și *pica* 'Elster', oferă un pendant convingător în ce privește partea „reală" a problemei, iar, cît despre laturea formală, formațiuni ca σιτταρίς, etc., fac plausibilă existența timpurie a unui derivat în -άριο(ς), postulat de rom. *sitar(iu)*, **sitarius,-m.*

Închizînd, acum, această paranteză etimologică, ne mai rămîne de elucidat o chestiune finală.

Spuneam că multe din „ostroavele" celor două romane sînt, de fapt, pseudo-ostroave.

Astfel, într'un pasaj din *Războiul Troadei* (ed. Lera Morariu, p. 47) cetim: „...mulțime de oști de la Atina, de la Fitalie[4], de la Elada, de la Rodos, de la Itisia[5], de la Salamina, de la Krit, de la *Argos*, de la *Corint* și din *alte ostroave* multe".

Trebue să observăm, însă, că obiceiul de a numi așa, fără discernămînt și precisiune, orașe sau ținuturi situate în apropierea mărei sau unui fluviu, nu constitue o particularitate a textelor noastre, care vorbesc, în adevăr, de *Delphi* și *Olympia* ca de „ostrovul *Delfon*" și „ostrovul *Dalfionului*".

În însemnările de călătorie la Locurile-sfinte, amintite mai sus, Hagiul din Craiova scrie: „de la mînăstirea Vatupetului[6] cu 32 de oameni în corabie am ieșit *pă la ostroave alecă pă la orașe* ce să va arăta... la sicișî[7] ... la potămosi[8], unde este sfîntulî Ioanî bogoslavi..." (p. 103).

---

[1] Cf. și Korais, Ἄτακτα, IV, 602.

[2] V. Marian, o. c., sub *țircă* și *ciocădătoare*.

[3] *Ibidem*, II, 390 (după Cihac).

[4] *Thettalia* = Thessalia.

[5] *Ithaca*.

[6] *Vatopedi*.

[7] *Chios*, turc. *Sacis*.

[8] *Patmos* (care se va fi întîlnit, poate, cu gr. ποταμός în mintea negustorului originar din sudul Dunărei), ostrovul renumit prin patimile Sf. Ioan Teologul. Cf. și recenta relațiune de pelerinaj la Ierusalim a păr. Dr. Gr. Cristescu: *Mai aproape de Tine, Doamne!* Sibiu, 1929, 41 urm.

Iar, după toate acestea, vom înțelege și cum se face că Simion Dascălul a putut scrie, despre Despot: „și au tras spre R î m... și de acolo mutindu-se la *alt ostrov*" (ed. Giurescu, p. 181) și — abstracție făcînd chiar de faptul că în capitolul imediat precedent se vorbise de „nașterea sa la o s t r o v u l S a m o s" — nu vom mai întreba: „credea Simion Dascălul că Roma este *un ostrov?*" [1].

V. Bogrea

[1] P. P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin*, București, 1925, 52, cu nota.

LETTRES ROUMAINES DE LA FIN DU XVIe ET DU DÉBUT DU XVIIe SIÈCLE TIRÉES DES ARCHIVES DE BISTRITZA

II

27

Planche XIII

Succava (Bucovine), 1601.

Barnovski, préfet de Suceava, prévient le maire de Bistritza que des malfaiteurs serbes, qui avaient servi dans l'armée de Michel le Brave et s'étaient réfugiés ensuite en Pologne, ont pris le chemin de Bistritza en passant par Cîmpulung. Les hommes de Barnovski, lancés à leur poursuite, ne les ont pas rejoints.

✝ *Pan Brъnovskii, vel(i)kii čašnik, pišem poklon i mnog život i zravie prijatelem našem dobrim vъzljublenim i ardnom, pan prъkalab ot Bistricä i pan birъul tiž ot tam.* Dup'acasta dau ştire dumilōr vostre de rindul a neşte furi şi tъlhari şi făcători răi, neşte Sirbi ĉe-u fost la Mihaiu Vodă mainte şi s'au ѫkinat apoi la Leşi. Erъ căndu iaste acmu, ei s'au sculat de-u fugit di ţara leşescă. Decă au trecut ѫ ţara nostră, ei au luat tot prin munte pănă la Cănpol-lungu. Deĉe noi, decă am prinsu de veste, noi am sărit dup-ănşii; deĉe, căndu am sosit la Cănpul-lungu, ei ѫtra ѫ mъnte. Deĉe nu le-m putut s(t)rica nemică. Şi au grăit ōmeni de-i noştri cu dănşii; deĉe e-u ѫtrebat ĉe ōmeni sintu şi unde mărgu şi cum le iaste voe: ei a dzis că mărgu să slujescă

1-3 (traduction): *Nous vous écrivons (en vous envoyant) des salutations de longue vie et de santé, à vous, nos amis très bons et appréciés, au préfet de Bistritza et au maire du même endroit.*

Pl. XIV

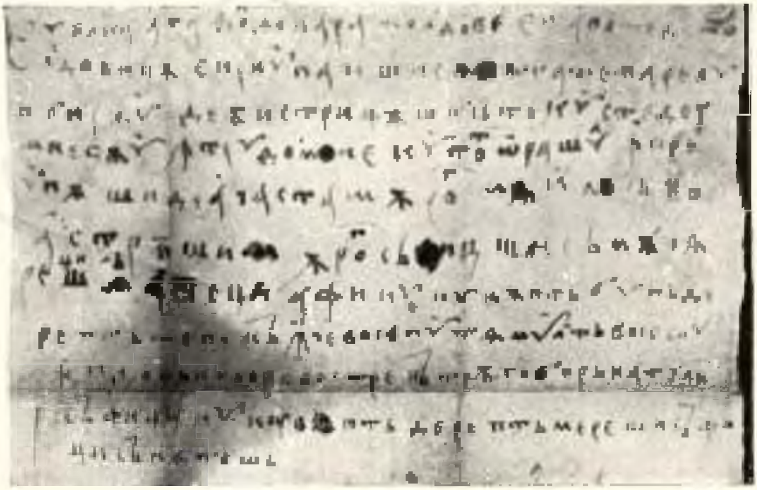

No 28

Mre de Moldovitza, 1601-1602 ou après 1605.

la Jienon. Deĉe eu vă dau știre dumilor vostre, forte să vă păziț de neşte căni ca ceste, să nu-i credeț până nu veț vede adevăr ꙟcătruo mărgu și cum le iaste tocmala.

Zaliie daim znaniie godnici i da budet zravedno o g(ospod)i, amin.

V° adresse: *Pišem priijatelem našem, pan prъkalab ot Bistrică i do birъu tiž ot tam.*

Papier. Filigrane n° 27. Encre marron foncé. Sceau plaqué, octogonal, papier appliqué sur cire. Indéchiffrable. Au verso, une autre main a tracé en caractères latins: *ao 1601*.

Arch., n° 24. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 5, n° x et *DH*, XV¹, 779, n° 1604.

Barnovski apparaît pour la dernière fois comme préfet de Suceava dans un document du 8 juin 1600. En 1602 il était remplacé (*SD*, VI, p. 15, n° 18 et XI, p. 86, n° 177).

28

Planche XIV

Mre de Moldovitza (Bucovine), 1601-1602 ou après 1605.

L'évêque Agathon, supérieur du couvent de Moldovitza, promet au maire de Bistritza et à ses conseillers de leur être fidèle et de leur rendre service et les prie d'avoir confiance en lui.

Eu vl⟨ă⟩dica Agaѳon de țara Moldovei, anome de Moldoviță, scriu paĉe și sănătate marelui birău de Bistriță, și să te custe dumnedzău ꙟtru domnie cu tot orașul ꙟpreună. Și de aĉasta mă rog mă⟨ri⟩ilorъ voastră, și mă rog să fiți și să mă ĉareți și să aveți a fi cu cuvântъ bunъ dereptъ mene, că ꙟ ĉe voiu putъ multъ voiu sluji domniilorъ vostre. Cătră goborъnatulъ să fiți cu cuvântъ dereptъ mare. Și să fiți sănătoșъ.

V° adresse: Aĉasta carte să se de la măna biereul de ĉъtate Bistriței.

Longue feuille de papier, sans filigrane. Encre marron. Sceau plaqué, cire verte, type armoiries: un écusson et 3 lettres.

Arch., n° 231. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 3 n° v et *DH*, XV¹, 788, n° 1623.

Cette lettre, comme l'a indiqué M. Iorga, paraît avoir été écrite par trois mains différentes: 1. le protocole initial, 2. le texte, à partir de *a fi* (l. 5), 3. l'adresse.

Agathon a été évêque de Roman entre 1584-1591 et du 13 août

19-20 (traduction): *Nous écrivons à nos amis, au magistrat de Bistritza et au maire du même endroit.* 8 biereul : sic!

1586 au 6 mai 1606. Il se retire, après cette date, à Moldovitza. En 1592 il est fait mention de lui comme métropolite de Moldavie. V. N. Iorga, *Istoria literat. religioase*, 124; Id., *Istoria bisericei românești*, I, 187, 429 et II, 335, 336 et 343.

29

Mre de Moldovitza (Bucovine), 1595-1622.

L'évêque Agathon et le prêtre Mitrofan, supérieur du couvent de Moldovitza, annoncent au maire de Bistritza que les invasions des Tatars ont pris fin et que la paix règne à nouveau en Moldavie. Ils le prient de rouvrir les frontières aux commerçants et d'exempter des droits de douane les objets que le monastère fait acheter à Bistritza.

✝ Cu mila lui dumnedzău, eu plecatul vl<ă>d<i>ca Agaѳon şi popa Mitrufan, egumenul dela mănăstirѧ de Moldoviţă, scriem multă paĕe şi sănătaate laa domnĕalui la ĕenstitul birău şi la tot sfatul Mării tale deꙟ oraşul Bistriţesi. Cătră aĕasta poftem dela prĕ m<i>l<o>stiv domnul dumnedzău să dăruѧscă bună paĕe şi sănătaate Măriilor vostre, amin. Alta, de veţi vrĕ Măriѧ vostră să ştеţi cum<u>-i ꙟntr'această ţară, de rândul veştelor, cu mila lui dumnedzău acmu iѧste paĕe bună şi s'aau curăţit ţara de tote oştele şi am fost şi noi cu Măriѧ sa cu Vodă la ꙟpăratul, şi să ştiţi Măriѧ vostră că multѧ am ꙟblat pre la toţi Başii şi la ĕei Veziri peꙟntru ĕei vrăjmaş de Tătari, că era să vie făr' griţi pre aiĕѧ să treacă, ĕe cu voѧ lui dumnedzău şi cu nevoinţa ĕe am nevoit şi am spus Başelor cum<u>-i ikes<ă> calĕ pre aiĕѧ. Dĕĕe, cându-i acmu, noi rugăm pre domnĕavostră să faceţi bine să slobodzi<ţi> calĕ să să hrănĕască acĕşt<i> săraĕe de omene, că dentr'aceĕe nu-i neĕe o grije. Alta, forte rugăm pre domnĕavostră, că am tremis doi cai cu trĕbele mănăstiriei, să cumpărăm neşte săcuri şi de alte ĕe ne va mai trebui. Dĕĕe forte rugăm pre domnĕavostră să faceţi bine să ertaaţi vama acestor doi cai; noi mai multѧ avem a sluje Măriilor vostre. Şi să fiţi Măriѧ vostră sănătoşi dela m<i>l<o>stirul Hs. Amin.

---

15 ikes<ă> = inkisă.

V° adresse: Le cinstita mână a birăului de orașul Bistriței și la tot sfatul Măriei sale să să dé.

Papier. Filigrane n° 29. Belle écriture. Encre noire. Sceau plaqué, cire noire, tombé. Signature autographe, indéchiffrable.

A partir de *mănăstirii* (l. 19), au verso.

Arch., n° 63. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 12, n° xv et *DH*, XV[1], 750, n° 1352.

Pour la date v. la lettre précédente et *DB*, II, p. ix.

30

Planche XV

Nord du Maramureș, entre 1602 et 1617

Bilță Toma, magistrat dans le Nord du Maramureș, certifie à Georg (Szechy), maire de Bistritza, que le nommé Nistor, du village de Telciu (d. Bistritza-Năsăud), n'est pas responsable de la confiscation des moutons appartenant à plusieurs villages du district Bistritza-Năsăud, ordonnée par Bilță et exécutée par ses hommes. Les habitants de 5 villages ont témoigné en ce sens. D'ailleurs Nistor, pendant la confiscation, se trouvait dans son village. Le maire de Bistritza est prié de punir quatre habitants de Telciu qui empêchent les émissaires de Bilță d'arriver à Bistritza.

† Cu mila lui dumnedzău, adecă eu Byljă Toma, juratul din Maramureș, din vidicul de sus, cu scryu multă sănătate și voe bună și slujbă și mare preință la byrăul de Bystryță, la Siuč Jurjъ și la sfatul domniei sale, cum au verit omul domniei sale din Tălčъ, anume Nistor, de zice că-lъ năpăst⟨u⟩escъ acei oameri če l(é-a)uъ luat eu oile, cu oamerii miei; nu este vinovat neče nu fostъ acol(e), neče au avut știre, că eu amъ strânsъ oamerii a činči sate če au fostъ atunče. Deči a-mъ jurat și ⟨i⟩-am čercat și n'am putut afla vină prinsъ, neče a fostъ cu știre lui, neče au fostъ acolé, că a zurat din Seliște popa Ionča și Fed Mihai din Săčel, au jurat Marcuș și Ion di⟨n⟩ Moisciu, *ho* Vlad Grigor⟨e⟩ și Coman Dan, și din Vișeul de sus Hapca Simion, Tomiagă Jurče, din Vișeul de mijloc au zurat Am-

9 a-mъ = i-am 12 ho = v. *prép. v. sl.*

dreico Ștefan, Corbъ Andreica, din Borșѧ au ğurat Nicoară. Aĉeѧ toți ѧ-mъ (ğ)urat cūm aĉestъ ōm n'au fostъ neĉe ꙟntr'o tragere, neĉe au dat ōile nemăru⟨e⟩, ĉe ѧste ōm dereptъ. Dereptъ nĉeѧ cāndъ au lūat aĉei ōameri ai miei aĉѧle ōi din mūnte, Fed Mihaiu a fos⟨t⟩ cu 50 de ōamiri ꙟn Talĉъ și a vădzut pre Nistor acasă; și a fostъ ō slūgă din Tōlĕ ĉe ѧste la mar(h)ă, deĉi mi-au ꙟndereptat aĉela și am aflat marhă ꙟn pĭcoare, și... (d)e față ale mѧle la dînșii. După aĉѧ simtъ patru ōamiri ꙟn Talĉъ, anume ğudele și Cozma și Macsin crainicūl, d'a lo a i Simion ѧs⟨t⟩e, de ne lūngă ōamerii ca se nū poată sosi la domniѧ ta. Deĉi te rugăm pre do⟨m⟩niѧ ta să-i ĉerți și să credzi că ĉe am scris... (ꙟntr'aĉ)astă carte ѧste așѧ. Și să fii sănătos, amin.

Vo adresse slave: *Sie lis⟨t⟩ da das⟨t⟩ ce vъ rukvi velikyi byrpu ot Bystryce.*

Papier sans filigrane, déchiré tout le long du pli gauche. Sans sceau.

Arch., nº 302. Publié en résumé p. N. Iorga, *DH*, I, 24, nº XXXI et *DH*, XV¹, 890, nº 1636.

La date oscille entre les années de magistrature de Georg Swez (Szechy): 1602-03, 1606-07, 1611-12 et 1616-17. V. Berger, p. 89.

31

Cîmpulung (Bucovine), 1604-18.

Christian Rotompan se plaint au maire de Bistrița de la fermeture des frontières, qui apporte un grand préjudice au commerce; il demande leur réouverture.

✝ Foarte am pofti pre d⟨o⟩mnia voastră, ca să putem avĕ priintenșug bun cu d⟨o⟩mnia voastră, să să deșchidză calĕ, că neat cap de țară a Mulduvei nu poate hi fără dumniavoastră, și dumilor voastrĕ ꙟncă are hi ꙟndemână cu noi, că de am pute priĉĕpe că să ōprește calĕ pren mâniie lui d⟨u⟩mn⟨e⟩dzău, n'am scriie la d⟨o⟩mniavoastră. Ĉe veți afla cu adevărat că ōamenĭ sânt sănătoș, de nu va hi așĕ, să nu mai avem credință la dumniavoastră, doar de socotiț d⟨o⟩mniavoastră altele; iar noi foarte am pofti să hie priin-

24 d'a lo a i Simion: v. *Introduction*, § 64. *Nous préférons cette lecture à celle que nous avions donnée précédemment (Etude sur le rhotacisme en roumain, p. 67-69). Voir pl. XV.*

Nº 30

Nord de Maramureș, 1602-1615.

tenşibun. Şi sănę hiţ d⟨o⟩mniiavoastră sănătoş, amin. *Pis Dъlgocpolĕ.*

† Plecatul priiateu bun de aproape, Crъstiian Rotompan, če ęste giudeţ la margine.

Crъstiian Rotompan.

Papier sans filigrane. Écriture menue et soignée. Sans sceau ni adresse.

Arch., nº 260. Publié en résumé p. N. Iorga, *DB*, I, 28, nº XXXVI et *DH*, XV¹, 806, nº 1550.

Signature autographe, difficilement déchiffrable. Pour la date, v. *DB*, II, p. XI et la lettre suivante.

32

Cîmpulung (Bucovine), 1604-16.

Le même et le maire de Cîmpulung expriment à Georg Frank leur joie d'avoir appris la réouverture des frontières. Les relations commerciales entre les deux pays pourront reprendre bientôt. Les nouvelles de Moldavie sont bonnes et le Prince se porte bien.

† Crъstiian Rotompan če au fost spătar, şi vornicul de Cămpolongu, scriem ɉnkinăčune şi sănătate la iubiţi şi dulči priiateni, gupănul Frăncu Gurgu, birăul de četate Bistriţii. Pohtimъ dela m⟨i⟩l⟨o⟩stivul d⟨o⟩mn⟨e⟩dzău bună sănătate şi pače dumitale şi a totă četatĕ Bistriţii. Alta, de scrisore če ne-u scri⟨s⟩u, bine pre răndu am ɉnţiles, cum Măriia sa SCrai au slobodzitu calĕ să ɉmble negoţitori dela dumilevostre la noi, şi dela noi la dumiiavostră. Bine ne para de ačasta lucru, iară de răndul [de] ăm⟨enil⟩oru, să ştiţi dumilevostre cu adevăr că cu mila lui d⟨u⟩mn⟨e⟩dzău săntu ămenii sănătoş şi nemc deč omъ nu boleşte. Alta, de veţi vrĕ să ştiţi dumile vostre de pače ţărăi nostre, săntem ɉn pače; alta, iarăş de veţ vrĕ să ştiţi de sănătatĕ Voivodul nostru, iaste sănătos şi acmo vine la scaunu, pestre trei patru dzile veni-va la scaunul dumisale; alta, iarăş pohtim pre dumile vostre să daţi ştire negoţito-

---

6 ne-u scri⟨s⟩u: *sic!* 7 SCrai = Crai.

rilor să vie să adocă negoțu de care treboeşte la noi, şi noi iarăş vom da ştire negoțitorilor noştri să docă de če treboiaşte. De acasta seriem. Şi m⟨i⟩lostivul d⟨u⟩mn⟨e⟩dză⟨u⟩ să dăroiască să afle această scrisore a nostră cu bunătate şi pače pre dumilevostre, o g⟨ospod⟩a, amin.

Şi eu Gligor⟨e⟩ mă ⸗kinu dumilevostre.

Orъstiian vornicul.

Vo de ease : ✝ La priiatenul nostru ğupănul Frăncu Ğurğu, birăul de Bistrița, mulcă sănătate.

Papier sans filigrane. Même écriture que la lettre précédente. Encre marron. Sceau plaqué: papier appliqué sur cire; indéchiffrable.

Arch., nº 89. Publié p. N. Iorga, *DR*, I, 27, nº xxxv et *DH*, XV¹, 807, nº 1559.

La date est fixée par les années de magistrature de G. Frank (Szabó): 1604-05, 1608-10, 1613-15, 1618 (v. Berger, p. 89).

33

Cîmpulung (Bucovine), 1604-18.

Bilăi, maire de Cîmpulung, annonce à Georg Szabó (Frank) qu'il a exempté des droits de douane le troupeau de porcs achetés pour Bistritza en Moldavie. Il le prie de faire justice à un habitant de Cîmpulung à qui l'on a volé un bœuf au marché de Bistritza.

✝ Scriu viață şi sănătate dōmilōr voastre, anume la Sabatu Ğurğu, la birăul den Bistriță, şi la 12 pârgar⟨i⟩. Ѫnțeles-am cărțăi dōmilo⟨r⟩ vōastre, de răndul a nişte dobitoc če ați avut şi au cumpărat ōamenii domilor vōastre, anume 130 de pōrči; eu, prentru prietenşugul şi prentru voѧ dōmilōr vōastre am lăsatu şi nemică n'am luat, şi, če va fi trѧba dōmilōr voastre eu am a sluji dōmilor voastre şi ne pare bine de sănătatѧ domilōr voastre, că ne sintem večinъ de aprōape şi fōrte săntu bucurōs de prietenşugul bunu. Milōstivul. Is. Hs. să vă trimață multă sănătate, amin.

3-4 dobitoc: *sic!*

† Eu Bilăi vŏrnicul de Cănpul-lu⟨n⟩gu, ѧnkinu-mă dŏmilŏr vŏastre fŏarte cu frăţie bună.

V° adresse: † La buni priѧteni şi multă nedѧjde, la birăul den Bistriţă şi la 12 pârgari.

Arch., n° 159 a.

† Si ѧrăşi dau ştire dŏmilŏr vŏastre de rândul unui ŏm dela noi den ţară, că ѧ-u perit 1 bŏu den târgu den Bistriţă, şi au mărturisit şi dŏmilŏr vŏastre. Deĉe mă rŏg domilŏr vŏastre să nu-i piѧră bŏul. Să dĕ dumnăzău să fiţi sănătoş, amin. Şi au şi alţi ŏameni mulţi strânbătate; deĉe, cându vŏr veni, să aibă lĕge.

Arch., n° 159 b.

Sur deux feuilles de papier. Filigrane n° 33. Le n° 159 b est inclus dans le n° 159 a. Encre marron foncé. Sceau plaqué, tombé.

Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 26, n° XXXIV et *DH*, XV[1], 806, n° 1646.

34

Cîmpulung (Bucovine), 1604-18.

Le même demande au maire de Bistritza de ne pas poursuivre un habitant de Cîmpulung qui avait acheté un cheval au marché de Neamtzu et dont le garant était mort par la suite.

† Bilăi, vŏrnicu de Căn(p)ul-lu⟨n⟩gu, scri⟨u⟩ paĉe şi sănătate priѧtenilŏr miei dŏmniilor den Bistriţă de rândul ĉestui ŏm al nostru den Cănpul-lu⟨n⟩gu, că s'au ѧndereptatu de rândul ѧpei; sodăşul ѧ murit, şi au cumpărat ѧpă den târgu den Nѧ⟨m⟩ţu, şi e scrisă şi la catastivul târgului. De aĉasta dăm ştire domilŏr voastre, milŏstivul dumnăzău să vă cruţe, amin. Şi ne fŏrte rugăm să n'aibă val aĉestu ŏm. *Meca* iun., 28.

V° adresse: † La priѧteni miei, la dŏmnii den Bistriţă, *sii liet nalcže*.

Papier. Filigrane n° 34. Encre marron foncé. Sans sceau.

Arch., n° 206. Publié en résumé p. N. Iorga, *DB*, I, 25, n° XXXIII et *DH*, XV[1], 807, n° 1648.

---

18 dumnăzău ou dumnĕdzău? 4 ѧ = i-a.

Verso : annotation faite à Bistritza, en caractères latins : *Dass der Voskan seinen Sodoss nickt hat bekomen. Er wer auf Ungeren.*

Pour la date, v. lettre nº 32.

Pour le mot *sodăș* et l'institution du garant, v. I. Bogdan, *Documente moldovenești din sec. XV și XVI în arhivul Brașovului*, Bucarest, 1905, p. 7 et 28, n. 1.

35

Cîmpulung (Bucovine), 1604-18.

Le même prie Georg Szabó (Frank), maire de Bistritza, de prendre des mesures pour arrêter les malfaiteurs qui attaquent les commerçants moldaves à leur passage en Transylvanie.

† Bilăi, vornicul de Cănpul-lungu, scrию multă viață și multă paĉe la priиatenii noștri ĉe ne sintem veĉini de aproape, la birăul den Bistriță, la Sabău Ĝurĝu și la părcălabul Sus Mihaiu, 12 pârgari. Dup'acasta dau știre domilŏr vŏastre că trecu neguțători den țara nŏastră cu dŏbitoaĉe și cu alte negoațe жn țara vŏastră și să hrănescu unii cu alți. Acmu toi să jelnescu neguțătorii că nu pot жmbla de furi și de tălhari dintr'aĉĕle sate, den Vărarĕ și den Feldren. Rŏgu-mă să aibă aĉei ŏameni răi ĉertare mare, prentru să avem prietenșug bunu și frăție bună cu dumiиavoastră, că oiĉei vŏștri жncă vin de să hrănescu жn țara lui Vodă, și nevŏim să n'aibă niĉe ŏ nevoe de ŏamenii nŏștri ; și prentru vŏиa dŏmilŏr voastre eu am nevoit de am găsitu și жpă ĉestui creștin de ŏm, anume Alecxei Hadău, și de acmu voiu nevoi de vŏie slujĭ prentru prietenșug ĉel bunu. Milostivul dumnăzău să vă dea paĉe și sănătate, amin. *Msca iuni, 19 dnь. Sam Bilъi pisal.*

Vº adresse : † La priиatenii nŏștri ĉei iubiți, la birăul și la pă⟨r⟩călabul den ĉetate den Bistrița, să să ⟨dea⟩ această car⟨te⟩.

Papier sans filigrane. Encre marron. Sceau plaqué, tombé.

Arch., nº 116. Publié p. N. Iorga, *DH*, I, 24, nº xxxii et *DH*, XV², 807, nº 1647.

Pour la date v. ci-dessus, nº 32.

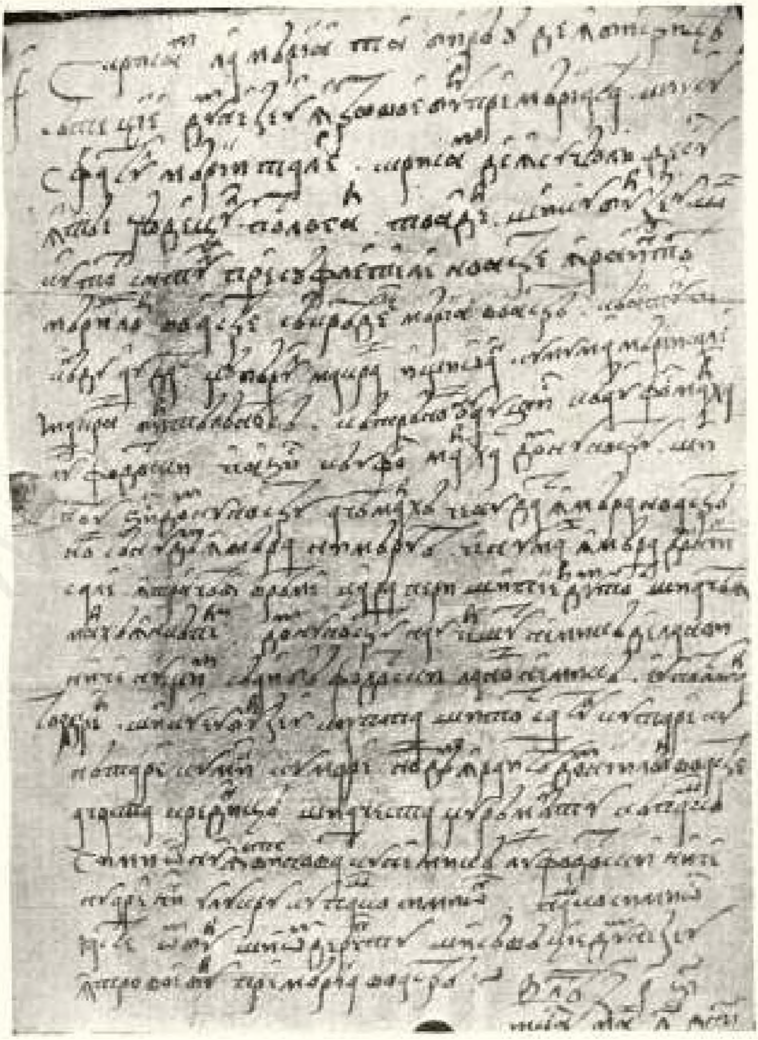

No 30

Suciul de sus (j. Solnoc-Dobâca), 30 mai 1608.

35

Planche XVI

Šuciul de sus (d. Solnoc-Dobica), 30 mai 1608.

Potlogar Toader, maire de Suciul de sus, Burzeu et tous les villageois certifient au maire de Bistritza que le nommé Paşco Simion ne doit rien à Fodotski, propriétaire d'un troupeau de moutons. Le troupeau avait été confié au village par Istvan Macrai et sa mère, sans que ces derniers eussent mentionné qu'il ne leur appartenait pas. Une guerre récente ayant dévasté la région, le troupeau a disparu et il est réclamé maintenant par son véritable propriétaire, Fodotski.

† Scris-am la Măria ta birău deѫ Bistrițā, să te ție dumnezeu ѫtrŭ voe bur⟨ă⟩ pre Măria ta și cu sfatul Mării tale. Scris-am deѫ Sučiulъ de sus ѫtăe ğudețul Potlogar Toader și cu Burzeu și cu tot satul pre sufletele noastre ѫnaintē Măriilor voastre, să crēdeț Măria voastră că atunči căndu au dat ğupărul Macrai Iștioan cu muma Mării sale Macrai Birtălănēsă cătră noi, nu o au dzis că au fost marha lui Fodotski, če a dzis că-u fost marha domnu nostru, și sĕ-u dzis domnu nostru acē marhă če se-u dat ѫ măra noastră noi să nu dăm ѫ măra nimăruē, če numai ѫ măra domnii sale. Ѫtr'acēa vrēme țara peri și pierdum tot și acēa marhă ѫncă peri. Domnu nostru n'au čerșut nimicъ dela noi, niče nu știm să aibă Fodotski la noi nemicъ. Eu Potlogar Toader[er] și cu eu Burzeu, cū popa și tot satul, cu tare cu nătare, cu mic cu mare, noi dăm ѫnaintē domniilor voastre acēasta credință și acesta gurămăntu, că Pașco Simion nu aste vinovat cu nemicъ lui Fodotski, niče nu are nič o lucru cu Pașco Simion. Pașco Simion iaste ōm bur și ōm dereptu. Și să vă ție dumnezeu ѫntro voe bur⟨ă⟩ pre Măria voastră. *Vlet. 7116, mesec mai, 30 dni.*

V° adresse: Acēastă carte iaste scrisă la birăul de Bistrițā și cu la sfatul Mării sale.

---

5 căndu au : *faut-il lire* : cånd o au? 19 7116=*1608 ap. J. Chr.*
22 și cu la : *sic!*

Papier sans filigrane. Encre marron. Sceau plaqué, papier appliqué sur cire: on y distingue une étoile.

Arch., nº 85. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 29, nº xxxvIII et *DH*, XV¹, 833, nº 1770.

Verso: annotation faite à Bistritza: „*Dieses it der Prieff auf dem Eberschten Sultsch fon des Paschka Simeon seines Tedisch des Ross halben mitt dem Fodorottsky; bekhennt die gancze Gemein das der Paschka Simeon khein Schuld het*".

37

Cîmpulung (Bucovine), 1612.

Le clerc Pierre de Cîmpulung annonce au maire de Bistritza que les Polonais ont pillé la ville de Cernăutzi. Leurs armées se contentent, pour le moment, de faire des randonnées en Moldavie, pour rentrer ensuite dans leurs camps. Le prince de Moldavie a demandé en hâte des renforts aux Tatars.

† La čo⟨n⟩s⟨ti⟩tol șe măreț de d⟨u⟩mnedzeu, la birăul de Bistreț șe la tot ⟨s⟩fatol d⟨o⟩mneei sale. Cătră acĕsta dau ște⟨re⟩ d⟨o⟩mnie tale de ră⟨n⟩dul veștelor dela noi, că am ꙟblat până mai sus de Tărgol Sărĕtŏlŏi de am vădzut cŏm au adŏs Armĕne tăiațe dela Černăŏți, șe negoțetŏre dela Sučevă șe dela Serĕti. Au grăbitŏ nŏmtĕ ꙟ Černăuțe ŏ mie de Lĕșe de i-au tăiatŏ pre tŏț ŏmene șe au ras tŏt tă⟨r⟩gol Černăuțe șe au tŏrsu ꙟnapoi la Slĕtin: alții au grăbit dzua i⟨a⟩ră la Černăŏțe, șe au lŏatŏ dobitŏče șe s'ău tŏrŏs la Cameneț, că sănto cŏ tabăra la Cameneț; acĕea sănto Cădzače șe ședu prĕ čele margene ꙟ țara leșască, če grăbescъ de apocă dŏbitoče de țara nŏstră. Forte este țara ꙟ grej; să ștețe d⟨o⟩mnele vostre că până acmŏ nŏ să⟨n⟩to Lĕșe ꙟ țara Mŏldŏvei, că s'au stră⟨n⟩s ŏste mare șe la noi, la Ștefăneșt, șe ⟨a⟩ stremis Mărie sa Vodă la Tătarь să vie forte tare și cŏr⟨in⟩dŏ. De acĕasta dăm ștere d⟨o⟩mnetale. Șe să fiț sănătoș cu Hs., adĕvărъ.

Eu Petrĕ diiac⟨o⟩lo scrin pače șe sănătate d⟨o⟩mnelor vostre, să vă tremĕțe d⟨u⟩mnedzău. Altă, să avețe a crĕde cŏm am scres, că-i ⟨a⟩devăratŏ așĕ. *Pisi noe. 5 dnъ.*

---

8 Slĕtin au lieu de Snĕtin 10 să'u torsu = s'au torsu 15 stremis: *sic!*

V° adresse : ✝ La če⟨n⟩st⟨i⟩tŏl birăul de Bistreţe şe la tŏt ⟨s⟩fatŏl d⟨o⟩mnee sale, să să dĕe čĕstă carte cŏ čenste. *Sic pišem.*

Papier. Filigrane n° 97. Encre marron foncé. Sceau plaqué, cire blanche, indéchiffrable.

Arch., n° 122. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 30, n° XXXIX et *DH*, XV¹, 856, n° 1710.

Pour la date, v. *DB*, II, p. XI. Le Prince de Moldavie est Étienne Tomşa (22 nov. 1611-22 nov. 1615).

38

Planche XVII

Cîmpulung (Bucovine), 1615

Ionaşco, maire de Cîmpulung, annonce au maire de Bistritza l'avènement au trône de Moldavie d'Alexandre Movilă, fils d'Irimia Movilă. Il le prie, au nom du jeune Prince, de permettre aux commerçants de passer en Moldavie et l'assure du maintien des relations amicales entre les deux pays. Enfin, il s'enquiert des dernières nouvelles et promet d'être de bonne foi.

Eu Iōnaşco, vornecol den Câmpolu⟨n⟩g, scriiu pače şe sănătate la d⟨o⟩mniѧ sa la birăul den Bi⟨s⟩triţ şe la tot sfatol d⟨o⟩mn⟨i⟩ei tale. Cătrăačĕsta dăm ştere d⟨o⟩mnelor vostre că s'au m⟨i⟩l⟨o⟩st⟨i⟩vit dumnedzeu de n⟨e-⟩au ados d⟨o⟩mno tănărъ, Al⟨e⟩xa⟨n⟩dru Vodă, fečior⟨u⟩lъ Eremie Vodă, de şĕde ѫn scaun şe me-u dat ѫnvăţătoră Mărie sa Vodă să tremiţ la dumnecvoastră, să vă dau ştere să no ѫnkideţ dramol, če să vie necoţătore să ѫmble ѫn ţara d⟨o⟩mnee sale, că no vor avĕ de neme neče u val. Şe au dzes Mărie sa Vodă că va nevoi să vă fie priiacin d⟨o⟩milor vostre, cum aţъ fost şe co păr⟨in⟩tele d⟨o⟩mnee sale, co Eremie Vodă. [Şe au dzes Mări(a Sa) să fiţ şe d⟨o⟩mniѧ vostră priieteni căt⟨r⟩ă Măriѧ sa Vodă, cum aţa fost şe părentelui meu Eremie Vodă], şe va nevoi să no vă fie frăntă voiѧ d⟨o⟩milor vostre, če va fi posta ѫn ţara d⟨o⟩mnee sale. Şe postem şe noi dela dumniiѧ vostră să ne daţ a şte de pače

---

8 necoţătore = neguţători   13 aţa = aţъ   15-16 posta, postem = *pofta, poftim.*

d⟨o⟩milor vostre de⟨u⟩tru țara du⟨mnevo⟩stră, că noi vom nevoi să fim priiatoni cătră voi cu eremă derĕmtă, ѫntru tot să aveţe nadejde dela noi. Șe să cruţe d⟨u⟩mnedzeu cu pače șe co sănătate. Amin.

V° adresse: La birѫul de Bistreț și la to⟨t⟩ ⟨s⟩fatol d⟨o⟩mn⟨i⟩ee sale să să dee časta carte ѫn măna d⟨o⟩milor sale, șe să feț sănătoș ѫntru dumnedzeu, adevărъ.

Papier. Filigrane n° 38. Encre marron foncé. Sceau plaqué, tombé.

Arch., n° 415. Inédit. La date est fixée par l'avènement au trône de Moldavie d'Alexandre Movilă (22 nov. 1615).

39

Planche XVIII

Rădăutzi (Bucovine), 1609-15.

L'évêque Ephrem de Rădăutzi demande à envoyer les troupeaux de porcs de l'évêché sur les territoires appartenant à Bistritza et annonce qu'il payera la redevance qui sera due.

✝ Cu milă dela dumnedzău, eu vl⟨ă⟩d⟨i⟩ca Efrem, episc⟨o⟩pul de Radovți de țara Mŏlduveei, servem multă pače și sărătaate la ai noștri aleș dela domnul dumnedzău și buni preatin, domnii sale čenstitului birău și părcalabilŏr și tuturor prьgarilŏr de ŏrașul Bistrițeei. Cătră ačasta pŏftim dela domnul dumnedzău bună pače și sărătaate domnilŏr vostre. Alta, pŏftim pre domni⟨i⟩le vostre ca pre ai noștri iubiți și bătrini praiatini, dorъ au dăruit domnul dumnedzău jirъ, fag sau ghende, ca să faceți domnèavostră bine pe ѫntru voѧ nostră ca să tremitem ŏreše pŏrči če avem, dorъ s'aarъ ѫgrășě. Și če să va veni domnilŏr vostre, domnèavostră veți lua; nŏi mai multъ avem a sluji domnilŏr vostre ѫntru če va fi pofta domnilŏr vostre cătră nŏi. De ačasta pŏftim pre domnile vostre, și să vă cruțe dumnedzău cu bună pače și cu toți ŏmenii domnilŏr vostre.

V° adresse: Častă carte să să dě ѫ măna čenstitului birău de ŏrașol Bistrițeei.

---

18 priatoni: sic!] derĕmtă = dersaptă.

№ 38
Cîmpulung, 1615.

BCU IASI / CENTRAL

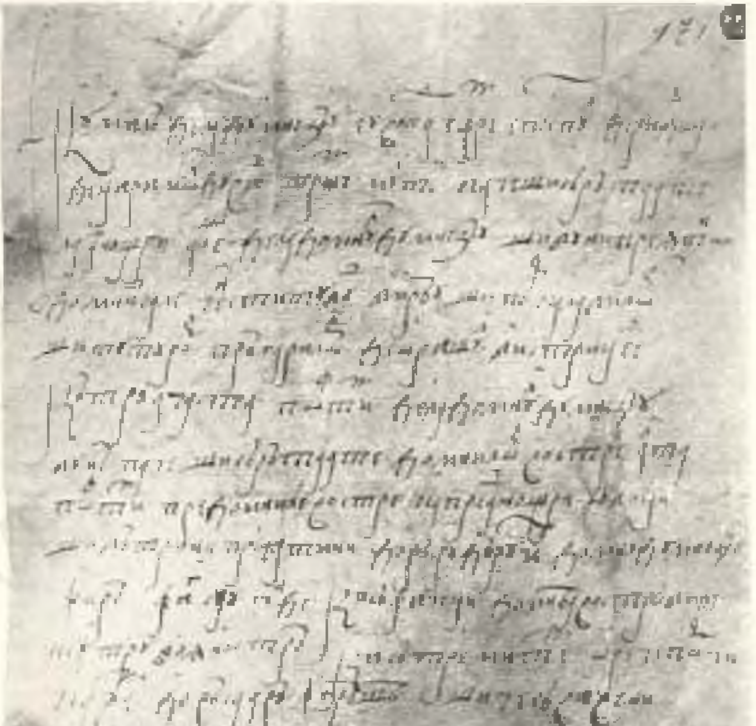

Nº 39
Rădăuţi, 1609-1610.

BCU IASI / CENTRAL

Papier, feuille double. Filigrane nº 39. Encre marron clair. Sceau plaqué, détérioré. Signature (?) indéchiffrable.

Arch., nº 171. Publié p. N. Iorga, *DH*, I, 23, nº XXXVII et *DH*, XV², 842, nº 1580.

40

Suceava (Bucovine), décembre 1615.

Le chef du district de Suceava annonce à Georg Frank, maire de Bistritza, que l'invasion survenue depuis peu n'a pas fait de victimes et que la paix règne en Moldavie. Le nouveau Prince est attendu sous peu dans sa capitale.

† Eu Gavril Danĕul, stolnicul și vătah mare a ținutul Sučavei, scriem multă ȋnkinăčune și sănătate la al nostru prĕ iubit și bun čiustit priiatin, jupănul Frangu Ğurğu, birăul de Bistriță. Cătră ačasta, scrisoarĕ če ai trimis la noi, tot pre rându am ȋnțeles cărții dumitale. Pohtita-i dumiata să știi prentru rândul oamenilŏr, sănătoși-s ao ba, și prentro rândul čelui foc carele dumnedzeu să măiniiască pre noi de-l trimisĕse asupra noastră prentru păcatele noastre. Bine să știi dumnĕta cu adevărat cuvântu că s'au m⟨i⟩l⟨o⟩stivit dumnedzeu de au potolit ačel foc mainte de s⟨fe⟩tii Nicolain și nu s'au audzit nečăiur ȋn țară să piiară oamini de ačel foc, de atunče până acmu. Iară de vor vrĕ negoțătorii să vie aičĕ ȋn țară prentru negoțătoriia, sau čine če trĕbă va avĕ, să n'aibă nime nici o grija de nimica, că, cu m⟨i⟩la lui d⟨u⟩mn⟨e⟩dzeu, la noi ȋn țară iaste pač⟨e⟩ bună, și preste puțină vrĕme va veni și Măriia sa Vodă, čine ni l-a dăruit d⟨u⟩mn⟨e⟩dzeu. Altă, pohtemu pre dumnĕta ca pre un bun priiatin de rândul veștilŏr če să vor audzi ȋntr'acolŏ, să ne dai dumnĕta a ști, că ne-au lăsa⟨t⟩ dŏmnu nostru aičĕ la častă margeni socotitori, iară noi ȋncă vom avĕ a sluji dumital⟨e⟩ ȋntru tot ȋntru če va hi pohta dumitale la noi. De ačasta dăm a ști dumital⟨e⟩, m⟨i⟩l⟨o⟩stivul d⟨u⟩mnedzeu să dăruiască dumital⟨e⟩ bună pač⟨e⟩ și sănătate ȋntru ai mulți, adevăr.

Gavriilь Danĕul, *isćal.*

Vº adresse : *Bratu moemu prěčьljub⟨ite⟩le⟨m⟩ p⟨rьga⟩romu i prijatelju⟨m⟩ našimu dobromu, pan Fran Ǵurgu, birьu ot Bistric.*

Papier, feuille double. Filigrane nº 40. Encre noire. Belle écriture. Les signes ѫ, н, и et ѣ, ѳ sont confondus entre eux. Sceau plaqué. Papier appliqué sur cire brune, type armoiries: un écusson surmonté d'un heaume. A l'intérieur, le signe ɪɪ. A droite et à gauche, les signes G et S. Signature autographe.

Arch., nº 417. Inédit.

La date est fixée par le seul changement accompli dans la succession au trône de Moldavie pendant la magistrature de G. Frank : Étienne Tomșa est remplacé après le 22 nov. 1615 par Alexandre Movilă. Pour les événements mentionnés dans cette lettre, v. N. Iorga, *Analele Ac. Rom.*, XXXII, hist., p. 1042.

41

Cîmpulung (Bucovine), automne 1616.

Le maire de Cîmpulung et son clerc annoncent au maire de Bistritza que les Polonais ont quitté le pays. Le Prince Étienne Tomșa passera sous peu en Pologne. La famille d'Alexandre Movilă a été capturée, mais on ignore le sort qui lui a été réservé. Ils enverront bientôt au maire de Bistritza de plus amples informations.

† Ëu Petrë deiacol șe Gligor⟨e⟩ de Căm⟨pu⟩lu⟨n⟩go, scricm paće șe să⟨nă⟩tate la domnie sa la birăul de Bistrițe șe la tot sfatol d⟨o⟩mneci sa⟨le⟩. Dăm știre d⟨o⟩mneloe vostre că au foџet Lěșii de țară șe au ⟨în⟩trat Ștefan Vodă șe au fost ꙟu Iaşi la scaunu, șe ⟨o⟩ să esă spre țăra leșescă cu Munte⟨ni⟩ șe cu Tătarь. Erь Al⟨e⟩xandru Vodă au trecut Nestrul de ĕće parte, erь de rod⟨u⟩ lu⟨i⟩ [lul]i l-au fost ăprento ꙟu Co⟨t⟩narie șe i-au dos la Ștefan Vodă

26-28 *(adresse): à mon frère bienaimé et aux conseillers communaux, nos bons amis, à Monsieur Frank Georg, maire de Bistritza.*

7 rodu lui i : *on peut lire aussi:* rod⟨u⟩lu lui i. *Le scribe a voulu écrire* rodul său. *Il s'est ravisé et a écrit* lui, *sans effacer le mot précédent. Voici un facsimilé du passage :*

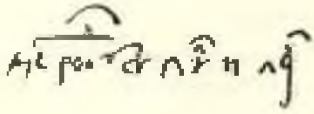

če no pontem ște niče noi če au făcunto cu dă⟨n⟩șei, că no nĕ-o venet noŭ vornec'ь să ștem bine. Če, cănd va vene, noi vom da ștere d(om)ne(lor) vostre, că va vene Gligor⟨e⟩ la Sem-To⟨ade⟩r. Pănă aco⟨n⟩če vom ște și mai bine; și să fiț sănătoș, adevă⟨r⟩.

† *Pis* Petr⟨e⟩ d⟨ia⟩colu i *Dulgoipolĭ*.

V° adresse: La biră̆ul de Bistrițe să se dea čestă carte, o *zdravst⟨v⟩uiti o g⟨ospod⟩i, amin*.

Papier sans filigrane. Encre marron foncé. Sceau plaqué, papier appliqué sur cire, indéchiffrable.

Arch., n° 107. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 39, n° XLI et *DH*, XV[a], 866, n° 1720.

Pour la date, v. N. Iorga, *Analele Ac. Rom.*, XXXII, hist., p. 1043-44.

42

Cîmpulung (Bucovine), fin 1616 (?)

Les mêmes promettent au maire de Bistritza de le tenir au courant des invasions qui menacent la Moldavie. Pour le moment, la paix y règne.

† Eu Gligor⟨e⟩ și Petră dieacol, scriem pače și sănătate la priiatinol nostru la birăulu de Bistreț și la tot sfatol dumnie sale. Cătră časta mulțemim de čest⟨ea⟩ dumno⟨lo⟩ru vostru, dămo-vă ște⟨re⟩ dumnelor ⟨vo⟩stre să n'aveț neče o grije pre de cătră noi, că no săn⟨t⟩ ŭște nečăiure pre aprope, că de am ște noi am da ștere dumnelor vostre, cum am grăit căt⟨r⟩ă dumnie vostră să aveț nedějde pre noi, păr'n⟨n⟩de vom custa ꙟtru tot vom nevoi să vă dăm ștere de če vom ște de⟨n⟩tr'acoče, voi ꙟcă să no ne uitațe pre noi, să șteț că adevărat covăn⟨t⟩ vă sponem'ь, să n'avețe neče o greje de⟨nt⟩r'acoče, că ŭște no sănto pre decătrь Sučavă, că lě-nrь ște noi. Noi ꙟcă ne rogăm dumnelor vostre să ne tremětețe de če-țe ște de aičele ŭște, forte să crĕd⟨eți⟩ cu adevărat cum v'a⟨m⟩ scres. Și să fițe sănătoș, adevăr.

V° adresse: † ꙟ mâna biră̆ul⟨u⟩i de Bi⟨s⟩treț să se diie.

Papier sans filigrane. Encre marron foncé. Sceau plaqué, cire noire, indéchiffrable.

Arch., nº 294. Publié p. N. Iorga, *DB*. I, 32, nº XLII et *DH*. XV¹, 865, nº 1727.

Pour la date, v. Miron Costin, éd. Kogălniceanu, *Letop*., I, 2ᵉ éd., p. 257.

43

Roman (Moldavie), 1616-31.

Athanase, évêque de Roman, prie le maire de Bistritza de remettre aux gens qu'il venait d'y envoyer la somme que l'on trouverait sur le voleur qui lui avait dérobé de l'argent et de faire avouer à celui-ci le nom de ses complices.

Aѳanasie, ep⟨is⟩c⟨o⟩ul de Rŏman, scriem viiaţă şi multă sănătate prĕ iubitului priiatenului nostru, marele domnъ şi biräul oraşului Bistriţei şi a bidicului Bistriţei. Cătră acĕ pohtim pre milostivul d⟨u⟩mn⟨e⟩dzău să dăruiască dumitale multă sănătate şi bună pače şi casei dumitale şi tuturŏr priiatenilŏr dumitale. Dup'acĕ mulţemim dumitale de scrisoare şi de cuvente bune şi frumoase če nĕ-i scris dumnĕta la noi. Alta, iarăş pohtim pre dumnĕta ca pre un bun priiaten al nostru, de răndul čelui tlьhar če iaste ѫ prinsoare la dumnĕta, anume Gavril Băluţă, că mare pagubă nĕ-u făcut, şi nĕ-u furat cătăva samă de bani. Dirept'ь acĕ am ѫţeles dentru scrisoarĕ dumitale că s'au aflat la dinsul de faţă ŏ sută de galbeni şi noadzăĕ şi nonŏ de galben⟨i⟩, şi patrudzeĕ de taler bătuţ. DirEptь acĕ mă rog dumitale, de căţi bani săntь de faţă, să mi-i dai dumnĕta ѫ măna ŏamenilŏr noştri pečetluiţi; iară căţi nu să află de faţă, iară mă rog dumitale ca să aibă strănsoare ačel tlьhar, să spue pre unde au keltuit ačei bani, să spue ŏamenii anume cumu-i kямă, şi satele. Dečiia ѫnainte eu am a-mi ѫtreba cuačeia ŏameni. Aşĕ mă rog dumitale, ca să avem a mulţemi dumitale. Iară de rănдul ačelui tlьhar, cum va hi voia dumitale, aşĕ vei fače cu dănsul. Iară noi pohtim pre dumnĕta să ne daţi bucatele noastre, să n'avem pagubă. Şi ţя-am trimis dumitale colacul,

un cal bun roibu, să hie dar dumitale dela noi. Dĕčă rugăm pre dumnĕta, şi domnul d⟨um⟩n⟨e⟩dzău să dăruiască dumitale ani mulţi cu sănătate şi cu pa⟨če⟩. ✝ *Pis* u Roman, noe. 8.

V° adresse: ✝ La priiatenul nostru, la birăul de četatĕ Bistriţei.

Papier, feuille double. Filigrane n° 43. Sceau plaqué, papier appliqué sur cire verte : un saint assis. Légende en partie détériorée : *Epspie Romansko*.

Arch., n° 418. Inédit.

Athanase a été évêque de Roman de 1616 à 1631 (v. N. Iorga, *Ist. bisericei romîneşti*, II, 348).

44

Planche XIX

Monastère de Voronetz (Bucovine), 1616-31.

Le prêtre Théodose, supérieur du couvent de Voronetz et tous les moines, ayant appris que le maire de Bistritza venait d'arrêter celui qui avait dérobé certains objets à l'évêque Athanase de Roman (Moldavie), le prient de bien vouloir faire restituer à celui-ci ce qui lui avait été volé et de dresser une liste des objets qu'on ne retrouverait pas sur le voleur, pour enquêter autre part.

✝ Smeritul preutul Θeod⟨o⟩sie, egumenul, şi tot smeritul săbor de sf⟨i⟩nta mănăstire de Voroneţ, scriem dela m⟨i⟩l⟨o⟩stivul domnul dumnedzeu multă pače şi viaţă şi sănătate priatinilor noştri čei dulči şi iubiţi, anume byrăul de Bistriţă de oraş şi altai domni. Şi dup'ačă dăm ştire domnilor vostre, cum am ɂţeles şi ştim c'au avut pagubă č⟨in⟩stit mai marele părintele nostru Aѳanasie, ep⟨i⟩sc⟨o⟩pul de Roman, de cătăva samă de kelşug, cum şti⟨e⟩ ţara totă, ɂnčăe Domnul şi alţi vlădič şi toţ boiari⟨i⟩. Dĕč amu ɂţeles că s'au aflat ačel nepreitor čă-u făcut ačă pagubă şi⟨-i⟩ ɂ mâna domnilor vostre. Dĕči rugăm pre domnile vostre ca pre ni noştri dulči şi mi⟨lo⟩stivi priatini, să vă m⟨ilo⟩stiviţ să faceţ byne printru voă sf⟨i⟩ntei mănăstir⟨i⟩ şi a nostră, că ne simteţi domnile vostre priatin⟨i⟩ bun⟨i⟩ şi

24 rombu. 5 altai domni: sic!

dulči, să nu piiară ačel kelșug ačelui č⟨in⟩stit părinte, če să faceț byne să daț de căt să va afla de față la dânsul, la ačel nepreitor. Că ačel č⟨in⟩stitь părinte și și noi mai multь vrem avĕ a fače byne printru voѧ dŏmnilor vostre če veț pohti dela sf⟨i⟩nțiѧ sa și dela noi, printru če că sf⟨i⟩nțiѧ sa ѧste părinte om bun, de-l ștьu dŏmni și boѧri și totă țara, și are č⟨in⟩sti mare. Deči sf⟨i⟩nțiѧ sa ꙟncă va avѧ a fač⟨e⟩ printru voѧ dŏmnilor vostre če veți pohti la sf⟨i⟩nțiѧ sa. Și noi tot săborul cădem cu fѧ⟨țe⟩le la vѧrdele pământь ꙟnaintĕ domnilor vostre, și ne rugăm să faceț byne și printru voѧ nostră să nu să oprĕască bucatele ačelui č⟨in⟩stitь părinte, če să i să dѧ de căt să va afla de față, ѧră de căt nu va hi de faț⟨ă⟩, ꙟncă să scrieți dŏmnile vostre, să-i dați a ști če pre unde va hi și va spure. Dečasta scriem la dŏmnile vostre, și să hiț sănătoș ꙟntru dŏmnedzeu, amin.

V° adresse: Lѧ priѧtini⟨i⟩ noștri čei dulči și iubiț, la domni de Bistrița, să hie dat⟨ă⟩ ačastă carte.

Papier sans filigrane. Encre marron foncé. Sceau plaqué, cire noire, tombé.

Arch., n° 263. Publié en resumé p. N. Iorga, *DB*, I, 31, n° XL et *DH*, XV², 870, n° 1733.

45

Planche XX

(Moldavie). 1617.

Lupul Mălai rend compte au maire de Bistritza des mouvements de troupes qui ont lieu en Moldavie, en vue d'une attaque des Turcs qui jettent trois ponts sur le Danube.

✝ Eu Lupul Mălaiu, scriu multă pače și sănătate dŏmnilŏr de Bistrița. Al⟨ta⟩, de veț avĕ a ști Măriia vostră de rândul veștilŏr de Moldova, cum iaste, s'au străgat la Hotin cărți de acum 20 *dni*, să trĕcă Nestrul 80 de mii de Leș, 25 de mii de Litf⟨a⟩ni și dĕčii căteva mii de Căzačii Neprului; iar Turčii fac podŭr⟨i⟩ merĕe pre Dunăre, pre trei

2 Al⟨ta⟩: ? 4 dni (v. sl.) = jours. M. Iorga lit: d⟨e⟩ ⟨a⟩ni.

Pl. XIX

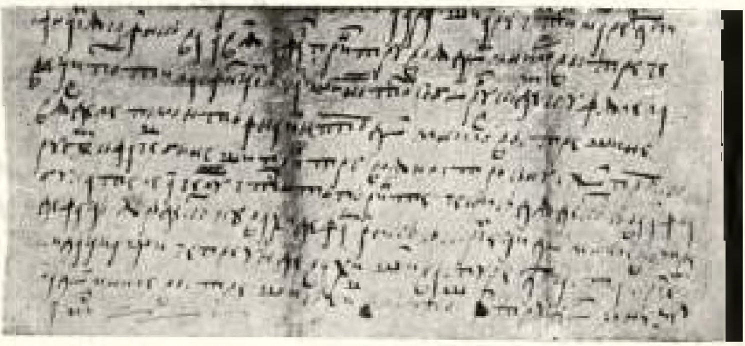

N° 44 (5n)

Mre de Voronetz, 1616-1631.

BIBLIOTECA
UNIVERSITĂŢII
- IAŞI -

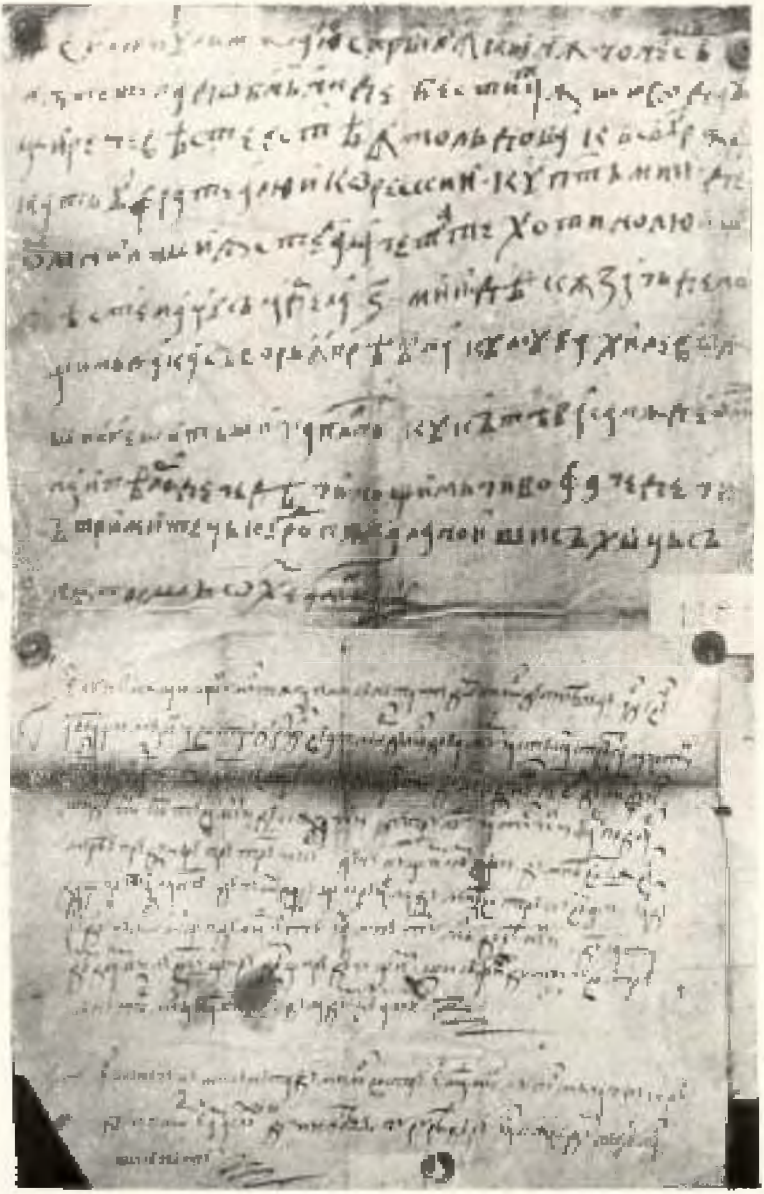

N°s 45 (en bas) et 46 (en haut)
Moldavie, 1617.

BCU IASI / CENTRAL

loeur⟨i⟩; deče nu știm cum va fi. Dumněvostră veț da știre iar la noi, deče ōm da știre iar la dumnăvostră, cum vom ști. Iar de rândul čelōr ōști de mainte, i-au bătut Moldověnii. Dăiasta dăm dūmnilevostre știre, dăm știre de če știm. Și să fiț dumilevostre sănătoș mulți ai și bun⟨i⟩ dela dum⟨ne⟩dzău, amin.

† ꙟuchinăčune și sănăta⟨t⟩e dumilor vostre, eu mai mie Lupul Mălaiu, fečorul dumilōr ⟨vostre⟩; eu am a sluji dumilo⟨r vo⟩stre pururě. Dărăiască-vă dumnădzău pač⟨e⟩ și sănătate.

V^o adresse: † ꙟnki⟨nă⟩čiune și ⟨să⟩nătate la dōmnii de Bistriță. La birăul de Bistriță, să să dě ꙟn măna dumisale.

Papier sans filigrane. Encre marron foncé. Écriture menue et soignée. Sceau plaqué, cire noire, détérioré.

Arch., nº 120. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 33, nº XLIII et *DH*, XV[1], 870, nº 1734.

Pour la date, v. *DB*, II, p. XII.

46

Planche XXI

(Moldavie), 1617.

Le même met au courant le maire de Bistritza des mouvements de troupes qui ont lieu en Bessarabie.

† Eu Liupulъ Mălaiu, scryu ꙟkynăčune și sănătete[1] la dōbmani[2] de Best⟨r⟩ițță și vo dau știre če věste estě ꙟ Molъdova, că să-u rădecatъ u frate a lui Cărcskii cu ⟨o⟩pъ mii de ōm⟨e⟩nii și aste la[la] četate Hotinolui, și ěste ma⟨i⟩ gusъ la Derla 6 mii dě Căzačъ, de no știmъ daca să vorъ ꙟprěuna, cumu va hi-le vōa. Și-⟨a⟩ū eșitъ și Hat⟨m⟩ănol cu cătěva samă de ōmeni nai⟨n⟩tě lor. Deče děči[7] no știmъ či vo⟨r⟩ fače. Deči să trimitețъ curo⟨n⟩d până la noi. Și să hyțъ sănătosęъ[9] *ot* Xe., amin.

---

1 **Sănătete**: *sic!* 2 dobmani: le *est dû à une confusion. Il remplace la lettre* ъ| Best⟨r⟩ițță: *sic!* 7 děči=de *aci?* 9 sănătosęъ: *sic!*

Papier, filigrane nº 46. Encre marron foncé. Grande écriture malhabile. Sans sceau ni adresse.

Arch., nº 121. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 34, nº XLIV et *DH*, XV², 871, nº 1735.

Pour la date, v. la lettre précédente.

47

Cîmpulung (Bucovine), 1619.

Le maire de Cîmpulung demande au maire de Bistritza de rouvrir les frontières aux commerçants moldaves, la paix étant rétablie en Transylvanie.

† Eu SCrъstě, dvornic *ot Dolgojupolju* i Marco *vel* m'ani, scriem multă sănătate și viiață priiatenului nostru bun și iubit, gupănul birăul den Bistriț i pan Simiōn prъcălab. Dăm dumilor vostre știrь c'am ɹnțeles c'au dat dumnădzău de s'au dus čei vrăjmaș Nămții den țara dumilor vostre, și e acmu pače și la dumiavoastră. Deč dăm știre dumilor vostre d(acă v)a hi pače la dumiavostră și de știț că... ačei vrăjmaș..., cum am audzit noi, iară dumiavos(tră), scriem carte la M(ăr)ia sa la Vodă, la domnu nostru, să slobodzěscă drumul să ɹmb(le) neguțătorii, că sărăčescu foarte neguțători mulți, să vie cu negoațe și cu marhă la Bistriță. Deč și dumilor vostre ɹncă v'are hi mai bine și mai ɹndemână.

Sim bišem. Mlisciite (z)dravi ot g(ospod)i, amin.

Pis u Dolgojupo(l).

Vº adresse : † Priiatelenii noștri, gupănul birăul de Bistriț și gupănul Simiōn prъcălab.

Papier déchiré en plusieurs endroits. Sans filigrane. Encre noire. Sceau plaqué, détérioré.

Arch., nº 246. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 7, nº XII et *DH*, XV¹, 765, nº 1014.

Pour la date, v. Berger, p. 91, n. 3.

---

1 Serъstě : *sic !* Marco vel m'ani (?) : ! 12 dumilor : *sic !* 14 bišem : *sic !* (*Traduction*) : *nous écrivons cela. Que Dieu vous accorde la santé, amen.*

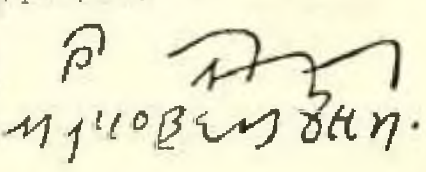

48

Cîmpulung (Bucovine), 17 décembre 1620 (?).

Le maire de Cîmpulung annonce au maire de Bistritza que le Prince de Moldavie se trouve à Jassy et que les Tatars sont partis pour Moscou. Le restant de la lettre est consacré à des affaires particulières: achat de cuir à Bistritza et litige avec un habitant de Rodna.

Al mieu činsti⟨t⟩ și ales părinte, Măriia ta bìră⟨u⟩ de četate Bistriței, ꙟnkinu-mă Mării tale⟨e⟩ cu săn⟨ă⟩tate și dau știr⟨e⟩ Mărie dumital⟨e⟩ de rândul veștilor, cu mila lui dumnedză⟨u⟩, iaste pače și aședzare bun⟨ă⟩ și domnu nostru iaste la scaun, la Iaș, iar Tătarii s'au dus la Moscu. Și aș hi venitu și eu, če m'am dus la Cămpul-lungu pintru niște cai ai voștri če mii-⟨a⟩ porončitu Andriaș că s'a furatъ dela voi. Deč voiu nevoi să-i scoțu, numai să vie om dela Măria ta să-i cunoscă. Depreun⟨ă⟩ cu fečorul mieu acă⟨l⟩altъ am trimis Mării tale 6 zloți, fac șese florinți, și rămăn noaă florinți. Deč te rog pre Măriia ta de čel răs, să mi-l dai, că și čeč bun ț'oiu trimite făr⟨ă⟩ zăbavă. Și mă mai rog și de altu răs să-mi nigoți și să mi-l trimiți, e voiu trimite toți (ba)nii. Altъ, mă rog Mărie tal⟨e⟩ să fač o carte la biräul de Rodna, să-mi de...a un om prețu de patru lei, că mii-a fugit cu vama a optudzeč de piei de capră și doasprădzeče bolgarii. Deč să-mi dè banii sau să ia prețul ačelor ban⟨i⟩, că apoi voiu trage nește cai dă col⟨o⟩. Deč mă rog Mării tale să-mi fači prav⟨ilă⟩ de toate. Să fii Măriia ta săn⟨ă⟩tos cu pač⟨e⟩ și cu săn⟨ă⟩tate ꙟn več, o Xъ., ⟨a⟩min. *Dol⟨go⟩polé*, dek., 17.

† Mai mic fečor⟨u⟩l Măria tal⟨e⟩ Gavril, vornicul de Că⟨m⟩pul-lungu, mă ꙟnkin Mării tale cu săn⟨ă⟩tate. Gavriil prъcălabul

Va adresse: Cu činste să hie dată la măna Mării sal⟨e⟩ biräului de B⟨istrița⟩.

---

22 Măria tale: *sic!*

Papier sans filigrane. Encre marron, décolorée. Écriture menue, peu lisible. Les signes I, H et G, M, H sont confondus entre eux. Sceau plaqué, tombé. Signature autographe.

Arch., nº 205. Publié en résumé p. N. Iorga, *DB*. I, 36, nº XLVIII et *DH*, XV¹, 806, nº 1768.

Nous conservons la date proposée par M. Iorga (*DB*. II, p. XIII). Andreiaș est Andreas Sailer, maire de Bistritza entre 1620-21 et 1624-25 (v. Berger, p. 90).

49

Cîmpulung (Bucovine), 1620-21, 1624-25 ou après 1638.

Le maire de Cîmpulung prie le maire de Bistritza de renvoyer en Moldavie la femme d'un notable qui avait quitté son mari et fui en Transylvanie, le Prince de Moldavie ayant ordonné de soumettre à de fortes amendes les habitants de Cîmpulung et autres villages, qui lui ont laissé passer la frontière.

✝ *Eto az* dvornicul Polihron *ot Dlъgopole*, și Grigor⟨e⟩, și Gliga, și Ion a lui Isaia și alalți oamen⟨i⟩, toți denъ sat de Câmpul-lun⟨g⟩ъ, scriemъ pač⟨e⟩ și sănătate dumitale, birău de Bistriță. Alъtъ, dăm știre dumitale ca alui nostru părincate s'au trecut prenъ straj⟨ă⟩ ō muiare, și amъ făcut și semne. Cându-i acmu, au venit bă⟨r⟩batul cu carte dumisale lui Vod⟨ă⟩, de dziče că i-au figit ačĕ muiare; deč noi n'am știut če muiare iaste. Cânъdu acъmu să pradă și Câmpulungul, și Vama, și Știrbicanii; deč ne punem bucatele toți prentr'ačĕ muiare. Deč ne rugăm dumitale și a tot sfatulъ Măriei tale, să te ꙟndure dumnedzău să ne dai ačĕ muiare, să o aducă la noi să ō dăm ꙟn mâna bărъbatului, să nu ni să ia bucatele. Noi mai multu vom avĕ a sluj⟨i⟩ dumitale ꙟntru tot če va hi voꙗ dumilor vostre, să vă hie milă de noi, forte ne rugăm, că ačĕ muiare au fudzit dela bărъbat, če noi nu am știut c'au fudzit, če nĕ-m gânъdit că iaste ō săracă, cum trec multe sărače. Deč ne rugăm dumilorъ vostre să ō dați ꙟn mâna čestui omъ če va aduč⟨e⟩ și carate,

---

7 *figit*: *sic!* 12 să o dăm *est répété au dessus de la ligne.*

anum⟨e⟩ Simionъ Piōarul, că ačesta au fostъ străjar, deč lui i să duč⟨e⟩ capul acumu și noă bucate⟨le⟩. Če să nu ne lăsați la pradă dumnĕvostr⟨ă⟩, čъ să dați ačĕ muiare să ō dăm ѫn măna bărbatului. De ačĕsta ne rugăm dumitale birău, dumitale Andreiașu, ca lui dumnedză⟨u⟩ den čeru. *Mca fev., 19 dni.*

V° adresse : ✝ Să să dĕ ačĕstă carte ѫn măna birăului de Bi⟨s⟩triți și alъ nostru nedejduitorъ ѫntru tot, Anъ dreiașu.

Papier sans filigrane. Sceau plaqué, cire brune : une croix double. On peut distinguer les lettres KOM, appartenant à la légende.

Arch., n° 421. Inédit.

Andreiaș peut être Andreas Satler, cité dans la lettre précédente, ou bien Andreas Amendt (Végh), maire de Bistritza à partir de 1638 (v. Berger, p. 90-91).

50

Cîmpulung (Bucovine), 1620-21, 1624-25 ou après 1638

Les magistrats de Cîmpulung prient Andreas (Satler ou Amendt), maire de Bistritza, de juger un différend entre un garde frontière de Cîmpulung et un villageois qui a acheté une jument en Transylvanie.

✝ Noi, vornićii de Cămpulu⟨ng⟩, scriu ѫkinăčune și mulъtă sănъtate Mării tale birău Andreeșъ de četatĕ Bistriței. Alta, dăm știre dumiitale de răn⟨dul⟩ Ursului dela noi, c'au fos ședzăndъ ѫn straj⟨ă⟩, ĕră Ștefan Tăraț au ѫcu⟨n⟩guratъ straj⟨a⟩, ĕră vornićii au prădat pre Ursulъ, dĕ-u dat Ursul 4 zloți globă vornićilor, čeine au fostъ atunъči. Děčii Ursul au strinsъ pre Ștefan să-i plătĕscă ačei patru zloți čĕ-u dat printru dînsu. Eră Ștefan au fostъ cumpărat ō ĕpă direptъ 3 florinț la Gol Mateș, din Ed. Dĕčii Ursul ō au dat vornićilor ĕpa, ĕră vornićii n'au vrutъ să ō ĕ, c'au fostъ rĕ și scopă de unъ pičor; dĕči acmu am trimis pre Ursul la dumiĕvostră, să-i leguiți; și ĕpa ѫcă ō am trimis la dumnĕvostră. Dĕči pohtim pre dumnĕvostră să aibă lĕge la dumnĕvostră cu direpъtulъ. De ačĕsta rugămъ pre dumnĕvostră, noi ѫcă vom face printru voĕ dumiilor vostre. Și să hiți sănătoș o *Xrist... amin. Pia mai, 23 dnъ.*

26 Bi⟨s⟩triți: *sic!* 6 čeine: *sic!*

V° adresse: † Să să dĕ acĕstă carte ꙟu mâna birăului de ĉetată Bistriţeei cu mare cinste.

Longue feuille de papier. Filigrane n° 50. Encre marron foncé. Sceau plaqué, cire noire, indéchiffrable.

Arch., n° 49. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 10, n° XXI et *DH*, XV², 889, n° 1757.

Pour la date, v. la lettre précédente.

INDEX

Les chiffres renvoient aux numéros d'ordre des pièces. A la suite des noms de lieux on trouvera l'indication de leur dénomination hongroise. A la suite des noms propres on trouvera, entre parenthèses, l'indication du lieu où apparaît tel personnage et la date de la pièce. Les noms, tels qu'ils apparaissent dans le texte, sont enfermés entre crochets.

I

NOMS DE LIEUX, DE MONTAGNES, DE RIVIÈRES ET DE PROVINCES

ALBA-IULIA, v. BELGRAD.
BELGRAD, ville en Transylvanie, 8.
BÂRGĂU, village, d. Bistritza-Năsăud *(Borgóbesztercze)*, 13.
BÂRGĂUL de jos, id., *(Alsóborgó)*, 19.
BORŞA, village dans le Maramureş *(Borsa)*, 30.
BUDENEŞTI, village en Bucovine (d. Storojineţ), 25.
CAMENIŢA, Kamenetz, ville en Podolie, 37.
CERNĂUŢI, Czernowitz, village, auj. capitale de la Bucovine, 37.
CÎMPULUNG, ville en Bucovine, 1, 4, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 24, 27, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 41, 42, 47, 48, 49.
CIRLIBABA *[Cîrlibabol]*, crête de montagne en Bucovine, entre la rivière du même nom et la vallée du Ţibău, 4.
COŞNA, montagne dans le Sud-Ouest de la Bucovine, près de Dorna, 1, 4.
COTNARI, village en Moldavie (d. Iaşi), 41.
DERLA, localité en Bessarabie (?), 46.
DLŬGOPOL, traduction en v. sl. du nom de *Cîmpulung* (v. sl. *dlŭgŭ* + *polje*), 12, 13, 17, 31, 47, 48, 49.
DUNĂRE, le Danube, 45.
FĂGĂRAŞ, ville en Transylvanie, 5.
FELDRU, village, d. Bistritza-Năsăud *(Földra)*, 35.
HIDIŞ *[Iădeş]*, village, d. Bihor *(Hegyes)*, 25.
HOTIN, forteresse sur le Dniester, dans le Nord de la Bessarabie, 8, 45, 46.
IAD, village, d. Bistritza-Năsăud *(Jad)*, 7, 30, 50.
IAŞI, capitale de la Moldavie, 41, 48; v. glossaire, s. v. *scaun*.
LUCAVEŢ, village en Bucovine (d. Vijniţa), 25.
MAIER, village, d. Bistritza-Năsăud *(Majer)*, 3.
MARAMUREŞ, province dans le Nord de la Transylvanie, 2.
MOISEI, village, d. Maramureş *(Mojszén)*, 25, 30.
MOLDOVA *[ţara Moldăvei, Moldăva, ţara Moldovei]*, la Moldavie, 1, 2, 25, 45, 46.
MOLDOVIŢA, monastère de moines en Bucovine, 1, 25, 28, 29, 30.
MORC, Moscou, 48.
NEAMŢU *[Tîrgu-Neamţu]*, ville en Moldavie, 24, 34.
NEGRIŞOARA, montagne en Moldavie, d. Suceava, 4.
NISTRU, le Dniester (fl.), 41, 45.

RĂDĂUȚI, ville et évêché en Bucovine, 39.
RODNA, village, d. Bistritza-Năsăud (*Ujradna* et *Óradna*), 16, 18, 21, 48.
ROMAN, ville et évêché en Moldavie, 43, 44.
SĂCEL, village, d. Maramureș (*Izaszacsal*), 30.
SĂLIȘTE, village, d. Maramureș (*Felsöszelistye*), 2, 30.
SINGIORGIU [*Singiordz*], village, d. Bistritza-Năsăud, (*Oláhszentgyörgy*), 10.
SIRET, village en Bucovine, 18; *Tîrgul Siretului*, id., 37.
SLATINA, monastère de moines en Moldavie (d. Suceava), 23.
SNEATIN [*Sĭétin* au lieu de *Sniatin*] Sniatyn, ville dans le Sud de la Galicie, 37.
ȘTEFĂNEȘTI, village en Moldavie, d. Botoșani, 37.
STIRBICANI, village en Bucovine, 49.
SUCEAVA, ville en Bucovine, 4, 5, 7, 17, 19, 20, 21, 22, 27, 37, 40, 42; district de Suceava, 16.
SUCIUL de sus, village, d. Solnoc-Dobîca (*Felsöszöcs*), 36.
SUHARD, groupe de montagnes au Nord-Ouest du village Cîrlibaba (Bucovine), 1.
TELČI, village, d. Bistritza-Năsăud (*Telcs*), 30.
ȚIBĂU, montagne en Bucovine, 4, v. CÎRLIBABA.
UNGUREASCĂ [*țara* —], la Transylvanie, 8.
VAMA, village en Bucovine, d. Cîmpulung, 49.
VĂRARIA, village, d. Bistritza-Năsăud (*Népsz*), 35.
VIȘEUL de mijloc, village, d. Maramureș (*Középvisó*), 30.
VIȘEUL de sus, id. (*Felsövisó*), 30.
VORONEȚ, monastère de moines en Bucovine, 44.

II

NOMS PROPRES

AGATHON, npr., supérieur du couvent de Moldovitza (1601-02 ou après 1603), 28, 29.
ALBUL COSMA, npr., juge de Singeorgiu (début du XVIIe s.), 10.
ALEXANDRU CEL BUN, prince de Moldavie (1400-1432), 1.
ALEXANDRU MOVILĂ, v. MOVILĂ.
AMENDT, v. ANDREIAȘ.
ANDONIE, npr., supérieur du couvent de Moldovitza (début du XVIIe s.), 26.
ANDREIAȘ, npr., ANDREAS AMENDT (VĂCHI), maire de Bistritza (1638-1643), 49, 50.
ANDREIAȘ, npr., notable de Bistritza (1600), 8.
ANDREIAȘ, npr., v. BATLER.
ANDREICA, v. INDREICO et CORB.
ARMENI, les Arméniens: de Cernăuți, 37; de Cîmpulung, 10, 11; de Suceava, 5, 21.
ATHANASIE, npr., évêque de Roman (1616-1631), 43, 44.
BADEA, npr.: — STOLNICUL, magistrat de Făgăraș (1590), 6.
BĂLUȚĂ GAVRIL, npr., brigand (1616-1631), 43.
BARNOVSKI DIMITRIE, npr., gouverneur de Suceava (1601), 27.
BATHORI, npr., v. SIMON.
BEDE VASIAN, npr., prêtre à Suceava (début du XVIIe s.), 20.
BILȚĂ TOMA, npr., maire dans le Nord du Maramureș (1602-1617), 30.
BIETALĂNEASA, npr., femme de Barthelomé (hong. *Bertalan*), Suciul de sus (1608), 36.
BUDAKER GASPAR [*Budaki Gașpar*] npr., maire de Bistritza (1576-1577, 1585-1588, 1591-1592), 1.
BUDAKER JOHANN [*Budaki Ianoș*], id. (1594-1595, 1598-1601), 3, 4, 5, 6, 7.
BURZEU, npr., Suciul de sus (1608), 36.

ČACR IUSTUAN, npr. (hong.), Suceava (1592-1597), 5.
CANDREA, npr., malfaiteur, Borgo-Bistritza (début du xviie s.), 13, 15.
CAZACUL GLIGORE, npr., boyard de Lucavetz (début du xviie s.), 25.
CAZACI, les Cosaques, 37, 45, 46.
COCRIŞEL, npr., Moldavie (1600), 8.
COMAN DAN, npr., Iad (1602-1617), 30.
CORB ANDREICA, npr., Vişeul de mijloc (1602-1617), 30.
CORESKI, npr., v. KORECKI
CORNIŞ GAŞPAR, npr., v. KORNIS.
CORNIŢĂ, npr., malfaiteur, Borgo-Bistritza (début du xviie s.), 13.
COSMA, npr., maire de Cîmpulung (1605), 3.
COSMA, npr., maire de Telči (1602-1617), 30.
COSMULEI, npr., Rodna (début du xviie s.), 18.
COSTANDA, npr. f., Moldavie (1600), 8.
COSTEA, npr., boyard de Lucavetz (début du xviie s.), 25.
COSTIN, npr., Rodna (début du xviie s.), 21.
CRETUL IEDMIA, npr., prêtre à Sîngeorgiu (début du xviie s.), 10.
DANČIUL GAVRIL, npr., Suceava (1615), 40.
DIMA, npr., Suceava (début du xviie s.), 22.
DUMITRU, npr., prêtre à Moisei (début du xviie s.), 25.
FED MIHAI, npr., Săliştie (Maramureş), (1602-1617), 30.
FODOTSKI, npr., Suciul de sus (1608), 36.
FRANK GEORG (nommé aussi SZABO) [Frangu Giurgiu], maire de Bistritza (1604-1605, 1608-1610, 1613-1615, 1618-1619), 32, 33, 34, 35, 40.
GALERIE, npr., supérieur du couvent de Slatina (début du xviie s.), 23.
GAVRIL, npr., Suceava (début du xviie s.), 21.
GAVRIL, id., maire de Cîmpulung (1620), 48.
GEALALI, horde de Tatars, 17.
GHEORGHE, npr., maire de Cîmpulung (début du xviie s.), 10, 11.
—, habitant de Cîmpulung (début du xviie s.), 16.
—, a i *Mosostoie*, fils de MOSOSTOIE, Cîmpulung (début du xviie s.), 19.
GIAGA, npr., Cîmpulung (1620-1625 ou après 1638), 49.
GOL MATEŞ, npr., Iad (1620-1638), 50.
GORDUL, npr., prêtre à Suceava (début du xviie s.), 20.
GRIGORE, npr., conseiller communal à Cîmpulung (1604-1618), 17, 32, 41, 42.
—, id., Cîmpulung (1620-1638), 49.
—, id., Iad (1602-1617), 30.
HADĂU ALEXEI, npr., Bistritza (1604-1618), 32.
HAFKA SIMION, npr., Vişeul de sus (1602-1617), 30.
IACOB, npr., clerc à Suceava (début du xviie s.), 22.
IANĂŞ, npr., noble hongrois, d. Bistritza-Năsăud (1592-1597), 5.
IANE COMISUL, npr., magistrat de Făgăraş (1599), 6.
ILIAŞ, npr., conseiller communal à Iad (1600), 7.
INDREICO ŞTEFAN, npr., Vişeul de mijloc (1602-1617), 30.
ION ISAI, npr., Bărgăul de jos (début du xviie s.), 19.
—, id., Cîmpulung (début du xviie s.), 9.
—, id., Moisei (1602-1617), 30.
IOSASCO, npr., prêtre à Budineţi (début du xviie s.), 25.
—, id., Cîmpulung (1615), 38.
—, id., Sîngeorgiu (début du xviie s.), 10.
—, id., Siret (début du xviie s.), 18.
IONČEA, npr., prêtre à Săliştie (1602-1617), 30.
JIGMON, npr., Sigismond Bathori, prince de Transylvanie (1600-1601), 27.
KORECKI [Coreski], npr., Prince polonais (1617), 46.
KORNIS GAŞPAR [Cornis Gaşpar], npr., chef de mercenaires en Transylvanie (1588), 2.
LAZĂR, npr., prêtre à Bistritza (1599), 6.

LEŞI, les Polonais, 27, 37, 41, 45.
LITFANI, hommes d'armes Lithuaniens, 45.
LUPUL MĂLAI, npr., dignitaire en Moldavie (1617), 45, 46.
MACSAI IŞTVAN, npr., noble hongrois, d. Solnoc-Dobîca (1608), 36.
MAGSIM, npr., Telci (1602-1617), 30, v. MAXIM.
MANOLE, npr., prêtre à Suceava (début du XVIIe s.), 20.
MARCAŞ, npr., Săcel (1602-1617), 30.
MARCU, npr., Cîmpulung (1619), 47.
MARTIN, npr., Cîmpulung (début du XVIIe s.), 16.
MATEI, npr., Lucaveţ (début du XVIIe s.), 25.
MAXIM, npr., Hidiş (début du XVIIe s.), 25, v. MAGSIM.
MICULA, npr., Maier (1595), 3.
MIHAI-VODĂ, npr., Michel le brave, Prince de Valachie (1593-1601), 8, 27.
MITROFAN, npr., prêtre à Moldoviţa (début du XVIIe s.), 29.
MOGILDEA, npr., dignitaire en Moldavie (1600), 8.
MOSOSTOIE, npr. f., Sîngeorgiu (début du XVIIe s.), 10.
MOVILĂ, npr., famille de Princes qui ont régné en Moldavie ; ALEXANDRU ~ (22 nov. 1615-2 août 1616), 38, 41 ; IEREMIA ~ (août 1595-10 juillet 1606), 38.
MUNTENI, les Valaques, 41.
NEMŢI, les Allemands, 47.
NICOARĂ, npr., Borşa (1602-1617), 30.
NICOLAE (Sfîntul ~), la S. Nicolas, 40.
NICOLAE, npr., diacre à Suceava (début du XVIIe s.), 20.
NISTOR, npr., Telci (1602-1617), 30.
ONEA, npr., Suceava (début du XVIIe s.), 19.
ORBAN, npr., v. WEIDNER.
PAŞCO SIMION, npr., Suciul de s. (1608), 36.
PETRE, npr., clerc à Cîmpulung (1612, 1616), 37, 41, 42.
PICARUL SIMION, npr., garde-frontière à Cîmpulung (1620-1625, 1638), 49.
PLATON, npr., Sîngeorgiu (début du XVIIe s.), 10.
POGAN IURU, npr., préfet du Maramureş (1593), 2.
POLIHRON, npr., maire de Cîmpulung (1620-1625, 1638), 49.
POTLOGAR TOADER, npr., maire de Suciul de sus (1608), 36.
RĂZVAN ŞTEFAN, npr., Prince de Moldavie (3 mai 1595-août 1595), 3, 4.
ROMĂSCEL VASILE, npr., percepteur des impôts du d. de Suceava (début du XVIIe s.), 18.
ROTOMPAK CHRISTIAN, npr., maire de Cîmpulung (1605-1610), 31, 32.
RUSUL ŞTEFAN, npr., malfaiteur (début du XVIIe s.), 13, 15.
SATLER ANDREAS (EPHIPPIARIUS, NYERGES), npr., maire de Bistritza (1620-1621, 1624-1625), 48, 49.
SAŞI, les Saxons de Transylvanie, 8.
SIMION, npr., conseiller municipal de Bistritza (1593), 2 ; (1619), 47.
—, id., d. Bistritza-Năsăud (début du XVIIe s.), 10 ; (1602-1617), 30.
—, id., maire de Cîmpulung (début du XVIIe s.), 13, 14, 15, 16.
SINKER GHEORGHE, npr., Bistritza (1599), 6.
SWCZ GEORG [*Sîuă Giurgiu*], npr., maire de Bistritza (1602-1603, 1606-1607, 1611, 1612, 1616-1617), 30, 35.
SPIRIDON, npr., Moldavie (1600), 8.
SUS MIHAI, npr., conseiller municipal à Bistritza (1604-1618), 35.
SUTEA PETRE, npr., Bistritza-Năsăud (début du XVIIe s.), 24.
SZABÓ GEORG [*Sabău Giurgiu*], npr., maire de Bistritza, v. FRANK.
TĂLMACI VASILE, npr., maire de Cîmpulung (début du XVIIe s.), 17.
—, id., percepteur des impôts du d. de Suceava (début du XVIIe s.), 16.
TĂNASE, npr., Cîmpulung (1595), 3.
TĂRIŢĂ ŞTEFAN, npr., d. Bistritza-Năsăud (1620-1625, 1638), 50.
TĂTARI, les Tatars, 17, 29, 37, 41, 48.

THEODOSIE, npr., supérieur du couvent de Voronetz (1616-1631), 44.
TOADER [Sem —], la S. Théodore, 41.
TOLNAY MIHAI, npr., hetman de Suceava (1596), 4.
TOMA, npr., préfet du Maramureș (1569), 2.
TOMIAGĂ JURGE, npr., Vișeul de sus (1602-1617), 30.
TOMȘA ȘTEFAN, npr., Prince de Moldavie (20 nov. 1611-22 nov. 1615, sept. 1621-août 1623), 41.
TORCIUL, npr., maire de Cîmpulung (début du xviie s.), 9.
UDREA, npr., hetman de Suceava (1606), 7.
URSUL, npr., douanier à Cîmpulung (1623-1625, 1638), 50.
VĂȘEI ALEXEI, npr., Borgo-Bistritza (début du xviie s.), 9.
VÂSCAN, npr., Cîmpulung (début du xviie s.), 24.
—, id., Sîngeorgiu (début du xviie s.), 10.
VÉGH, v. ANDREIAȘ.
WEIDNER URBAN [Orban], npr., maire de Bistritza (1578-1579, 1587-1590, 1593, 1596-1597), 2, 5.

GLOSSAIRE

Le premier chiffre renvoie au numéro d'ordre; le second indique la ligne de la pièce. Les mots, tels qu'ils apparaissent dans le texte, sont enfermés entre crochets droits. Pour fixer le sens de certains mots, on a reproduit les phrases dans lesquelles ils figurent. La source de quelques emprunts est indiquée entre parenthèses.

acolisi (a se), vr.: deci s'au acolisitu Simion de acel cal, de i l-au vân<dut>, *Siméon s'est emparé du cheval et l'a vendu*, 16^{7}.

albă, *adj. f.*: săptămâna cě —, *la semaine qui précède le dimanche gras, pendant laquelle on ne mange que des laitages et des œufs*, 19^{12}.

albață, *sf.*: — pre okiu, *taie*, 10^{6}.

aracet, v. arгint.

arгint (?) [araĭet], *sn.*: un irelo de —, *une bague en argent (?)*, 9^{15}.

aședzare, *sf.*: iaste pace și — bună, *la paix et la tranquillité règnent*, 48^{4}.

ba, *adv. de négation*: sănătoși-s au ba, *sont-ils oui ou non en bonne santé*, 40^{1}; 1^{39}; 18^{10}.

ban, *sm.*, *argent (monnaie)*, 48^{17}; —i gata, *argent comptant*, 22^{7}.

bașă, *sm.*, *Pacha*, 29^{11}.

bate (a), *va.*: a — războiu, *faire la guerre*, 8^{4}.

bătrîni, *sm. pl.*, *conseillers communaux: de Cîmpulung*, 14^{2}; *de Tg.-Neamtzu*, 24^{8}.

bîntui (a), *va*: și voi skelarilor, nime să n'aibă a băntui preste dzisa noastră, *qu'aucun douanier n'ose changer les dispositions que nous avons prises*, 7^{7}.

bolgariu [*pl.* bolgarii], *sn.*, *cuir de Russie*: öptudzeč de piei de capră şi doasprădzeče bolgarii, 48[17].

bucate, *sf. pl.*, *argent (monnaie)*, 43[22]; 44[24]; *boeufs*, 21[11]; *fortune, objets en nature*, 14[7]; 16[25]; 49[18.20].

burduf [*pl.* burdujii], *sn.*, *outre contenant du fromage de lait de brebis ou de chèvre*, 16[20].

cădea (a), *vn.*: cădem cu feţele la vardele pământъ, *nous nous prosternons la face contre terre* 44[21-24].

cămaşe, *sf.*, *chemise*, 8[23]; 9[19].

cap, *sn.*: acst – de ţară a Moldovei, *cette extrémité de la Moldavie*, 31[3].

carte, *sf.*, *lettre*, 14[10]; 15[11]; 19[1]; 21[1]; 35[20]; 40[6]; 48[15].

caş, *sn.*, *fromage blanc*: – de čara, *boule de cire de la forme d'un fromage blanc*, 9[37].

catastiv, *sn.*, *registre*, 34[5].

ceaşnic, *sm.*, *échanson (titre de noblesse)*, 27[1].

čengătoare, *sf.*, *ceinture*, 9[17].

čerca (a), *va.*: am čercat cu ŏameni buni, *nous avons interrogé des honnêtes gens*, 21[6].

čercel, *sm.*, *boucle d'oreille*, 9[30].

čertare, *sf.*, *punition*: să aibă acei ŏameni răi – mare, *que ces brigands soient punis sévèrement*, 35[6].

colac, *sm.*, *cadeau en nature*: şi ţa-m trimis dumitale colacul, un cal, *et nous vous avons envoyé le cadeau, un cheval*, 43[23].

comis, *sm.*, *titre de noblesse*, 6[1].

cot, *sm.*, *coudée, aune*: coţe de pă⟨n⟩dze, 9[6].

crainic, *sm.*, *héraut, crieur public*, 30[24].

crede (a), *va.*: pre sufletele noastre... să crèdeţ, *nos âmes en sont témoins*, 36[5]; să-şi crèdză ŏkii, *pour se convaincre de visu*, 19[14].

cruţa, (a), *va.*, *préserver*: şe să cruţe dumnedzeu cu pače şe co sănătate, *et que Dieu vous garde en paix et en bonne santé*, 38[19-20].

cui, *sn.*, *clou*, 22[9.12.16]; 23[8].

cumănac, *sn.*, *bonnet*, 16[20].

cure (a), *vn.*, *courir*: ară ŏmenii dumiilor vostre au curs'ъ dup'ănşi, *et vos hommes leur ont couru après*, 16[15].

custa (a), *vn.*, *maintenir en vie, vivre*: şi să te custe dŭmnedzău, *que Dieu te maintienne en vie*, 28[4]; păr'unde vom custa, *tant que nous vivrons*, 42[7-8].

cuvînt, *sn.*: cătră goborъnatulъ să fiţi cu cuvântъ dereptъ mere, *je vous prie d'être loyaux quand vous parlerez de moi au Prince de Transylvanie*, 28[6-7].

dălban, *sn.*, *mousseline, fichu de mousseline (osmanli dülbend, tülbent)*, 9[13].

dele, *sf. pl.*, *objets (v. sl.* dĕlo*)*, 9[7].

deregător, *sm.*, *maire*: – *de Cîmpulung*, 11[1]; 14[1]; 15[7]; 17[1].

desag, *sm.*, *besace*, 16^{29}.

descălecă (a), *va.*: de cându s-a-ŭ descălecat țara Moldŭvei, *depuis la colonisation (fondation) de la Moldavie*, 1^{14}.

diac, *sm.*, *clerc*, *scribe* (*v. sl.* dijakŭ), 22^{29}.

domn, *sm.*, *Prince de Moldavie*, 48^{3} *et passim.*

dvornic, *v.* vornic.

eco, *adj.*, *et*, 1^{34}; 48^{13}.

egumen, *sm.*, *supérieur d'un couvent*, 23^{4}; 26^{1}; 29^{2}; 44^{1}.

făcători răi, *sm. pl.*, *malfaiteurs*, 27^{5}.

fag, *sm.*, *hêtre*, 39^{1}.

făină [fămină], *sf.*, *farine*, 7^{4}.

fecĭor, *sm.*, *jeune homme*, 16^{6}; *fils* (*formule de politesse*), 48^{24}; – de soflet gorat in besă(re)că, *fils adopté sous serment à l'église* (*cf.* N. Iorga, *Gesch. d. rumän. Volkes*, I, p. 205), 8^{17}.

fier [herul], *sn.*, *marque au fer rouge appliquée sur un cheval*, 19^{30}; 25^{20}.

firtai, *sn.*, *quart*, 7^{1}.

florint, *sm.*, *florin* (*monnaie*), 16^{15}; 48^{10}; 50^{7}, *v.* vorint.

foc, *sn.*: să-l lasaț la focul, *envoyez-le* (*m. à m. laissez-le*) *au diable*, 20^{15-16}; *malheurs*, *dégâts produits par une invasion*, 40^{7}.

fotă, *sf.*, *jupe du costume des paysannes*, 9^{20}.

frânge (a), *va.*: să no vă fie frământă voia, *que votre volonté ne soit pas contrecarrée*, 38^{14}.

fulău, *sm.*, *homme malhonnête*: dăm știre dŏmnilor voastre că sămtu ŏameni buni și derepți ... nu sămtu fulăi, 19^{12-14}.

fur, *sm.*, *voleur*, 27^{4}; 35^{5}.

galben, *sm.*, *ducat* (*monnaie*), 43^{12}.

ghindă, *sf.*, *gland* (*fruit du chêne*), 39^{5}.

giulgi [golče], *sn.*, *toile fine* (*hong.* gyolcs), 9^{21}.

gloabă, *sf.*, *amende en argent comptant ou en nature*, 50^{6}.

glugă [gugълă], *sf.*, *capuchon*, 16^{20}.

gobornatul, *sm.*, *le Prince de Transylvanie*, 28^{7}.

golče, *v.* giulgi.

gorștinar, *sm.*, *collecteur de l'impôt sur les moutons et les porcs, dit* gorștină, 16^{5}.

grăbi (a), *va.*: au grăbito nŏapte în Cernăuțe, (*les Polonais*) *sont arrivés précipitamment à Cernăuți pendant la nuit*, 37^{6-7}.

greș [făr'griși], *loc. adverbiale*, *sans faute*, 29^{13}.

gudeț, *v.* județ.

gugълă, *v.* glugă.

guler, *sn.*, *collet*, 9^{11}.

iapă, *sf.*, *jument*, 9^{11}; 19^{6-8}; 24^{5}; 34^{4}; 35^{13}; $50^{8.10.12}$.

împăratul, *sm.*, *le Sultan*, 29^{10}.

împlea (a), *va.*: să-i ꙟplă de pre dă(n)sɑ locъ. De no vei ꙟplě, *qu'il lui rende* (*les objets volés*). *Si tu ne rends pas les objets*, 9^{41-42}.

îndemână, *adj.*: și domilor voastră încă ar hi – cu noi, *la chose serait commode pour*

les rapports qu'il y a entre nous, 31^{8}.

inel, *sn.*, *bague*, 9^{15}; 10^{19}, v. argint.

înkisoare, *sf.*, *prison*, 20^{12}.

învăluială, *sf.*, *importunité*, *ennui*, 26^{12}.

învăța (a), *va.*: pr e popa Manole am învățat să scrie, *j'ai dicté au prêtre Manole*, 20^{20-21}.

jecui (a), *va.*, *piller*, 16^{16-17}.

jir, *sm.*, *faîne (fruit du hêtre)*, 30^{9}.

jude, *sm.*, ***magistrat***, 30^{22}.

județ, *sm.*, ***magistrat***, 36^{3}; – la margine, ***magistrat** dans une region frontière*, 31^{13}.

jupîn, *sm.*, *titre honorifique*, *Messire*, 30^{5}; *maire de Bistritza*, 21^{2}; 24^{11}; 32^{8}.

jurat, *sm.*, *conseiller communal: de Bistritza*, 20^{4}; *de Iad.* 7^{1}; *du Maramureș*, 30^{1-2}.

kelșug, *sn.*, *fortune* (*hong.* költség), 44^{8-10}.

lăsa (a), *va.*: va lăsa pre loc răvaș, *il donnera tout de suite une lettre*, 12^{10}.

laudă, *sf.*: ne rugăm... să faceți o carte... la Vodă, să... lase (vama) cum au fost și mainte vrême, și cea cu laudă, ***nous vous** prions d'écrire au Prince de Moldavie de rétablir les droits de douane de jadis, qui ont donné de bons résultats*, 12^{5}.

lege, *sf.*: a face lege, *rendre justice (dans un procès)*, 21^{15}.

leu, *sm.*, *monnaie*, 22^{9}; – bătut, *écu monnayé*, 22^{13-14}.

măreț, *adj.*: la cinstitul și – de dumnezeu, *à* ***Messire...*** *loué du Seigneur*, 37^{1}.

margine, *sf.*: acea sânta Cădzace se sedu prĕ cele margene în țara leșască, *ceux-là, ce sont des Cosaques qui sont établis à la frontière de la Pologne*, 37^{11-12}.

marhă, *sf.*: *bétail*, 16^{11}; 19^{15}; 30^{11}; 36^{7}; *marchandise*, 11^{11}; 47^{11} (*hong.* marha).

mărturisi (a), *va.*: mărturisească cu sufletul, *je prends mon âme à témoin, je jure sur mon âme*, 25^{19}.

mătase, *sf.*, *soie*, 9^{16}.

merea, *adv.*: podări merĕe, *ponts à **demeure** (sur le Danube)*, 45^{6}.

mîna (a), *va.*: a – soli, *envoyer des émissaires*, 17^{7}.

mișei, *sm. pl.*, *gens pauvres (serfs)*, 13^{7}; 35^{11}.

muiere, *sf.*, *femme*, 10^{4-5-6}; 49^{6-7}.

năframă, *sf.*, *fichu, voile de tête (costume des paysannes)*, 9^{27}.

nătare, *sm.*, *serf*: cu tare cu nătare, cu mic cu mare, *avec les propriétaires et les serfs*, 36^{14-15}.

negoț, *sm.*: să vie să aducă negoțu de care trebuește la noi, *qu'ils apportent les marchandises dont nous avons besoin*, 32^{17}; negoațe, *pl.*, 35^{9}.

neguța (a), *va.*: să-mi nigoți, *achète-moi*, 48^{10}.

nemeș, *sm.*, *noble hongrois*, 11^{9}.

nepreitor, *sm.*, *malfaiteur*, 44^{10}.

nevoi (a), *va.*: și nevoim să n'aibă nice o nevoe, *et nous*

nous efforçons de leur éviter tout ennui, 35[11-13].

nume, *sn.*: s'au lăsat unul'ь în – de mort'ь, *ils en ont laissé un pour mort*, 16[17].

omăt, *sn.*, *neige*, 13[17].

opincă, *sf.*, *sandale (chaussure des paysans)*, 16[21].

oşti, *sf. pl.*, *armées*, 42[5-11-14]; 45[9].

păiere, *sf. pl.*, (*sing.* păioară), *voile*, 9[21].

Pan, *sm.*, *titre honorifique, Messire*, 27[1]; 47[3], *v.* jupîn.

părinte, *sm.*, *père (titre honorifique)*: al mieu činstit şi ales părinte, Mariia ta birău de četatě Bistriţei, 48[1-2].

pestrue [prestrure], *adj. f.*: o – de iape, *une jument tachetée*, 19[10].

pierde (a), *va.*: nu m'au perdut, *ils ne m'ont pas tué*, 8[7].

pine, *sf.*, *pain*, 26[7-8], *v.* pită.

pîrcălab, *sm.*, *préfet et magistrat d'un district*, 24[2-11]; 27[9-10]; 35[9-1-10]; 39[4-5]; 47[3-4].

pîrgar, *sm.*, *conseiller communal*: *de Bistritza*, 33[2]; 35[1]; 39[5]; *de Tg.-Neamtzu*, 24[1]; *de Sucsava*, 19[1].

pită, *sf.*: – făcută, *pain*, 7[6].

popă, *sm.*, *prêtre, curé*, 20[1]; 25[5-7-8]; 29[5]; 30[11]; 36[14], *v.* preot.

Portar, *sm.*, *gouverneur d'une place forte*, 22[1].

potronie, *sm.*, *petite monnaie* (*v.* Tiktin, *Rumän.-deutsch. Wb.*, p. 1227, s. v.), 9[7-8]; 18[11-13].

prăda (a), *va.*: să pradă şi Cămpulungul, şi Vama, *Cîmpulung et Vama sont soumis à de lourdes amendes*, 49[8-9].

pravilă, *sf.*, *code, loi*: deče au aflat la – noastră, *ils ont trouvé dans notre code*, 20[6]; deč mă rog..... să-mi fači – de toate, *nous vous prions de rendre un jugement pour le tout*, 48[10].

preinţă *sf.*, *bonne santé*, 30[9].

preot, *sm.*, *prêtre*, 14[2]; 44[1], *v.* popă.

presi (a), *va.*: macar niumai d'aş – co trupol, încă să es in ţara, *pourvu que mon corps puisse résister aux privations jusqu'à ma libération*, 8[19].

preţ, *sn.*, deč să-mi dě banii sau să ia preţul ačelor bani, *qu'il me rende l'argent ou l'équivalent de la somme*, 48[11-15].

prinsoare, *sf.*, *prison*, 20[7], *v.* înkisoare.

pune (a), *va.*: a-şi pune bucatele, *garantir avec sa fortune*, 14[7]; 49[9].

puţin, *adj.*: aiasta puţině scrisoră, *cette courte lettre*, 13[4].

răvaş, *sn.*, *lettre, billet*, 12[10].

rînd, *sn.*: de rîndul a neşte furi, *en ce qui concerne certains voleurs*, 27[4]; toc pre rîndu am înţeles cărţii dumitale, *j'ai compris point par point votre lettre*, 40[2]; prentru răndul oamenilor, *en ce qui concerne les hommes*, 40[6]; de răndul čelui tlahar, *quant à ce malfaiteur*, 43[9].

rîs, *sm.*, *lynx*, 48[6].

rod, *sn.*, *famille, parents* (*v. sl.* rodŭ), 41[7].

roib, *adj. m.:* cal –, *cheval alezan*, 43^{24}.
roke, *sf.*, *robe*, 9^{22}.
rotat, *v.* sur.
rudă, *sf.*, *famille, parenté:* iar de noi de toată ruda noastră iaste ertat, 20^{14}.
să, *conj.*, *si*, 3^{13}.
săcure, *sf.*, *petite hache*, 29^{10}, *v.* topor.
săduș, *sm.*, *garant* (*hong.* szavatos, szovatos), 24^{8}; 34^{4}.
sălaș, *sn.*, *campement*, 16^{10}.
sărac, -ă, *sm. et f.*, *serf, femme du peuple* 49^{17}; *adj. m.:* acești săraće de ămene, *ces pauvres gens*, 29^{17}, *v.* mișei.
scaun, *sn.*, *résidence (du Prince de Moldavie)*, 32^{16}; 38^{6}; 41^{5}; 48^{5}.
scopă, *adj. f.:* a épă... –, *une jument boiteuse*, 50^{11}.
șindilă, *sf.*, *bardeau, échandole*, 22^{9}.
skelar, *sm.*, *douanier*, 7^{7}.
slăbi (a), *vn.:* că au foarte slăbit manastiră de păne, *les moines ont vivement ressenti le manque de pain*, 26^{7-8}.
socotitor, *sm.*, *chef des douaniers*, 40^{20}.
sol, *sm.*, *envoyé, messager*, 16^{9}.
șoltuz, *sm.*, *maire*: *de Tg.-Neamtzu*, 24^{1}; *de Siret*, 18^{3}; *de Suceava*, 19^{1}; *maire arménien de Suceava*, 21^{1}.
somsid, *sm.*, *voisin* (*hong.* szomszéd), 2^{17}.
somțer, *sn.*, *velours* (*all.* Sammet, Sammt), 9^{16}.
sovon, *sn.:* sovone co her, *chemises en toile fine brodées de fil d'or (?)* (*v. sl.* savanŭ), 9^{12}.
spătar, *sm.*, *titre de noblesse (porte-glaive)*, 32^{1}.
stolnic, *sm.*, *titre de noblesse (sommelier)*: – *de Suceava*, 40^{1}.
straje, *sf.*, *poste de garde à la frontière*, 49^{6}; 50^{4}.
străjar, *sm.*, *garde-frontière*, 40^{11}.
strimb, *adv.:* de va părĕ cu străubul acelui ămu, *si la chose paraît injuste à cet homme*, 19^{17}.
stringe (a), *va.:* au strinsu pre Ștefan să-i plătĕscă acei patru zloți, *il l'a forcé de lui payer...*, 50^{7-8}.
strinsoare, *sf.*, să aibă –, *(que ce malfaiteur) soit soumis à la question*, 43^{17}.
sucman [sosmăn], *sn.*, *manteau des paysans*, 9^{16}; 16^{22}.
sucnă, *sf.*, *jupe*, 9^{20}.
sur, *adj. m.*, *gris:* cal – rotat, *cheval gris pommelé* (cf. Bogrea, *Dacoromania*, III, p. 810), 25^{8}.
taler, *sm.*, *écu (monnaie)*, $8^{9,18}$; $9^{10,15}$; – bătut, *écu monnayé*, 43^{14}.
tar, *sn.*, *marchandise* (*hong.* tár), 10^{7}.
tare, *adv.:* (și au trimis) să vie forte –, *et ils leur ont fait dire de venir au plus vite*, 37^{15}.
temniță, *sf.*, *prison*, 8^{14}.
tilhar, *sm.*, *brigand*, 13^{8}; $14^{9,10}$; 15^{4}; 27^{4}; 35^{5}; 43^{9}.
tirg, *sn.*, *marché aux bestiaux*, $24^{4,7}$.
țiu, *sn.*, *cloche, grelot* (v. Bo-

grea, *Dacoromania*, III, 449), 16^{12}.

tocmeală, *sf.*, *arrangement*, *accord*: cum le iaste tocmala, *quelle est leur situation*, 27^{16}.

topor, *sn.*, *hache*, 9^{22}; 16^{23}.

trage (a), *va.*: voiu — neşte cai, *je confisquerai des chevaux*, 48^{18}.

treabă, *sf.*: de traba ĉetăţii, *pour les besoins de la forteresse*, 22^{9}; că am tremis dăi cai cu trěbele mănăstiriei, *nous avons envoyé deux chevaux pour les besoins du monastère*, 29^{18-19}.

treĉe (a), *va.*: ĉe nămai fa rău ŏmenilor tutorora, că-i trec pren munte, (*ces voleurs apportent de grands préjudices aux commerçants qui sont obligés, pour les éviter, de quitter les voies fréquentées et de se frayer d'autres chemins dans la montagne*, 13^{11-13}.

urĕdnic, *sm.*, *maire* (*petit-russe* urjadnik), 13^{1}.

val, *sn.*, *dommage matériel*, 12^{7}; *ennui*, 24^{1}; 38^{9}.

vamă, *sf.*, *douane*; *de Bistritza*, 16^{12}; 23^{14-15}; 26^{12}; 29^{21}; *de Cîmpulung*, 12^{3}.

p. **vameş**, *sm.*, *douanier*, 12^{4}; 23^{2}.

văr primar, *sm.*, *cousin germain*, 20^{2-3}.

vătah, *sm.*, *chef militaire*, 40^{1}.

vătăman, *sm.*, *adjoint du maire d'un village*, 25^{12}.

vezir, *sm.*, *Vizir*, 29^{12}.

vidic, *sn.*, *région*, *arrondissement* (*hong.* vidék), 5^{7}; — ul de sus, 30^{4}; — ul Bistriţei, 43^{3}.

Vlădică, *sm.*, *évêque*, 44^{9}; *de Rădăutzi*, 39^{2}; *de Roman*, 29^{1}; *de Suceava*, 20^{1}.

Vodă, *sm.*, *Prince de Moldavie ou de Transylvanie*, 12^{9}; 13^{13}; 17^{7}; 29^{19}; 35^{11}; 38^{5-6}; 40^{16}; 47^{9}; 49^{7}.

voivod, *sm.*, *Prince de Moldavie*, 32^{14}.

vorint, *sm.*, *florin* (*hong.* forint), 18^{9}, v. florint.

vornic, *sm.*, *maire*: *de Cîmpulung*, 3^{13}; 32^{1}; 33^{11}; 34^{1}; 35^{1}; 38^{1}; 48^{22}; 50^{1}; dvornic, 49^{1}.

vornic, *sm.*, *émissaire*, 41^{10}.

zăbavă, *sf.*: fără —, *sans retard*, 48^{17}.

zlot, *sm.*, *petite monnaie* (*pol.* zloty), 48^{19}; 50^{1}.

A. ROSETTI

BCU IASI / CENTRAL

1

UNIVERSITY LIBRARY

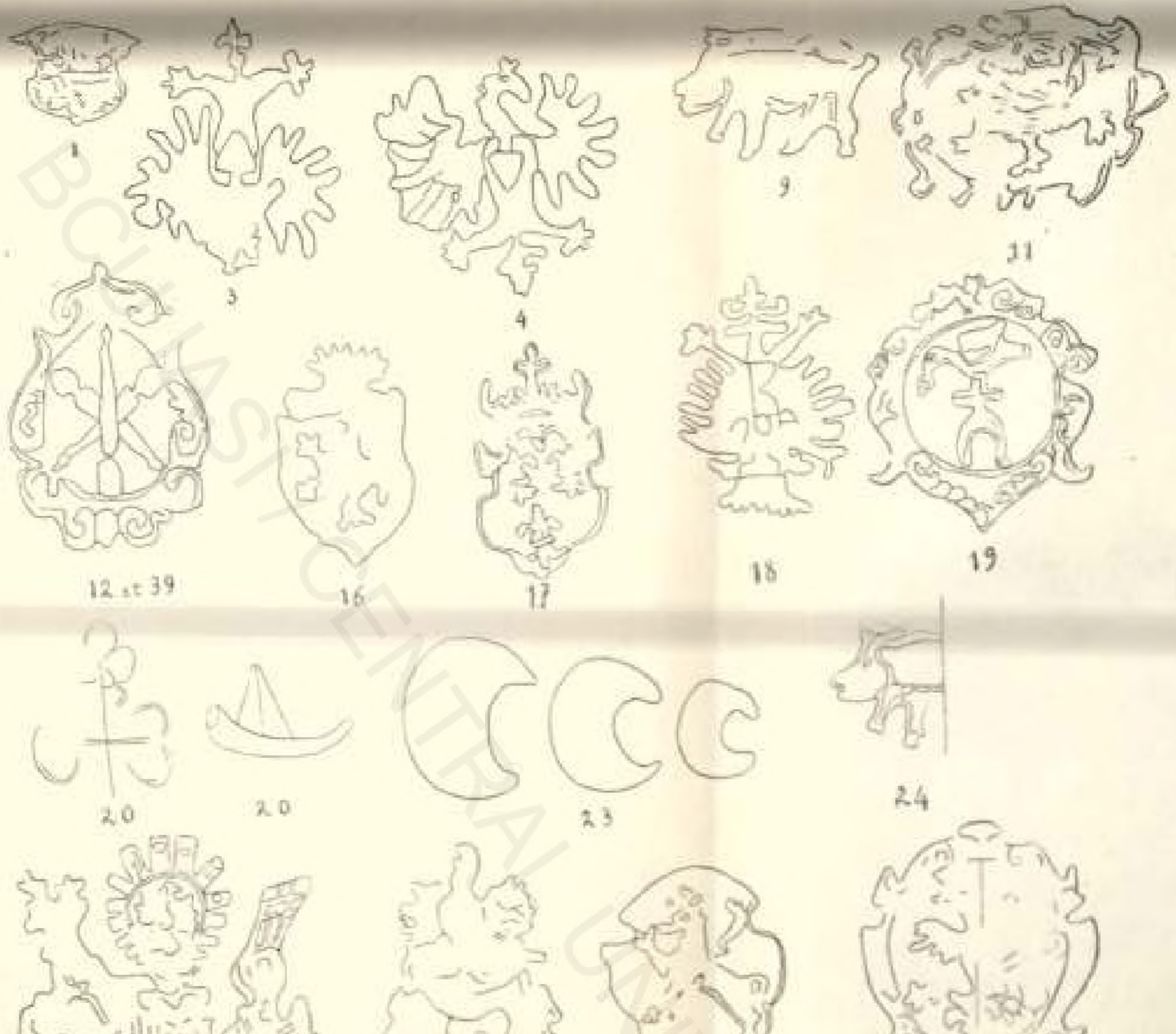
1
3
4
9
11
12 et 39
16
17
18
19
20
20
23
24

Les filigranes

BCU IASI / CENTRAL

ELEMENTE ROMÎNE IN MUSICA POPULARĂ MAGHIARĂ

In şirurile ce urmează ne vom ocupa de acele elemente musicale care sînt de origine romînească şi s'au impămîntenit in musica populară maghiară. Vom vedea că ce s'a crezut originar maghiar este, în mare parte, împrumut romînesc. Trebue să subliniem că studiul comparativ este fără seamăn de greu, din mai multe cause: întîi, că nimeni nu s'a ocupat încă cu regulele formale ale împrumuturilor musicale romîno-maghiare sau maghiaro-romîne; apoi, pentru că musica populară romînească în mare parte este încă nestudiată. Un material însemnat a fost adunat de savantul maghiar Béla Bartók în Museul etnografic din Budapesta, pe plăci de fonograf, care însă a rămas aproape necunoscut folkloriştilor noştri, fiind că numai o parte mică din acest material s'a publicat pînă acum. In starea aceasta haotică a cunoştinţelor noastre despre musica populară romînească, trebue să studiem acele urme în musica populară maghiară ce caracterisează exclusiv musica romînească, iar la Maghiari se află numai în împrumuturi. Metoda noastră este deci identică cu metoda filologiei moderne, anume: constată că împrumutul corespunde ca formă regulelor schimbărilor fonetice.

Caracteristica generală a împrumuturilor se găseşte cu mult mai uşor dacă ne folosim de schema următoare, in-

trebainţată de folkloriştii Béla Bartók şi Zoltán Kodály [1]: orice melodie este redată astfel încît tonul final al şirului ultim să fie necondiţionat , deoarece, pe lîngă ton final comun, compararea este cu mult mai simplă, iar tonurile scărei cromatice sînt însemnate prin cifre; astfel:

IV V VI VII 1 2 ♭3 3 4 ♯4 5 6 7 ♯7 8 ♭9

De exemplu III arată următorul ton: 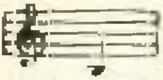 ori ♯5: 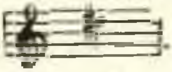. Punînd tonul final al cesurei principale în cadru, de pildă [5], tonul final al şirului premergător în semnul ⌐—¬, cel ce urmează după cesura principală în semnul └—┘, în cazul acesta de ex. [♭3] [VII] [2] arată o melodie constînd din patru şiruri, al cărei şir dintîi se încheie cu tonul 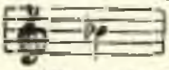, al doilea cu 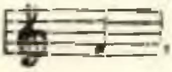, iar al treilea cu 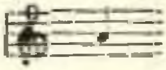. Şirul ultim nu e semnat, fiind că el se încheie — cum am amintit mai sus — totdeauna cu 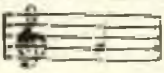. Sau [♯4] [♭2] arată o melodie compusă din trei şiruri, al cărei şiruri dintîi se încheie cu tonul , iar al doilea cu 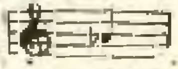. Fiind în acest caz şirul al treilea şirul ultim al melodiei, el se încheie pe 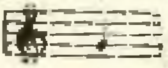.

Musica populară romînă din Ardeal se poate grupa în două dialecte musicale ce difer în mod esenţial unul de

[1] Bartók Béla és Kodály Zoltán: *Népdalok* (Cîntece populare), Budapesta, 1921.

altul. Cel mai caracteristic însă şi mai puţin cunoscut este dialectul sudic, mărginaş cu Muntenia. Acest dialect poate fi împărţit în trei subgrupe şi anume: dialectul din Bihor, dialectul din Munţii-apuseni (Huniedoara, Turda-Arieş etc.) şi dialectul bănăţean. Aceste dialecte sudice ne interesează în primul rînd, fiind că ele formează adevărata musică populară rominească şi caracterul lor arată urme vădite în musica populară maghiară din Ardeal.

Insuşirea caracteristică comună a dialectelor sudice este că tonul final al cesurei principale e [VII]. Acest ton final în cesura principală este o caracteristică specială rominească. Cîntecele vechi par a fi toate cu acest caracter. Cît de plăcută e forma aceasta în doinele romine din sud se poate dovedi prin statistica următoare: în musica bihoreană adunată de B. Bartók [1] se găsesc 264 melodii de doine şi cîntece de joc. Dintre aceste melodii 162 au ca ton final în cesura principală [VII], va să zică 61,36 la sută. Dintre aceste 162 melodii au [VII] ca singură cesură 21 melodii de 2 şiruri, [VII] [VII] 42 melodii de 3 şiruri, şi [VII] [VII] [VII] 5 melodii de 4 şiruri. Se vădeşte deci că VII ca ton final într'o cesură e foarte plăcut, mai ales dacă luăm în consideraţie că celelalte melodii sînt melodii de origine mai nouă sau de provenienţă streină. Numai în dialectul bănăţean (mărginaş cu Sîrbii) se găseşte de multe ori [4]. In musica populară maghiară se află [VII] foarte rar. Musica maghiară veche, care e foarte bine studiată, constă din 830 melodii (fără variante), din care [VII] ca ton final al cesurei principale se află numai în 9 melodii, adică în 1,08 la sută. Fiind că şi dintre aceste melodii numai una nu este melodie săcuiască (0,12 la sută), cu drept cuvînt putem bănui că melodiile maghiare cu ton final [VII] în cesura principală sînt de origine rominească. B. Bartók [2] a constatat acest fapt numai în casul cînd melodia maghiară e de opt silabe.

---

[1] *Cîntece poporale din comitatul Bihor*, Bucureşti, 1913.

[2] *Das ungarische Volkslied* (Cîntecul popular maghiar), Berlin, 1925, 23.

O deosebire interesantă între dialectul din Bihor și cel din Munții-apuseni este că încheierea doinelor bihorene e mai ales de forma 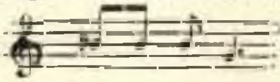 sau 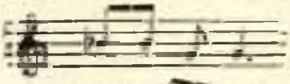, iar în Munții-apuseni se încheie doina astfel[1] 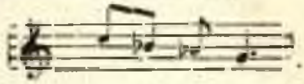.

Cadența aceasta este cadență frigiană, care e cu atît mai interesantă cu cît tonul *la-bemol* apare spontan în cadența finală; afară de cadență stă pretutindeni *la*. Prin cadența aceasta frigiană dialectul musical din Munții-apuseni apare ca un stil foarte specific și deosebit. Trebue să atragem atenția că acest fenomen pare a fi cunoscut și în Muntenia (Argeș)[2]. Dar musica romînă, în afară de Ardeal, e atît de puțin cunoscută încît nu ne putem face o idee clară despre caracterul ei.

Dialectul musical din Bănat este caracterisat prin scara 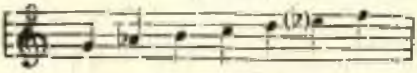, adică prin o scară combinată din scara frigiană și mixolidă. Melodiile sînt cîntate pe versuri de patru șiruri (celelalte două dialecte sudice sînt caracterisate prin melodii de trei șiruri). În Bănat pare a fi o tendință de a forma refrene textice care nu stau în legătură strictă cu textul cîntat.

Am văzut deci că dialectele sudice (afară de dialectul din Bihor) sînt caracterisate prin secunda mică . Cît de vechi este acest fenomen în musica romînească, nu știm; constatăm totuși că Ion Caioni, călugăr catolic din Ardeal, a scris în 1663 o canțională cu tabulatură de orgă, în care se află o melodie[3] intitulată

---

[1] B. Bartók, *A hunyadi román nép zenedialektusa* (Dialectul musical al poporului romîn din Huniedoara). *Ethnographia*, XXV (1914), 108.

[2] Kiriac: 100 fonograme.

[3] I. Seprődi, *Irodalomtörténeti közlemények*, XIX (1909), 395-398.

Cîntecul soţiei lui Lupul-Vodă (Lupul vajdáné éneke). Acest cîntec arată cadenţa frigiană tipică pentru dialectul musical din Munţii-apuseni:

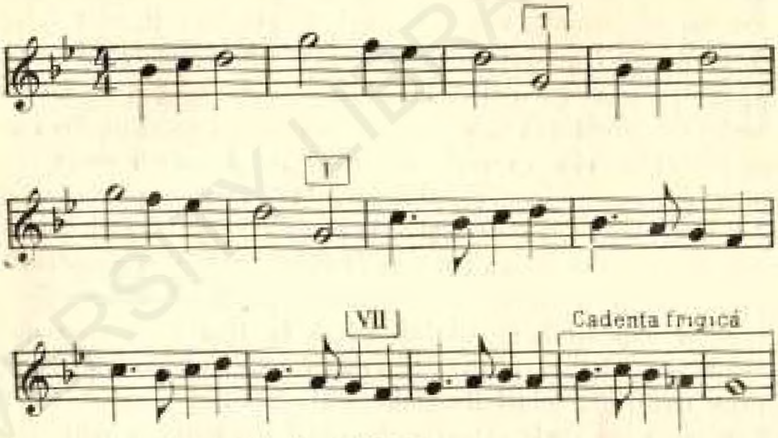

Cîntecul soţiei lui Lupul-Vodă.

In chestiunea originei cadenţei frigiene e bătător la ochi că scara bănăţeană cu pasul 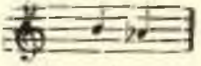 este bine cunoscută la Bulgari, la Sîrbi şi la Bosniaci [1]. Are de sigur importanţă faptul că această scară e răspîndită la Slavii sudici pretutindeni, adică şi la Bosniaci, care nu au de loc contact cu Romînii. Trebue deci să presupunem că acest element a intrat foarte de mult în musica romînească şi că a fost răspîndit pe întregul teritoriu romînesc. Pentru presupunerea aceasta vorbesc şi cîteva fragmente din musica macedo-romînă. Intre cele 12 cîntece publicate de T. Papahagi [2] se află trei cu un caracter bănăţean. N-rul II *(A lai munte-analtu)* şi n-rul IV *(Nu va dada s'mi mărită)* arată scara bănăţeană, iar n-rul VII *(Cînticlu al Giorgia)* e foarte caracteristic

[1] F. Kuhač, *Južno-slovjenske narodne popievke*, Zagreb, 1878-1881, 4 volume.

[2] *Antologie aromânească*, Bucureşti, 1922, 355-375.

prin evartul lidic 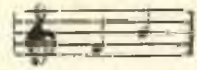 usitat în dialectele sudice. N-rul II are [3] [4] [3] tonuri finale (tocmai [4] este o specialitate bănățeană), iar n-rul IV încheie șirurile prin [VIII] [VII] [VII], adică *tipic național-romîn* și n-rul VII prin [I] [VII] [3] ca în dialectele sudice ardelene. Cred că scara aceasta „bănățeană" a fost răspîndită la poporul romîn pretutindeni sau aproape pretutindeni și este o scară tipică pentru peninsula balcanică, însă influențe musicale din nordul Europei au schimbat caracterul comun al musicei romîne, suprimînd tritonul *la-bemol-si*. Pentru dreptatea presupunerei noastre vorbește încă, pe lîngă cele amintite, și expansiunea stilului usitat în Bănat. Melodii de acest gen sînt răspîndite, afară de domeniul lor tipic, și prin teritoriile celorlalte dialecte ale musicei romîne, însă densitatea lor scade către nord. S'au găsit totuși melodii din Bănat și la Romînii din Maramureș; și eu am auzit vara trecută un grup de soldați din Basarabia cîntînd o melodie aproape bănățeană. Cu alte cuvinte: poporul romîn înclină pretutindeni spre stilul bănățean.

Probabil că încă în veacul de mijloc musica populară romînă a suferit influența Slavilor din nord, a căror musică se deosebește de musica sudslavă, și s'ar părea că nu ar fi de loc rude. Musica Slavilor din nord mărginași cu Romînii, adică musica populară a Slovacilor și a Ucrainenilor, întrebuințează rar cadența frigiană și nu cunoaște de loc tonalitatea bănățeană. Bănuim că sub influența musicei acestor popoare s'a desvoltat la Romîni o scară care a pus în locul tonului *si* tonul *si-bemol* și a fost nehotărîtă în intonarea tonului *la-bemol*. Acest fenomen se găsește de multe ori și azi, încît cîntărețul oscilează între *la* și *la-bemol*, producînd un ton neutral. Așa s'a nimicit în dialectele romîne scara usitată și azi în Bănat, afară de părțile unde contactul cu Sudslavii a rămas continuu, ca de pildă în Bănat. In părțile mărginașe cu el nu a rămas decît amintirea acestui stil

prin cadența frigiană, care tocmai din causa aceasta intră așa de spontan în melodie; cu alte cuvinte, poporul nu-și mai aduce aminte de rolul tonului *la-bemol* și nu-l folosește decît în cadență, adică în partea cea mai stabilă a melodiei, dînd astfel cîntecului un caracter ciudat. Dacă ne apropiem de dialectele nordice, în Bihor nu mai aflăm nici măcar urmele acestei secunde mici, afară de doinele împrumutate din dialectele musicale mai sudice — și numai tonul final [VII] al cesurei principale ne silește să socotim dialectul din Bihor între dialectele sudice. Vedem deci că și calea geografică, ducîndu-ne dela Slavii sudici la cei din nord, începe în dialectul bănățean, ajunge la dialectul cu cadență frigiană și trece la dialectul din Bihor, unde numai cîteva cîntece împrumutate din sud ne arată înclinarea poporului spre cadența frigiană.

Cert e că această cadență frigiană atît de înrădăcinată la poporul romîn din Ardeal este cu totul necunoscută în musica maghiară în afară de Ardeal. In partea publicată a colecțiilor mari ale lui Bartók, Kodály și Vikár etc. nu am aflat decît 4 melodii de stil vechi, care nu sînt de origine ardeleană și arată cadența frigiană. Dar nici în acestea nu intră cadența frigiană spontan ca în dialectul din Munții-apuseni, ci secunda mică se produce prin un proces de plagalisare. Melodiile cu o cadență frigiană adevărată nu sînt cunoscute decît la Săcuii din Ardeal, Moldova și Bucovina (Ceangăii). Spontaneitatea cadenței frigiene fiind un caracter național romîn, care nu s'a desvoltat numai la Romîni, cum am arătat mai sus, putem fi siguri că melodiile maghiare cu cadență frigiană au luat naștere sub influența romînă.

In ce privește forma musicală, melodiile romîne arată o mare varietate de forme ale arhitectonice. Putem representa conținutul musical al unui șir cu o literă mare și cu litere identice șiruri de conținut musical identic. Așa, de pildă, ABA ar indica o melodie de trei șiruri, dintre care șirul dintîi și al treilea sînt musical identice, iar al doilea constă

din alte motive musicale. Cu Av sau Bv însemnăm un şir care e identic cu şirul A sau B, afară de o abatere în cadenţa şirului.

Musica populară romînă inclină să repete un conţinut musical. Din cauza aceasta se găsesc adeseori melodii de forma AAB sau ABB. Dacă e vorba de melodii cu patru şiruri, de multe ori auzim forme ca: AABB sau AABBv şi AAvBBv. Melodiile acestea au un caracter destul de marcant, incît părţile AAv şi BBv formează cîte o periodă separată. Forma AAvBBv e foarte iubită şi răspîndită în musica de dans a Romînilor din Maramureş [1], iar eu m'am convins că forma aceasta e cunoscută şi plăcută pretutindeni, adică şi în vechiul Regat, însă nu se aplică decît la musica cea mai nouă de dans.

Melodiile maghiare de forma AAv BBv fiind foarte rare, B. Bartók însuşi crede că ele sînt împrumuturi din materialul romîn [2]. Noi mai adaugăm că şi formele AABBv şi AABB sînt rare în musica populară săcuiască, adică putem bănui că melodiile de forma aceasta s'au născut sub influenţă romînă.

Resumînd, am constatat următoarele însuşiri care caracterisează musica populară romînă şi care arată originea romînă a unor melodii maghiare:

1. [VII] tonul final al cesurei principale dovedeşte necondiţionat melodie de origine romînă;

2. cadenţa frigiană intrînd spontan în melodie, este o dovadă foarte cumpănitoare pentru originea romînă;

3. formele musicale AABB, AABBv şi AAvBBv sînt dovezi pentru originea romînă, mai ales dacă periodele AAv şi BBv sînt bine deosebite.

Dacă într'o melodie se găsesc mai multe din aceste semne, fireşte cu atît mai clar se poate dovedi originea romînă. Dacă se află în musica romînă varianta cîntecului maghiar carac-

[1] B. Bartók, *Volksmusik der Rumänen von Maramureş*, München, 1923.
[2] *Das ungarische Volkslied*, 28.

terisat cu aceste însuşiri, încă e dovadă că nu numai melodia e de origine romînă, ci a fost împrumutată direct.

In clasificarea împrumuturilor musicale avem de a face cu două grupe, din care unul nu e cunoscut in sistemul filologiei: împrumuturi directe şi împrumuturi indirecte. Impruimuturile indirecte nu sînt împrumuturi adevărate în sensul filologiei, deoarece nu melodia streină a trecut în sistemul melodiilor naţionale, ci a existat deja o melodie naţională sau o variantă a acestei melodii, iar auzindu-se asemenea melodii la vre-un popor mărginaş cîntecul şi-a pierdut caracterul său naţional, trecînd melodia naţională *prin analogie* într'o formă ce arată influenţe streine, adică un caracter strein. Acest fenomen se poate pricepe dacă cunoaştem labilitatea foarte obişnuită a melodiilor cîntate într'un mod *parlando-rubato* la Romîni şi la Maghiari. In tot casul e foarte interesant că analogia nu se face — ca în analogiile de grai — prin compararea elementelor asemănătoare din sistemul naţional ci un element al materialului (strein) pătrunde formal în sistemul naţional, fără ca să treacă conţinutul acestui element.

Noi ne vom ocupa mai ales de împrumuturile adevărate, adică de împrumuturile directe.

N-rul 1 din anexe arată ca ton final în cesurile şirului dintîi şi al doilea: [VII] şi [VII]. Neavînd melodia nici o variantă maghiară, acita încă ar fi destul pentru a dovedi că melodia e de provenienţă romînească. De ţinut samă că, de altă parte, cadenţa frigiană intră extraordinar de spontan în melodie.

In n-rul 2 găsim [VII] [VII]. Nu are variantă maghiară. Melodia începe cu două tonuri de ornament pe 1 ce caracterisează melodiile romîne din sud. Concludem deci că melodia e luată dela Romîni.

N-rul 3 are [VII] ton final în cesura principală şi sfîrşeşte cu o cadenţă frigiană. Variante: n-rul 10 din anexe şi Bartalus István, *Magyar Népdalok* (Cîntece populare maghiare), II. n-rul 88, t. III. n-rul 157. Incă 15 variante maghiare numai din părţile mărginaşe cu Ardealul [1]. Se evi-

[1] B. Bartók, *Das ungarische Volkslied*, 217.

dențiează, deși, că melodia romînă s'a împămîntenit de tot în musica națională a Săcuilor.

N-rul 4 e melodie romînă, fiind de construcția [4] [VII] [VII]. Una dintre variantele sale arată tonalitatea mixolidă (Bartók és Kodály, *Népdalok*, n-rul 18), așa de iubită în dialectele musicale sudice romîne, dar aproape necunoscută la Maghiarii din Ardeal. Variante: Bartók, *Das ungarische Volkslied*, n-rul 55; Bartók és Kodály, *Népdalok*, n-rul 17 și 18; adică melodia e numai în Ardeal cunoscută.

O melodie foarte interesantă este n-rul 5. Melodia arată în tactul 5 și 6 tonalitatea bănățeană. In tot casul melodia a venit dela Romînii sudici. Melodia a intrat apoi în musica Romînilor din nord, avînd acolo patru variante romîne [1]. Aici, în părțile acestea mărginașe cu Slovacii, melodia a suferit influență slovacă, ce se vede în tactul 6, în care se află fenomenul numit „îngustarea slovacă a ritmului". Fenomenul acesta constă din ritmul 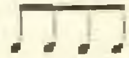 la încheierea acestui tact. In forma aceasta plină de elemente străine împrumutate dela popoarele mărginașe a venit melodia la Maghiari.

N-rul 6 s'ar părea că nu poate fi melodie romînească. Totuși melodia nu are variantă maghiară, iar două variante romîne sînt cunoscute, care însă s'au născut sub influență maghiară. Adică sub influență maghiară s'a născut o melodie romînă (împrumut indirect) și ea s'a întors apoi în forma sa bună romînă direct la Maghiari.

N-rul 7 e o melodie romînă cunoscută. Variantele sale sînt melodii de dans în Mureș-Turda. Afară de aceasta și tonalitatea bănățeană cu cadență frigiană arată originea curat romînească.

N-rul 8 presintă cadență frigiană. De aceea credem că melodia e de origine romînă, mai ales pentru că e împăr-

[1] B. Bartók, *Volksmusik der Rumänen von Maramureș*, n-rul 110 a și b, n-rul 134 a și b.

țită în două perioade, adică înrudită cu forma romînească AABB.

N-rul 9 e o melodie romînească cunoscută în nord și fără cadență frigiană [1]. Neavînd variantă maghiară și arătînd cadența frigiană, resultă că melodia e de origine romînă.

N-rul 10 e varianta n-rului 3. Tot ce am zis despre n-rul 3 e valabil și pentru melodia aceasta.

Cadența frigiană spontană a n-relor 11, 12 și 13 arată tipic originea lor romînă. In n-rul 13 se află odată și tonul 6 în loc de ♭6, adică melodia tinde către tonalitatea mixolidă așa de tipică pentru dialectul romîn din sud.

N-rul 14 e o melodie romînească din Maramureș [2]. Variantă maghiară nu există. Melodia arată forma musicală AAvBBv. Pare că tonalitatea dorică cu cvart încrescut, adică tonul ♯ 4, plăcut și în musica romînă din Maramureș, e de origine ucrainiană, tonalitatea aceasta fiind caracteristică pentru melodiile epice ucrainiene [3].

N-rul 15 e o melodie romînească (cîntec de joc). Cadența frigiană arată originea romînă. Sînt și două variante romînești: una din Maramureș [4] și una (manuscript) din Mureș-Turda [5]. Sînt cunoscute: o variantă țigănească [6] și o variantă maghiară [7].

N-rul 16 e o melodie curat romînească, ce se vădește din cadența frigiană. Varianta romînă e o melodie de joc, fără text, bine cunoscută în Mureș-Turda.

N-rul 17 nu are nici o variantă maghiară. Cadența frigiană arată originea romînă. Un fenomen interesant e

---

[1] B. Bartók, *Volksmusik* . . ., n-rul 84.

[2] *Ibid.*, n-rul 62 a, b, c, apoi n-rele 74 și 83.

[3] Kolessa, *Melodien der ukrainischen rezitierenden Gesänge (Dumy)*, Lemberg, I. 1910; II, 1913.

[4] B. Bartók, *Volksmusik* . . ., n-rul 160.

[5] B. Bartók, *Das ungarische Volkslied*, 234.

[6] *Ibid.*, 234.

[7] *Ibid.*, 241.

intonarea nesigură a tonului *mi-bemol*. Poate că melodia a fost o melodie bănăţeană şi a suferit procesul melodiilor romîne sub influenţa Slavilor din nord şi acum cîntăreţul oscilează între tonalitatea mixolidă şi eolică.

Acelaşi proces îl constatăm în melodia n-rul 18, care e o melodie romînă din sud fără variantă maghiară. Ea tinde către tonalitatea mixolidă intonînd totdeauna *mi*, iar cînd intră cadenţa frigiană tonul *mi* se schimbă în *mi-bemol*.

Două melodii romîne cu cadenţă frigiană sînt n-rele 19 şi 20.

Tot cadenţa frigiană arată originea romînă a melodiei n-rul 21. Afară de acest semn, şi forma AAvBBv vorbeşte pentru originea romînă. Trebue totuşi să amintim că grupul melodiilor cărora aparţine şi n-rul 21, în musica romînă e de origine ucrainiană, fiind că melodia arată ritmul jocului „Kolomiiki" [1]. Melodiile Kolomiiki sînt înrudite cu melodiile romîne, fără text, cunoscute sub numele „Ardeleana".

N-rele 22, 23 şi 24 sînt melodii de origine romînă, cum arată cadenţa frigiană, apărînd spontan.

N-rele 25 şi 26 sînt melodii de origine romînă cu o cadenţă frigiană foarte spontană. Melodia n-rului 25 are mai multe variante romîne în Ardeal.

N-rul 27 pare a fi o melodie romînă de forma AABB. Afară de acest semn şi linia melodiei, cum şi intonarea şirului al treilea şi al patrulea, sînt obişnuite la Romîni.

Forma n-relor 28, 29 şi 30 este AAvBBv şi AABBv, care sînt de origine romînă. Amintim că melodiile acestea nu au variante maghiare, afară de n-rul 28 care e cunoscut în mai multe variante, dar numai la Săcuii din Ardeal.

N-rele 31 şi 32 au vizibil ritmul cîntecelor de joc romîneşti. Linia melodiei şi întru cîtva şi forma lor dovedesc semne de un tip romînesc. N-rul 32 pare a fi înrudit cu n-rul 83 din *Volksmusik d. Rumänen von Maramureş*.

Pînă acum ne-am ocupat de acele melodii care formează împreună categoria împrumuturilor directe. Împrumu-

[1] Lud'kevič, *Halečko-rus'ki narodni melodii*, Lemberg, 1906, 244-263.

turile indirecte, melodii și ele interesante, se găsesc — firește — mult mai rar.

N-rul 33 e o melodie foarte răspîndită la Maghiarii din Ardeal și cîteva variante sînt cunoscute și la cei de peste Dunăre [1]. Variantele maghiare au toate [I] ton final al cesurei principale și forma ABBC, adică nici una dintre ele nu arată vre-un semn de împrumut romînesc. Dela Maghiari a trecut și la Romînii din Maramureș [2], cum și la o parte a Slovacilor [3]. Iar după ce melodiile de stil vechi (ca n-rul 33) au ieșit din musica maghiară, melodia aceasta a apărut poporului ca o melodie streină (romînă) și *per analogiam* s'a desvoltat tonul [VII] în cesura principală.

Melodia n-rului 34 e un cîntec de joc aparținînd unui tip cunoscut la întreg poporul maghiar. Are multe variante maghiare [4] fără cadență frigiană. Pare că acest tip s'a desvoltat la Maghiari sub influență slovacă. Variante slovace [5], cum și variante din Moravia [6], sînt cunoscute. Variantă romînă nu e cunoscută. Probabil că și la Ceangăii din Bucovina, unde s'a aflat n-rul 34, a fost răspîndită melodia veche maghiară și numai sub influență romînă indirectă a intrat cadența frigiană.

N-rul 35 e o melodie curat maghiară cu multe variante [7]. Tonul [VII] nu a putut, deci, să intre decît mai tîrziu prin comparare inconștientă cu elemente romîne asemănătoare. Același lucru se poate spune despre melodia n-rul 36. Variantele maghiare nu arată nici un semn de origine romînă și sînt cunoscute și la Maghiarii de peste Dunăre. Mai mult:

---

[1] B. Bartók, *Das ung. Volkslied*, n-rul 45; I. Seprődi, *Etnographia*.

[2] B. Bartók, *Volksmusik* ..., n-rul 45 a, b, 79 a, b, 81, 113 și 133.

[3] B. Bartók, *Das ung. Volkslied*, 210.

[4] *Ibid.*, n-rul 11 a și b; B. Bartók és Z. Kodály, *Népdalok*, n-rul 122; *ibid.*, n-rul 23.

[5] *Slovenské Spevy*, I, n-rele 261 și 478.

[6] František Bartoš, *Narodné písně moravské*, n-rul 334; *ibid.*, n-rul 1231.

[7] B. Bartók, *Das ungarische Volkslied*, n-rul 35 și p. 215.

[8] *Ibid.*, n-rul 65 și p. 217.

tonul final al cesurei principale e [5], un semn caracteristic al melodiilor maghiare de stil vechi din Ungaria apuseană. Se vede, deci, că tonalitatea bănăţeană nu este un element original al melodiei, ci un fenomen de împrumut indirect.

N-rele 37 şi 38 sînt melodii cunoscute la toţi Maghiarii. Variantele sînt cîntate pretutindeni. La poporul romîn nu s'a aflat nici o variantă. Trebue, deci, să bănuim că [VII] în n-rul 37 şi cadenţa frigiană în ambele melodii au intrat sub influenţa melodiilor romîne analoage mai tîrziu.

N-rul 39 e o melodie ceangăească, cu o cadenţă frigiană netipică, ce ar putea fi şi un fel de plagalisare. Ne pare, totuşi, că s'a desvoltat sub influenţă romînă.

Credem că am putut dovedi cum poporul maghiar din Ardeal şi-a îmbogăţit musica populară împrumutînd din izvorul cîntecelor populare romîne. *Influenţa suferită de bună seamă e cu mult mai mare decît am putut dovedi cu acest prilej*, neavînd la îndemînă mai mult material, fiind că musica populară romînă nu a fost adunată metodic, afară de o parte restrînsă.

Pentru a vedea totuşi sub ce formă s'a exercitat influenţa romînă la Maghiarii din Ardeal şi cît de mare este ea, vom da o statistică.

Din cîntecele maghiare din Ardeal de stil vechi s'au publicat pînă la 250; dintre acestea am dovedit că 38 sînt de origine romînă, adică *15.2 la sută din cîntecele maghiare de stil vechi din Ardeal s'au născut sub influenţa musicei populare romîne.*

Caracterul cel mai frapant al musicei populare romîne e cadenţa frigiană, care se găseşte în aceste 39 melodii de 26 ori, iar [VII] în cesura principală numai de 7 ori.

Analisa melodiilor este încă interesantă şi o dăm în următoarele:

N-rul	Tonurile finale ale cesurelor			Forma	N-rul silabelor din versurile cîntate	Ambitul (tonul cel mai adînc, cel mai înalt al melodiei)
1.	VII	VII	4	ABCD	6	VII — 7
2.	♭3	VII	VII	A^5BAC	11, 10, 13, 5	VII — ♭6
3.	8	VII	♭3	ABCD	10	VII — 8
4.	4	VII	VII	ABCD	11	VII — 8
5.	4	4	VII	AABC	8	VI — 8
6.	1	1	V	AABC	7	V — 5
7.	4	2	4	ABBC	8	VII — 7
8.	4	♭3	♭2	ABCD	12	1 — 7
9.	4	♭3	4	ABCD	7	VII — 8
10.	8	♭3	4	ABBC	10	VII — 8
11.	1	1	5	AABC	6	1 — 7
12.	4	2	4	ABCD	8	VII — ♭6
13.	4	♭3	7	ABB^5C	8	1 — 8
14.	5	1	5	$AA_v BB_v$	8	1 — 8
15.	♭6	♭3	4	A^5BBA	8	1 — 8
16.	4	♭3	♭3	ABBC	8	1 — 8
17.	2	2	4	AABC	12	1 — ♭6
18.	4	♭3	4	ABBC	8	VII — 7
19.	4	2	VII	ABCD	6	VII — ♭6
20.	4	♭3	♭2	ABCD	6	VII — 7
21.	4	♭3	4	$AA_v BB_v$	11	1 — 7
22.	5	♭3	4	AB C	8	1 — 7
23.	5	♭3	4	ABBC	8	VII — 7
24.	♭6	♭3	4	ABCD	6	1 — 7
25.	7	♭3	♭3	ABBC	8	VII — 8
26.	4	4	7	AB^5BC	8	VII — 7
27.	1	1	1	AABB	14, 14, 11, 11	9 — 8

N-rul	Tonurile finale ale cezurelor			Forma	N-rul silabelor din versurile citate	Ambitul (tonul cel mai adînc, cel mai nalt al melodiei)
28.	4	5	♭3	AA, BB_v	8	I — 9
29.	7	♭3	♭3	AA, BB_v	11	I — 8
30.	♭3	♭3	4	$AABB_v$	12	VII — 7
31.	♭3	♭3	♭3	AABC	7	VII — 5
32.	4	1	7	AA, BC	7	VII — 8
33.	♭3	VII	1	ABBC	7	VII — 7
34.	1	♭3	4	ABCD	8	I — 8
35.	5	VII	1	ABCD	6	VII — 8
36.	4	5	VII	ABCD	11	VII — 8
37.	♭3	VII	♭8	ABAC	6	VII — 4
38.	4	1	♭3	ABCD	8, 8, 4, 6	VII — ♭6
39.	8	♭3	4	ABCD	8	I — ♭9

Anexe

Melodiile următoare au apărut, afară de cîteva, în cărțile citate de mai multe ori ale lui Bártok și Kodály, cum și în culegeri ale lui Vikár, Lajtha ș. a. Am indicat județul unde s'a găsit melodia, apoi numele culegătorului și cartea în care a fost publicată.

I

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 2).

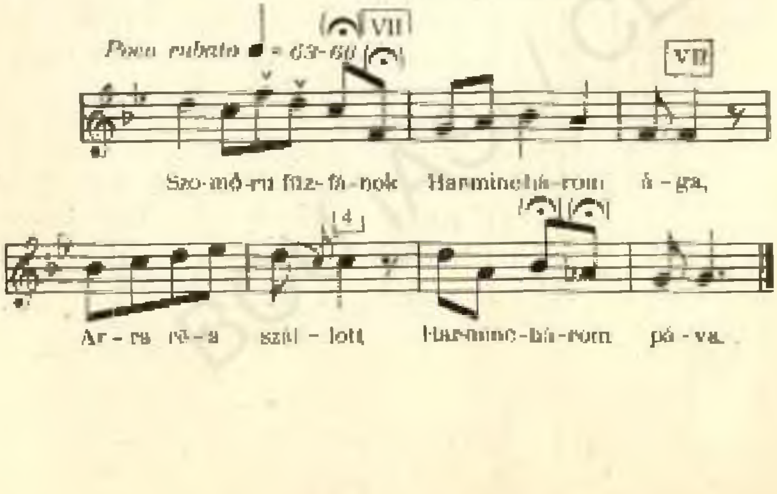

2

Odorhei — (Vikár, *Népdalok*, n-rul 3).

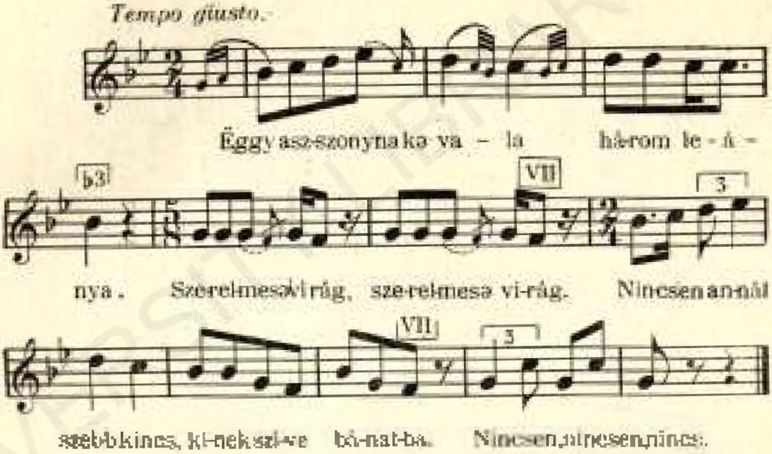

3

Hunedoara — (Vikár, *Volkslied*, n-rul 69).

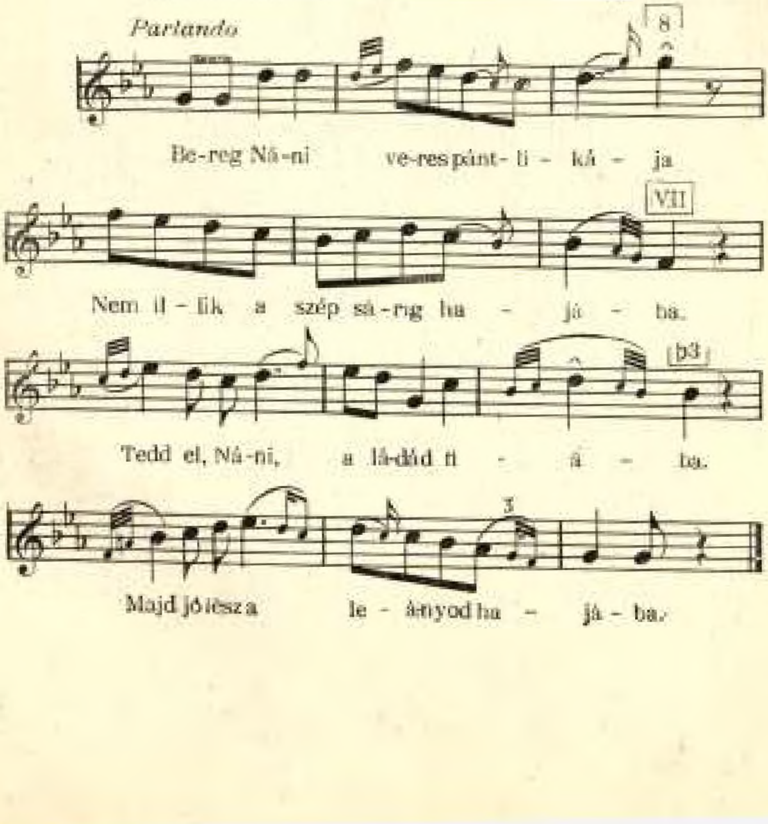

8

Odorhei — (Vikár, *Volkslied*, n-rul 5).

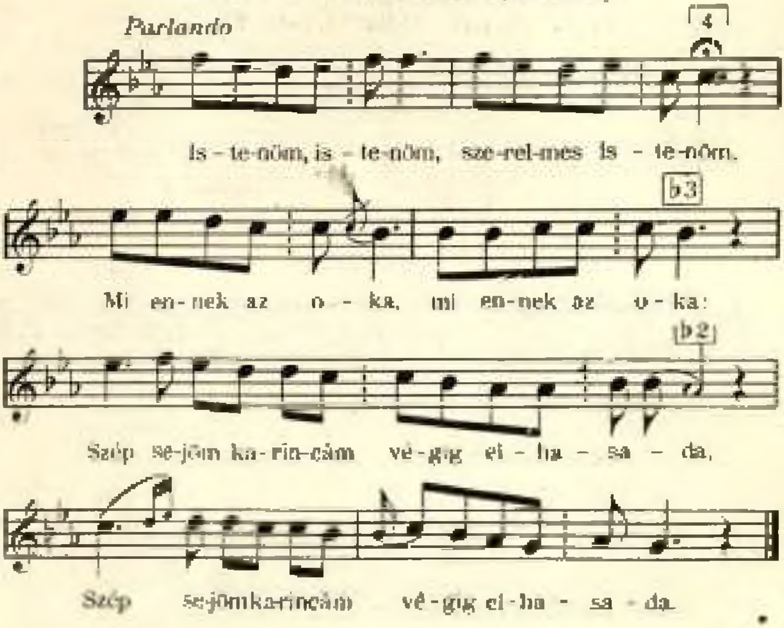

9

Bucovina — (Kodály, *Volkslied*, n-rul 50).

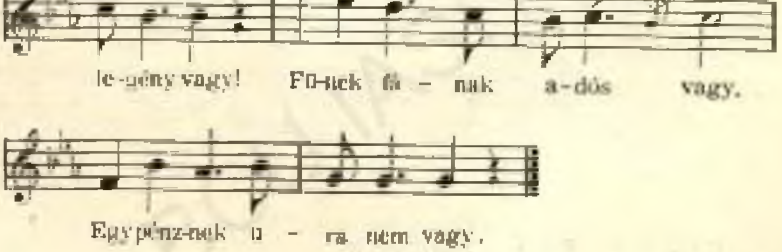

10

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 115).

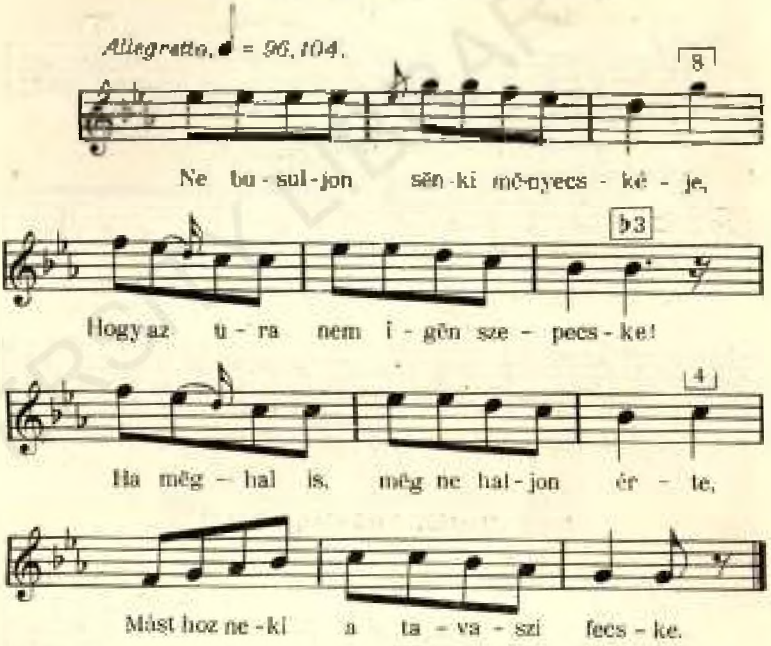

11

Cluj — (Bartók *Volkslied*, n-rul 171).

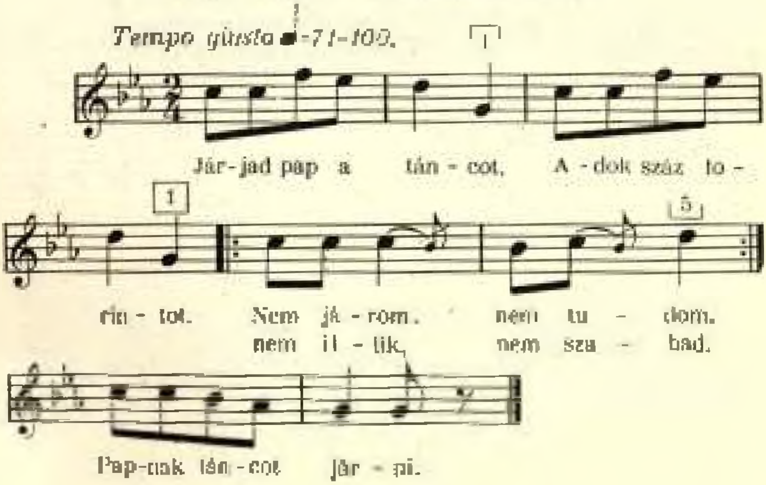

12

(Odorbeiu — (Vikár, *Volkslied*, n-rul 186).

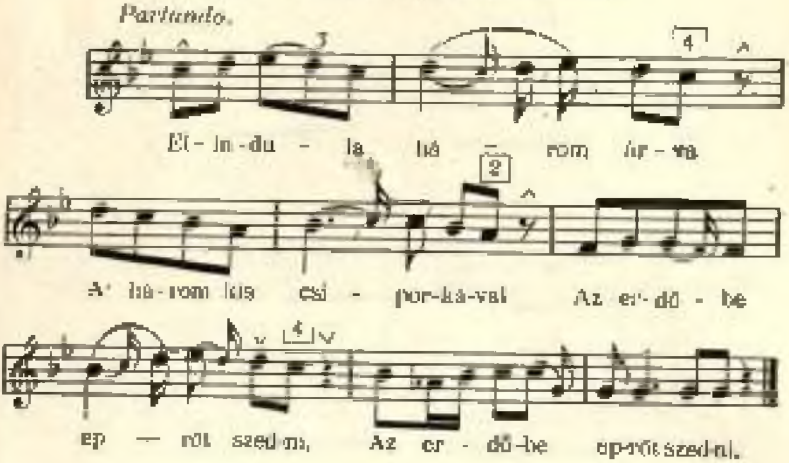

13

Cluc — (Bartók. *Volkslied*, n-rul 186).

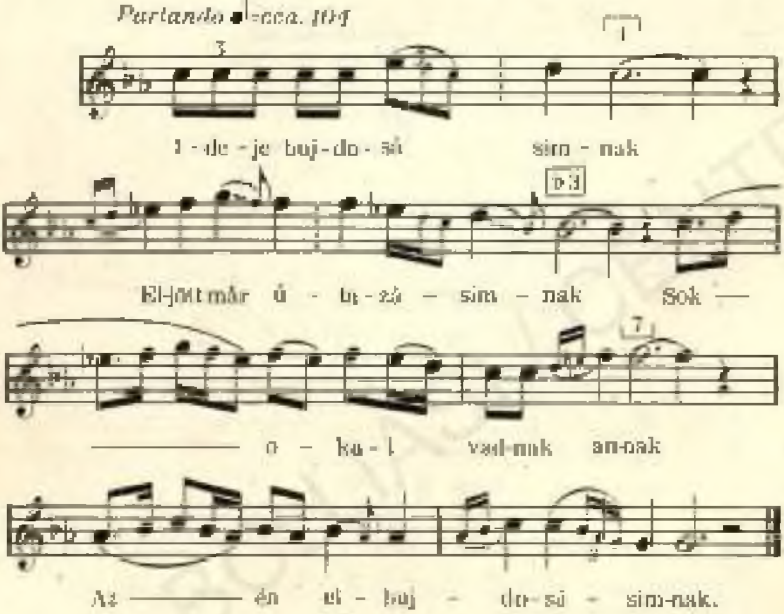

14

Ciuc — (Molnár A., *Volkslied*.)

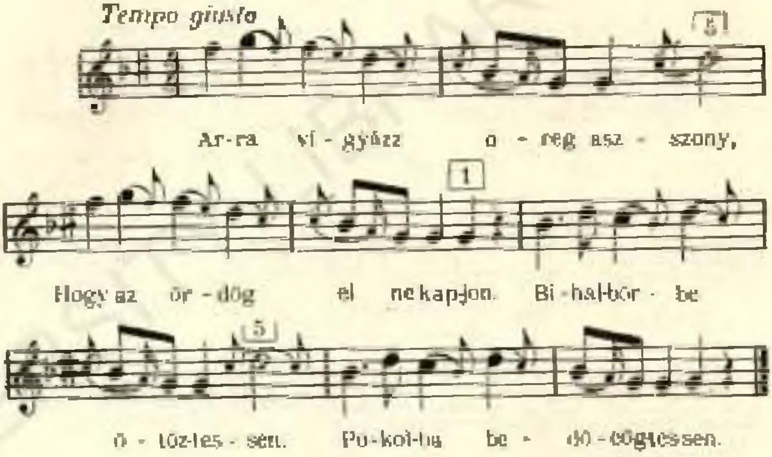

15

Ciuc — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 98).

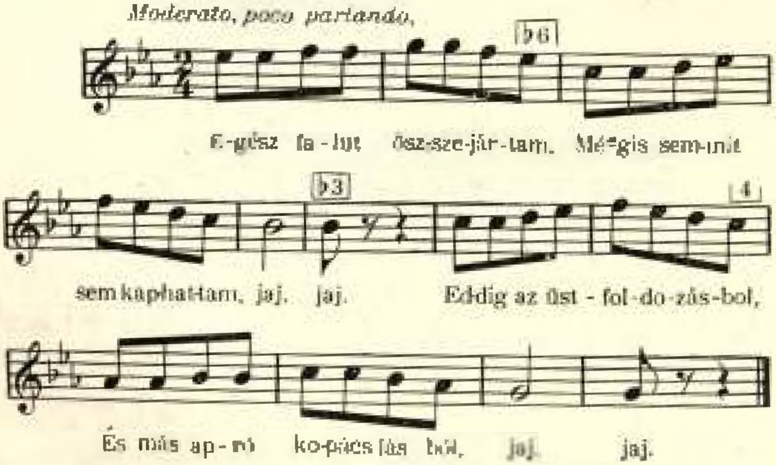

16

Ciuc—(Bartók, *Volkslied*, n-rul 294).

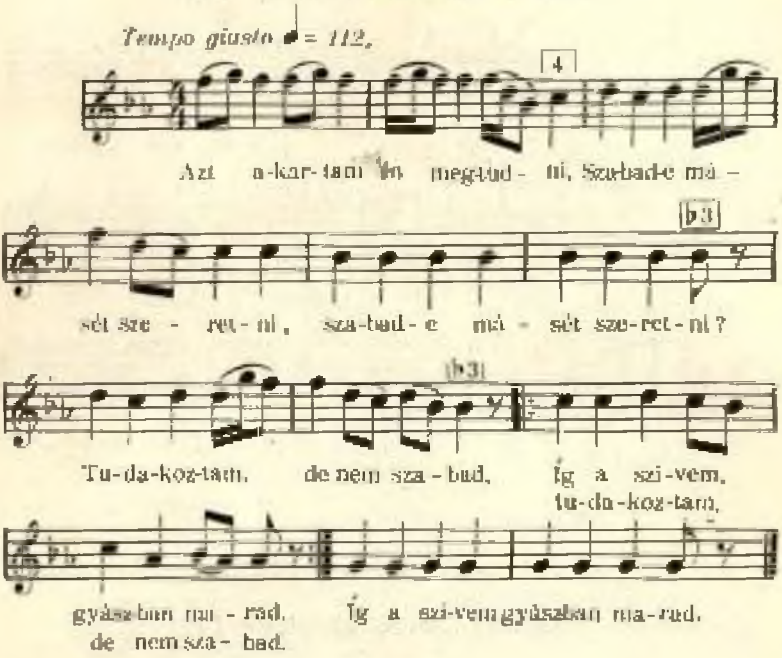

17

Mureş-Turda — (Seprődi, in *Ethnografia*, 1912, p. 225)

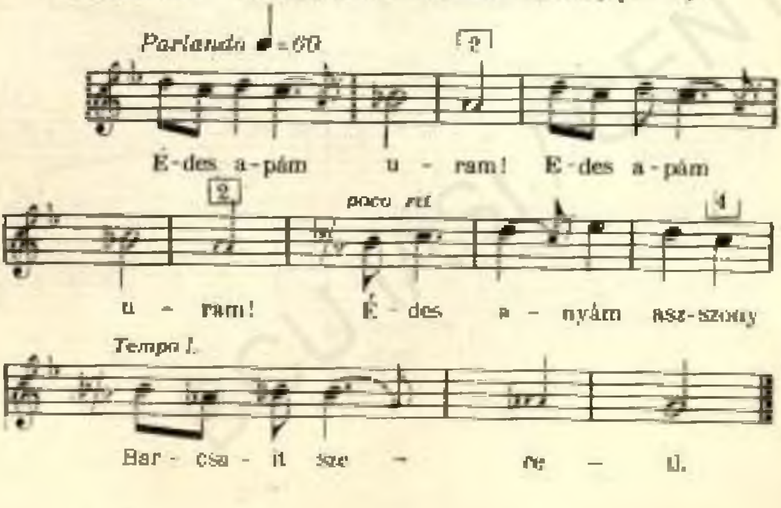

18

Odorhei — (Vikár, *Népdalok*, n-rul 70).

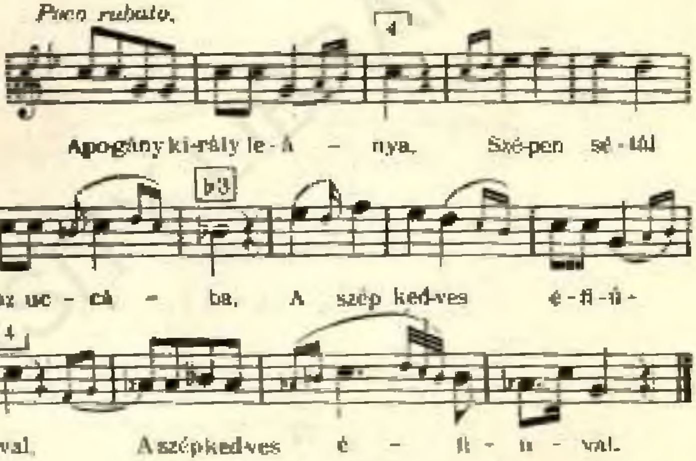

19

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 39).

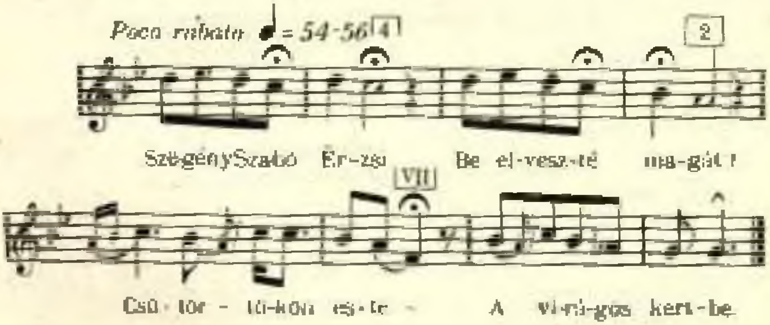

20

Odorhei — (Vikár, *Népdalok*, n-rul 60).

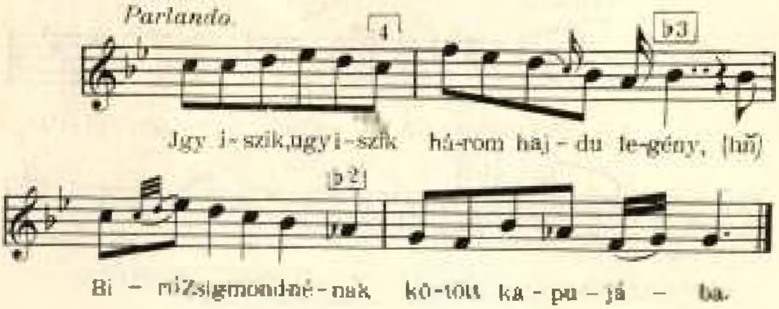

21

Odorhei — (Vikár, *Népdalok*, n-rul 71).

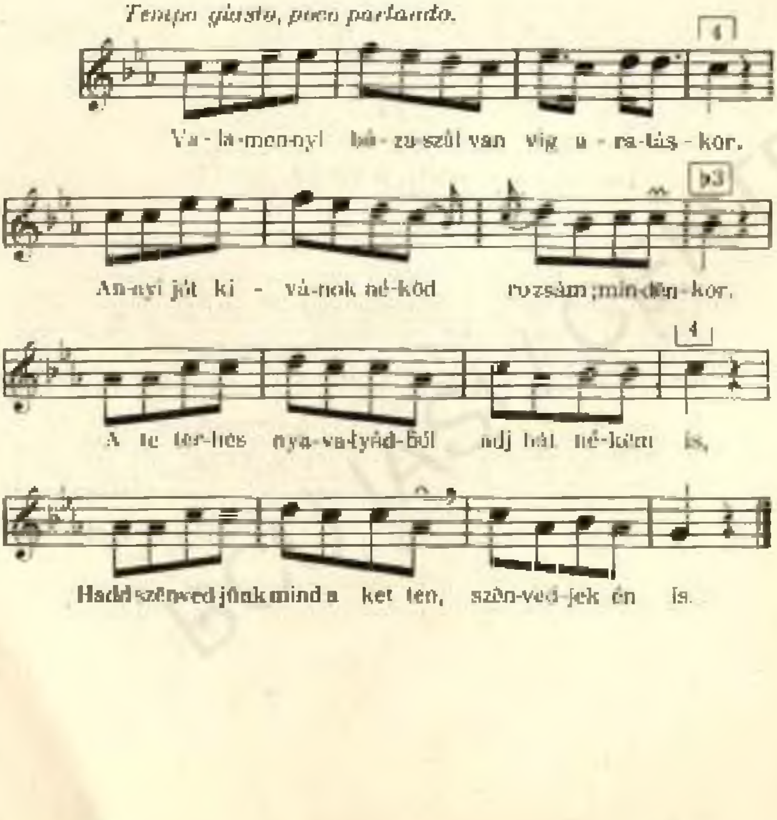

22

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 92).

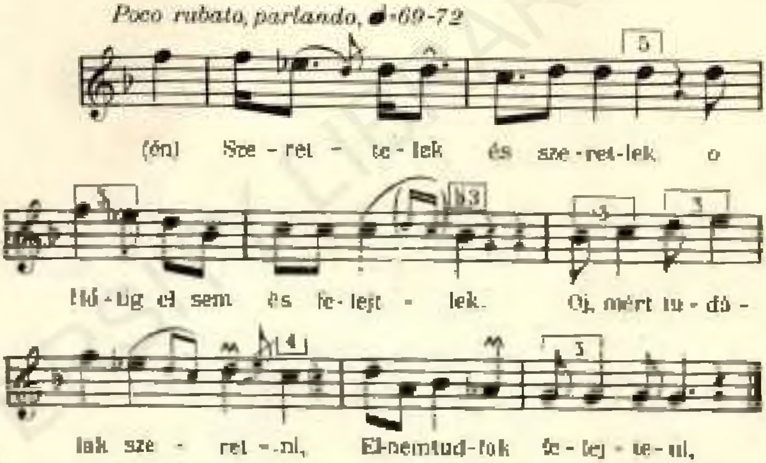

23

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 93).

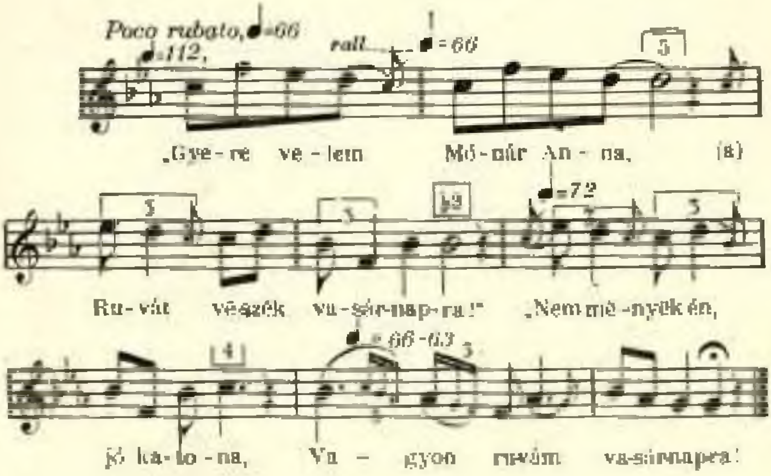

24

Odorhei — (Vikár, *Népdalok*, n-rul 27).

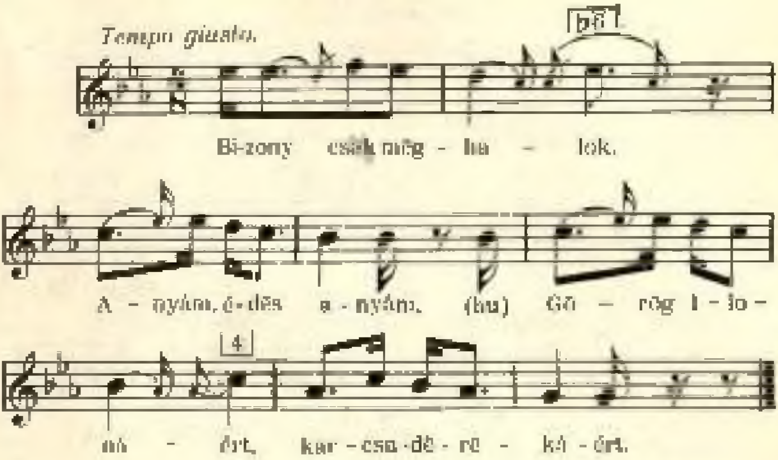

25

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 105).

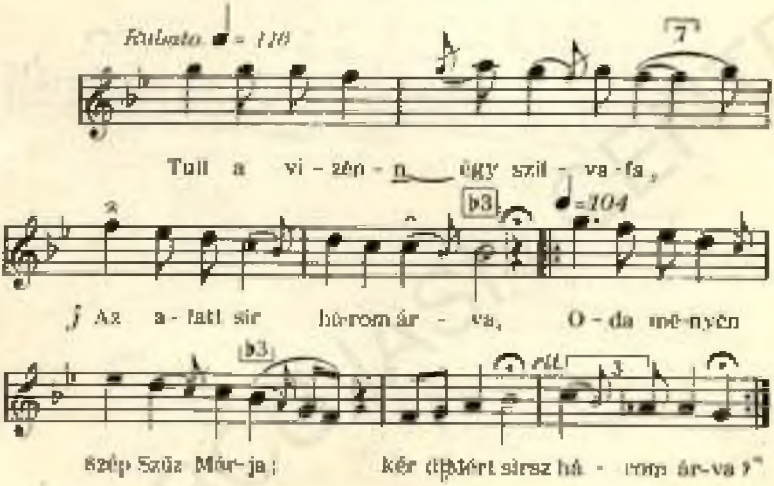

26

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 118).

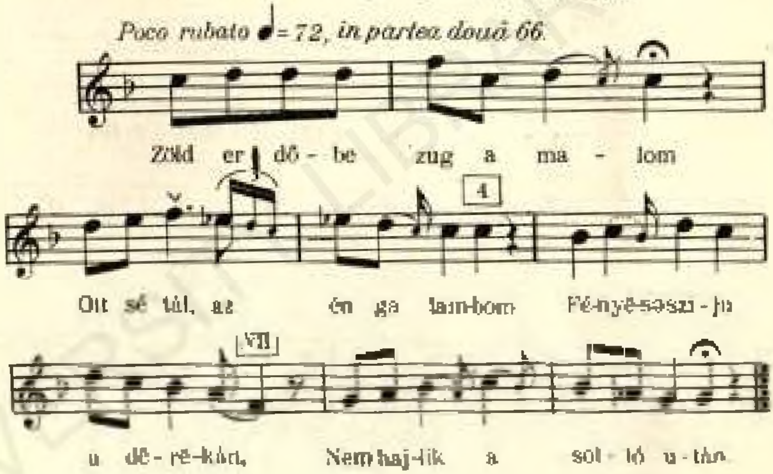

27

Cluj — (Bartók, *Népdalok*, n-rul 13).

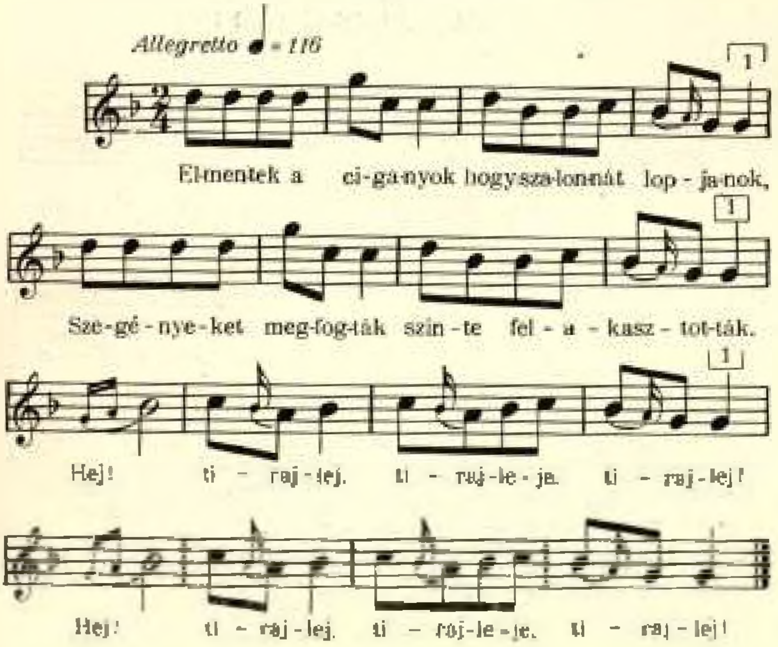

28

Odorhei — (Vikár, *Volkslied*, n-rul 25).

Tempo giusto.

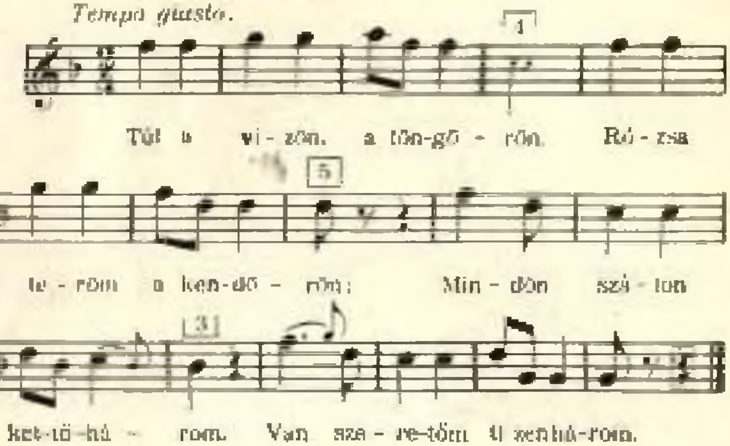

29

Ciuc — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 106).

Tempo giusto, ♩= *132, 136,*

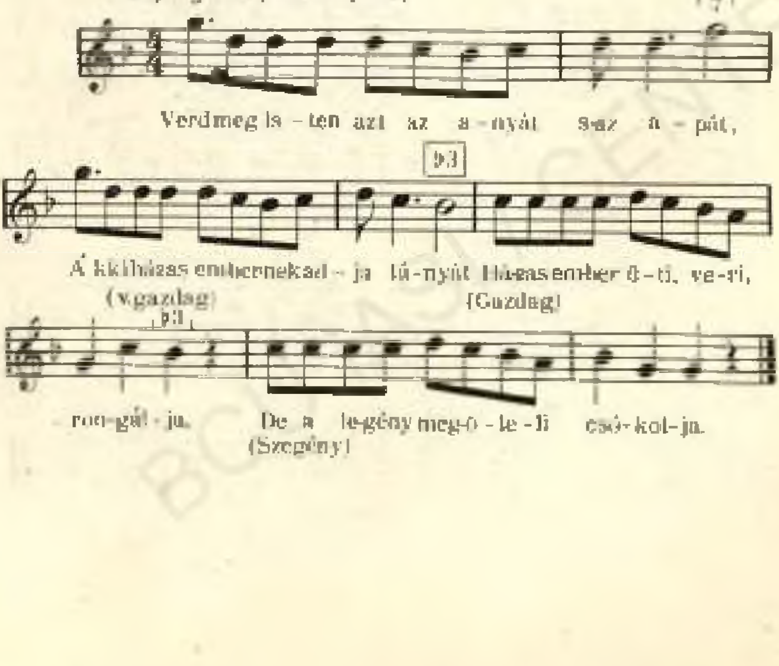

30

Ciuc — (Bartók, *Volkslied*, n-rul 1)

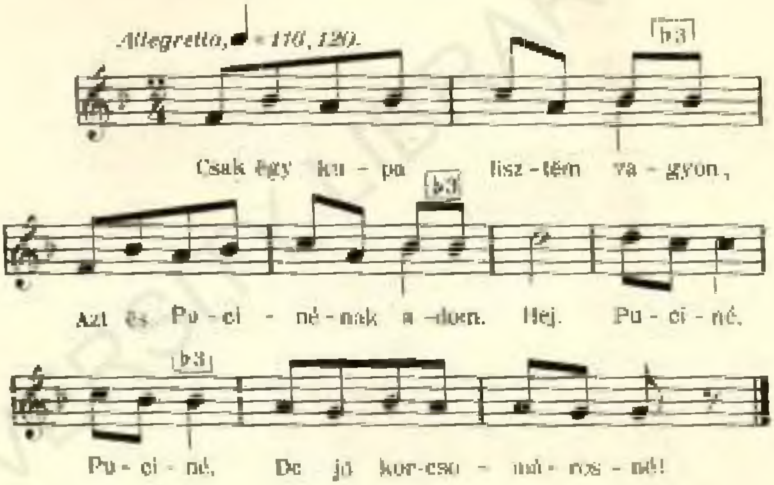

31

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 60).

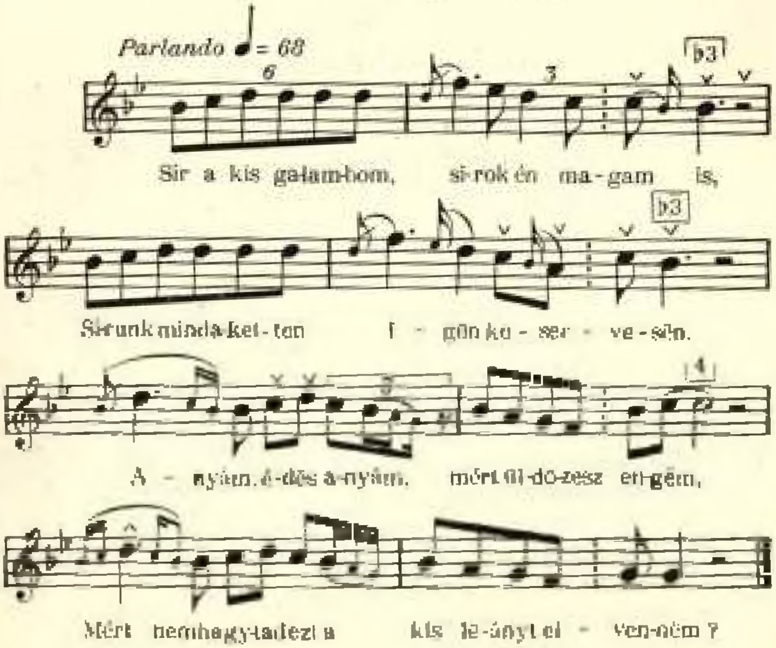

32

Odorheiu — (Vikár, *Népdalok*, n-rul 46).

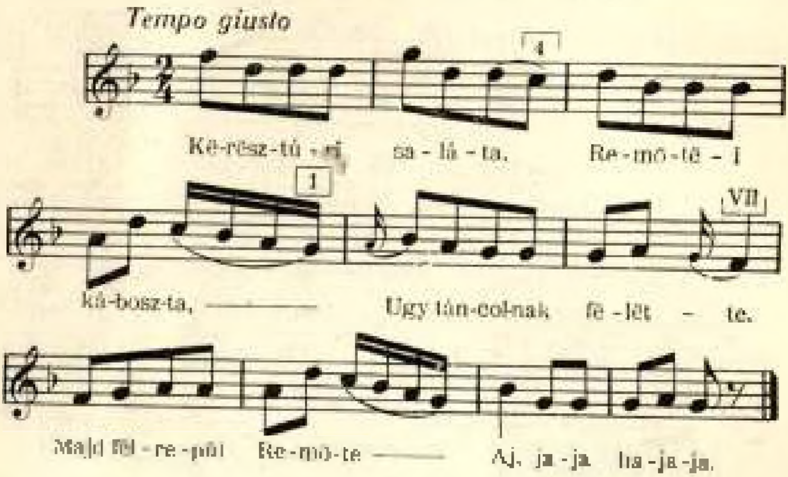

33

Odorhei — (Alexici, *manuscris*).

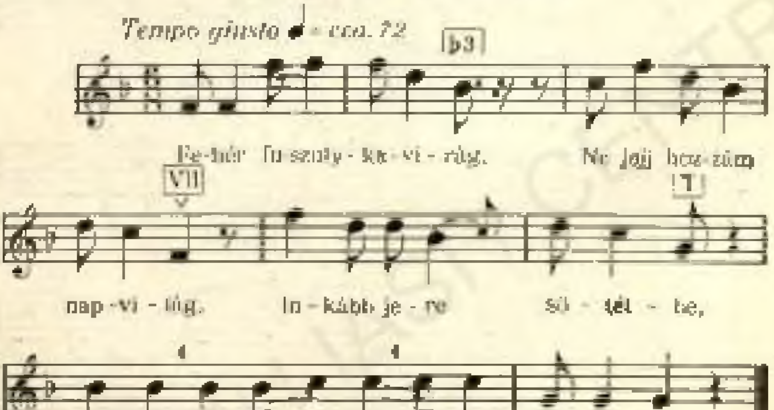

34

Bucovina — (Kodály, *Volkslied*, n-rul 13).

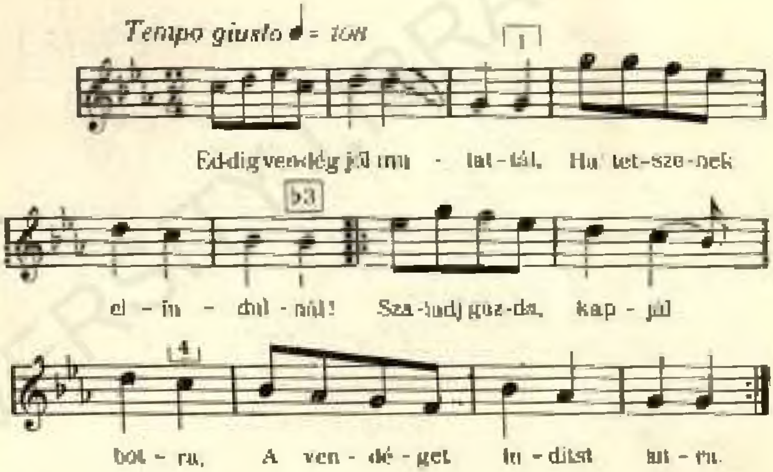

35

Ciuc — (Bodon, *Népdalok*, n-rul 9).

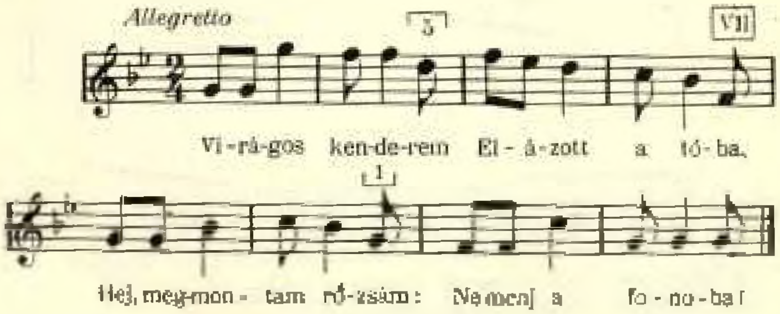

36

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 134).

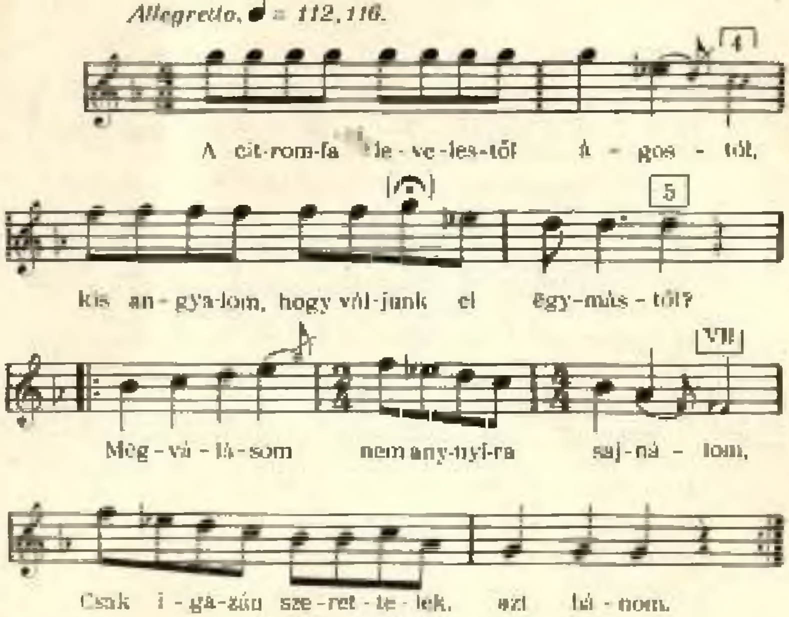

37

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 5).

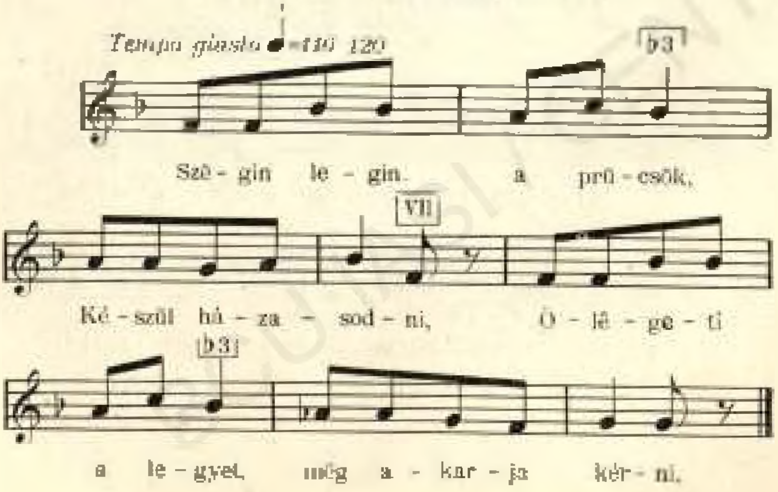

38

Ciuc — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 20).

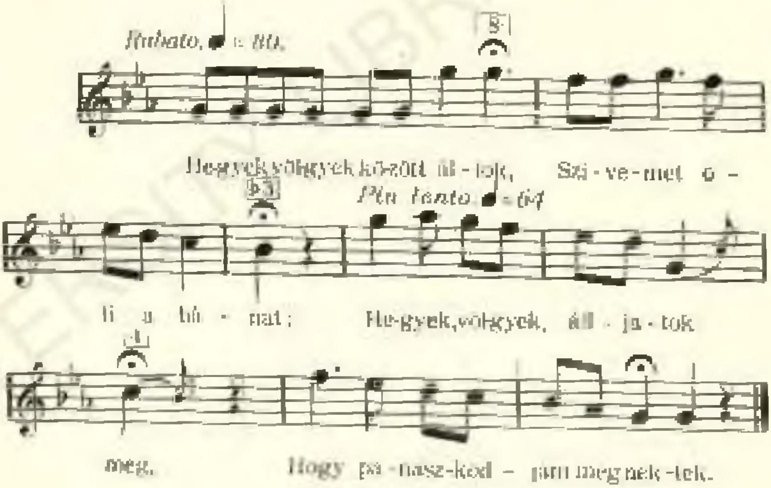

39

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 112).

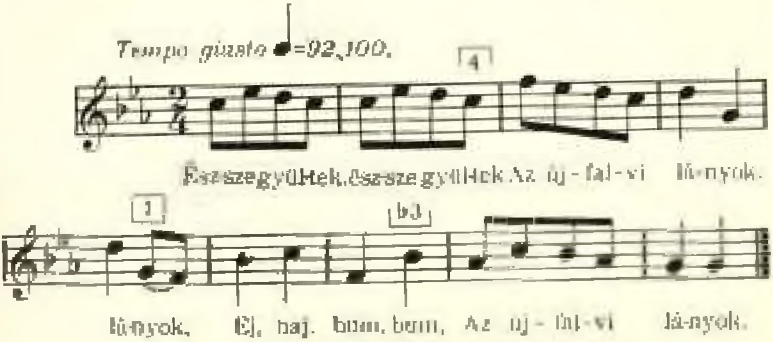

G. G. Alexici

DISPARIȚII ȘI SUPRAPUNERI LEXICALE [1]

I

Imprejurările cu totul speciale în care s'a efectuat atît în spațiu, cît și în timp evoluția etno-lingvistică a domeniului romanic oriental cer ca studiile noastre de filologie, etnografie și folklor să se intensifice din ce în ce mai mult și într'o altă direcție, relativ nouă. Prin însăși natura fondului ce trebue studiat, această nouă orientare ar urma să fie numită *lingvistică etno-psihologică* sau *etno-psihologie lingvistică*. Avînd ca basă de orientare aspectul formal al noțiunilor — aspect care e supus în genere determinărilor așa numitelor legi sau regule fonetice —, va trebui să adîncim cît mai mult și cît mai variat substratul psihic al acestor noțiuni pentru ca, în modul acesta, să se poată evidenția cît mai luminos nu numai structura sufletească originară latino-autohtonă, ci și evoluția etno-socială prin care a trecut ea în decursul secolelor din punct de vedere al civilisației în general. Supunînd fiecare formă unor analise minuțioase, vom ajunge să precisăm cît mai amănunțit ce și cît anume aparține fondului latin sau autohton, și ce e eterogen.

Evident, la început resultatele vor fi mai puțin temeinice, întru cît elasticitatea, ba chiar fluiditatea fondului unor asemenea cercetări cu greu ar putea fi supusă diferitelor

---

[1] Comunicare făcută la al doilea congres al filologilor români, ținut la Cluj în 23-25 april 1926.

criterii de studiere pozitivă, cum ar fi bunăoară cele fonetice. De altfel, dificultățile unor astfel de studii au fost relevate și de cercetătorii noștri, amintindu-se că „filologului i-ar fi cu neputință să dea un răspuns mulțumitor de ce, de exemplu, au dispărut lat. n u d u s și v a c u u s, care au fost înlocuiți prin slav. *gol*, pe cînd pentru noțiunea contrară s'a păstrat termenul de origine latină *plin*; de ce a dispărut g a l l u s, înlocuit prin slav. *cocoș*, și s'a păstrat cuvîntul *găină*, din lat. g a l l i n a?" [1] etc. Și totuși, ca răspuns, relevăm că o metodică și amănunțită aprofundare comparativă a complexului unor atari probleme ar veni să formuleze cît mai multe și mai satisfăcătoare precisări [2], în urma cărora să ne putem explica — cel puțin pînă la un punct — constatări bunăoară de natura celor ce urmează: de ce alături de elementul latin *capră* avem eterogenul *țap*; de ce lat. d e b e r e nu s'a păstrat, înlocuit fiind prin sl. *trebui*; de ce *hoț*, *zăpadă* etc. s'au suprapus formelor *fur* și *nea*, în timp ce formele verbale *fura* și *ninge* nu au dispărut?

In cele ce urmează vom urmări în ordinea lor alfabetică numai cinci elemente lexicale latine în domeniul nord- și sud-balcanic. Din interpretarea lor cred că se va putea desprinde însemnătatea unor astfel de cercetări de lingvistică etno-psihologică, întru cît se va vedea chiar din succinta lor analiză că ele privesc de aproape anumite probleme, cum ar fi: structura sufletească străromînă față de cea a altor popoare cu care a venit sau nu în contact; vitalitatea lexicală latină vulgară; circulația lexicală în latina vulgară în comparație cu cea din latina clasică; închegarea geografică a poporului romîn și contactul lui cu celelalte popoare; considerațiuni caracteristice asupra dispariției unor cuvinte etc.

---

[1] I. A. Candrea, *Straturi de cultură și straturi de limbă*, 10.

[2] J. Vendryes, în *Le langage*, 249-271, schițează în liniamente generale explicații lămuritoare.—Cf. și Ov. Densusianu, *Semantism anterior*... în această revistă II, 1-21 și 310-327.

A m a r e

Iată un cuvînt care s'a păstrat în toate limbile romanice, exceptînd romîna și sarda. Căror cause se datorește dispariția acestei forme atît de caracteristice din domeniul romînesc și înlocuirea ei în dacoromînă printr'un element slav ?

De circulația vie a lui a m a r e în latina vulgară nu poate fi nici o îndoială; nu știm însă dacă va fi circulat și în epoca de formațiune a limbei romîne pînă la contactul efectiv romîno-slav. De sigur că nici nu ne-am putea închipui măcar că sentimentul pe care îl exprimă această formă va fi fost străin sau puțin acomodat sufletului străromîn. Și totuși cuvîntul a dispărut.

A ne gîndi că dispariția lui a m a r e s'ar datori omonimiei ce va fi resultat din încrucișarea formelor *(eu)* **am* < a m o „iubesc" și *(eu)* *am* cu sensul de „habeo", aceasta nu s'ar putea susținea cu nimic. Evident că și omonimia își are rolul ei în ceea ce privește dispariția uneia dintre formele între care s'a angajat lupta; dar forma *(eu) am* sau *(eu) să am* dela vb. *avea* nu putea să determine dispariția formei *(eu)* **am* sau *(eu) să* **am* dela vb. **amare*, pentru simplul motiv că *am* dela vb. auxiliar e o formă care nu poate fi căutată, sub raportul fonetico-morfologic, în sînul latinei vulgare dela basa limbei romîne — pers. I[a] h a b e o în nici un cas nu putea da *am* — așa că, dacă la apariția în grai a formei *(eu) am* „habeo" va fi circulat și forma *(eu)* **am* < a m o, firește că forma vb. ajutător ar fi fost aceea care ar fi dispărut. Însă pentru ca, totuși, să se nască și să se generaliseze în întregul domeniu romînesc forma *(eu) am* „habeo", aceasta ne-ar putea servi ca un indiciu că, la apariția lui în vorbire, vb. a m a r e va fi avut în casul cel mai bun o anemică circulație în grai — ceea ce, cred, că ne-ar apropia mai mult decît oricare altă interpretare de realitatea faptelor.

Se știe că Romanii — spre deosebire de alte popoare, cum ar fi bunăoară Grecii — excelau prin austeritatea moravurilor lor sociale: rațiunea era stăpîna sufletului lor, dicta

în primul rînd. Sufletul roman a fost în general refractar exuberanțelor lirice, ca și speculațiunilor superioare[1]. A fost preocupat mai mult de realul imediat și practic, pe cît de sever și echilibrat pe atît de precis și armonic. Așa se explică și faptul că, în general, literatura latină care oglindește fără influențe adevăratul suflet roman e relativ palidă: erotismul e departe de a atinge înflorirea bogată și amplă a aceluiași sentiment din literatura elenă. O asemenea structură psihologică o vedem aplicată în toată rigoarea ei socială chiar pînă în zilele noastre la Aromîni, la care sentimentul iubirei își deschide petalele numai atunci cînd lumina rațiunei se revarsă ocrotitoare asupra lui[2].

In atari condițiuni sufletești, era firesc lucru ca sentimentul erotic să apară în fața rațiunei sub formă de sfioase îmmuguriri. Așa fiind, ne putem explica cum noțiunea de a m a r e a trebuit să fie exprimată sau printr'un cuvînt al cărui sens să însemneze și ceva aparținînd rațiunei — și în casul acesta s'a intensificat circulația formei v o l e r e și cu înțelesul de „iubire" —, sau printr'unul care să fie caracteristic prin discreția delicată a accepțiunei sale — și în acest al doilea cas s'a recurs la forma d o l u s cu sensul de „dor iubire". In fața acestui nou semantism al formelor v o l e r e și d o l u s — semantism care putea satisface deplin trăsăturile psihice ale străbunilor noștri —, era iarăși natural ca indiscretul a m a r e să se vadă concurat pe de o parte de raționalul *vrere*, iar pe de alta de prea finul *dor*, pentru ca încet-încet, a m a r e să cadă în completă desuetudine. Ceva mai mult: cred că d o l u s — sprijinit poate și de v o l e r e — va fi fost factorul hotărîtor pentru dispariția lui a m a r e din graiul unui popor al cărui trai era în funcție de munți

[1] Edouard Galletier, în a sa frumoasă lucrare *Étude sur la poésie funéraire romaine d'après les inscriptions*, 6 scrie: „D'ailleurs aussi, le Romain ne semble pas fait pour les hautes spéculations".

[2] *Cf.* și ce relevez în *Biblioteca națională a Aromânilor*, I, p. XII-XIII.

şi a cărui vieaţă religioasă se deosebia de ce ne ofere Occidentul romanic[1].

Dacă însă pentru dispariţia lui a m a r e invocăm şi consideraţiuni de ordin psihologic caracteristice unei speciale structuri sufleteşti a străbunilor noştri, atunci cum se explică contrastul ce ni-l ofere apariţiunea formelor *aγape* în aromînă şi *iubire* alături de *dragoste* în dacoromînă?

Pentru aromînă problema e simplă: *aγăpsescu*, ca şi sb. *aγape*, cu sensul pur erotic, nu are vitalitate în grai — ceea ce reiese cu evidenţă şi din alte consideraţiuni, cum ar fi bunăoară faptul că orice logodnă sau nuntă la Aromîni e resultatul unei înţelegeri între părinţi, sentimentul iubirei fiind condamnat să nu se manifeste sub nici o formă oricît de puţin bătătoare la ochi. Cu dacoromîna însă chestiunea se schimbă. Forma *iubesc* răsare la fiece pas atît în graiul viu cît şi în literatura populară, iar noţiunea ei adesea sfidează, ba chiar înfruntă orice încercare de îngrădire pe care ar întîmpina-o din partea raţiunei. Ori, acest frîu liber pe care îl are *iubirea* în dacoromînă contrastează profund cu sfiiciunea discretă sub care apare ea în aromînă — ceea ce denotă că manifestarea variată şi puternică a acestui sentiment la Dacoromîni îşi are rădăcini şi în structura psihologică slavă, care ne-a împrumutat şi forma *ljubiti*. Sîngele slav va fi circulînd şi în vinele Aromînilor, dar în cantitate mică, prea mică. Dovadă e că *ljubiti* nu s'a înrădăcinat în dialectul aromîn, întru cît forma *alughescu* din aromînă e sporadică, fără vieaţă. Vre-o ipotesă în sensul că acest fel de sentiment al iubirei la Dacoromîni ar putea fi o directă moştenire dela autohtonii Daciei traiane nu s'ar putea susţinea aproape cu nimic[2], după cum nici civilisaţia contem-

---

[1] Aportul vieţei religioase în legătură cu îndeplinirea formalităţilor cerute de ritualul ei nu poate fi trecut cu vederea cînd e vorba de asemenea probleme.

[2] S'ar putea susţinea chiar contrariul dacă, printre altele, am avea în vedere şi caracteristicile respective ale sufletului albanez, continuator al celui iliric.

porană n'ar putea fi invocată ca motiv explicativ. Rămîne, deci, ca și pe această cale de analiză psihologică a elementului lexical să admitem o puternică imixtiune etnică între Dacoromîni și Slavi.

Dar, cu drept cuvînt s'ar putea obiecta că circulația unui, sau chiar a tuturor cuvintelor streine într'o limbă nu implică numai decît și un amestec cu asimilări etnice, ci ea s'ar putea explica prin simplul contact social între două limbi. Faptul că în unele regiuni dialectale dacoromîne începuse ca bunăoară ung. *pecsenye* — de origine slavă — să se suprapună lat. *carne*, sau ca *pîne* să fie aproape uitat, înlocuit fiind prin *pită*, aceasta nu poate însemna că între Romîni și Unguri de exemplu va fi survenit vre-un amestec etnic. Pe de altă parte, dacă în aromînă găsim forme ca *sevdale* „iubire" ori *isnusescu* „logodesc" etc., de aci nu se poate deduce iarăși vre-un amestec etnic între Aromîni și Turci sau Greci: etnografia, ca și considerațiunile istorice, sociale, politice, geografice etc. înlătură o atare presupunere. Reîntorcîndu-ne însă la contactul etno-social dintre Dacoromîni și elementul slav, constatăm că raporturile închegate între aceste două popoare aparținînd unor rase deosebite ca suflet și fizic în epoca veche de quasi-bilingvitate pledează în favoarea unor asimilări etnice reciproce, cărora se datorește nu numai deosebirea de structură psihologică dintre Aromîni și Dacoromîni, ci și atîtea alte caracteristici de natură antropologică, etnografică, folklorică, lingvistică etc. Și, de vreme ce atîtea elemente vin să coroboreze în sensul acestui amestec slavo-romîn, nu e hasardată interpretarea relevată în ceea ce privește suprapunerea formei slave în locul celei latine dispărute.

Evident, înlănțuirile lexicale din punct de vedere al asociațiunilor de idei ce le ridică această noțiune sînt pe cît de interesante, pe atît de numeroase; dar, îmbrățișarea întregului complex ar depăși simpla schițare explicativă a unei singure forme. De aceea trecem la un al doilea element lexical latin.

B e l l u m-P r o e l i u m

Față de vitregia istorică, impregnată cu adînci perturbări războinice, prin care a trecut poporul romîn dela cristalisarea lui ca ființă etnică în decursul secolelor, ne-am fi așteptat în mod firesc ca, odată cu noțiunea respectivă, să constatăm și representarea lexicală directă a formei b e l l u m : — continuarea acestui cuvînt în limba romînă ar fi fost în perfectă concordanță cu ce ne înfățișează istoria și etno-geografia neamului romînesc. Totuși, în locul acestei forme în daco-romînă avem sl. *război*, iar în aromînă gr. πόλεμος.

Care să fie causa sau causele ce vor fi contribuit ca acest element să nu fie representat în limba romînă?

Evident că și în secolele de după Cristos încăierările pe care armatele romane le-au avut cu barbarii năvălitori au fost adevărate b e l l a. Dar, odată cu închegarea poporului romîn, acest b e l l u m, de va fi circulat în grai, își va fi pierdut pentru noua limbă — limba romînă — adevăratele caracteristici ca noțiune. Date fiind aspectele etno-istorice ale poporului romîn precum și configurația geografică în care ni se înfățișază complexul vieței sale, firește că forma b e l l u m, ca și însăși noțiunea, erau menite dispariției din graiul unui neam căruia îi lipsia respectiva închegare politico-militară de stat unitar. Pentru poporul romîn, a cărui pulsațiune etnică era strîns legată de munți și văi, orice încăierare, chiar cu aspectele unui b e l l u m, era o *luptă*, o *bătălie*. Ceva mai mult: dacă la aceste considerațiuni am adăuga și faptul că vitalitatea formei l u c t a era mai consistentă, mai expresivă față de cea a formei b e l l u m, cred că devine și mai explicabilă constatarea pe care o facem, adică de a vedea în locul unui representant al lui b e l l u m continuatori direcți ai formelor l u c t a, l u c t a r e.

In directă legătură cu această ultimă considerațiune, naște întrebarea: nu cumva b e l l u m era un cuvînt mai mult sau mai puțin propriu literaturei latine scrise în general, fără să fi avut vieață în graiul viu, în așa numita „latină vulgară"? O precisare temeinică la această întrebare

e de așteptat, firește, și din partea studiilor de filologie clasică. In ceea ce privește filologia romanică, am putea admite pînă la un punct că b e l l u m nu va fi avut circulație în latina vulgară; dovadă e că această formă n'a lăsat continuatori în nici o limbă romanică. In cazul acesta, probabil că b e l l u m — ca și p r o e l i u m — va fi complet dispărut din latina vorbită odată cu stingerea imperiului roman, suprapunîndu-i-se l u c t a.

Trecînd la formele romînești de origine streină și cu sensul de „bellum", vom avea de relevat că sfera noțiunei *luptă* cu timpul s'a lărgit, însemnînd mai tîrziu și „încăierare între două persoane, trîntă". Dar, asemenea multiplicări de sensuri fărîmițesc înțelesul principal etimologic prin anemiere semantică. In modul acesta, un nou cuvînt — strein —, care pare mai apt, mai vital și prin însăși noutatea lui, vine să se suprapună. Forma *luptă* cu sensul de „bellum" fiind uzată, prin chiar aceasta s'a înlesnit intrarea în cele două dialecte a elementelor *război* și *polim*.

In ceea ce privește determinarea epocei intrărei lor, putem preciza că pentru aromînă *polim* e relativ recent. In dacoromînă, *război* a pătruns, de sigur, în urma despărțirei definitive a acestor două dialecte — ceea ce s'ar putea deduce și din faptul că această formă nu e cunoscută aromînei. Am mai putea recurge pentru aceasta și la deosebirea lexicală ce există între aromînă și dacoromînă pentru noțiunea de „brave, vaillant", care e în strînsă legătură prin asociație de idei cu *război*: în dacoromînă avem formele slave *viteaz*, *voinic*, pe cînd în aromînă apare lat. *ģione* cu derivatele sale: *ģiuname*, *ģiunar*, *ģiunatic*, *ģiuneață*, *ģiunescu* etc.

C o n s p i c e r e - S p e c t a r e

Singura formă latină în legătură cu noțiunea văzului care s'a păstrat în limba romînă e vb. v i d ĕ r e. Pentru noțiunea de „regarder", atît în aromînă cît și în dacoromînă avem două forme de origine streină (arom. *mu(n)trescu* < sl. *(sŭ)motriti*, dcr. *privesc* < ?).

BIBLIOTECA
UNIVERSITĂȚII
- IAȘI -

Şi aci se ridică mai multe intrebări. Faptul că în cele două dialecte nu avem o singură şi aceeaşi formă echivalentă lui c o n s p i c e r e, ne poate dovedi că atît *privesc* cît şi *mu(n)tresc(u)* au fost imprumutate relativ tîrziu, şi anume după, sau chiar mult după ce separaţiunea dintre cele două dialecte se efectuase complet.

Dar, pînă la apariţia acestor două cuvinte nu vor fi cunoscut care Străromînii noştri vre-o altă formă cu sensul de „regarder"? Pentru s p e c t a r e, care e din aceeaşi rădăcină cu c o n s p i c e r e, avem dovezi că înţelesul său deviase încă din latina vulgară în spre sensul de „attendre" mai ales în compuse. Pe de altă parte, c o n s p i c e r e n'a lăsat decît un singur represcntant participial în italiană. Toate limbile romanice pentru noţiunea de „regarder" au recurs la cuvinte de altă origine decît cea latină — ceea ce ar fi un indiciu că, analog cazului b e l l u m, forma c o n s p i c e r e nu va fi avut vitalitate în latina vulgară, deşi forma s p ĕ c i e s s'a păstrat, dar cu sens deviat. In cazul acesta, e de presupus că în străromînă vor fi circulat probabil diferite expresiuni sau locuţiuni cu sensul de „regarder", cum ar fi, bunăoară, expresiunea aromînă *arucă-ţ ocl'il'i* „priveşte", echivalentă cu dcr. *uită-te* etc. E posibil însă ca în epoca străveche această noţiune să fi fost exprimată chiar prin vb. *vedea*, aşa cum şi astăzi se mai aude în aromînă: *veadi-l (năşeană)* = „priveşte-l (puţin)" sau chiar simplu *veade (acoa)* — „uită-te (încoace)".

Problema însă ne presintă un alt aspect, mai interesant. Faptul că în dacoromînă avem *privesc* nu ridică dificultăţi; cu *mu(n)tresc(u)* însă din aromînă — am putea alătura şi forma *bruesc(u)* — chestiunea se complică întru cîtva. Am spus mai sus că împrumutarea lui *mutrescu* trebue să fie relativ tîrzie. In cazul acesta, dacă ar fi să ne fixăm la părerea că Aromînii din masivul Pindului sînt în parte continuatori direcţi şi ai colonilor romani din această regiune [1],

[1] Cf. articolul meu *O problemă de romanitate sud-ilirică*, în această revistă, I, 72-99.

cum se face că pînă la data intrărei lui *mutrescu* in aromînă nu s'a recurs la un împrumut similar din greceasca sau măcar din albaneza cu care se învecina? In aparență, elementul *mutrescu* — ca și atîtea altele, unele chiar și mai caracteristice, dar pe care nu le pot releva aci — ar pleda în favoarea părerei că Aromînii vor fi coborît la sud din spre nord începînd cu secolul al IX-lea.

Problema trebue altfel înfățișată. Singurul element etnic cu care Străarominul a avut contact social chiar femeiesc a fost — după dovezile lingvistice, folklorice și etnografice — de sigur poporul slav, cu care, pe alocurea, a și convicțuit, asimilîndu-se. Contact cu apropieri sufletești a avut, firește, și cu populația albanesă, dar el a fost mai mult de natură pastoral-bărbătească, și anume în vieața propriu zis muntenească în care se oglindește păstoritul, cărvănăritul și haiducia; în schimb, femeia aromînă a fost în genere isolată de vieața casnică albanezească. Și cu elementul grec va fi avut contact social, dar exclusiv bărbătesc și numai de natură economică ocasională, fără durată. Insă, pentru timpuri și popoare eminamente patriarhale, e recunoscut că familia — adică femeia ca stăpînă de casă — e adevărata păstrătoare a întregului organism al graiului. Așa fiind, din momentul în care o parte din masa slavă a coborît spre sud, trecînd granița geografică ce separa romîna nordică, adică dacoromîna de azi, de cea sudică, adică aromîna — și această graniță nu putea fi în nici un cas Dunărea, ci șirul muntos al Balcanilor —, această masă slavă a convicțuit apoi cu Aromînii, pînă ce s'a asimilat. Și atunci, intru cît și Arominul și Slavul aveau pentru noțiunea de „voir" cîte o formă aproape identică, — pe de o parte arom. *videare*, pe de alta sl. видѣ(ти) — prin aceasta s'a înlesnit și mai mult împrumutarea formei slave *motriti* în dialect, ca o formă nouă care, prin atracția și vigoarea sa exotică, a venit să înlocuească ceva îmbătrînit ca formă și sens.

Astfel înfățișată chestiunea, cred că ne-am putea explica

mai temeinic genesa celor mai multe probleme aromino-slave printre care și cea toponimică.

Loqui — Parabolare

Exceptînd ce ne dă Meyer-Lübke sub l o q u e l a, primul verb nu s'a păstrat în nici o limbă romanică. In casul acesta putem deduce că l o q u o r nu va fi avut circulație în latina vulgară, sau că va fi fost concurat de d i c e r e și e x p o n e r e — deși nuanța de sens a lui l o q u i e deosebită.

Forma a doua, p a r a b o l a r e, nu s'a păstrat în Romania orientală, deși, în ceea ce privește creștinismul, acest element ar fi fost mai firesc să existe, întru cît ar fi fost sprijinit de vecinătatea imediată a Grecilor. In schimb, cuvîntul acesta — ca și alte elemente grecești — apare în domeniul romanic occidental.

Amîndouă aceste forme sînt necunoscute atît dacoromînei, cît și aromînei. Dar, dacă pentru l o q u o r ne-am putea opri la părerea că aparținea aproape exclusiv vocabularului latin clasic, pentru nereprezentarea lui p a r a b o l a r e în domeniul romînesc explicația trebue căutată în altă direcție și anume: deși creștinismul a pătruns de timpuriu în masa străbunilor neamului romînesc, totuși, vieața religioasă reală pe care o duceau ei era firesc să se deosebească de cea a Romaniei occidentale, mai ales din punct de vedere al ritualului administrativ, ca și al literaturei sale. Fără nici o altă închegare decît cea etnico-patriarhală, biserica nu putea exercita asupra lor aceeași influență ca și în celelalte țări romanice. Deprinși și interesați să trăească mai mult vieața munților fără o absolută stabilitate în timp și spațiu — și aceasta, din causa ocupațiunilor lor ca și a vicisitudinilor istorice — biserica pentru ei nu putea fi decît un simplu simbol architectonic adăpostitor al credinței lor. Un botez, o nuntă, o cuminecare sau o înmormîntare puteau fi oficiate de preotul lor improvisat sau ocasional și sub cerul liber, întru cît nestatornicul lor trai muntenesc nu le permitea să le oficieze sub acoperișul casei Domnului. Așa fiind, era natural

ca acest p a r a b o l a r e să nu facă parte din terminologia creștină transmisă limbei romîne, de vreme ce existența acestei forme în celelalte limbi romanice se explică mai ales prin vieața bisericească specială și intensă a Occidentului.

Dacă astfel trebue să ne representăm lucrurile în ceea ce privește lipsa acestor două elemente latine din limba romînă, să vedem cum ar trebui explicată suprapunerea celor două forme slave *grăi* și *vorbi*[1] — în aromînă: *grescu* și *zburăscu* <sl. *zborŭ*. La prima vedere, s'ar părea că aceste două cuvinte, și în special *grai-grăesc*, vor fi pătruns simultan în dacoromînă ca și în aromînă. Și totuși, lucrurile nu par a se fi petrecut întocmai. Pînă la venirea Slavilor — și chiar pînă astăzi în dacoromînă și, sporadic, și în aromîna din regiunea Zagorului-Pind unde se mai aude *cuvintedzu* —, limba romînă a avut corespunzător lui l o q u i sau p a r a b o l a r e forma *cuvînta*[2]. Această formă îndestula cu prisosință noțiunea de „parler", așa că forma slavă *graj* nu se putea suprapune atît de repede lui *cuvintez*, și anume într'o epocă în care separațiunea celor două dialecte nu se împlinise definitiv[3]. Așa fiind, care ar putea fi explicația pătrunderei în timp și spațiu a formei *graj* în cele două dialecte?

Evident că trebue să recunoaștem că multe forme paleoslave au pătruns concomitent în cele două dialecte înainte de despărțirea lor. Ceea ce însă n'ar putea suferi nici o desmințire e că în general, asemenea infiltrațiuni lexicale trebuesc căutate și fixate sub raportul geografic într'un singur punct sau centru mai influent sau mai apt pentru o cît mai întinsă radiațiune a lor în noua limbă în care pătrund.

---

[1] Cf. Ovid Densusianu în aceasă revistă, II, 16-17. Sextil Pușcariu și Th. Capidan îi atribue origine latină (în *Dacoromania*, III, 838 și 1086). Cf. și dicționarul lui *C. Nicolaide*, pag. 111.

[2] Acest element, interesant ca evoluție semantică în raport cu aspectul religios pe care ni-l oferă c o n v e n t u s bunăoară în limba franceză, va fi fost un motiv mai mult ca p a r a b o l a r e să dispară de va fi circulat.

[3] Cf., acum în urmă, Th. Capidan, *Elementul slav în dialectul aromîn*, 17, 35, 46 și 51.

Paleoslavul *graj*, care pare a fi unul din elementele ce vor fi pătruns în cea mai veche epocă de contact lingvistic romîno-slav, va fi fost împrumutat din graiul unei singure şi anumite regiuni paleoslave de unde, pe urmă, va fi radiat în tot cuprinsul limbei romîne, susţinut fiind întru cîtva şi de împrejurări identice cu cele în care s'a efectuat împrumutarea lui. In casul acesta, fixîndu-ne la această datare şi fixare geografică a introducerei vsl. *graj* în limba romînă şi întru cît această formă aparţine regiunei sîrbeşti, ar urma să conchidem că ea a pătruns în limba noastră atunci cînd Străaromînii vor fi locuit în neîntreruptă continuitate teritorială cu Dacoromînii, şi anume în vestul Moesiei inferioare (Serbia veche), şi că, prin urmare, ulterior aceşti Străaromîni vor fi coborît în spre sud, anume spre Pind. De aci ar resulta că vsl. *graj* va fi pătruns în romînă înainte de secolul al IX-lea, întru cît dislocarea Aromînilor din munţii Serbiei spre sud e fixată începînd cu acest secol. Oprindu-ne însă la această părere, ne întrebăm: în urma unei convieţuiri geografice de aproape trei secole între Romîni şi Slavi — din secolul al VI-lea pînă la al IX-lea —, şi după ce Străaromînul se va fi aclimatisat sufleteşte cu populaţia slavă — ceea ce ar reieşi din chiar aceste împrumuturi lexicale —, ce anume va fi determinat presupusa dislocare romînească spre masivul Pindului? O asemenea dislocare etnică nu poate fi determinată decît de o grea vicisitudine istorică. Dar, în această epocă năvălirile slave sînt încheiate, aşa că, dacă ţinem ca în Aromîni să vedem numai de cît o dislocare, atunci ar urma să admitem că această dislocare se va fi produs începînd cu secolul al VII-lea şi că, în consecinţă, pătrunderea elementului slav în limba romînă se va fi efectuat anterior acestui secol — ceea ce nu s'ar putea susţinea.

Problema cred că trebue înfăţişată altfel. Străaromînii nu trebuesc aduşi în regiunile Pindului prin dislocare nordică, după cum nici continuitatea teritorială dintre aceştia şi Romînii nordici nu trebue scăpată din vedere. In jurul secolului al IX-lea, o parte din Slavii sud-dunăreni, cari erau acomodaţi

cu vieața populațiunei romînești dintre Balcani și Dunăre, coboară spre sud, strecurîndu-se și în direcția labirinticelor ramificațiuni muntenești ale populației romîne locale. Cu timpul, contactul lor cu Străromînii devine fapt real. În această stare de lucruri, *cuvintedzǎ* din aromînă, concurat și asemiat probabil de vb. *dzicu*, *spun* sau chiar de *cîntu* cu sensul de „vorbesc", va fi cedat din vreme în fața lui *graj*. Așa fiind, e posibil ca această formă slavă să fi pătruns independent în cele două dialecte, sau să fi pătruns mai întîi în romîna sud-balcanică, pentru ca de aci, pe cale păstorească și cărvănărească, forma să pătrundă apoi și în romîna nord-balcanică, susținută fiind de vorbitorii graiului slav din aceleași regiuni. E posibil însă ca acest fel de transmisiuni lexicale să se fi efectuat și invers, adică din romîna nordică în aromînă. Aceste transmisiuni devin și mai explicabile dacă, în locul Dunărei, vom admite ca hotărnicire geografică între cele două dialecte lungul crestei lanțului balcanic — ceea ce ar fi în deplină concordanță cu întregul complex etno-lingvistic al Romaniei orientale. În casul acesta vom avea *romîna nord-balcanică*, întinsă sau călare pe ambele țărmuri dunărene între Balcani și Carpați, și *romîna sud-balcanică*, revărsată pe pantele și văile sudice ale Balcanilor pînă în spre poalele de miazăzi ale Pindului. Fixîndu-ne la această nouă delimitare între cele două dialecte principale, multe din problemele etno-lingvistice romînești — cum ar fi, bunăoară, rotacismul, palatalisarea labialelor, expansiunea teritorială a elementului dacoromîn din spre versanturile nordice ale Balcanilor, originea Meglenoromînilor și Istroromînilor etc. — se îndrumează, cred, pe un teren sigur, pe însăși realitatea faptelor. În modul acesta ne putem explica mai temeinic dispariția atîtor elemente lexicale latine, dar mai ales suprapunerea comună în cele două dialecte a unor elemente eterogene caracteristice, cum ar fi *frică*, *gol*, *hrănesc*, *milă*, *nevastă*, *plătesc*, *scump*, *trup* etc.; pe basa acestei nouă orientări etno-geografice, și raporturile albano-romîne și

greco-romîne apar, alături de cele slavo-romîne, într'o lumină mai clară, mai precisă [1].

Reîntorcîndu-ne la loqui și parabolare, trebue să mai relevăm și o altă considerațiune în legătură cu problema ce ne interesează. Sînt cuvinte care, prin deasa și variata lor întrebuințare semantică, se usează mai repede decît altele, fiind astfel menite dispariției. O dovadă vine să ne-o dea chiar dispariția vb. *grăesc* și *vorbesc* din anumite puncte de regiuni dialectale și suprapunerea sau înlocuirea lor prin *băsăduesc* și *deicănesc*.

Vivere

Pe cît de complicată s'ar părea la prima vedere, pe atît de interesantă devine problema dispariției pentru limba romînă a unor extrem de caracteristice elemente lexicale latine, cum ar fi corpus (păstrat numai în meglenită) căruia s'a suprapus sl. *trup*, sau legere înlocuit în dacoromînă prin sl. *ceti*, deși scribere s'a păstrat [2] etc. Printre aceste elemente am putea socoti astăzi și pe vivere.

Atît în aromînă cît și în dacoromînă, în directă legătură etimologică cu acest cuvînt, avem formele *viu*, *înviez*, *înviorez* și *vieață* (în aromînă: *v'ĭu*, *învi'edză*, *nvi'uredză*, *v'iață*). Ceva mai mult: în vechea romînească vb. *vie* se bucura de o circulație pronunțată [3]. Și totuși, astăzi pentru vivere avem în aromînă *bănedză*, iar în dacoromînă *trăesc*.

Oare să avem a face aci cu o simplă usură — indi-

---

[1] Complexul acestei probleme fundamentale îl vom urmări documentat și amănunțit într'un studiu asupra păstoritului și diferitelor aspecte etno-linguistice la Aromîni și Dacoromîni.

[2] Nu mai puțin interesantă ar fi și urmărirea rivalității din graiul de azi dintre forme latine și streine (cf. *cuget* concurat de *gîndesc*) etc.).

[3] Cf. I. A. Candrea, *Psaltirea scheiană*, II, 508. — Pentru aromînă relevăm că forma *v'iață* cu sensul de „vieață" pe care o întîlnim atestată în *Codex Dimonie* (în *Jahresb. des Inst. für rumän. Sprache zu Leipzig*, Ia, 18; V, 236; VI, 90 etc.) astăzi e sporadică; circulă *v'iață*, dar cu sens de „vințuitoare". Pentru noțiunea „vieață" se întrebuințează în general numai bană. — Interesant de relevat că verbul acesta nu a dispărut din meglenită: *gies* etc.

ferent dacă ea e morfologică sau semantică —, sau vor fi intervenit și alți factori pentru ca reprezentantul verbal al lui v i v e r e să dispară din amîndouă dialectele? Și trebue, oare, să admitem pentru această dispariție o identitate de împrejurări atît pentru aromînă, cît și pentru dacoromînă?

Oprindu-ne în primul rînd la vechea formă dr. *vie*, va trebui să relevăm că un prim factor ce va fi contribuit la dispariția acestei forme va fi fost, de sigur, derivatul *învie* (azi *învia*). Morfologia verbală romînească ne arată în trăsături fundamentale că acolo unde circulă o formă verbală fără prefixul *în*-, cea cu același prefix nu e cunoscută — și invers. Bunăoară: acolo unde se aude *îndulci* e necunoscut *dulci*, după cum acolo unde se întrebuințează *strîmba* nu se cunoaște un *înstrîmba*. Dialectologia ne dovedește că aceeași formă nu poate circula cu și fără prefix timp îndelungat și cu sens identic: lupta dintre *plini* și *împlini* de pildă va decide și în regiunile dialectale victoria celei din urmă [1]. Pe basa acestui criteriu de circulație morfologică, era firesc ca forma *vie* să-și piardă din vitalitate, iar sensul de „vivre" să-și caute refugiu într'o altă formă, nouă dar streină, pe care i-a oferit-o comunitatea lingvistică romîno-slavă.

In al doilea rînd, dispariția lui *vie* din dacoromînă s'ar mai putea datori și omonimiei. Cunoscînd formele de conjugare ale acestui verb în vechea romînească, constatăm că multe din ele se întîlniau cu forme identice de ale vb. *veni*:

ind. pres. *(eu) viu—(eu) viu, (tu) vii—(tu) vii*;

imperativ *vie (el)—vie (el)* etc.

Se mai întîlniau și cu formele adj: *viu, vie* cu pl. *vii*, precum și cu sb. fem. *vie* cu pl. *vii*. Acest fapt de omonimie a venit să întărească constatarea morfologică relevată mai

---

[1] Sînt într'adevăr și casuri de felul acesta: *întinde* și *tinde*, *frînge* și *înfrînge*; de reținut însă că în asemenea casuri avem a face cu dublete formale fie din aceeași formă dar fiecare cu accepțiune specială, fie dintr'un element latin și un neologism etc.

sus, pentru ca apoi amîndouă să determine și usura semantică a vb. *vie* în așa fel încît și fondul și forma să fie concomitent sau, mai probabil, rînd pe rînd atacate. In chipul acesta, simpaticul vechi romînesc *vie* a dispărut, suprapunîndu-i-se inexpresivul sl. *trăi*.

Trecînd acum în domeniul aromînesc, va trebui să observăm că numai considerațiunea morfologică ar putea fi luată în samă, întru cît și în acest dialect una și aceeași formă nu poate circula cu același sens cu și fără prefix; așa fiind, de vreme ce pentru noțiunea de „ressusciter" s'a consacrat forma (*î*)*nv'iedzŭ*, era firesc ca *v'iedzŭ* „trăesc" să se vadă în cele din urmă sacrificat, pentru ca astăzi să fie înlocuit în întregul grai prin *bănedzŭ*. Considerațiunea a doua însă, și anume cea a omonimiei cu vb. *veni*, nu poate fi aplicată.

Printre altele, e, de sigur, și o categorie formată din cuvinte care, după o anumită întrebuințare în timp și spațiu, sînt parcă predestinate dispariției, fără ca, totuși, să se poată da unor asemenea constatări satisfăcătoare explicații amănunțite. Așa, bunăoară, ar fi forma d e b ē r e „devoir": pînă la pătrunderea sl. *trebui* în dacoromînă sau a ngrec. *lipseaște* în aromînă, cel puțin noțiunea lor a trebuit să existe în graiul romînesc refugiată într'un element oarecare — în aromînă o constatăm cristalisată și astăzi în forma pietrificată *prinde* „trebue" a vb. p r e h e n d e r e. Dar, dispariția unor asemenea forme nu o putem socoti ca fiind petrecută concomitent în amîndouă dialectele. Casul cu v i v e r e vine să ilustreze aceasta, căci, contrar, în locul representanților săi ar fi trebuit să avem și în nord și în sud ori numai forma *trăesc* ori numai *bănedzŭ* — ceea ce nu e casul. Și tocmai aceasta constitue o altă dificultate pentru aceste cercetări nouă, cărora am vrea să li se dea o cît mai largă discuție.

Pentru dacoromînă, suprapunerea lui *trăi* în locul lui *vie* nu presintă greutăți de interpretare. Complicată însă cred că e problema pătrunderei formei *bănedzŭ* în aromînă pentru următoarele două motive: 1. această formă ar fi un împru-

mut din albaneza nordică, în care acest element are și un sens deosebit, și anume acela de „locuință, a locui"; 2. pe ce cale și cînd anume va fi pătruns în aromînă acest albanesism *bană* „vieață" — *bănedzu* „vieţuesc"?

Am văzut că lat. v i v e r e a continuat să vieze pînă tîrziu în dacoromînă. Aceasta ne-ar putea servi ca un indiciu că și în aromînă albanesismul *bană* — *bănedzu* n'ar putea fi vechi, bunăoară din epoca de separațiune definitivă a celor două dialecte, pentru anumite motive. Intr'adevăr: dacă alb. *bane* va fi pătruns în aromînă între secolul al IX-lea și al XV-lea — epoca turcească —, cum se face că sl. *trajati* a rămas necunoscut aromînei, de vreme ce slava i-a împrumutat și elemente în legătură cu locuința și existența în general în intervalul acestor secole? Ne-am fi așteptat ca, în cazul cînd reprezentantul verbal al lui v i v e r e va fi fost uzat așa de timpuriu, să întîlnim o formă slavă în locul celei albaneze.

Și totuși, dificultățile nu se opresc aci. Admițînd că forma albaneză va fi pătruns după secolul al XV-lea, se ridică alte considerațiuni care complică problema. Incepînd cel mai tîrziu cu secolul al XVI-lea, elementul aromînesc apare — ca păstor, cărvănar și negustor sau pelit — răsfirat aproape în toate direcțiunile din cuprinsul peninsulei balcanice. Așa fiind, cum s'ar putea explica faptul că, începînd cu această epocă, forma s'a generalisat în întregul dialect cu o semnificație identică și cu totul deosebită de cea din albaneză? Pentru această epocă mai de grabă ne-am fi așteptat — cel puțin pentru anumite regiuni aromânești — dacă nu la o formă slavă (живети), de sigur la una grecească (ζω—) bine înțeles, în ipoteza că forma latină respectivă nu mai avea circulația cuvenită.

O a treia ipoteză, în sensul că alb. *bane* va fi pătruns în aromînă înainte de secolul al IX-lea, ar ridica și ea dificultățile ei. Firește, nu am putea admite că va fi intrat în epoca în care *á*+*n* latin nu trecuse definitiv la *ăn* (*în*, pentru că

forma albanesă nu se presintă ca *banne*[1]. Am putea-o însă socoti ca fiind împrumutată posterior secolului al VII-lea. In casul acesta, evoluția semantică — dela „locuință" la „vieață" — ar deveni mai explicabilă sub raportul etno-geografic aromîno-albanes. Ceva mai mult: această considerațiune ar veni să ne relevează și ceva din contactul psihologic dintre Aromîni și Albanesi în epoca aceasta.

Oricare ar fi ipotesa la care ne-am opri, și această formă e una dintre numeroasele elemente lexicale a căror amănunțită și temeinică soluționare ne-ar revela interesante stări in complexul evoluției lor istorice, sociale și geografice.

Tache Papahagi

[1] De remarcat că până acum albanologii n'au explicat satisfăcător acest element (cf. N. Jokl, *Studien zur albanesischen Etymologie und Wortbildung*, 6-8).

TEXTE FOLKLORICE DIN RÎMNICUL-SĂRAT

Mai în toate culegerile, Rîmnicul-sărat a fost aproape neglijat, deși e unul dintre ținuturile bogate în folklor. Cu deosebire Mocanii rîmniceni, răspândiți pînă departe în cîmpie, sînt vestiți prin doinele și cîntecele lor și mai cu samă prin strigăturile cu care însoțesc jocurile lor bătute: brîul, chindia, zuralia etc.

Acești Mocani, veniți în foarte mare număr din Trei-scaune, mai ales din Covasna (Coasna cum îi zic ei), Brețcu și Zagon, din pricina unei zaveri din Țara ungurească — după cum spun bătrînii — au format aici sate întregi mocănești în regiunea cîmpurilor, ca: Sihlea, Căiata, Bogza, Voetinu, Gugești ș. a.

Cei mai mulți au venit ca clăcași pe moșiile călugărești. Dintre acestea cele mai de samă au fost ale mănăstirei Sf. Ion din Focșani. Făceau 80 de zile pe an cei cu patru boi, 60 de zile cei cu 2 boi și 56 cei ce lucrau cu palmele; plătiau patentă la conț (consulatul unguresc din Focșani) și nu aveau dreptul de a fi pîrcălabi (după spusele lui Dumitru Garcia, de 91 ani). Toți aceștia, la 1864, au fost împroprietăriți de Cuza.

Alții au venit mai tîrziu, rînduri, rînduri cu oile, după cum mai vin încă și astăzi, fiind locuri bune de pășunat. De unde la început veniau numai pentru iernatul oilor, cu timpul, dînd peste aceste sate mocănești, s'au stabilit aici cu totul, sporind astfel numărul Mocanilor.

Printre aceştia se cuprind şi ciobanii vrînceni şi tuţuieni (mai puţini la număr), care avînd cam acelaşi port, se confundau cu Mocanii. Aici însă au venit în conflict cu băştinaşii cîmpeni, numiţi în sens peiorativ *Cojani*, deosebiţi foarte mult de ei atît la chip, cît şi la port şi obiceiuri, şi o adevărată luptă de predominare s'a dat între Mocani şi Cojani.

Satul în care lupta a fost mai aprigă e Bogza, unde existau şi un mare număr de Cojani: jumătate de sat, cea din spre asfinţit, era locuită de Mocani, zişi Ungureni, şi cealaltă jumătate, partea din spre răsărit, era locuită de Cojani. Această împărţire se păstrează pînă astăzi, mai mult cu numele. De sărbătorile Crăciunului şi Paştilor, flăcăii se mai împart şi astăzi, pentru a se păstra tradiţia, în două cete (Ungurenii şi Cojanii) cînd merg cu colindatul, plugul sau vălăritul.

La început, relaţiile între Mocani şi Cojani erau cît se poate de duşmănoase. Nici bună ziua nu şi-o dedeau unii altora. Mocanii aveau cîrciuma lor, hora lor, sfatul lor, Cojanii tot aşa. Şi cînd mai tîrziu se ajunse de se făcea numai o singură horă, nu s'ar fi prins un Mocan lîngă o Cojancă să-l fi omorît. Dar nici Cojanii nu se lăsau mai pre jos. Priviţi cu ură de Mocani, răspundeau şi ei tot cu ură şi nici ei nu se alăturau de o Mocancă, invocînd motivul că „pute rău a oaie".

Dar Mocanii se întreceau cu firea. Îşi băteau ... de rău joc de bieţii Cojani, mai ales prin strigături, dintre care am găsit şi eu cîteva, încît de multe ori aceştia săriau la bătaie. In special, Mocanii făceau multe glume pe socoteala acelor pantaloni cojăneşti, albaştri-închişi şi largi din cale afară, numiţi *potfuri* sau *tulfari*, cum le ziceau în rîs Mocanii, încît Cojanii s'au simţit nevoiţi să-i strîmteze şi să le schimbe coloarea, din albaştri în albi, pînă cînd au ajuns la cioarecii mocăneşti. De aci nu fu departe pînă să adopte în întregime portul mocănesc, atît Cojanii, cît şi Cojancele mai apoi.

De căsătorit nu s'au căsătorit unii cu alţii pînă tîrziu.

La 1870, după spusele bătrînului Coman Negoescu, cînd a fost prima căsătorie între un Mocan şi o Cojancă, a fost o adevărată minune. Şi chiar după ce se mai amestecase unii cu alţii, de trimitea un flăcău din partea de răsărit a satului la o fată din partea de asfinţit, prima grija a părinţilor fetei era să-l caute la unghii; dacă avea unghiile stricate, era neam rău, neam de Cojan şi nu-şi dedeau fata după el. Dacă Mocanii nu găsiau fete pe plac în sat, atît printre Mocance, cît şi printre Cojance (căci căsătoriile între Mocani şi Cojance erau mai dese decît cele între Cojani şi Mocance), se duceau şi se căsătoriau la munte: Jitia, Bisoca, Niculili.

Prin căsătorii, în mai puţin de treizeci de ani, Cojanii au dispărut cu totul. S'au asimilat într'atît cu Mocanii încît de ai fi numit înainte de războî pe unul din sat Cojan, nu ştiu dacă n'ar fi fost în stare să te bată în drum, ori şi cine ai fi fost. Şi astăzi încă ţin să se separe Mocanii de Cojani, căci nu prea se contractează căsătorii între Bogza şi satele vecine, Obileşti, Băleşti, Mărtineşti, sate curat cojăneşti, dar se fac foarte multe între Bogza şi Voetinu, Siblea, Căiata, Gugeşti, sate, după cum am mai spus, curat mocăneşti.

Portul cojănesc a dispărut, fiind înlocuit cu portul mocănesc, dar şi acesta la rîndul lui a cam început să dispară, fiind înlocuit cu „haina nemţească", ce a început, ca şi aiurea, să se întindă ca o uricioasă pecingine.

Nu numai cei tineri l-au lepădat, dar şi unii dintre cei mai în vîrstă. Harnicele Mocance de altădată, ce lucrau totul cu mîna lor, s'au cam înfruptat din lene şi astăzi cumpără aproape totul de-a-gata, şi ele sînt cele care şi-au lepădat portul mai întîi.

Cei mai tineri „s'au boierit cu totul" şi nu cred că s'ar putea culege ceva bun dela ei, dar dela cei mai în vîrstă poţi afla multe. Bătrînul Coman Garcia mi-a spus odată că numai strigături ştie atîtea încît mi-ar putea umplea un caiet aşa ca de grosimea Bibliei, dar nu şi le poate aduce aminte decît la joc, şi la vîrsta de 78 de ani numai

de joc nu-i mai era aminte. Totuşi, sînt mulţumit că am putut culege dela el o frumoasă variantă a *Ciutei* care cred că poate fi pusă printre cele mai de samă cîntece populare. Dela un altul am putut culege o variantă a *Mioriţei*, interesantă şi ea.

Graiul e cam acelaşi în tot ţinutul Rîmnicului şi e puţin deosebit de limba obişnuită. Afară de palatalisarea labialelor (*b*>*g'*, *f*>*h'*, *p*>*k'* şi *pk'*, *m*>*ń*), e de observat transformarea lui *a* final, arareori medial, în *ă* (*mînă*, *dumněl*); a lui *e* final, mai rar medial, în *i* (*g'ini*, *ficior*); a lui *e* iniţial în *ie* (*ieram*, *iel*).

I

Ciuta

Sus la munti plouă,
La şes k'ici rouă:
Şi di-atîta ploai,
Şerpuiesc pîrai
Cu unda sglob'ii,
Albă arginţii,
Ce îşi fac în cali,
În ceşa verdi vali,
Lac cu multă apă
Undi ńi s'adapă
O droaie di ciuti
Şi mari şi mărunti,
Ciuti ciutulini,
Ciuti fără splini,
Toati ńi s'adapă,
Se-oglindesc în apă
Şi îşi pasc răkită,
Răkită 'nflorită,
Trestii cărunti
Şi iarbă mărunti.
Da ciuta ńioari,
La trup roşioară,
La boi gălbioară,
La păr porioară,
La ok'i mořioară,
Îşi stă tristioară

Supt o sălčioarî;
Stă și-ñi tot ofteazî.
Din ok'i lacrăñiazî.
Cînd ñi-o auzirî
Și cînd ñi-o zărirî,
Čelilanti čiuti,
Iuti, pă'ntrecuti,
N'i-o încunžurarî
Și ñi-o întrebarî:
— Fa, čiutî ñioarî,
La trup roșioarî,
La bot gălbioarî,
La păr perioarî,
La ok'i merioarî,
Če ai surioarî
Di-ñi stai tristioarî
Supt o sălčioarî,
Ori iești bolnăvioarî?
— Fa, voi mulți čiuti,
Mult nepričeputi,
Voi vă veseliți
Și nu vă gîndiți
Cî'n sus pă Rîmnic
Vini un voinic,
Voinic ortoman,
Fičior di Mocan,
Dibači la vînat
Cum niči c'a mai stat,
Pe un șoim călarî,
Șoim di vînătoarî,
Hrănit nončetat,
Tot cu fîn tocat
Și ovăz k'isat,
În vînt vînturat,
Cu vin răurat,
Cu orz presărat,
Și tot adăpat
Cu sîngi'nkegat,
Cu sîngi di ñiel,
Di ñiel sugărel;
Cînd își ia avîntu
N'atingi pămîntu,
Să 'ntreči cu vîntu,

Cu vintu, cu gîndu
Iar în urmă vin,
După cal să ţin
Suti di ogari
Şi ńići şi mai mari,
Tot ogari slăbuţi,
Fugari nentrecuţi,
În codri făcuţi,
Cu ćini crescuţi,
Cu ćiuti ńiţari,
Ćerg'i şi căprioari.
Şi-ńi vin, mări, vin,
Vin şi ńi s'aţin,
Ogari lătrînd,
Calu nekezînd,
Voinicu strigînd
Şi din corn sunînd,
Toţi aduşi d'un dor,
D'un dor di omor.
Iei o si ne duci,
Goani di năluci,
Pin văi şi pin munţi.
Pin codri cărunţi,
Pin rîuri, pin stînći,
Pin lacuri adînći,
Şi-o si ne goniasci
Şi-o si ne stirk'iasci;
Şi dj-atîta sîngi
Ce ńi s'a tot strîngi
Cât lac o si crçasci
Şi-o si să'nroşiasci;
Iar din ćeli ţasi,
ţasi alg'ićioasi,
Un pod o si faci,
Cu nuntaşi si treaci,
Si ia di ńireasi
P'a noastri crăiasi.
Şi din asti goani
Numa io, sărmani,
Cuprinsi dj-o ćiaţi
O si scap cu viaţi,
Ca o blestemati,
Di-ogari muşcati,

Di cel șoim loyilĭ,
Di voinic rănilĭ.
Și-o să mai trăiesc
Să mă kinuiesc,
Singurĭ pin munți,
Pin codrĭ cărunți.
Fărĭ di părinți,
Cu flori și isvoarĭ,
Făr'di surioarĭ,
Cu lacu și valea,
Cu doru și jalea.

Bogza — Coman Garčia, 78 ani.

II

Ungureni, k'iazi ția,
Ia-ți gluga și sarica
Și pleacă în țara ta
Și-ți mănîncă slănina.

Acelaşi.

III

Mă Cožani răpănos,
Încalică pă cucoș
Și pleacă 'n sat după borș.

Acelaşi.

IV

Frunză verdi busuioc,
Cum nu potrivim la žoc:
Io mititel, ca un plop,
Și ia mari, cît un dop.

Acelaşi.

V

Drag mi-i je bădița spin,
Ci-i și tînir și bătrîn.

Acelaşi.

VI

Fata mamii lăudatĭ,
Di trei ani nek'ieptănatĭ;
Cînd fusi la k'ieptănat
Și dracĭ s'a minunat.

Acelaşi.

VII

M'a trimis mama di-acasă
Să žoc cu fata frumoasă;

Da io žoc şi cu-a urîtĭ,
Ci şi asta mă sărutĭ.

Acelaşi.

VIII

Fetili di ča-s făcuti?
Flăcăi sĭ le săruti;
Şi în braţi sĭ le strîngĭ,
N'ižločeln şi li-l frîngĭ.

Acelaşi.

IX

Nu-i frumos čini să ţini,
Ci-i frumos cui şadi g'ini.

Acelaşi.

X

Cît îi scarili di sus,
Feti ca în Bogza nu-s:
Toati vara huhureazi,
Iarna scaldi şi boteazi.

Acelaşi.

XI

Stă flacăi lîngĭ žoc,
Ca butuči lîngĭ foc.

Acelaşi.

XII

Şi iar verdi şi-un mohor
Niči la vari nu mă'nsor,
Cĭ nu pot sĭ las, nu pot,
Pintru una, ştiu tot.

Acelaşi.

XIII

Şi iar verdi şi-un mohor
Di-aş muri, veri, di dor
Şi tot n'am sĭ mă însor,
Cĭ nevasta-i cu belca.
Tu o iei şi nu-i a ta.

Acelaşi.

XIV

Cît iesti Bogza di mari,
Niči un om ismeni n'ari;

În Silia şi Plaineşti,
Nici la popa nu găseşti.

Acelaşi.

XV

Hi, hi, hi şi hu, hu, hu,
Şi-acum plîngi cu leaginu;
Leaginî fati şi taci,
Ci-ai făcut sî nu mai faci.

Acelaşi.

XVI

Uşurel şi'ncetinel,
Cî nireasa-i cu viţel.

Acelaşi.

XVII

Frunzî verdi busuioc,
Toţi flăcăi-s grei la zoc;
Numa io'n vîrtezu horii,
S'uşurel ca k'iatra morii.

Acelaşi.

XVIII

Fetili ce'n horî strigî
Nu ştiu facî-o mîmăligî;
Şi di-o fac, o fac cu trudî,
Azi sărati, mîini crudî.

Acelaşi.

XIX

Frunzî verdi şi-o lalea,
Mă dusei la soacri-mia,
Şi văz ce zestri mi-o da:
Lapti acru'ntr'o lulea,
Mîmăligî p'o surcea,
Lua-o-ar dracu s'o ia.

Bogza — Radu Garcia, 52 ani.

XX

Cîti feti'n sat la noi
Toati-s buni di cimpoi;
Numa una mai bătrînî,
Buni-i di căţia la stînî.

Acelaşi.

XXI

Da Ţigani ăia cum o hi trăind, mă!... Io muncesc pinî mă ia dracu şi tot nu mai mă ažung, şi-ăla stă toati ziulica cu burta la soari şi tot ari şi iai o sdreanţî pă trup ca şi mini, ba mai čeva: cî mai puni şi grivali dę-ala pî ičia, pî la gît.

Bogza — Iordaki Gaj, 61 ani

XXII

S'a 'mulţit lumęa, nevoi mari: o s'ažungî vremęa sî nu-i mai încapî pămîntu p'atîţia, cî či-a săčerat reşbelu-ăsta? Nimica toati. N'i-a luat ăi-un fičior, la catari unu şi la calarici altu, da tot a mai rămas. Ba nu vezi cî nič nu să cunoaşti, cî fimeilj-astia di la resbel încoači fatî ca iepuroaičili? Ioti, ioti sî să hi dus pă front acolu, nu g'ieţi băieţi, sărači.

Bogza — Niculai Moguş, 66 ani

XXIII

Noęî nu nî-a dat pămînt, cî čicî sîntem meseriaşi. M'am dus io şi la angronom acasî, da tot di gjaba. Am fost cu Bančiu-ăsta a Velij. Da şi rîzi di iel sî te strîng'i. Luasî iel sî-i dęa plocon un cucoş, c'atîta avia săracu, şi io cumpărasîm v'o douş'treiş di oęî. Intrăm noi înuntru şi-i spunim aşa şi pă dincolu, c'am fost şi noi în rîsboi şi cî sîntem săraci şi-avem o casî di copk'ii; să mai uitî iel pă acti, ne mai întreabî una alta şi la urmî dî tot dă din cap şi zîči: „vă am io în videri". Şi-acuma hai sî-i dăm ploconu, da iel: nu cî nu primeşti; da hinčî lę-am adus, hai cî le cumpirî iel; şi-a scos şi ñi-a dat ñî doi lei şi žumatî pă toati oaili şi lu Bančiu činči lei pă cucoş. Da Bančiu-a văst iel cî nu-i rost di pămînt şi-apî-l durea şi la inimî di cucoş, di nu mai putea, cî-l vidęam io dî pă faţî, şi-atunčia odatî zîči:

Dom'lę-angronom, barimi dă'ñi zeči lei pă cucoş dacî vrei sî-l cumpiri, cî-i păcat di Dumnjazeu. A rîs şi g'ietu-angronom şi-a scos şi i-a mai dat činči lei.

Da io n'am mai zis nimica, cî mă gîndiam cî mă ari în videri şi pî semnî cî tot în videri m'a avut dî nu ñi-a dat pămînt nič pinî astîzi.

Bogza — Dumitru Mititelu, 45 ani

XXIV

Cîti fati sînt la foc
Toati sînt urîti foc;
Numa una-i mai frumoasî,
Da şi ia-i căpăţînoasî

Şi-arj-o gurĭ di buhaj
Şi nişti dinţi ca la caj,
Şi buzili subţireli,
Di trej margini di podeli,
Şi tragĭ badea din jeli
Ca din gardu di nujeli.

Bogza — Petria Negoiescu, 38 ani

XXV

Frunzĭ verdi, foj di viţĭ,
Fă-mă Doamni-o porumg'iţĭ
La leliţa, pă altiţĭ,
Si b'iu aproapi di ţiţĭ.

Acelaşi.

XXVI

Nu ştiu ĉe focu ei fac,
Toati fetili îmĭ plac.
Nu ştiu jeli di mă vor,
Da io mor di doru lor.

Acelaşi.

XXVII

Frunzĭ verdi şi-o lalea,
Cînd jeram în vremea mja,
Şapti mîndri mă iubia,
Toati ca Cosinziana
Şi acuma, niĉi a mja.

Acelaşi.

XXVIII

— Ĉe ieşti fat'aşa zucatĭ?
— Cum n'aş h'i daci-s bogatĭ?
— Ĉe ieşti fat'aşa fudulĭ?
— Cum n'aş h'i daci-s kjaburĭ?
— Ĉe ieşti fat'aşa di slutĭ?
— Cĭ n'am dat cu pudrĭ multĭ.

Acelaşi.

XXIX

Cît îi omu tinerel
Şadi doru lîngĭ jel,
Ca oiţa lîngĭ miel:

Da cînd omu'nbătrînești,
Doru să călătorești.

Acelaşi.

XXX

Vara noaptęa-i mititicî,
Nu-i di mers la ibovnicî.

Acelaşi.

XXXI

Iubii feti şi nevesti,
O sutî paisprezęcî,
Şi tot di-e inima rěcî,
C'o fi'i altu şi m'o'ntrecî.

Acelaşi.

XXXII

Frunzî verdi fęcî latî,
Dulcî-i gurița di fatî;
Da maj dulcî-i di vădanî,
Cî ia şi-o dă di pomanî.

Acelaşi.

XXXIII

Dragi mi sînt fetițili,
Cînd le răsar țîțili,
Ca vara căk'ițili;
Cînd ei țîța,
Cît nucuța,
Ş'o poi prindi cu gurița.

Acelaşi.

XXXIV

Şi iar verdi solz di peşti,
Apa'n vali nu cotleşti,
Omu prost nu'nbătrînęşti.

Acelaşi

XXXV

Decît cu boiini'nalti
Şi cu gala după lapti,
Mai g'ini cu iminei
Şi cu lapti'n putinei.

Acelaşi.

XXXVI

Deciţ în palat di sticlî
Fărî nici o ibovnicî,
Mai g'ini într'un bordei,
Şi să ai v'o doujî, trei.

Acelaşi.

XXXVII

Bun îi yinu, nu ca apa,
Nici friptura nu-i ca čęapa.

Acelaşi.

XXXVIII

Yin dişcarî pî la noi,
Cî bărbatu-i dus la oi,
Socru-ńiu î dus la mọarî,
Sọacra zaći di lingọarî.

Acelaşi.

XXXIX

Gîtu alb, panglica nęagrî,
Cum foc sî nu-ńi b'ii dragî?

Acelaşi.

XL

Oflęazî, puicî, oflęazî,
Toatî lumęa sî te cręazî,
C'ai fost neikiî amuręazî.

Acelaşi.

XLI

Frunzî verdi şi-o lalea,
Gręa boalî-i şi dragustęa:
Cini prindi-a o gusta
Aibî cap di-a o purta
Şi minti di-a o lăsa.

Acelaşi.

XLII

Frunzî verdi iasomii,
Tata vręa sî-ńi dia soţii
Fatî slutî, cu moşii;

Da io vręau una săracl,
Če i-oi zìči io sl facl,
Sl-i dau o palml sl tacl;
Sl ias'afarl plingînd,
Sl intri'n casl rizînd.

Acelaşi.

XLIII

Gurița şi ok'iu stîng,
Astęa mă fac ca sl plîng.

Acelaşi.

XLIV

Doru di čini să lęagl
Nu mai poartl mintęa'ntreagl:
Şi s'a legat di-un voinic,
Di-a lăsat plugu'n colnic
Şi-a plecat dupl iubit;
Şi s'a legat di-o nevastl,
Di-a lăsat răsboiu'n casl
Şi-a plecat ca sl iubiascl.

Acelaşi.

XLV

Cîti feti să ridicl
Nu ştiu faci-o mîmăligl,
Numa una-i mai statutl
Şi-ačeia o faci crudl.

Acelaşi.

XLVI

Frunzl verdi trei aluni,
Doru mîndrii cînd sa puni
Faci inima cărbuni
Şi sufletelu tăčiuni;
Doru mîndrii cînd să lasl
Faci lacrimilor casl.

Acelaşi.

XLVII

Frunzl verdi bob di-areu,
Di če n'a dat Dumnezeu
Či-am iubit sl h'ij-al ňieu
Şi sl mor cînd oi vręa ieu!

C'am iubit o floari scumpi
Și-am luat o toantă slută,
Ce să culcă ne'nkinată
Și mănîncă nespălată.
Bat-o Dumnezeu s'o bată.

Acelaşi

XLVIII

Uni dau cu sutili
Şi îşi iubesc slutili;
Alţi dau cu ńiili
Şi iubesc urğiili;
Da io dau cîţ-o leiţă,
Iubesc cîţ-o copiliţă
Ce-i ńiroasă gur'a ţiţă
Şi sînu a garofiţă.

Acelaşi.

XLIX

Oi, săraći, sutili
Cum mărită slutili;
Oi, săraći, ńiili,
Cum mărit urğiili.
Oi, săraći, boi mulţi
Cum înşoară pă ćei sluţi
Şi mărită pă ćei muţi.

Acelaşi.

L

Doruleţ, ardi-ţi-ar focu,
N'ţ-ai făcut kipu ca socu,
Inima ca busuiocu.
Doruleţ, ardi-ţi-ar para,
N'ţ-ai făcut kipu ca ćeara,
Ininioara ca ćerneala.

Acelaşi.

LI

Cît oi h'i şi nu iubeşti
Puiuţ în haini nemţeşti,
Cî acesta-i k'iază rîa.
Nu posteşti ńiercuria,
N'iercuria şi viniria,

Te înşală, nu te ia;
Puiu'n straî mocăneşti
Cînd îl cauţi îl găseşti.

Acelaşi.

LII

Frunzî verdi mărăcini,
Aş juca şi nu ştiu g'ini,
M'aş lăsa şî nî-i ruşini
Nî-i ruşini dî copili,
Cî ţiu ok'î ţintî'n mini.

Acelaşi.

LIII

Frunzî verdi şi-un mohor,
Toţi flăcăi-ar vrea sî mor,
Sî rămîi mîndra lor,
Sî rămîi s'o iubiascî,
Inima sî-şi răcoriascî

Acelaşi.

LIV

Uitţ-o, bat-o Dumnjezeu,
Cum calî la mini rău,
Parcî n'am iubit-o ieu
Astî varî pă pîrîu.

Acelaşi.

LV

Hop, hop, hop, la popî 'n pod,
Sî tăiem slănina, tot;
Sî rămîi numai spata,
Sî-şi mărită popa fata.

Acelaşi.

LVI

— Frunzî verdi dî-avrămiasî,
Sărutî-mă prioţiasî.
— Ţi-aş săruta, da mă tem
Cî mă faci popa ţem;
— Sărutî-mă, nu te temi,
Cî popa nu faci ţemi.

Acelaşi

LVII

Iu, iu, iu, pînî ce-s viu,
Dac'oi murî mort sî h'iu.
Iu, iu, iu, pîn' ce trăjesc,
Dac'oi muri putrezesc.

Același.

LVIII

Agoliči, n'am drăguți,
Numa trei mititeluți:
Una surdî, alta mutî,
Și-alta cu sprînčeana ruptî.
Trecuj balta,
Luaj alta
Maj frumoasî,
Da ceboasî,
Niči cu asta nu fac casî.

Același.

LIX

Frunzî verdi foai deasî,
Am o hirî ticăloasî;
Cînd maj văz cîtî-o nevastî,
Tinericî și frumoasî,
Stă sufletelu sî-mi jasî
Și mă dreg pî la mustațî.

Același.

LX

Frunzî verdi di ovăz,
M'i-a trimes badea răspuns
Pă trei h'irî di secarî
Și mă mărit, cî să'nsoarî;
Da și io cî i-am trimes
Pă trei h'iri di ovăz:
Însoarî-te sănătos,
Cî am altu maj frumos,
Cî și io m'oi mărita
Dila deal di casa ta,
Hainî albî c'oi purta
Și ți-oi rupi inima,
Cum ai rupt-o tu p'a mia.

Același.

LXI

Amurçata di-asti vari
Mă roagi s'o iubesc iari;
Da io nu-s b'ir di secari,
Si'nfloresc a doųa ųari.

Acelaşi.

LXII

Cit ţi lelça di bătrini,
Tot aşteaptí'n voi buni
Di trei ori pă săptămini
Un voinic frumos călari,
Un colac şi-o luminari.

Acelaşi.

LXIII

Ei, čic'a fost odat'un morar şi moraru-ăsta să dučça'n toali stămina cu bucati la tîrg; da'ntr'o zi i s'a stricat moara ş'atunčia iel a rămas acasi s'o dreagi şi-a trimes cu bucati la tîrg pă fimeja lui; da fimeja lui iera cam proasti ja di felu iei. Faţi di altili iera dişteapti, aşa proasti cum iera ia, cí p'atunčia, lumea iera proasti rău, nu ca acuma. Si b'i trăit Stau p'atunčia jati iei mari-i di-i zic di n'ar h'i fost pă puţin dascli, daci nu popi.

Si cum spuneam, a plecat fimeja cu caru cu bucati la tîrg; da ja nu mai fusesi dusi ničiodati pi la tîrg şi nu ştia cum ii rîndujala p'acolu: lčja yitili, colu bucatili. Ja a tras tocma 'ntr'o margini di tot pi undi nu trečça lumea di loc şi s'a pus s'aştepti-acolu. Da un čioflingar di negustor a văst-o şi s'a dus la ja şi-a 'ntrebat-o:

— Cum daj bucatili, fimei?

— Ja, cum si le dau? cum umbli tîrgu, c'aşa-i spusesi bărba-su si le dea. Omu a plecat, da a vinit di-al doilea şi-a 'ntrebat-o iar, cum dă bucatili şi ja i-a spus ci tot aşa cum umbli tîrgu. Dac'a văst omu şi-a văst cí n'o scoati la capit cu fimeja, s'a pričeput iel cí-i cam proasti şi-a plecat... da s'a 'ntors iar inapoi şi i-a zis:

— Jati cum umbli tîrgu fimei: jumati pă datorii şi jumati p'aşteptati.

— Daci-i aşa, aşa ţi le-oi da şi io, om bun.

— G'ini, aşteapti-mă cí yiu acuma cu căruţa.

După če s'a mai trecut tîrgu, numa iacită-l şi pă negustor cu căruţa. Dişarti iel juti sači şi-era gata si pleči, da fimeja-l intrebă:

— Da cînd să yiu să-ni dai bani?

— In cuîari și.

— D'api cum ți-oi cunoaști io dintr'atîta lumi?

— Dj-asta te plîngi? fimei? Ia-ni dai zăbunu ăsta și io m'oi îmbrăca cu iel ș'atunčia mă-i cunoaști.

— Ci g'ini zîči, omule, ia-l... Și i-a dat și zăbunu lu bărba-su pă cari il dasăsi nu-i h'ii frig. Și tari mulțunită c'a vîndut bucatîli a plecat acasî. Cum a ažuns acasî i-a ișit toți copk'ilași înainti, cum îi ișia și lu ta-su, ci li-aduča unu, alta.

Da ia:

— Glaba-ni ișîți înainti, ci nu v'am adus ninic, c'a mers cam prost tîrgu astîzi.

A ișit și moraru din moarî și-a'ntrebat-o:

— Ei, nevastî, vîndut-ai bucatîli ori ba?

— Li-am vîndut, bărbati, pă toati: žumati pă datorii și žumati p'așteptati.

— Vai di mini și di mini, če ni-ai făcut? m'ai sărăcit. Cui li-ai dat?

— Ia la un negustor, da nu-ți h'ii frici cî i-am dat și zăbunu tău, ca să-l cunosc cînd m'oi duči să-ni dea bani.

Da g'ietu morar n'a mai zîs ninic: niči n'a'nžurat-o niči n'a bătut-o, dicît numa cî și-a luat lumea'n cap și-a plecat încotro l-o 'ndrepta Dumnjezeu, să vazî iel mai ie pă lumi v'o fimei așa di proastî ca a lui orj nu mai je. Dac'o mai h'i să'ntoarnî acasî dacî nu... nu să mai întoarnî.

După či-a mers iel v'o trei zili, numa iacî să'ntîlnești c'un om cari-l cunoștea și cari l-a 'ntrebat undi să duči. Iel i-a spus toatî tamža și ăla l-a'ndreptat la o fimei bogatî la cari-i murisi bărba-su dj-o lunî doușî di zili. Să duči iel acolu și-i spuni fimei ăleja cî vini după čea lumi dila bărba-su. Ăleia tari g'ini i-a părut și l-a 'ntrebat če mai faci bărba-su și cum o mai duči p'acolu.

— Pî ar duči-o iel g'ini dac'ar avea bani mai mulți, cî p'acolu ca și p'aiči čini ari bani mulți ăla trăiești g'ini.

— Atunčia să-ți dau io să-i duči niscaiva bani. Și i-a dat o pereki di dăsagi plini cu aur, toți bani ču cari i-avea.

„Mai am io un fičior, da și-o faci și iel cum și-a făcut și ta-su".

Și-a luat moraru dăsagi cu aur și s'a dus, tot dus pă o vali cu sălčii și mărăčini, da tot să uita înapoi cî-i iera fricî să nu yii după iel fičioru fimei ăleja.

Și iatî cî vedi'n urma lui un nor di praf și să pričepi iel cî ăla ie ș'atunčia ascundi dăsagi după niști mărăčini iar iel

să'ntoarcă 'napoi, cali di-o sviriituri di băț și să reazămă di-o salčii plecatî. Iací yini și flăcăų și-l întreabă n'a văst pă un om cu niști dăsagi trecind p'acolu.

— Ba l-am văst, ziči moraru.

— Pi undi a apucat?

— Pi ici, pi colu și pă dincolu.

— Nu poți 'mnealali si merġi cu mini si-ñi arții?

— Nu počiu, cî stăpînu-ñiu ñi-a poruncit sî țiu pînî diseari salčija asta plecatî sî nu cazî în rîpî. Dac'ai țini salcija în locu njeu io țî l-aș găsi'ntr'o ñinuti.

— Atunčia las'c'o țiu io; ia juti calu și du-te după iel și adî-l încoaci.

Și-a'ncălecat moraru pă cal și-a luat dăsagi din mărăčini și p'aiči ți-i drumu la nevastî'acasî, iar ăla a rămas sî țîi salčija sî nu cazî în rîpî, și ñi să pari c'o țini și-acuma.

Bogza — Neculaj Rențea, 78 ani

LXIV

Cic'un boęir s'a dus odatî la o stînî sî vazî če drac'o hrî mincind čiobani ăia de-s așa di grași și sănătoși toți, ci iel mîncî toati bunătățili di pă fața pămîntului și tot îi slab și buhav mereu. Și čic'a nimerit cî čiobani stîteau tocma la masî, cari'n kičioari, cari tolăniți pă zos pă pămîntu gol și mînca di-ți iera mai mari pofta, niști mămăligî ca vaj di lumi, cu niști brînzî sărati foc și niști pastramî arsî pă o parti, crudî pă alta și plini toatî di cenușî și cărbuni, și-a pi beu la apî dintr'o botî murdarî, murdarî... de, ca la stînî. Boieru-atunčia čicî numa a scuipat și-a zis: „ca porči mîncați, ca porči vă'ngrășați".

Bogza — Ion N. Rențea, 40 ani

LXV

Zi, Țigani, din yioarî
C'am sî-ți dau carni di čioarî;
Zi, Țigani, din țambal
C'am sî-ți dau carni di cal,
C'a murit bălanu'n valî
Și să stric'altîta carni.

Același

LXVI

Zi, Țigani, din yioarî,
Cî-ți dau carni di ñioarî;

Zi, Ţigani, din ţambal,
Cî-ţi dau carni di balal.

Acelaşi.

LXVII

Zi, măi Niţî, zi, măi Niţî,
Cî-ţi dau carni di oiţî:
O corniţî şi-o codiţî
Şi-un k'icior di prepeliţî.

Acelaşi.

LXVIII

I'auzi, leli, leli, leli,
Trimeti-ţi fata la lemni,
Cî mă duc şi io la oi
Şi ne'ntîlnim amîndoi.

Acelaşi.

LXIX

Undi žoacî doi Cožani,
Parcî žoacî doi hultani;
Undi žoacî doi Mocani,
Parcî žoacî doi curcani.

Acelaşi.

LXX

Frunzî verdi trei săăcĕli,
— Mă ceri, măicuţî, ceri
— Cini, focu, ţi te ceri?
— Mă ceri-un flăcău cožan
— Dă-l la dracu di Cožan
Cî Cožanu-i ca Ţiganu,
Ţini draguştea cu anu:
Cînd îi dragustea mai dulci,
Îşi ia sapa şi să duci.
Şi iar verdi trei săăcĕli,
— Mă ceri, măicuţî, ceri.
— Cini naiba te mai ceri?
— Mă ceri d'un ciobănaş.
Supţirel şi drăgălaş.
— Ia-l-ai fati, mînca-l-aş,
Cî ţi-aduci seara caş
Şi zintiţî'n şiştăraş;
Dimineaţa urdî dulci,
Te săruti şi să duci.

Acelaşi.

LXXI

Frunzi verdi tripic,
Toati fetili tăj zic
Ci sînt frumos și voinic.
Numa bun di ibovnic;
Io li spun ci sînt cam mic,
Si mă mai lasi un k'ic.
Ci sînt mic și di nevoi
Nu le pot faci pă voi;
Si mă lasi sî mai cresc,
Ci pă toati le iubesc.
Le fac di înebunesc;
Și tinirî și bătrîni,
O fac di umblî nebunî:
Tinirî și măritati,
O fac di umblî turbati

Același.

LXXII

Zi, Țigani, pă burduj.
C'am iubit doj ok'i căpruj
Și-acum s'a vecinului.

Același.

LXXIII

Cini zoaci și nu strigă
Nu-i flăcău, ci-i mămăligă.

Același

LXXIV

Zi, Țigani, zi, zi, zi,
Zi, zi, zi, nu bizîi,
Ci și io ți oi plăti,
La varî cînd oi cosi
Cînd oi cosi fîn cu rouî
Și s'o rupi coasa 'n douî.
Și-oj cosi și la gizdei
Și s'o rupi coasa 'n trei

Același.

LXXV

— Frunzî verdi pelinițî,
Măritî-mă, măiculițî,
Ci mi-a vinit lapti'n țîțî;
— Las' sî-ți vii și coraști,
Daci ți-a fost mintea proastî.

Același.

LXXVI

I'auzi brîu mocănesc,
Cînd l'auz mă prăpădesc.

Acelaşi.

LXXVII

Coţanj-ăştja nu prea sînt neam di Rumîn; ie neam di Tătarj di Turčj sau maj ştiu io di če dracu-o hi? Si vezi pi la Băleşti, încolu spre Brăila, nişti ăia mari şi negri la faţî parci-s Ţigani, cu nişti tulfarj di-ăja cu turo pînî la pămînt di poati sî facî čî-o vrea acolu 'n iej. Ţoţj-aşa iera maj dimult şi p'ajči pi la noj, da acuma a k'ierit, s'a corčit cu Mocani.

Iera niţej şi toţi iera plini di rapîn şi-avea unçili stricati şi 'ntoarsi pă dos aşa. Dracu ştii di če.

Pă cînd jeream io maj ţînîr şi umblam cu oili p'ajčj pă luncî odatî văz cî 'ntr'o zi să repeđi toţi cîjni în nişti mărăčinj şi încep sî hamîi di mama focului. Io videam čeva negru acolu 'n ńižlocu lor, da nu ştjam če sî h'ii... vr'un lup... sau vr 'un drac... Numa odatî mă repez şi io cu băţu 'n mărăčinj şi cînd colu če sî vezi: nişti Coţani cu copk'ij cu tot în k'eili goali şi unşi cu păcurî stiţea întinşi la soari.

— Ce-i cu voj, mă?

— Ia ce sî h'ii? ne-a umplut rapînu şi stăm la soari sî ne treacî, cî p'atunčja aşa să vindeca lumea — nu fuga la doftur ca acuma.

Sî h'i fost altu 'n locu ńieu i-ar h'i rupt cu cîjni, da ńii ńi-a fost ńilî di iej şi ńi-am cătat di treabî. Aşa zău...

Bogza — Stan Sjočiu, 62 ani.

LXXVIII

Sutili mărilî slutili,
N'iili urgiili,
Yiili pustiili,
Oili nevoili.

Bogza — Constantin Cjungu, 51 ani.

LXXIX

Cît îj leica d'înfocatî,
Mă ńiram la čini catî:
La ok'incî sdrăbălatî,
La ion gurî căscatî.

Căiata — Neculai Iacob, 32 ani.

LXXX

Frunzî verdi trei aglîči,
Una din trei ibovnîči
Tot mă'ntrçabî şi-mî tot zičî:
— Cę-ai făcut bani, voinîči?
— I-am băut şî nu să strîči.

Căiata — Neculai Stancu, 40 ani.

LXXXI

Bîr, oiţî, la portiţî,
Cî te ia lupk'i di ţîţî.
Te suceşti, te'nvîrteşti,
Şi lîna ţi-o risîk'eşti.
Bîr, oiţî, din poianî,
Cî te ia lupk'i la goanî;
Dî te prindî, te întindi,
Lînişoara ţi-o disprindi.
Bîr, oiţî, oaj blîndî
Cî s'aţin lupk'i la pîndî,
Şî te'ncurcî, şî te-apucî,
Dintr'odatî şî te'mbucî.
Dragi îmi sînt oiţîli
Cînd le cresc cornîţîli,
Da maj dragi fetiţîli
Cînd le saltî ţîţîli.

Căiata — Costaki Grozavu, 45 ani.

LXXXII

N'iori ţa

Pă k'icior di munti
Scoboarî, scoboarî,
Scoboarî oi multi:
Trei turmi di oi,
Cu trei ciobănei:
Unu-i Moldovęan,
Unu-i Ungurean,
Şi unu-i Vrîncęan.
Şi nî s'a vorg'it,
N'i s'a sfătuit
Acel Moldovęan
Şi acel Vrîncęan

Ca sî ńi-l omoari,
La apus di soari,
P'ačel Ungurean
C'ari oi mai multi,
Čiuti şi cornuti.
Da čea ńiorea
Îńi ii auzia.
— N'ioriţî lai,
Lai, bucălai,
Di trei zili'n coači,
Gura nu-ţi mai tači;
Ori iarba nu-ţi plači,
Ori apa nu-i buni,
Ori nu te ţiu g'ini?
— Stăpîni, stăpîni,
Stăpîni, župini,
Io am auzit
Ci ńi s'a vorg'it
Ačel Moldovean
Şi ačel Vrincean
Ca sî ti omoari,
La apus di soari
Şi sî te îngroapi
Colu'n dosu stînii,
Undi doarmi cîini.
— N'ioriţî lai,
Lai bucălai,
Tu sî ńi le spui
Sî nu mă îngroapi
Colu'n dosul stînii
Undi doarmi cîini,
Ci în strunga oilor,
În zocu ńiellor;
Flueraşu ńieu
La cap sî ńi-l pui;
Flueraşu-a zići,
Oili m'or plîngi
Cu lacrińi di sîngi.
N'ioriţî lai,
Lai bucălai,
De te-oi întîlni
C'o fatî frumoasî
Pă cîmp alergînd

De mini 'ntrebînd,
Tu sî-i spui curat
Cî m'am însurat,
Nevast'am luat,
Nevastî frumoasî;
Soarili şi luna
N'i-a ţinut cununa.
Iar de-oi întîlni
O babî bătrînî
Cu brîu di lînî,
Din drug îndrugînd,
Din ok'i lăcrămînd,
De mini 'ntrebînd,
Tu sî-i spui curat
Cî m'am însurat
Nevast'am luat,
Nevastî frumoasî:
Sapa şi lopata,
Hîrbu cu tămîi,
H'ii'n vecîuiri.

Cajata — Iordaki Kirčiu, 62 ani

LXXXIII

Doyî feti tot mă'ntreabî
Di če port cămaşa neagrî;
Io le spui cî-i di cureli,
C'am păzit la oi cu jeli;
Ad'o la neica s'o speli
Cu săpun di Penteleu,
Cu apî di pă pîriu,
S'o usuc la sinu mieu.

Gugeşti — Ǵiorǵi Stoian, 37 ani

LXXXIV

— Io la Plainos am făcut clacî şapti ani, nu la călugări. Plainos trăgia la mini ca la iel acasî, ñi-a botezat doyî feti, pă Ioana şi pă Catrina, a murit amîndoyî. Alicaki Plainos ţinia p'o fatî de-a lu Ştirbei. A če om iera Ştirbei; zičia sî nu-i zici Domle, sî-i zici župîni: „Cîni-i Domn mă? Domn îi numa Dumnjezeu". P'ormî a vinit Cuzia şi iel ni-a dat pămînt alčia. L-am văzut şi io pă Cuzia la Focşani: iera cam spînatic şi c'un čiocuşor negru colea. Atunčia a vinit şi-un om din Bogza şi s'a zăluit cî lui nu i să dă pămînt. Da Cuzia: „mă băieţi n'am či vă faci, nu počiu sî

vă scoț din mîna cîinilor: sî scap întîi di cîini și p'orml vă dau io pămînt la toți". Și-așa iera Cuzia, moșule. Dac'aveai ceva di vorg'it, te ducîai și vorg'iai cu iel cum vorg'iesc cu Dumneata acuma.

Gugești — Ioniță Dragonir, 115 ani.

LXXXV

P'atunčia nu sî pominia di grîu, orz 'și di-aldi astia: iera numa popușoi. Cuzia numa p'orml ni-a dat cîti-o baniță di grîu di sămînță. Și-am sămănat grîu ăla și-a ișît secarî. Așa, nepoați, a ișit secarî. Di-acoalea numa s'a prășit la grîu, la orz.

Același.

LXXXVI

Nu s'afla bisericî, nu s'afla popi, cî ce iera Gugești? trei bordei; încolo cîmp pustiu. Lupk'i să zuca pă bătăturî cum să zuacî cîini acuma; pă urmî iera prigoliči, niști așa ca mînzu-așa di mari și cu botu-ascuțit. Da bursučî iera răi ai dracului; să da la om la boașî și la firnei la țîți. M'a gonit pă mini odatî unu tot cîmpu și di-ag'iu am scăpat într'un bordei.

Același.

LXXXVII

P'aiči ia haiduči Bolbočianu cu muiera lui. Iel intra'n cîrcimî și ia sta călari afarî. Dacî să'ntîlnia cu mini mă'ntreba: — Ai vacî? — N'am. — Ai boi? — N'am. Atunčia na patru, čincî galbini sî-ți cumpirî. Da pă Grecî îi svînta, nu alta.

Același.

LXXXVIII

Frunzî verdi și-o lalea,
Čini 'n horî n'o strigă
Și-i moarî ibovnica.

Žitia — Dumitru Noaptiș, 21 ani.

LXXXIX

Frunzî verdi mărăčini,
M'a făcut mama supțiri,
Sî scoț fetili din hiri,
Da ieli m'a scos pă mini.

Același.

XC

Frunzî verdi matostat,
M'a făcut maica băiat
Sî scoț fetili din iad
Ș'io mai tari li-am băgat.

Același.

XCI

Cini zici ci zoc g'ini
Si-şi dea fata după mini;
Cini zici ci zoc rău
Si-şi dea fata'ntr'un pîrîu.
Ci mă duc ca s'o scot ieu

Acelaşi.

XCII

Mîndro, ok'işori tăi
M'aş băga argat la iei;
Nici simbrii n'aş lua,
Ba di la mini ţi-aş da.

Acelaşi.

XCIII

Cini zoaci „oiţa"
Si săruti guriţa,
Seara şi dimineaţa.

Acelaşi.

XCIV

Zi, Ţigani, din vioarî,
C'am un foc la inimioarî,
Nu ái-l potoleşti-o ţarî,
Numa mîndra într'o searî.

Acelaşi.

XCV

Auolici, d'auolici,
Ci ái-e ibovnica mici;
Aşi lasa-o di-ar maj creşti,
Da doru mă prăpădeşti.

Acelaşi.

XCVI

Uşurel şi aşezat
Ci s'a prins şi un băjat,
Nici mustaţa nu i-a dat,
Cum îi bun di sărutat.

Acelaşi.

XCVII

Foicică solz di peşti,
Nevasta carí iubeşti

Spali noaptea și cîrk'iești
Și ziua să primineşti
Și din hori nu lipseşti.

Acelaşi

XCVIII

Foičică şi-o cucuti,
Nevasta cari-i urîtă,
Şadi tot posomorîti:
Hainili pă trup nu-i vin,
Oglinda-i puni venin:
Ziua doarmi din k'ičioari,
Noaptea zači di lingoari.

Acelaşi.

XCIX

Colea'n vali 'ntre isvoari
Şadi-un popi ca si tuoari
C'o prescuri supțioari;
Ar muri, da nu să'nduri,
C'ar mai roadi din prescuri.

Acelaşi

C

Auolco m'aprind şi zac
După poali di bumbac,
Auolică zac şi mor
După poali di fujor.

Niculili — Stojan Crăcani, 38 ani.

CI

Mîndra mia di asti vari,
Mă roagi s'o iubesc iari;
Da io n'am înebunit,
Să iubesc či-am părăsit.

Acelaşi.

CII

Io joc şi mîndruța mia
Pă brațili altuia,
N'am cuțit ci m'aş tăia,
Şi pă mini şi pă ia.

Acelaş.

CIII

Frunzî verdi şi-o lalea,
S'a'mbătat căčiula mia
Şi capu di-ag'ia, di-ag'ia.

Acelaşi.

CIV

Apoliel cî m'aprind
Şi nu pot sî ći te prind,
Sî ći-ţi cuprind ćiżločelu,
Cum cuprindi lupu ćielu.

Acelaşi.

CV

Frunzî verdi foai deasî,
Cum sî' fac cu mîndra casî,
Cînd văz alta maį frumoasî!

Acelaşi.

CVI

Fata popii dila noį
Arî plug cu şasî boį
Şi ilożala aurili
Şi tot nu să maį mărilî.

Acelaşi.

CVII

Leli-al draculuį maį ieşti,
Nicį nu rîzi, nicį nu vorg'ieşti,
Numa din ok'į mă priv'ieşti
Şi-ćį parî cî mă iubeşti;
Numa la minį te uiţi
Şi-ći parî cî mă săruţi.

Acelaşi.

NOTE

N-rul LXIII: Stan, un cioban cam prostişor care era de faţă cînd îmi povestia bătrînul Renţea.

N-rul LXXXVII: Bolboceanu a fost un haiduc vestit de prin părţile acestea, a cărui amintire a rămas vie în mintea poporului. Vezi cîntecul lui, *Bolboceanu Haiducul*, cules în 1875 dela „un bătrîn lăutar" din Bogza de Gr. G. Tocilescu şi publicat în colecţia G. Dem. Teodorescu, pag. 602. De altfel, în această colecţie se mai găsesc poesii populare culese din Bogza de către Tocilescu. Astfel: *Colindu lui Sf. Ion* (pag. 24); *Leagănul* (pag. 83); *Pluguşorul* (pag. 141); *Plugul* (pag. 141); *Golea Haiducul* (pag. 588) şi *Botea* (pag. 604).

GLOSAR

agliči (pl. dela aglică) LXXX — plantă cu flori albe.
angronom XXIII = agronom.
api LXIII, LXIV = apoi.
areu XLVII = plantă numită şi alior.
avrămiasă LVI = buruiană de leac.
botă LV — vas de lemn pentru păstrat apă.
buhav LXIV = umflat şi galben la faţă.
burduj LXXII — coardă groasă dela vioară (sol).
corastă LXXV = primul lapte după ce fată vitele.
coslești XXXIV = coclești.
cutăricĭ XXII — diminutiv dela *cutare*.
grivată XXI — cravată.
huhureazĭ X — chiotește.
leiţi XLVIII = băncuţă (monedă de 50 bani).
merioarĭ I — diminutiv dela mieriu „albăstrui".
oiţu (bĭr, oiţă) XCIII = o horă ce se joacă aproape în toate părţile Rîmnicului.
ortoman I = zdravăn, voinic.
perioarĭ I = deasă ca peria.
prigoliţi LXXXVI = (?).
zdrăbălată LXXIX — desfăcută, dezlegată.
ştiştăraș LXX = hîrdău mic.
tiripliu LXXI = arnici alb.
tanză LXIII — întîmplare.
vălărit (v. pag. 102): A doua zi de Paşti, flăcăii după ce ies dela biserică se împart în cete şi pornesc prin sat cu vălăritul, adică cu „Cristos a înviat". Se duc mai ales pe la casele cu fete mari, unde, după ce ridică pe cei mai mici ai casei în sus cu vorbele de „Cristos a înviat", li se dă ouă roşii şi mai ales încondeiate şi o pască frumos împletită şi „coaptă'n cuvi". Ouăle sînt împărţite între flăcăi, iar pasca va fi luată de acel flăcău care e iubitul fetei. De multe ori însă se întîmplă că fata ţine încurcaţi mai mulţi flăcăi şi atunci fiecare din ei doreşte să ia el pasca. De aici certuri şi chiar bătăi şi fata va fi dată afară din horă, una dintre cele mai mari ruşini ce poate să fie pentru ea.

I. I. Stoian

SYNTAGMATION NOMIKON

Cartea a cărei limbă e cercetată în lucrarea de față poartă numele de *Syntagmátion Nomikón* (Συνταγμάτιον νομικόν) și s'a tipărit la 1780 [1]. Este o colecție de legi scrisă în romînește și grecește: în stînga paginei textul grecesc, în dreapta cel romînesc [2].

Din titlu, s'ar putea deduce că această colecție de legi a fost scrisă mai întîi în limba greacă și apoi a fost tradusă în limba romînă. Aceasta a făcut pe Șt. Longinescu [3] și Alexandrescu [4] să creadă că ar fi fost scrisă întîi în grecește și pe urmă în romînește. La prima analiză a ambelor texte această presupunere cade. *Syntagmátion Nomikón*, cu tot titlul grecesc, e o carte concepută și scrisă în limba romînă, textul grec fiind o traducere a celui romîn. Textul grec ne dă de altfel o limbă imposibil de vorbit, fiind un amalgam de veche greacă, de καθαρεύουσα și de κοινή. Ne-am

---

[1] În timpul domnitorului Alexandru Ioan Ipsilant.

[2] Descrierea completă a ei e dată în *Bibliografia veche* de I. Bianu și Hodoș, II, 246.

[3] *Istoria dreptului romînesc dela origini pînă astăzi.*

[4] Alexandrescu nu știe nimic despre existența acestui text, căci iată ce zice în studiul său asupra *Istoriei generale a dreptului*, 148: „Acest cod, promulgat la 1776, este tradus în romînește, pentru întîia dată, de C. Brăiloi la 1841, căci la început fusese scris în grecește, limba oficială introdusă de Fanarioți, care umpluse țara și pe care o speculau după cum le venia la socoteală".

putea-o închipui posibilă această limbă la cineva care a făcut studii, dar examinînd textul grec observăm că sînt introduse în el o sumedenie de cuvinte din textul romînesc, cuvinte pur romîneşti şi care toate aveau, de altfel, corespunzătoare în limba greacă. Iată o serie de exemple: în textul romînesc: *să nu facă nicidecum alişverişuri* (19, 10)[1], în textul grec: νὰ μὴ κάμουν τελείως ἀλισβερίσια; *să facă apelaţie:* νὰ κάμῃ ἀπελατζιόνε (11,10 de jos); *rănaşă de apelaţie:* ραβάσι ἀπελατζίον (11,5 de jos); *să facă apelaţie:* νὰ κάμῃ ἀπελάτζιον (11v°,12)[2]; *vel armaş:* μεγάλον ἀρμάσῃ (6v°,12); *la bălţi:* εἰς ταῖς μπάλταις (19,7)[3]; *au să dea din zece baniţi una:* δίδουν ἀπὸ μίαν μπάνιτζαν εἰς τὰς δέκα (18,11 de jos); *pricinile ce să întîmplă în mahalale şi între breslele sale:* ὑποθέσεις ὁποῦ τυχαίνουν εἰς μαχαλάδες καὶ εἰς τὴν μπρέσλαν του μεταξύτων (13v°,13); *să nu lase calabalîcul celă de prisosă a intra unde să face judecată:* νὰ μὴν ἀφίνουν τὸ περιττὸν καλαμπαλίκι νὰ εἰσέρχεται εἰς τὸ κριτήριον (4,12); *au să dea dijmă din zece clăi de fîn una:* δίδουν ἀπὸ μίαν κλάγιαν χορτάρι εἰς τὰς δέκα (18,8); *acest departament are să caute pricinile puşcării:* τοῦτο τὸ κριτήριον ἔχει νὰ ἀκολουθῇ τὰς θεωρίας του τῶν ὑποθέσεων τῆς πουσκαρίας (6,10); *pentru al treilea departamentă ală vinovaţiloră:* περὶ τοῦ τρίτου δεπαρταμέντου τῶν ἐγκληματικῶν (6, titlul)[4]; *împreună cu exzamenul lui:* μὲ τὸ ἐκζάμενόν του (6v°,13 de jos); *dar nu să împlineşte:* δὲν ἰμπλινίζεται δὲ (12,13 de jos); *cîţi bani vor împlini:* ὅσα ἄσπρα ἤθελαν ἰμπλινίζῃ (12,12); *la acest departament să stea 2 şi 3 armaş, armăşei, zapcii, logofeţei...:* εἰς αὐτὸ νὰ συμπαραστέκωνται ὁ β΄. καὶ ὁ γ΄. ἀρμάσης, ἀρμασέλοι, ζαπτζίδες, λογοθετζέλοι[5] (6v°,3); *aprozi, ar-*

[1] Cifra dintîi indică fonia, a doua rîndul (de sus, cînd nu se dă altă indicaţie).

[2] În alte exemple găsim cuvîntul corespunzător grec. De ex.: pentru *apelaţie:* περὶ ἐκκλήτων (11, titlul).

[3] În greaca populară avem acest cuvînt, dar cu fonetism diferit (βάλτος).

[4] În exemplul anterior, *departament* e tradus prin corespunzătorul grec (τὸ κριτήριον).

[5] În neogreacă nu există această formă. Diminutivul ar fi λογοθετάκος

mănăi și lefecii: ἀπρῶτοι, ἀρμασάλοι καὶ λουφετζίδες (12v°,2 de jos); *și pentru aceia să protimisește și de legata fiindŭ că aceste legata sint dar:* καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τὰ λεγάτα προτιμᾶται, ἐπειδὴ ὅπου αὐτὰ εἶναι χάρις (32,4 de jos); *stăpinului moșii:* τοῦ κύριου τῆς μοσίας (16v°,9 de jos); *cu lăcuitorii ce șăd pe moșiile lorŭ:* μὲ τοὺς ρουμμάνους ὁποῦ κάθονται ἐπάνω εἰς τὰς μοσίας των (16v°,13); *să dea otaștină:* νὰ δίδῃ οτάστιναν (17,1); *zapcii ispravnicilor ce-i orînduesc prin plăși:* οἱ ζαπτζίδες τῶν ἰσπραβνίκων ὁποῦ διορίζουσιν εἰς ταῖς πλάσαις (20,8 de jos); *pentru porumbu:* διὰ τὸ πορούμπι (18,11 de jos); *cînd nu va fi la mijloc pretenderimă de zestre:* ὅταν δὲν εἶναι εἰς τὸ μέσον πρετέντζι[1] προικιμαῖον (45v°,5); *să nu aibă volnicie vornicelul să vinză pripasul:* νὰ μὴν ἔχῃ ἄδειαν ὁ βορνιτζέλος νὰ πωλήσῃ το πριπάσι (21,8 de jos); *să plătească și gloabă după obiceiu:* νὰ πληρώσῃ και γλόμπαν κατὰ τὴν συνήθειαν (21v°,6); *iar pentru voi nu au a da nimic:* διὰ δὲ τὰ βόγια δὲν δίδουν τίποτες (18,8 de jos); *iară nu de povarŭ sau de trestie și de scoarțe pentru primejdie de foc:* καὶ ὄχι ἀπὸ χορτάρι[2], ἢ καλάμι, ἢ σκόρτζαις διὰ τὸ τῆς πυρκαϊᾶς ἐπικίνδυνον (43,5 de jos); *toate seneturile după orînduială ale tuturor moșiilor:* ὅλα τὰ σενέτια κατὰ τάξιν ὅλων τῶν μοσιῶν (15,20); *să fie acoperișul ori de olane ori de șindrilă:* νὰ εἶναι ἡ σκέπη σκέπαντος ἢ ἀπὸ ὀλάνια, ἢ ἀπὸ σιντρίλλια (43,6 de jos); *aceștia să numesc slujitori:* οἵτινες ὀνομάζονται σλουζιτόροι (12v°,1 de jos); *de la stînile ce vor fi pe moșie:* ἀπὸ ταῖς στίναις (18,3 de jos)[3]; *iar nu la toată suma:* καὶ ὄχι εἰς ὅλην τὴν σοῦμμαν (12,12); *nimeni de afară de la țară:* τινὰς ἀπὸ τὴν τζάραν (47,14 de jos); *pricinile cele politicești ale țăranilor:* πολιτικὰς ὑποθέσεις τῶν λακουιτόρων[4] (14,11 de jos);

---

[1] Rum. pretenție.

[2] Χορτάρι nu corespunde întocmai rom. povar; χορτάρι e *fînul*, pe cînd povarul e papura, care nu poate fi întrebuințată niciodată ca fîn. Dacă această carte ar fi fost scrisă întîi în grecește, traducătorul romîn nu avea de unde să-și închipue în loc de *fîn*: povar. Pe cînd, invers, traducătorul grec nu știa probabil ce e povarul.

[3] In greaca de azi: στάνας; forma din text reproduce rom. stîni.

[4] Rom. lăcuitorilor.

să aibă a-și lua treapădulă județului: νὰ λαμβάνῃ τὸ τράπατον τοῦ ζουδέτζου (42v°,2 de jos)[1]; *să dea cîte un zlotă de casă*: νὰ δίδῃ ἀπὸ μίαν ζλόταν διὰ τὴν φαμιλίαν του (19,5 de jos); *dînd stăpînului zeciuiala*; δίδοντες εἰς τὸν νοικοκύρην ζετζουιάλαν (19,8).

Acestea sînt numai o mică parte din nenumăratele exemple care ne arată că textul a fost conceput în romînește și pe urmă a fost transpus în grecește. Aceasta nu e de puțină importanță în ceea ce privește limba. Nefiind o traducere, vom ști dela început că limba textului represintă limba vorbită atunci.

Marele număr de particularități dialectale muntenești, ce se găsesc în această colecție de legi, ne arată că a fost scrisă, pe cît era posibil, în limba poporului, cum de altfel și trebuia să fie înfățișat atunci un text de legi, ca să fie înțeles de cît mai mulți.

Textul ne mai dă și unele neologisme franceze, dar mai ales italiene, ceea ce ne arată vechimea influenței italiene.

Grafia

In general, sistemul de scriere e mult mai clar decît acela al textelor anterioare. Multe din literele ce nu aveseo o valoare fonetică fixată încep să și-o fixeze. Și aci sînt însă oarecari abateri, anumite litere avînd mai multe valori. Astfel:

ъ are valoarea de î in următoarele exemple: *pъritul* (6,2 de jos); *întъlnească* (4,8 de jos); *aflъndu-să* (44,1 de jos); *sfъrșit* (5,3 de jos; 46,3); *pъrinților* (6v°,9); *vъnzarea* (41v°,8 de jos); *sъntă* alături de *săntă* (4,2).

ъ=ă în unele exemple[2]: *îngrabъ* (26,9 de jos), *iarъ* = iară (13,14 de jos); *sorъ*=soră (24 v°, 3 de jos); *hotъrnicie* = hotărnicie (41v°,5 de jos).

[1] In altă parte însă: *trepedile județelor*, grec.: τὰ τῶν ζουδέτζων τράπατα (12, titlul).

[2] In general însă nu are valoare fonetică, ci numai grafică, la sfîrșitul cuvintelor.

ѫ=î totdeauna. Ca excepție, ѫ în două exemple are două valori deosebite: ѫ = ă: *ușurѫmă* (14,1 de jos). ѫ = în: *sѫtă* = *sînt* (6,3 de jos).

ꙟ, de obicei, are valoarea de *în (îm)* și e întrebuințat numai inițial. În unele exemple însă are valoarea de î și îl găsim și inițial și medial: *ꙟși ia*=își ia (11 v°,9); ꙟsă=însă (2,5); *lꙟpădă* (8,7).

ѧ are valoare de *ia*, de ex.: *să o ѧ* = să o ia (26,14); *a treѧ parte* (26,14). În cîtera exemple însă are alte valori: ѧ = ea: *zestrѧ* (23v°,1); *pornirѧ* (23 v°,1); *și ѧ* = și ea (36v°, 7); *viѧ* = viea (17,13). — ѧ = a: *chiarѧ* (10 v°,8 de jos).

Textul, ca mai toate tipăriturile dinaintea lui, e scris cu spirite și cu accente, după sistemul grecesc. Plasarea accentelor e foarte precisă. Găsim numai cîteva greșeli de accentuare. De ex.: *Țigani* (6,3 de jos). În unele cuvinte accentuarea e deosebită de cea curentă azi, fie că avem de a face cu un împrumut recent care își păstrează accentuarea din limba din care a fost luat, fie că are o pronunțare regională. Găsim de exemplu: *bólnav* (15v°,1), *epítrop* (29v°,3).

FONETICA

V o c a l i s m u l. — *A* aton latin trecut la *ă* se menține după ș: *ușă* (4,10). E păstrat și în *cătră* (45v°,1); de asemenea în *mulțămi*, *mulțămitor*: *fiiului celui bine mulțămitoră* (37,11 de jos); *celă ce nu s'au mulțămită hotărîrii, făcîndă apelație (Pentru divanul domnesc* § II).

E tonic latin apare că *ă* după *ș*: *șădă* (18,2; 19,3 de jos). La fel și în casuri unde era aton: *așăza* (16v°,8 de jos; 19v°,2; 5v°,4); *înșălînd* (39,10 de jos); *înșălăciuni* (39,13 de jos). De asemenea după *j*, în slavicul *slujăsc* (13, § 1).

E aton latin din *se* îl găsim trecut la *ă* (*să*): *nu să*

poate (30v°,9 de jos); *împrumutîndu-să* (30,2 de jos)[1]. — *E* din prep. *pe* trece la *ă*: *nu deosibească pă unii ca aceștea* (26,6 de jos); *va trage pă cineva la judecată*; *va înjura pă judecătoră* (10,7); *să piarză pă Țigană* (43,12); *pă acelă Țigană* (44,10). — *E* .... *e* după *ș* și *r* apare uneori ca *a*: *împărtășaște* (41,15); *așaze* (*să se așaze cu stăpînii* 45v°,7 de jos); *pîrașțe* (*Pentru cei ce să judecă*, § 11); *hotărașțe* (*Pentru zapcii*, § 4). — *E* aton slav trece la *ă* după *j* și se menține: *jăluitoriulă* (20v°,7 de jos); *jăluită* (38v°,11); *stinjănul* (42,14).

I + *n* + cons. apare ca *in* în forma *a intra* (4,12); *să nu mai între în cercetare* (32, 8 de jos).

U aton apare ca *o* în *vădovie*: *ori de va făgădui muerea vădovie în viața ei* (20,5 de jos); influența slavicului *vdova* e puțin probabilă. Putem presupune că avem de a face cu o simplă greșală de tipar. *U* final apare uneori după o grupă de consoane: *de unde să pascu* (21v°, 17 de jos); *pentru porumbu* (18,11 de jos); *amă strîmbu Domnia mea* (*Introd.*); *unii strîmbu judecătoriu* (*Introd.*).

V o c a l e î n h i a t. — Hiatul *ău* trece la *ăo*: *răotate* (10,2; 23,13; 36,8), *greotate* (27v°,14). — *Eo* apare ca *io* în *uniori* (1v°,11 de jos). — *Ii* se păstrează în forma de origine latină *fiiu* (37,3,7). De asemenea în cuvîntul de origine slavică *priimi* (9,4 de jos); *nu va priimi nici să intre în cheltuială* (46,14); *să se priimească spre mărturie* (34,4 de jos); *să nu fie priimite* (30,10). — Între *i* și *a* în hiat apare *o* în *ziua* (11, § 1; 38v°,14).

O și *ă* în hiat trec la *oao* în: *doao* (5v°,3); *doaoprezece* (16v°,9); *doaozeci* (47v°,8); *amîndoao* (42,6 de jos); *noao* (46,13 de jos); *a doao oară* (26,10); *doaozeci și cinci* (41v°,9). Aceleași cuvinte apar și sub altă formă: *amîndoă* (17,4); *amîndoao* (42,12 de jos); *doao* (42v°,5 de jos).

A s i m i l a ț i a. — *Ă* (*î*) — *i* nu trece la *i* — *i* în: *rădica*

---

[1] Acest *să* alternează însă și cu *se*: *aseamănîndu-se întru acest orînduit soroc* (36,3 de jos).

BIBLIOTECA
UNIVERSITĂȚII
-IAȘI-

(18,11): *s'au fost și ridicat* (20v°,8 de jos). — *E — ĭ > i — i*: *striin*[1]: *va orîndui striin epitropă* (28,13).

Casuri îndoioase de asimilație sînt: *stăpînă-său* (44,15); *fără de știrea stăpînă-său* (43v°,7); *bărbată-său* (31v°,5); *din averea bărbată-său* (25v°,2 de jos); *după moartea bărbată-său* (44,1); *după porecla bărbată-său* (25v°,11). Să fie provenite din *stăpînu-său*, *bărbătu-său*, prin asimilarea lui *u* de către *ă* următor? Sau poate mai curînd ar fi datorite influenței lui *tată-său*[2]?

C o n s o n a n t i s m u l. — *H* din grecescul κατάστιχον se păstrează în *catastih* (*catastih curată* 23,9 de jos).

S se menține în *zăgus* (*vrea să facă zăgasul* 46,4)[3].

G r u p e d e c o n s o a n e. — *Pz* se păstrează în elementul unguresc *chipzuire* (8,2); *să să povățuiască spre chipzuirea dreptății* (1,15).

Ht din slavicul *pohtește* apare păstrat (26,5).

Grupul *sm* trece la *zm* în *zmintit* (*Introd.*).

D i s i m i l a ț i a. — *N — n > r — n* în: *amăruntul* (8, § 5; 7,1 de jos); *foarte cu amăruntul* (7,1 de jos); *cercetare cu amăruntul* (39v°,1 de jos).

P r o t e s a. — *H* protetic apare în *hrăpire* (4,12); *hrăpiri de fecioare* (15,3).

MORFOLOGIA

S u b s t a n t i v u l. — Substantivele terminate cu sufixul latin *-orius* și *-orium* păstrează uneori terminațiunea *-oriu*: *judecătoriulă* (10,1; 17); *ajutoriulă* (37v°,1); *împrumută-*

---

[1] Etimologia acestui cuvînt nu se cunoaște cu siguranță. Forma cu *ie* mai veche și în textul nostru alternează cu cea în *i*: *iar de va fi străin* (20,9). Din forma *striin* s'a ajuns la *strin* (*toitele cele strine*) (21v°,2). Forma aceasta există și azi dialectal (mai ales în Oltenia).

[2] Nu putem afirma cu siguranță că aceste forme s'au pronunțat. S'ar putea foarte bine să fie și o greșală. Dacă ținem însă în samă că textul are foarte puține greșeli, aceste forme repetate des ne surprind.

[3] Cihac dă ca etimologie acestui cuvînt un slav. *sagata*. Diferența prea mare fonetică ne îndepărtează dela această etimologie. Probabil că derivă din *sacuca*, participiul trecut activ al slav. *sacknuti* — *a stinge*, *a usca*, *a seca*. Și înțelesul se explică în acest caz: *zăgaz* = care usucă apa-

toriulŭ (32,8); *nemişcătoriu* (37v°,16; 40v°,2); *povăţuitoriulŭ la un călătoriu* (1,6). Acest *-oriu* nu e însă general. Găsim şi exemple cu *-or*: *judecătorulŭ* (9v°,§ 3); *de au fost vînzătorul* (41v°,7).

Ung. *fel* apare uneori şi cu terminaţiunea *-iu*: *feliu* (38,6).

La substantivele de declinarea I[a] genitivul singular apare terminat în *-i* în unele cuvinte: *dresul casi* (22v°,12 de jos); *împrejurul casi lui* (17v°,2 de jos); *pricini* (7,18); *pedepsi* (23,1 de jos); *pedeapsa neaşupuneri şi plata pagubi* (19v°,4 de jos); *stăpînului Ţigancì* (44v°,5). Acest *i*, cu toate că e scris cu ь, e o prescurtare din *ii*. Forma *casi* e o fază anterioară dialectalului oltenesc *căşii* (pentru: *casei*). Asemenea forme sînt însă sporadice, probă că găsim şi genitivul normal: *pagubei* (23,1 de jos).

Nominativul plural al lui *slugă* apare terminat în *e* în loc de *i*: *cum şi slugele* (34v°,3 de jos).

Catastih face pluralul: *catastişe*[1]: *să aibă datorie a face doao catastişe* (28v°,4 de jos); *doao catastişe* (29v°,4). Slavicul *zăgaz* face la plural: *zăgaşe* (*poate a să face heleştee cu zăgaşe*, 45v°,10 de jos).

Substantivele neutre terminate în *-ş* sau *-r* fac pluralul în *-ă*: *răvaşă* (3v°,9); *hotarăle* (15v°,13; 40,12; 42v°,13).

Substantivul *picior* are pluralul: *picere* (10,12).

Unele cuvinte, cînd sînt articolate, îşi schimbă terminaţiunea nominativului plural din *e* în *i*: *pedepsile* (7,1); *pedepsilor* (7,14); *greşalile* (37v°,5); *zapisile* (40,2 de jos); *judeţile* (40,6 de jos); *soroacile* (40, titlul). La fel şi *unile* (41v°,6 de jos; 40,10 de jos), în loc de *unele*.

Nominativul plural dela substantivele de declinarea a II-a, articolat, din *ii* s'a contras în *i*: *meşteri* (*în vreme ce cumpănescŭ meşteri apele* 46v°,2); *boeri* (*toţi boeri ce şăd pe la judeţe afară* 20,v°1); *cai* (*şi cu cai lui să umble* 19,16).

A d j e c t i v u l. — In locul actualului *uşoară* (femininul dela *uşor*), găsim forma *uşure* (*vină mai uşure* 16,13).

---

[1] Trecerea lui *h* la *ş* din acest cuvînt e un fenomen transmis din limba slavonă (cf. O. Densusianu, *Hist. de la lang. roum.*, II, 146).

In locul lui *răzeșe*, găsim *răzașe* (*iți coră avea moșii răzașe* 45v°,12 de jos).

Pronumele relativ. — *Care* are mai totdeauna la plural forma *carii* în loc de *cari*; *marturi vrednici de credință, carii să se iscălească* (40,11); *lăcuitorii cu carii împreună le plătește* (37v°,3 de jos); *adică carii zică că au răzută* (35,1 de jos); *cei carii să tragă dintr'insulă* (37v°,10 de jos); *moștenitorii cei din carii să trage* (47,7). Genitivul singular apare sub forma *căruia*[1] (*după a căruia moarte*, 25v°,5 de jos).

Pronumele demonstrativ. — Genitivul dela *cea* sau *acea* presintă forma *cei* sau *acei* în locul formei de azi *celei, acelei*: *zestrea cei de a dooa fetei* (25,7); *rodulă și dină venitulă acei averi* (29,8 de jos).

Genitivul lui *celalalt* este *celuialalt*: *a nu să supune unul la apelația celuialalt* (5v°,10 de jos).

Sub influența celorlalte forme de pronume care aveau finalul -*și*, câteva demonstrative și nedefinite (chiar și pronumele reflexiv) primesc terminația aceasta: *într'acestașă chip* (43,10; 41v°,5); *cele din sineșă mișcătoare* (45v°,8); *au fostă pornită de sineșă* (30v°,8); *cinevașu* (5,9; 8,3); *nu da voe altui cuivașă* (44,3 de jos); *vitele cuivașă* (21v°,12); *obrazul cuivașă* (7v°,12); *oareșcare sciințe* (1,7 de jos); *oareșcarii* (16,10 de jos); *oareșce* (40v°,15; 40,18 de jos); *nișcareva* (7v°,6); *să cerceteze ca nu care cumvașu* (34,18); *făr de numai de care cumvașă celă ce a făcută diată* (28,14).

Verbul. — Persoana a 3-a sg. dela verbul *a fi* o găsim sub forma de *iaste* (16,12; 8, § 5; 16v°,16; 1,4; 26v°, 12; 43,7; 4,19).

Pers. a 3-a plurală a imperfectului indicativ se termină în *a*: *fiindcă să intimpla multe năpăstuiri* (20v°, 10 de jos).

La perfectul compus auxiliarul de pers. a 3-a sg. e *au*, nu *a*: *au dat*, în loc de *a dat* (4,4 de jos); *cheltuiala*

---

[1] Aceeași formă de genitiv o am și derivatul lui *care*: *fieșcare* (*prețul fieșcăruia lucru* (27,4); *fieșcăruia județă* (10,1).

drumului ce au făcută; cum că s'au trecută în condică (15,1 de jos); *l-au trasă* (10,3).

Subjonctivul lui *a trimite* este la pers. a 3-a *să trimiță* (11, § 1).

Participiul present dela *a veni* apare ca *viind: viindă dela locuri depărtate* (14, § 1).

Prepoziții. — *Pre* apare de multe ori în locul actualului *pe*. Tot așa de des găsim și *pă* în loc de *pe*.

Conjuncții. — Găsim foarte des conjuncția *i* (val.*ii*) în loc de *și: i la frați i la nepoți* (37v°,9 de jos); *i cărțile* (15v°, 17).

Dară apare în locul lui *dar* (*Introd.*). La fel *iară*, în locul actualului *iar: iară nu într'ascunsă* (10, § 1).

Derivațiunea. — Infinitivele: *lesnire*, *îndărătnicire* se întrebuințează ca substantive: *măcară că dobînda iaste de totă oprită, dară pentru lesnirea neguțătorii* (32v°,9); *mai cu lesnire* (15v°,8 de jos); *din îndărătnicire* (30,3).

Ca formațiuni cu sufixe, de amintit: *-iune: urîciunea* (=ură, aversiune) 7, 16; *scăpătăciune* (*în vreme ce va pătimi în scăpătăciune* 37,1 de jos).

-tură: începătură (*unde s'au făcut începătură* (5v°, 6 de jos).

-ești: vrăjmășăști (în locul adj. de azi *vrăjmașe* = pluralul dela *vrăjmaș*): *pornirea oștilor vrăjmășăști* (23v°,3); *vecinești: să se strice moșiile vecinești* = să se strice moșiile vecine (46,6 de jos).

Prefixul *prea* apare în derivatul *preacurvie*=adulter (13, § 1); *pricinile de preacurvii* (15, 2).

Sintaxa

Atributul adjectival apare cu terminația casului în care se află substantivul, în exemplul: *ale săptămînii luminatei* (47v°,1 de jos).

Acusativul lui *care* nu primește prepozițiunea *pe* în frasa: *cheltuelele cele mai cumpătate care va face bărbatulă la dresulă lucruriloră* (22v°,13 de jos).

După verbele *a putea*, *a avea* apare, în locul subjonctivului de azi, infinitivul scurt cu *a*: *să poată a lua* (9v°,4); *poate a fi primită* (35,3); *neputîndă a cere cumpărătoriul dobîndă* (38v°,3); *are dar a se urma* (5v°,5 de jos); *pentru care nu are a da nimică* (17v°,1 de jos); *şi să nu mai aibă cuvîntă de îndreptare asupra împrumutătoriului a zice că l-au năpăstuită* (30v°,12 de jos).

De se întrebuinţează uneori în locul lui *despre*: *judecata de lucruri şi namestii* (12,15); *judecată de alte lucruri* (10v°,3). — *Din* se întrebuinţează în locul prepoziţiei *de*: *afară din duminici* (6,1); *afară din joia* (3v°,6); *afară din cei ce sîntă orînduiţi* (= afară de cei..., 4,4 de jos); *să să lipsească şi dină slujbă* (12,10). — *Cu*, îl găsim întrebuinţat pentru *ca*: *întocmai cu cele adevărate* (15 v°, 1). Tot aşa găsim şi pe *cum* în locul lui *ca*: *să să urmeze iarăşă orînduiala şi lucrarea lor cumă şi mai nainte*. — *Întru* e întrebuinţat mai des pentru *în*: *nu să coprinde întru prelungirea pravililor* (45 v°, 10); *întru care să treacă toate cărţile* (15,13).

In locul conjuncţiei de azi *fără* cu subjonctivul, se întrebuinţează *făr de* + infinitivul scurt: *făr de a nu intra în alte vorbe sau glume* (4 v°, § 5); *făr de a nu se socoti cineva dintre dînşii* (8, 3); *făr de a nu face* (15 v°, 15); *făr de a nu chema* (38, 11 de jos); *făr de a nu supăra pe lăcuitori cîtuşi de cîtă* (20,6).

Lexicul

Elemente latine

Adeverinţă = confirmare, întărire: *vor lua adeverinţă în scris* (43, 9)[1].

---

[1] E un derivat dela verbul *a adeveri*, cu înţelesul de „a confirma, a întări", înţeles pe care îl găsim şi în acest text (de ex.: *ca să se afle adeverită afară cu iscălitura judecătoriului* 15, 8 de jos). Din secolul al XVIII-lea din expresia *adeverinţă în scris* (confirmarea pe care o dădea cineva într'un act), s'a dat cuvîntului *adeverinţă* înţelesul de: actul prin care se dădea o confirmare, ajungînd să însemneze azi: *chitanţă, dovadă*. Dar după cum *adeverinţă* s'a separat cu înţelesul de act, chitanţă, la fel *în scris* s'a separat cu acelaş înţeles. Ex.: *să i să dea înscris* (46 v° 10 de jos) în textul grec: νὰ λάβῃ ἔγγραφον (act).

a să așăza = a cădea de acord, a se învoi: *a să așăza cu dînsulă* (9v°,11); *și așa așăzîndu-se să-i bage*, în textul grec: καὶ οὕτω συμφωνοῦντες νὰ τὰ βάζουν (= și așa învoindu-se să-i bage).

așăzămîntă = învoială, înțelegere: *cărțile de așezămîntă* (15v°,18); *după așăzămîntulă ce va face*[1] (18,2 de jos); *să se facă așezămîntă în scrisă* (43,10).

certa = a pedepsi: *să se certe cu bătaia* (10, 8). Acest înțeles a dispărut azi[2].

defăima = a declara nevalabil: *are voe pînă la doi ani să-șă defaime zapisu său* (33,5). Înțelesul acesta a dispărut azi.

dosi = a fugi: *ca să nu aibă vreme să dosească*, în textul grec: διὰ νὰ μὴ κερδήσῃ καιρὸν φυγῆς = ca să nu cîștige timp de fugă (13,10). Înțelesul acesta apare în limba veche[3].

fur = hoț: *dovedindu-să cu cercetări după pravili furul* (35v°,2 de jos); *de să va osîndi furul* (36,3); *furi de sfinte*, în textul grec: ἱεροσύλων κλεπτῶν = hoți de lucruri sfinte (15,4).

încontenì = a opri, a pune limită: *ca să se încontenească acestă felă de pricini* (32,8 de jos).

îndrepta = a achita, a ierta: *sau să se osîndească pîritul sau să se îndrepteze;* în textul grec: ἢ ἐν ταυτῷ νὰ ἀθωωθῇ (< ἀθωόω = a achita, a desvinovăți). La început, acest verb a însemnat: „a face un lucru să fie drept". Cînd modelezi un lucru, făcîndu-l drept, îl repari. De aci a derivat al doilea înțeles: „a repara, a corija". Dela acest înțeles s'a

[1] Acest exemplu e dat și de Tiktin în dicționarul său, dar după transcrierea greșită din colecția Bujoreanu. Această transcriere cu litere latine e luată de pe alta, mai veche, cu litere cirilice (apărută în 1841) a lui C. Brăiloiu. Brăiloiu nu redă textul întocmai, ci îl modifică după limba pe care o vorbia el. Bujoreanu, transpunînd acest text cu litere latine, a sporit numărul greșelilor.

[2] Tiktin dă exemple pentru sensul de „a pedepsi" al acestui cuvînt, începînd deabia dela jumătatea secolului al XVIII-lea. Acest înțeles e însă mult mai vechi. În secolul al XVII-lea era predominant. Îl găsim în *Carte romînească de învățătură* (Pravila lui Vasile Lupu): *den afară de certarea ce dau pravilele* (38v°, cap. 1); *fără nice de o certare* (32,118).

[3] De ex.: *pierzînd multă oaste a sa, au dosit din Țarigrad* (Nic. Costin, *Letop*[2], I, p. 186).

ajuns în limbajul juridic la acela de „a ierta, a achita". E natural ca, atunci cînd corijezi pe cineva care a făcut greșeli, să-i ierți greșala.

pămîntești: *la obiceiurile pămîntești* (7v°,3) = obiceiurile pămîntului (9v°,1).

treapăd = răsplată în bani (ce se da pentru serviciul de curier): *să aibă a-și lua treapădulă județului* (42v°,2 de jos); *cerînd treapădulă mai mult*; *nici să-i ceară treapădă* (11v°,7 de jos).

zise = povestire, depoziție: *îndelungatele zise* (7v°,9 de jos); *să scrie din cuvînt în cuvînt zisele și răspunsurile* (5,7 de jos); *care zise să le scrie în deosebite condici* (7v°,7 de jos).

Elemente slave

clăcui = a face clacă: *ca să-i clăcuiască acele doosprezece* (19v°,1).

dîrvări[1] = a munci pe cineva, a trudi: *și cea după urmă poate să-i și dîrvărească făr de socoteală* (24v°,13).

iuțime[2] = asprime: *fiindă că au suferită iuțimea durerilor*, în textul grec.: τοὺς δριμυτάτους πόνους = durerile cele mai aspre (26,7); *și din iuțimea și cruzimea lui să fugă* (24v°,13).

izbrăni[3] = a clarifica, a regula, a achita, a plăti:

---

[1] E un derivat verbal dela substantivul *dîrvar* = lemnar. *Dîrvar* e o formațiune romînească dela slav. дръва, дръвьнъ = lemne. Tiktin dă această etimologie cu o rezervă ce nu poate exista totuși. *Dîrvar* apare și în toponimie, dovadă că era bine înrădăcinat în limba țării. Care e explicarea evoluției semantice? *Dîrvarii* erau aceia care erau puși să taie pădurile: o muncă extrem de obositoare. Să tai copaci și să-i cari la locul de lucru era o mare greutate. Astfel derivatul verbal a *dîrvări* a început să însemneze „a lucra din greu la lemne" și apoi numai „a lucra din greu".

[2] După cum vedem, *iuțime* păstrează aci înțelesul primitiv al slav. лютъ. Tiktin nu dă acest înțeles, ci pe acela de „iuțeală", care e recent.

[3] Și Cihac și Tiktin îl pun în legătură cu vsl. изъбрати (= a alege) prin intermediul participiului изъбранъ. Dacă din punct de vedere fonetic e posibil (într'adevăr, изъбранъ putea da în romînește un verb: a izbrăni), din punctul de vedere al înțelesului e mai greu. Totuși, cred că se poate explica și acest punct de vedere. A *izbrăni* nu trebue separat de latinescul *a alege*, cu care a fost identic ca înțeles la început. *A alege*, fiind un

au cei ce s'au izbrănit tovărășia (34v°,2 de jos); *cercetare sau izbrănire* (47,5); *ca să izbrănească*, în textul grec: τὴν τοιαύτην ἀνακάθαρσιν = să reguleze aceasta (15v°,13): *a să izbrăni* (9v°,10), în textul grec: ἐξοφλήσῃ = a achita, a plăti.

nameștie = achisiție, proprietate, bun: *cîndă va fi judecata de lucruri și nameștii* (<vsl. намѣстиѥ = loc 12,11 de jos).

nemernic = șerb, rumân: *cînd nemernicului, adică lăcuitoriul ce șade pe moșia altuia*, în textul grec: ὅταν ὁ πάροικος ἤτοι ὁ μορτοῦνος (17v°,10 de jos); *lăcuitoriul nemernic* (19,4).

obikni [1] = a primi, a accepta: *de o va obikni cu mulțămită și făr' de cîrteală* (2v°,5).

otaștină [2] = dare în vin ce se dădea proprietarului (17v°,7); *să dea otaștină* (17,1).

pitac = decret al domnitorului sau al boierilor veliți (5,4).

prigoni = a nu fi de acord, a contesta, a se certa: *să se prigonească în cercetările ce vor face*, în textul grec: ἢ νὰ διαφέρωνται εἰς τὰς θεωρίας = să nu fie de acord..... (8,§5). *Prigonire* = ceartă: *ure o pricină de prigoniri*, în textul grec: αἰτία λογοτριβῆς (= cauză de ceartă) 40,9; *să nu se întîmple în urmă prigoniri pentru călcări de hotară* (43,12).

---

cuvînt vechi, evoluase, așa că la împământenirea lui a izbrăni, a alege avea pe lîngă înțelesul primitiv și pe acela de „a hotărî, a decide, a sfîrși într'un fel sau într'altul". Acest sens îl găsim deseori în v. românească. De ex. în *Letopisețul* lui N. Costin (*Let.* II. 120, 22) găsim următoarea expresie: *Basarab Vodă pîndea la ce se va alege lucrul*. *A izbrăni* fiind sinonim cu *a alege* a urmat și el aceeași evoluție semantică: „a alege, a decide a hotărî, a regula". Ceva mai mult, evoluția înțelesului a mers mai departe. Din „a regula, a decide o afacere" s'a ajuns la „a achita, a plăti".

[1] E o formă schimbată puțin foneticește, cu *i* provenit din *e* (<a obicnù), și provine din slav. обыкнѫти = a se exercita. De aci înțelesul a evoluat spre „a învăța, a se instrui", apoi „a primi, a accepta", înțelesuri pe care le găsim în vechea românească.

[2] Provine din vsl. отъкнѫти = a presa, a stoarce, dintr'un participiu trecut pasiv отъкнѫтъ > отъкнѫтина, cu înțelesul de: „stors, presat". Dela acest participiu s'a format un substantiv cu înțelesul de „ceea ce e stors, must" (sîrb. отакнутина = must), care a trecut în românește, unde s'a limitat la o anumită dare de must, sau de vin, dată proprietarului.

răzoraș = vecin: *ce vor fi părtași la acea moșie cu dînsul, sau răzorași* (37v°,18). E un derivat din bulg. разоръ = brazda care desparte un clinp de altul, hotarul. *Răzorașii* erau aceia care erau despărțiți de un hotar, deci vecini.

zăticni = a împiedeca, a opri: *n'au vrută să o zăticnească* (36,10 de jos): *sînt zăticniți* (38v°,5 de jos); *să se zăticnească morile cele mai dină sus* (46,4 de jos); *dar s'au zăticnită întru cei doi ani trecuți* (33v°,2). *Zăticneală* = dificultate, obstacol: *însă de nu să va întîmpla vre-o zăticneală* (16v°,8). *Zăticnire* = dificultate: *vre-o zăticnire din care i s'au smintită cercetarea* (47,1); *cînd vară avea vre-o zăticnire de mare nevoe* (*Pentru cei ce să judecă*, § 10).

Elemente grecești

anaforà = raport făcut domnitorului: *arătîndu-să Domnului prin anaforaoa boer lor* (38,10 de jos); *a lua fără de zăbavă anaforaua* (3,§2), *anaforalile* (4,6). Ngr. ἀναφορά = relație, raport, petiție, cerere.

análog = taxă care se impunea fiecărui cetățean: *nu vrea să plătească análogul* (40,2) (= ngr. τὸ ἀνάλογον). *Analoghie* = proporție, raport, analogie, imposit: *să la fiești care după analoghie cu prețuire bună și cu mezat* (47,10 de jos). Ngr. ἀναλογία.

anarghirie = lipsă de bani (33, titlul). Ngr. ἀναργυρία = lipsă de bani.

aniondesă = rude directe (tată, mamă, moși, strămoși): *adică rudele cele ce să tragă dintrînșii (care să numesc aniondesă)* 25v°,3. Ngr. ἀνιών.

catáhrisisă = abus; *pentru ca să nu să facă și la aceasta catahrisisă, adecă rea urmare* (30,3 de jos). Ngr. κατάχρησις = abus.

cationdesă = rude directe (copii, nepoți): *rude de jos (adică cationdesă)* 28,1. Ngr. κατιών.

clironomie = moștenire; *cu căderea aceștii drepte și a-reștii clironomii* (27v°,1 de jos). Ngr. κληρονομία = moștenire.

diată = testament: *diețile* (15v°,17), *dieți* (27v°,3). Ngr. διάτα = testament.

ipólipsisă=credit, reputație: *să nu-șă încredințeze darea numai la ipolipsis a împrumutătoriului* (30,9). Ngr. ὑπόληψις = considerație, credit, reputație.

metahirisi = a întrebuința, a se servi de ceva: *il va da să-lă metahirisească* (36,7). Ngr. μεταχειρίζομαι = a întrebuința.

periusie = avere: *îi dă putere a fi epitroapă copiilorŭ pe periusia tatului lorŭ* (28v°,12; *să ia toți dinŭ periusia ce i să va afla* (*Pentru hotăririle judecătorilor*, § 5). Ngr. περιουσία = bun, avere.

politicesc = cetățenesc, civil: *pricini politicești* (13v°,10 de jos). Ngr. πολιτικός = politic, civil.

politie = stat: *atît sînt de trebuincioase pravilile la o politie* (1,12) Ngr. πολιτεία.

practică = condici: *să fie și deosebite practică, adecă condici* (5,9 de jos). Ngr. τὰ πρακτικὰ = acte [1].

prácsis = experiență, rutină: *logofeți cu pracsisŭ* (4,9); *cu știință și cu pracsisŭ* (5,5). Ngr. πρᾶξις = acțiune.

pretenderimă = pretenție, cerere [2]: *cînd nu va fi la mijlocŭ pretenderimă de zestre*, în textul grec: ὅταν δὲν εἶναι εἰς τὸ μέσον πρετέντζι προικιμαίον (45v°,5); *nu mai are putere acea pretenderimă de protimisis ce v.. f..ce copilulŭ* (39,4).

protimisisŭ = preferință, pre ădere: *să va lepăda de*

---

[1] Avem aici o mică schimbare de înțeles. Dela actele care există într'o condică, s'a înțeles chiar condica.

[2] E un cuvînt curios. Am văzut că în textul grec apare forma πρετέντζι. Acesta din urmă, inexistent în limba greacă, nu este alt ceva decît rom. *pretenție* transpus de traducător în limba greacă. Deci *pretenderimă* = pretenție, cerere, și rămîne să-l explicăm. Examinînd întregul text grec găsim într'un loc pentru expresiunea romînească *iar să nu le ceară neao cu puterea prețuirii* (*Pentru trimirie*. § 2) următoarele: καὶ νὰ μὴ τὰ πρετεντέρῃ νέα, με τὴν δύναμιν τῆς ξετιμήσεως. Acest πρετεντέρῃ nu există în limba greacă. Probabil că e neologismul romînesc *a pretinde* care a fost luat de traducătorul textului și transpus în grecește, formînd din el un verb grecesc πρετεντέρω. Dela acesta a derivat un substantiv πρετεντέριμα, care ar fi exact cuvîntul *pretenderimă*.

acea protimisisă (39,4); *să piarză protimisisă* (41,1 de jos); *cei ce au protimisisă să vorŭ căi și vorŭ cere această protimisisă* (38,8); *la care acestă căminŭ pururea să aibă protimisisă cu deosebit priveleghiu* [1] (25,1 de jos). Ngr. προτίμησις = preferință. *Protimisi* = a prefera : *celŭ ce va avea zălogŭ să se protimisească*; *să se protimisească la vinzarea acelui venit ruminii ce sălășluesc pă acea moșie* (44,6 de jos ; *să protimisească toate rudele cele de sus* (28,5).

siguranția = asigurare : *nu numai pentru siguranția stăpinirii fieșcarii moșii* (15v°,6); *pentru mai multă siguranție* (42v°,10 de jos); *pentru ca să-și aibă cumpărătoriulŭ siguranția lui* (39v°,16 de jos); *spre mai multă singuranție* (40,13 de jos) [2]. Provine din grecismul *sigur* sub infl. rusă.

Alături de *sigur* : *vinzările mai sigure* (39v°,14 de jos) luat, cum se știe, din limba greacă nouă (< σίγουρος = sigur), împrumut romanic, avem derivatul *sigurefsi* = a asigura : *și să sigurefsească vinzarea* (41,4 de jos) [3].

sintagmátion = carte : *în deosebită sintagmation adică carte* (6,5 de jos) [4].

taceidar = stringător de imposite : *taceidari* (20,2). Ngr. ταξιδιάρης = voiajor, trecător.

trimirie (25,15) : *măcarŭ cîtă o jumătate de trimirie* (25v°,10). In text, pe lîngă *trimirie*, găsim și *a treia parte* tot cu același înțeles. De ex. : *a treia parte iaste să urmeze cind copilul va muri nevîrstnică în urma unuia din părinții*

---

[1] Din aceste exemple observăm că substantivul acesta nu e articolat, deși trebuia. E apoi de genul feminin ca și în limba greacă, deși după spiritul limbei noastre trebuia să fie masculin sau neutru. Aceasta dovedește că era recent introdus în limbă.

[2] Era de curînd introdus în limbă. De aceea se explică și forma *singuranție*, fiind influențată de *singur*, *singur*.

[3] Provine din ngr. σιγουρεύω, din forma de aorist σιγούρεψα, care a dat în romînește o *sigurepsi*. Aceasta a trecut ușor la o *sigurefsi*.

[4] Nu cred să fi fost un cuvint cu circulație în limbă. Mai degrabă pare a fi o întrebuințare a autorului acestei culegeri de legi. De fapt nici traducerea nu e bună. *Sintagmátion* < ngr. τὸ σύνταγμα = compunere, aranjament, dispoziție, iar nu *carte* cum dă textul romînesc.

să, în textul grec: ἡ τριμοιρία ἔχει νὰ ἀκολουθῇ ὅταν τὸ παιδὶ ἀποθάνῃ ἀνήλικον ὕστερον ἀπὸ τὸν γονέα αὐτοῦ (25, § 1). Vedem că *a treia parte* e o traducere a grec. τριμοιρία. *Trimiria* era un termen juridic: „împărțirea unei averi *în trei părți*, din care o parte se lua de către cineva". Provine din ngr. τριμοιρία = a treia parte.

θeóritra[1] = dar făcut de ginere miresei a doua zi după nuntă: *să aibă a-şi lua şi θeóritra în locŭ de a treia parte* (26,8 de jos).

Elemente turcești

calabalic = gloată, popor de jos, amestec de oameni: *să nu lase calabalicul cel de prisosŭ a intra unde să face judecată* (4,12). Turc. *qalabalyk* = affluence des personnes.

hain = rău făcător: *haini către obște*, în textul grec: ἐπίβουλοι κατὰ τῆς κοινότητος = răufăcători comunei (*Pentru judecători după la județe*, § 3). Turc. *khaïn* = trădător.

hainlicŭ = trădare, rebeliune: *la vină de hainlicŭ nu iaste destulă răspunsu al muerii* (36v°,11). Turc. *khainlyk* = trădare, perfidie.

hália = categoria boierilor ce aveau funcțiuni: *veliți boeri, adecă cei hália* (3v°,10 de jos). Turc. *hala*, popular *halia*.

havaetă = taxă, rentă, venit: *hotarnicii să nu aibă a lua havaetă pentru osteneala ce vor face* (42v°,8). Turc. *ʿavaïd* = rentă.

işlic = căciulă, glugă înaltă ascuțită la vîrf sau umflată: *să stea în picere cîndŭ să judecă și făr de işlic* (*Pentru cei ce să judecă*, § 7). Turc. *išlik* = haină de serviciu.

mufluz = falit: *de nu va fi mufluză celŭ osîndit*

---

[1] În afară de vorbirea juridică nu cred să fi existat în limbă. Aceasta pentru că conține un sunet necunoscut romînei (θ). Provine din v. grec. θεώρητρα = dar pe care-l făcea soțul soției sale atunci cînd ea își ridica vălul înaintea lui. Θεώρητρα în dreptul bizantin era o *donatio propter nuptias*.

(Pentru hotăririle judecătorilor, § 5). Turc. pop. *muflus* — falit.

mumbașir = funcționar polițienesc, comisar; *trimiși cu mumbașiră* (16,8 de jos); *acestă felu de mumbașiri* (12,3); *mumbașiri* (11v°.3 de jos). Turc. *mübașyr* = cel care tratează o afacere, delegat, comisar.

perdea = staul, tîrlă; *au a șădea acolă perdelele* (19,10 de jos); *de toată perdeaoa oile un miel* (19,11); *dela perdelile ce sînt cu fătăciune pe moșie* (19,13 de jos). Turc. *perdé* = văl, cortină, părete subțire [1].

rufet = corp de meseriași, corporație: *să se treacă la condicile rufeturilorù lorù* (43v°,4). Turc. *hyrfet* = meserie [2].

senet (sinet) = act, document, chitanță: *sineturile* (8,13). Turc. *sened* = titlu, act care stabilește un drept.

tacrir = proces verbal, referat, raport: *tacrirurí* (6v°,8). Turc. *tacrir* = referat, raport.

tahmin = socoteală cu aproximație: *să se socotească cu tahmină de oameni cu științǎ.* Turc. *takhmin* = a socoti cu aproximație, a presupune.

zaherea = provisie, merinde: *din care această stricăciune să întimplă și lipsă la zaherele* (21,2). Turco-arab. *zakhire* = provisie.

Neologisme:
Elemente italiene

apelație (11,17; 4v°.4 de jos; 14,13): *au dat apelație* (4v°,4 de jos); *au cerut cu apelație să iasă la divan* (3,8); *supusă la apelația divanului* (14,6). In grecește, în textul

[1] Cum se explică sensul de aici? *Perdea*, la început, era în vorbirea păstorească un părete de trestie, după care se ascundeau oile contra vîntului. De aci sensul s'a lărgit, însemnînd apoi întregul staul. Cuvîntul acesta ne arată lungile peregrinări ale păstorilor care își duceau oile la iernatec.

[2] Cred totuși că e împrumutat prin intermediul limbei grecești unde găsim ῥουφέτι — corporație, cuvînt care exista odată în această limbă. Numai acolo *hyrfet*, prin metateza **hryfet*, a trecut în ῥουφέτι, limba greacă neavînd un sunet corespunzător lui *h*.

corespunzător întîlnim două cuvinte: ἔκκλητον (ἔκκλητος = apel, care poate să facă apel) și ἀππελατζιόνε (de ex.: ἔδωκεν ἀππελατζιόνε (a dat apel) sau νὰ κάμῃ ἀππελατζιόνε (să facă apel). Acest cuvint nu există în limba greacă. El e luat din textul romînesc și tot odată ne dovedește că *apelație* e luat din limba italiană (it. *appellazione*)[1].

copie: să se afle copiile loră în condici (15,2 de jos); It. *copia*.

curator: să aibă a cere acea zestre curatorii loră, adică cei ce le vor fi purtători de grijă (24,11). It. *curatore*.

interes (16,1 de jos). It. *interesse*.

legat = danie prin testament; *s'au orînduită în hrisovulu ce s'au făcută pentru legaturi (adecă dănii ce să facă prinu diată)* 28,11; *de nu-i va lăsa în diată legat, adecă danie* (26v°,8). It. *legato*.

materia: cînd să va face vicleșugu la materia lucrului (41,12 de jos). It. *materia*.

publicui = a se expune privirei publicului, a se face de ris: *să se publicuiască*. E un derivat dela neologismul *public*, care provine din ital. *publico*.

Elemente franceze

departament: Pentru al treilea departamentă ală vinovățiilorii (6, titlul): *acest departamentă are să caute pricinile pușcării* (6, 1). In textul grec apar două cuvinte pentru această formă: περὶ τοῦ τρίτου δεπαρταμέντου τῶν ἐγκληματικῶν (6, titlul); αὐτὸ τὸ κριτήριον ἔχει νὰ ἀκολουθῇ τὰς θεωρίας τοῦ τῶν ὑποθέσεων τῆς πουσκαρίας (6,1); κριτήριον = tribunal; deci *departament* însemnează tot *tribunal*. Fr. *département*.

ecsamen: împreună cu ecsamenul lui (6,13 de jos). Fr. *examen*.

Mihail Gregorian

---

[1] Pentru acest neologism, ca și pentru altele introduse la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui al XIX-lea, trebue să se țină samă și de forma pe care o prezintă în rusește (*apelljacija*); cf. studiul lui C. von Sanzewitsch din *Jahresber.* lui Weigand, II.

TEXTE POPULARE DIN JUDEȚUL PRAHOVA

Pentru dialectologie, dacă este să facem o distincțiune înăuntrul acestui județ, ar trebui să deosebim valea Teleajenului de valea Prahovei. Locuitorii din primul ținut au păstrat în grai, ca și în obiceiuri, multe, foarte multe particularități arhaice, și admirația pentru timpurile trecute, unită cu părerea de rău pentru ele, o întîlnești la fiecare pas. Cu cît înaintezi spre miază-noapte îți poți da samă de acest conservatism.

Totuși și aici prin înmulțirea mijloacelor de comunicație, prin contactul inevitabil cu orășenii, se accentuează mereu tendința de modernisare în grai, ca și în îmbrăcăminte etc. Mai ales că acolo unde nu este cale ferată a și apărut sgomotul supărător al omnibuselor de transport, pe care locuitorii le numesc mai în glumă, mai în bătaie de joc „ștrapoarte". Însă vieața în general se scurge tot patriarhal, tot în ritmul obișnuit dela părinți și strămoși. De aceea, cînd a fost să dau la iveală texte din acest județ m'am îndreptat mai ales spre satele de moșneni, căci acestea sînt mai păstrătoare. Clăcașul neavînd pămînt de muncă a dus vieață grea, muncind pe pămîntul altuia, nevoit să plece mereu în spre cîmp unde se cere brațul lui; e mai închis, mai tăcut, e mai bănuitor și nu stă cu plăcere de vorbă cu alții. Ceea ce am cules din satul Rîncezi dovedește pe deplin afirmațiile acestea. Femeia nu știe „basmuri", că „basmuri" au fost „le-a pătimit" ea (textul XIII). Bărbatul nu le știe, căci „azi

a auzit, azi a uitat". In satele de moșneni însă omul e mai liber de grijile vieței, te primește cu plăcere în casa lui și nu te-ar lăsa să pleci „neomenit". In această viață mai bună, e mai vioi, mai degajat, imaginația e mai vie și e mai multă reflecțiune. Un exemplu tipic este al moșneagului din Ogretin, care povestește minunat cum ar fi fost inventat trenul (textul I); după el, ideea trenului a fost dată „stăpînirei" de un cioban, care ar fi înțeles ce putere are focul, puindu-și „h'iertura" să fiarbă. Bucuros își lasă lucrul, să „tainească", și atunci poți să auzi povestiri interesante despre satul întreg. Slăbuțul, dar vioiul moșneag din Posești, reproduce din cele auzite dela strămoși, cum că vechii locuitori ai satului au pierit fiind uciși de către Tătari, „niște băța mici", care „i-a fost cocîndă 'ntr'un cuptor" — și că cei de acum sînt veniți „dela Sibiciu." Tot dela el afli că locul pe acolo era „păcuros" (XXI), precum și ocupația de mai înainte: „să dučeau oameni cu sare la Olteluița". Iar altul îți spune că tot acolo „sare era în stoluri" (XXIV). Femeile știu să povestească frumos, cu o condițiune: să aibă furca'n mînă: nu pierd timpul prețios și mai au răgazul de a da o formă mai plăcută povestirei. Este interesant în acest sens ceea ce am cules dela o bătrînă din Tîrlești (XXVII), unde se vede cum se încrucișează ceea ce este auzit din cărți cu imaginația proprie. Sau dacă sînt mai bisericoase, nu le împiedecă să nu fie puțin păgîne. Așa cărțile populare au valoarea de fetiș. Baba dela Văleni a visat să „mai învețe doo cărți" și atunci s'a gîndit să dea de pomană „visu" și „epistolița", ea neștiind să citească (XX). Cît de adînc au pătruns în popor acestea!

Cînd întîlnești un bărbat povestitor de basme, el știe alege din ele ce e în raport cu convingerile lui, cu credințele lui. Așa bătrînul din Chiojd mărturisește încîntat parcă la sfîrșitul povestirei: „și d'atunč, io di Ursitori nu mai țiu socoteală" (XXXV).

In felul acesta am relevat ceea ce e mai interesant din aceste texte, alături de altele pe care le-am reprodus pentru

faptul că ne dau vre-o formă caracteristică sau, referindu-mă la cîntecele populare, pentru variantele pe care ni le aduc.

Spuneam că în această regiune mai conservativă se întîmplă totuși o apropiere de limba literară. Și lucrul se vădește atunci cînd observăm soarta labialelor. Palatalisarea e pe punctul de a dispare. *F*, *v* și *p* apar mai des palatalisați; *b*, ici și colo; cît despre *m*, în culegerea mea o singură dată l-am înregistrat. In graba de a se apropia de vorbirea mai elegantă, fără această palatalisare, se întîmplă și unele refaceri greșite. Nu odată am auzit forma *piar*, pentru *chiar*.

Pe lîngă această constatare, mai mult în sens negativ, e demn de relevat faptul că în unele cuvinte e o tendință, în ceea ce privește palatalele, de a prefera consoana sonoră celei surde. De exemplu: *bangă* VII = *bancă*; *bînguță* III, XII = *bîncuță*. Altădată o consoană de sprijin și tot sonoră se desvoltă într'un cuvînt, introdus mai tîrziu, datorită cărților. Așa pentru plămîni am înregistrat forma *plămînzi* (IX), poate prin analogia *flămînd*, *flămînzi*. *D* final, după consoană, înaintea unui cuvînt ce începe tot cu consoană, cade: *cîn* <*cînd*. *E* din prepozițiile *pe*, *de* e înlocuit cu *i* în comuna Chiojd, ceea ce o apropie de județul Buzău. Se observă în general mare înclinare spre metatesă și sincopă. Așa se aud: *rilă* <*liră* (I); *cilivizată* (I) <*civilisată*; *stărlucea* (XXV) <*strălucea*, ca exemple de metatesă; iar pentru sincopă: *dărmat* (VII) <*dărîmat*; *armetică* (VII) <*aritmetică*; *cerficat* (XXV) <*certificat*. Un neexplicabil *ĭ*, epentetic, apare în forma *dăsfăĭtat* (XXX) <*desfătat*. Un *h* protetic îl întîlnim în *haram* (XXI) <*aram*; *hăța* (XXI, XXII), *halea* (I), *hu* (XXXV) <*ăia*, *alea*, *a*.

Ca particularități morfologice e de remarcat forma de subj. pres. p. a 3-a sg. *să aivă* <*să aibă* (analogie cu *avea*, *să avem* etc.), precum și forma de participiu present cu *ă* final uniform. Exemple sînt destule: *puindă*, *știindă*, *plîngîndă* etc. Presentul indicativului al verbului *a se duce* e conjugat în acest fel: *eu mă'c*, *tu te'ci*, *iel să'ce*, *noi ne 'cem*, *voi vă 'ceți* (se aude mult mai rar), *iei să'c*. Pentru

expresiunea „în acest an" e întrebuințat adverbul *iestem*, care reproduce pe *ăst timp* (> *estimp* > *iestem*). Ca lexic sînt unele cuvinte interesante și le voi menționa în glosarul dela sfîrșit. Deocamdată mă mulțumesc să relevez din aceste prime texte denumirea de *tirifon* (XXII), dată lăcustei din fruntea stolului năvălitor ; *cislă* (VIII) „adunarea bătrînilor" ; *ploduță* (XXIII, XXV) „acoperitoare, capac", care apare mereu și ajunge să însemne chiar „șorț".

I

† Da, da, satu nostru ie mare. Cătunu, Poiana-mierlii, ține tot dă Ogretini.

Da dumneavoastră nu mai adăstați aći?

Să-ț spui din timpuri? Hei! pin timpurle alea bęam ocaua dă g'in c'un ban, și će ban! — îi zićęa o lăscaia, iera dă argint, frumoasă. Și alt ban îi zićęa niscęa — o haia numa cît un năsturaș da iera argint. Și će oca! Ocaua lu Cuzęa, nu ca acu un kilogram. Ș'o oca dă carne, ćea mai prima dă porc, cu patru sfanți. Și iera rile dă aur mult. Nu să spunęa dă hîrtije, ca acu... Flăcăi? fetili? Nu iera ćilivizată ca acuma. Imbrăcăminte cam așa. Iera un fel dă ijșoară, nu să spunęa dă fluturi. In zos un androćel. In cap avęa o dulmęa și maramă. Da femeili dacă să ocăra între iele, nu vinęa la primar, le aducęa preotu la biserică... îi da v'o trei, patru toięga... și aia iera ćercetarça...

P'atunćęa nu iera primar, iera aleși satului, și cînd vinęa polița să ia la sorț... umbla cu iei să prinză p'ăl mai voinic. Tat'al mieu a fugit în pădure și s'a pitit într'un pătul cu fîn. Ș'a dat un vînt noaptęa, ș'a rupt pătulu cu iel.

Ei! nu iera prećeptor cu condić. Iera cu răboj... Umbla cu niște gătejiele pă băț. Iera niște gătejiele ca acu cîn te duci cu zekili la piuă.

Da nu iera nići tren... Trenu ie scornit dă un ćioban pă cîmp. Să vezi:

S-a pus o ulćelușe la foc să facă hijertură. Halęa alt lui pă măgar. Puindă ulćelușa la foc, a'nćeput a durdui. Ćę-a zis iel în gîndu lui? „Mă! da mare putere trebuie să aivă focul!..." Ș'a dat dă știre la stăpînire. S'a ieșit trenu.

Ogretin — Georçe Ilie, 64.

II

Ie un loc aiči: îi zice Grădiştili. A fost făcut dă Turči. Am găsit cîn săpam doi bani mari cît palma. Pă iei iera doi cerbi. Io nu ştiiam carte, če zičea numerili pă iei. Mi-a dat pă iei ob sute dă lei... Comorili čine le-a băgat în pămînt? Iei, dă bani mulţi če-avea. Şi nu poţi să umbli la iei, că sînt mărturisiţi. Uni a zis: să facă poduri, biseriči, să miluiască pă sarači. Da alţi: „anaftima, čin s'o apropiia dă voi!"

A! A fost aiči o fămeie dă o sută şase dă ani, ş'a murit. A petrecut trei vacuri dă om. A şezut şi cu arvaţi în casă.

Arvaţi şi Muscali să nu li'i văzut războiu cu lucru roşu, c'o punea ş'o omora. Aia avea poate un androc roşu şi i-l fărîma, că če are iel pă fes ia poartă la spate...

Acu nu mai sîntem supuşi.... da če io acu dă acumpeturi...

Ogretin — Aceeaşi.

III

Io am învăţat carte c'un frate al mieu. Iera şi dascăl şi 'nvăţător. Ieram v'o patruzeči şi činči. Nu iera ca acu să-i dea amendă. Alţi-i mai punea şi la alte treburi. Învăţam pă nişte abečedare. Nu zičeam cu az, buke; frati-miu mai mare zičea cu dobru şi să'nţeleagă iei aşa cu vorba. Da atunči iera şi litera ea, aşa ca litera b şi cu codiţă (ъ).

Aveam băncuţe. Aveam masă, da nu caterdă, tablă... Şi'n abečedar aveam lipită şi carte cu rugăčiuni. Cînd sfîrşam cu silabisitu începeam cu rugăčiuni. Învăţam doi ani, trei, pă cum ieram dă silitori.

Ogretin — Dumitrake Popescu, 72.

IV

Cum iera cu sorţu? Prindea cîte unu din comună. Îi lua cu funiia, îi lega cot la cot, care iera mai vioi, mai dăştepţi. Îi dučea la vătăşiie, la isprăvnicat (la prefectu). Şi acolo-l lua v'un căpitan.

Da ači iera unu, un nekivernisit, un nespălat, i-atîrna obiala pă la nădrag. L-a luat la meliţie ş'a devenit căpitan.

Hora? Iera hora ca ş'acu. Da iera lumea mai hilalie, mai

slăbuță, nu așa 'mpopoțonată ca o doamnă. Zucam hora, briulețu, rața, ćiasornicu. Ja așa: bătęai cu pićioru, plecai mai nainte. La noi nu să striga. Rîdeam. Și cin vinęa unu, nu-l primęa băjeți-

Ogretin — Același.

V

...Ia, melițez. Je migală pină cind o dai la meliță, să să ia puzderiili, pînă cînd o toarčem, o coasem, o fačem h'îre, o țiesem ș'o năilim .. pînă facem cămăși... Și lot mai lom din tirg amelică.

Asta!... Ia meleșniți, bat'o gîina. Le mai fac zgrebeni.

Ei, acu je bine dă țesut pînza. Cîlți-i facem jarnu pînză groasă. Și lîna o fačem zoki, mintene.

Ogretin — Stana lu Ilie Coslake, 45

VI

Să-ț spuiu ali războiului! Ioto pićioarili cu poličioara și cu sulu. Ițili le ține scripți dă sfoare asta. Scripți sînt cu grigii, rotița asta. Vătalili ține spata. Pornoži stau cu picioarili'n iele dă fac pînza.

Pînza o 'ntinde sulu cu întinzătoarea și să'nșiră pă iel.

Am și tindikje cu dinți, dă'ndrept pînza.

Ogretin — Aceeași.

VII

Sîn bătrîn ș'am pătimit multe.

Io am învățat cu panakida și nisipelnița. Nisipelnița? Tabla băngii. Cînd vręa să scrije aducęa nisip pă toată banga. Scrija cu deștu în nisip, făcęa bukili și netezęa c'o fărîmă dă scîndură și ștergęa.

Panakida iera dă lemn, dă inimă dă ștežar (dă tufă). Scrija cu černeală, că ia nu'ngițja. Iera ćioplită bine și cam arsă la foc.

Černęala din čę-o făčea? Din funinğine dă mesteacăn. Coaža o aduna băjeți. Punęa o piatră dădăsupt, altili pă dălături, și punęa alta dasupra și dădęa foc și după če ardęa făčea stirigija. După če să stingęa și să račęa, punęa stirigija într'un hîrb și punęa apă și ouț și sa făčęa černeală. Nići un greu nu le păręa, c'așa iera iei dădați.

Penița iera din pană dă gîscă. Panakida a ieșit după nisipelniță.

iera lungă d'o jumăta dă metru.

Tăblili iera cu simicercurj. Lingă păretili școalij iera un čerc dă h'ier. Băieți ședça împrežur și arăta c'un băț, unu dă intra în čerc. După če 'ntorčęa tabla, știia să čitęască mai binișor. Ăi mai mari în bangă, bukeri în simičerc. Pă partęa 'nti să silabisęa, pă partęa doa în propozițiunj. Pă urmă tabla dă rugăčiunj, dă arnetică.

Iera simičercurj în Drąžna. Aiči la Ștefan Popescu iera o școală bătrînă grozav, dar s'a dărmat.

Iera grieu atunčęa, da mai ușor. Că cu plaivasu scrij mai ușurel, da cu condeiu mai grieu. Acolo făčęa bukja cît dă mare pă nisip mărunt curat.

Ogretin — Nuțu Stan Comișel, 77

VIII

...A fost čislă. Să făčęa adunare dă oameni bătrîni, să numja sfat. Čine iera la sfat? Ăi tineri s'aduna s'ascultę la sfatu bătrînilor, la o casă dă rumîn. Ș'api vinęa acolo și spunęa ăi bătrînj če domnj a fost, care cum a fost pățiți. Nu ședęa o săptămînă, doă, iera la podvezj.

La čislă, la sfat, să spunęa din vekime. Če spunęa iei dă te mirai: mai bine găseaști sfat la ăi bătrînj.

Ogretin — Același.

IX

Dă dalac

Slag'ila o puseiŭ
Și dalacu-l oprii și-l zvîrliiŭ
Din corpu lu cutare...
Bubă albă, bubă dă dalac,
Bubă nęagră, bubă dă dalac,
Bubă vînătă, bubă dă dalac,
Bubă roșije, bubă dă dalac,
Bubă albastră, bubă dă dalac.

Slag'ila o puseiŭ
Și dalacu-l opriiŭ
Din corpu lu cutare,
Din o sută-ș'unu dă oase,

Din băjerli inimii,
Din șiru spinării,
Din vinili plămînzilor,
Din vinili ficatului,
Din creieri capului,
Din fața obrazului,
Din vinili pieptului,

Văleni-de-munte — Sanhira lu Kiriță Biban, 67

X

Dă foc g'iu

Din če să făče? Calcă mama, cum să-ț spuiŭ?... pin foc, pin čenuše, pin cărbuni aprinși, din aia să izbîndește. Nu iese la toată lumea, da numa care ie ursit.

Da spurcăčiunea! De, cum să-ț mai spuiŭ? Să duče — cin ie femeia lăuză, cin nu ie copilu botezat, cin nu ie ieșită la biserică—, să duče omu murdar. Dă parte bărbătească iese mai rea spurcăčiunea; dă parte femeiască, iese foc g'iu...

Da dăscîntecu dă diokiŭ?... Am g'isat noaptea și m'am dășteptat și l-am zis. Să scoală g'ita dă pă moarte cin o dăscînt. Am g'isat că iera o femeie bătrîioară și-m spunea, a zis că să mai luvaț doo cărți. Și m'am gîndit să iau „visu" și „epistolija" și să le dau dă pomană. Că numa dă soroače am făcut cît am fost.

Dă diokĭ

Slag'ila o puseiŭ
Și diokiu-l opriiŭ
Din capu lu cutare.
D'o h'i dă rumîn,
Să-i cază boarșili;
D'o h'i dă nevastă,
Să-i crape țîțili;
D'o h'i dă fată,
Să-i cază coadili.
Să ieși, să fugi, diokĭ,
Din o sută ș'unu dă oase,
Să rămîie cutare
Curat, luminat
Ca griu dă stricurat,
Ca argintu dă curat.

Jeu cu dăsculțieu
Și Maica Domnului cu leacu.
Văleni-de-munte — Aceeași.

XI

Če je aia dă pă casă?... Urlkielniță. O pisęază ș'o stoarče 'n urekie la copii, cînd li curge urekia. Așa am auzit din moș, strămoș. O h'i mai crescîndă și pîn altă parte, da io pă casă am apucat-o.
Văleni-de-munte — Mandica Popescu, 45.

XII

Da če 'ntrebi dă oameni bătrîni? N'ăi h'i v'o avantistă?
Dă unde g'ij? Ai avut v'o cauză p'acolo?. Io gogiesc fasole.
Rinčezi — Neculai Ciobanu, 75

XIII

Basmuri? .. Cîte-am pătimit io! A murit h'i-męu, i-am crescut copii. Acu a murit omu mieu. Și mă poartă pă la judicată. C'a murit la g'üa lu Cantacuzęa, la dial. Și mă poartă pă drumuri.. o păcătoasă dăsculță și dăzbrăcată.

Basmuri o h'i știindă čine-o h'i știindă, da io nu știu — păcatili mele!
Rinčezi — Nița Alexe, 79

XIV

Ailalți sîn la muncă, la cîmp. S'a brodit că sînt io aiči. Da o să mă'c și io....

Încai dumnęalor avantiști — kiar am o nepoată, face adunare la ęa — țiu o zi lămurită, sîmbătă. Nu lucrează nimic. Îș face dă mîncare dă vineri sęara. Niči nu-ți mai dă nimic din casă.

Uni-o apucă dă dă soarili'n disęară, stă, nu pleacă, pîn duminică.

Avantiștii pi sînt nițoi. Pă șosęa sînt mulți. Ai noștri oameni să'c la moară duminica, care n'am pomenit. Avantiștii tribuie. Iei să'c, că stă toată ziua dă sîmbătă.
Rinčezi — Ilie Pană, 71

XV

Acu je'n timpu-ăl bun. Nu je nimęni acasă. Sînt toți la cîmp, la ovăzuri, la fînuri, după če-avem fiecare, ca niște clăcași. Nu

sîntem moșneni ca Ogretinu. Îl plătim cu scîntei. Dacă n'alerg acu în timpu bun — am pierdut-o: bani tribuie să-i vărs.

Rîncězi — Ǵeorǵe Crucere, 45

XVI

† Toată comuna sîntem dă clăcași. N'avem nimic dăcît ce cumpărăm dăla moșneni: Ogretin, Posești, Bătrîni. Noi sîntem comună strîmtă, numa'n palme.

Și ce ovăzuri avem noi! Vrę-o patruzeči, činzoči dă saci, în toată comuna. Cînd je ploi îl spală gîrla.

Noi muncim pă unde găsim, pin partea cîmpului. Dacă ne čem la Bătrîni, tribuje să-i dăm bojerului trei, patru zile dă coasă ș'un mjel sau un curcan, la un pogon în dižmă.

Comuna noastră je a mai săracă. Niči un fel da întindere: dai drumu la o g'ită, calcă'n moșija Bătrînenilor.

Să face prune la noi, da jestem nič dă poftă.

Rîncězi — Acelaș.

XVII

Mulțumim dumitale..... jacu mai bolînesc și io, că d'alčeva nu mai sîn bun. Mă uit la bajatu ăsta. Io nu mai poči să iau niči lemnu'n mînă. M'am șubrezit rău dă tot, sînt nevojaș...

Am mulți anj și tot nu m'aș îndura. Noi hăștia muncitori ne sosește lezne dă pă urmă. Asta n'o putem nič amîna, nič aduče mai aproape. Dumnezeu je puternic: dă și mult și puțin. Acu n'am putut să fac mai nimic. Nu mai poči să'nkieiŭ palma. Mi-am meredunit k'ičioarili. Ičęa părintili Ilije: omu pîn la o vreme, pă urmă, cîte nițel, cîte nițel, pierde puterea, pîn ce să pierde.

Acu sîn găinar, stau și io pă prispă. Hei! Acu s'a astîmpărat lucrurli.

Jo am fost un om glumeț, n'am fost om lakis. Acu, un moș bătrîn, kilăg'it.

Rîncězi — Costake Ioniță, 77

XVIII

Asta? Scaun dă șindilă-i ičem noi. O čioplim, hincă je groasă. Să h'i fost șindilă cît dă multă asloamnă nu mai ažungeam jo la șindilă — da jestem n'avem altili dă făcut.

Posești — Costake Tunaru, 62

XIX

Ce să mai taininm? Biserica? Je făcută, așa auzjam, dă niște călugări. A fost o leacă dă skit. Jacă colea, dăla pluta aja'ncoa

am găsit punți, doo birne, virg'i, am făcut doage dă buriu. Cînd ieram nič flăcău, nič plugău a șindilit-o, d'a'nvălit-o.

Drumurli? Iera pă girle, iera greu. Cîn să g'ij încoa nu puțeai dă girle. Iera pufne (norgaie pă girle).

La Paște, popa făčea focu'n clopotniță, nu să'čea acasă.

Posești — Dumitru Dinu Vlad, 83.

XX

Cînd a trecut Muscali la Unguri, dă dimineața pînă seara... Arme la iei! Îmbrăcați bine!.. Ne uitam la iei da pă munte. Nu să contenea să h'ie lipsă, ca cîn ar h'i o funiie. Cînd a trecut toamna îndărăt, uni s'a dus, uni i-a apucat iarna, că iera o zăpadă.. eho! če ca acu!? I-a orînduit să stea la cutare doi, la cutare doi.. nu la h'itečine.

Posești — Același.

XXI

† Satu-ăl vekiu? Cică a fost niște Tătari, niște baia miči. I-a rog'it, i-a loat, i-a tirit și i-a omorît.. Doă fete mari a sărit într'un puț, ș'acolo s'a prăpădit și bani și iele. Uni a mai fugit. I-a mîncat pă toți. I-a fost băgîndă și cocîndă 'ntr'un cuptor.

Ăștia d'acum sînt dăla Sibičiu. A găsit ači loc larg.

Noi Vlădarii dăla Cîmpulung, unde-a fos lumea mai deasă...

Ei! căruțili iera cu obada dă doă palme. Tot rumînu avea doi boi. Căruțili grele, drumurli grele. Vinea omu da loa foc tot dă unde-a plecat. Barim păcură iera. Iera locu păcuros.

Să dučea oameni cu sare la Oltenița. Adučea pește, untdelemn. Un'e mai ie peștili care iera! Iera aproape cît mine. Dăsugam un'e vream. Nimeni nu ičea nimica, să nu strice bucate. Niči nu strica rumînu, că să gîndea la Dumnezeu.

D'atunči, dă cînd i-a loat p'aia Tatari, iei dă degrabă a săpat o groapă ș'a băgat bani acolo, ș'a astupat c'o piatra. Avea hurlui. A găsit unu bani pă colo pă lîngă ia, mulți. A făcut unu hurlui să scoată piatra și n'a putut. Haram noi, găsiam cîte čeva, băgat dă bieți oameni.

Posești — Același.

XXII

Sînt bătrîn. Să-ț arăt pomi puși dă mine. Am pomenit și lăcustili. Da n'am alergat io! Că vinea cu el ca ar vini așa o negură, îčeam: „če nor o h'i ăla?" Ș'a vinit dală vale și s'a pus, iera una mai mare, tirifon, mergea înainte. Une să punea aia, acolo să

oprea. Am izgonit, da cin s'a pus pă porumb, acolo l-a dat jos și făcea pir-r-r! Cin s'a ardicat, locu ca cînd ar h'i roșu.

A'ng'iiat la un an după aia la Bucov. Ș'a vinit orden pin toate satili să facă salahor. Tată-miu iera ales. Îi inkidea la Tîrlești într'o școală mare și stătea trei zile. Da uni mai scăpa. I-a pornit în sus. Ș'a vinit băia, dorobanți. Da unu: „ăsta mi l-ai ales s'alerge după lăcuste cu țolu?" Că iera cocoșat, că cînd a fost iel la o șezătoare l-a alergat băieți și s'a dat dă mal.

Gogeasca — Ioniță Matei Bogdan, 109

XXIII

Cin m'am pomînit io dă păzeam g'itili avea ta-su în tata niște aluniș și să surpase malu. Io păzeam caprili p'acolo ș'am găsit o butie, făcută ca cărătoru, cu pleh upă. Că p'atunci nu să făcea țuică, că iera a Turcului, și-ț zvîrlea cu icusari în piept, că iei vrea numai prune uscate. Lu taica i-a luat o căldăruşă, să nu facă rakiu. Dă găsea o butie îi tăia cercurli și-i dădea drumu.

Gogeasca — Acelaşi.

XXIV

Sare iera 'n stoluri. Atunci iera Mălaru coutragiu și pîra pă omu care tăia sare. C'avea trei dorobanți, îi lua bolovani: „ce să-ț iau io ție"? Ca să-l sporije să-i dea ceva. Îngionukia omu 'nainte lui: „iart-ă-mă, domnule"!

Gogeasca — Acelaşi.

XXV

Cin m'am însurat iera v'o doișpce călăruși. Naşi-miu iera premar. Creştina mea iera după Valea-Stupinii. Ta-su iera clăcaș pă moșija călugărilor, dă morgea pînă la Aricești și la Șaua-Dracului. Călugăru care lua seama la pădure avea un baț arămuit, cu plehupă. Iera plin cu rile. Iera grozăvil! Da unu Kiva a ridicat poalili—plehupi—, dă s'a uitat călărași în ia. Mireasa? Avea haină roșije și cizme galbine, cu bazma'n cap și cu conci roșu. Iera cu un fes și cu moț, ca la Turci. Să făcea trei mese cu zeama concijului. Umbla călțunăreasa pin sat cu plosca, pă la unu, pă la alta, să să strîngă lumea.

Ce zestre avea fetili? Le da cîte un petic dă loc ori o g'îtă. Frații? Nu s'a aflat! Acolo șădea cu peticu-ăla. Dacă șădea, șădea; daci nu, p'aici iera drumu. Să ducea la aleşi, nu iera dihorțuri.

Purta mărămi, nu iera tistimele. Iera dă borangic, s'o spargi cu limba.

Dări ? Jera un pîrcălab cu răboži, şi cresta doă crestături dacă daį doį sfanţi. Dacă n'avea dăpîn, nu-į da čerficat.

Hoţi ? Jera mulţi pă gîrlili-astęa. Jera căprăriję 'ntręagă. Jera ş'aiči un taraf şi la Tîrleşti altu. Jera unu Obročęa, căpitan. Avęa dă să 'mbrăca c'o aja dă stărlučia, şi pă okį să mînžia cu cărbune, dă nu-l cunoştęaį.

Io am mîncat mămăligă şi dă meį şi dă orz. Punęa omu tučiu pă foc şi să dučia la rîşniţa dă măčinat. Hădăragu jera pus într'o grindă.

Goğeasca — Acelaşi

XXVI

Tot într'o muncă o dučiam. Cîn să lăsa sec dă postu Paştiluį plecam la munca dęalului. Vinęam la Paşte. Săpam porumbu. Plecam iar la dęal, la muncă. Pă urmă la cîmp, la coasa orzuluį. Vinęam, strînğeam fînu pă unde jera locu şi iar plecam la dęal. Jarna ne dučiam la lemne, ne căram fînu, umblam cu čioaklili (nişte sănii, žucării pentru copiį).

Da cît am fost io în armată jera o foamite mare. Rîžnęa creştinu coži dă fag şi lę-amesteca cu tăriţe.

Tîrleşti — Tănăse Cursus, 87

XXVII

Staį să-m iau furca, c'aşa-ţ spuįŭ o nimicură, una care plînğe la morţi d'ăįa maį tineri.

A fost un om care n'a făcut milostenije ş'a vinit moartęa ş'a zis:

> O suflete ticăloase,
> Negrule şi'ntunicoase,
> În lume cît aį trăit
> În rele lę-aį tăvălit,
> La moarte n'aį cuğetat,
> Dar dă dînsa n'aį scăpat.

A zis şi jel:

> Viniţi, fraţi, viniţi, surori,
> Viniţi să culeğem flori;
> Viniţi, rudilor cu toţi,
> Să'mi petrečeţi čęasu morţiį,
> Că de astăzi înainte
> Nu voį maį grăi cuvinte;
> Că io mă călătoresc
> La părintili čeresc,

Unde m'a kiemat Cristos,
La orașu čel frumos,
Bune sau rele să-m iau,
Seama dă toate să-m dau,
Pre cîte și le-am urmat,
Pînă la čel mic păcat.

Tîrlești — Sița Take Ionescu, 60.

XXVIII

Cică o femeie a fermecat pă Sfîntu Soare ca s'o ia pă ia, să nu maj aivă 'nsurătoare. Și ia pe semne i-a dat Dumnezeu d'a făcut dă dragu luĭ, ori c'a g'isat, doi băieți ğemeni, frumoși. Și Sfîntu Soare i-a luat și i-a făcut îngeri sufletili. Du mă-sa i-a'ngropat într'o grădină, la fereastra, supt o tufă dă sulb'ină. Și i-a plîns mereu:

Vaj, amar, amar în lume
Dă copii făr'dă nume
Și dă mamili cu dor
Care-ș pierd copii lor,
Că mama din pičior vă legăna
Și din guriță vă cînta:
Nani, nani, copilași,
Dragi mamii îngerași,
Doi copilași la un sîn
Ca doi fluturași p'un crin.

Ia plîngîndă 'ntr'o dimineață i-a auzit vorbindă:

„Mama noastră a 'ntristată,
Nu maj plînge-a noastră soartă,
Că dă griže čeru poartă
Și la morți și la ai g'ii
Și la florj și la copii.

Hinca a fermecat pă Sfîntu Soare, de!

Da o ticăloasă iar a făcut doi ğemeni, fete, și s'a apucat dă le-a omorît p'amîndoă mititele. Și dacă i-a zis bărba-su, lumea: „d'api dacă făčeam tot cîte doi, če le fac io la toți"? Ia s'a 'ntristat. A ars'o la inimă. A venit un g'ie: „fetițili tale sînt cu pasărili în turnu bisericii, čiripesc, čiripesc... Să te duči acolo la ușa bisericij și să zici: „fetițili mamij, iertați-mă c'am greșită. A vrut să m'apuče răutatea, da-m pare rău, și mă arde la inima". Iele a răspuns din turnu bisericij: „noi te-am ierta cum te-am ierta, da nu te iartă copii noștri".

Tîrlești — Aceeași.

XXIX

O văduviță tînără... un tînăr s'a legat dă ja:

„Văduviță dragă,
Tînără și fragă,
La če șezi mîenită
Și neprîminită?
Că nu ieșți urîtă
Și ieșți ca o fragă
Și mi-eșți mie dragă.
G'ino, zină,
Dă cu mine mînă
Să trăim amîndoi o viață
Plină dă dulčeață".
Numa ja s'a ohilit și s'a 'ntristat și iel a zis:
„Spune, suflețelu mieu,
Spune, că să știu și jo
Če g'ierme te roade,
Če hiroseală ai".

Da ja n'a spus, și n'a spus...
Avia ja focurli iei!...

Tîrlești — Aceeași.

XXX

A fost unu, Mogoș, vornicu bogat, ș'a luat o fată din alt sat, pă Stăncuța, d'a avut șapte frățiori.

Mogoș, vornicu bogat, s'a legat cu iei, cu frățiori, că iei n'a vrut s'o dea, c'o aduče pă vară dă patru ori,

Că je mai multe lucrători,
Mai puține sărbători,

și pă iarnă dă noo ori,

Că je mai multe sărbători,
Mai puține lucrători,

ca s'o aducă la frățiori la dăsfăitat. Cînd a fost să g'ie, pă ja a urcat-o 'ntr'o teleagă cu doisprăče telegari, și iel a vinit nainte călare pă Galbenu. Și cînd a vinit la iei a zis:

— Bun sosit, frate cumnate,
C'am vinit pă neașteptate!
— Un'e ț-este soțioara,
Če ne-ai făcut surioara?
— Pă cîmpu părăsit

Turci, Tătari nę-au întîlnit
Și pă Stăncuța nį-au răpit.

Și iei a zis:

„Mări tu, cîine spurcat,
Către noi cîn tę-ai legat
S'aduči pă Stăncuța
Pă vară dă patru ori,
Pă iarnă dă noo ori!"

Ș'a scos paloșili și i-a băgat șapte paloșe 'n k'iept. Unu că era mai mic și mai voinic, ș'a aruncat okii pă cîmp

Și vidęa
Și nu credea,
Și vidęa pă sora lor
înflorită ca un bujor.

Ș'a vinit și l-a găsit mort ș'a zis:

„Bună ziua, frați miei,
Șapte puișori dă smei,
Un'e v'este cumnatu,
Če mi-ați făcut bărbatu?"

Și iei a zis:

„L'am mînat în iad d'a-drept
Cu șapte paloșe 'n k'iept".

Tîrleşti—Aceeaşi.

XXXI

Če să-ț spuiŭ dă satu nostru? Ię foarte bine, ię trei calități dă oameni. Uni maį săraăči. Parte din iei moșneni. Uni clăcași — are pămînt mai puțin, doo pogoane, șapte prăžini. Ailalți io mai pricopsiți. Io țiu o g'ită cu parale. N'avem nič islaz: s'a 'mpropitărit oameni din iei. Noi ținem g'itili pă răzoarili oamenilor. Sînt uni care și lę-a vîndut.

Acum ię potrig'it. Da io cu șase prăžini și cu șapte copii če să fac?

Surani — George Mihăilă, 47.

XXXII

Școala! Rămîne tot în trei k'icere. Čine-a mai rămas acu! Pui dă potîrnikie. Alęargă după mięre. Vai dă locașu dă școală!

Surani —Acelaşi.

XXXIII

Și io am fost în rigimentu șaptezdoi Mizil. Nę-a pornit la Cîineni. Pă mine m'a rănit ș'am stat în Alixandria la spital. Nę-a răspins Nemți d'acolo, ș'am plecat la Ploiești, ș'am mers cu re-

tragirea pină la Scobinţi, lingă Hirlău. Primăvara ne-a băgat pă front la Nomoloasa. Pă urmă ne-a trimes la Mărăşeşti. Pă ziua dă şase agustu m'a prins prizioner. M'a adus în Focşani, în lagăr, d'am stat trei zile. Pă urmă 'ntr'un lagăr, îi zice Gălăvanu. O săptămină 'n Giurgieşi. Trei zile'n Ploieşti. Ne-a pornit în Floreşti. Ne-a trimes în Girdoveni. Pă urmă 'n Moreni, lucrători la sonde. Am făcut angajamint. Da am făcut şi bordeie d'a rămas dă moştinire.

Surani — Acelaşi.

XXXIV

Pă timpurile-alea veki, umbla Dumnizieu şi cu Sfîntu Petre pă pămînt. Şi s'a făcut ca doi unkieşi bătrini, cu bărbi albe, colo... A plecat pin sat. Dac'a plecat a nemerit la o casă di om sărac. I-a apucat siara acolo. Şi s'a rugat: „măi nenicule, creştine, daţi-ne ceva să mîncăm, că sintem morţi di foame"! Omu ce-a zis? „Moşicule, n'avem decît o mieluşică, s'o tăiem p'aia să v'o dăm să mîncaţi". Şi să duce la nevastă şi-i spune: „nevastă, uite, să tăiem mieluşica aia, s'o dăm la unkieşi, că sînt nişte creştini morţi dă foame." A tăiat mieluşica, a făcut fiertură. A mîncat moşi ăştija. Dipă ce-a mîncat zice:

— Ce-ai vrea să ai pă lumea asta?

— Ce să vreau, moşicule! Nu vreau nimic decît cîn vine călători d'ăştija, s'am şi io ce să le dau să mănînce.

— Mai creştine, uită-te pă cîmpu-ăsta — un cîmp dă v'o şaizeci dă pogoane. Să ai şi tu, toată sămănătura să b'ie a ta.

Iel ce-a zis? „Bodaproste, moşicule! Mulţumesc lui Dumnizieu".

S'a pus omu, a secerat grîu, l-a trierat. Belşug mare. A trecut v'o doi ani di zile. La doi ani s'a făcut bojer. Şi iera cu lume multă la arman (un să strînge strînsura cîmpului).

În timpu-ăla ş-aduce Dumnizieu aminte: „Petre, hai să mergiem la omu-ăla săracu". Şi să face iar unkieşi bătrîni. Merge pă uşţa. Vede un creştin: „măi nene, o vrea bojeru să ne dea ceva să mîncăm? Ca sîntem şi noi ostenîţi şi flămînzi!" Omu zice: „să-l întreb pă bojer... Bojerule, zică nişte creştini, să le dai să mănînce". Bojeru ce zice? „Bucatili să face cu munca, nu să mănîncă de-a-gata. Dă-le un snop di grîu, să-l bată, să-l fiarbă."

L-a adus la unkieşi. Unkieşi l-a luat şi l-a pus în mijlocu şuşelii. A disfăcut snopu, l-a 'nălţat. A scos un kibrit şi i-a pus foc. După ce-a ars paili toate, a rămas grîu, cum ie auru, jos. Omu-ăsta a stat acolo. Cum a văzut, s'a dus fuga la bojer: „ie o minune, hai

să vezi". Și s'a ujtat acolo cum a ars paili: „videți voi, proști ce sîntem noi; niște nokieși, și mai pricepuți ca noi".

Avia doo sute di oameni. Ice: „toată lumea să să lase di lucru, să ia cîti-un tăčiune di foc, să puie foc la toate stogurli". S'a pus foc. S'a dat Dumnizieu un vînt, ș'a luat și cenușa, ș'a rămas pămîntu ars. Și l-a lăsat pă rumîn tot cum iera la 'nčeput.

Dumnizieu a dat,
Dumnizieu a luat;
Hie numili Domnului
Binecuvîntat!

Starkiožd — Liță Popescu. 82

XXXV

A fost un bojerů. Și bojeru ăsta n'a avut copii. Mai tîrziu i-a dat Dumnizieu un copil. Așa di părere bună, če-a zis iel? „Să ascult la Ursitori! Să vidiem če zičo".

A stat noaptea la Ursitori. S'a vinit trei fimei. A dintîi če-a zis? „Să-l fačem bojerů tot ca ta-su, să stăpînească moșioara, să h'ie voinic di treabă!" Hailantă i-a spus că să-l facă or învățător, or priot. Ha di pă urmă zice: „io zic să-l trăzniască Dumnizieu în cutare zi, în cutare vrieme".

Hei! če face bojeru? Începe iel să plîngă. Îl dă la școală. A 'nvățat carte la fel di fel dă limbi, să h'ie 'nvățat. Băiatu s'a străinat. Dipă če s'a's în străinătate, a trecut anu să-l trăzniască. S'a trimes ta-su publicații, unde-o h'i să h'ie, să g'ie 'n cutare zi. Dipă če-a trimes ta-su a zis: „poate-i fačo čeva să nu-l trăzniască Dumnizieu". Și face bojeru ăsta o casă di h'ier dă doo deșle, să scape di trăznet. Dipă če-a isprăv'it casili, iaca și băiatu g'ine-acasă. Întreabă:

— La če m'ai kiemat?

— Uite, tată, tu ești ursit să te trăzniască. Iote, am făcut casa asta di h'ier.

Așa băiatu a zis: „tată, n'ai minte! rău mă podepsești! Cu čin te pui? cu Dumnizieu?" Și če-a făcut? Ta-su zičea: „Bagă-te 'n casă!"

Băiatu a luat o carte di rugăminte ș'un scaun ș'o masă și s'a dus pă cîmp diparte. S'a pus scaun ș'a 'nčeput să să roage și 'ngienunkia acolo: „Doamne, iartă-mă". Plîngea și să ruga. Cîn a vinit un nor, așa, un trăzniet. S'a 'nčeput a sfulgera ș'a trăzni, ș'a spulberat casili, le-a făcut praf. Și s'adunase lumea, să vază cum îl trăzniește. Iar iel în cîmp și să ruga: „Doamne, iartă-mă!" S'a scăpat netrăznit.

Și d'atunči io di Ursitori nu mai țiu socoteală.

Starkiožd — Același.

XXXVI

Pă culmiţa djalului,
Djalului Ardęalului,
Primblă-mi-să, čin să plimbă!
Savai Ģiţă Călănuţă
Şi cu-a lui dalbă mîndruţă,
Cu doişpče calfraşi,
Incărcaşi di galbinaşi.
Dari Ģiţă če-m zičęa
Pă culmiţă cîn ieşęa?
„D'aţio, mîndruţo, fa,
Io dă cîn mi lę-am luat
Tu cîntic nu mi-ai cîntat!
Ia cîntă-m tu cînticu,
Că mi-e drag ca sufletu!"
. . . .

Fa, fa, fa mîndruţo, fa,
Ia sumete mînici largi
Şi 'mpleteşte la colači,
La colači din patru saci
Ş'o prescură
Dintr'o kilă
Ş'un covrig
Dintr'un mertic".
Da mîndruţa če-m făčia?
Mînici largi că sumitęa
Şi la socri că-m plecą,
Şi la socri
Piste codri,
Şi la naşi
Piste oraşi.
D'ali Ģiţă ce-m graia?
„Fa, fa, fa mîndruţo, fa,
Ia cîntă-m tu cînticu,
Că mi-e drag ca sufletu!"
Da mîndruţa če-m făčea?
Di grabă 'nčepe-a cînta,
Păunaşu auzia,
Păunaşu codrului,
Puterea voinicului,
Di grabă c'o auzia
Şi la dînşi că vinęa:

„Dari, Ghiță, dumneata
Nu ți-e dragă lupta?"
Dari Ghiță ce-mi zicea?
„Ba 'n luptă să ne luptăm,
Că lupta ie cu dreptate,
Dela Dumnizieu lăsată".
Și la luptă să lua.
Cin fu soarili 'n kindie
Fuse-o luptă cu mînie.
Dali Ghiță ce-mi zicea?
„Fa, fa, fa mîndruțo, fa,
Ia sai tu, nu mă lăsa,
Că mi s'a rupt brîneții
Și mă biruie lotrețu".
Da mîndruța ce zicea?
„Ia, dați voi dă vă luptați.
Cari mi-ți birui
Tot d'un bărbățel mi-ț fi".
Dari Ghiță ce-mi făcea?
Di grabă să necăjea,
Pă lotreț mi-l învîrtia
Și 'n pămînt ca-l îngropa
Și la mîndra să ducea
Și pă ia mi-o judica.
Dari mîndra ce zicea?
„Dalei, Ghiță Cătănuțu,
Să hi'ij tu la mîna mea,
Cum sînt io la mîna ta,
Di grabă gîtu ți-aș taia".
Da Ghiță cin auzia
Paloșu 'n mînă-l lua
Și pă mîndra o taia,
Și ciopăți c'o făcea,
Și 'n dăsagi că mi-o așaza,
Și la soacră-sa pleca.
Acolo dac' ajungea
Și din gur 'așa grăia:
„Ține, maică, carne grasă
Dila mîndra cea frumoasă!
Las 'o, maic', așa să pață,
Ca i-a fost mintea proastă".

Starkiojd — Acelaș

XXXVII

Sîntem şi noi cam greuleţi dă anj. Avem v'o obzeči şi doj. Ia să bęaų g'inu ăla, să văz nu slomuesc cînticu? Ca cîn aş g'iea aşa le spuj.

Starkiozd — Acelaşi

XXXVIII

— Foaje verde matostată,
Oltule, rîu blestematŭ,
Ce g'ij aşa tulburatŭ?
Orj v'un mal s'aų tulburatŭ
Orj la matcă ţi-aų ploatŭ,
De g'ij aşa tulburatŭ.
Şi la malurj tot tę-arunčj
Cu plag'ij şi cu butučj,
Cu capestre de caj murğj,
Cu caftane de voiničj?
— Mări, la matcă n'a ploat
Şi o luptă s'a fost dat,
O luptă dă voiničj,
Če iera călări pă caj murğj
Şi'n strîmtoarea Oltuluj
S'a'nkis calęa drumuluj
Şi strîmtoarea s'a stricat
Şi lupta aşa s'aų fost dat:
Apa Oltuluj s'a roşit
Di sîngele če s'a vărsat
Pentru munţi care i-am apărat.

. . . .

Căprioară aurioară,
Nalţa-te 'n doo pičioare
Şi roade codru pă poale
Să-m văz matca Oltuluj,
C'astă iarnă am înjernat
Într'un bordej sfărîmat,
Fără uşe, fără foc,
Numa munţi să stea pă loc.
Unde Oltu să coteşte
Şi sgarili cîn lučeşte
Aluniţu înverzeşte,
Hajdučj caj potcovieşte
Şi la luptă să găteşte.

Starkiozd — Dumitru Preotu Cristea, 64

XXXIX

Odat'a fost doj oameni bătrînj. Și muncindă iej la locu lor, a găsit o comoară. Dipă če-a 'mbătrînit, če-a zis iej? „Să-j dučem în pădure, că sînt niște borturj di copac". Cărîndă bani, a auzit o păsarică cîntîndă:

Čine strînge nu mănîncă,
Čine strînge nu mănîncă.

Iel a vinit acasă la babă și i-a spus: „babo, ioto če-m cînta o păsarică, cîn mă dučiam la bortura". Da baba: „Unkiaș, ia s'o 'ntrebi tu, mă: da čine mănîncă?" Atunčia unkiașu a'ntrebat: „da čine mănîncă?" Păsarica a răspuns: „Nan Ban, fičioru lu Stan Măčilaru din Țărigrad". Dipă asta, pămîntu undę-a făcut bortura a fost slab, s'a plecat și s'a rupt, și s'a dus în gîrlă copacu. Gîrla vinindă mare — cum a fost potopu la noi anę-ăsta —, s'a dus cu iel . . .

Vinindă unkiașu cu baba, a găsit ruptură, n'a maj găsit copacu. Ș'a luat iej pă ap'aja încolo, ș'a mers pînă la Țărigrad. Acolo a auzit di Nan Ban, fičioru lu Stan Măčilaru din Țărigrad. Ș'a găsit copacu cu bani. Ăla a fost om bogat, ș'a tras copacu la iel, dacă l-a găsit pă gîrlă. Iej s'a făcut ca cerșători și unkiașu și baba. I-a ținut ăla trej zile pă mîncare. Iej șezîndă, dipă če-a 'mplinit trej zile, če-a spus unkiașu? „Domle, io vręau să stau la mneavoastră slugă, să mă puje să tai lemne 'n curte". Iar propitaru če-a zis? „Nu, moșule, io am oameni tinerj, nu om bătrîn ca mneata!" Da unkiașu če-a spus? „Domnule, io am aičj o bănuială". Atunčia domnu Nan l-a 'ntrebat: „Ce bănuială ai, moșule?" „Io cînd am fost în vremea mea, am avut nițel bani, munčiți, găsiți, cum am putut și io să-j agonisesc, și i-am cărat pă bortura copaculuj ăstuja. Ș'acum vroju să taju copacu să videm maj ie bani"? Atunčia domnu Nan i-a dat voie unkiașuluj ș'a tăjat copacu, unę-a știut că ie bani. Ș'acolo a găsit o sumedenije di bani di aur. Unkiașu dipă če-a văzut bani i-a spus: „domle — cum o hi zis atunčj — domle, bani ăștija sînt ursiți pă numili dumitale, că pă cînd io îi căram în ăst copac așa-m spunęa o păsărică „că čine strînge nu mănîncă". Cînd am întrebat-o că čine mănîncă mi-a spus că mneavoastră trebuje să-j mîncați, că sînteți Nan Ban, fičioru lu Stan Măčilaru din Țărigrad".

Vrînd omu să-j dęa čeva unkiașuluj, iel n'a vrut să ia niči unu, pentru că Dumnizjeu a zis că nu ie ai lor bani, sînt ai ăluja carę-a fost ursit.

Atunčea ăla cu cocoana luj: „če ie dă făcut?" A făcut un cuptor di pîjne și 'ntr'o pîine frumoasă a pus o mînă di aur ș'a

dat-o ca s'o aivă di mîncare. Iei, ca oameni bătrîni, ce-a zis? „Noi, babo, n'o s'o putem mînca, că n'avem dinți". Mergîndă pă drum a găsit un plugar ș'a zis: „dă-ne mămăliguța, să-ț dăm pîine, că noi n'avem cu ce-o roade." Și plugaru văzîndă pîinea frumoasă ce-a zis?: „fă, femeie, s'o ducem plocon la nașu". Și nașu iera tot Nan Ban, ficioru lu Stan Măcilaru, din Țarigrad. Ș'așa a făcut. Mergîndă cu pîinea ca plocon, cum a văzut-o a cunoscut-o.

Ș'atuncia a cunoscut că ie puterea lu Dumnizieu în casa lui, di i-a dat atîta avere, ș'a mulțumit lu Dumnizieu că tot ce-a fost ursit di sus s'a 'mplinit pînă jos.

Starchiojd — Iancu Kișculescu, 68

Alexandrina Istrătescu

GLOSAR MEGLENO-ROMÎN

I

Glosarul acesta cuprinde, pe lîngă toate cuvintele din textele publicate [1], şi acelea pe care le-am putut culege dela referenţi. Am ţinut să reproduc toate formele care presintă un interes din punctul de vedere lexical sau morfologic, cuvintele des repetate în texte au fost trecute în glosar cu un număr limitat de exemple. Fiecare termen e însoţit de explicaţia lui şi, acolo unde s'a putut, de corespunzătorul său aromîn, dacă presenta un interes. Între parantesele [ ] s'a dat etimologia cuvintelor de origine bulgară sau turcească, de care ne vom ocupa mai de aproape în studiul ce va însoţi această lucrare.

Cifrele mari indică numărul textului, cele mici (aşezate ca exponenţi), paragraful, însemnat în text între paranteze.

Cuvintele tipărite greşit în texte au fost redate în glosar sub forma corectă.

La numerotarea textelor s'au strecurat cîteva erori şi anume: în loc de XLVI s'a tipărit LVI, în loc de LXXII şi LXXIII s'a cules greşit LXXI şi LXVII. Abreviaţiunile întrebuinţate sînt:

adv.	adverb(ial)	*m.*	masculin
ar.	aromîn	*N.*	Nănte
bg.	bulgar	*ngr.*	neogrec
C.	Cupa	*npr.*	nume propriu
dat.	dativ	*Oş.*	Oşini
dim.	diminutiv	*part.*	participiul
expr.	expresiune	*pf.*	perfectul
f.	feminin	*pf. cp.*	perfectul compus
H.	Huma	*pl.*	plural
ind.	indicativul	*pr.*	present
loc.	locuţiune	*sbj.*	subjonctivul

[1] În vol. I (pag. 261-285) şi II (pag. 100-128) ale revistei.

imper.	imperativul	*sg.*	singular
impf.	imperfectul	*tc.*	turcesc
intj.	interjecţie	*tr.*	trecut
Lm.	Liumniţa	*v.*	vezi
Ln.	Lunzini	*viit.*	viitorul

A

A! *intj.*: 27^{5}, 73^{1}.

ą, *al*, *a*: ą lu un popă 21^{1}.

abă, *flanelă*; *aba*: 3$^{8.9.11}$; aba 3$^{1.7.11}$; — *pl.* abi 3^{9} (*ar.* abă) [*bg.-tc.* aba].

abár, *negustor de flanelă* [abă].

abecedár, *cuvînt romînesc „abecedar“*: 6^{7}.

ąbér, *veste, ştire*: 8^{2}, 19^{5}, 51^{10}; ąberu 20^{1}; — *pl.* ąberă (*ar.* hăbari) [*bg.-tc.* haber]; *cf.* air.

ac^{1}, *ac*: 51$^{19.22}$, 72$^{1.2}$; acu 72^{2}; — *pl.* aţi.

ac^{2}, *drept, dreptate*: ţiata-i m'eu ac, *acesta e dreptul meu* (*ar.* hak'e) [*bg.-tc.* hak].

ącăiri, *a se trudi*; — *ind. pr.* mi ącăjes.

acmó (*Lm.*), *acum*: 38$^{2.10.14}$, 64^{20}; *cf.* cmo.

acmóia (*Lm.*), *adineauri*; *cf.* moia.

ącniri, *a lovi*; *a împinge*; *a apăsa*; — *ind. pr.* ącnes.

acrețá, *acrime*.

ácriścu, *acrişor*.

acrimi, *acrime*.

acru, *acru*; — *f.* acră; *pl. m.* acri, *f.* acri.

acrúncă(r), *acrişor*.

ácşios, *vrednic, demn*: 5^{2} [*gr.*].

acú, *dacă*; *deşi*, *cu toate că*: 2^{6}, 8$^{1.4}$, 9$^{4.6}$, 31$^{1.8}$ [*bg.* akó].

ądét, *datină, obicei*: 34, 36, 40^{1}, 61^{4}; adetu 35, 36, 40^{2}, 62$^{1.5}$, 63; — *pl.* adetur 2^{9}, 10^{10}, 63^{24}; adeturli 64^{1} (*ar.* adeti) [*bg.-tc.* adet].

aflu(m), *v.* flari.

aftari, *atare, astfel de*; — *pl.* aftor, ftor; *cf.* tari.

agru, *ogor*, *ţarină*; *cîmpie*: 1^{10}; 8^{1}, 38$^{1.6}$, 41^{1}, 42^{1}, 43; *pl.* agri 1^{10}, 52^{5}; agrili 1$^{5.6}$, 31^{2}, 38^{1}, 43.

ágąba, *oare? au doară?* [*bg.-tc.* ágeba].

ąheiă, *bucătar* (*ar.* ahéi) [*bg.-tc.* aheiia].

ąheiniță, *bucătărie* [*bg.* aheinica].

ai^{1}, *v.* veri.

ai^{2}, *aide!* 13$^{1.2}$, 25^{4}, 28$^{15.19}$, (*ar.*) [*bg.* ai].

ai^{3}, *v.* iri.

ajăr, *v.* ajor.

aidi, *aide!* 27^{7} (*ar.* aidi, haidi) [*bg.* aide].

aidiț, *aideţi* [*bg.* aidete].

aigur (*Os.*) *armăsar* [*bg.-tc.* aigur]; *cf.* iagor.

ajor, *grajd, staul*; (*H.*) ajăr; — *pl.* ajoră [*bg.-tc.* ahăr].

air, *folos, bunătate*: 28^{8}; — ţi

air aį din țista lucru? — air abér, *veste:* ți air abér duț? *(ar.* hăiri) [*bg.-tc.* hair].
airliă, *noroc; norocos:* om airliă, *om norocos* [*bg. tc.* hairlija].
al, *hal:* qn ți al ai, *in ce hal e;* — *suferință, boală:* am un al, *sufăr de ceva (ar.* hală, hali) [*bg.-tc.* hal].
al, *il:* $72^{1.3}$, $73^{1.2.3.4}$; — l: 72^{1}, 73^{5}.
alái, *fiind că:* 2^{8} [*tc.* alai].
alainkă *(Lm.)* = alqitcă [*bg.* alainka].
ąlăiri, *a pipăi, a orbecăi, a bijbii:* — *ind. pr.* ąlăes [*bg.* halam].
ąlqitcă, *femeie din casă, îngrijitoare de copii;* — *pl.* ąlqitk'i [*bg.-tc.* alaika].
alát, *unealtă, sculă:* 40^{2}; — *pl.* ąlatur *(ar.* hălati) [*bg.-tc.* alat].
alb, *alb:* $3^{1.4.9.11}$; — *f.* albă 3^{2-11}, $4^{3.5}$; *pl. m.* al'b 18^{1}, *f.* albi; — *(U. Lm.)* alp 64^{12}, *f.* albă, *pl. m.* ailp 53^{15}, *f.* albi 51^{24}, 52^{1}, 53^{14}; — *(H.)* albu, *f.* albă, *pl. m.* al'bi 60^{5}, *f.* albi.
albcic, *albicios.*
albeță, *albeață; albul ochiului: albuș (de ou).*
albicăv, *albicios.*
albină, *albină:* albina 61; — *pl.* albińi.
albinar, *albinar, crescător de albine.*
albinárnic, *muscărie, albinărie (colect.).*
albiri, *a albi, a nălbi;* — *ind. pr.* albes.
alfa-vita, *alfabetul:* 5^{1}, 6^{1}.
alíz, *tocmai:* 3^{8}, 38^{11}; aliz tari, *întocmai, la fel:* 22^{1}.
altąlęc, *monedă de argint în valoare de 6 groși:* 64^{2}; — *pl.* altąloț 23^{2} [*bg.-tc.* altлk].
altar, *altar;* — *pl.* altară.
alvă, *halva:* 64^{12}; alva 21^{2}, 64^{14}; alvăl'ą 64^{11} [*bg.-tc.* halvá].
al', *usturoiu:* 62^{2}.
al'i, *ii (dat. sg.):* 2^{7}, 5^{1}, 6^{1}, $7^{1.5}$, 8^{1}, $9^{3.4}$, 10^{7}, 25^{2}; — l': 6^{2}, 8^{1}, 10^{4}.
ąl'a, *ii (ac. pl.):* $73^{1.2.4}$;
am, *v.* veri.
ąn, *v.* qn.
áma, *dar, însă:* 1^{10}, $2^{4.6.8}$, 3^{9}, 5^{2}, $6^{2.5}$, 9^{1} [*bg.* ama]; *cf.* ami.
ąmác, *prost;* — *pl.* amaț [*bg.-tc.* ahmak].
aman, *aman!* 27^{7}, $28^{1.5}$ *(ar.* aman) [*bg.-tc.* amanъ].
amąnet, *amanet;* — *pl.* amąnetur *(ar.* amănetį) [*bg.-tc.* amanetъ].
ąmbąligari, *a se băliga:* — *ind. pr.* mi ąmbalig.
ąmbar, *hambar:* 56; — *pl.* ambară [*bg.-tc.* ambar].
ąmbărliviri, *a ameți;* — *ind. pr.* ąmbărlives [bărliv].
ąmbitari, *a îmbăta;* — *ind. pr.* (mi) ąmbet; —
ąmbitărniri, *a îmbătrîni;* — *ind. pr.* ąmbitărnes.
ąmbităter, *îmbătător.*
ąmbitătură, *îmbătare, beție.*
ąmbrumari, *a se îmbolnăvi păscînd pe brumă (vorb. de oi).*
ąmbudari, *a înțepa cu acul;*

a înghimpa; — *ind. pr.* ambod, ambox, ambodă. ambodom...; (*C. Lm.*) ambor, ambos, ambodă...; — *impf. 3 pl.* 'mbudau 25[20] [bod].

ambunătățori, *a îmbunătăți;* — *ind. pr.* ambunătățos.

amburori, *a se lupta;* — *ind. pr.* mi 'mburos [*bg.* borja].

ámi, *dar, însă (în prop. interogative):* 28[1] [*bg.* ami]; *cf.* áma.

amin, *amin.*

amnari, (*H.*) imnari, *a umbla;* — *ind. pr.* (*Ln. C.*) ámnum; ámniș; amnă...; (*Oș.*) ámnăm; ámnăș; amnă...; (*Lm.*) amnu; amni; amnă...; (*H.*) imnu; imni; imnă...; *3 pl.* amnă 1[9], 25[10]; — *impf. 3 sg.* amnă 27[7]; imna 72[4]; *pf. 3 sg.* amnu 38[9 11 13 14]; — *viit. 2 sg.* să amniș 1[1]; — *sbj. pr. 1 sg.* să amnum 27[7]; — *imper. 2 sg.* amnă 28[21].

amparari, *a împunge cu coarnele;* — *ind. pr.* ampar.

ampartori, *a împărți; a deosebi; a alege;* — *ind. pr.* ampartos și ampart; *3 sg.* 'imparțaști 64[30]; — *sbj. pr. 3 pl.* s'la amparță 28[17].

ampidicari, *a împiedeca, a pune piedecă (calului);* — *ind. pr.* ampedic.

ampiracăc, *dim.* ampirat.

ampirat, *împărat:* 51[21]; ampiratu 25[18], 28[14 15]; 'mpiratu 25[17], 28[17]; lu 'mpiratu 26[11 13 14]; — *pl.* ampirați 28[10 18]; 'mpirați 28[17].

ampiratesc, *împărătesc:* 28[16]; — *f.* 'mpiratescă 25[21].

ampiratesă, *împărăteasă.*

ampiratești, *împărătește.*

ampiratícă, *dim. împărăteasă.*

ampiratiță, *împărăteasă.*

ampiratol'a, (*H.*) ampirățăl'a, *împărăție.*

ampitumiri, *a îmblînzi;* — *ind. pr.* ampitumes [pitom].

amplin, *plin:* 64[25 30]; — *f.* amplină 53[13]; *pl. m.* amplíń, *f.* amplini.

amplitiri, *a împleti;* — *ind. pr.* amplites; *3 pl.* 'mplites 1[9], 3[9 11]; — *part.* amplititi 1[5] [*bg.* pletja].

ampl'ari, *a umplea; a împlini;* — *ind. pr.* (*Ln. C.*) ámpl'am; ámpliș; ámpl'a 10[7], și ampl'a 11[12]...; (*Oș.*) ámpl'am; ámpl'aș; ampl'a 37[1]...; (*Lm.*) ampl'u; ampl'i; ampl'a 63[27]...; — *pf. 3 sg.* ampl'a 28[9]; *3 pl.* ampl'ară 28[20]; — *pf. cp. 3 sg.* ampl'at au 21[2]; — *sbj. pr. 3 sg.* să si ampl'a 27[4].

amprășcăiri, *a (se) împrăștia;* — *ind. pr.* amprășcăes [*bg.* praskam].

amprostari, *a ridica în picioare, a așeza drept; a înfige; a înțepeni;* — *ind. pr.* amprost; amprost; amprostă 26[7]; amprustom... (*ar.* nprostari).

amputori, *a împuți;* — *ind. pr.* amputos și amput.

ampuvinit, *veștejit:* 42.

an[1], *an:* 5[1]; anu 8[9], 51[18]; — *pl.* ań: 1[4], 2[6], 6[1], 7[5]; — ṭista an, *estan;* — *adv.* an, *anul trecut:* 53[9].

an[3], *han;* — *pl.* anur (*ar.* hane) [*bg.-tc.* han].

an, *în:* 1[1,2,3,10], 2[5], 6[1], 7[5]; an an, *pe an:* 5[1]; an Pașt 5[2]. — 'n 6[2,3], 25[17,18]; — ạm (patur) 50[5].

Anadól, *Anatolia, Asia mică; locuitor din Anatolia:* 2[5]; — *pl.* Anadol'il' 2[5].

Anadulia, *Asia mică.*

ancạ, *încă:* 1[5], 2[3,4,7], 7[1], 9[1], 10[1,5], 18[9], 19[5,10], 22[1]; — 'ncạ 25[14].

ạncălar, *călare;* — *pl.* ancạlar 64[19].

ạncạlicari, *a încăleca;* — *ind. pr.* ancalic; ancaliț; ancalică 64[11,12]; *3 pl.* ancalică 64[21]; — *impf. 3 pl.* 'ncạlicau 21[8]; — *pf. 3 pl.* ancạlicară 28[17].

ạncạlicătură, *încălecare.*

ạncạlțămint, *încălțăminte;* ancalțămintu 1[5]; — *pl.* ancạlțămintį.

ancạlțari, *a (se) încălța;* —*ind. pr.* mi 'ncalț; ți 'ncal'ț; *3 pl.* si 'ncalță 1[5], 3[10].

ạncạlțătură, *încălțare.*

ạncạlʒătură, *încălzire.*

ancạlʒąri, (*H.*) ancalzări, *a (se) încălzi;* — *ind. pr.* ancạlʒos, (*H.*) ancalʒăs.

ancạperi, *a încăpea, numai în cîteva expresiuni ca:* nu mi 'ncapį locu, *nu mă încape locul.*

ancạrcari, *a încărca;* — *ind. pr.* ancarc; — *impf. 1 pl.* 'ncạrcam 22[1]; — *pf. 3 sg.* si 'ncạrcọ 25[10]; *3 pl.* ancạrcară 21[1].

ancạrcată, *grea, însărcinată:* 40[6,7].

ancạrcatọră (vită –), *animal de povară (cal, măgar).*

ancarcạtură, *încărcare, încărcătură.*

ancl'idiri, (*Lm.*) anclidiri, *a închide;* — *ind. pr.* (*Oș. Ln.*) ancl'id; ancl'iz; ancl'idį; — (*C. H.*) ancl'it; ancl'is; ancl'idį; — (*Lm.*) anclit; anclis; anclidį; *3 pl.* anclit 64[10], 'nclit 64[11]; — *pf. 3 pl.* ancl'isiră 25[1]; — *sbj. pr. 1 pl.* să 'ncl'idim 25[5]; — *part.* anclisă 62[4], 64[14].

ancl'igari, *a închega;* — *ind. pr.* ancl'eg; ancl'ez; ancl'agă; — (*C. H.*) ancl'ec; ancl'es; ancl'agă; — *part.* ancl'igat 10[5].

ancl'igătură, *închegătură.*

ancl'inăciunį, *închinăciune, salutare; compliment.*

ancl'inari, (*Lm.*) anclinari, *a se închina (înaintea cuiva);* — *ind. pr.* mi 'ncl'in; ți 'ncl'in; si 'ncl'ină 51[10]; — (*Lm.*) mį 'nclin; ți 'nclin; si 'nclină 64[3,4,10].

ancl'ucari, *a încuia;* — *ind. pr.* 'ncl'uc 35; *3 pl.* 'ncl'ucạ 35; — *sbj. pr. 3 sg.* si li si 'ncl'ucạ 35 [ul'uc].

ancóla, *încolo:* 10[5], 25[11]; mai ancola 27[9]; mai 'ncola 25[9,10]; di ca ancola, *de aci înainte:* 64[10].

anco, *încoace:* 10[5]; *comp.* co.

ancot, *încît* 38[10].

ancoțį, *încoace.*

ancreștiri[1], *a crește; a răsări;* — *ind. pr.* ancresc; — ancreștį sorlį, *răsare soarele;* sorį 'ncreștį 25[12].

ąncreștiri[2], *răsărit* : la 'ncreștire sorli 1[2-1]; di 'ncreștire 1[7].
ancreștiri[3], *a încălzi* ; — *ind. pr.* ancresc.
ancrilitat, *cuminte, înțelept*.
ąncupĭari, *a încheia copcile;* — *a prinde de chiotori;* — *ind. pr.* ąncopĭ; *3 sg.* li 'ncopĭą 3[2]; si 'ncopĭą 3[1-10]; — *inf.* di 'ncupĭare 3[7] [copĭą].
ąncurișnari: *a se găinăța* [*cf.* curișniță].
ancurunari[1], *a cununa; a încununa;* — *ind. pr.* ancurun: *3 sg.* si ąncurunâ 64[2]; *3 pl.* si ąncurunâ 30; — *sbj. pr. 3 sg.* s'la ancurunâ 64[10].
ąncurunari[2], *cununare* : 'ncurunari 63[27].
ąncuscrari, *a se încuscri;* — *ind. pr.* mi ąncuscru; — *sbj. pr. 3 sg.* să si ąncuscrâ 19[1].
ąncĭnușari, *a presăra cu cenușe, a tăvăli în cenușe;* — *ind. pr.* ąncĭnuș; *3 sg.* ąncĭnușâ 62[1].
ąndapari, *v.* dapari.
andiozurari *a înconjura;* — *ind. pr.* ąndinzur; *1 pl.* ąndinzurąm 39[2].
ąndirezíri[1], *a drege; a însoți; a trage pe sfoară;* — *ind. pr.* (*Ln. Oș*) ąndireg; ąndirez; andirezi; — (*C. Lm. H.*) ąndirec; ąndires; ąndirezi; *3 pl.* 'ndirec 64[11]; — *pf. 2 sg.* 'ndiriseâ 27[9]; — *sbj. pr. 3 sg.* s' la ąndirecâ 52[9].
ąndireziri[2], *însoțire*: 'ndirezire 64[41].
ąndisari, *a îndesa;* — *ind. pr.* ąndes.
ąnditari, *a se împrumuta:* — *ind. pr.* mi 'ndet.
andrept, *de-a-dreptul*.
andreąâ, *andrea;* — *pl.* andreli (*ar.* andreaąâ).
ąndriptari, *a îndrepta:* — *ind. pr.* andrept.
ąnfașari, *a înfășa; a înfășura: a naște:* — *ind. pr.* ąnfaș; *3 sg.* ąnfașâ, 62[1].
ąnfășătură, *înfășare*.
ąnfisizari (*Oș. C.*), ąnvisizari (*Lm.*), *a visa:* *pf.* ąnfisizai (*Lm.* anvisizai) un vis.
ąnflămunʒori, *a flămânzi;* — *ind. pr.* ąnflămunʒos.
ąnflari, *a umfla;* — *ind. pr.* (*Ln. C.*) ánflum; ánfliș; ánflâ; — (*Oș.*) ánflăm; ánflăș; ánflâ; — (*Lm. H.*) anflu; anfli; anflâ; *3 pl.* anflâ 64[7-9]; — *part.* ąnflatâ 70.
ąnfricari, *a se speria, a se înfricoșa;* — *ind. pr.* mi 'nfric.
anfrigurari, *a avea friguri;* — *ind. pr.* mi 'nfrigurâ.
ąnfrunʒori, *a înfrunzi;* — *ind. pr.* anfrunʒos.
ąnfurliri, *a înflori;* — *ind. pr.* ąnfurles.
ąngâ, *lângă*: mi dus ąngâ tati.
angălbiniri, *a îngălbeni;* — *ind. pr.* ąngălbines.
angąnari (*C.*), *a momi* (*oile, porcii, etc.*); — *ind. pr.* angąn.
angardiri, *a îngrădi;* — *ind. pr.* angardes; *3 sg.* ąngardeşti 10[9]; — *part.* ąngardită 31[11]; 'ngarditi 1[8] (*ar.* ngărdiri).
angarąia, *clacă:* — *pl.* angarąiur (*ar.* angărie) [*bg.-tc.* angarija].

ąngiiri, *a învia;* — *ind. pr.* angies; — *pf. 3 sg.* angii 2^{1}, 39^{1}.

ángil, *înger (ar.* angil) [*bg.* angelъ].

ąnglaviri, *a se băga la stăpîn, a se năimi;* — *ind. pr.* mi 'nglaves; *cf.* glaviri.

ąngl'itari, *(Lm.)* ąnglitari, *a înghiți;* — *ind. pr.* ąngl'it; *(Lm.)* ąnglit.

ąngl'ităturā, *înghițiturā.*

ąngl'ițari, *a îngheța;* — *ind. pr.* ąngl'eț.

ąngl'ițăturā, *îngheț.*

ąngrašari, *a îngrășa;* — *ind. pr.* ąngraš; *3 sg.* ąngrašā 51^{23}.

ąngrašăturā, *îngrășare.*

ąngrąžǫri, *a asmuța, a îndîrji cînii;* — *ind. pr.* ąngražos; — *imper. 2 sg.* nu la 'ngražǫ 51^{10}.

ąngricari, *a cîntări greu, a trage mult la cîntar; a rămînea greu;* — *ind. pr.* ąngrec.

ąngrupari^{1}, *a îngropa;* — *ind. pr.* ąngrop; *3 pl.* 'ngropă 60; — *impf. 1 pl.* 'ngrupam 22^{2}; — *pf. 3 sg.* ąngrupǫ 25^{20}, 'ngrupǫ 25^{14}; — *part.* ąngrupați 22^{2}.

ąngrupari^{2}, *îngropăciune.*

ąngrušari, *a îngroșa;* — *ind. pr.* ąngroš; — *pf. 3 sg.* ąngrušǫ 25^{14}.

ąngunisiri^{1}, *a (se) grăbi;* — *ind. pr.* ąngunises, mi 'ngunises; *3 sg.* si 'ugunisęști 45^{2}.

ąngunisiri^{2}, *grabă.*

ąnk'itiri, *a împodobi;* — *ind. pr.* ąnk'ites; *3 pl.* ąnk'ites 64^{n} [*bg.* kitja]; *cf.* k'itcusiri.

ąnlošǫri, *a se îmbolnăvi;* — *ind. pr.* mi 'nloš; — *pf. 3 sg.* si ąnlošǫ 47^{3} [loš].

ąnmară (*C.*), adj (invar.) *amar.*

ąnmărari, *a amărî;* — *ind. pr.* ąnmăroș; — *part.* ąnmărat.

ąnmirusiri *a mirosi, a da un miros plăcut;* — *ind. pr.* ąnmirusęs; — *impf. 3. pl.* ąnmirusęu 25^{14}.

ąnmulțǫri, *a înmulți;* — *ind. pr.* ąnmulțos.

ąnmul'ari, *a muia;* — *ind. pr.* ąnmol'; — *sbj. pr. 3 sg.* să si 'nmǫl'a 11^{2}.

ąnmurțǫri, *a amorți; a stre-pezi;* — *ind. pr* ąnmurțos; *3 pl.* 'nmurțos 51^{5}.

ąnmuțǫri, *a amuți;* — *ind. pr.* ąnmuțos.

ąnnudari, *a înnoda;* — *ind. pr.* ąnnod.

ąnnuntru, *înăuntru:* 26^{1}, 38^{11}, $64^{7,16}$, 66^{1}.

ąnrăiri, *a se supăra;* — *ind. pr.* mi 'nrăes.

ąnrušănari, *(C. Os.)* ąnrušunari, *a rușina;* — *ind. pr.* ąnrušon, *(H.)* ąnrušin; *cf.* rušunari.

ąnrušǫri, *a roși;* — *ind. pr.* ąnrušos.

ąnsănătušǫri, *a se însănătoși;* — *ind. pr.* mi 'nsănătušos.

ąnsarari, *a săra;* — *ind. pr.* ąnsar.

ąnsiptăviri, *a răguși;* — *ind. pr.* ąnsiptăves.

ąnslăbiriri, *a slăbi;* — *ind. pr.* ąnslăbues; — *part.* ąnslăbnită 71^{7}.

ąnspumari, *a face spumă;* — *ind. pr.* ąnspum.

ąnsurari, *a (se) însura;* — *ind.*

pr. ąnsor, mi 'nsor; *3 pl.* si 'nsǫră 31[9],36.

ąnsurătură, *însurătoare.*

ąnsurǯǫri, *a asurzi:* — *ind. pr. 3 pl.* ąnsurǯǫs 64[12].

ąnsus, *în sus.*

ąnšarari, *a înşira:* — *ind. pr.* ąnšar; *3 sg.* ąnšară 9[2], 'nšară 4[6], 19[11]; — *pf. 3 sg.* ąnšǫrǫ 27[1]; — *part.* 'nšǫrată [šară].

ąnšărătură, *salbă de monede vechi pe care o dă mirele miresei la logodnă.*

ántala pántala, *agale agale: aşa şi aşa, cînd bine cînd rău.*

ąntămăn'ari, *a tămîia:* — *ind. pr.* ąntămǫn'.

ąntart, *antart;* — *pl.* ąntarţ 23[2].

ąntăvăliri, *a murdări;* — *ind. pr.* ąntăvăles (*ar.* antăvăliri).

ąntic, *vechime: vechitură, lucru vechi;* — *pl.* antieur 2[7].

ąnticagiă, *anticar, negustor de antichităţi.*

ąntindiri, *a intinde;* — *ind. pr.* ąntind; *1 pl.* ąntindim 54.

ąntiriă, *anteriu:* ąntiria 1[8]; — *pl.* ąntirii (*ar.* antiri) [*bg.* anterija].

ąntrari[1], *a intra;* — *ind. pr.* (*Ln. C.*) antrum; antriš; antră 7[4], 10[7], 18[9], 31[3]; — *pf. 1 sg.* 'ntrai 6[3]; *3 sg.* ąntrǫ 26[1], 27[2-8], 28[11], 38[3 6 11 14 16]; 'ntrǫ 27[5]; *3 pl.* ąntrară 28[11-14], 38[10]; — *pf. cp. 3 sg.* antrat-au 21[1]; — *sbj. pr. 1 sg.* să antrum 27[1]; *2 sg.* să antriš 27[4]; *3 sg.* să antră 19[2]; — *ind. pr.* (*Oş.*) a n t r ă m; antrăš; antră; *1 pl.* ąntrǫm 44[1]; — *ind. pr.* (*Ln. H.*) antru; antri; antră; — *sbj. pr. 3 pl.* si antră 64[10].

ąntrari[2], *intrare:* 'ntrare 40[6].

ąntreg, *întreg:* 42; — *f.* ąntregă; *pl. m.* ąntrez; — *f.* ąntrezi; — (*C. Ln. H.*) ąntrec, *f.* ąntregă, *pl. m.* ąntres, *f.* ąntrezi.

ąntribari, *a întreba:* — *ind. pr.* (*Ln. Oş.*) antreb, 'ntreb 37[2]; ąntreb; ąntrebă 10[9]; — *impf. 3 sg.* 'ntriba 6[8]; — *pf. 3 sg.* ąntribǫ 25[6 20], 26[4], 38[7]; 'ntribǫ 24[1], 28[8]; — *pf. cp. 3 sg.* ąntribat-au 13[1]; — *ind. pr.* (*C. Ln. H.*) ąntrep; ąntrep; ąntrebă; si 'ntrebă 72[2]; — *pf. 3 sg.* ąntribă 72[3 4 6];

ąntribătură, *întrebare.*

ąntru, *înainte, (de) dinainte:* — casă 1[3]; — triuşă 1[4]; — oolid 7[1]; — dracu 20[1]; — cal 32[1 2]; — ied 40[1], 64[12]; — mesă 40[3]; — duminică 64[1]; — fugă 64[3]; — calu 64[11]; — toţ 64[6]; — 'ntru tini 45[1]; — ąntru treizǫţ di an 1[9], *înainte cu treizeci de ani;* ąntru unǫ sută di an 33[1], *înainte cu o sută de ani;* — ąntru ţi 37[4], *înainte de ce;* — ąntru ca 64[6], *înainte ca, înainte de a.*

ąntunęric, *întunerec.*

ąntunicari, *a se întuneca;* — *ind. pr.* si 'ntunică; — *pf. 3 sg.* ąntunicǫ 38[10 18].

ąntuniços, *întunecos.*

ąntuniricari, *a se întuneca;* — *ind. pr.* să 'ntunerică 7^{1}.

ąnturbari, *a turba;* — *ind. pr.* ąnturb; *3 sg.* ąnturbă 31^{15}.

ąnturnari, *a se întoarce;* — *ind. pr.* mi 'ntorn; *3 sg.* si 'ntoarnă 64^{10}, 64^{1}; *3 pl.* si 'ntornă 61, 64^{11}; — *sbj. pr. 2 sg.* s' nu ti 'ntorii 64^{10}.

ąnţapari, *a înfige, a înţepa;* — *ind. pr.* ąnţap; *3 sg.* ąnţapă 59^{2}; *3 pl.* ąnţapă 64^{1}; — *sbj. pr. 3 sg.* si 'nţapă 59^{2}; — *part.* ąnţapat 40^{1} (*ar.* nţăpari).

ąnţileziri, *a înţelege;* — *ind. pr.* (*Lu. Oş.*) ąnţileg; ąnţilez; ąnţilezi; si 'nţilezi 19^{2}; — (*C. Lm. H.*) ąnţilec; ąnţiles; ąnţilesi; — *impf. 1 sg.* 'nţilizem 6^{3}; *3 pl.* 'nţilizeu 5^{3}; — *pf.* ąnţileš; ąnţilesi 25^{9}, 26^{7}; 'nţilesi 25^{17}; *3 pl.* si 'nţilesiră 28^{10}.

ąnţinziri, *a încinge;* — *ind. pr.* (*Lu. Oş.*) ąnţing; ąnţinz; ąnţinzi; *3 pl.* 'nţing 3^{7}; — (*C. Lm.*) ąnţinc; ąnţinţ; ąnţinzi; — (*H*) ąnţingu; ąnţinzi; ąnţinzi; — *pf.* ąnţinš; *3 sg.* ąnţinsi 51^{6}.

ąnţirtari (*C. H.*) *a (se) certa;* — *ind. pr.* ąnţert, mi 'nţert; — *impf. 3 sg.* ąnţirta 73^{1}.

ąnţort, (*H.*) ąnţărţ, *anţărţ, acum doi ani,* mai ąnţort *acum trei ani.*

anúrmă-ţi (*numai în această expr.*), *urmăreşte-l, ia-te după el.*

ąnvăliri, *a bate (la pînă a-bana);* — *ind. pr.* ąnvăles; *3 sg.* ąnvăleşti 63^{5}; *inf.* (di šaiţi) ąnvălire 1^{5} (*ar.* nvăliri) [*bg.* валямъ].

ąnvărtiri, *a amesteca, a învîrti;* — *ind. pr.* ąnvărtes; — *impf. 3 sg.* ąnvărte 21^{2}.

ąnvărtuşari (*H.*), *a întări.*

ąnveştiri, *a (se) îmbrăca;* — *ind. pr.* ąnvesc, mi 'nvesc; ąnveşt; ąnveşti — *pf.* ąnviscui; — *part.* ąnviscut.

ąnviiri, *a înfăşura, a înveli;* — *ind. pr.* ąnviies; *3 sg.* 'nviinăşti 48, si ąnviiaşti 51^{10}; — *part.* ąnviită 62^{4}.

ąnvinăţori, *a învineţi;* — *ind. pr.* ąnvinăţos.

ąnvinziri, *a învinge;* — *ind. pr.* (*Lu. Oş.*) ąnving; ąnvinz; ąnvinzi; — (*C. Lm.*) ąnvinc, ąnvinţ; ąnvinzi; — *pf.* ąnvinš; — *part.* ąnvins.

ąnvirinari, *a (se) întrista, a (se) mîhni, a (se) supăra;* — *ind. pr.* ąnvirin, mi 'nvirin; *3 pl.* si 'nvirină 9^{4}; — *pf. 3 sg.* si 'nvirinę 25^{10} (*ar.* nvirinari).

ąnvirinos, *mîhnit, supărat* (*ar.* nvirinos) 28^{9}.

ąnvirzori, *a înverzi;* — *ind. pr.* ąnvirzos; *3 sg.* ąnvirzaşti 43.

ąnvisizari, *v.* ąnfisizari.

ąnviştămint, *veşmînt.*

ąnviţari, *a învăţa;* 6^{1}; — *ind. pr.* ąnveţ; *3 sg.* 'nveţă 6^{7}; — *impf. 3 sg.* ąnviţa 6^{1}, 'nviţa 6^{1}; *3 pl.* ąnviţau 5^{2}; — *pf. 1 sg.* ąnviţai 6^{1}, 'nviţai 37^{3}; mi 'nviţai 6^{1}; — *sbj. pr. 3 sg.* să la 'nveţă 5^{1}, 6^{8}; *3 pl.* să 'nveţă 1^{5}.

B

Ba, *ba*, *nu* (*ar.* ba) [*bg.* ba].

babă, *babă*, *bătrînă*; *bunică*; *moașe*; *una din despărțiturile stomacului la porc* (*cf.* dęd); *pîrghie de lemn cu care se urnesc pietrele de moară*: 18[3,4], 25[16], 51[10], 69[7]; baba 14[1], 25[14,16], 51[10], 63[1], 64[43]; *voc.* babo 7[3,4], 25[15]; — fasu-babăľ'ą, *o buruiană comestibilă, din care se face plăcintă*.

bębaĭcăĭ (*N.*), *tată* [*bg.* babajko].

babaloc, *babalîc* [*bg.-tc.* babalъkъ].

băbesc, *băbesc*, *de babă*; *f.* băbęscă; — *pl. m.* băbeșt; *f.* băbeșt 10[10].

băbičcă, *dim.* babă: — *pl.* băbički [*bg.* bábička].

băbiri, *a îngriji*: *a moși*; — *ind. pr.* băbes [*bg.* babja].

băbľoc *bătrînatic* [*cf.* babaloc].

bęcadárnic, *mămăligă* (*se face rar, numai iarna*) [*bg.* bъrkadnъ].

bęcam, *băcan*, *lemn cu care se vopsesc ouăle* [*bg.-tc.* bakamъ].

baclă, *fasole* (*boabe*): 64[12,13] (*ar.* baclă) [*bg.* bakla].

bacor, *aramă* [*bg.-tc.* bakъrъ].

bęcșiș, *bacșiș*: 64[42]; — bęcșișu cal, *calul dăruit*: 60[2] (*ar.* —) [*bg.-tc.* bakšišъ].

bač, *baci*.

bęčcari, *a săruta*; — *ind. pr.* (*C.*) bačcum; bačk'iš; bačcă; bęčcom...; — (*Lm.*) bačeu; bačk'i; bačcă...; *cf.* bășari.

bęčol'a, *tîrlă*, *stînă*; — (*Os. Lm.*) bačol'a 51[2] [*bg.* bačija].

bafčă, *grădină de duzi*; — *pl.* bęfčur 1[1,2] [*bg.-tc.* bahča].

bağă, *ferestruică pe acoperiș* [*bg.* bağa, *coșul casei*].

bağinac, *cumnat* (*vorb. de două persoane ale căror neveste sînt surori*); — *pl.* bağinaț [*bg.-tc.* bagenakъ].

băğinic, *coș* (*la casă*); (*Os.*) buğănic [*cf. bg.-tc.* bağa].

baĭldisiri, *a leșina*; — *ind. pr.* baĭldises [*bg.-tc.* baĭldisvamъ].

baĭnar, *băiaș* [*bg.* banjarъ].

baĭir, *șir de mărgele*; *salbă de monede vechi*; *bucată de pînză pe care o cos femeile pe fes și cu care se leagă peste urechi și pe sub bărbie*; — *pl.* baĭiri.

balantia, *bucată de glonț*; — *pl.* balantij, *mărunțaie*; *fleacuri*.

bali, *pl.* bale; *cf.* bal'ă.

baligă, *căcărează* (*de oi*); *baligă*: 51[17], 54; — *pl.* baliz.

baligari, *a se bălega* (*vorb. de oi*); — *ind. pr.* și baligă.

bălos, *bălos*; bălosu 66[3].

baltă, *baltă*: 37[1]; — *pl.* balț, (*H.*) bălț.

Balta mari, *npr. geogr.* 44[1].

băltia, *topor*, *secure*: 40[3]; băltia 69[7]; — *pl.* băltij.

băltičcă (*Lm.*), *securice*.

bal', *cu o pată albă pe frunte* (*vorb. de oi*); *cf.* bal'ă.

bal'ă (*Os.*), *bale*, *spume la gură*; *cf.* bali.

băl'iri (*Os.*), *a face spume la gură*; — *ind. pr. 3 sg.* bălęști.

bamňă, *bamie* [*bg.-tc.* bamnja].

ban, *monedă veche de aramă*; — *pl.* ban 33[2] [*bg* banъ].

bancă, *bancă, casă de schimb*; — *pl.* bǫncur 22[2].

bandéră (*Os.*), *steag* [*bg.* bandera].

baňă, *baie*; — *pl.* bǫň, bǫňur [*bg.* banja].

baňari, *a face baie, a se scălda*: — *ind. pr.* mi bąňes [*bg.* banjъ].

bară, *băltoacă*: — *pl.* bor [*bg.* bara].

barbă, *barbă*: — *pl.* bǫrb, (*Os.*) borbur; — barbă dį băltiă *barbur de topor*.

barbálit, *brîncă, orbalț* [*bg.* úrbalecъ].

barbǫrăscă (*Os.*), barbǫrašcă (*Lm.*), *căcăreaza, baligă de capră*; — *pl.* bǫrbarošt.

barbǫrloc, *barbar* (?): — *pl.* bǫrbarloți 33[1].

barbat, *bărbat*: 40[6], barbatu 25[2,3], 40[2,3], 51[10], 70[1]; barbată-su 25[2], 30, 40[2]; barbatu-so̧ 62[1]; — *pl.* barbaț 1[2], 2[6], 64[3,35,37]; barbatil' 1[3], 3[14], 21[4], 40[7].

barbǫtesc, *bărbătesc*: 3[1]; *f.* bǫrbǫtescă; — *pl. m.* barbatešt; *f.* bǫrbǫtešt; barbǫteštlį.

bǫrbǫtești, *bărbătește*.

barbatimi, barbǫtlǫc, (*colect.*) *bărbățime*.

barbațol'ă, *bărbăție*; *bărbățime*.

barbiěcă, *dim.* barbă.

bărbos, *bărbos*.

bardác, *ulcior cu țiță* [*bg.-tc.* bardakъ].

bărdilic, *prăjină servind la războiul de țesut* [*cf. bg.* bъrdilo].

bărdil', *f. pl. brigle* (*la război*) [*bg.* bъrdili].

bǫrem, brem, *barim, măcar* [*bg.* baremъ].

bărliv, *capiu, căpiat*; *f.* bărlivă; — *pl. m.* bărliv; *f.* bărlivį [*bg.* bъrlivъ].

bărnivéc, *un fel de poturi mai largi care se poartă pînă la brîu și se leagă cu brăcinarul* (brucuzun): 1[9]; bărnivecu 3[1,11]; — *pl.* bărnivęț [*bg.* benevrekъ, brъnevreci].

bărnic, bărnice, bărniță, *un fel de mei păsăresc pentru nutrețul cailor*.

bărničonă, *paie de mei păsăresc*.

bărnirį, *a se speria* (*oile*) *luînd-o la fugă*; *cf.* burnirį.

bărnița, *v.* bărnic.

borocă, *băltoacă*: 25[8,9,10] [*cf. bg.* baruga].

barsóger, *prost*: ți stai ca barsoger?

barút, *praf de pușcă*: 37[1] [*bg.-tc.* barutъ].

Baruvița, *npr. geogr.* 33[1].

barză, *adj.*: capră barză, *capră roșie pe bot și cu trupul negru; capră cu dungi la cap de altă coloare*.

basamác, *treaptă* — *pl.* basamaț [*bg.-tc.* basamakъ].

băserică (*Lm. Os.*), *v.* biserică.

basmă, *basma*; — *pl.* bǫsmur, basmour [*bg.* basmá].

bastră, *rugina grîului*.

bașa, *adv.*: *de prima calitate, din cel mai bun* [*bg.-tc.* bašъ].
bășari *(H.)*, *a săruta*; — *ind. pr.* baș (*ar.* bășari): *cf.* bačcari.
bașcă, *bașca, deosebit* [*bg.-tc.* baška].
bașibuzuc, *bașibuzuc*; bașibuzucu 21^{1}; — *pl.* bașibuzuț [*bg.-tc.* bašibozukъ].
batană, *piuă pentru șaiac, viltoare*; — *pl.* batǫń (*ar.* bătanăă); *cf.* val'avițǎ.
batanosiri, *a bate în piuă*; — *ind. pr.* batanoses.
baturoȳe, *lupul*: 27^{1}.
batiri [1], *a bate*; *a (se) abate*; *a întâlni*; — *ind. pr.* bat; baț; bati 53^{13}; bati grindina 31^{2}; *3 pl.* bat 64^{10}; — *impf. 3 sg.* bătę $6^{3.4.5}$; — *pf. 3 sg.* bătu; *3 pl.* bătură 21^{2}; — *pf. cp. 3 sg.* bătut-aụ 21^{1}; — *sbj. pr. 3 sg.* s'ui bată 6^{1}; să nu-u bată 36; *3 pl.* s'lụ bată 64^{20}. — mi bat pezǎ, *îmi bat joc*; s'bati pezǎ, *își bate joc*; si bat pezǎ 2^{5}, *își bat joc* [ngr. παίζω „joc; îmi bat joc"].
batiri [2], *bătaie*
batizari [1], *a boteza*; — *ind. pr.* batis; batis 51^{1}; batiză; — *sbj. pr. 3 sg.* să batiză 2^{5}.
batizari [2], *botez*, 63^{7}, batizare 2^{8}.
batizător *botezător*.
batizuni, *botez*: *ospățul care se face după botez*: 63^{1}; — *pl.* batizuń 63^{1}.
bebi, *copil*; *nene, frate mai mare* [*bg.* bebé].
bečfi, *f. pl.* *ițari*, *poturi* [*bg.* bečva].
beg, *boier*, *bei*: — *pl.* bež [*bg.* begъ].
belbiță, *pește alb* [bg. bělvica].
belič, *albicios* [*cf. bg.* běličavъ].
bélk'i 73^{5}, bélk'im, *poate* [*bg.* belki, belkimъ].
belonogă, *(oaie) cu picioarele albe, pintenoagă* [*bg.* bělonoga].
beluš, *(cine) alb*.
belči, *alb (întrebuințat numai în ghicitori)* [*bg.* bělъ]; *cf.* sifei.
beri [1], *a bea*: — *ind. pr.* beu; bei; bę $51^{3.21}$, 62^{2}, $64^{10.19.36.37}$; bem; beț; bę $64^{7.8}$; — *impf.* bem; bei; bę $51^{3.21}$; — *pf.* biiui 58; biiuš; biiu 15^{2}, $25^{9.10}$, 28^{2}; — *viit.* să beu 25^{9}; *1 pl.* să bem 25^{9}; — *sbj. pr. 2 sg.* si bei 40, 58; *3 sg.* să bę 28^{1}, si bę 64^{36}, să ți bę 25^{9}; *3 pl.* si-ă bę 50^{8}; — *part.* biiut.
beri [2], *băutură*; di bere 1^{10}.
bęt, *beat*: *bețiv*: 51^{21}; — *pl.* beț 64^{33}.
beti, *f. pl.* *bete*: *jartiere (se leagă sub genunchi peste ʒifri)*: 3^{6}, 19^{7}; — betili $3^{1.5}$.
bibă, *bucată de carne*: 25^{2} [*cf. bg.* biba „*curea*"].
bic, *taur*: — *pl.* biț [*bg.* bikъ]
bicurát *(H.)*, *rincaci*.
biglic, *boierie* [*bg.-tc.* biglikъ]
bigor, *piatră poroasă găurită de ploaie* [*bg.* bigorъ].
biiătură, *v.* biitură
biitor, *băutor*

biitură, bịutură, *(H.)*, bijătură, *băutură;* biitură 51^{7}.
bijut, *beat.*
bik'ăr, *văduv; holtei* [*bg.-tc.* bekiarъ].
bilă, *prăjină;* — *pl.* bilj.
Bila-tungă, *npr. geogr.* 49.
Bila-Penăl'ạ, *npr. geogr.* 52^{1}.
bilĕuc *(Lm.)*, *belciug* [*bg.* belčugъ].
bilẹ [1], *belea; nenorocire;* — *pl.* bilẹiur [*bg.-tc.* belja].
bilẹ [2], *chiar:* 28^{1} [*bg.-tc.* bilé].
bilẹg, *semn; vaccin; crestătură la urechile oilor;* bilẹgu 19^{1}; — *pl.* bilẹzi; cări bilẹzi paşt? *cîte feluri de oi paşti? ale cîtor stăpîni sînt oile din turma ta?*
bililă, *suliman* [*bg.* bělilo].
biliri, *a beli, a jupui de piele; a înălbi (pînza);* — *ind. pr.* biles [*bg.* bělja].
biliță, *oaie albă sau cu botul alb* [*bg.* bělica].
biližori, *a vaccina; a cresta urechile oilor;* — *ind. pr.* biližos; *3 pl.* biližọs [*bg.* bělěžъ].
Bil'a, *npr. geogr.* 44^{2}.
bil'că, *buruiană (de leac); nume de floare;* — *pl.* bil'ţ [*bg.* bilka].
bil'cutiu, *pl. buruieni, tot felul de ierburi.*
bil'ũe, *turmă, cird:* 73^{1}; — *pl.* bil'uţi 10^{1} [*bg.-tc.* bijukъ].
bindisiri, *a iubi; a-i plăcea;* — *ind. pr.* bindises; — *cj. pr. 3 pl.* s'l'ạ bindisẹscă 64^{21} [*bg.-tc.* bendisvamъ].
bini, *bine, se întrebuințează numai în expresiuni de felul celor ce urmează:* ša-i bini 7^{6}; ca-i bini 62^{5}; nu-i bini 8^{6}, $10^{2.3}$, 19^{7}, 62^{5}, 63^{1-6}, 64^{1}; — binj viniš 64^{16}, 67^{2}; binj viniţ 40^{2}, 64^{20}, 67^{2}; binj ca viniţ 24^{3}; — binj va flom 67^{1}.
birbér, *bărbier* [*bg.* berberъ].
birbẹți, *berbec;* birbẹțili $12^{3.4}$; — *pl.* birbeţ; — birbẹţi čučăir, *berbec întors.*
birbicar, *berbecar, ciobanul care paşte berbecii.*
birbičéc, *dim.* birbẹţi.
birbil', *privighetoare* [*bg.-tc.* bilbjulъ].
bir carăr, *mereu, întruna:* 26^{1}.
birik'et, *belşug, berechet; rod:* 1^{5}, $23^{1.2.3}$, 40^{8}, 42^{1}, 67^{3}; birik'etu 8^{6}, 31^{1}, 43 [*bg.-tc.* bereketъ].
Birislọv, *npr. geogr.* 44^{2}.
bisẹrică, *(O. Lm. H.)* băsẹrjcă, *(Lm.)* băsẹrcă, *biserică;* bisẹrică 2^{3}, $5^{1.2}$, 9^{1}, 18^{7}, $26^{1.3}$; bisẹrica 1^{9}, 9^{1}; — *pl.* biserit 1^{4}; — băsẹrjcă $39^{1.2}$, 51^{23}, $53^{13.17}$, 69^{1}, 72^{1}; băsẹrcă 52^{4}, $63^{1.2.4}$, $64^{11.23.24.25.26.27}$; băsẹricăl'ạ 63^{3}.
bisiricos, *bisericos; pl. m.* bisiricoš 1^{9}.
bistru, *limpede* [*bg.* bistrъ].
bišănos, *băşinos.*
bišătură, *băşină*
bišică *(Lm. H.)*, bišọcă *(Lm. O.)*, *băşică;* — *pl.* bišiţ, bišọţ.
bišicos, *băşicos.*
bišik'ĭcă, *băşicuță.*
bišină, *v.* bišọnă.
bišọcă, *v.* bišică.
bišọnă, *(H.)* bišină, *băşină;* —

bišona-lisițăl'a, *un fel de ciupercă veninoasă.*

bišori [1], *a se bășì;* — *ind. pr.* bes, beš, beși, bišom, bișoț, bes; — *pf. 3 sg.* bišo 53[5].

bišori [2], *bășire, bășină:* 51[2].

bitărnesc, *bătrînesc.*

bitărnești, *bătrînește.*

bitărneță, *bătrînețe.*

bitărničác, *bătrînior.*

bitărnimi, *bătrînețe.*

bitărniri, *a îmbătrîni;* — *ind. pr.* bitărnes.

bitorn, *bătrîn;* — *f.* bitornă; *pl. m.* bitorń 7[1]; bitornil' omiń 3[9]; — *f.* bitorni; bitornili 4[9].

Bitol'a, *npr. geogr.*, *Bitolia:* 6[6.8].

bivul, *bivol:* 3[10] [*bg.* bivolъ].

bivulčác, *bivolaș.*

bivulíță, *bivoliță* [*bg.* bivolica].

blagusóf (*Lm.*), *blagoslovenie, binecuvîntare:* 64[20]; blagusovu 64[20.10]; blagusoru 64[18.20].

blagusuviri [1], blagusuviri, *a blagoslovi, a binecuvînta;* — *ind. pr.* blagusuves, blagusuves; *3 sg.* blagusuveștì 64[27.29.30]; blagusuvesti 64[18.20.28]; — *sbj. pr. 3 sg.* si blagusuvescă 64[30] [*bg.* blagoslavianъ].

blagusuviri [2], *blagoslovire.*

blană, *despicătură de lemn;* — *pl.* bloń, *minciuni:* ți bloń spuń [2] [*bg.* blana].

blăniri, *a spune minciuni;* — *ind. pr.* blănes [blană].

blăstém, *blestem;* — *pl.* blăstemili 51[2].

blăstimari, *a blestema;* — *ind. pr.* blastim.

bliçniri, *a lovi;* — *ind. pr.* bljeues [*bg.* blikamъ-bliknuvamъ].

bliznă, *oțel* [*bg.* blizná].

bliznác, *geamăn* [*bg.* bliznakъ].

blondă (*Lm. C.*), *blîndă, erisipel.*

blugusóf, *v.* blagusóf.

blugusuviri, *v.* blagusuviri.

bob, *bob; fasole:* 18[4]; — bob dj minutu sau bob câmpunesc, *fasole;* bob dj mâcatu, *bob* [*bg.* bobъ].

bod, *ghimpe, bold, vîrf* [*bg.* bodъ].

Bogdan, *npr. m.* 28.

Boliglav, *npr. geogr.* 44[2].

bol'că, *boală; păs; supărare* [*bg.* bolka].

bopcă, *nasture;* — *pl.* bopki [bob].

borg, *dator; datorie:* borgo 51[2], 66[4] [*bg.-tc.* borgъ].

boš, *boș, coi:* bošu-cucotului, *nume de floare;* — *pl.* boši.

bou, *bou:* 3[10], 18[5], 51[9.14], 53[1.4], 69[4]; bou 15[5], 51[14.21]; oel'u-boului, *o plantă;* — *pl.* boi 23[1], 61; boil' 38[10]; boilor 40[1]; — Boil', *o constelație;* — boilj, *formă schimonosită în loc de* boil', 12[3].

bouéac, *dim.* bou.

boză, *brugă* [*bg.* boză].

bodnic, *butuc care se pune pe foc în ajunul Crăciunului:* 40[1]; bodnicull 40[1] [*bg.* bъdnikъ].

bori, *vînt puternic care bate dela nord, crivăț; miazănoapte;* bori negră, *vînt cald*

de miază-zi, care topește zăpada; bori di Zona, *vîntul puternic care suflă din spre muntele* Zona: — di cutro bori 1^{3}, 52^{1}; bore 60^{9}.

bora, *cuvînt fără înțeles:* 57.

bra, *bre!* 72^{2}; 79^{5}; *cf.* bre.

bracă, *băltoacă:* — *pl.* broț.

brăcuzúm sau brăcuzún, *brăcinar, sfoara sau șiretul care trece prin pantaloni pentru a-i putea strînge în jurul mijlocului;* brăcuzunu 3^{14}; — *pl.* brăcuzumur [ngr. βρακοζώνα „cordon de caleçon"].

brăcecă, *cută, sbîrcitură* [*bg.* brъčka].

brădaviță. *(H.)* brăduviță, *neg.* [*bg.* bradavica].

Brădet, *ngr. geogr.*

brău, *v.* bron, brona.

brăncéĺ, *clopot la gîtul caprelor sau cailor:* — *pl.* brăncaĺa 22^{1} [*bg.* brъnčilo].

brăndză, *v.* bronză.

brăsniri, *a da fuga:* — *ind. pr.* brăsnes.

brășlen, *iederă* [*bg.* brъšlianъ].

braț, *braț (de lemne, etc.), cît pot cuprinde amîndouă brațele:* — *pl.* brață: — an brață *în brațe:* 2^{9}, 62^{4}, 63^{2}, 64^{23-25}; 'n brață 6^{2}.

brățișor, *dim.* braț; — *pl.* brățișoră.

brazdă, *brazdă;* — *pl.* brożd și brożdur. *(H.)* brăždur [*bg.* brazda].

brăzdiri, *a trage brazde;* — *ind. pr.* brăzdes [*bg.* brazdia].

bre, *bre!* 72^{3-4} [*bg.* bre]; *cf.* bra.

brem, *v.* barém.

breg, *mal:* — *pl.* bregur [*bg.* bregъ].

brest, *(H.)* brestu, *ulm:* — *pl.* brest [*bg.* brěstъ].

brez, *(cal) cu o pată albă pe frunte* [*bg.* brězъ].

brič, *brici;* bricu 25^{8-9}; — *pl.* bricur [*bg.* bričъ].

bričori, *a (se) rade:* — *ind. pr.* (mi) bričos; *3 pl* bričos 63^{4}; — *sbj. pr. 3 sg.* s' la bričască 64^{8}; *3 pl.* s' la bričască 64^{9}; zbričos 53^{13} [*bg.* bričъ].

bron[1], *(H.)* brăn, *brîu; dungă:* 4^{4-5}; bron $64^{9,31,34}$; bronu 4^{1-3}; — *pl.* broni, *(H.)* brăni.

bron[2] *(Ln.) (H.)* bran, *(Oș.)* brona, *bîrnă;* — *pl.* broni, *(H.)* brăni [*bg.* brъvno].

bronză *(L. Oș.)*, brăndză *(H.)*, *brînză:* — moli, — tumnatică; — bătută, *brînză tare.*

broncuzúm = brăcuzúm.

brumă, *brumă.*

brumos, *brumos.*

brusác, *pădure mică de pini: tufiș* [*bg.* brusiakъ].

brușlíu, *dator* [*bg.* < *tc.* borčlija].

buare, *coș (pentru fum);* — *pl.* buareiur [*bg.-tc.* buharia].

bubă, *gîndac de mătase; sperietoare pentru copii:* — *pl.* bubi; bubili 51^{6} [*bg.*].

bubal'că, *larvă, crisalidă; omidă;* — *pl.* buboil'ț; — bubal'ca Domnului, *boul lui Dumnezeu (Coccinella)* [*bg.*

bubalka; *comp. și* bubalka božija „*Coccinella*"].

bubár, *sericicultor*: — *pl.* bubar 1[3] [*bg.*].

bubric, *rinichi*; — *pl.* bubriț, bubriți [*bg.* bubrekъ].

bubuligă, *gîndăcel*: — *pl.* bubuliz [*bg.* bubolika].

bucă, *scoc, ulucul pe unde curge apa care face să se învîrtească roata morii*: 27[5-6], 38[14] [*bg.*].

bucăiri, *a se mîrli (vorb. de porci)*; — *ind. pr. 3 sg.* și bucăești.

buclă, *vas de lemn în care se ține apă sau vin (ar. —)*; *pl.* bucli [*bg.*].

buclija (*Lm.*) — buclă [*bg.* buklija].

bucliță, *dim.* buclă (*ar.* —).

bucoi, *pl. piedecă de fier (pentru cai)* [*bg.* bukai].

bucurari, *a (se) bucura*: — *ind. pr.* (mi) bucur; — *impf. 1 pl.* nă bucuram 22[3]; — *pf. 3 pl.* și bucurară 38[15].

bucuril'ă, *bucurie*: 5[2], 39[1], 63[31]; bucuril'a 63[7-42].

bucuros, *bucuros, vesel*: 26[5]; — *pl. m.* bucuroș 25[4], 59.

bucuvál'că, *bâțul cu care se amestecă laptele închegat la stînă* [comp. *bg.* buhalka și bъrkalka, *cu același înțeles*: *cf.* Grai și Suflet I, 38].

bucălă, *partea cimpoiului care dă un sunet gros* [*bg.* bučalo].

bučăm 26[7], 28[11], bučum, *bustean, butuc*; *art.* bučămu, 28[13].

bučär, *dogar, butnar* [*bg.* bъčvarь].

bucimigă, bučumugă, *cucută, bucinis*: — *pl.* bucimiz, bučumiz.

bučol'ą, *v.* băčol'a ...

bučori, *a bubui, a răsuna*: — *ind. pr.* bučos; — *impf. 3 sg.* buča 20[3] [*bg.* bučá].

bučum, *v.* bučăm.

bučumigă, *v.* bucimigă.

bud, *plantă cu floarea galbenă și miros plăcut.*

budăiri (*Os.*), *a împunge; a alerga*: — *ind. pr.* budăes [*bg.* bodá].

budalá, *prost, neghiob*: — *pl.* budalăi [*bg.-tc.*].

budaluc, *prostie, neghiobie* [budală].

budláncă, *buruiană cu fructe lipicioase* [*bg.* bodlanka „*tribulus terrestris*"].

buf, *soi de bufniță cu ochii mari care trăește prin prăpăstii ca și vulturul*: 40[1], 50[2]; — *pl.* buf [*bg.* buhъ].

bufcă, 1° *moț de păr*; 2° *floare de grădină de coloare trandafirie*; — *pl.* bufț [*bg.* bubka, bufka].

Bugár, *Bulgar.*

bugăresc, *bulgăresc.*

bogărești, *bulgărește.*

Bugurodița, *Maica Domnului*: *Sîntă-Măria* [*bg.* Bogorodica].

bugíc, *colțul dintre cămin și zid (la dreapta și la stînga vetrei) unde șed bătrînii*: 19[2], 39[2], 62[6], 63[11-32,34] [*bg.-tc.*].

bugănie, *v.* băginie.

bujá, *boia, văpsea* [*bg.-tc.* bojá].

bujagija, *boiangiu* [*bg.-tc.* bojadžija].
bujmáčot, *buimăcit*.
buirdisiri. buiridisiri *a pofti, a invita*: — *ind. pr.* buir(i)dises; *3 pl.* buiridises 64^{10} [*bg.* bajurdisvamъ].
buluván (*Oș.*), bulvan (*C.*), *bolovan*; — *pl.* bulvoń 45^{4} [*bg.* bolovanъ].
bul'că, *năframă* [*comp. bg.* bulo „*văl, năframă*"; bulka „*femeie îmbrobodită cu năframă*"].
bumbác, *bumbac*: 3^{2-7-11}, 4^{2}, 45^{1}.
búmbar, *insectă*; *cărăbuș* [*bg.* bumbarь].
bun¹, *bun*: 8^{7}, 22^{5}, 28^{10}, 64^{40}; *art.* bunu 51^{24}; — mai bun 40^{7}, 52^{6}, 64^{16}; — *f.* bună 31^{17}, 51^{24}; bună dimneță 28^{12-14}, 40^{6}, 67^{1}; bună nopti 64^{41}; bună provideri 67^{1}; bună sęrą 40^{7}, 67^{1}; bună zuuă, 1° *bună ziua*: 64^{10}, 67^{1}; 2° *zi de sărbătoare*: 19^{5}; bunili zęli, *zilele de sărbători*: 3^{12}; mai bună 5^{1}; — *pl. m.* buń 22^{4}; *f.* buni; *art.* bunli 12^{2}; mai buni 64^{20}; din ți an ți mai buni 19^{2}.
bun², rar bună, *bine*: 8^{4}, 11^{5}, 19^{4-6}; mai bun 5^{1}, 23^{1}, 28^{1}; di bun mai bun, *din ce în ce mai bine*: 40^{7}; mult bun, *foarte bine* 1^{4}; bun bun, *bine de tot*: 9^{4}; cota bun, *așa de bine*: 25^{4}.
bun³, *bunătate, (un) bine*: 26^{6}, 51^{11}; un bun 26^{4}; *art.* bunu 20^{4}; nu ra la buna, *nu era spre bine*: 22^{6}.

bunár, *puț*: 28^{2-4-6}, 56; — *art.* bunaru 28^{2-3} [*bg.-tc.* bunarъ].
bunătati, *bunătate*; — *pl.* bunătoț 64^{20-30}.
bunil'ą, *bunătate*; *fericire*.
buniri, *a răsuna, a detuna*; — *ind. pr. 3 sg.* bunești [*bg.* buhna < buhvamъ].
bură, *inundație, înnec*: bura 1^{14} [*bg.* bura „*furtună*"].
buręti, *ciupercă, burete*: burętili 18^{7}, 53^{17}; — *pl.* buręț.
burğija, *gurub* [*bg.* burgija].
buric, *buric*; *fig. inimă*: 64^{4}; — *art.* buricu 48, 62^{1}; buricu pimintuluj, *buricul pămîntului*.
buricós, *îndrăzneț, inimos* [buric].
burniri, *a da năvală, a se năpusti*; — *ind. pr.* mi burnes [*bg.* bъrkamъ]; *cf.* bărniri.
burori, *a se lupta*; — *ind. pr.* mi buros [*bg.* borjа se].
bursuc, *bursuc*; — *pl.* bursuț [*bg.-tc.* borsukъ].
burún (*H.*), *deal* [*bg.*].
buruvál'că, *lingură mare, polonic*; — *pl.* buruvęlț [*bg.* boravalka].
bur(u)viri, *a amesteca, a răscoli, a răvăși*: — *ind. pr.* bur(u)ves; *2 sg.* burveș 19^{11} [*bg.* boravamъ].
busil'uc, *busuioc*: 42^{3}, 63^{3}, 64^{1} [*bg.* bosiljukъ].
busniri, *v.* bușniri.
buș, *pumn*; — *art.* bușu 12^{1}; — *pl.* bușă; bușili 12^{1} [*comp. bg.* bušnica, bušnikъ].
bútără, *v.* bútură.

butărnic *(Lm.)*, buternic, *ghiont* [*comp.* *bg.* buturjasvamъ „*a împinge, a ghionti*"].

buțĭ, *bute*. *butoi:* — *pl.* buț.

bútiĭcă, *dim.* buțĭ, *butoiaș*.

bútim *puținei mic* [*bg.*].

butirisiri, *a îmbrînci;* — *ind. pr.* butirises [*bg.* buturjasvamъ];

bútură, bútără, *o boală a vitelor, un fel de răpciugă* [*bg.* buturъ.]

buturák'i, *bubă rea* [*bg.* buturakъ].

buțeuă, *butoiaș:* 36 [buțĭ].

buțilúșcă, *dim.* buțeuă, *butoiaș de 5-10 oca:* *pl.* buțilușk'i.

buțumán, *ciorchină (de strugure):* — *pl.* buțumani [*comp.* *bg.* buca].

buțniri, busniri, *a înfige; a împunge, a înțepa:* — *ind. pr.* buțnes, busnes [*bg.* bocnă].

buuiri, *a se lupta;* — *ind. pr.* mi buues [*bg.* buhamъ].

buză, *buză:* — *pl.* buzi: *și li* anflaș buzili? *de ce te-ai bosumflat?*

buzagiia, *bragagiu* [*bg.* bozadžija].

buzéĭ 53, buzel' 9^{2}, *numele unei flori* [*bg.* bozéĭ „*conium maculatum*"].

buzeri, *a se bosumfla : a se îngâmfa:* — *ind. pr.* mi buzes.

bužancă, *mac* [*bg.* božjanka].

bužúr, *bujor* [*bg.* božurъ].

C

Ca, ca, *ca; după:* 2^{2}, $6^{7,8}$; ca uzo 6^{7}, *cînd auzi;* ca con, *ca și cînd;* ca cum, *cum, ce fel;* ca la vrin metru 3^{7}; ca să, ca si, *ca să, cînd, dacă:* ca să ajbă 1^{10}; ca să amuiș 1^{1}; ca să treț 1^{5}.

ca, *că, căci; dacă:* $1^{9,10}$, 2^{3}, 5^{2-8}, 6^{1-7-8}; ună ca, *îndată ce.*

cabáat *(L.)* cabát, cabát *(Lm. Os. H.)*, *vină;* cabatu 8^{1} [*bg.* *tc.* kabahatъ].

cabaatliia *(L.)*. cabatliia *(Lm. Os. H.)*, *vinovat* [*bg.* *-tc.* kabahatlija].

cabat.., *v.* cabáat...

cabíl, *cu putință, posibil.*

căcari, cacari, *a se căca :* — *ind. pr.* (mi) cac; *3 sg.* caca 18^{1}; — *pf.* *3 pl.* cacară 14^{1}.

căcărizari, cătcărizari, *a cotcodăci:* — *ind. pr.* că(t)cărează.

căcat, cacat, *căcat.*

căcătos, *plin de căcat, ca căcatul.*

căcót, *v.* cucot.

ca cun, ca cum, *v.* ca.

căcu ă, *v.* căcuuă.

căcuncă, *ghiocel* [*bg.* kačunka].

căcuuă, *căciulă, fes:* 1^{9}, $51^{5,7}$, $66^{1,4}$; căcuua 3^{9}; — *pl.* căculi 51^{21}.

Cad, *npr. m.* 28^{7}.

cadănă, *v.* cadonă.

cadanu,(c)ă, 1° *dim.* cadonă; 2° *sticlete:* 3° *un fel de musculiță* [*comp.* *bg.* kadъnka „*sticlete*"].

cădel'că, *fir de lînă de un roșu deschis:* 4^{2} [*bg.* kadelja „*caier*"].

căderi, *a (se) cădea:* — *ind. pr.* *(L. Os.)* cad $28^{11,14}$; caz; cadi $31^{7,11}$...; *(C. Lm. H.)* cat; cas, cadi 52^{5}, 66^{1}... cat 51^{2}, 60; si cadi, *se cu-*

vine, se cade: ți cadi, ți se cuvine 28^{10}; — *impf.* cade 38^{13}; — *pf.* căzu 27^{9}, 38^{13}, $47^{2.13}$, 53^{15}, 72^{6}; — *sbj. pr.* să cadă 12^{1}; s' nu cadă 28^{15}, 38^{12}; să nu-ț cadă 27^{3}; si cadă $38^{12.18}$.

cadonă, *cadînă*: cadona 15^{4}; — *pl.* cadonilj 2^{9}; — *(H.)* cadănă 69^{9} [*bg.-tc.* kadъna].

cador, *vrednic, în stare* [*bg.* -*tc.* kъdъrenъ].

cafál, *fluier, caval*; *comp.* caval [*bg.* kafalъ].

căfăriri, *a avea diaree, a se cufuri*: — *ind. pr.* căfăres *(Lm.)*.

cáfen, *ce fel, cum*: 22^{5} [*bg.* kakъvъ].

cafeá, *cafea*: — *pl.* cafeiar; *comp.* care [*bg.* kafé].

căfori *(Lm.)*, *cufoare*; *comp.* căfăriri.

cáier, *v.* cáir.

cáigănă, *jumări (de ouă)*: 6^{2}; — caigăna 6^{2} [*bg.-tc.* kaigana].

cailoc, *aprobare, încuviințare*: 19^{9} [*bg.-tc.* kailъ].

caimacám, *caimacam, subprefect* [*bg.* -*tc.*]

cáir *(L.)*, cáiir *(Oș.)*, caier *(H.)* *caier*; — *pl.* ca(i)iri, caieri.

cal, *cal*: 3^{10}, 21^{1}; calu 1^{1}, 25^{12}, $38^{2.4}$; calulj 51^{1}, 66^{2}; — *pl.* cal' 18^{1}, 20^{3}, 21^{3}, 22^{1}, 60^{5}; cal'il' 8^{9}, 21^{1}, $22^{1.3}$, 45^{3}, 51^{1}.

călăbăloc, *zgomot, gălăgie*: 28^{14} [*bg.-tc.* kalabalъkъ].

călăecă, *v.* caloică.

calafér, *calomfir* [*bg.* kaloferъ].

călăgurița *(Lm.)*, *călugăriță* [*bg.* kalugerica].

calái, *cositor* (*ar.* călaiu) [*bg.* <*tc.*]

călămár, *călimară*: — *pl.* călămară [*bg.* kalamarъ].

călami, calami, *trestia pe care se deapănă urzeala; de pe „călami" se pune ața pe sul*: — *pl.* călom, calom [*bg.* kalamъ].

călar, calar, *călare*: *comp.* ancalar

calaúz, *călăuză*; — calauzu 64^{14} [*bg.* -*tc.*].

călcăń, *v.* călcoń.

călcari, calcari, *a călca*; — *ind. pr.* calc 11^{4}; cal'ț; calcă 36.

călcoń, *(H.)* călcăń, 1° *călcîi*; 2° *colțuc*.

călćoń, *pl. un fel de cioareci de zeghe ce se poartă iarna*: călćońlj $3^{1.9}$.

cáléuc, *dim.* cal, *căluț*.

cald, *cald*: 10^{4}, 37^{1}, 51^{1}; caldu *(H)*.; — *pl. m.* cal'ʒ.

caldarar, *căldărar*.

caldari, *căldare*: 23^{1}; caldare 25^{15}; — *pl.* caldor.

caldarușcă, *dim.* caldari, *căldărușă*; caldarușca 53^{2}; — *pl.* caldarușki

căldură, *căldură*: *comp.* căłori.

călduros, *călduros*.

calésă, *(oaie) oacheșe, cu cearcăne negre în jurul ochilor* [*bg.* kaleša].

cali *(H.)*, *drum, cale*: 72^{5}; calea $72^{2.8}$; — *pl.* căl'ur.

călinc, *rodiu*; — *pl.* călinț.

călincă, *rodie*; călinca 18^{7}; — *pl.* călinți [*bg.* kalinka].

calisar, *chemător la nuntă, vor-*

f. $1^{3.5}$, $3^{2.3}$; — *pl. m.* $38^{2.4}$; *f.* 3^{1}, 4^{5}; — 2⁰ *cine*: cari 24^{1}; car' 55; — la crui 12^{4}, curui 42^{2}, *al cărui*; — cari di cari 5^{1}, 7^{1}, 22^{1}, 64^{31}, *care mai de care*; cari la cari 9^{6}; cari-şti-ţe, *ori-ce* (*comp.* caşti).

cărlegă (*pl.* cărleżi), cărleaźă (*pl.* cărlež), *căpuşe* [*bg.* kъrležъ].

cărlig, *cîrlig*; *caţă*: cărligu 26^{2}.

cărlúş (*L. Oş. H.*), *scripete*: 53^{15} (*comp.* cărul').

cărmilă (*L.*), *locul unde se dă sare la oi*; — *pl.* cărmili [*bg.* kъrmilo].

cărminari, *a scărmăna*; — *ind. pr.* cărmin; cărmină 35.

cărminătură, *scărmănătură*.

cărmiri (*L.*), crămiri (*Oş.*), *a da sare la oi*; — *ind. pr.* cărmes [*bg.* kъrmja].

cărnat, *cîrnat*; — *pl.* cărnaţ 51^{4}.

carni, *carne*: $25^{1.16}$, 51^{9}; carne $25^{1.8.16}$; — *pl.* cărnur.

cărnos, *cărnos*.

căróţă (*Oş.*), *căruţă* [*ngr.* καρότσα].

cărpáč, *cîrpaci* [*bg.* kъrpačъ].

cărpălog, *furcă cu cinci dinţi pentru ridicarea paielor la treierat*.

carpin (*Oş.*), carpini (*L. Lm.*), *carpen*.

carpiniţă, *lemn (ciomag) de carpen*.

cărpiri, *a cîrpi*; — *ind. pr.* cărpes.

cărpitop, *plantă cu flori albicioase în formă de buchet* [*comp. bg.* karpъ „*spînz*“].

carşi, *în faţă, peste drum* [*tc.* karšy].

cărşútă, *ciută, cerboaică* [*comp. bg.* košuta].

cărtăcină, *v.* cărticonă.

cartal, *vultur*; *şoim* [*bg.-tc.*].

carti¹, *carte*; *scrisoare* 5^{2}, 6^{2}, 22^{5}, 28^{7}; — *pl.* corţ 6^{5}.

carti², *ploscă*; — *pl.* corţ [*bg.* karta].

cărticcă, *dim.* carti¹, *scrisorică*.

cărticonă, (*H.*) cărtăcină, *cîrtiţă* [*bg.* kartičina].

cărul' (*H.*), *scripete* [*ngr.* καρούλι] (*comp.* cărluş).

căruţă (*H.*), *căruţă*.

casă¹, *casă*: $1^{3.4.7.8}$; casa 1^{2}, 19^{10}, 64^{1}; *gen.-dat.* casăl'u 31^{5}; — *pl.* casi 1^{2}, 2^{1}, 7^{2}; casili 1^{4}, 9^{3}, 12^{3}.

casă², *acasă*: $3^{2.3.8.11}$, 75.

casabá, *oraş*; *art.* casabaja; — *pl.* căsăboj 21^{1}; casabour 52^{9} [*bg.-tc.*].

cásca, *obicei practicat la postul mare, cînd se leagă o bucată de halva (sau un ou) de aţa furcei, iar copiii caută s'o apuce cu gura căscată*.

cascari, *a căsca*; — *ind. pr.* casc; cască 53^{2}.

cascatură, *căscat, căscătură*.

căsiccă, *dim.* casă¹, *căsciοară*.

casmét, *noroc*: 40^{6}, 57^{3}; căsmét 26^{5}; casmetu 51^{7}, 62^{3}; căsmetu 19^{6} [*bg.-tc.* kъsmetъ].

casmitliu 40^{4}, căsm-, *norocos* [*bg.-tc.* kъsmetlija].

căstănar, *vînzător de castane*.

căston, *castan*; — *pl.* caston

33^{1}, 52^{2}, 59^{2}; Castoń-mulţ, *nume topic*: 44^{1}.

căstońă, *castană*; — *pl.* căstońă 7^{1}, 33^{1}; căstońăli 33^{1}.

căstrăveţ, *v.* crăstăveţi.

caş (*Lm. H.*), *caş*, *brînză*.

caşă, *mîncare preparată din ouă, făină, unt şi brînză* [*bg.* kaša].

caşcaval, *caşcaval* [*bg.-tc.*].

căşlă, căşle, *v.* coşlă.

căşuţă, *un fel de musculiţă* (*comp. daco-rom.* cişiţă, *S. Fl. Marian*, Insectele 391).

ca-şti, ca-şti-ţi, *ori-ce*; ca-şti-ţi s'iiă, *ori-ce ar fi*; *comp.* cari.

căt, *v.* cot.

cătari, *a privi*; *a îngriji*; *a căuta*; — *ind. pr.* cat; cată 9^{6}; — *impf.* cătai 10^{10}; cata 47^{2}; cătau 28^{10}; — *pf. 3 sg.* căto 25^{17}; — *conj. pr.* să cată 25^{13}; s' cată 66^{2}; — *imper.* cată 1^{10}; — *part.* catat 1^{6}.

cătari, *îngrijire*; catari 47^{2}.

căţi, *cîte*: căţi un, *cîte unul* 7^{1}, 20^{1}, 22^{2}, 61, 62^{2}; căţi ună, *cîte o*, *cîte una* 7^{1}, 19^{11}, 25^{1}, 28^{21}, 41^{1}, 43; căţi cu ună sută 22^{1}; căţi cu ună oală 9^{6}; căţi mai mulţi 9^{6}; căţi unęc, *cîte puţin* 40^{2}; căţi vrin, *cîte vre-un*; căţi vrină, *cîte vre-o*; la căţi vrină casă 9^{4}; căţi vrină oră, *cîteodată* 1^{6}; căţi vrin or, *uneori* 64^{12}; — un căţi un, *unul câte unul*; *numele unui dans*: 64^{11}, 64^{16}; ună căţi ună, *una cîte una* 10^{2}; căţi doi doi, *doi cîte doi*; căţi patru ţinţ 9^{6}; căţi ţinţ(i) şasi 10^{10}, 72^{2}.

cătilin, *încetinel*, *cătinel*; *mai adesea repetat*: cătilin cătilin 2^{1}, 6^{6}, 10^{6}, 27^{5}; mai cătilin 28^{21}.

catină, *namilă*, *ceva mare*.

cătirou (şi cătiröu), *iute*, *repede* 27^{6}; mai cătirou 38^{10}.

cătră, *v.* cutru.

catrau, *catran*, *păcură* 25^{17} [*bg.-tc.*].

catruli, *cuvînt diformat din* patruli, *într'un recitativ copilăresc* 12^{6}.

catulic, *catolic*; — *pl.* catuliţ 22^{4}.

cătun, *sat*, *cătun*: $1^{1.2.4.5}$, 2^{1}, 5^{6}; cătunu 1^{4}, 2^{1}, 6^{1}; *pl.* cătuni $5^{2.3}$, 9^{6}, 33^{1}; cătunili 6^{2}, 52^{2}.

cătunean, *sătean*, *cătunean* 5^{1}; — *pl.* cătuneń 47^{1} *şi* cătuneń; cătuneńil' 1^{6}; cătuneńil' 31^{8}, 33^{1}.

cătunićcă, *dim.* cătun, *sătuleţ*; — *pl.* cătunićk'i 2^{1}; cătunićk'ili 2^{2}.

cătunişti, *loc unde a fost odată un sat*, *seliște* [*bg.*].

căţăl, *v.* căţol.

căţălăc, *căţeluş*.

căţăluş, *dim.* căţol, *căţeluş*: căţăluş di albină, *larvă de albină*, *albină mică*.

căţăluşcă, *dim.* căţauă, *căţeluşă*.

căţănaş, *dim.* căţon.

caţari, *a apuca*; *a prinde*; *a acăţa*; *a începe*; — *ind. pr.* caţ; mi caţ 40^{1}; *3 sg.* caţă 1^{6}, 3^{11}, 9^{6}, 10^{1}, 19^{12}; *3 pl.* caţă $8^{6.10}$, 14^{1}, 61; — *impf.*

cọtam 6^{1}; căța 73^{1}; — *pf.* cọțai 6^{2}; cățai $73^{1.3}$; cọțọ 6^{4}, 25^{10}, 45^{2}; cătă $73^{1.4}$; cọțară 2^{4}, $6^{1.2}$, 13^{2}; cățară 72^{2}; — *pf. cmp.* ai cọțat 8^{2}; — *sbj. pr.* să cạț; să și cațâ 10^{2}; s' și cạță 53^{4}? s' lọ cạță 24^{1}, 25^{17}; s' l'ọ cață 25^{8}; să cọțọm 29^{6}; s' lu cọțọm 24^{2}; s' cọțaț 64^{22}; — *part.* cọțat 25^{18}; cọțară 27^{7}, 53^{11}.

cățătură, *v.* cusutură.

cățauă, *câtea*; cățaua 46^{2}, 51^{8}; — *pl.* cățalị; cățalili 45^{2}.

cățiiă, *lopățică de fier cu care se scoate focul din vatră, vătrai* [*bg.* kacija ⟨*gr.*].

cățol, cățọl, (*H.*) cățăl, *cățel*; — *art.* cățọlu (*Oz.*), cățolu (*C.*); — *pl.* cățọl'.

cățọn, *farfurie, blid* (*ar.* căținu).

cățonêc, *dim.* cățọn.

caúl, *învoială; rămășag* [*bg.* ⟨*tc.* ka(v)ulъ].

caúr, *ghiaur, necredincios* [*bg.* ⟨*tc.*].

cạvái! *vai!*

cạvăịnic, *sărman, biet* [cavăi].

cạvál, *fluier lung de vre-o 80 cm.; când ciobanii fluieră cu el noaptea, se aude cale de două ceasuri* [*bg.-tc.*].

cạvás, *cavas, păzitor* [*bg.-tc.*].

cave, *cafea*; $64^{9.17}$ [*bg.-tc.*]; *comp.* cafẹá.

cavgă, *război; bătaie*; 51^{13} [*bg.-tc.* kavgá].

cazan, *cazan*; 21^{7}, 26^{1}, 28^{11}; cazanu 38^{7} [*bg.-tc.*].

cạzandisiri, *a câștiga, a dobândi*: — *ind. pr.* cazandisea; — *impf.* cazandisẹu $22^{1.2}$; — *pf. 3 sg.* cazandisi 28^{22} [*bg.* ⟨*tc.* kazandisvamъ].

căzătură, *cădere, căzătură.*

cfac! *interj. imită piuitul puilor*: 7^{2}.

cfaẹcă, (*H.*) cufaẹcă, *cloșcă*: *cloșca cu pui* (*constelație*) [*bg.* kračka].

cfăciri, *rar* cvăciri, *a cotcodăci; a cloci*: — *ind. pr.* cfăcẹş [*bg.* kvačъ].

cîn, *v.* con.

clăsină, *paie de secară* [*comp. bg.* klasinka].

clătnic, *v.* clotnic.

cleșt, cleșți, *clește* (*de potcovar*) [*bg.* klešti].

clęți, *cămăruță; celar*: $64^{21.27}$ [*bg.* klětъ].

clicnuri, *a ședea pe vine*; — *ind. pr.* clicnea; — șadi clicnit, *șade pe vine* [*bg.* klekuvamъ.]

clin, cl'in 1° *pană, ic* (*la despicatul lemnelor*); 2° *clin, petec triunghiular ce se coase la haină* [*bg.*].

clincár, *cel ce face cuie de potcoave, potcovar* [*bg.*].

clinẹț, clinéț, cl'inéț, *cui de potcoavă*; — *pl.* clinęț; cl'inețil' 51^{6} [*bg.* klinecъ].

clingă, *v.* cl'ingă.

clinică, *arbust cu care se hrănesc caprele.*

clipăiri, *a ciopli*; — *ind. pr.* clipăes [*comp. bg.* klepa].

clipaiă, *plevușcă* [*bg.* klepalo].

clo *(H.)*, *acolo:* 73^{2}; di clo 73^{0}; *comp.* cola.

clóput, cloput, *clopot (ce se pune la gîtul berbecilor), talancă;* — *pl.* cloputi 22^{1} [*bg.* klopotъ].

cloţă, *lovitură cu piciorul* [*bg.* kloca]; *comp.* cluţăiri.

cloput, *v.* clóput.

clotnic, *v.* cotnic.

clundir, *v.* crundir.

cluputarcă, cluputaşcă, *clopoţel de aramă ce se atîrnă la gîtul oilor.*

cluţăiri, cluţuiri, *a lovi, a bate din picior; a se poticni;* — *ind. pr.* cluţăcs. cluţucs; *3 sg.* cluţăjaşti 18^{1}; cluţueşti 69^{0}; *3. pl.* si cluţăcs 45^{2}; si cluţucs 51^{1} [*bg.* klocamъ]; *comp.* cloţa.

cl'ag *(L. Os.)* 11^{2}, cl'ac *(C. Lm. H.)*, *chiag;* — *art.* cl'agu 11^{1}; la cl'agu 11.

cl'imari, *a (se) chema, a (se) numi:* — *ind. pr.* cl'em; *2 sg.* cl'emi; *3 sg.* cl'amă; — *impf.* si cl'ima 47^{1}.

cl'in, *v.* clin.

cl'incăiri *(Os.)*, *a galopa;* — *ind. pr.* cl'incăes [*bg.* klinkamъ].

cl'inéţ, *v.* clineţi.

cl'ingă, *Lm.* clingă, *chingă.*

cl'uč, *lacăt; cheie* [*bg.* ključ].

cmo, *acum:* 2^{12}, 20^{1}, 22^{2}, 23^{1}, 40^{3}; *comp.* nemó, mo.

cmoţi, *acum; comp.* moţi.

coadă, *coadă: toarta căldărei:* codă 10^{0}, 27^{4}; coada 60^{10}; coad' 73^{1}; ; coda 18^{0}, 51^{1}, 53^{1}; — *pl.* coz; *(Oş. Lm. H.)* coadi; — coda şoricului, *coada şoricelului (plantă);* coda gjăl'u, *nume de plantă.*

coădiccă, *codiţă.*

coažă, *coaje; piele; blană;* cožă 3^{10} [*bg.* koža].

coamă, *coamă; părul dela coada calului;* comă 64^{25}, coma 64^{14}.

coapă şi copă *(H.)*, *claie, stog* [*bg.* kopa].

coardă[1], *sabie* [*bg.* korda].

coardă[2], *un fel de adăpost al oilor şi caprelor pe vreme de iarnă (cf.* Grai şi Suflet *I, 29).*

coardă[3], *coarda instrumentului (numit* tétivăl *cu care se scarmănă bumbacul.*

coarnă, *coarnă, fructul cornului.*

coárnicca, *dim.* coarnă.

coasă, cosă, *coasă* [*bg.* kosa].

coasiri, *a coase;* — *ind. pr.* cos; *3 sg.* cosi 4^{2}; *3 pl.* cos 1^{7}, 3^{11}; — *pf.* cusui; — *part.* cusuti 1^{7}, 3^{11}.

coástă, *coastă;* costă 38^{12}; Costa-dj-Tanasiţă, *nume topic:* 44^{0}.

coăsticcă, *costiţă.*

coáţină: oaja —, *oaie cu pete roşii pe bot sau pe cap, oaie roşcată.*

coaţiri, *a coace;* — *ind. pr.* coc; — *pf.* copş; — *part.* copt.

cocă, *cap (în graiul copiilor şi figurat)* [*comp. alb.* kokε].

cocár, *ceapă măruntă pentru sămînţă, arpagic* [*bg.-tc.*].

cócină, *cocină (de porci);* — *pl.* cocini; Cocini, *nume topic:* 2^{1} [*bg.* kočina].

codru, *plăcintă rotundă de varză; (C.) partea din mijlocul satului:* 41^{2}.

códur, *plăcintă cu varză: comp.* codru.

cóla, *acolo:* $2^{4.6}$, $6^{6.7}$, $10^{3.5}$; di cóla, *de acolo; apoi:* 24^{3}, $25^{12.31}$, 44^{1}; pri cóla, *pe acolo* 25^{1}.

colă, *car:* cola $51^{10.22}$ [*bg.* kola].

cólaia, *acolo; comp.* cóla.

colán, *un fel de cingătoare purtată de femei* [*bg.-tc.*].

colbă, *brătară* [*bg.* kolba].

cólidă, *colindă: bățul cu care umblă băieții la colind* 7^{1}; colida 7^{1}; — *pl.* colidi; colidili 7^{5} [*bg.* kóleda].

colidár, *colindător;* — *pl.* colidar 7^{3}; colidaril' 7^{5} [*bg.* koledarъ].

colidisiri [1], *a colinda:* — *ind. pr.* colidises; *3 pl.* colidises 7^{3}; — *sbj. pr. 3 pl.* să colidisească 7^{5}.

colidisiri, *colindare:* colidisire $7^{3.4}$.

comandár, *comandant, șef suprem* [*comp. bg.* komandirъ].

cómăr, *un fel de tăun* [*bg.* komarъ].

cónăp *(H.)*, *cînepă* [*bg.* konopъ].

condúr, cundúr, *cracă cu mai multe ciorchini de struguri.*

copă, *v.* coapă.

cópăn, *osciorul dela șoldul pasărei* [*bg.* kopanъ].

cópcă, *cheutoare: copcă;* — *pl.* copči $3^{1.4.10}$ [*bg.* kopčo].

cópil, *bastard* [*bg.* kopile].

copilaș, *v.* cupilaș

copt, *copt;—f.* coptă 64^{10}.
coptlį, *cuvînt creat de copii, ca să rimeze cu* optlį 12^{9}.
corb *(L. Oș.)*, *corb*, corp *(C. Lm.)*, corbu *(H.)*, 73^{6};—*pl.* *(L. Oș.)* corb 8^{5}.
córin; *rădăcină; (L)*, córinį 27^{9}; *art.* corinu 27^{9};—*pl.* coriń [*bg.* koren]].
corn[1], *corn; art.* cornu 51^{9};—*pl.* cornį 27^{9}, 66^{3}; cornilį $25^{16.17}$.
corn[2], *corn (pomul care produce coarne);—pl.* corn.
córnĕuc, *dim.* corn[1].
corp, *v.* corb.
costrác, *biban;—pl.* costráț [*bg.*].
coș[1], *coș; stup; coșul morii* 38^{15}; *art.* coșu 38^{15};—*pl.* coșă 27^{1} *și* coșur [*bg.*].
coș[2], *coș, bubuliță ce se face pe corpul oii iarna și o face să slăbească: pl.* coșur.
-óșniță, *coș de cărat strugurii* [*bg.*].
-óștiviță, *balaur.*
-ot, *cot;—pl.* cotur, coatį.
-ovă, *găleata puțului, cinturâ (ar.* covă) [*comp. alb.* kovë, *bg* kofa].
-ovăč, *fierar*, *covaci* [*bg.*].
-óžuc, *cojoc;* Cóžuc, *nume topic:* 1^{2} [*bg.* kožuhъ].
-ọ, *încoace; comp.* ancọ.
-ọdă, *etc. v.* coadă. *etc.*
-ọinį *(L. C. Lm.)* 51^{10}, 66^{6}; coni *(Oș.)*, 31^{14}, 38^{10}, $45^{?}$; cinį *(H.)*, *cîine;* cọinilį 8^{4}, cọin(į)lį 51^{10}, conlį $31^{5.14}$;—*pl.* cọiń *și* cọń 47^{10}; *(H.)* ciń; cọińil' $51^{6.3}$.

cọle, *coapsă, pulpă;*—*pl.* cọlcur 3^{4}.
cọmĕuc, *v.* compĕuc.
cọmp, *cîmp:* 1^{6}, 33^{1}; *art.* cọmpu $1^{2.?}$;—*pl.* cọmpur.
cọmpĕuc, *dim.* cọmp: cọmĕuc $1^{7.8}$.
con, 1^{6}, $2^{2.6.7}$, $3^{9.11}$, *(H.)* cân 71, $73^{3.6}$ *și* cin 73^{1}, *cînd:* cạ con 9^{6}; dį con 2^{6}, 38^{17}; pạnạ con 38^{4}; nițį con, *v.* nițį.
cọnăp, *sfoară de cînepă.*
cọnį *v.* cọinį.
cọnipă, *(L.)* cọnăpă, *cînepă.*
contic, *cîntec:* 9^{1}, 64^{13}; *art.* conticu 52^{4}, 64^{9};—*pl.* cọnțiță 52^{4}, 63^{9}, $64^{1.19.22.24}$; conțițį 5^{2}, $41^{1.3}$.
cọnțido, *cîndva, odată și odată poate.*
cọnvа, *cîndva (învechit).*
cọpă, *grămadă:* 7^{2} [*bg.* kopa].
cọrpă, *batistă* [*bg.* kъrpa].
corț, *sf. pl. ghem, cărți (una din despărțiturile stomacului rumegătoarelor); fig.* ạń arairă corțlį, *mi-e sete de mor.*
coșlă, *(Oș.)* cășlă *și* cășlę, cișlă, *locul unde petrec oile iarna* [*bg.* <*tc.* kъšlá].
cot, *(H.)* cât $72^{?}$; *cît:* cot cârligu 26^{2}; cot curạva 3^{1}; cọt va, *cît vrea* 19^{11};—*f.* cotă 64^{6};—*pl. m.* coț; *f.* cotį 51^{20}, 53^{19}, 66^{29}; cot..., cota..., *v.* cota; *comp.* dicot.
cota, *atît(a), atîți, atîtea:* cota bun, *așa de bine* 25^{4}, 38^{10}; cota zạnį 28^{1}; cota-i dulțį 25^{4}; cota dịparti 28^{6}; cota 'nvițată 23^{1}; cota vạcot $38^{4.17}$; ạncă cota, *încă odată pe atît* $25^{18.19}$; cot... cota..., *cu cît... cu atît...* 3^{4}; cotį... cota..., *cîte... atîtea...* 51^{20}, 53^{19}, 64^{20}.
cotnic, *(L.)* clotnic, *(H)* clătnic, *odaia* [*bg.* kъtnikъ].
cot-va, *cîtva*, cot-va vạcot $38^{6.11.15}$; *f.* cotă-va, *cîtăva;*—*pl. m.* coț-va 6^{6}, 38^{2}, 52^{2}, *f.* cotį-va 19^{7}, 28^{1}, 40^{6}.
cọțį? *de ce?* 25^{13}, $68^{3.4}$.
crăblă, *v.* croblă.
crăblár, *dogar, cel ce face putini* [*bg.* krъblarь].
crăcăirį, *a crăcăi;*—*ind. pr. 3 sg.* crăcăiaștį 51^{4} [*bg.* krъkamъ].
crăd *(Oș.)*, *cird (de oi);*—*pl.* crădur [*comp. srb.* krd].
craj, *cuvînt bulgăresc* (kraj) *luat dintr'un cîntec:* craj Vardar, *lîngă Vardar* 64^{38}.
crămirį, *v.* cărmirį.
crap, *crap.*
crastă, *rîie* [*bg.*].
crăstáv, *(H.)* crástăv, *rîios* [*bg.* krastavъ].
crăstăveț, căstrăvéț, *castravete* [*bg.* krastavica].
crășnirį, *a se abate din drum; a se aminti;*—*ind. pr.* crășnes [*bg.* krъšnahъ <krъškamъ].
crățăirį, *a rontăi;*—*ind. pr.* crățăes [*comp. bg.* kъrsamъ].
cremnă, *prăpastie:* 27^{9} [*comp. ngr.* κρημνός]; *cf.* crimnisirį
cremịnį 51^{11}, cremnį $25^{?}$, *cremene* [*bg.* kremenъ].
creștirį, *a crește;*—*ind. pr.* cresc; *3 sg.* creștį 8^{6};—

pf. criscui 6[1], 58; *3 sg.* crescu 13[2]; — *mmcpf. 3 sg.* ra criscut 30[2]; — *sbj. pr. 3 sg.* să crească.

crif, v. criv.

criél 28[20], 38[11], crijél 47[12], 51[15], *creier, minte*: *art.* crielu 26[1.8] și cri(j)elu; — aș duși an crijel, *își aduse aminte.*

cri(j)elat, *înțelept, cuminte, deștept.*

criminarcă, *pușcă veche cu cremene.*

Crimizăt, *nume topic*: l₉ — 44[1].

crimonisiri, *a se prăvăli*; — *ind. pr.* mi crimnises; — *pf. 3 sg.* si crimnisiră 38[13] [*ngr.* κρημνίζω].

cripari, *a crăpa, a spinteca*; *a se crăpa de ziuă; a se mihni*; — *ind. pr.* crep: crepă lemni, *sparge lemne*; — *pf.* si cripo di zuuă, *se crăpă de ziuă*; — *imper.* crepă 28[11].

cripătură, *crăpătură.*

cripiri, *a sprijini*; — *ind. pr.* cripes [*bg.* krěpja].

criscătură, *crescătură.*

Cristóvdin, *Înălțarea sfintei Cruci (ziua Crucei)*; mesu di—, *septembre* [*bg.* krъstovъ denъ]

criștin 2[6.7], *creștin*; *art.* criștinu 31[12]; — *pl.* criștin 2[2.4.7.8]; criștinil' 5[2].

criștinari, *a creștina.*

criștinătati, *creștinătate*; criștinătatı 8[9].

criștinesc, 2[5], *creștinesc*; — *pl. m.* criștinești 2[6.7].

criștinești, *creștinește.*

criștinic, *fin*; criștinică, *fină*

[bg. krъštelnikъ refăcut după criștin].
criv (L. Oș.) 45^4, crif (C. Lm.) 51^{11}, strîmb; șchiop; art. crivu 51^{13} [bg. krivъ].
crivét 47^2, pat; — pl. crivetur [bg. < gr. krevetъ].
criviri, a șchiopăta; — ind. pr. crives; 3 sg. crivești 51^7 [bg. krivja].
crivúl'că, zigzag; un fel de broderie (cu zigzaguri) [bg. krivulkъ].
crivuțiia, nedreptate; strîmbătate [bg. krivota, cu schimbare de sufix].
criblă, v. croblă.
cringu, v. crong.
crótnic, blînd [bg. krotъkъ, cu schimbare de sufix].
croblă $68^{7,8}$, (H.) criblă, crăblă, putină, butoi [bg. krъbla].
rong, (H.) cringu, cărpător, scîndura pe care se răstoarnă mămăliga [bg. krъgъ].
rud, crud, necopt (numai despre semănături și poame).
rui, v. cari.
ruiri, a croi; — ind. pr. crues [bg. kroja].
rundír 64^{11}, clundir, clondir (pentru rachiu); art. crundiru 64^8; — pl. crundiră 63^4; crundirili 63^4 [bg. krondirъ].
uți^1, cruce, 40^4, 51^{12}, 64^{11}; — pl. cruț 26^5; cruțli 39^{12}; — cruțe-zută 5^1, 6^1; — la Cruți, nume topic 39^2.
uți^2, sale $3^{2,4,9,11}$ [cruți^1; comp. pentru înțeles bg. krъstъ „cruce; sale"].

crúțiċă, cruciuliță.
cu, cu; pass.
cuă (C.), scoarță, coaje; — pl. cuu; cuuli (ar. cuă) [alb.].
cuc, cuc; art. cucu 8^3; — pl. cuț; — pene cucului (Oș.), nume de plantă.
cucă, vîrful grindeiului (la plugurile de lemn) [bg. kuka „cîrlig"].
cucáċcă (L. H.), claie [comp. daco-rom. cucă „deal"].
cuċár, arpagic, ceapă măruntă, răsad de ceapă [bg. kokarъ].
cuclă, păpușe (ar. –) [bg. < gr. kukla].
cucniri, a răsări, a crește; — ind. pr. cucnes; 3 sg. cucnești 53^1 [...
cucónă, cocoană [bg. < ngr. kokona].
cucót, (Lm.) căcót 51^{12}, cocoș; art. căcotu 51^{12}; — pl. cucoț, căcoț; cucoțil' 8^3, 31^{13}; la cîntare cucoțil', cînd cîntă cocoșii; — cucot div, cocoș sălbatec; — boșu cucotului, nume de floare; (ar. cucot) [vsl.].
cucúdă, belciug, greutatea ce se atîrnă de brațul cîntarului; — pl. cucudi [comp. bg. kukuda „sămînță de ceapă"].
cuculíċ, grămăjoară (de pietre, etc.); comp. cucáċcă, cucúl'.
cucúl', ridicătură, umflătură [comp. daco-rom. cucui].
cucurẹti, cocoșel; — pl. cucureț.
cucurigu 48, cucurigu, cîntatul cocoșului [bg.].
cucurọri, a se fuduli, a se rătoi; — ind. pr. mi cucurọs [bg. kokorja se].
cucușọnă, păduche ce se pune pe găini (dermanissus avium) [bg. kokošina].
cucuțáș, dim. cucót, cocoșel.
cucuvẹică, cucuvea; cucuvẹica 31^4 [bg.].
cuċán, căpățînă de varză [bg. kočanъ].
cudíță, dim. codă, partea cu care se termină șira spinărei.
cufáċcă, v. cfaċcă.
cufăriri, a se cufuri; — ind. pr. cufăres.
cufărníċar, care se cufurește, care are diaree, cufuricios.
cufărniță, excrementele celui ce are diaree.
cufoari, diaree, cufureală [cufăriri].
Cugúșu, npr. m. 21^2.
cugẹbașă, primar [bg.-tc. kodžabašĭ].
cuib (L. Oș.), cuip (C. Lm. H.), cuib; — pl. cuibur, cuibi.
cuíbċie, cuibușor.
Cuidară, nume topic 44^3.
cuimgiịọ, argintar [bg. dial. kuemdžija < tc.].
culac, colac; — pl. culaț $7^{5,6}$ [bg. kolakъ].
culái, mijloc: 25^{11}, 28^{15}; art. culaiu 28^9 [bg.-tc. kolai].
culcari 73^2, a (se) culca; — ind. pr. (mi) culc, (ți) cul'ț; (si) culcă 62^1; — pf. 3 sg. si culcọ 28^2, $38^{1,14}$; si culcă 73^2; — sbj. pr. 2 sg. s'ți cul'ț 66^1; — part. culcat 28^2.
culéră, holeră.

culibă, *colibă, adăpostul ciobanilor în timpul iernii:* 73^{1}; culiba 10^{7} [*bg.* koliba].

culmi, *culme (la casă).*

culažég, *iamnar* [*bg.* kole̲žegъ].

cul'b, *formă care circulă alături de* cuib.

cum, *cum* 2^{7}, 6^{20}, 10^{10}; după cum 47^{7}; direp cum, *după cum* 4^{8}.

cumát, *bucată:* $55,63^{5}$; — *pl.* cumați [*bg.* komatъ < *ngr.*].

cumătić, cumățol, *dim.* cumat, *bucățică.*

cuminjcari, *a (se) cumineca;* — *ind. pr.* (mi) cuminjc; — *sbj. pr. 3 sg.* s'l'ą cuminjcă 5^{3}.

cuminjcătură, *cuminecătură;* cuminjcătura 5^{2}.

cumin, *pl. strugurii după ce au fost călcați* [*bg.* komina].

cumit, *comitagiu:* — *pl.* cumiț 23^{5} [*bg.* komit].

cumnat, *cumnat.*

cumnată, *cumnată.*

cumnáteică, *cumnățică.*

cumnátèno, *cumnățel.*

cumpărari, *a cumpăra:* — *ind. pr. 1 sg.* cumpăr; *2 sg.* cumpăr; *3 sg. pl.* cumpără 1^{10}, 3^{0}; — *pf. 3 sg.* cumpără 28^{21}; — *part.* cumparat 64^{26}.

cumpărător, *cumpărător.*

cumpărătură, *cumpărătură.*

cumșiia, cum(u)șoiă *(Lm.)*, *vecin;* cumșiia 40^{4}; *gen.* cumșial'ą 40^{4}; — *pl.* cumșij; cumșoj 62^{2}, 64^{4} [*bg.-tc.* komšija].

cumșiloc, *vecinătate* [*bg.-tc.* komšulukъ].

cum(u)șojă, *v.* cumiișa.

cunác, *conac (de moșie); primărie:* 1[4] [*bg.-tc* konakъ].

cunádă, *jder* [*bg.* konada].

cundíl', *condei (de piatră)* [*ngr.* κονδύλι].

cundisiri, *a se așeza într'un loc, a se stabili; a poposi;* — *ind. pr.* cundises [*bg.* kondisvamъ].

cundúr, *v.* condúr.

cunoaștiri, cunoștiri, *a cunoaște;* — *ind. pr.* cunosc; cunoșt; cunoști; si cunoști 51[17-24]; *3 pl.* cunosc 23[1-2]; — *pf. 3 sg.* cunoscú 26[4]; cunuscú; — *part.* cunuscut.

cuntinari, *în expresiunea:* nu-ț cúntină, *nu te pricepi (să faci un lucru).*

cunuscător, *cunoscător.*

cunuscut, *v.* cunoaștiri.

cup, *grămadă* 7[3] [*bg*].

cupă, 1° *baniță măsură de capacitate de 12 ocale pentru cereale;* 2° *măsură de* ½ *oca cu care morarul își măsoară merticul;* 3° *cupa ciobanilor întrebuințată la muls.*

Cupa, *nume topic* 52[1]; Cupa 44[1-2].

cupăč, *copac;* — Cupač, *nume topic* 44[1-3].

cupăčiri *(H.)*, *a săpa* [*comp. bg.* kopačъ].

cupăčoinic, *târnăcop* [*bg.* kopačelnikъ].

cupălíč(că), *grămăjoară* [cup].

cupană, *albie, copaie:* 22[15]; cupana 51[11]; — *pl.* cupoń [*bg.* kopanja].

cupárăn, *un fel de dulamă cu mânecі, cu deschizături la subsuori spre a putea trece mâinile prin ele;* cuparanu 3[1-2] [*bg.* koparanъ].

cupénc, *dim.* cup, *grămăjoară.*

cupestru, *v.* căpestru.

cupiláș, *flăcău, băiat trecut de 14 ani, bun de însurat:* 19[1-3-8-9]; cupilașu 19[5-8]; la cupilașu 19[8-11]; — *pl.* cupilaș; cupilașil' 0[4-5]; copilașil' 39[2].

cupilașloc, *vârsta de cupilaș; timpul când i se apropie flăcăului de a se însura.*

Cupinéț, *locuitor din* Cupa.

cupirăm̆int, cupirimint, *acoperemânt, acoperiș.*

cupiriri, *a acoperi;* — *ind. pr.* cupires; cupireș; cupirești; — *part.* cupirit; cupirită 64[22]; cupiriți 1[3], 52[1].

cupiritură, *acoperiș.*

cupită, *copită;* — *pl.* cupiți [*bg.* kopito].

cupitón, *v.* căpitón.

cuprali *(H.)*, *strămurare* [*bg.* kopralja].

cuptătură *(H.)*, *rană cu puroi, copturá.*

cupúlić, *căpiță (de fân, de iarbă, etc.);* comp. cupălíč(că).

cur, *cur; fund:* 24[7], 61; *art.* curu 53[5]; — curu găl'inal'a, *pecingine;* curu focului, *partea vetrei despre ușă.*

curari, *a curge;* — *ind. pr.* cur. *2 sg.* cur 27[8]; *3 sg.* cur. 32[5], 51[15], 53[3], 64[1]; *pl.* curom; curaț; cură; — *impf.* curam; — *pf.* curai; — *imper.* cură; cură-ți, *cară-te, pleacă;* — *part.* curat.

curat, *curat:* curată 63[2]; curați 63[1].

curat, *v.* curari.

curauă, *curea* 51[10]; curaua 3[7]; — *pl.* curoi 3[1].

curăuícă, *curelușe.*

curbán, *jertfă* [*bg.-tc*].

Curbét, *Țigan.*

curcubei, *curcubeu:* 46, 58; *art.* curcubeiu 8[2].

cúrcic, *dim.* cur.

curdisiri, *a se pune, a se așeza; a se fuduli:* — *ind. pr.* mi curdises [*bg.* < *tc.* kurdisvamъ].

curdón, *străjer, santinelă;* — *pl.* curdoń [*bg.* kordonъ].

curi(i)ă, *dumbravă; pădure oprită, oprtură* 28[1]; curia 28[3]; — Curi(i)ă, *nume topic* 44[1] [*bg.-tc.* korija].

curișniță, *găinaț* [*bg* kurešnica].

curită, *cadă mare de pus struguri* [*bg.* korito].

curín, *v.* curón.

curm, *bucată din ceva, crâmpei, căpătâi de ață; curmei.*

curmari, *a (se) desface, a (se) desprinde o parte, o bucată de ceva;* — *ind. pr.* (mi) curm.

curnós, *cu coarnele mari sucite în lături;* (oaiă) curnoasă, *oaie cu coarne sucite.*

curón, 40[7], 42[2], *(H.)* curín, *iute:* un curon 5[1]; mult an curon, *foarte iute:* 14[3]; mai curon 28[17].

cărpăn *(H.)*, curpán *(Lm.*
curpen

curșúm, *plumb; glonț* [*bg.* -to
cursútă, *ciută, cerboaică* [*bg*
košuta].

curúi, *v.* cari

curúnă 64[1], (*L. H.)* curún
19[1], *coroană; cunună;* curun
64[1]; — *pl.* curunj; curunil
64[26-27].

curunari, *a (în)cununa;* — *ind*
pr. curun.

curunátic, *plata preotului care*
cunună.

curuničcă, *dim.* curúnă, *cu-*
nunița.

curunil'ę, *cununie.*

cus, *scurt* 4[4], 51[19].

cusătură, *cusătură.*

Cusáță, *nume topic*: 2[1].

euscră, *cuscră.*

cuscril'ę, *cuscrie.*

cuscrimi, *col.* cuscru, *cuscrime.*

cuscriri = ancuscriri.

cuscru, *cuscru;* — *pl.* cuscri
64[15]; cuscril' 64[13-15].

cuscún, *curelele hamurilor ce*
trec pe sub coada calului
[*bg.*-to].

cusiri, *a cosi;* — *ind. pr.* cuses
[*bg.* kasъ].

cusíță, *cosiță (de păr);* — *pl.*
cusițí 1[8] [*bg.* kosica].

cusór, *cosor* 69[4] [*comp. bg.*
koserъ].

custrác, *pește ce seamănă cu*
șalăul [*bg.* kostrakъ].

custurá (*L.*), cățătură *(Oș.)*,
baionetă [*bg.* kostura].

cutár, *strungă; art.* cutaru
10[7]; ușa cutarului, *ușa*
strungei; gaura cutarului,

deschizătura pe unde ies oile la muls.
cutį, *cute, gresie* ; cutę 27[6].
cutét, *coteț* [vsl.].
cutíčeă, *dim.* cutį.
cutiiă, *cutie* 18[7] [bg.-tc. kutija].
cutįzari (*numai la Oș., în graiul bătrînilor*), *a cuteza*: nu cutęază si facă tęsta.
cutliță, *teică, cutia mișcătoare în care curg grăunțele din coș înainte de a trece între pietrele morii* [bg.].
cutmáč, *lapte fiert și lăsat să se îngroașe.*
cutru[1] 1[1], 15[2], 25[17-18], 28[3], (*H.*) cătră, *către* ; cutru iuň, *încotro* 51[1] ; di cutru, *de către, dinspre, înspre* 1[2], 41[2] 52[1].
cutru[2], *biet, sărman.*
cúțura, *cu ghiotura* ; vindį — [*comp.* bg. kuturica ⟨tc.⟩].
cuțák', *partea dinapoi a samarului de care se prinde funia* ; — *pl.* cuțak'ur [*comp.* bg. kocaika].
cuțărșari, *a se fudulį* ; — *ind. pr.* mi cuțărșs [bg. kocoramъ se].
cuțăt, *v.* cuțot.
cuțitar ; cuțutar, 47[8], *cuțitar* ; *art.* cuțutaru 47[8].
cuțitaș, cuțutaș, *dim.* cuțot.
cuțot 34, 64[2], (*H.*) cuțăt, *cuțit* ; *art.* cuțotu 34, 51[17] ; — *pl.* cuțoti 25[9].
cuțutar, *v.* cuțitar.
cuțutaș, *v.* cuțitaș.
cuváč, *covaci, fierar* ; *art.* cuvaču 72[1-3] ; *voc.* cuvačulį 72[1] [bg. kovačъ].

cuválnă, *baică, nicovală mică de ascuțit coasa* [bg. nakovalnia].
cuvét, *putere* [bg.-tc.].
cuzină, *păr de capră* [bg. kozina].
cužireti, *v.* cužureti.
cužóc, *cojoc* [bg. kožuhъ].
cužureti, cužireti, *gîndac de mătase* ; — cužureț 52[9], cužireț [bg. kožurecъ].
cvăciri, *v.* cfăciri.

I.-A. CANDREA

LA SOULE ÎN SECO
DESCRIEREA LUI

Cînd am publicat în vol.
despre păstorit la Ba
nuscrisele lui de Froid
interesante despre pămîntul
XVII-lea. Ca intendent numit de
sau, cum își zicea singur, „gra
reformateur des eaux et forest
Haute-Guienne, Bearn, Basse
Louis de Froidour a cutreera
a avut bunul gînd de a îns
cutreerări [1]. Nu era un scriito
aspecte neluate în samă de
care nu o prea întîlnim la c
printre țărani a căutat să cu
uneori îi privia după conven
Cea mai mare parte din

[1] Despre activitatea lui în ag
grafice — a murit la 1685, însă date
celele publicate de L. Vié în *Revue*
(1913), 191 și 321 urm.; *Bulletin de*
la France, Toulouse, n-rul 43 (191
de législation, Toulouse, seria a 4-a
1 urm. (asupra acestui din urmă ar
conservatorul Bibliotecei municipale

LUL AL XVI-lea, DUPĂ
.. DE FROIDOUR

II al revistei (pag. 129) articolul
acii din Soule nu cunoşteam ma-
our, care ne dau atîtea informaţii
şi locuitorii Franţei în secolul al
Colbert să inspecteze pădurile—
nd Maistre enquesteur et general
s au departement de Languedoc,
-Navarre, Soulle et Labourd"—
at mai multe ţinuturi din sud şi
emna impresiile lui din aceste
r, dar ştia să observe, să prindă
alţii, a arătat o curiositate pe
ontemporani ai lui şi petrecînd
noască vieaţa lor, chiar dacă
ţiuni ale vremei.
manuscrisele lui se găsesc la

astă calitate şi pentru amănunte bio-
naşterei ne e necunoscută — v. arti-
le Comminges, Saint-Gaudens, XXVIII
în Société archéologique du Midi de
1), 230 urm.; Recueil de l'Académie
, t. III (1923), 92 urm.; t. V (1925)
ticol mi-a atras atenţia Fr. Galabert,
din Toulouse).

Toulouse şi acum vre-o doi ani H. Omont, conservatorul secţiei manuscriselor dela Biblioteca Naţională, a avut bunătatea de a-mi înlesni consultarea unuia din ele la Paris. In călătoria de cercetări pe care am făcut-o în iarna aceasta, oprindu-mă la Toulouse, am putut avea la îndemînă tot cît se păstrează dela de Froidour la Biblioteca municipală de acolo şi să copiez descrierea celor văzute de dînsul în Soule. Ea se găseşte în ms. 645, pe foile 5-42, precedată (pe foaia 4) de o hartă a acestui ţinut, mai mult o schiţă, făcută în grabă; după textul descrierei — copiat de o mînă streină — urmează o scurtă notiţă despre pădurile din Soule, aceasta cu scrisoarea, măruntă, chiar a lui de Froidour (neconţinînd nimic mai interesant, nu am crezut necesar să fie reprodusă). Acelaşi manuscris cuprinde, dela f. 49, o hartă a ţinutului Labourd şi *Memoire de la visite des bois du Pays de Labourd;* pe urmă (f. 54): *Memoire du Pays de Labourd*, iar mai departe (f. 57): *Relation d'un voiage fait au Pays de Labourd*, datată din 14 oct. 1672 [1]; la sfîrşit (dela f. 66) se găseşte *Memoire du Pays et des Estats de Nebouzan*, purtînd data de 15 iunie 1670 [2]. Memoriul despre Soule nu ni se spune cînd a fost scris, dar ţinînd samă că celelalte două, despre Labourd şi Nébouzan, sînt din 1670 şi 1672, îl putem data pe la 1671.

Pe cînd alte însemnări de călătorie ale lui de Froidour au atras mai de mult atenţia şi au fost publicate [3], acelea despre Soule au rămas inedite — numai două mici fragmente

[1] Aceasta din urmă s'a tipărit de P. de Castéran, *Les Pyrénées centrales au XVII-e siècle; Lettres écrites par M. de Froidour... à M. de Hericourt et à M. de Medon*, Auch, 1890 (extr. din *Revue de Gascogne*), 208 urm.

[2] A fost publicat de J. Bourdette, în *Revue des Pyrénées*, III (1891), 94 şi 397 urm.

[3] In cartea lui P. de Castéran, citată mai sus, a fost reprodus şi ms. 643 dela Toulouse, iar J. Bourdette a publicat (după ms. 646) şi memoriul despre Bigorre: *Memoire du Pays et des Estats de Bigorre, par L. de Froidour*, Paris-Tarbes, 1892.

au fost tipărite de P. de C
pentru cunoașterea acestei p
în secolul al XVII-lea au fos
însemnările lui de Froidou
presintă ca o monografie des
rirea lor aici mi s'a părut
Mă gîndisem să dau numai p
mai departe, pag. 216-218, 2
levat altădată în această priv
întinde pe prea multe pagini
reproduc în întregime. Chia
mult pe istorici [3], sînt părți
în afară de acelea despre
concordă cu cadrul revistei. T
care pot interesa într'o citva
note —, astfel că și pentru a
imputări. Am păstrat felul
dreptînd numai cîteva erori
unde nu-și avea rost (d. e. *est*
unde lipsia și era nevoie de

MEMOIRE DU P

Le Pays de Soulle est une
et du gouvernement de Guienne
du ressort du Parlement de la
Bourdeaux, pour ce qui regarde
pour ce qui concerne le spiritu
C'est un petit pays fort est

[1] *L'oeuvre de M. de Froidour e*
[2] In special din *Mémoires du*
zons sur le Béarn, la Basse-Navarre
[3] De pildă, unde se vorbește
după adevăratul lui nume Bernard
și din alte izvoare (v. articolul lui
telains de Mauléon, în *Revue de B*
279 urm.).

ástéran [1]. Pînă acum referințele
provincii meridionale a Franței
t luate din alte izvoare [2], dar
r ne dau mai multe știri și se
tul de amănunțită, așa că tipă-
că poate folosi cercetătorilor.
asajele referitoare la păstorit (v.
24, 228), ca un adaus la ce am re-
ință, dar pentru că textul nu se
i am crezut că e mai bine să-l
r dacă uneori interesează mai
care au importanță etnografică
vieața păstorească — și acestea
l'extul cuprinde și cîteva cuvinte
pe filolog — le-am relevat în
această am căutat să-l dau fără
de scriere din manuscris, în-
evidente, suprimind accentul
ant, *excellent* etc.) sau punîndu-l
el

PAYS DE SOULLE

ancienne dependence du duché
, portant tiltre de vicomté, qui est
generalité et de l'Intendance de
le temporel, et du diocese d'Oloron
el,
roit ou, pour mieux dire, ce n'est

au XVIIe siècle, Toulouse, 1900, 57-59.
intendants Pinon, Lebret et de Be-
, le Labourd et la Soule, Paris, 1906.
de răsvrătirea preotului Matalas —
de Goyhénèche —, cunoscută de altfel
J. de Jaurgain, *Les capitaines châ-*
tiers, Navarre et Landes, II (1884),

qu'une seule vallée serrée entre le Bearn, qui le confronte au levant, et la Basse-Navarre, qui le confronte au couchant. Il prend naissance soubs les montagnes de la Haute-Navarre, qui lui servent de borne au midy, et aboutit au Bearn du costé du septentrion, une lieue au dessus de la jonction de la riviere du Saison, dont tout ce petit pays est arrosé, avec le gave d'Oleron ou Sauveterre, neuf à dix lieues au dessus de Bayonne. Il contient en longueur, depuis Osserains, qui est au pied de la vallée montant jusques aux ports de Sainte-Engrace et de Larraun qui sont à l'extremité, sept lieues de pays ou environ et en largeur deux lieues, plus ou moins, aux endroits les plus larges, diminuant à proportion qu'on descend, en telle sorte qu'il finit en pointe au pied de la vallée. La plus grande estendue est à la teste du pays, où les grandes montagnes qu'il y a, faisant divers vallons qui aboutissent à la plaine, renferment quantité de villages, qui n'y sont pas moins frequents que si le pays estoit aussi large et aussi abondant que les meilleures contrées du Royaume.

Ce qu'on peut appeller plaine suit le cours du Saison et va, en montant, jusques à une demie lieue ou environ au dessus du Chasteau de Tres-villes. L'endroit où elle est plus large ne contient pas un demi quart de lieue de Gascogne et, au pied, elle n'est pas large de cinq cens pas; tout ce qui est à droitte et à gauche sont montagnes fort hautes du costé de l'Espagne ou, pour mieux dire, de la Haute-Navarre, qui diminuent de hauteur à proportion qu'on descend vers la plaine.

Le pays est tres peuplé. Il n'y a qu'un seul lieu qui porte le nom de ville et qui en est la capitalle, sçavoir Mauleon, quoy qu'elle ne soit fermée ny murée. Il y a, en outre, six bourgs et cinquante quatre petits villages, tous presques situez dans la plaine et tres peu dans les montagnes, qui sont à droitte et à gauche. Les bastiments par le dehors ne sont pas desagreables. Ils sont tous faits de pierres ou de cailloux communs au pays et couverts de bardeaux. Mais, comme les architectes de ce pays ne sont pas les plus habiles gens du monde, le dedans des maisons n'a pas le mesme agréement. Il n'y a que le bois de chesne dont on se serve pour bastir.

La plaine et tout ce qu'il y a de vallons enfermez dans les basses montagnes est parsemé de bouquets de bois de chesnes venant de complant. Les meteries y sont environnées d'arbres plantez à la ligne et les grands chemins semblent la plus part des allées faites à plaisir. Il n'y a presque point d'habitant, pour peu accomodé qu'il soit, qui n'ait dans son fonds du bois suffisamment pour l'entretien de ses bastiments, pour son chauffage,

pour tous ses autres besoings
pour la nouriture de quelques
de ces basses montagnes, ce n
fougere, de bruyere ou de tuy
sin, qui est une espece de che
franc, qui se tient ordinaireme
fruit, et toujours en tres petite
qui aprochent des ports sont p
sans meslange d'aucun autre
chaufage; partie des pascages;
leur exposition, ce qui regarde
du soleil et ce qui est exposé a
naire, garni de bois.

Toutte la contrée est fort
fort bossu il y a dans tous les
presque tous aboutissent au Sai
leon, n'est, pour ainsi dire, qu'
Mauleon jusques au bas de la
estre tres commodement rend
quoy debiter ou s'il y avoit
assez nombreux, pour y faire l
chandises que cette navigation

La proximité des montagn
pluies, les neiges et les gresles
tant plus que le territoire est d
maigre. On trouve par toute la
demi ou deux pieds dans terre
tuf ou la roche vive, d'où vient
raport. Ce n'est qu'à force de la
tité de fumier qu'on y respand
est assés bien cultivée et il y a
les vallons qui sont de costé et
de peine à leur culture, aussi
que les terres portent reguliere
gros millet, alternatifvement; ce
que j'y aye veües. Le petit millet y
paysans se sont accoustumez
France du blod de Turquie. Les p
comme par ce moien il y a peu
en puisse faire du fumier, les pa
coltes et des moissons de fouger
vont faucher dans les landes de
usage; chacun sçait les endroits

et mesme pour donner du gland
porcs. Du reste, pour ce qui est
e sont que des landes plantées de
e, et en quelques endroits de tau-
esne moins bonne que le chesne
nt rabougry, produit rarement du
quantité. Les hautes montagnes
artie plantées de bois de hestre.
bois, et qui ne sert que pour le
partie des rochers nuds, selon
le midi se ressentant de l'ardeur
u septentrion estant, pour l'ordi-

arrosée, car comme le pays est
vallons de petits ruisseaux qui
ison; cette riviere, jusques à Mau-
un torrent continuel, mais depuis
vallée elle pourroit à peu de frais
re navigable, si le pais avoit de
uelque bonne ville ou un peuple
e debit des danrées et des mar-
pourroit y faire aborder.
es où se forment les nuages, les
incommodent tout ce pays, d'au-
eja de soi mesme fort froid et fort
plaine les cailloux à un pied et
et par toutes les montagnes le
que la terre y est d'un tres petit
travailler et de la grande quan-
qu'on la rend fertile. La plaine
peu de terres labourables dans
d'autre, mais on se donne tant
bien que de celles de la plaine,
nent tous les ans du bled ou du
sont les seules especes de grains
est devenû rare depuis que les
au gros, que nous appelons en
reries n'y sont pas communes et,
de paille et peu de foing dont
ysans font tous les ans des re-
e, de bruyere et de tuye, qu'ils
s montagnes qui servent à cet
i il doit en couper et on les seme

dans les escuries, dans les cours des maisons, dans les reües et dans les grands chemins, pour les reduire en fumier et en fumer les terres dans les saisons.

Les vignes sont tres rares dans toute cette contrée, mais il y a quelques vergers dans la vallée, que j'ay trouvé la plus part en assez mauvais ordre et j'ay mesme apris qu'on ne tenoit point de pepinieres pour les entretenir ou pour les renouveller de temps en temps, mais que les paysans du Labourd y venoient, dans les saisons que l'on a coustume de faire les complans, vendre de jeunes antes et que le bon marché auquel ils les debitent ordinairement y avoit causé cette negligence. On y faisoit grand cas cy devant de ces vergers par ce que, n'y ayant pas de vignes, on y faisoit du cidre et mesme une espece de breuvage qu'on y apelle de la pommade[1] ou du petit cidre, qui est une mixtion d'eau et de pommes, qui servoit à la boisson. J'ay veû mesme que l'on fait encore de l'un et de l'autre et je me suis trouvé au pays dans le temps de cette vendenge, mais on commence depuis quelques années à y planter de la vigne et, d'ailleurs, comme le pays s'augmente en nombre de peuples, les habitans qui songent à pourvoir au plus necessaire commencent à destruire les vergers qui donnoient à boire, pour les mettre en terres labourables qui donnent de quoy manger.

Les grains qui s'y levent, quelque abondance qu'il y ait, ne sont jamais suffisants, à ce qu'on dit, pour la nourriture des peuples. Ils ont coustume d'en prendre ou en Espagne ou du costé de Bayonne, de Bearn, de Chalosse et des Landes, selon qu'il se trouve à plus juste prix. Il en est de mesme du vin. On y tient peu de volailles et je n'ay remarqué dans tout le pays, que j'ay parcouru fort exactement, qu'un seul coulombier et mesme tres petit. J'ay aussi apris que le gibier y estoit tres rare et il faut avouer aussi de bonne foy qu'on y fait tres mauvaise chere; on y est reduit à la vache, au mouton et au pourceau, qui sont trois sortes de viandes qui n'y sont pas mauvaises. Quoy que le bestail y soit tres petit, on peut dire qu'il n'y a que la maison du comte de Trois-villes où l'on mange particulierement depuis que l'abbé y est; encore est il obligé de faire la plus grande partie de ses provisions ailleurs et s'il y avoit encore une maison où l'on fist une depence semblable à celle qui se fait en la sienne, cela seroit capable d'affamer le pays.

---

[1] Alte exemple de *pommade* cu acest înţeles v. în dicţionarul lui Godefroy, s. *pommée* 2.

Le pasturage y est tres maigre, par ce que la terre qui est froide en pousse peu pendant le printemps et la chaleur pendant l'esté estant retenue dans les valons y est sy violente qu'elle consume tout. Sans le secours des montagnes qui sont soubs les ports, où les bestiaux se retirent depuis la St. Jean jusques à la fin de l'automne, il faudroit deserter le pays. La plus part des habitans ne tiennent de gros bestail qu'autant qu'il leur en faut pour la culture de leurs terres. Ils vendent les bœufs et conservent autant qu'ils peuvent les vaches, dont ils se servent pour le labourage, et quand elles sont vieilles ils les engraissent, pour les vendre, et souvent les sallent pour leur usage particulier; c'est pour cela qu'ils s'imagineroient faire un crime s'ils tuoient un veau. Comme les vaches sont occupées au travail et au labourage et que, d'ailleurs, les pasturages sont tres maigres, elles rendent peu de lait, elles n'en ont qu'autant qu'il en faut pour la nourriture de leurs veaux et ce qu'elles en donnent au delà sert à la nourriture des paysans, de sorte qu'il ne se fait point de beurre en Soulle et qu'il n'y en a point que celuy qu'on y porte de la vallée de Campan ou du Lavedan, qui est une contrée de la Bigorre. Les troupeaux de bestes à laine y sont assez communs. Les plus considerables sont de cent, six vingts ou cent cinquante tout au plus, et on ne peut pas en tenir de plus grands à cause de la rareté des foings et des autres fourages. Il y a encore quelques chevres, mais en petit nombre. Le scrupule des gens de ce pays pour la tuerie des agneaux est egal à celuy qu'ils ont de tuer un veau et il n'y a que les chevreaux auxquels ils ne pardonnent pas. Le lait que l'on tire des brebis, des chevres et du peu de vaches superflues que l'on tient dans la montagne s'employe à faire des fromages secqs, dont partie se consume dans le pays et partie dans la Basse-Navarre et aux environs. Ce qu'il y a de plus commun sont les porcs, qui y sont petits, mais excellents, en telle sorte que les meilleurs jambons du Royaume, après ceux de Ladontan[1], sont ceux de Soulle. Ils sont connus soubs le nom de jambons de Bayonne et il n'est pas mal à propos de remarquer qu'encore que cette ville soit si fameuse et si renommée par ses jambons, neanmoins il ne s'y en fait presque point, mais on y debite ceux qui y sont portez du Labourt et de la Basse-Navarre, où il s'en fait quantité, et de la Soulle, d'où l'on en porte peu, par ce qu'elle en est plus esloignée. Nous croyons en France qu'on a dans ce pays quelque methode particuliere pour donner à ces jambons la belle chair et le bon

---

[1] Trebue cetit *Lahontan* (comună din arondismentul Orthez).

goust qu'ils ont, mais on n'y fait rien plus que ce que l'on fait aux nostres: on les salle, on les laisse dans le sel quinze jours ou trois semaines, on les en tire et on les fait seicher à la cheminée, de mesme qu'on le pratique chez nous. Leur bonté vient de la nourriture du pays et cela est si vray que lorsqu'on y tue quelque porc nouvellement achepté en Armagnac, d'où particullierement les habitans de la Soulle ont accoustumé de les prendre jeunes, les jambons n'en valent rien et sont semblables aux nostres.

Pour ce qui est des chevaux, ils y sont aussi rares que le foing et l'avoine. Ils sont aussi tres petits, viennent la plus part de la Haute-Navarre et sont estimez meilleurs que ceux de Bearn. Il y a quelques particuliers qui en nourrissent parmi les autres bestiaux.

Quand à la maniere dont on nourrit le bestail, elle est à peu pres semblable à celle qui se pratique dans tous les pays qui sont le long des Pirenées. Premierement, il faut sçavoir qu'aussitost que les grandes chaleurs sont acrues, ce qui arrive ordinairement à la St. Jean, personne ne retient chez soy que les bestes de monture et celles qui servent au labourage et qu'on envoye generalement tous les autres bestiaux dans les montagnes qui sont soubs les ports, où on les tient jusques à ce que les neiges les en chassent. Il y a pourtant de distance en distance des especes d'estables qu'on appelle dans le pays des coyalarts[1], où les pastres et leurs bestiaux se retirent pendant la nuit, et sont quatre mois entiers sans descendre. Ces coyalarts apartiennent à quelques gentilshommes qui seuls ont droit d'en avoir, et, moiennant quelque petite retribution qu'on leur paye pour chaque teste de bestail, chacun a droit d'y aller faire pasturer ses bestiaux, sans qu'il soit loisible d'y en introduire d'estrangers. Il n'y a que le Roy et les dix principaux gentilshommes du pays, qu'on appelle potestats, à qui cela soit permis et la quantité que chacun en peut mettre est reglée. Aussitost que la neige paroist, les bestiaux descendent et viennent menger les herbes que les basses montagnes humectées par les pluyes ordinaires de l'automne ont repoussées après la secheresse de l'esté. Quand le froid s'est augmenté et que la neige commence à couvrir les basses montagnes, aussi bien que les hautes, on les fait descendre dans les plaines, où pendant quelques jours ils mengent les herbes que les terres qui ne sont pas ensemencées produisent. L'hiver

---

[1] Asupra acestei forme, alături de *cayolar* etc., v. A. Thomas, *Nouveaux essais de phil. franç.*, 191, 228.

estant venu, on fait tout sortir
contrées plus basses, comme dans
et jusques le Bas-Armagnac et
sejournent jusques à ce que le
neiges qui couvrent les basses
fait revenir ses bestiaux de tous
les plaines pendant quinze jour
paistre les nouveaux herbages
ensemencées ont produittes, pour
montagnes d'en produir. On les
montagnes, jusques à la St. Jean,
les en chasse pour reprendre les
pratique ainsi successivement to

Au reste, comme ce pays e
raport, il y est aussi fort peu ch
la taille et la tradition est qu'elle y
il souffrit considerablement pen
premier, à cause du voisinage d
charge entiere, dont il jouit e
aussi ny taillon, ny gabelle, n
Les peuples se servent du sel d
bon leur semble, et ne payent
domaine, qui peuvent monter à
gages du gouverneur, qui monte

Les habitans y sont aussi tr
cile de le croire après ce que j'a
l'on y faisoit, mais je remarquera
honnestes gens que j'ay veû dan
paysans les plus accomodez ne m
boisseaux de bled, et le boisseau
ils vivent la plus part du gros m
pain ou gasteau qu'ils appellent d
tres bon, particulierement quand
il est fort lourd sur l'estommac
pour en estre rassasié. Quoy qu'i
consument tres peu d'huile et, o
qu'ils ont; pourveû qu'ils ayent
soit, ils sont contents. Ils ne son
boisson; lorsque le vin, le cidre e
ils boivent l'eau facilement et sont
beû le meilleur vin du monde. Ma
ils sont assez propres en leurs pet
La chanvre n'estant pas commun

du pays et descendre dans les
a la Gascogne, dans la Chalosse
dans les Landes, où les bestiaux
soleil du printemps ait fondu les
montagnes. Pour lors chacun
costez et on les retient dans
e ou trois semaines, leur faisant
que les terres qui ne sont pas
r donner le temps aux basses
fait monter ensuitte aux basses
que la chaleur et la seicheresse
hautes, et la mesme chose se
utes les années.
t peu abondant et de fort petit
argé. Il estoit cy devant sujet à
estoit fort modique, mais comme
dant les guerres de François
l'Espagne, il en obtint une des-
core à present. Il ne s'i paye
autre imposition quelconque.
Bearn ou d'Espagne, comme
que les droits qui dependent du
quatre mil livres, et que les
t à une pareille somme.
es sobres; il ne sera pas diffi-
dit de la mauvaise chere que
i de plus que la plus part des
ce pays m'ont asseuré que les
angeoient pas par année quatre
ne pese que quarante livres.
illet, dont ils font une espece de
e la millasse; le goust en est
il est paistry avec du lait, mais
et il en faut menger tres peu
ls n'ayent point de beurre, ils
un mot, ils se passent de ce
de quoy menger, quoy que ce
pas plus delicats on fait de
t la pommade leur manquent,
aussi contents que s'ils avoient
is quelque disette qu'ils ayent,
its meubles, surtout en linge.
chez eux, ils sement chacun

du lin autant qu'il en faut pour leur mesnage, pour leurs habillements et pour leurs autres necessitez. Il n'y a pas de paysan, si miserable qu'il puisse estre, fust il Cagot—c'est une espece de gens dont je parleray dans la suite—, qui n'ait quelque dousaine de serviettes fines, blanches comme la neige et rayées de fil vert. Ils ont tousjours un pain blanc, qu'ils renouvellent à chasque fois qu'ils font leur pain, afin qu'il soit frais; ont tousjours du fromage ou quelques fruits et quelques bouteilles de vin ou de cidre fin, c'est à dire qui n'a point esté meslé d'eau, pour pouvoir presenter la collation à quiconque passe ou s'arreste chez eux. J'ay moy mesme espreuvé plusieurs fois cette honnesteté chez plusieurs paysans.

La religion du pays est la catholique, sans aucun meslange de la huguenotte, du moins les Huguenots y sont en si petit nombre que ce n'est pas la peine d'en parler et le peu de gens qu'il y a qui la professent n'en sont pas originaires. Ils sont fort devots, à ce qu'on m'a dit; leurs prestres neanmoins sont assez gaillards et si on en veut croire les moynes du Bearn et les capucins qui depuis peu se sont establis à Mauleon, il y a quantité de sorciers et sorcieres, aussi bien qu'en Bearn. Leurs eglises se ressentent de la pauvreté de la contrée. Ils ont une coustume regulierement observée partout: de mettre des croix de marbre brut ou d'autre pierre dure proche des fossées des morts. On voit par tous les cimetieres de ces croix rengées par ordre, chasque famille ayant sa place. On y plante en outre de la sauge, comme si cette herbe avoit quelque vertu pour preserver les corps de la pourriture.

La langue vulgaire est la basque; plusieurs neanmoins y parlent françois, gascon et bearnois et mesme quelques uns espagnol.

Le peuple y est bien vestu; les hommes la plus part à la bearnoise, portant le berret, les cheveux courts, la petite fraise, les chausses froncées et la houpelande bearnoise, qui est une tunique à laquelle est attaché un capuchon à peu pres semblable à celuy des capucins. Les femmes, pour la plus part, y sont habillées d'estoffes blanches, doublées et chamarrées de grandes lizieres noires ou violettes, portent des colets ou fraises qui leur cachent la gorge et ont pour coiffures des capuchons, les unes d'une couleur, les autres d'une autre, qu'elles redoublent sur leurs testes quand elles veullent se mettre à leur aise et se donner de l'air, et font voir leurs cheveux pendants par derriere et nouez en tresse. Les couleurs bleue, coulombine et de brend d'oison y sont aussi fort en usage et ce qu'il y a de plus desplaisant est que tous portent de gros sabotz fort vilains.

Les femmes y sont mieux fa
humeur, à ce qu'on dit. Ils sont
ennemis des nouveautez, jaloux
et portent tous le poignal, qui e
environ, large comme nos plus l
d'armes leur est permis d'ancien
environnez des ennemis de la F
qu'ils ont de chasser, pour se de
ges, qui sont fort communes che
au travail et surtout à la cultur
du bestail et, comme d'ailleurs
qu'il n'y a point de gueux dans
n'y mendie.

Ils ont tres peu d'artisans et
possible de se passer, comme ma
cordonniers, tailleurs et mare
d'estoffes, ny de bas, ny de bonn
pour attirer de l'argent chez eux
ques beufs du costé d'Espagne, e
marchands d'Oloron et au débit
en Espagne et en Bearn et quel
cela que consiste leur principale re
d'accord qu'après la culture des
recommandation que la conservat
donne du gland pour les nourrir.
à la campagne, comme je l'ay
maisons des bourgs et villages ont
qui servent non seulement à l'orn
leurs necessitez, mais surtout po
ils ont mesme de grands territoir
ils ont de grands vergers de chesn
chent et qu'ils cultivent en la m
meilleure pour faire produire aux
tité de glands.

Plusieurs d'entre eux vont tr
des terres, des vignes, des jardins
les prez, font les recoltes des b
surtout ils sont excellents ouvriers
et ils s'y occupent aussi à faire
l'on fait ordinairement pour la clost
tout l'esté les peuples du Labourd,
sont hors du pays, ils vont en
les mesmes travaux et par ce moi

lles qu'en Bearn et d'aussi bonne
tous disposés comme des Basques.
de leurs franchises, courageux
à un poignard long d'un pied ou
arges espées, et le fusil. Le port
moté, tant à cause qu'ils estoient
France, qu'à cause du privilege
ffendre contre les bestes sauva-
x eux. Ils sont tous fort adonnez
e des terres et à la nourriture
, ils sont fort glorieux cela fait
toute la Soule et que personne

seulement ceux dont il n'est pas
ssons, charpentiers, serruriers,
schaux; il n'y a nul lanefice
ets. Les seuls moyens qu'ils ont
consistent en la vente de quel-
n la vente de leurs laines aux
de leurs porcs, qu'ils vendent
ques fois à Bayonne. C'est en
essource. Il faut aussi demeurer
terres ils n'ont rien plus eu
lon du bois de chesne, qui leur
Toutes les meteries qui sont
desja dit, et mesmes plusieurs
à leurs portes de petits boucquets
ement de leurs maisons et pour
ur la nourriture de ce bestail;
es plantez ou, pour mieux dire,
e qu'ils emondent, qu'ils esbran-
maniere qu'ils croyent estre la
arbres une plus grande quan-

vailler en Espagne à la culture
et des vergers; ils y fauchent
leds, des vins et des huiles;
pour becher et remuer la terre
ou à reparer les fossez que
ure des terres. Comme pendant
idonnez à la mer et à la peche,
leur absence faire chez eux
en raportent de l'argent chez

eux. L'incommodité qu'ils ont en travaillant en Espagne est que la monnoye y est tres grossiere, est differente en chasque royaume et n'a point de cours ailleurs, de sorte que ces paysans qui veritablement sont tres bien payez de leur salaire et mesme au double de ce qu'on a coustumé de leur payer en France, se trouvant chargez de la racaille[1] avec laquelle on les paye, sont obligez d'en donner le double pour la changer en or ou argent qu'ils puissent transporter, quelque fois mesme ils en acheptent des chevaux. Mais comme il est deffendu en Espagne de transporter l'argent hors du royaume ou d'en tirer les chevaux, il arrive souvent que ces miserables, estant rencontrez ou avec leur argent ou avec leurs chevaux, s'ils en ont acheptè, sont surpris par les gardes de la douanne et perdent tout le fruit de leur travail. Quoy qu'il en soit, il leur en couste tousjours quelque chose; il n'y a pas de François, qui entre en Espagne ou qui en sorte, à qui il n'en couste un real et, pour peu qu'il porte de marchandise, qu'il ne luy en couste deux, trois ou quatre, sans comprendre les droits de la douanne. Nous ne souffrons pas en France qu'on en use de mesme à l'egard des Espagnols qui y viennent ou qui en sortent et je ne sçavois assez m'estonner que cette nation qui a tant de gloire fasse de si grandes bassesses.

Pour ne rien obmettre de tout ce qui concerne la Soulle, je crois qu'il est à propos de remarquer que comme les habitans ne payent aucuns subsides ils estoient cy devant d'autant plus accomodez et d'autant plus à leur aise que la guerre de Cathalogne les avoit fort enrichis, par le grand debit qu'ils faisoient de leurs bestiaux et de leurs porcs aux Espagnols, pour l'entretien de leurs troupes. Mais deux choses les ont ruinez: la premiere est un emprunt qu'ils firent d'une somme considerable, pour rembourser Monsieur le comte de Tres-villes de la finance qu'il avoit payée pour l'engagement qui luy avoit esté fait du domaine. Le pays plaida longtemps, au conseil, pour estre receu à le rembourser, en pure perte, comme ont fait plusieurs communautés de ces provinces, pour ne pas tomber entre les mains d'un seigneur particulier et n'en avoir point d'autre que le Roy. Mais quelque justice qu'il y eust en sa demande, il en fut debouté; le remboursement ne fut donc pas fait et l'argent fut mal employé et entierement consumé par des deputez qui furent à Paris. La seconde cause est que comme ceux qui avoient cautionné pour le pays, lorsque cet emprunt fut fait, se trouvant contraints pour le payement de cette somme, furent obligez de poursuivre

---

[1] De notat înțelesul special pe care îl are aici *racaille*.

leur recours contre le pays. Un fol de prestre, nommé Matelas, curé de Montcayole, exita le peuple à sedition; la Cour, pour esteindre promptement le feu que ce malheureux prestre y avoit allumé et qui avoit peû avoir des suittes fascheuses, y envoya trois ou quatre cens chevaux commandez par Don Joseph Calvo, capitaine catalan, qui y sejourna pendant un mois, songeant bien plus à piller et à faire ses affaires qu'à prendre Matelas, comme il le pouvoit faire dès le premier jour qu'il entra dans la Soulle. Je crois mesme qu'il y seroit demouré toute sa vie s'il y eust peû trouver de quoy subsister et de quoy piller ou si les habitans de Mauleon, qui estoient demeurez fermes dans le service du Roy, ayant reconnu ses manieres d'agir et voyant qu'il y alloit de la ruine entiere de leur patrie, ne se fussent resolus de se delivrer eux mesmes de cette guerre. Ils s'assemblerent plusieurs habitans avec toutte la jeunesse du lieu et quelques paysans des environs, qui n'estoient pas du party des seditieux, soubs les ordres du vicomte de Saint-Martin, gentilhomme bearnois qui commande au chasteau de Pau et qui est lieutenant de Mr. le comte de Toulonjon, au gouvernement de Soulle, et furent attaquer Matelas, qui s'estoit retiré dans la maison noble de Gentin, qui est au milieu du bois dans la plaine. Celuy cy, croyant se mieux deffendre, monta d'abord au premier estage, mais les attaquants, ayant abordé le premier sans perte d'aucun homme, n'y ayant eû que deux blessez, mirent le feu au plancher et l'obligerent à se rendre avec son monde. On le prit, avec quatre ou cinq autres, et on laissa sauver le reste. Son procès luy fut fait et à ceux qui furent arrestez il fut condamné à avoir le col coupé, un degan, qui est une espece de quartenier, à estre pendu, un sien neveu et un autre paysan furent condamnez aux galeres, et par ce moien toute cette guerre fut finie, le Roy ayant accordé omnistrie[1] generale aux peuples.

Un desmelé de Mr. le comte de Tres-villes, engagiste du domaine, avec Mr. de Belsums, qui estoit chastellain et gouverneur de Soulle, pour raison du chasteau dont celuy cy vouloit jouir à cause de sa qualité de chastellain et gouverneur et que l'autre, à cause de sa qualité de seigneur par engagement, pretendoit luy apartenir comme une dependence du domaine, pensa attirer à ce petit pays une nouvelle disgrace, y attirant une nouvelle guerre. Chacun prenoit party pour l'un ou pour l'autre de ces deux messieurs et on se preparoit à en venir aux

[1] Curioasă alterare a lui *amnistie*; nu poate fi atribuită lui de Froidour, ci copistului.

mains, mais le Roy termina la querelle, ordonnant la desmolition du lieu qui l'avoit causée. Monsieur le comte de Toulonjon, qui depuis a achepté la charge de Monsieur de Bellesums, moiennant dix mil livres, n'a pas seulement fait restablir le chasteau, mais, de plus, a fait bastir une maison à Lixarre, où il s'est fait un assez joli logement. Mais ce qu'il a fait de mieux a esté de s'establir sur le pays, par un bon arrest du Conseil d'Estat, un appointement de trois mil livres, outre ce qu'il tire du Roy pour luy, pour son lieutenant et pour la morte-paye qui monte à sept cens cinquante livres. Monsieur le comte de Tres-villes, qui a trouvé en sa personne un homme mieux soustenu que Monsieur de Bellesums, l'a laissé establir sans trouble et, d'autre costé, a fait ses affaires, ayant fait eriger sa terre de Tres-villes, qui n'estoit rien auparavant, en comté et y ayant fait unir les villages de Tardets, Villenave, Haux, Restoue, Laguinge, Atterraye, Lic et Chabart et Aussas, qui dependoient du domaine du Roy, avec la montagne Dubarlanes, qui en dependoit aussi, mais qui estoit en contestation entre les habitans de Bearn et de Soulle.

Quoyque par la coustume il soit dit que tout le monde est franc, il y a neanmoins des remarques tres importantes à faire sur la difference des personnes dans ce petit pays. Premierement, il y a difference de la noblesse d'avec le tiers estat, comme partout ailleurs, et les gentilshommes y sont appellez gentilshommes, cavoz ou chevaillers et escuiers. Mais au lieu que dans les autres provinces de France la noblesse est attachée au sang et à la personne, elle est icy reelle et attachée à la possession de certaines maisons nobles et affranchies de tailles, d'ancienneté. Fussiés vous le dernier roturier de la province, si vous y possedez une de ces maisons vous estes reputé noble et jouissez des privileges de noblesse. Fussiés vous aussi gentilhomme comme le Roy, si vous ne possedez point de maison noble vous n'y jouissez d'aucune prerogative, non plus que le moindre paysan. En second lieu, ces maisons nobles sont de deux sortes. Celles du premier ordre sont en nombre de dix et ceux qui les possedent sont appelez potestats, comme qui diroit les puissances ou les principaux seigneurs et gentilshommes du pays, et sont:

Premierement, le seigneur du Domec de Laccarry,
Le seigneur de Rimbinh, de Domasanh,
Le seigneur du Domec de Sibas,
Le seigneur de Olhaiby,
Le seigneur du Domec d'Ossas,
Le seigneur Amichalgun, d'Echarry,
Le seigneur de Genteinh,

Le seigneur de la Salle de Charrite,
Le seigneur d'Espès,
Le seigneur du Domec de Cheraute.

Tous les gentilshommes sont juges du pays, en la manière que je l'explicqueray cy après, et ont seuls le privilege de pouvoir faire entrer des bestiaux estrangers dans les pascages de la Soulle, sçavoir chacun un troupeau de brebis du nombre de six vingts et un bellier, soixante truyes et le verrat, trente vaches et un taureau et quinse juments avec l'estallon. Le chastelain qui est le gouverneur et le chef de la justice du pays peut y en faire entrer le double.

Les maisons du second ordre donnent la noblesse avec droit de juger et l'on appelle ceux qui les possedent juges jugeans. Ils sont juges du pays, de mesme que les potestats. Ces maisons sont :

Premierement, la maison noble de Montory,
Celle de Tardets,
Celle de Trois-villes ; Laxagne, de Laguinge ; Etchecapart [1], de Restouc,
La maison noble d'Undurin, de Haux,
Celle d'Urrutigoyn, de Lichans,
Celle de la Salle de Sibare,
Celle de Mendiaquet, d'Ailos,
Celle de Jorgain, d'Ossas,
Celle d'Ataguy, d'Alsay,
Celle d'Escheberry, dudit lieu,
Celle de Gorrilepé, d'Alsabety, et celle d'Etchebarné, dudit lieu,
Celle de Harismendy, de Soubarrette,
La commanderie d'Ordiarp,
La maison noble d'Ahetie, dudit lieu,
Celle d'Urrutie, d'Auesuruc,
Celle d'Etcheberry, du Suharc,
Celle de Berreterreche, Etcheberry, Jaureguycabar et Jauroguiberry, de Menditte,
Celle de Sauguis,
Celles de Roberre et de la Salle de Saint-Estienne,
Celle de la Salle de Golein,
Celles du Domec et de Jauroguiberry, de Libarren,
Celle d'Arrocain, de Gareindein,
Celle de la Salle et de Jaurigoyen, de Cheraute,
Celle du Domec de Viodos [2].

[1] Scris astfel, ca și mai departe (225), pentru *Etchécopar*.

[2] Adică *Viodos*; tot așa în pagina următoare. Numele de localități

Celle du Domec Ouismendy, Carrere et de Saldun, d'Avense.
Celle de Berreity, de Laruns,
Celle d'Otzergain, de Montcayole,
Celle du Domec et de Jaureguiberry, d'Undurin,
Celles de Casenave, Ellissague et de Golard, de Charite,
Celle de Gestas,
Celle de la Salle de Ribarreite,
Celle d'Aroue, Olhassarry et Hospide, audit lieu d'Aroue,
Celle d'Oyhonard, d'Etcharry,
Celle de Domesanh et celle de Garat, du mesme lieu,
Celle de Berho, de Lohitsum, et celle de Barcuix.

La plus part de toutes ces maisons qui donnent le titre de potestat et de noble sont aujourdhuy possedées par des roturiers; quelques unes sont tenues par des gentilshommes de race, dont on m'a donné le memoire suivant: le potestat de Sibas; Etchecopart, de Restoue; Irigaray, d'Alsay; Mendisquet, d'Allos; Undurin, de Haux; Behere et Salle, de Saint-Estienne; Jaureguiberry et Bretereche, de Mendite; Jaureguiberry, de Libarren; Arrocain, de Garindein; Domec de Viodos; le sieur d'Espes; Jaureguiberry, d'Undurein; Gollard, de Charrite; Casamajor et Olhassary, d'Aroue; Oyhenard, d'Etcharry; Garat, de Domesainh; Berho, de Lohitsun; le sieur de Gestas; la Salle de Ribarrette; le sieur de Donesainh; le sieur d'Ouismendy, d'Avense-de-bas.

Parmy toute celle noblesse il y en a peu de riche et il n'y a dans toute la Soulte que la maison de Tres-villes qui fasse quelque figure. Le pere du jeune comte de Trois-villes, qui est à la Cour, et de l'abbé de Trois-villes, son frere, a fait sa maison; le nom de sa famille est de Peyre; il estoit fils d'un marchant d'Oleron qui vint y achepter quelque maison noble; il se mit dans les armes fort jeune, parvint aux charges par degrez, gagna l'affection du feu Roy Louis treizieme, auprès duquel il se rendit considerable par ce qu'ayant esté fort recherché du Cardinal de Richelieu il ne voulut jamais se donner à luy, ny entrer en aucun commerce audit lieu, disant qu'il estoit au Roy et ne vouloit dependre que [de] sa Majesté. Il estoit capitaine lieutenant de ses mousqueteres: cette charge estant importante, le Cardinal Mazarin, après la mort de Louis treize, ne trouva pas à propos de la laisser longtemps entre les mains d'un homme si difficile à gouverner.

și de persoane nu sînt totdeauna exact redate; le-am păstrat însă ca în manuscris: cînd puteau fi ușor identificate, îndreptîndu-le numai cînd se îndepărtau prea mult de forma adevărată (d. e. *Ordiarp*, la pag. 226, cum trebue cetit în loc de *Ordriup* din manuscris).

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII -IAȘI-

Pour avoir pretexte de s'en deffaire il fit supprimer la compagnie et on la recompensa en argent, on luy donna en outre le gouvernement du pays de Foix, qui luy valloit quatorze mil livres de rente, avec la survivance pour l'un de ses fils et des benefices pour l'autre. L'amour de la patrie l'ayant rapellé à la maison de son pere, il a employé son argent à plusieurs acquisitions qu'il a unies à sa terre, presentement erigée en comté, et à se faire bastir une petite maison fort jolie, où il est mort depuis un an.

Pour ce qui est du tiers estat, j'y ay remarqué trois ou quatre classes differentes.

La premiere contient les habitans du pays qui ont voix deliberative dans la Cour d'ordre ou, pour mieux dire, dans l'assemblée des estats du pays et c'est, à proprement parler, ce que nous appellons peuple.

La seconde classe contient les degans, qui sont en nombre de sept seulement et qui sont des officiers connus en France soubs le nom de quartoniers; ils sont nommez en chasque quartier par le peuple, qui doit les choisir le premier jour de may de chacune année, à peine de dix francs bourdelois d'amende envers le Roy par chasque jour de retard. Leur fonction est d'aller dans touts les lieux de leurs quartiers, advertir le peuple de se trouver aux assemblées quand le service du Roy ou du pays le requiert.

La troisieme classe est de ceux qui tiennent les fermances vesialaires. Pour entendre ce que cela veut dire, il faut sçavoir que le mot de fermance signiffie maison ferme ou meterie; il faut sçavoir aussi que le mot de voisin en Soulle, de mesme qu'en Bearn, signiffie habitant et qu'ainsi fermance vesialaire c'est à dire une ferme ou meterie sujette aux habitans ou au service des habitans. Or dans le pays de Soulle il y a ainsi plusieurs meteries de cette sorte, dont les possesseurs sont tenus de rendre service au public et de faire tout ce qui leur est ordonné par les degans. Ce sont eux qui secourent les degans, lorsque les assemblées sont ordonnées, et ils vont chacun dans les lieux dont leurs fermes sont dependentes avertir de maison en maison tous les habitans de ce qui est à faire dans les occurrences. J'ay mis ces sortes de gens en la troisieme classe par ce qu'ils sont fort distinguez des autres habitans, en ce que quand ils possederoient des terres nobles ils ne peuvent ny faire fonction de juge, ny exercer ou faire exercer la justice en leurs noms sur leurs vassaux et tenanciers.

La quatrieme classe est des Cagots, que les gens du pais disent estre descendus des Gots, qui aprés la victoire de Charles Martel sur les Sarrasins se retirerent en ces contrées. Il y en a

quantité en Bearn, Soulle et Basse-Navarre et peu en Labourd. On les souffroit d'abord dans ces païs comme de miserables gueux auxquels on donnoit la retraitte par charité; on les employoit aux œuvres les plus serviles, pour leur faire gagner leur vie, et ils estoient assez heureux de ce qu'on ne les tuoit point par ce qu'ils estoient les restes des ennemis les plus irreconciliables du païs et de la religion. Par succession de temps on s'est accoustumé à les voir avec d'autant plus de facilité qu'ils se sont convertis et ont embrassé la foy, mais on les a neanmoins tousjours tenu si bas qu'il ne leur estoit pas loisible d'entrer dans les eglises; ils avoient seulement la liberté, pendant qu'on celebroit le service divin, de se tenir aux portes; il ne leur estoit pas permis aussi de frequenter le monde et estoient regardez, pour ainsi dire, comme des pestiferez. Presentement on s'est radoucy à leur esgard, on les souffre aux eglises, mais ils y sont derriere les autres; ils ne s'allient qu'entre eux et le mespris qu'on a pour eux est si grand que la fille la plus gueuse du païs ne voudroit pas se marier avec le plus riche des Cagots; en un mot, il n'y en a pas encor d'exemple, depuis tant de siecles qu'il y a que ces miserables se sont retirez dans ces contrées, et le temps n'a jamais peu effacer cette tache originelle. Ils commencent un peu à se familiariser par la frequentation, mais ils sont tousjours fort souples et fort soumis, servent tous ceux de la compagnie où ils se trouvent, sçachant qu'ils n'y sont que par tolerance, et la plus part sont charpentiers, violons ou tambourins.

Le chastelain est le chef des armes et de la justice du païs; il est ainsi appellé par ce qu'il est gouverneur du chasteau de Mauleon. Il a un lieutenant pour la conservation du chasteau et qui n'est chargé d'autre soing que de sa deffence et que d'entretenir la morte-paye qui y est establie. Il en a un autre pour le fait de la milice et qui en son absence la commande, quand le service du Roy le requiert. Il en a un troisieme, de robbe longue, pour l'exercice de la justice civille et criminelle de tout le païs. Lorsqu'il est sur les lieux, il preside à tous les jugemens et, en son absence, son lieutenant de robbe longue, qui en tout temps a l'instruction, le raport et la prononciation. Tous les potestats et tous les nobles n'ont pas seulement droit, mais mesme sont en obligation d'assister aux jugements, et pour cet effet doivent se rendre, sçavoir les potestats de huit en huit jours et les nobles de quatre en quatre, à Lixarre, où le siege de la justice est estably, pour y donner leurs avis; et on les appelle juges jugeans, comme je l'ay desja remarqué. Ils ne sont pas fort ponctuels à s'y rendre sy souvent, mais il y en a toujours quelques

ons qui s'y trouve, et quand il y a des affaires importantes on les y appelle et sont obligés de s'y trouver. Les appellations ressortissent pour le civil au senal de Bourdeaux ou de Dacx, au choix de l'appellant, et pour le criminel au Parlement de Bourdeaux, et il y a cela de particulier que le coupable n'y doit pas estre transferé, mais qu'il y doit estre jugé sur le procès; la coustume en a ainsi disposé avec un legitime fondement, parce qu'auparavant de la reunion de la Navarre et du Bearn à la couronne de France ce pais estoit enfermé de toutes parts dans des terres estrangeres, de telle maniere qu'il n'estoit pas possible d'en tirer le criminel qu'il n'entrast en païs de franchise, et toutes sortes de crimes seroient par ce moien demeurés impunis.

Outre le chastelain il y avoit cy devant quatre bailes royaux qui exerçoient la justice: l'un à Mauleon, un autre à Barcuix, un autre à Tardetz et le quatrieme à Montory, avec mesme pouvoir et jurisdiction que le chastelain ou son lieutenant à Lixarre et jugeant seuls toutes matieres civiles et les affaires criminelles, avec les jurats des lieux. Mais depuis l'erection de Tres-villes en comté il n'y en a plus que deux: un à Mauleon et l'autre à Barcux; les deux autres sont suprimez par l'union de Tardets et de Montory à ce comté, où Mr. de Tres-villes a son juge. Les nobles ou juges jugeants qui sont dans le ressort de ce comté sont en droit d'aller quand bon leur semble juger avec ce juge comtal, comme ils faisoient auparavant avec le chastelain de Soulle ou son lieutenant.

Pour ce qui regarde les affaires du païs, en general, elles se traittent dans la Cour d'ordre, c'est à dire dans l'assemblée des trois estats, qui se fait à Lixarre en la presence et en vertu du mandement du chastelain ou de son lieutenant, en son absence, aprés neanmoins que les affaires ont esté mises en deliberation entre les potestats et les nobles du païs, qui doivent en ces rencontres se rendre au siege de Lixarre, à peine d'amende et deliberer si les affaires dont est question sont d'assez grande importance pour donner lieu à la convocation de tous les estats.

Ceux qui ont droit d'y entrer, pour l'eglise, sont l'Evesque d'Oleron, qui est le diocesain, ou son official; l'abbé et le chapitre de Sainte-Engrace, qui y vient par le sindic du chapitre; le commandeur d'Ordiarp et le prieur d'Osserains.

Pour ce qui est de la noblesse, tous les potestats et tous les nobles denommez au memoire que j'en ay raporté cy dessus ont droit d'y entrer; ils font un corps avec les eclesiastiques et n'ont qu'un mesme sindic.

Pour le regard du tiers estat, non seulement tous les habi-

tans avoient droit d'y entrer, mais mesmes ils estoient en obligation de s'y rendre, à peine d'amende; il n'y avoit que les mareschaux, les menuisiers, les gardiens des bestiaux et les parens voisins et confreres de ceux qui mouroient le jour de l'assemblée qui en fussent exemps. Presentement on en use d'une autre maniere et ils y viennent par certain nombre de deputez de chasque province, qui sont nommez en l'assemblée generale de la parroisse. Pour la convocation, après qu'une fois elle a esté resolue dans le conseil des potestats et des nobles, le chastelain ou le lieutenant delivre ses mandemens aux messagers, qui sont en nombre de trois et qui ont chacun leurs cantons, l'un en la Haute-Soulle, appellée au païs Sola Subiran, l'un au milieu de la vallée, au canton de l'Arbailhe, et le troisieme en la Basse-Soulle, au canton appellé La Barhoue; ces trois messagers ensuitte portent leurs ordres aux degans et les degans aux tenanciers des fermances vessalaires, lesquels vont de porte en porte, en chasque parroisse, indicquer le jour de l'assemblée, tant aux ecclesiastiques et aux potestats et autres nobles qu'à tous les habitans; on dispose du tempe en telle maniere que les parroissiens en ayent suffisamment pour s'assembler et pour deputer. Au jour destiné, tous les ecclesiastiques, potestats, nobles et les gens du tiers estat, chasque corps assisté de son scindic, se rendent en la salle de l'audience, sans observation d'aucun rang; les seuls officiers de la justice qui y president y ayant leur seance reglée, les affaires s'y proposent par le president, les gens d'eglise et de la noblesse y deliberent et la pluralité des voix forme leur avis. Les gens du tiers estat, ayant escouté leurs raisons, se retirent avec leur scindic et deliberent entre eux avec leur scindic et la pluralité des suffrages forme de mesme l'avis du corps; s'il y a partage, les scindics font ce qu'ils peuvent pour concilier les avis; sinon, le tiers estat l'emporte. Lorsqu'il est question de quelques impositions pour quelque affaire que ce soit, pour le payement des apointements du gouverneur, pour quelque affaire qui survienne au païs, pour frais faits par les scindics ou autres qui auront eu l'administration des affaires publicques, pour logements, passages ou sejour de gens de guerre, elle est arrestée et reglée dans ces assemblées. Il s'en fait un departement sur tout le païs, à proportion des feux dont chasque parroisse est composée; le scindic du tiers estat en fait faire le recouvrement paye, tire quittance, rend ses comptes tous les ans par devant les officiers du pays et les presente ensuitte à l'intendant de la province, pour estre visez.

C'est aussi dans ces assemblées que la police generale du

pais est reglée sur les requisitions du scindic, mais outre cela les habitans de chasque degaire ou quartier et mesme de chasque parroisse ont droit de s'assembler et d'establir entre eux telle police que bon leur semble, pourveü qu'il n'y ait rien de contraire au service du Roy, au bien general du pais et à ce qui a esté resolu dans la Cour d'ordre.

Pour ce qui regarde le droit du pais et toutes les autres choses dont je n'ay point fait de mention dans ce memoire, se pourront aprendre par la lecture de la Coustume.

Quoy que j'aye veü et pratiqué tout ce qu'il y a de plus honnestes gens, [je n'ay pas] trouvé un seul homme qui m'ait peü dire aucune chose concernant l'antiquité de la Soulle, ny de quelle maniere elle a esté unie à la couronne de France.

Voicy l'estat de tous les lieux qu'elle contient.

Sfîrşitul lipseşte, dar cum s'ar fi redus la o simplă înşirare de nume, textul nu pierde nimic dacă se opreşte aici.

OV. DENSUSIANU

ÎNSEMNĂRI ŞI RECTIFICĂRI

QUELQUES NOMS ROMANS DE LA PRUNELLE

I. It. *prugna*

Meyer-Lübke constate avec raison, au n° 6799 de son *Etym. Wörterbuch*, que le prototype *p r ū n e a ne satisfait pas pleinement les formes dialectales italiennes et certaines autres formes romanes. Il y en a, en effet, qui présentent, d'un côté, le groupe *pr-* rendu par *br-* ou *vr-*, d'un autre côté la voyelle *ū* passée à *o*, *ō* et même à *e*, *i*: vén. véron. mant. bresc. Arcevia *broña*, crémon. *brōña*, mil. pav. valses. piac. parm. regg. mirand. réat. *bruña*, bol. *proña*, march. *vruña*, abruzz. *vruñe*, berg. *breñ*, borm. *bruñ*; eng. *brüña*; fr. Briançon *apruno*; port. *abrunho* etc. De même les dérivés: friaul. *brunul*; bellun. *brunei*, pad. *bruñolaro*, berg. *bruñöl*, bresc. *broñö'*, com. mil. pav. *bruñō*, piém. *briñö*, gén. *briñon*, teram. *broñolo*, calabr. *bruñaru*, Piazza Armerina *bruñolu*, San-Fratello *briñgola*; langued. *briñolo*; esp. *bruñola* etc.

En ce qui concerne le passage de *pr-* à *br-* ou *vr-*, il n'y a que quelques dérivés dialectaux italiens de p r ū n a „braise" qui présentent ce changement anormal[1], et dont la raison n'est pas encore éclaircie. *Pr-* aurait dû se conserver intact, comme dans tous les mots romans dans lesquels le groupe initial *pr-* remonte à *pr-* latin. Quant à

[1] cf. Meyer-Lübke, 6779.

la présence de *o*, *ŏ*, *e* ou *i* à la place de *ŭ* tonique, aucune raison valable n'en a été donnée, et pour cause. L'*ŭ* latin aurait dû également se maintenir intact, comme dans tous les cas analogues.

Toutes ces difficultés phonétiques sont écartées si, au lieu de s'adresser à *p r ū n e a, on considère a p r ŭ g n a comme point de départ de ces formes romanes.

Le nom de p r u n u s a p r u g n a „prune de sanglier" doit avoir été donné à la „prunelle" à cause de son goût astringent, qui la faisait considérer comme une prune sauvage. On sait que les noms des fruits sauvages reçoivent parfois les épithètes „de cheval, de loup, de cochon" etc. La „prunelle" elle-même est nommée, en effet, à Bergamo *broña porkera* „prune de cochon", dans l'Aube *prune à cochon* et dans l'Orne *cochon*, tout simplement. De même, le fruit du „prunus fructicans" est appelé en fr. *prune de cochon*, et en langued. *pruno de porc*. En Suisse, le même fruit est nommé *Schweinkriechen*[1]. Du moment que la „prunelle" est appelée encore de nos jours, dans certains pays, „prune de cochon", il n'y a aucune raison de ne pas admettre que les Romains l'aient appelée, avant nous, „prune de sanglier".

Au point de vue phonétique, le groupe médial protonique *-pr-* de a p r u g n a devait tantôt se maintenir, tantôt aboutir à *-br-* ou *-vr-*, selon les régions, tout comme dans a p r i l i s, c a p r e o l u s, c o(o)p(e)r i r e etc. L'*ŭ* de a p r ŭ g n a est rendu normalement par *o*, *ŏ*. Là où l'on rencontre *-u-*, la présence de cette voyelle s'explique par l'immixtion de p r ū n u s.

II. ESP. *endrina*

Ni ce mot ni la forme cat. *andrina*, qui existait aussi en v. esp., ne se trouvent dans le dictionnaire étymologique de Meyer-Lübke et ailleurs non plus on ne s'est occupé, que

[1] Pritzel-Jessen, *Die deutschen Volksnamen der Pflanzen*, 315

je sache, de l'origine de ce nom de la „prunelle". Si l'on rapproche de *andrina*, *andrino* les formes des dialectes sud-italiens, Bari *(a)trinа*, Cosenza *trina*, Foggia *trini*, Potenza *latrino*, *trina*, sic. *atrini*, Salerno *trina*, Avellino *atrina*, *spina trina*, cal. *(a)trina*, *atrini*[1], on constate aisément que l'on a affaire à des dérivés de a t e r „noir", sous les formes de *a t (e) r i n a, *a t (e) r i n e a. Le sens s'expliquerait par la couleur caractéristique de la prunelle, nommée ailleurs, pour la même raison, *spino nero (negro, neiro)* etc. et, dans certaines régions de la France, *épine noire*. Quant à la forme, le v. esp., cat. *andrina* remonterait à *a t r i n a, avec le passage normal de *-tr-* à *-dr-*. Reste à éclaircir la présence de l'n, à moins qu'on ne soit tenté de l'expliquer de la même manière que dans *enjambre*, *enaccar*, *enjugar* etc., par l'immixtion du préfixe *en-*. Les formes italiennes méridionales admettent le prototype *a t r i n e a et ne présentent aucune difficulté au point de vue phonétique. Le port. *andrino* „brun foncé" est emprunté de l'espagnol.

I. ABRUZZ. *léčene*.

Ce nom de la prunelle est encore employé à Chieti (*lečina selvaggia*), à Salerne (*aulèčene*), à Teora-Avellino (*ulèčene*), à Naples (*lečinele*) et, d'une manière tout à fait isolée, en France, dans le Calvados, sous la forme *čineľ*. C'est d'ailleurs le même mot que le vfr. *cenelle*, *cinelle* „baie de l'aubépine et du houx", que le *Dictionnaire Général* rattache à tort à a c i n u m.

Les seuls prototypes qui conviendraient à toutes ces formes seraient ū l i c ī n u s, *ū l i c i n e l l a, dérivés de ū l e x, ū l i c i s, cette plante épineuse dont parle Pline en disant qu'elle ressemble au romarin. Il ne faut certainement pas l'identifier avec l'*ulex europaeus* des botanistes, car ce devait

[1] Cf. *Annali del Ministero di Agricoltura. Nomi volgari adoperati in Italia a designare le principali piante del bosco*. Firenze, 1874, 119-120.

être une variété d'yèble ou de bruyère, comme le prouve le sens des descendants de u l e x dans les langues romanes: piac. *ūles*, parm. *ules*, bresc. *oles* „yèble", mod. *ūlz*, march. *ulči*, teram. *ulika*, Cosenza *uliče*, *suričinu*; esp. *urce*; port. *urze* „bruyère".

*U l i c i n a conviendrait parfaitement à *ulèčenę*, *aulèčenę*, *lèčinę*, *lèčenę* et à *suričinu*, altéré par suite d'une étymologie populaire (comp. *suriče* „souris").

*U l i c i n e l l a serait le prototype de *lęčinelę*, et, sous la forme syncopée *u l c i n e l l a, du v.-fr. *cenelle* et du normand *činèl*.

Alb. *kërθizë*, *kërθizë* „cordon ombilical; ombilic; centre"[1]

Gustav Meyer[2], prenant pour point de départ la signification de „centre", dérivait ce mot du latin c o r t i n a, dont le sens, entre autres, était celui de „objet ayant une forme circulaire". Mais il ne s'est pas rendu compte qu'il fallait partir du sens de „ombilic" qui, par métaphore, dans certaines expressions, prenait la signification de „point central, milieu", tout comme dans le lat. *umbilicus terrae*, dans le gr. ὀμφαλὸς γῆς, ou dans le roum. *buricul pământului*, *buricul degetului* etc. D'ailleurs, au point de vue phonétique même, c o r t i n a n'aurait pas pu aboutir à *kërθ-*, mais à *kërt-*, car le groupe *-rt-* se maintient toujours intact, comme dans *kirtoń* < c e r t a r e, *kurt* < c o r t e m, *škurt* < *e x c u r t u m, *vërtüt* < v i r t u t e m etc. L'origine du mot doit être cherchée dans un dérivé de c h o r d a[3] „corde", soit *c h o r d i n a, terme qui devait désigner à l'origine le „cordon ombilical" et puis, par extension, l'„ombilic" lui-même. En ce qui concerne le phonétisme, remarquons que l'-o- atone, après avoir

[1] Le sens de „cordon ombilical" n'est enregistré que par Leotti, *L'albanese parlato*, 98, tandis que les autres vocabulaires ne donnent que les sens de „ombilic" et de „centre".

[2] *Etymol. Wörterbuch*, 188.

[3] Conservé en alb. sous la forme diminutive *kordezë*.

passé à -u-, est devenu -ë-, tout comme dans *tërboj* < t u r - b a r e, et le groupe *-rd-* a passé à *-rθ-*, comme dans *surθ* < s u r d u m, *vërθ* < v i r i d e s c o etc. L'n a nasalisé d'abord la voyelle précédente (*kënθi-*) et a disparu ensuite dans le dialecte tosque (*kërθi-*). Quant à la finale -*zë*, on sait que c'est le suffixe diminutif qui forme de nombreux dérivés en albanais.

ALB. *kërθi-ni* „petit enfant; agneau tardif"

Gustav Meyer[1] laisse l'origine de ce mot inexpliquée. Elle n'est pourtant pas difficile à trouver. Un dérivé *c h o r - d i n u s, formé du lat. c h o r d u s „tardif, né tard", qui a laissé de nombreuses traces en roman[2], conviendrait parfaitement au mot albanais. Les mêmes changements phonétiques se sont produits dans ce mot comme dans celui que nous avons étudié précédemment.

ALB. *θëngjil*, *fëngjil* „braise"

L'auteur du dictionnaire étymologique de la langue albanaise (pag. 90) fait venir ce mot du lat. f a v i l l a, dont le développement phonétique serait tout à fait anormal. Toutes les difficultés sont écartées si l'on part, pour expliquer le mot albanais, du même prototype latin qui est à la base de l'it. *fucile*, du fr. *fusil* etc., c'est-à-dire de f o c ī l i s „qui appartient au feu" < f o c u s. L'évolution phonétique est tout à fait régulière. Il s'est produit d'abord l'épenthèse de l'-*n*-, tout comme dans *ḱingalë* < c i c a l a, à la suite de laquelle le groupe *-nkl'-* s'est changé normalement en *-ngj-*. Le changement de l'*-o-* atone en *-ë-* s'est produit comme dans les deux mots étudiés plus haut. Inutile de rappeler que l'*f* initial a été remplacé dans le dialecte tosque par *θ*, comme dans *θëmbër* < f e m u r, dans *θier* pour *fier* etc.

I.-A. CANDREA

[1] *L. c.*, 188.

[2] Meyer-Lübke, *Etymol.* Wörterbuch, 1882-3.

X. Rom. *prunc*

Dintre atîtea etimologii care s'au dat acestui cuvînt nici una nu a ajuns să ne convingă. Mai în urmă Sextil Pușcariu [1] a încercat să-l explice din forma latină vulgară *p u e r u n c u l u s care ar fi existat ca diminutiv al lui p u e r și din care s'ar fi refăcut *p u e r u n c u s, de unde foneticește ar fi putut resulta *prunc*. In ce privește însă înțelesul etimologia aceasta apare contestabilă cît timp, cum spune Pușcariu, *p u e r u n c u s ar fi însemnat „un copilaș mai puțin mic" decît *p u e r u n c u l u s. Ideea diminutivală nu avea de ce să fie atenuată în casul acesta, deoarece *prunc* înseamnă propriu zis copilul mic de tot, acela care este alăptat. Și tocmai de aici mi se pare că trebue să plecăm dacă e să-i dăm o explicație mai admisibilă.

In vechea romînească și dialectal astăzi înțelesul de „a da să sugă, a alăpta" este exprimat și prin verbul *a apleca*. Deci *pruncul* a putut însemna la origine cel care este dus spre sîn, „aplecat". Și atunci nu avem decît să ne gîndim la latinul p r o n u s care se știe că înseamnă „înclinat, aplecat". Un derivat al acestuia, *p r o n i c u s, ne îndrumează tocmai spre forma romînească, prin fasele intermediare **prunec*, **prunĕc*, de unde, prin sincopa lui *ĕ*, *prunc*.

O confirmare a acestei derivări ne-o dau pasaje din vechi texte unde *prunc* e asociat tocmai cu verbul *a apleca*, așa la Cantemir, în *Hronic*, 98: *țîțele la gura pruncilor aplecînd*; într'o variantă a cîntecului *Prea frumoasei pustii*:

> Ca pe pruncul lasă-l maica
> Cînd la țîțe mi-l dapleacă [2].

In *Psaltirea Hurmuzaki*, CXXX, 2, găsim chiar pe *aplecat* cu înțelesul de „prunc".

---

[1] *Dacoromania*, II, 602. Despre o etimologie slavă nu poate fi vorba; cf. Th. Capidan, *ibid.*, III, 137.

[2] Revista *Ioan Neculce*, V, 344; v. și *Dicționarul Academiei*, I, 124.

Păstrarea lui p r o n u s și derivate ale lui în alte limbi romanice [1] ne îndreptățește de asemenea să explicăm astfel mult discutatul cuvînt din vocabularul nostru.

LAT. *baculum* ȘI ÎNȚELESUL LUI PRIMITIV

Cum vocabularul latin așteaptă mereu revizuiri în ce privește etimologiile, nu va părea surprinzător că și peste acest cuvînt au trecut numai vagi identificări, fără să se țină samă de semnificația lui reală rezultînd din anumite considerațiuni și din înrudiri lexicale care nu pot fi trecute cu vederea. Explicația care i s'a dat pînă acum pleacă dela presupunerea că înțelesul lui derivă din noțiunea de „a se răzima", [2] ceea ce s'ar părea foarte logic, dar în fața controlului lingvistic rămîne nedovedit. Nici în latină, nici în alte limbi indoeuropene nu găsim vre-o formă care să confirme semnificația aceasta pe care ar fi avut-o la origine *baculum*. Se citează de obicei, din grecește, glosa lui Hesychiu βάκτα· ἰσχυροί, dar ea e contestabilă pentru că cuvîntul glosat se poate foarte bine să nu fie decît o formă dialectală a lui πακτός și deci să nu aibă nimic de a face cu tema *bak-* [3]. Cu totul isolat astfel dacă-i atribuim accepțiunea

---

[1] V. dicționarul etimologic al lui Meyer-Lübke, 6777a, 6778, 6779.

[2] Astfel e explicat și de A. Walde în *Vergl. Wörterbuch der indogerm. Spr.*, Berlin-Leipzig, 1926, II, 104; cf. Brugmann, în *Indogerm. Forsch.*, XXXVIII, 140.

[3] Walde, l. c., amintește și o altă glosă a lui Hesychiu, βακό-· σκοόν, dar ca înțeles nu ne îndreptățește să o punem în legătură cu *baculum*; de altfel, tot Walde, mai prudent, în *Lat. etym. Wb.*, 81, exclude această glosă din discuția asupra originei cuvîntului latin.

Ca înrudite cu *baculum* se consideră și germ. înf. *pegel* „par", neerl. dial. *pegel* „sloi", engl. *peg* „cui de lemn", la care e alăturat englezes. *pegel* „ulcior", dar ele trebue despărțite și în orice caz nu pot avea nimic de a face cu forma latină. Cele trei dintîi ne îndreaptă spre rădăcina *pag-*, *pak-*, din care gr. πήγνυμι (comp. pentru înțeles derivatele πάγος „sloi", πάσσαλος „cui de lemn, par") — și ar fi de presupus că tema aceasta a pătruns în limbile germanice prin latină (v. relicte ale ei

primitivă admisă pînă acum, *baculum* își găsește adevărata lui filiațiune dacă-l apropiem de alte forme. S'au raportat la ele și Walde și alții, dar fără să recunoască legătura reală dintre ele sau punînd-o chiar la îndoială: sînt anume formele pe care le găsim în celtică: virl. *bacc* „băț îndoit" și „seceră", cimr. *bách* și bret. *bach* „cîrlig". Deci spre înțelesul de „îndoit, încîrligat" ne duce comparația cu celtica și se lămurește atunci semnificația originară a lui *baculum*. El a trebuit să însemne la început „băț îndoit, cu un cîrlig la vîrf", în special bățul, cața cu care ciobanii prind oile, cum obișnuiau și cei romani, care cunoșteau cu același înțeles și termenii *pedum*, *lituus*[1]. Aceasta reiese și din întrebuințarea deasă a lui *baculum* cu sensul păstoresc, cum se poate vedea în *Thesaurus l. lat.*, II, 1670 (comp. și glosa din *Corpus gloss.*, V, 492: *baculum: fustem pastoralem*[2]). Trebue să admitem atunci că și gr. βάκτρον a avut la origine aceeași accepțiune, după cum ne arată, de altfel, glosa lui Hesychiu βάκτρον· καμπύλος, acesta din urmă însemnînd, cum se știe, „băț îndoit".

OV. DENSUSIANU

AROM. *flumin*

In afară de formele înregistrate de Meyer-Lübke (ital. *fiume*, vfr. și prov. *flum*), latinismul acesta a rămas pînă acum necunoscut lexicografiei romîne. Evident, concluzia ce

romanice în dicționarul etimologic al lui Meyer-Lübke, 6142). Cît despre *pegel*, el nu pare să fie străin de gr. βάκος care se știe că, simplu ori în derivate, a lăsat prin intermediarul latinei urme în limbile germanice și cele romanice (v. dicționarul lui Meyer-Lübke, 1102, 6365). Cf. și F. Kluge, *Etym. Wb.*, s. *pegel*.

[1] V. *Dict. des antiquités* al lui Daremberg et Saglio, IV, 369.

[2] De remarcat că *baculum* pătrunzînd în celtică s'a păstrat numai cu înțelesul de „băț încîrligat, cață": virl. *bachall* (de unde derivatul virl. *bachlach* „păstor": H. Pedersen, *Kelt. Gramm.*, I, 225). Să fi cunoscut Celții dela Romani pe *baculum* mai mult în accepțiunea păstorească? — sau poate ei au restrîns înțelesul lui apropiindu-l de acela al lui *bacc* amintit mai sus.

se impunea în această privință nu putea fi decît aceea că acest element lexical va fi circulat și în latina vulgară a Orientului și că, ulterior, a dispărut.

Dispariția completă a lui în domeniul limbei romîne ar fi rămas într'adevăr, alături de atîtea altele, oarecum surprinzătoare, întru cît și poporul romîn a cunoscut și adevărate *flumina*, cum ar fi bunăoară Dunărea. De fapt, astăzi noțiunea acestui cuvînt a dispărut pentru limba romînă, deși dialectologia înregistrează un reprezentant al lui f l u m e n în aromînă, unde se mai aude rar *flumin*. Zic „a dispărut", pentru că arom. *flumin* nu mai însemnează „fluviu", ci „mulțime, puhoi" — noțiunea de „fluviu" fiind redată prin *ariu*, ca și în dacoromînă.

Forma pare a fi foarte rară. In literatura aromînă apare o singură dată și anume într'o poesie recentă a lui Zicu Araia din Samarina:

> Di fluminlu di stratioț
> Dit doaule-ațeale-armate,
> Ma gionĭ di-Armîn'lĭi Epiroț
> Ș'ma-aiumtători di Fărșiroț
> Pri lume — sănătate!

ceea ce, în transpunere dacoromînă, sună astfel:

> Din mulțimea de soldați
> Din cele două armate,
> Mai bravi decît Aromînii din Epir
> Și mai luptători decît [Aromînii] Fărșeroți
> Pe lume — sănătate! [= nu se află].

Din punct de vedere fonetic, nimic nu ne împiedecă să vedem în arom. *flumin* lat. f l u m e n: păstrarea lui -*n* final trebue căutată într'o formă de bază *fluminu*, analogă formelor *grînu-grîne*, *frînu-frîne* etc.; acest *flumina* s'a alăturat, deci, ca flexiune, substantivelor neutre de declinarea a II-a. Și din punct de vedere semantic, sensul din aromînă nu constitue nici o dificultate, întru cît f l u m e n, ca și r i v u s, aveau și accepțiunea de „puhoi (de apă, de valuri; de oameni), îmbelșugare, bogăție" — accepțiune care în acest dialect e curentă. Se zice: „vîne-ariu di armăname, di

askʹere" etc. = vine rîu (= mulţime) de Aromîni, de infanterie. Sau: „fălcarea tută s'vină-arîu" — tot tribul să vie puhoi (ca apa sau valurile unui rîu — cf. *Bibl. nat. a Aromînilor*, I. 124). Constatăm, prin urmare, că *arîu* < r i v u s înseamnă şi „rîu" şi „mulţime". Acelaşi dublet semantic îl va fi avut înainte vreme şi *flumin*; cu timpul, însă, acesta şi-a pierdut înţelesul originar, astăzi însemnînd „mulţime, puhoi". Poetul Zicu Araia îmi relatează că forma circulă numai cu sensul acesta, zicîndu-se *flumin di pariţi* „mulţime de pureci" etc.

De remarcat că acest f l u m e n s'a păstrat şi în albaneză ca *lumə* (şi *l'umə*, *f'lumə*) şi înseamnă „rîu" şi „puhoi (de ape)": *ardə lumə* — veni puhoi.

Arom. *k'ima*

Fondul lexical de origine latină al limbei romîne se îmbogăţeşte cu încă un element, şi anume cu forma *k'ima* din aromînă.

Lexicografia romanică înregistrează doar cîteva forme sporadice ca reprezentanţi ai adj. i m u s. Astfel, pentru dialectolgia italiană P. E. Guarnerio relevează următoarele: *udim* e *indim* <i n d e i m o, non più usato da solo, ma che occorre nel modo avverbiale *gò'ndim*, per es. *gò'ndim al vik* — „giù in fondo al paese" (în *Rendiconti Ist. lomb.*, XLI, 395) — ceea ce reproduce perfect lat. i m u s atît ca fonetism, cît şi ca sens, întru cît i m u s însemna „(de) jos, la fund"[1].

In aromînă, *k'ima* circulă ca adverb cu următoarele înţelesuri: „jos, la (în) vale, în fund; la cîmp, la şes; la locul de iernatec, în iernatec". Se zice: „s'duse h'ima ngjos" (= se duse la fund în jos); „hima ngjos tu cămpu" (= adînc în jos la cîmp); „s'duseră tu h'imă" (= se duseră în adînc, în

[1] Cf. şi Nicola Zingarelli, *Vocabolario della lingua italiana*, 1922, sub imo.

prăpastie) etc. In acest ultim exemplu, *h'imă* ar putea fi considerat și ca substantiv (cf. *Antologie aromânească*, 444).

Pînă acum, pentru explicarea etimologică a acestui cuvînt, toate sugerările au fost îndreptate spre adv. grec. χάμαι = „à terre, sur la terre". O atare apropiere însă nu poate fi susținută nici din punct de vedere fonetic, nici semantic. Singurul etimon ce poate fi pus la basa lui e adj. lat. i m u s, și anume femininul i m a. Se va fi zis: i n t e r r a i m a = „în țara joasă, la cîmp" etc. Am putea pleca și dela forma de ablativ-locativ a acestui adjectiv: i m a = „în fund, jos". După cum vedem, ca sens, arom. *h'ima* nu poate fi separat de lat. i m u s. Ceva mai mult: e foarte sugestivă și apropierea, ca să nu zic identitatea, dintre locuțiunea italiană *go'ndim (al vik)* și cea aromînă *ńgios (tu cămpu)*.

Unica dificultate ce se ridică aci e explicarea sunetului *h-*. In aromînă circulă și adv. *hamblá* < ngrec. χαμηλά (popular χαμπλά) „bas", precum și *hambilumă* < χαμήλωμα (popular χαμπήλωμα), dela χαμ(π)ηλόνω „baisser, rabaisser". Adv. *h'ima* se aude mai ales la Aromînii oieri care întrebuințează și adv. *hambla* și care, pentru iernatec, coboară în șesurile Tesaliei, sau în alte ținuturi joase locuite și de Greci. Această constatare ne dă și explicația lui *h-*: *hambla* a influențat forma **ima* care, cu timpul, s'a pronunțat *h'ima*. E posibil ca această analogie fonetică să fi avut un punct de razim și în tendința de a evita hiatul sintactic dintre -u și i- din construcții ca: „s'duse tu ima" — ceea ce ar avea o oarecare probabilitate.

Oricum s'ar explica acest *h-*, în *h'ima* se oglindește sigur lat. i m u s.

Răspuns la o dare de samă

E incontestabil că nimeni nu poate atinge perfecțiunea, mai ales cînd e vorba de cercetări întinse și complexe. Mă așteptam, de aceea, ca și lucrarea mea *Graiul și folklorul Maramureșului* să primească unele rectificări și ași arăta o

presumpţiune neştiinţifică dacă nu aşi recunoaşte dreptatea câtorva observaţiuni din multele pe care N. Drăganu le înşiră în recensia publicată în *Dacoromania*, IV, 1063-1091.

După o scurtă introducere şi după câteva cuvinte — mai mult de complesenţă... improvisată — prin care recomandă lucrarea mea «studenţilor şi altor cercetători tineri» (p. 1064), N. Drăganu trece chiar cu nota din josul acelei pagini direct la „lipsuri, inutilităţi, interpretări greşite" etc., pentru ca, după 24 de pagini de critică făcută «cât se poate de obiectiv» (p. 1091) — [o mărturisire nu numai de cât imperioasă —, să încheie, totuşi, că lucrarea mea rămâne «meritoasă în genul său la noi».

Intru cât recensentul atrage atenţia că cunoaşte «binişor pe Maramureşeni şi graiul lor» (p. 1064), evident că toate „greşelile sau scăpările din vedere" relevate ar putea fi socotite bune şi juste de către cei care-i cunosc activitatea. Şi totuşi, acel „binişor" care — de fapt — vrea să ne dea să înţelegem în tot cazul ceva mai mult, dacă nu chiar prea mult, decât ceea ce înseamnează el, va trebui să fie oarecum rectificat. Trecem, deci, direct la ce se relevează în această dare de samă, recensând, la rândul nostru, sumar şi în ordinea lor o parte din observaţiunile făcute de Drăganu.

În legătură cu salutul maramureşean, Drăganu remarcă o lipsă, spunând că am dat «fără îndoială prea puţin. Trebuia să se adauge că obiceiul este catolic» (p. 1065), iar mai jos observă că anecdota cu *luna 'n tău*[1] se găseşte şi în folklorul unguresc. Fireşte, nici eu nu-i contest utilitatea acestui „trebuia". De aceea, la „prea puţinul dat trebuia" să mai relevez că:

1. anecdota cu *buhaţu 'n turnu besericii* (p. XXIX) apare

[1] E drept că obiceiul poreclirei a fost relevat de I. A. Candrea; eu, însă, îl cunoşteam dela Aromâni care îl practică în multe privinţe. — Referitor la *noutatea* apropierilor dintre Aromâni şi Dacoromâni nu am avut nici o pretenţie de paternitate, iar faptul că lucrarea ungurească a lui Gr. Moldovan „mi-a scăpat din vedere" (p. 1064) n'avea de ce să fie relevat, întru cât recensentul ştia că eu nu cunosc limba ungară (p. 1076).

şi în folklorul altor popoare. Iat'o, bunăoară, identică în folklorul italian: locuitorii cutărui sat „presero un bove e lo alzarono fino alla cima del campanile con una corda, perchè mangiasse un ciuffo d'erba ch'era cresciuto lassù" (Angela Nardo-Cibele, *Zoologia popolare veneta*, 23);

2. un cas aproape identic în legătură cu trăsnirea coşcingului (p. XVII) găsim şi în culegerile italiene (G. Pitrè, *Usi e costumi, credenze e pregiudizi*, III, 63-64);

3. *Fata pădurei* trebuia să fie urmărită şi în alte domenii (cf. G. Pitrè, *l. c.*, IV, 153-177 etc.);

4. teatrul popular presintă mari apropieri — prin filieră indirectă — cu cel catolic italian (Giovanni Giannini, *Teatro popolare lucchese*, 5-10 etc.);

5. la cele relevate asupra magiei (p. XXXIX-XLI) puteau fi alăturate bunăoară cele ce ne ofere acelaşi folklor italian (G. Pitrè, *l. c.*, IV, 140; Gaetano di Giovanni, *Usi, credenze e pregiudizi del Canavese*, 88-91; Raffaele Corso, *I pregiudizi sessuali del popolo italiano*, în revista *Rassegna di studi sessuali e di eugenica*, IV, 154 etc.);

6. ceva similar cu *capra şi oaia* din textul al DXXXI-lea apare şi la Aromini, Italieni etc. (Per. Papahagi, *Din lit. pop. a Arominilor*, 765-766; revista *Il folklore italiano*, II, I, p. 63; V. Bogrea, în revista *Făt-frumos*, II, 57);

7. textul al DXLV-lea presintă paralelism cu ce ne dă G. Weigand în *Die Aromunen*, II, 150;

8. pentru ghicitoarea cu *cocoşul* dela p. XLIII s'ar fi putut opune celei franceze şi greceşti una mai frumoasă, şi anume cea din Nicolae Păsculescu, *Lit. pop. romînească*, 79, după cum — drept adaus necesar — s'ar fi putut reproduce şi cea italiană din G. Pitrè, *Indovinelli, dubbi, scioglilingua del popolo siciliano*, 97 etc.

9. balada *Slujnica şi soacra* dela pag. 115, cu toate variantele sale din folklorul nostru, trebuia urmărită alături de ce ne ofere folklorul atîtor alte popoare din care reproduc următoarele versuri din cel frances:

Bonjour, mon capitaine:
Donnez-moi mon congé

Pour aller voir la belle
Qui ne fait que pleurer,

— motiv identic cu ce găsim în balada romînă...

Dar, ne întrebăm: e cineva care să creadă că acest „trebuia" ar putea avea un capăt, mai ales în materie de folklor? Şi mai e ceva: în acelaşi volum al *Dacoromaniei*, IV, 922, polemisînd cu A. Rosetti asupra conjuncţiilor *de* şi *dacă*, pentru un caz similar cu cel pe care-l relevez eu, Drăganu face următoarea observaţie: «dar unde am ajunge în acest chip, cînd ştiinţa este atît de înaintată şi bibliografia atît de vastă? Ori cîte cărţi aşi cita, tot s'ar mai găsi una pe care n'am citat-o». Aşa fiind, ne întrebăm: de ce Drăganu găseşte cu cale să-mi impute ce el însuşi desaprobă cînd i se reproşează acelaşi lucru?

În continuare (p. 1066-1067), Drăganu presintă — drept imputare — o listă de variante ale baladelor culese de mine şi care se găsesc şi în colecţiile Ţiplea, Bud şi Bîrlea: aproape două pagini „de prisos" cînd e vorba de o lipsă, mai ales că o atare răsfoire nu cadra cu *Introducerea* lucrărei mele din care eu nu puteam face un întreg volum a parte pentru consideraţiuni independente de dorinţa şi voinţa mea. Nota pe care am dat-o la pag. XXXV tocmai asupra acestui punct îl putea scuti de... lipsurile relevate.

Să vedem însă întru cît sînt fondate toate „interpretările greşite ale textului" (p. 1067), pe care le evidenţiază sentenţios.

Pentru *lučioară—luk'ioară* putea să remarce numai neclaritatea, care — de fapt — nu mă priveşte, întru cît eu am redat formele, ca morfologie şi fonetism, cu o exactitate pe care zadarnic recensentul caută să o clatine. Pe de altă parte, urmărind cu atenţie, ar fi putut constata că nu poate fi vorba de o „explicare greşită", ci pur şi simplu de faptul că eu nu am dat derivarea etimologică a lui *K'ioară* aşa cum a dat-o Drăganu din ung. *Kővár* — ceea ce e cu totul alt ceva. — Referitor la „bucureştenismul" *după*, recensentul se înşală: exactitatea redărei acestei preposiţii în

trei feluri (*d'i pă, d'e pă, după*) nu poate fi pusă la îndoială decît de lipsa unei bune credințe. Cel mult și-ar fi putut exprima o mirare pentru apariția acestui *după* alături de *d'e pă* etc. — Cît privește rectificarea adusă că «trebue rostit *T'icară*» în loc de *K'icară*, înșelarea devine conștientă și oarecum surprinzătoare: după Drăganu, ar urma ca forma *ok'i* etc. să apară pretutindeni ca *ot'i* — așa cum am înregistrat-o la 3[23].

Putea — și era mai bine — să renunțe la «probabilitatea» referitoare la *dz* din *d'esk'edzit* (p. 1068): și aci n'am făcut nimic alt ceva decît să redau exact pronunțarea înregistrată, mai ales că forma nu-mi era necunoscută ca derivare. De ce n'am dat și formele *k'izitoare* și *tizit* tot cu *dz*?

Redarea formei *k'elsig* (cu *s*) nu e greșită (p. 1069). Mi-ar fi fost ușor — și mă gîndisem chiar — ca să o redau cu *ș*, rimînd și mai plin cu *surig*; dar n'am făcut-o, căci n'am auzit *k'elșig*. S'ar putea însă să avem a face cu o pronunțare defectuoasă a persoanei dela care am cules-o. Relevea, de altfel, că și Bîrlea — la care mă trimite recensentul — redă forma tot cu *s*: *k'elsig* (I, 17).

Ca să răspund și eu cu aceeași meticulositate, amintesc că rectificarea corectă a redărei *pă cur t'e-a da* nu e *pă curt'e-a la* (p. 1069), ci *pă curt'ea la*. Ceva mai mult: reproducerea contextului respectiv trebuia însoțită și de indicația paginei în care se găsește, și anume 11[66].

Posibil ca sb. *ćiurdăcă* să nu existe (p. 1070); îl asigur însă că se aude sb. *ćiurdică*.

Pentru *orgare* îndreptat în *orga* (p. 1070), greșala lui Drăganu e mai gravă. Trebuia, într'adevăr, să-l redau ca *orgar(-e)*, ca și *altar-e* etc. (cf. pag. LXXIV, unde relevez și alte forme); în nici un caz însă nu poate fi rectificat în *orga* — formă pe care în zadar recensentul ar căuta-o în întregul Maramureș. Deci, *orgar*.

Mirarea lui Drăganu nu e tocmai... senină cînd corectează forma *Valea-lu-Toasi* în *Valea-lutoasă* (p. 1070). Ca unul care se ocupă cu romîna veche și care, deci, face cunoștință cu felurite scăpări din vedere ale reproducătorilor

etc., s'ar fi putut mulțumi să remarce că, sub influența aceluiași *-lu-* din formele toponimice imediat precedente (*Valea-lu-Peter*, *Valea-lu-Ștef*), s'a putut strecura această inadvertență, fără să fi fost nevoie ca să-i treacă prin gînd că un ne-Maramureșean nu cunoștea adj. *lutos*.

Exceptînd, poate, forma *ovăz* în loc de *ovăs*, toate îndreptările relevate la pag. 1071-1072 constitue nu numai încă două pagini „de prisos" din recensia sa, ci și o surprinzătoare lipsă de bună credință dublată de ceea ce îmi impută mie. Ironisînd cu aceeași „obiectivitate" ce am afirmat sub § 88, recensentul socotește că e o greșală redarea în cîte două sau chiar trei feluri de pronunțare a aceleiași forme auzite în unele cazuri la o singură persoană. Crede, deci, că are a face cu o „redare inconștientă" în dubletele: *ales* și *al'es*, *coat'e* și *cată*, *iubăsc* și *iubgesc*, *če* și *či*, *bgin'e*, și *bin'e*, *un'elele* și *ineluț*, *batăr* și *batir*, *t'eile* și *k'eile*, *intra* și *intru*, *d'e* și *d'i*, *k'ilingi* și *t'ilincat*, *să pk'iei* și *să răst'ei*, *l'ine* și *bine* sau *ģini*, *năpost'i* și *năpust'it*, *frăt'ic* și *frăt'îuc*. Dacă recensentul ar fi dat un pic de atenție și ar fi cetit ce am relevat la pag. LIV și sub § 20, n'ar fi dat asemenea dovezi de „cunoscător al graiului din Maramureș" (p. 1070), și ar fi văzut că: *ales* aparține satului Breb, iar *al'es* satului Săpînța; *bgine* și *bin'e* aparțin la două persoane diferite[1]; *če* și *či* reproduc exact formele din manuscrisul poetei Irina Stan[2]. Pentru celelalte dublete, e inutil să-l asigur de exactitatea unei redări conștiincioase; unica soluție ar fi să cutreere Maramureșul ca să se convingă[3]. — Cît privește *t'emn'ičoare* rimînd cu *fečioară*, precum și îndreptările: *clocot'iči* pentru *clocot'iș* și *man'ia'e* pentru *ma'ine* (ca să rimeze cu *bin'e*), toate ne dovedesc cu prisosință spiritul de uniformizare cu care ar

[1] Pot aminti un singur exemplu luat din Bîrlea, la care mă trimite recensentul: la două persoane din același sat forma *sabie* apare *sabi̯e* I, 11 și *sabie* I, 39.

[2] Manuscrisul e în posesia mea, așa că oricînd îl poate controla.

[3] Totuși, îi amintesc că *năpusti*, bunăoară, apare la aceeași persoană cînd cu o (*năpost'i*), cînd cu u (*năpust'it*) — cf. Bîrlea, I, 38,40.

fi procedat Drăganu în redarea fonetică a culegerilor folklorice.

In josul pag. 1072 relevează și «simple greșeli de tipar». Greșeli de tipar s'au strecurat și la mine; dar, din ce relevează aci nimic nu e greșit. Din contra, greșeli de tipar găsim la recensent, și anume la al doilea cuvînt din ultimul rînd al acestei pagini: trebuia *si* în loc de *și* etc.[1]. Ceva mai mult: cele două citate în versuri pe care le-a reprodus trebuiau să fie însoțite de indicația paginilor: primul de 73[70], iar al doilea de 15[91]. Aceasta, pentru ca cetitorul student sau tinăr al recensiei să poată ușor urmări și să se convingă că recensentul cade în «greșeli» — noi zicem inadvertențe — și mai grave: în ultimul rînd al pag. 1072 Drăganu afirmă că *su* din versul «C'apoi noi *su* ne-am si luat» 15[92] e «de prisos, strică înțelesul». Se vede clar, deci, că Drăganu nu a sesisat ironia pe care flăcăul o strecoară prin acest *su* față de „mîndra" lui și nici sensul contextului.

Ce ușor mi-ar fi să-i parafrasez sarcasmul repetat, spunîndu-i că e surprinzător cum un cercetător și filolog care «cunoaște binișor graiul din Maramureș și pe Maramureșeni» „înțelege greșit" fondul textelor, făcînd observații tot atît de greșite asupra fonetismului, morfologiei etc. pe basa unor simple deducții sau „presupuneri" (p. 1073).

Dar, pînă aci Drăganu a făcut numai «observări cu caracter principial», după care trece la «o serie de observări de amănunt» (p. 1073).

Nu mă voi opri decît la foarte puține, mai ales că unele observații ar comporta discuții întinse.

Boșorhadaule nu trebue îndreptat, după etimologie, în *boroshordaväle* (p. 1074), pentru că persoana dela care am înregistrat forma a pronunțat așa cum am redat-o, ca neștiind ungurește. Și e firesc lucru ca atari forme ungurești

[1] Mai relevez încă cîteva: *ag'ori* nu *agori* (1079), *cuńa'i* nu *cunăi*, *Șt'iol* nu *Știol* (1079), *Constanziiă* nu *Constanoeia* (1080), *šăgĭa* nu *šăgĭă* (1088), *Seradi* nu *Seradii* (1088) etc.

să fie diformate în pronunțarea lor într'un singur cuvînt în graiul popular.

În legătură cu etimologia lui *Cîrlibaba* (p. 1070), recensentul trebuia să recurgă, cred, și la etimologia populară pentru a explica mai temeinic trecerea lui *Karli-Bach* la *Cirlibak*[1] > *[Cirlibaf >] Cirlibar > Cirlibah*, și anume : o contaminare a acestui *Cirlibah* cu *Gîrla-babei* a putut da *Cîrlibaba* și în graiul Germanilor din jurul Iacobenilor. De amintit că Romînii o poreclesc *Gîrla-babei*.

Referitor la influența ruteană și ungurească în graiul maramureșean (p. 1078), îmi mențin și astăzi părerea că cea ruteană e cea mai pronunțată, cea mai adîncă. Sub raportul numeric, influența lexicală ungurească e mai mare poate, dar e aproape în întregime de suprafață, deși efectuată pe diferite căi ; cea ruteană, în schimb, e veche și adînc infiltrată în graiul intim al satului, al familiei, al femeii — ceea ce nu poate fi trecut cu vederea.

Imputarea pe care Drăganu mi-o aduce la pag. 1079 prin relevarea elementelor lexicale luate de-a-gata din glosarul meu, spunînd, iarăși, că ce am dat «e prea puțin» — această imputare ar avea parcă un rost în sensul că eu trebuia, poate, să înlesnesc la fiece pas și chiar repetat urmărirea unei afirmațiuni prin exemplificări, întru cît ar fi trebuit să țin samă că lucrarea mea nu putea fi recomandată decît «studenților și cercetătorilor tineri». Numai un singur lucru ași avea, totuși, de remarcat : etimologiile formelor *cuuți, luft, șterț* și *Ștịol* trebuiau închise în paranteze, căci nu-i aparțin. Așa am procedat și eu în glosar — ceea ce Drăganu n'a observat, după cum se vede la pag. 1081. Etimologiile formelor *bărnă, glet, hamațeș, Honca, Oarmeși, roșțeiu, sin* le-am dat între parantesele ( ), pentru că nu-mi aparțineau : — un recensent răbdurin și meticulos nu trebuia să le treacă cu vederea. — Pe *Kerțău* eu nu l-am derivat

---

[1] Cf. A. Rosetti, *Lettres roumaines*..., în această revistă, II, 234 : *Cirlibahol's*.

«din t ĕ r t i u s» — cum gratuit afirmă recensentul —, ci din „der. lat. t ĕ r t i u s“, ceea ce însemnează „dintr'un derivat al lat. t ĕ r t i u s“. — Cît privește celelalte etimologii date de mine și pe care Drăganu le clasează ca fiind «cunoscute, deci de prisos», atît pot mărturisi că le-am căutat eu singur, fără să fi știut sau să-mi fi adus aminte că au mai fost date.

In privința unor asemenea intîlniri, relevez numai trei cazuri:

1. In *Dacoromania*, I. 132 (deci în 1921), Drăganu s'a ocupat de etimologia formei *Trimpoiele*. Intr'o lecțiune din ianuar 1921 — suplinind pe Ovid Densusianu — eu am dat aceeași etimologie[1]. Cui aparține ea?[2].

2. In această revistă, I, 330, am dat etimologia formei *stringl'i*. Aceeași etimologie a dat-o Per. Papahagi în *Notițe etimologice*, 44, cu mult înaintea mea. Ce ar fi dispus să conchidă Drăganu?

3. In *Dacoromania*, II. 628, Th. Capidan dă etimologia vb. *scărk'escu*. Aceeași etimologie o dase în al său dicționar și C. Nicolaide (p. 481). I s'ar putea reproșa ceva lui Th. Capidan?

Cu pag. 1083 darea de samă trece la interpretările greșite.

Intr'adevăr, e mai justă semnificația de „sigur, negreșit“ a formei *bistoș* și atunci versul ar urma să fie redat astfel: «Žalnică, bistoș, amară» 14'''. Nu înțelegem însă de ce Drăganu scrie de trei ori *biztoș* — cu z.

Presupunerea că în *sorătoare* ar urma să vedem *omorîtoare* (p. 1086) nu e tocmai convingătoare.

Nu vedem ce anume e greșit ca interpretare în legătură cu *sprižon'i* relevat la pag. 1088.

La pag. 1090 sînt relevate forme toponimice. Printre altele, Drăganu afirmă că *Săcelul* e mai vechi decît *Săliștea*. Toponimia romînă nu presintă și în alte regiuni un *Săcel*

---

[1] Cf. cursul ținut atunci despre *Latina vulgară*, pag. 116-117 (se găsește la Academie).

[2] Referitor la un asemenea caz, nu trebuiau scăpate din vedere cuvintele lui Gabelenz, reproduse de S. Pușcariu în *Dacoromania*, I. 74-76.

lîngă o *Sălişte.* N'ar fi, oare, mai plausibil să admitem că *sătucelul* a luat naştere în urma unei „sălişti"? «*Selište* signifie dans les vieux documents serbes l'emplacement où se trouvent les maisons du village. La signification actuelle est différente: *selište* c'est l'emplacement d'un village disparu»?[1] — Nu vedem de ce *Malul* sau *Măgura*, bunăoară, ar fi mai vechi decît *Gruia* sau *Picuiu.* — De amintit că, în harta statului major austriac, în loc de *Valea-furului* stă *Valea-purului* — ceea ce n'am putut controla mai de aproape.

Recensia o încheie cu aceste rînduri: «Pentru atîtea lucruri însă se cere timp mai îndelungat decît acela pe care D. P. a putut să-l jertfească pentru alcătuirea tesei d-sale de doctorat care....».

Mai întîi, o rectificare: eu nu am studiat Maramureşul pentru «alcătuirea tesei de doctorat». „Doctoratul" trebuia să-l formeze lucrarea *Elementul slav în dialectul aromîn*, propusă de Ov. Densusianu. O simplă întîmplare tîrzie şi ocasională a făcut ca să-mi schimb tesa.

Cît priveşte „timpul jertfit", cred că din cele expuse pînă aci s'a putut desprinde dacă se cerea «timp mai îndelungat», aşa cum lasă să se înţeleagă recensentul.

În această revistă, II 183, A. Rosetti a făcut cu deplină seninătate oarecari observaţii în legătură cu construcţia conjuncţiilor *de* şi *dacă*. In acelaşi volum al *Dacoromaniei*, Drăganu, reproşînd lui Rosetti lipsa de «veche obiectivitate», face următoarea reflecţie: «Orice recensie cred că se face înainte de toate pentru ca să facă cunoscută lucrarea pe care o discută, cu părţile ei bune şi cu rectificarea celor rele» (p. 922). Referitor la «rectificarea celor rele», „studenţii şi ceilalţi cercetători tineri" rămîn, cred, edificaţi; cînd însă e vorba de relevarea „părţilor bune", aceasta priveşte consecvenţa recensentului.

Şi pentru ca să închei — încă două observaţii de ansamblu.

---

[1] Jovan Cvijić, *La péninsule balkanique*, 215.

1. La pag. 1069 Drăganu opiniază că o regiune trebue studiată de un localnic. Fără a recurge la obiecțiuni simpliste — cum ar fi, de exemplu, aceea că cineva să nu studieze o regiune în care nu s'a născut sau n'a trăit, ci să se aștepte pînă ce va răsări un filolog localnic —, părerea aceasta aștepta justificări cum nu le dă Drăganu. Un Romîn — Dacoromîn sau Aromîn — pregătit, bun cunoscător al limbei materne, poate face foarte bune cercetări dialectale, cel puțin tot așa de bune ca și cele pe care le-ar face localnicii. In opririle mele prin Țara Oașului, am vrut să constat dacă trecerea lui ĭ la ă *(galbĭn > galbăn)* relevată de I. A. Candrea mai dăinuește. Asupra acestui fapt am atras de mai înainte atenția părintelui Gavril Szabo din Bicsad, care a contestat existența acestui fonetism. După ce a ascultat însă cu luare aminte pronunțarea aceasta la diferiți Oșeni, a recunoscut și dînsul această particularitate a graiului oșenesc. — Un alt exemplu. Intelectuali maramureșeni s'au îndoit de circulația formei *agbă* relevată sub § 67. Fără a-i îndrepta spre graiul satelor, i-am trimis la subprefectul județului, la D. Dan, și s'au convins.

2. Din tot ce a relevat Drăganu în recensia sa recunoaștem încă odată dreptatea cîtorva observațiuni. Dar mai toate relevările fac în general impresia unor sboruri cam *terre à terre*. Intr'o recensie de 28 pag. cred că s'ar fi putut tangenta măcar și alte probleme, de o însemnătate oarecare, cum ar fi, bunăoară, cele ce relevez la pag. LXXII și LXXVII–LXXXIII. Ar fi avut ocasie să ne spună că și în aromînă, de exemplu, punerea pronumelui de acusativ după verb a fost cîndva curentă, amintindu-ne locuțiunea — astăzi pietrificată — *lọar'-le oile, loară-le!* din cutare legendă păstorească, sau atîtea alte exemple referitoare la aceeași construcție sintactică. — Ne-am fi așteptat ca, în jurul celor ce Drăganu relevează la pag. 1089-1090, să ridice și problema etnografiei istorice a Maramureșului, pentru a ști dacă împărtășește nejustificabila părere a istoricilor, sau dacă vede în Maramureșeni ceea ce vedem noi: o teritorială expansiune

păstorească ce echivalează, de fapt, cu o inconștientă cucerire etno-geografică de către triburi vestice de păstori romîni dintre Balcani și Dunăre — deci, nu Aromîni. Și atunci, ar fi putut pune în discuție, printre altele, și chestiunea rotacismului.

Un ultim cuvînt : altarul științei, deși cultivat asiduu și cu probitate, poate deveni adesea un focar de... învrăjbiri între flaminii săi. Noi n'am dori să fie cazul.

TACHE PAPAHAGI

DĂRI DE SAMĂ

M. Bartoli, Introduzione alla neolinguistica (principi — scopi — metodi); Genève, Leo Olschki; 1925; VII-108 pag. (vol. 12 din *Biblioteca dell' „Archivum romanicum"*).

Din *Breviario*, de care ne-am ocupat în alt rînd (II, 405), cunoaștem în general părerile expuse de Bartoli în această lucrare a cărei însemnătate trece dincolo de domeniul romanisticei, pentru că atinge și probleme de lingvistică generală. Ar fi fost poate chiar de preferat ca ea să se publice înainte de *Breviario*, unde presentările prea schematice și prea condensate — din care a rămas ceva și în noul volum — nu permiteau totdeauna să se urmărească mai de aproape ideile autorului. Cu desvoltările și precisările de acum le putem cunoaște mai bine și ele aduc o sintesă de cercetări îndelungate, de aprofundare a multor chestiuni controversate.

Față de neogramatici Bartoli ia dela început posițiune categorică și pentru a arăta în ce fel înțelege interpretarea faptelor lingvistice alege ca punct de plecare particularități ale limbilor indoeuropene și în primul rînd ale celor romanice, urmărind diferite serii de forme și lăsînd, din confruntarea lor, să reiasă anumite constatări.

Pentru repartisarea formelor romanice așa cum e înfățișată în prima parte a studiului, unde se ține samă de criteriul cronologic, grupările stabilite de Bartoli duc la multe concluziuni interesante, punînd în evidență divergențele pe care le arată limbile romanice după cum ele cuprind elemente mai vechi ori mai nouă care au circulat în latina vulgară [1]. În unele casuri însă

[1] Prin „Dacia" Bartoli a înțeles să designeze tot teritoriul romînesc, dar aceasta poate duce uneori la interpretări greșite. Astfel, între romîna

UNIVERSITY LIBRARY

mi se pare că se pot aduce obiecțiuni la formele puse alături. It. *mammelle* dat ca exemplu (5, 15) de inovație față de rom. *uger* și retr. *üver* să fie oare de considerat astfel? Nu avem nici o dovadă că în latinește mamma cu aceeași semnificație ca uber nu ar fi fost des întrebuințat într'o epocă veche și deci ar trebui privit, cu reflexul lui din italiană, ca o inovație față de ceea ce presintă romîna și retoromana, unde s'a păstrat forma a doua. Problema cronologică cred că nu se mai pune de data aceasta: avem de a face cu coexistența dintr'o epocă veche a două forme în latina vulgară și fixarea fiecăreia din ele într'o parte și într'alta a domeniului romanic, cum s'a întîmplat de atîtea ori și fără să cunoaștem totdeauna cauzele care au determinat asemenea diferențieri lexicale. Aceeași observație se poate face asupra lui tata și mamma față de pater și mater (14, 19, 41): presența celor dintîi în romînește nu poate arăta o fasă mai nouă, cît timp întrebuințarea lor în latinește o putem considera ca foarte obișnuită în același timp cu a celorlalte două forme: Varro (după Nonius, LXXXI, 4, 5) ne spune că *tata* și *mamma* erau cuvinte din limba copiilor [1], iar despre întrebuințarea lor în vorbirea zilnică avem totodată mărturiile epigrafice și chiar fără aceste confirmări am putea deduce că *tata* și *mamma* au fost totdeauna forme curente alături de *pater* și *mater*. Propriu zis, deci, nu poate fi vorba de transmisiunea din vocabularul latin în cel romînesc a unor forme mai nouă.

In orice caz asemenea cuvinte nu pot fi puse pe același plan cu *molere* [2] — *machinare*, *avunculus* — *thius*, unde fasa veche și cea nouă apar evidente. O confruntare care, pentru alte motive, nu dovedește nimic în ce privește referințe la limba romînă este *putrescere*—*marcescere*, (8) deoarece rom. *împuți* nu este *putrescere* ci un derivat din *puți*.

Pentru a explica unele transformări din latina vulgară, Bartoli insistă asupra înrîuririlor meridionale și orientale. Au preocupat și pe alți filologi, dar observațiunile lui Bartoli, cu apropieri nouă și demne de luat în samă, duc problema mai departe

---

din nordul Dunării și cea din sud trebue făcute distincțiuni cînd este vorba de forme ca aperire — disclaudere (10, 17, 19, 27, 39), pentru că cel dintîi se mai păstrează la aromînă și meglenită; tot așa pentru mensis — luna (37, 40, 49), primul fiind și el cunoscut pînă azi Aromînilor și Megleniților.

[1] Cf. Fr. Muller Jun., *Altital. Wb.*, 471.

[2] Din acesta crede Bartoli (71), după Pușcariu, că ar putea fi derivat rom. *lămură*, ceea ce este imposibil.

Cu deosebire asupra influenței grecești sînt relevate fapte care lămuresc unele aspecte ale latinei vulgare ori pot fi luate ca punct de plecare pentru cercetări ulterioare. Absolut convingătoare nu sînt însă cîteva din analogiile înșirate de Bartoli și pe care le consideră ca exemple de influență a limbei grecești asupra celei latine. *Homo* cu înțelesul de „bărbat" alături de acela general de „om" se poate explica și fără să recurgem la ἄνθρωπος (45), cît timp asemenea evoluție semantică se putea ușor produce chiar în latina — o întîlnim, independent, și în alte limbi. Tot astfel ar fi de interpretat *visum*: nu este numai de cît nevoie să admitem că a fost influențat de ὄψις „vedere, vis", cînd chiar în latinește s'a putut desvolta înțelesul din urmă din celălalt, și se pare că modificarea semantică a fost favorisată de expresii ca *somnium videre* (Ovid), *visa somniorum* (Cicero). E îndoios iarăși ca *pecus* „oaie" ar fi un reflex al lui πρόβατον: restringerea înțelesului s'a putut produce în latină, cum în domeniul romanic a n i m a l ne oferă un caz de evoluție identică[1]. Admițînd totuși, împreună cu Bartoli, că multe grecisme s'au infiltrat în latina vulgară, ar fi de urmărit mai mult decît s'a făcut pînă acum condițiunile în care s'au produs aceste infiltrațiuni, mediul de unde ele au pornit, factorii sociali care le-au determinat. Fiecare formă lingvistică are istoria sa socială și ar fi un studiu din cele mai interesante cercetarea în amănunte a acestui capitol din evoluția latinei vulgare.

O constatare pe care Bartoli ține să o pună în evidență, din compararea limbilor romanice, este caracterul conservativ al limbei italiene: ea stă mai aproape de latina vulgară decît franceza, spaniola ori romîna. Ascoli explica aceasta prin faptul că în Italia influențele străine preromane nu au avut loc așa cum s'a întîmplat în Galia, Iberia și Dacia. Bartoli se oprește la altă explicație, atribuind această particularitate a italienei împrejurărei că ea nu a primit înrîuriri streine tîrzii în felul celor care s'au exercitat asupra francesei, spaniolei ori romînei (înrîurirea germanică, arabă și slavă). E pusă astfel din nou în discuție problema influenței substratelor autohtone, asupra căreia lingviștii continuă să aibă păreri deosebite, deși în timpul din urmă s'a accentuat tendința de a se reduce cît mai mult rolul acestor substrate în evoluția limbilor[2]. Limitîndu-ne la romanistică, cred că problema nu trebue

[1] Cf. observațiile lui Candrea din această revistă, II, 173.

[2] V. O. Jespersen, *Die Sprache*, Heidelberg, 1925, 170 urm., unde asupra unor puncte se aduc observații juste, dar altele pot fi interpretate cu totul altfel.

privită numai într'un sens ori într'altul: şi influenţele preromane şi cele de mai tîrziu, asupra cărora insistă Bartoli considerîndu-le ca mai în măsură să explice alterările fondului latin, trebue ţinute în samă, pentru că numai astfel putem explica particularităţi proprii cutărei sau cutărei limbi romanice. Cînd este vorba de asemenea particularităţi se impune, de altă parte, să distingem calitativul de cantitativ: pentru limba romînă sau franceză, de pildă, dacă admitem că unele transformări pe care le arată sînt datorite influenţei substratului autohton, acestea, deşi reduse, înseamnă mai mult decît acelea, mai numeroase, care se explică prin înrîuriri streine de mai tîrziu (slavă, germanică etc.)[1].

Punînd faţă în faţă achisiţiunile romanisticei şi ale lingvisticei indoeuropene, Bartoli face să reiasă, cu drept cuvînt, superioritatea celor dintîi, datorită împrejurărei că ele sînt rezultatul unor concepţii nouă, unei metode care lasă în urmă procedeele de cercetare ale indoeuropeniştilor. Romaniştii au adus un spirit de observaţie tot mai pătrunzătoare, au studiat fenomenele lingvistice plecînd dela realităţi care trebue ţinute mereu în samă şi de aceea cercetările lor au făcut să fie interpretate altfel atîtea probleme şi au deschis perspective nebănuite. La şcoala romaniştilor au de învăţat multe aceia care cultivă alte domenii ale lingvisticei — şi mai ales filologii clasici, pentru că atît limba latină, cît şi cea greacă trebue de acum înainte să fie studiate după criterii noua.

Intr'o scurtă apreţiere, energică şi binevenită, Bartoli îşi exprimă părerea şi asupra „glotosofilor", a şcoalei lui Vossler. Stăruinţa ei de cîţiva ani ca să apară inovatoare rămîne departe de înfăptuiri — e o pretenţioasă intrusiune în lingvistică. Streini de sigur, de filosofie nu trebue să rămînă nici lingviştii, dar a deriva, fără alegere şi cu problematice apropieri, teorii filosofice în lingvistică, nu poate fi un cîştig pentru ea — este a presenta ca ştiinţă un conglomerat de curiosităţi. Lingvistica presupune o iniţiere cu problemele ei fundamentale, o îndelungată familia-

[1] Pentru limba romînă ar fi de luat în considerație schimbarea lui *ct* în *pt*, dar pentru că mai în urmă (*Zeitschr. rom. Phil.*, XLV, 624 urm.) Meyer-Lübke a contestat originea ilirică a acestui fenomen (cf. Bartoli, în *Arch. glott.*, XX, 181) şi nu e locul aici să reluăm întreaga problemă lăsăm la o parte din discuţia asupra substratelor acest punct din fonetica romînă. În ce priveşte însă limba franceză avem cazul trecerei lui *ct* la *it*, recunoscută ca de provenienţă celtică. O asemenea particularitate înseamnă mai mult decît atîtea elemente germanice introduse în franceză.

risare cu metodele nouă, nu numai întîmplătoare și vagi peregrinări pînă la ea.

Și în cursul expunerilor și în numeroasele note ce le întovărășesc Bartoli a ținut să arate că privește lingvistica în primul rînd ca o disciplină istorică; „per me la linguistica è sopra tutto s t o r i a" (66). Afirmarea ar putea fi ca un sfat pentru unii neolingviști. Sînt aceia care, practicînd geografia lingvistică, nu dau atențiune cuvenită faptelor istorice, prea sînt preocupați de fenomenele lingvistice în spațiu și nu le urmăresc de ajuns în raport cu timpul, în cadrul lor istoric. Din ce spune Bartoli în altă parte (98-99) ar resulta că toți neolingviștii țin samă de principiul istoric așa cum se impune, dar unele cercetări de geografie lingvistică mi se pare că vorbesc altfel, dau dovada insuficienței în sensul istoric.

Cît ajută geografiei lingvistice cunoștințele istorice întinse arată tocmai lucrarea lui Bartoli. Stăpînind lingvistica istorică, plecînd chiar dela ea și alăturînd-o la geografia lingvistică a ajuns să ne dea o carte în care informația sigură și bogată se îmbină cu vederi nouă și cu îndemnuri pentru cercetări de acum înainte.

O. D.

M. Roques, Palia d'Orăștie (1581-1582): I. Préface et Livre de la Genèse; Paris, Ed. Champion; 1925; LXXI-213 pag.

Pînă la retipărirea tuturor textelor noastre din secolul al XVI-lea — cînd vom avea-o? — ediția pe care ne-o dă M. Roques pleacă dintr'o bună alegere, pentru că *Palia* e unul din cele mai însemnate monumente de limbă și aștepta de mult să fie accesibil și celor care nu puteau avea la îndemînă exemplarele vechi. Redat după original cît se poate de exact și cu un tipar foarte îngrijit, ca tot ce se execută de tipografia Protat, textul e întovărășit de o introducere care lămurește bine cum s'a făcut traducerea lui.

După cercetări minuțioase Roques a reușit să fixeze textul ce a servit la traducerea acestei părți din vechiul testament. Este *Pentateucul* tipărit în ungurește, la 1551, de G. Heltai — constatare pe care, independent de Roques, a făcut-o și Iosif Popovici într'un studiu apărut în *Analele Academiei romîne* (t. XXXIII). Se explică atunci numeroasele ungurisme, lexicale și sintactice, pe care le întîlnim în *Palia*. Traducătorii nu s'au mărginit însă la cartea lui Heltai, ci au recurs și la Biblia latină, la Vulgata (într'o ediție corectată), cum resultă din comparația mai multor pasaje cu

versiunea acesteia[1]. Dacă, după cum ne spune Roques (p. LII), Vulgata a fost luată în samă mai ales la cap. I-V din *Geneză* și I-XVI din *Exod*, aceasta ne îndreptățește poate să presupunem că traducătorii și-au împărțit între ei cele două cărți ale Bibliei și fiecare la început s'a raportat mai des la textul latin, dar mai pe urmă, fie că-i obosise această procedare, fie că li s'a părut fără mult folos, nu au mai recurs decît rar la el ori de loc.

Cît despre utilisarea versiunei ebraice, care ar fi dat multă muncă lui Mihai Tordaș și tovarășilor lui, cum țin să o spună în prefață, ea de fapt nu a existat, după cum arată bine Roques, și dacă se vorbește de așa ceva este pentru că traducătorii au urmat și aici pe Heltai care în prefața *Pentateucului* amintește că s'a folosit de Biblia ebraică.

Rămîne de știut dacă traducătorii au recurs și la un text slav. Că dînșii afirmă aceasta nu poate totuși să ne convingă, după ce nu am putut pune preț nici pe cealaltă afirmație a lor, că ar fi utilisat versiunea ebraică. A priori am fi induși să admitem că dînșii s'au adresat și la un text slav, pentru motivul că dacă au folosit Biblia latină — ceva excepțional la noi în secolul al XVI-lea — cu atît mai mult au trebuit să aibă în vedere procedarea obișnuită, adică să se îndrepte spre versiunea slavă. Părerea lui Roques (pag. XLIX; cf. XXXII) este că nu avem nici o dovadă pentru aceasta, și are dreptate cînd amintește forma unor nume proprii biblice care, cum sînt date în *Palia*, deși se apropie mai mult de tradiția slavă totuși au putut fi cunoscute așa oricărui traducător dela noi, pentru că li erau familiare astfel chiar dacă nu avea dinainte un text slav; pe urmă, designarea cărților Bibliei cu termenii slavi *Bitia*, *Cisla* etc. nu poate fi nici ea invocată, deoarece ei erau iarăși obișnuiți în limba noastră bisericească din epoca influenței slave; de asemenea, cuvinte ca *pocrov* ori *dver* etc. cunoscute și altfel ori proprii vocabularului eclesiastic, deci putînd fi folosite și de cine nu se servia de un original slav. Se poate obiecta însă că *Palia* cuprinde și alte slavisme; astfel în *Geneză* găsim *proidi*=a pleca, a ieși *(Dumnezeu lăsă cum de în casa mea să proidesc)* XX, 13; în *Exod*: *povestui*=a spune, a pomeni *(numele mieu să se povestuiască)* IX, 16; *nămisti* = a pune, a așeza *(le nămisti... într'umerele efodului)* XXXIX, 7. Acestea nu sînt slavisme care să fi fost întrebuințate în vorbire și dacă cel dintîi se

[1] Utilisarea Vulgatei nu explică întrebuințarea lui *den primă*, *de-a-primă* în *Palia*, cum am crezut altădată și cum amintește Roques: nu e un latinism introdus de traducătorii ei, ci o formă care a circulat și care a lăsat, dialectul, urme în dacoromână (cf. *Dicț. etimologic*, 1448).

mai întîlnește în alte texte a fost introdus acolo din originalul slav [1]. Sînt și în prefața *Pildei* cîteva slavisme, ca *hrabor*, *proceti*, *a se sâblazni*, dar acestea erau întrebuințate și în limba curentă; chiar *nepotrebnic* dat tot acolo trebue considerat în același fel, ca usitat alături de *netrebnic*. Celelalte slavisme — și ar fi de relevat încă vre-o cîteva — mi se pare că nu se pot explica decît admițînd că și traducătorii *Pildei* au avut sub ochi un text slav. E un punct care rămîne de cercetat din nou, ca o întregire la studiul lui Roques și la ediția pe care ne-a dat-o, presentînd-o cum am dori să vedem editate și alte texte vechi ale noastre.

O. D.

CARSTEN HÖEG, Les Saracatsans: une tribu nomade grecque; I. Étude linguistique précédée d'une notice ethnographique; Paris, Ed. Champion, și Copenhaga, Pio-Branner; 1925; xx-312 pag.; II. **Textes (contes et chansons), vocabulaire technique, index verborum;** 1926; VIII-212 pag.

Ca unul care cunosc din traiu aspectele păstoritului și cărvănăritului la Aromîni, și întru cît în timpul copilăriei am avut ocasie să cunosc puțin și pe Sărăcăceanii ce veniau în contact cu Aromînii din Pind, voi încerca să presint cît mai concentrat aproape toate considerațiunile ce privesc interesanta problemă etno-lingvistică a acestor nomazi ai peninsulei balcanice.

După cum am mai relevat în această revistă (II, 411), nu mă pot opri de a nu admira tenacitatea pe care și-a impus-o autorul de a face cunoscuți pe acești meteori ai munților prin cercetări pe teren: pasiunea care i-a însuflețit hotărîrea și persistența a învins multiplele și grelele neajunsuri ale vieței Sărăcăceanilor pe înălțimi solitare de 1000-2000 m. Cu greu s'ar mai putea găsi un altul care să ducă mai departe și să adîncească și mai mult ceea ce Höeg nu a putut desăvîrși.

Avem înaintea noastră precis și limpede cristalisat nu numai

---

[1] Îl găsim în *Psaltirea scheiană* și a lui Coresi din 1577, cum se poate vedea din glosarul lui I. A. Candrea. Că acest slavism era numai al traducătorilor ce urmau un original slav și nu curent în limbă ne dovedește înlăturarea lui din alte texte, ca nefiind ușor de înțeles; în pasajele unde *Psaltirea scheiană* dă *proidi* găsim *străbate* în *Psaltirea Hurmuzaki* și *trece* în ediția de mai tîrziu a *Psaltirei* lui Coresi; chiar Dosoftei, care avea totuși predilecțiune pentru slavisme, caută să evite pe *proidi*.

graiul acestui trib eminamente nomad, ci și întreaga lui ființă etnică: e o monografie pe cît de atractivă, interesantă și meticuloasă în expunerea și interpretarea problemelor, pe atît de importantă în presentarea materialului. Etnologul și folkloristul o vor folosi adesea, după cum, pe de altă parte, și lingvistul va găsi în ea lucruri de un real interes. Așa, bunăoară, pe lîngă neologisme de felul acestora: καπάτσος < it. *capace*, καπρίτσιο < it. *capriccio*, ρέμπελος < ven. *rebelo*, φούρια < it. *furia* etc., vor constata și specifice evoluții semantice, cum ar fi: ἀμόντι „il a péri" < it. *a monte*, ὀρβανίτης „vent du nord-ouest", ζάρκος „nu"[1], καρδιά „coeur; estomac" (ca și în aromînă) etc.; de asemenea vor întîlni și la Sărăcăceani prețioase elemente folklorice, cum ar fi textele: *Le diable dupé* (p. 45), *Le coq du vieillard* (p. 50) etc.

Cu o minuțioasă examinare chiar a celor mai mici detalii, autorul ridică și problema cea mai importantă a studiului său, anume originea Sărăcăceanilor. Căutînd ca toate faptele să convergeze în jurul părerei pe care o susține, ajunge să conclude că acești nomazi sînt Greci, că nu pot fi „des nomades aromounes [*recte*: aroumains] qui ont changé de langue". Această concluzie și-o formulează astfel: „pour ma part, je me sens attiré vers l'hypothèse déjà proposée par Aravantinos, selon laquelle les Saracatsans sont des Grecs qui vivent à l'état nomade depuis l'antiquité" (I, 84).

Nu putem împărtăși această părere, după cum nu vedem cum s'ar putea susținea cea exprimată de A. van Gennep (cf. în această revistă, II, 411). Nici de părerea lui N. Iorga, cum că acești Sărăcăceani ar fi de origine ilirică, grecisați cu timpul (în *Revue historique du sud-est européen*, III (1926,) 245), nu putem fi. Ne alăturăm părerei lui Per. Papahagi (în *Numiri etnice la Aromîni*, 1925, 14 urm.), cum că Sărăcăceanii sînt Aromîni grecisați —părere la care s'a oprit și Th. Capidan (în *Dacoromania*, IV, 950).

Absolut nimic nu vine să confirme părerea că am avea a face cu un substrat grecesc. Și în primul rînd e faptul că Grecii nu ne presintă aspecte ce caracterisează pe Sărăcăceani. Dacă aceștia ar fi Greci, ar fi trebuit negreșit ca patriarhalismul conservator al vieței lor să ne presinte cît mai multe și mai variate arhaisme lingvistice, cel puțin lexicale, aparținînd vechei elene, după cum, pe de altă parte, folklorul lor nu s'ar fi putut suprapune celui aromînesc, ci ne-ar fi înfățișat laturi specifice unui vechi nomadism elen. Dacă substratul lor ar fi elen, și pentru că pînă azi ei au rămas tot Greci, ne-am fi așteptat ca din graiul și

[1] Cf. și Jean Paliuri, în *Revue des études slaves*, VI (1926), 108.

sufletul lor să nu se înstrăineze decît foarte puțin. Ceva mai mult: în această ipoteză, singurul contact mai puternic și mai desvoltat pe care urma să-l aibă Sărăcăcenii ar fi — prin slavism, prin legături de sînge — un contact cu adevărata populație greacă. De fapt, acești Sărăcăceani stîrnesc în sufletul Grecilor tot atîta aversiune etnică, tot atîta pornire, ca și cum ar fi Aromînii și ca grai. Denumirea de Βλάχοι pe care le-o dau Grecii, precum și cea de Βλαχοκάλιβες (I, 75) nu ne poate duce la un substrat grec, după cum acest Βλάχος — pe care pînă tîrziu și-l însușiau chiar ei înșiși mai mult decît cel de *Saracačan* — nu poate fi interpretat în sensul că li se va fi dat cu înțelesul de „nomad", ci el represintă o veche denumire etnică, ce ne duce la unul și același popor de limbă romană din care și-au luat naștere și Aromînii. În privința aceasta, e foarte sugestiv începutul unui cîntec popular pe care-l relevează Per. Papahagi, *l. c.*, 15:

N' εἶσαι βουνὸ τοῦ κερατό,
  Σαρακατσάνοι! [refren]
Βουνὰ τ' Ἀσπροποτάμου,
Τοὺς Βλάχους τί τοὺς κάνατε,
Τοὺς Σαρακατσάνους;

Tot atît de sugestive sînt și frînturile poetice pe care le-a cules Höeg și care ne duc în aceeași direcție. Iată bunăoară textul XXVII (II, 91), care începe astfel:

Vásta, vre ạeru Ẽlimbo, k'e n Vlaholivádi,
Vásta, vre Ftéri k'e Mil'á, vásta k'e ń Ambeláki,
Vásta tus Vlihus pǒrᵗl'ane, to(s) Sarakatšanéus...[1]

În traducere:
(Men)ține, bei bătrîne Olimp, și în Vlaholivade,
(Men)ține, tu Fteri și Mil'ja, (men)ține și în Ambelache,
(Men)ține pe Romînii care veniră, pe Sărăcăceani...

După cum se vede, alăturarea termenilor Βλάχους și Σαρακατσάνους devine caracteristică. Prin acest *Vlahus* — autorul scrie *vlahus* — nu putem înțelege un adjectiv însemnînd „păstor nomad", întru cît chiar astăzi Grecii cînd zic, de pildă, περνοῦν οἱ Βλάχοι înțeleg următoarele: „trec păstorii sau nomazii care nu sînt nici Greci, nici Turci, nici Slavi, nici chiar Albanesi, dar negreșit Aromîni", cu alte cuvinte: „trec Aromînii păstori, Aromînii nomazi". Și tot așa a fost și în vremurile vechi, bunăoară în epoca cronicarilor bizantini, cînd prin Βλάχος nu se putea înțelege decît un

[1] Cf. și textele XVII, XXXII, XXXVIII, XXXIX, LVIII.

„păstor sau nomad romîn". Căci, contrar, ne întrebăm: în afară de Romîni, care alt popor din peninsula balcanică a fost păstor-nomad?

Să trecem însă la cîteva din asemănările sau chiar identitățile sărăcăceano-aromînești.

Din punct de vedere folkloric relevăm următoarele:

1. Textul al XV-lea, *Le combat des ogres*, și al XVI-lea (II, 64-66), pe care autorul le prezintă și în traducere în vol. I, 56-57, sînt aceleași din folklorul aromîn (cf. Per. Papahagi, *Din lit. pop. a Aromînilor*, 769, sau Tache Papahagi, *Antologie aromînească*, 89).

2. Textul XIV (*L'agneau favori*, II, 62; cf. și pag. 6) circulă și la Aromîni.

3. Multe din *distecele* culese le au și Aromînii.

4. În materie de folklor, adesea e hasardat să tragi concluzii din constatarea unor mici diferențieri ca aceea pe care Höeg le relevează în vol. I, 80-81. De altfel, chiar nota din josul pag. 81-82 e încă o dovadă. Ceva mai mult: acestor diferențieri, asupra cărora autorul atrage atenția, noi le opunem perfecta identitate a caracteristicelor aspecte de nuntă pe care le relevează în pag. 42 și urm., ele fiind aceleași și la Aromîni. Astfel: *ţipa* Sărăcăceanilor (p. 46) se identifică în totul cu cea a Aromînilor; obiceiul ca părinții fetei să nu meargă la nuntă după cununie (p. 48) se întîlnește cu cel aromînesc etc.

5. Modul de a cînta (cf. II, 71, dar mai ales I, 38) ne duce spre un identic mediu fărșerotesc (cf. *Antol. arom.*, 374-375).

Din punct de vedere etnografic vom remarca următoarele:

1. Höeg atrage atenția că există un costum mai vechi care „est assez différent de celui que portent les autres hommes" (I, 27), relevînd costumul bătrînului din stînga figurei 18 și cel din fig. 21. Acest port este identic cu cel aromînesc, e unul și același (cf. și fig. 34). Și e bine că recunoaște și autorul măcar în parte că „en Macédoine les vieux Saracačans portent un costume semblable à celui que portent beaucoup d'Aromounes" (I, 61-62). Această identitate nu poate fi trecută cu vederea; sînt și Albanezi care se ocupă cu păstoritul și care au avut cu Romînii fărșeroți un contact asemănător cu cel al Sărăcăceanilor, și totuși portul lor nu e același.

2. Vieața păstorească, în ansamblul ei, se suprapune celei aromînești. Ca și la Aromîni, la Sărăcăceani constatăm: *a.* aceeași organizație administrativă sub conducerea unui *čelingas* (I, 8); *b.* aceleași procedeu la tunsul oilor etc. (I, 16), ca și la separarea lor de capre (II, 162 sub γίδοβρα); *c.* aceeași caracteristică referitoare la rolul cînilor la o stînă (I, 17-18); *d.* aceleași strigăte spe-

ciale, prelungite atunci cînd chiamă pe cineva sau cînd vor să-şi cheme cînii rătăciţi etc. (I, 231); *e.* aceeaşi ospitalitate pastorală (I, 35); *f.* acelaşi aspect al horei, al danţului (I, 41, 50); *g.* acelaşi cort de transhumanţă şi acelaşi mod de a-l face (I, 4; pentru Aromîni, cf. Wace and Thompson, *The Nom. of the Balk.*, pl. III etc.); *h.* acelaşi strigăt de *moţ, moţ!* se adresează caprelor (II, 201; pentru Aromîni, cf. ce am relevat în această revistă, II, 56-57); *i.* acelaşi strigăt de *tist, tist!* (II, 201) pentru oi (la Aromîni *ist, ist!*).

3. Ca elemente etnografice constatăm: *a.* casa sărăcăceană din fig. 1 sau 3 apare şi la Fărşeroţi (cf. C. N. Burileanu, *I Romeni di Albania*, pag. 298, 363 şi 370); *b.* amnarul (I, 19) e identic cu cel aromînesc; *c.* cîrligul cu *cîrlibana* lui din fig. 11 e unul şi acelaşi; *d.* furca de tors din fig. 2 e aceeaşi ca la Aromîni.

După cum reiese, deci, din aceste sumare semnalări, contrar părerei lui Höeg că „si je ne me trompe pas, il n'y a non plus d'arguments d'ordre ethnographique pouvant prouver une parenté entre les Saracačans et les Aroumounes" (I, 79), înrudirea există.

Trecînd acum la partea lingvistică, vom avea de relevat un material mai bogat.

Fără a ne opri asupra unor caracteristice de natură fonetică, cum ar fi, bunăoară, trecerea lui *e* aton la i (I, 98) sau o aton la *u* (I, 99) etc., remarcăm expresia τὸ βάνουν... στὰ κοδάρια (νὰ τὸ πιάσουν) (II, 18), identică cu cea aromînească *i bagă... n čičioare (ńi-u acaţă)* = „îl urmăresc să-l prindă" sau τὸν παίρναν (τὰ σκυλιά) στὰ κοδάρια (II, 50) = arom. *i loară (cîn'il'i) n čičioare* = „îl urmăriră (cînii)". Tot de origine aromînă e şi expresiunea δέντι pe care o semnalează şi autorul în notă la pag. 88, vol. II.

Privitor la lexic, relevarea formelor o voi face în ordinea alfabetică a glosarului dat de autor, păstrînd aceeaşi transcriere. Şi aci voi proceda prin simple semnalări, fără a mă extinde asupra exemplificărilor sau documentărilor.

Formele culese spaţional, contrar părerei autorului, noi le socotim aromînisme. În privinţa originei unor cuvinte, autorul revine la pag. 206, vol. II. Astfel a derivat pe βιτσάλι din lat. v i t u l e u s (II, 116), pe βίτσα < rom. *viţă* (II, 132), ca şi din bulg. *vitsa* (I, 187), pe κάτσιο l-a considerat necunoscut (I, 187) etc. La aceeaşi pagină (II, 206), pentru σύγκαιρι se contrazice, socotindu-l şi slav şi aromîn.

ἄντζα, pentru care se admite etimologia din lat. a u l a, e acelaşi cu arom. *andză* „încheietura genunchiului".

ἄρματα „les beaux habits", nu trebue derivat din lat. a r m a (II, 146), el fiind un aromînism: *armată* „costum frumos..." (cf. Per. Papahagi, *Basme aromîne*, 535).

ἀβάριν „par terre" e aceeaşi formă din aromînă, după cum arată şi a protetic.

βάκρο poate fi acelaşi cu arom. oacără al Fărşeroţilor, cu transformarea diftongului oa- în va-, sensul fiind identic.

βέργα „gaule qui sert de fouet" II, 132; „axe de l'ensouple postérieure; aiguille à tricoter" II, 145. E arom. veargă, care şi-a pierdut în graiul Sărăcăcenilor diftongul ea.

βετοῦλι „chevreau sevré", cu toate derivatele: vituli I, 102, 119, vit(u)liaris etc., nu e decît arom. vitul'iu „ied care a împlinit un an", cu der. vitul'iar „păstorul care paşte turma de vătui".

βιγλίζω „guetter" nu poate fi derivat din lat. vigilare; e forma aromînă vigl'edzu „veghiez", care circulă alături de avegl'iu.

βίτσα „osier, cravache" e arom. viţă „nuia" < sl. vica. Cf. şi II, 132.

βούρλα e slavismul vurla din aromînă: vurlă.

γκαβός „aveugle" < arom. gavă.

γκαρίζω „braire" e mai de grabă arom. gărire „a ciripi asurzitor" (Per. Papahagi, Basme arom., 601), decît ital. garrire II, 121.

γκέσα „qui a le visage blanc" < arom. geşă II, 117. La fel şi compusul γκεσο-κάνουτο. Forma devine şi mai interesantă pentru substratul aromînesc al Sărăcăcenilor, prin faptul că mai înseamnează şi „mulet noir à tête blanche" II, 119. Observăm că această ultimă definiţie nu există, întru cît nu s'a văzut nici un catîr negru cu capul alb. Definiţia trebuia să fie aceeaşi cu cea pe care am dat-o în Antologie aromînească: „brebis, chèvre etc., ou un mulet noir, avec des cercles rouges sur la tête et autour des yeux" (438).

γκίζα „sorte de fromage fait avec du babeurre que l'on fait bouillir" II 149, e mai apropiată de forma arom. giză decît cea din albanesă.

γκόρμπο „noire" < arom. corbu, corbă: gărba fitia II, 95 — capre negre (arom. „căpri corbe"). Cf. şi I, 215.

γκουργκούλια „pommes de terre" < arom. gurgul'iu.

γκουγκούτσια „le fruit de l'artichaut" < arom. guguciu.

γκούσια „goître (des moutons)". Reproduce arom. guşe.

γκρεμός „précipice" ne duce, prin fonetismul cu g, la arom. grem, despre care vezi în această revistă, II, 398.

γρίβα „blanc" II, 119 e iarăşi un aromînism: griv, grivă „sur, cărunt" — sens ce se aplică oilor, caprelor, precum şi oamenilor.

γριμπός „courbé, voûté" < arom. gribos.

γρίνια „humeur maussade" e acelaşi cu arom. agrin'e, cu acelaşi sens.

δράκος [„diable"] II, 16. E arom. drac.

δραμπαλίζω „chanceler" are aceeaşi origine slavă ca şi arom. *drâmbalo*.

δρασκέλι „enjambée" e forma aromână *drişcl'eaşă* cu acelaşi sens.

ζουλάπια „fauves" ar reproduce mai de grabă arom. *z(u)lape* decît alb. *zulap* (I, 119), întru cît aparţine terminologiei păstoreşti.

ζούρα „île, mare..." < arom. *zură*.

ἴγγλα „sangle" nu poate fi explicat din lat. c i n g u l a ; e arom. *ţingilă*.

κακαράντζα „crotte de chèvre" e arom. *căcăr(e)adză*, care se mai aude şi cu -n- : *căcărandză*.

καρκαρίζω „rire aux éclats" e şi el vb. arom. *cărcăredzŭ* „rire aux éclats; caqueter, glousser".

κάλεσο „mouton blanc qui a des taches noires autour des yeux". Cuvîntul face parte din terminologia păstoritului aromîn.

κανούτος „gris, grise" < arom. *cănut* „sur".

καπίστρι „licou" e arom. *căpestru* < lat. c a p i s t r u m.

καπούλια [„croupe"] reproduce arom. *căpul'e* „croupe (de cheval)"

καρδάρι „terrine à traire" e arom. *căldare*.

κάρρο „voiture" nu e lat. c a r r u m, ci arom. *carŭ*.

κάσσα, pentru care autorul nu ne dă sensul, e mult mai apropiat de arom. *casă* „maison", decît de ital. *cassa*.

κάστρο e arom. *castru*, care reproduce lat. c a s t r u m.

κότσινο „(mouton) dont toute la tête est rouge" I, 187, pe care autorul îl consideră „d'origine incertaine", e arom. *coţin,-ă* „avec des taches rouges sur la tête" din lat. c o c c i n u s (cf. I. A. Candrea, *Les éléments latins de la langue roumaine*, 65). Cf. II, 113.

κατσιούλα „capuchon" etc. < arom. *căciulă*.

κλιάστρα < arom. *culastră* < lat. *c o l a s t r a.

κλοτσῶ „donner un coup de pied" reproduce arom. de origine slavă *cloţă*.

κουκόσια „le dedans d'une noix" e arom. *cucoaşe* „noix".

κόλλα „feuille de papier" < arom. *coală*.

κουρούτο „brebis qui a des cornes, bélier dont les cornes sont petites" nu e alb. *kërutë*, ci arom. *cur(n)ut* (vezi mai jos, pag. 270).

κούπα „gobelet, verre" e arom. *cupă* < lat. c u p a.

κουρούνα. Autorul nu ne dă nici o lămurire, nici ca sens. Pare totuşi, a fi arom. *cur(u)nă* „couronne; épouse".

κρεπιτούρα „grandes pierres par-dessus lesquelles on peut passer un ravin ou une gorge" < arom. *crăpitură* „fente, crevasse" < lat. c r e p a t u r a (cf. Candrea-Densusianu, *Dicţ. etim. al l. rom.*, 402).

κρόκος „jaune d'oeuf" poate fi şi arom. crocŭ, care are acelaşi sens.

κοιλιάντζα „dysenterie (des chèvres)" ne duce mai de grabă spre arom. culeandză.

λάγιος „noir" e arom. laiŭ, laie.

λάλας „oncle" < arom. lală. In I, 78 greşit e tradus prin „mère".

λανάρι „carde" nu poate reproduce direct lat. lanaria; şi acesta e un arominism derivat din lînă, ca şi mânară (μανάρι) din mînă.

λιάρο „noire et blanche" e, de sigur, arom. l'iarŭ, l'iară.

μανάρι „mouton favorisé qui ne suit pas le troupeau, mais reste avec les hommes dans les konakia" E arom. mânar.

μάρτς (II, 201) „mars" < arom. marțu „(mois de) mars".

μαλιόρι, μαλιόρα: „quand l'agneau commence à couvrir les brebis, il prend le nom de mbl'or; on appelle mbl'ora l'agnelle qui met bas pour la première fois". E arom. m(b)l'ior, m(b)l'ioară (pentru oi ca şi pentru capre).

μίγγος „poulain" < arom. mingu.

μουράτο: μουράτο-λάγια „noir comme du charbon". Cuvîntul nu poate fi separat de sb. arom. murŭ, care apare şi asociat cu adj. laiŭ: lăi-mure „negri sau negre ca murele".

μούργος < arom. murgu,-ă. E interesant faptul că prin acest adj. se designează, exact ca în aromînă, şi „un mulet gris foncé" şi că se întrebuinţează şi fem. murgă, ce ne duce — ca şi gesă — în mediul cărvănăresc al Aromînilor. E o caracteristică exclusiv aromînească aceea ca fiecare catîr din caravana cuiva să poarte un nume dat şi după coloare. Astfel avem nume ca: arapŭ, ă = catîr negru; bardză = catîr breaz; gesă = catîr negru cu dungi roşcate pe cap; murgă = catîr cenuşiu închis etc.

μουσκλιάζω [„a prinde muşchi"] e vechea formă aromînească muşcl'edză, der. dela muşcl'iu < lat. musculus atestat.

μούσκος, α „chèvre noire à barbiche blanche" < arom. muşcurŭ,-ă, I, 131; II, 117.

μούσκουλο „mousse (sur les arbres)" e arom. muşcl'iu < lat. musculus.

μοῦτος „muet" E arom. mutŭ,-ă.

μπάλιο „avec des taches blanches au front" < arom. bal'iŭ, bale, care însemnează şi „cal (sau catîr) cu o pată albă pe frunte".

μπάρτζο, α „brune rougeâtre" < arom. bardzu,-ă. Face parte din aceeaşi categorie ca şi μπάλιο, μούργος, γκέσο etc.

μπασούρικο „qui a des taches blanches sur le cou". E arom. başuru,-ă, buşurcu,-ă.

μπέλο „les moutons et les chiens qui ont le corps blanc", < arom. *belŭ, bealŭ*. Din aceeaşi categorie ca şi μπόρτζο.

μπούκα „joue" < arom. *bucă*.

μπουμπούκι [„bouton de fleur, bourgeon"] şi vb. μπουμπουκιάζω II, 94 [„bourgeonner"] < arom. *bubuk'e*.

μπουμπουνίζει „tonner" < arom. *bumbunеadzŭ*, „il fait du tonnerre".

μπουσουλῶ „marcher à quatre pattes" < *ambuşuledzŭ*, cu sens identic.

μπουτίνα „grande cuve pour la fabrication du fromage, vaisseau dans lequel on bat le beurre, baratte", < arom. *putină*, azi dispărut.

μπουτσάτσικος „qui a le corps blanc et le visage rougeâtre" II 117. < arom. *bučĭcu* şi *buşcu* „châlin". Cf. μπέλο. — *Bučkuz* e un derivat din *bučŭ*.

μπρόσκα „crapaud" < arom. *broască*.

μπράτσο „le haut du bras". Nu poate fi ital. *braccio*, ci arom. *braţŭ*, care are acelaşi sens.

νούμερο „nombre" ar fi mai de grabă arom. *numir*.

νουνός [„parrain"] < arom. *nun,-ă*.

ντάβανος e identic cu arom. *ddeam* „œstre du cheval".

ντίπου „pas, point, point du tout" (cf. II. 39). E arom. *dip* „rien; point (du tout)".

ντομουσάρικο, α „chèvres qui s'absentent du troupeau pour aller se promener à leur gré". De sigur că e arom. *dumuşar(cu)* „om de casă; liniştit; nevinovat; blînd".

ντόμπρος „innocent, honnête, homme de bien". E arom. *dobru* de origine slavă, însemnînd acelaşi lucru.

ούρδα e un arominism în graiul Sărăcăceanilor.

ουρλίζομαι „hurler" nu e nici un motiv să fie derivat din ital. *urlare*, cît timp vb. acesta e atît de expresiv în viaţa păstorească a Aromînilor.

παλιούρι „zizyphus lotus" e arom. *păl'ur* < lat. paliurus.

πανούκλα [„peste"], dacă nu e grecesc, nu e motiv să fie derivat din lat. panucula, de vreme ce acesta e continuat în arom. *pănucl'e*.

παππούς „grand-père" se întîlneşte cu arom. *papŭ*.

πούλια [„la Pléiade"] II, 94; arominism foarte caracteristic, *pul'ia* „constelaţiunea *cloşca cu pui*".

ράσο [?]. Cf. arom. *(a)rasă*.

ρούντο „qui a le pelage fin et doux". < *(a)rudŭ,-ă*.

ρούσος: *rusu-tuju* „noirâtre". < arom. *(a)rusŭ,-ă* „blond, roşcat".

σαλαγῶ „faire lever un troupeau par des cris et des sifflements". E acelaşi cuvînt cu arom. *sălăgescu* „laisser (les chevaux, les

moutons, les chiens etc.) en liberté; donner cours; traîner; acharner, exciter les chiens par des cris ou des sifflements". Cuvîntul aparține domeniului cărvănăresc și păstoresc al Aromînilor. Pentru alte morfeme ca și pentru etimologie, cf. Per. Papahagi, *Quelques influences byzantines*.... (în *Revue historique du sud-est européen*, II, (1925), 194-195).

σαρμανίτσα „berceau" < arom. *sărmănițu*.

σέλλα [„selle"?] < arom. *șeauă*. De sigur că σ trebue pronunțat ca *ș*, ca și în σέα < turc. *șej* etc.

σίβο „mulet (mule) blanc". Arom. *sivu,-ă*.

σιγκούνι „manteau à manches en laine qui va de l'épaule jusqu'aux genoux". Ca formă, această haină corespunde *saricei* dela Aromînii pindeni care poate fi albă sau neagră (cf. fig. 1 din *Antol. arom.*). Termenul e acelaș cu arom. *șigune*.

σιοῦτο „qui n'a pas des cornes". Arom. *șutu,-ă*.

σκαπετῶ „disparaître, s'en aller". Autorul îl derivă din ital. *scapitare*. Acest verb e și el unul dintre cele mai caracteristice aromînisme din graiul Sărăcăcеanilor: e vb. *(a)scăpitu*, *ascăpitare* „se coucher (en parlant des astres); passer au delà d'une montagne; disparaître".

σκόπι „bâton" e arom. *școpă*.

σκράπ [„scorpion"]. Arom. *șcrapă* și *șcracă*.

στουπώνω [„boucher"] < arom. *astupu*.

στουρνάρι „silex" < arom. *sturnare*.

σφυρίζω „siffler". De fapt, avem *šurǎu* care e arom. *șuiră*.

τάτας „père" < arom. *tată*.

τσούμπα „petit groupe d'arbres" e arom. *tumbă*.

τούφα „buisson". Arom. *tufă*.

τσιντζιά „gencives" < arom. *dzîndzie*.

τσιούκα „grande pierre verticale". E arom. *ciucă* (cf. în această revistă, II, 397).

τσιουλό „mouton dont les oreilles sont tronquées". Arom. *ciulu,-ă*.

τσίπα „voile que porte la mariée". Arom. *țipă*, cu sens identic.

τσιπούνι „sorte de veste, sorte de gilet" < arom. *țipune*.

τσουλώνω „écouter". Arom. *ciulescu* „chauvir des oreilles, prêter l'oreille".

φάρα „famille". E arom. *fară* „tribu".

φάτσα „aspect". Nu poate fi it. *faccia*. E arom. *față* „face, visage; aspect; couleur". Ex. dat de Höeg *τι φάτσα ἔχ'?* se suprapune perfect arom. *țe față are?*

φλάμπουρος [„banderole, étendard"] e arom. *flamburǎ*.

φλίτουρα „papillon" < arom. *flitură*. La fel și der. φλιτουρῶ „voler".

φλώρο „blanc": ἕνα σκυλί φλώρο II, 38. Arom. *floru,-ă*.

φοῦντα „houpe qui orne le bout du soulier". E arom. *fundă*.
φοῦρκα „bâton ou fourchette qui, s'il en est besoin, supporte le toit de la cabane". Cf. şi II, 84, 111, 144. E arom. *furcă*.
φοῦρνος [„four. fournaise"] < arom. *furnu*. *Furnăžis* „boulanger" e un derivat, presentînd pe *rn(u)* > *r*.
φουρτοῦνα „tempête" e arom. *furtună* „orage".
χαζός „stupide" < arom *hazó*.

După cum se vede, prin urmare, şi fondul lexical de origine aromînă contrazice hotărîtor părerea lui Höeg că Sărăcăceanii nu ar fi Aromîni. Acest fond lexical se impune nu numai ca număr — am relevat peste 60 de cuvinte pe lîngă cele înregistrate de Th. Capidan în recensia pe care o face asupra aceleiaşi lucrări în *Dacoromania*, IV, 923-959 —, ci şi ca noţiuni caracteristice, specific aromîneşti, cum ar fi, bunăoară, ἀρμάτα, βεγλίζω, ἴγγλα, κάρρο, κουρκούνα, κορούτο, μάρτς, μουσαλτάζω, μπράτσο, ποάλια, σκάστσια φάρα, φάτσα, φούρκα, φουρτοῦνα etc. Deci, conclusia autorului că „le langage des Saracačans n'offre pas la moindre trace de langue aroumaine" (I, 293) nu mai poate fi susţinută. Dacă la toate acestea am adăuga şi ce am semnalat din punct de vedere folkloric şi etnografic şi ne-am înfăţişa apoi ca într'un tablou atîtea identităţi absolut concludente dintre Sărăcăceani şi Aromîni, evident că originea aromînească a primilor se impune fără nici o ezitare. Deci, Sărăcăceanii, care astăzi sînt Greci ca limbă, sub raportul etnic sînt Aromîni. Unei eventuale obiecţiuni că, oprindu-ne la această conclusie, ar fi trebuit să constatăm la Sărăcăceani şi mai multe, precum şi mai hotărîtoare aromînisme, îi opunem următorul fapt: în spre estul comunei aromîneşti din Pind *Ardela* trăesc în satele lor aşa numiţii *Cupăčiari*; aceştia au fost Aromîni care s'au grecisat în secolul al XVIII-lea — deci, nu de mult; şi totuşi, aceşti Cupăčiari nu presintă astăzi o mai mare înrudire cu Aromînii decît cea presentată de Sărăcăceani. Aşa fiind, toate elementele lexicale de origine slavă din graiul sărăcăcean au trecut prin filieră aromînă.

Iată, însă, că se ridică alte întrebări: cînd şi în ce împrejurări s'au grecisat Sărăcăceanii? Cărei ramuri de Aromîni aparţin ei şi de unde le vine numele de *Sărăcăčean*?

Nu am putea fixa epoca grecisărei lor. Pare-se însă că ea se va fi efectuat înainte de secolul al XVI-lea, în împrejurări de felul acesta: din consideraţiuni de vieaţă păstorească sau, mai de grabă, din motive datorite unor evenimente istorice, aceşti Aromîni vor fi fost nevoiţi să părăsească munţii lor, mergînd în regiuni mai sudice, în spre Golful Corintului de pildă. Cu timpul, aclimatisîndu-se în noua lor patrie şi trăind atît vara, cît şi iarna în

mediu exclusiv grecesc, desnaționalisarea lor era fatală, chiar dacă în timpul verei ar fi apucat spre nord, și anume în direcția Golfului Arta. Un asemenea proces nu ne-ar surprinde de loc, de vreme ce studiile etno-istorice ne documentează numeroase casuri similare suferite de acelaşi popor aromînesc fie în direcția grecisărei, fie în direcție de slavisare sau chiar albanisare. Odată efectuat procesul acesta şi după ce împrejurări ulterioare nu i-au ținut legați de noua lor patrie întru cîtva cu totul provisorie, aceşti meteori ai munților, al căror unic stăpîn şi frate le e natura, au revenit iarăşi în spre ținuturile lor originare, mînați de aceleaşi instincte etnice de nomadism pastoral, dar cu graiul înstreinat. Din causa acestei înstreinări, chiar ei înşişi se vor fi simțit streini în munții foştilor lor consîngeni, aşa că, o bună parte din ei s'au văzut nevoiți să cutreere pînă astăzi aproape toți munții din peninsula balcanică, fără ca, totuşi, să renunțe la orice contact cu vieața regiunilor aromîneşti.

In ceea ce priveşte ramura de Aromîni căreia aparțin aceşti Sărăcăceani, chiar dacă împrejurările grecisărei lor vor fi fost altele decît cele presupuse mai sus, cred că ei aparțin ramurei aşa numiților Fărşeroți din sudul Albaniei. Fărşeroții oieri sînt singurii dintre toți Aromînii care pot fi considerați ca fiind nomazi. In instabilitatea lor de vară ca şi de iarnă, ei vor fi fost aceia care vor fi fost constrînşi să-şi părăsească ținuturile lor din cine ştie ce anume motive. Neavînd o stabilitate de vară în funcție de sate proprii, aşa cum constatăm la Aromînii oieri din Pind, şi întru cît ei erau cei mai expuşi oricăror turburări etnice (din partea Albanesilor) sau militare (din partea Musulmanilor), ipotesa unei asemenea dislocări cu consecințe de desnaționalisare pare mai mult decît probabilă. Ceva mai mult: Höeg ne relevează şi anumite trăsături sufleteşti de ale Sărăcăceanilor, cum ar fi, bunăoară, acel „dolce far niente" (I, 31) din vieața lor. Toate acestea ne transportă în acelaşi mediu fărşerotesc. Pe lîngă aceste considerațiuni am putea releva şi un fapt de natură fonetică: în graiul sărăcăcean constatăm trecerea grupului consonantic -rn- la -r-, din causa pronunțărei vibrante a sunetului r; deci avem: *jirău* < *jirnău*, *k'irău* < *k'irnău*, *pirău* < *pirnău* etc. (I, 255). Aceasta particularitate e caracteristică graiului fărşerotesc: *bîru* < *bîrnu* „brîu", *cară* < *carne*, *curu(d)* < *curnu(d)* „cornul", „*tură', tură'!*" < *turnă, turnă* = s'a răsturnat povara cu samarul de pe cal (cf. *Frățil'ia*, I (1901), 156), *ţoară* < *ţoarnă* (*ibid.*, I, 156) etc.

Iată, prin urmare, indicii caracteristice de a vedea în Sărăcăceani Romîni fărşeroți nu numai ca grai, ci şi ca port, fisic

(tipul), suflet, vieață etc. Acei care cunosc pe Fărșeroții nomazi nu pot pregeta de a vedea în Sărăcăceani un vechiu trib al lor deslipit și grecisat.

Și acum, pentru a încheia această dare de samă în care mai toate constatările sau faptele au fost mai mult schițate decît studiate[1], cîteva cuvinte asupra numelui de *Sărăcăčean*.

Ca și Per. Papahagi (*Numiri etnice*..., 17) și N. Iorga (*Revue hist*..., III, 245), cred că numele *Sărăcăčean* e de origine modernă și a fost dat de alți locuitori drept determinativ regional. După cum Moții nu și-au dat singuri acest nume (cf. ce am relevat în această revistă, II, 63-64); după cum, iarăși, numele de Fărșerot pentru Românii din Albania le-a fost dat — după localitatea *Frașari* — de către ceilalți Aromîni (cf. și Per. Papahagi, *Scriitori aromîni în sec. al XVIII-lea*, 315) etc., — tot așa s'a petrecut și cu Sărăcăceanii. Datorită generalisărei acestui nume la toți Aromînii și Grecii — generalisare relativ tîrzie —, Sărăcăceanii, care pînă deunăzi se numiau singuri Βλάχοι, și-au însușit și ei acest nou nume, întocmai ca și Moții sau Fărșeroții.

Dar care e originea acestui nume și în ce împrejurări a luat naștere?

Nu mă voi ocupa aci de celelalte denumiri (*Caracačean* și *Caracotčean*). Ca și N. Iorga (*l. c.* III, 243-245) și Th. Capidan (în *Dacoromania*, IV, 927 urm.), cred și eu că *Sărăcăčean* e un derivat din *Săracu* — numele unei mari comune aromînești ce se găsește la sud-estul orașului Ianina și la sudul munților Mičik'eli, pe înălțimile cărora Sărăcăceanii trăesc vara. Nu am putea admite că, la origine, Sărăcăceanii vor fi fost din Săracu, de unde li se va fi dat numele — întocmai ca și cel de *Grămosteni* < *Gramoste*, *Pirnul'iaț* < *Pirivole*, *Avdil'iaț* < *Avdela* etc. In timpul verilor, ani de-a-rîndul, ei vor fi petrecut pe munții din jurul comunei Săracu. Iarna, coborînd spre șesuri unde coborau și Aromîni, ei trebuiau să fie deosebiți de ceilalți Βλάχοι, și atunci, Grecii mai întîi, îi vor fi numit Βλάχοι σαρακατσάνοι, iar mai tîrziu simplu Σαρακατσάνοι. Dela Greci această denumire va fi trecut apoi la Aromîni, înțelegîndu-se prin (Βλάχοι) Σαρακατσάνοι „(Vlahii) nomazi din regiunile Săracului, nomazii care vărau pe munții Săracului“. In adevăr, și astăzi încă, cei mai mulți vărează în raza munților Mičik'eli. Această nouă denumire geografică evident că li se va fi dat după ce grecisarea lor a devenit fapt împlinit și

---

[1] Problema o voi relua-o într'un studiu care va îmbrățișa aspectele etno-lingvistice ale Aromînilor în raport cu cele ale Dacoromînilor.

după ce vor fi părăsit regiunea sudică în care au primit noul botez lingvistic (cf. mai sus, pag. 260).

Astfel ne înfățișăm noi problema Sărăcăceanilor care, pentru filologia și etnografia noastră, e pe cît de importantă pe atît de interesantă. Față de interpretarea autorului, originea aromînească, și anume fărșerotească din regiunea Epirului, a Sărăcăceanilor e mai mult decît probabilă. Aceasta, însă, nu scade cu nimic valoarea neprețuită a operei lui Höeg, nu micșorează de fel importanța bogatului și variatului material lingvistic, folkloric și etnografic, după cum, de altă parte, unele greșeli neînsemnate ca derivarea formei *duri* din fr. *doré* după Politis (II, 119) — acest *duri* fiind turc. *dori* „bai (cheval), brun" — etc. sînt inerente unei opere ca aceea pe care ne-o presintă autorul. *Les Saracatsans* — corect ar fi fost *Saracatšans* sau *Saracačans*, după cum observă și autorul chiar la pag. 60, vol. I — a lui Carsten Höeg este o limpede și frumoasă icoană ce se desprinde din conglomeratul etno-lingvistic al peninsulei balcanice. Și excelent tipărită, ea nu va putea lipsi nici unui studiu asupra acestei regiuni adriatico-egeice.

Tache PAPAHAGI

A. BALOTĂ, La nasalisation et le rotacisme[1] dans les langues roumaine et albanaise; Bucarest, Ateliere Socec; 1926; 200 pag.

După studiul lui A. Rosetti asupra rotacismului, acesta putea fi bine venit dacă aducea interpretări nouă, adausuri temeinice la clarificarea unor aspecte ale acestei probleme, pentru că rămîn încă cercetări de făcut în jurul ei. Noutăți aduce cartea lui A. Balotă, dar nu sînt dintre acelea care folosesc filologiei. Asupra nasalisării d-sa susține această părere: fenomenul s'a produs cînd *n* forma o singură silabă cu vocala precedentă și poate fi constatat chiar în elementele slave din limba noastră cînd ele presentau această condițiune fonetică, pe cînd el nu a avut loc cînd *n* aparținea silabei următoare. Părerea aceasta e alăturată la alta, aceea anume că nasalisarea nu a fost un fenomen anterior înrîuririi slave cînd a început să se accentueze la noi — cum au susținut alți filologi — și, de altă parte, ea a continuat multă vreme, așa că au putut participa la ea nu numai elementele slave, dar și cele ungurești introduse la noi cu fonetism pu-

[1] Așa e tipărit și tot astfel mereu în corpul lucrării, în loc de rhotacisme.

tind fi îndreptat spre nasalisare — conclusie exprimată astfel la pag. 145: „la possibilité de la nasalisation a duré pour tous les mots, de n'importe quelle origine — si ils remplissaient les conditions demandées — . . . jusqu'au XIV-e siècle" (citim cu ortografia textului). O dovadă ar fi: forme ca *jupîn*, *stăpîn* care ar reproduce pe sl. *županъ*, *stopanъ* dintr'o fasă a lor mai tîrzie, cînd -ъ nu mai avea „sa valeur claire", pentru că de ar fi fost împrumutați la primele noastre contacte cu Slavii nu ar fi oferit, cu terminațiunea lor plină -ъ, condițiile care să explice fonetismul romînesc. Am fi așteptat însă să ni se arate de ce nu găsim -*în* și în împrumuturi slave ca *bolovan* sau de ce sufixul -*an* luat de noi tot dela Slavi nu a devenit -*în*. Cît despre *stînă* și *smîntînă*, ei ar deriva din sîrb. *stan* și din **sъme(n)tanъ*< *sъmetati*, pentru că nici **stanъ*, nici **sъmetana*, din diferite motive, nu ar putea explica formele romînești. Despre *hrană*, *rană* se spune că nu puteau fi nasalisați pentru motivul că în casul acesta *n* aparținea silabei din urmă. Nu ni se arată însă de fapt pentru ce asemenea forme slave s'au sustras nasalisării pe care în aceleași condițiuni silabice o întîlnim în cuvintele latine (*lînă* ș. a.) — ce se spune la pag. 131 urm. nu aduce o explicație temeinică și e improvisată acolo o bizară teorie asupra reducerei vocalelor finale cu o restaurare a lor mai în urmă. Ca dovadă că nasalisarea ar fi continuat să se efectueze pînă tîrziu sînt înșirate la pag. 29 urm. mai multe forme slave și ungurești, dar nici una nu confirmă ce trebuia probat în primul rînd: că *a* accentuat urmat de *n*, ca în *jupîn* etc., a fost nasalisat pînă tîrziu; exemplele citate se referă numai la casuri de vocală urmată de *n* plus altă consoană și nu se ține samă că dacă *în* apare de pildă în *bîntui* < ung. *bántani*, el este o apropiere de fonetism curent în limba noastră (de altfel, fasa intermediară este *bântui*, ceea ce fără temei contestă Balotă). Oare pentru chestiunea nasalisării, așa cum e pusă în pagini de discuții denaturînd faptele, poate avea vre-o importanță că *an* e redat prin *în* și în *cîntar* < turc. *kantar*, *fînar* (alături de *fanar*) < ngr. φανάρι, sau chiar într'un neologism ca *sîntar* = *sanitar* (v. Vîrcol, în *Bul. Soc. fil.*, II, 26)? Sînt adaptări fonetice care nu trebue confundate cu casurile vechi de nasalisare.

Rotacismul e considerat de Balotă ca resultatul nasalisării cuvintelor presentînd separarea silabei între cele două elemente ale grupului nasal și ca să explice d. e. pe *buru*, *bunru* pleacă dela presupunerea că **bo-nu*, cum s'ar fi pronunțat mai întîi, a devenit dela o vreme **bon-u*, **bõn-u* — perturbîndu-se despărțirea silabică admisă mai înainte — și acesta ar fi dat **bõn-nu*, iar

prin disimilarea celor doi *n*: **bonru* (pag. 41). Hace de ipoteze și ne surprinde să aflăm că rotacismul s'ar fi produs tocmai în condițiuni care știm că nu l-au favorisat: *n* dublu a împiedecat rotacisarea, cum arată *an* < a n n u s și *cunoaște* < *c o n n o s c e r e, așa că nu vedem cum **bĭnnu* ar fi putut da **bonru* > *bunru*. Se spune într'adevăr în altă parte (98-99) că *n* dublu etimologic nu a evoluat la fel cu cel resultat din pronunțări speciale ca **bŏnnu*, dar distincțiunea aceasta rămîne o simplă presupunere pentru a salva afirmații la întîmplare. Nu insistăm asupra ușurinței cu care sînt trecute unele cuvinte (*jupîn, stăpîn, stînă*) printre cele care nu ar fi putut fi rotacisate de vreme alături de altele, conclusie dedusă din interpretări false date formelor corespunzătoare din istroromînă sau din neînțelegerea mărturiilor vechi (*giupîrul* dintr'un document publicat de Rosetti e înlăturat ca nedovedind nimic, pag. 130); de relevat însă părerea asupra epocei în care ar fi început alterarea lui *n* în *(n)r*: „le rothacisme est un phénomène postérieur à la séparation des Mégléniles, laquelle, nous ne pouvons pas la placer plus tard que le x-e siecle" (pag. 151-152). Dar dacă rotacismul e posterior secolului al x-lea, de ce nu au participat la el împrumuturi slave care presentau pe *n* în condițiuni putînd determina rotacisarea lui? Și chiar împrumuturi din ungurește (*chin* d. e.) nu trebuiau oare să arate rotacismul? Asemenea întrebări nu și le-a pus autorul, grăbit mereu să teoretiseze în vag. Tot așa cînd, vorbind de primele noastre atingeri cu Slavii, susține că ele trebue duse pînă în secolul al III-lea (pag. 27, 140); dar atunci trebuia să ni se explice pentru ce nu găsim în împrumuturile noastre slave alterări fonetice pe care le-au suferit într'o epocă așa veche elementele latine: ar fi trebuit, de pildă, să găsim pe *l* intervocalic trecut la *r* în forme luate dela Slavi în secolul al III-lea, al IV-lea, pentru că din cercetarea elementelor latine avem dovada că această prefacere fonetică nu era încheiată în această epocă.

Cînd sînt reproduse părerile altora se vede că ele nu au fost bine înțelese; astfel mi se atribue părerea că „le rothacisme roumain a pris naissance à l'aide des transhumances, influencé par le rothacisme que nous trouvons dans le domaine franco-provençal" (159). Nu am susținut niciodată așa ceva; părerea mea e că rotacismul trebue considerat ca o particularitate a graiului păstorilor și, prin migrațiunile lor, s'a transmis din anumite puncte la depărtări mari — deci nu că noi l-am fi luat dela Franco-Provensali. Este și lipsă de bună credință cînd în altă parte (pag. 14; cf. 12) mi se spune că m'am înșelat cînd am susținut într'un articol din *Grai și suflet*, I, 330, că numai în serbo-croată *stan* apare

cu înțeles păstoresc, cînd afirmația mea e desmințită de forme ca rus. *stanica* „turmă", slovenul *stan* „turmă" și pol. *stanie* „grajd". Dar în acel articol mă refeream la accepțiunea specială de „stînă" pe care o are *stan* în serbo-croată, pentru că despre ea era vorba, nu despre alte înțelesuri în legătură cu vieață păstorească, și în același timp citam tocmai pe slovenul *stan* pe care Balotă spune că l-aș fi ignorat — cît despre forma rusească și cea polonesă (pe care le știam, cum ușor le poate găsi cineva grupate în dicționarul etimologic al lui Miklosich la care mă refeream tot acolo), nu le-am amintit pentru că nu interesau direct terminologia păstorească, cel dintîi însemnînd în general „turmă" și „stol de păsări", iar al doilea și „grajd de cai".

Superficialitatea care răsare la fiecare pas pornește nu numai din dorul de a eticheta ca noutate orice fantasmagorie, dar și din lipsa unei elementare pregătiri filologice. Ocupîndu-se la pag. 43 de legătura pronominală *cu rusul*, Balotă spune că textele din secolul al XVI-lea o dau cînd astfel, cînd într'un singur cuvînt; oricine e familiarisat cu textele noastre vechi știe că cuvinte pe care noi le despărțim sînt scrise acolo de multe ori la un loc și dacă legătura pronominală despre care e vorba o găsim în două feluri e pentru că așa a fost tipărită de cei care au editat textele rotacisante. În explicarea cuvintelor se vede iarăși o ignorare a celor mai simple chestiuni de filologie și chiar necunoașterea limbei latine: *unghie* e derivat din a n g u l a, care nici nu există (pag. 97, 98, unde se adaugă și această enormitate: „*unghie* a eu la transformation *an-* > *un-* par l'analogie de a n g u l u m > *unghi*"); *brîncă* e alăturat la b r o n c a, neexistent și el (101); *lămîie* ar fi lat. l i m o n i a (*ibid.*), pe cînd se știe că e un cuvînt introdus tîrziu la noi — și Latinii nu cunoșteau *limonia* cu înțelesul nostru; *rotund* e derivat direct din r o t u n d u s (106), cînd el reproduce pe *r o t u n d u s, singurul care explică forma noastră veche și populară *rătund*, pe cînd *rotund* e literar, latinisat.

Chiar titlul și cîteva citate au arătat și o surprinzătoare necunoaștere a limbei franceze cînd cineva o alege pentru tipărire — pînă și termeni curenți pentru cine se ocupă cu filologia sînt redați fals (d. e. *langues romaniques*, pag. 132, în loc de *romanes*); paginile furnică de construcții necorecte și greșeli de ortografie, care nu pot fi totdeauna erori de tipar.

O. D.

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

CH. BALLY, *Le langage et la vie*; Paris, Payot; 1926; 236 pag.— Regăsim aici — cu adausul de cîteva capitole, din care unul inedit — ideile exprimate de Bally în cartea apărută, cu acelaşi titlu, în 1913 şi remarcată atunci pentru presentarea vie şi cu interpretări personale a unor chestiuni de lingvistică. După Bally, vorbirea trebue considerată înainte de toate ca „expression des sentiments et instrument d'action", aşa că fondul ei nu-l constitue, intelectul care este numai „un moyen, un véhicule" care se adaugă la exprimare. Trebue de sigur să recunoaştem rolul însemnat pe care îl are sentimentele şi voinţa în vorbire, dar ierarhisarea factorilor sufleteşti în sensul cum o înţelege Bally poate duce la exagerări. Şi, de fapt, nu trebue să procedăm prea mult prin disocieri psihologice. Substratul sufletesc şi in vorbire presintă complexităţi cari nu ne permit totdeauna să atribuim un rol cu totul precumpănitor anumitor manifestaţiuni ale sufletului. Pe urmă, stările sufleteşti se nuanţează cu atîtea variaţiuni încît trebue să ţii samă de ele cînd este vorba de explicări şi caracterisări: o stare afectivă primeşte reflexe intelectuale ce pot varia mult şi schimba într'un sens ori altul motivul fundamental; tot aşa, ceea ce este intelectual poate primi aspecte deosebite după natura sentimentelor care intră în asocieri. În lingvistică, în tocmai ca şi în literatură, nu s'a ajuns încă să fie aplicată analisa psihologică cu toate subtilităţile ei şi de aceea se mai prelungesc interpretări prea categorice şi deşteptînd îndoială.

Despre preocupările estetice în exprimare Bally crede că ele se reduc la minimum: „le langage naturel... regorge d'éléments affectifs; mais rarement on constate une intention esthétique et littéraire dans l'emploi de ces expressions" (43). Cei mai mulţi e adevărat că au puţină grije de felul cum se exprimă, dar trebue să ţinem samă înainte de toate de aceia care nu sînt lipsiţi de simţul estetic. Altfel nu am înţelege forma în care se presintă anumite creaţiuni populare, acele poesii în care expresiunile au conturare artistică. Trebue să facem şi aici distincţiuni între ce este individual şi ce este al maselor — şi, în această privinţă, Bally aduce în diferite locuri observaţii juste —, fără să reducem importanţa primului factor. În orice cas, esteticul, ca manifestaţie individuală, trebue recunoscut după adevărata lui valoare.

Asupra expresivităţei, asupra rolului inconştientului şi conştientului în vorbire etc. găsim în cartea lui Bally pagini de analisă pătrunzătoare şi de precisări ce trebue luate în samă, dar ceea ce se reliefează cu deosebire din întreg cuprinsul ei e

stăruința de a apropia lingvistica de realități, de a o însufleți de un spirit ager de observație îndreptat asupra fenomenelor lingvistice, cu complexitățile, cu aspectele lor proteice putînd stimula mereu curiositatea cercetătorilor.

H. Schuchardt, *Sprachverwandschaft*, II (extras din *Sitzungsberichte der preussischen Akademie*, 1928). — Titlul reproduce un articol publicat de Schuchardt acum vre-o zece ani și nu este propriu zis o continuare a acestuia, ci reluarea lui cu unele desvoltări nouă. Asupra caracterului social al limbilor Schuchardt ține să arate că punctul său de vedere diferă de al lui A. Meillet care consideră „coercițiunea" ca un factor hotărîtor în evoluțiile lingvistice; pentru dînsul un rol mai însemnat îl are imitația. La această părere nu uită însă să adauge că uneori amîndoi acești factori se întîlnesc: imitația, într'adevăr, poate fi considerată și ca drept o coercițiune, o impunere într'un anumit sens. Schuchardt mai observă că nici unul din acești factori nu trebue luați în considerare fără să se acorde importanța cuvenită impulsiunei creatoare, pornind dela ceea ce este individual. De fapt, discuția se reduce la chestiunea gradului și momentului în care unul sau altul din acești factori își manifestă acțiunea: în anumite împrejurări apare mai evidentă, cu mai multă intensitate influența unuia din factori, alteori aceea a altuia din ei. E de remarcat că în controversele actuale de lingvistică unii se cred în părerile lor mai depărtați de alții decît este în realitate: fiecare arată anumite predisposițiuni, insistă mai mult asupra unor fapte, dar în fond sînt de acord în recunoașterea unor principii.

Asupra înrudirei limbilor Schuchardt observă că domină oarecare imprecisiune ori arbitrar în întrebuințarea acestui termen, din causă că el a fost derivat în lingvistică și sociologie din biologie. Observație dreaptă, fără îndoială, dar și în casul acesta avem de a face cu convenționalism terminologic de care nu se poate dispensa nici lingvistica și nici vre-o altă știință.

Referindu-se la ce am scris în această revistă, II, 406, ocupîndu-mă de un alt studiu al său, Schuchardt se arată surprins că am putut fi mirat de afirmarea sa că „Jedes Wort ist einmal Lehnwort gewesen" și adaugă că i se pare tot așa de natural „als wenn ich von einem mir eben zu Gesicht gekommenen Menschen mit gesunden Beinen behauptete, er sei schon gegangen". Comparația se potrivește pentru a caracterisa un „Lehnwort", dar nu pentru enunțarea lui Schuchardt pe care nu am împărtășit-o. Nu ar fi avut rost observația mea dacă prin „Lehnwort" Schuchardt ar fi înțeles orice cuvînt care trece dela unul la altul

chiar cînd el nu este străin — deoarece, cum amintește și Bally în *Le langage et la vie*, 100, noțiunea de „împrumut" e diferit interpretată azi în lingvistică. Era vorba de împrumuturi străine în pasajul din *Das Baskische und die Sprachwissenschaft* la care m'am raportat și nu văd cum despre ele se poate generalisa în sensul admis de Schuchardt.

G. Millardet, *Études siciliennes*; Madrid, Imprenta Bernardo; 1925 (del *Homenaje a Menéndez Pidal*). — Studiul de fonetică experimentală al lui G. Millardet e o remarcabilă contribuție la dialectologia italiană prin descrierea aprofundată a fonetismului sicilian și lămurirea unor aspecte ale lui. Din ancheta îndreptată în special asupra graiului din preajma Cataniei Millardet ajunge la o constatare importantă care se aplică la întreg teritoriul sicilian, anume articularea consonantelor mai spre interiorul gurei decît în italiana generală și în alte limbi romanice. Fonetismul acesta ne aduce aminte de cel dravidian cu reflexe într'o parte din graiurile indiene. Coincidență curioasă care, observă Millardet, deșteaptă întrebarea dacă nu trebue oare să admitem influența unui anume substrat asupra sicilienei. Problemă complicată dar demnă de urmărit. Scepticismul multor lingviști de azi în ce privește substratele — cum amintesc și în altă parte a revistei — nu mi se pare o atitudine justificată. Cred, dimpotrivă, că progresele lingvisticei vor duce la explicarea unor particularități tocmai prin acțiunea substratelor. Millardet mai amintește, în încheierea studiului său, concordanțe ale sicilienei cu spaniola — iarăși o problemă ce nu poate fi clasată ca fără însemnătate. Sînt indicii că din Sicilia spre peninsula iberică — trecînd prin Sardinia — au existat transmisiuni, continuități care nu pot fi ignorate de lingvistică.

Printre observațiile interesante făcute de Millardet sînt de relevat și acelea dela pag. 730-731 și 733-735 (asupra trecerei lui *l* la *r* în *antru* etc. și asupra lui *n* intervocalic) — ele pot fi luate în considerație pentru fonetismul romînesc.

J. Poueigh, *Chansons populaires des Pyrénées françaises*, tome premier; Paris, H. Champion; Auch, F. Cocharaux; 1926; XL-463 pag. — Mai mult a fost cercetat folklorul Alpilor decît al Pireneilor, și pentru Pireneii francesi culegerile răzlețe de pînă acum ori aduceau prea puțin ori nu presentau totdeauna garanții de reproducere nealterată. Pentru poesia populară avem acum această publicație a lui Poueigh, cu un material cît se poate de bogat și presentat astfel ca să avem deplină încredere

în capitole cu lămuriri asupra fiecărui gen sînt înșirate *Chants du premier âge*, *Chansons de danses*, *Chansons d'amour*, *Chansons relatives au mariage*, dîndu-se pe lîngă text și notațiunea muzicală, ceea ce face să reiasă și mai bine valoarea acestei colecții. Sînt cîntece pasionate și duioase, dar în cele mai multe se vede nota povestitoare sau descriptivă și fantasia exuberantă. Culegerea e proectată în trei volume și va fi una din cele mai prețioase pentru studii de folklor.

A. Sechehaye, *L'école genevoise de linguistique générale*; Berlin-Leipzig, W. de Gruyter, 1927; 25 pag. (extr. de la revue *Indogerm. Forsch.*, XLIV). — In aceste cîteva pagini A. Sechehaye ține să arate în ce sens se poate vorbi de o școală lingvistică elvețiană, sub egida numelui lui F. de Saussure. Pleciînd dela cîteva principii care au călăuzit pe maestrul lor, lingviștii din Elveția urmăresc diferite probleme aducînd fiecare nota lui personală. Ch. Bally studiază mai mult raporturile dintre limbă și contingențele reale, iar A. Sechehaye se preocupă de chestiuni mai abstracte, stăruind, ca teoretician, la revisuirea noțiunilor și metodelor gramaticale. Activitatea lingviștilor elvețieni se întîlnește, de altă parte, cu preocupațiuni de reformă a învățării limbilor. De fapt, nu este o școală opusă altora sau în rivalitate cu ele. Reprezentanții ei urmăresc, alături de alții, afirmarea lingvisticei pe base nouă și cu preocupări mereu amplificate. In opoziție se găsește întru cîtva numai cu școala lui Vossler care, după cum observă și Sechehaye, procedează prin eliminări și din cauza unilateralității sau teoretisărilor fără consistență e în marginea lingvisticei adevărate.

J. P. Tillac, *Survivance de costume ibérique chez les Basques actuels* (în *Bulletin trimestriel* publ. de *Soc. des sciences, lettres, arts et d'études régionales de Bayonne*, 1924; pag. 199-206). — Apărut mai de mult într'o revistă ce nu se cunoaște la noi, acest articol interesează și etnografia noastră. Descriind încălțămintea bască, *abarca*, Tillac relevează asemănarea ei cu opinca noastră, a Slavilor și a Albanesilor, cu deosebire numai că aceasta se termină cu un gurgui, ca încălțămintea siriană: „Le système d'attache de la chaussure balkanique est identique à celui de l'abarca: mêmes trous, même façon d'attacher les courroies, même allure générale... Les chaussures des deux péninsules hispanique et balkanique nous semblent avoir une communauté d'origine". De reținut și această concordanță carpato-balcanică și pireneană.

Archivio glottologico (sezione neolatina); Turin, G. Chiantore; 1926. — După o întrerupere care nu puteam crede că va duce la încetarea ei, vechea revistă întemeiată de Ascoli reapare cu schimbări: va cuprinde două secţiuni, una de romanistică, sub conducerea lui M. Bartoli, şi alta de lingvistică generală, sub conducerea lui P. G. Goidànich. In cuvintele liminare ale fascicolului apărut Bartoli indică programul ei nou: va da cu deosebire atenţiune geografiei lingvistice. Va publica însă şi studii în altă direcţiune — de altfel, o revistă numai de geografie lingvistică nu e uşor realisabilă, cum s'a putut vedea şi cînd a apărut *Revue de linguistique romane*.

Pentru n-rele viitoare Bartoli promite publicarea de rapoarte anuale asupra atlasului lingvistic italian. Se va da şi o bibliografie mai bogată.

Ca dispoziţie tipografică ar fi de adus o modificare: notele să nu fie înşirate la sfîrşitul articolelor — sistem nu tocmai practic —, ci cum se obişnueşte mai mult, în josul paginilor.

Transcription phonétique et translittération: Propositions établies par la Conférence tenue à Copenhague en avril 1925; Oxford, Clarendon Press; 1926; 35 pag. — In urma propunerei lui O. Jespersen şi Salverda de Grave într'o şedinţă a *Uniunei academice internaţionale* din Bruxelles s'a luat, în 1922, iniţiativa de a fi consultaţi lingviştii din mai multe ţări asupra modalităţei cum s'ar putea ajunge la unificarea transcrierei fonetice şi a transliteraţiunei. Un proect în acest sens a fost redactat în 1923 de Rozwadowski şi van Wijk, făcîndu-se cunoscute pe urmă diferiţilor savanţi intenţiile acestei iniţiative. Răspunsurile venite fiind însă foarte deosebite ori insuficiente, s'a crezut că e mai bine să se strîngă la un loc lingviştii care se preocupă de această problemă. O conferenţă s'a putut astfel ţinea în april 1925 la Universitatea din Copenhaga şi propunerile resultate din discuţiile ei sînt presentate în această broşură, redactată de O. Jespersen şi H. Pedersen.

Sînt propuneri de luat în consideraţie — în parte acceptabile şi chiar cînd se lasă alegerea între mai multe cred că nu poate fi esitare: aşa pentru redarea vocalelor (pag. 32) mi se pare preferabilă transcrierea cu un unghi dedesubt deschis spre dreapta pentru vocalele închise şi spre stînga pentru cele deschise. Nu sînt prevăzute, de sigur, toate casurile de aplicare a semnelor mai acceptabile, dar în principiile generale care s'au admis s'ar găsi posibilităţi de fixare şi a acestor casuri. Va trebui totuşi evitată o exagerare: s'au propus pentru transcriere

prea multe cercuri, semicercuri, cîrlige, așa că acest sistem ar putea deveni rebarbativ — texte redate astfel ne-ar face impresia că sînt scrise cu alfabetul caucasian.

Și rămîne o îndoială: chiar fixîndu-se norme de transcriere vor fi oare adoptate de toți? Va fi însă un cîștig dacă se va înlătura măcar o parte din divergențe: prea multe complicații, un adevărat haos se vede azi în publicațiile dialectologice etc. și trebue limpezită și această latură a lingvisticei.

R. Vuia, *Țara Hațegului și regiunea Pădurenilor*; Cluj, Inst. de arte grafice „Ardealul"; 1926; 125 pag. (extras din *Lucrările Inst. de geogr. al Univers. din Cluj*). — Ne bucură activitatea de bune orientări care se desfășură la *Institutul de geografie* din Cluj, condus de G. Vîlsan, cum dovedește și această lucrare plecînd dela cercetări temeinice pe care R. Vuia le-a întreprins de mai mulți ani și care așteptăm să aducă și alte contribuții la studiile de etnografie prea puțin cultivate la noi. Ținutul Hațegului și cel învecinat al Pădurenilor sînt descrise sub diferitele lor aspecte și asupra ocupației locuitorilor, în special asupra păstoritului, ni se dau multe informații care vin să completeze ce am publicat în *Graiul din Țara Hațegului*, unde am relevat numai cît mi s'a părut că poate interesa dialectologia ori folklorul. Sînt ținute în samă și unele date istorice, așa că din expunerea lui Vuia se poate reconstrui în linii generale vieața din trecut a elementului romînesc prin aceste părți, atingerile lui cu cel slav și felul cum s'a întins dela o vreme, formînd așezări nouă.

N. Dragomir, *Din trecutul oieritor Mărgineni din Săliște și comunele din jur*, în: *Lucrările Inst. de geografie al Universității din Cluj*, II (1926), pag. 195-252. — Pentru ca să cunoaștem vieața de altădată a ciobanilor din părțile Sibiului, N. Dragomir a recurs la amintirile bătrînilor, prețioase prin evocarea vie a celor văzute de ei, prin unele amănunte pe care nu le-am putea cunoaște altfel, deși altoori ele se pierd în vag și pentru trecutul mai îndepărtat prea puțin ne vin în ajutor. Sînt cu deosebire interesante știrile ce ni se dau cu privire la trecerile ciobanilor din loc în loc, la așezările vremelnice ale Mărginenilor prin cîmpiile dunărene și la împrejurările care i-au făcut pe mulți să lase ciobănia. Asupra păstoritului mai vechi al Mărginenilor Dragomir exprimă părerea că el cuprindea mai puțin oieritul decît creșterea vitelor mari, ca într'o vreme „vacile vor fi fost în prepoderanță față de oi". Părere ce nu concordă cu tot ce știm asupra vieței pastorale dela noi în trecut.

UNIVERSITĂȚII
- IAȘI -

Explicația care se dă la pag. 190 pentru *Dealul dorului* e de reținut: ea se adaugă la ceea ce spuneam într'un capitol din *Vieața păst. in poesia noastră populară*, I, 75.

Pentru lexie, întâlnim cîteva forme mai rare ori de tot necunoscute: *a se devăsi* (242) „a se risipi"; *ciuf* (234) „sloi"; *strungă (de oi)* 202, 220 „parte din turma de oi"; *streguea* (222) „fier cu tăiș în forma cheiei cu care ciobanii slobozia sînge din vîna principală dela picior"; *îamînda* 229 „a amîna". Ca fonetism e curios *răzgros* (205), dar se explică: e *răzlog*, cu *g* epentetic între *z* și *l*: *răzglog*, și pe urmă schimbat în *răzgros*, probabil sub influența lui *gros* „lemn gros".

E. Precup, *Păstoritul în Munții Rodnei*; Cluj, Inst. de arte grafice „Ardealul"; 1926; 56 pag. (*Bibl. Dacoromaniei*, n-rul 3). — Și această broșură arată interesul tot mai mare ce se acordă studiilor asupra păstoritului — pînă acum cîțiva ani prea puțină atenție se da acestei laturi a vieței dela noi, și rămîn încă multe cercetări de făcut în această direcție. Pentru ținutul Rodnei materialul adunat de E. Precup va folosi atît filologilor, cît și etnografilor și folkloriștilor — adausuri ar fi, de sigur, de făcut, dar avem aici esențialul pentru cunoașterea mediului păstoresc al acestei regiuni. Din descrierea amănunțită care se dă la pag. 11 pot ști și alții ce este *mutarea*, urmă prețioasă din trecutul nostru păstoresc. Dintre cuvintele înșirate sînt de relevat *strecură* — strecurătoare (14, 15) și *terț* „berbecele, țapul de doi spre trei ani" (23, 25).

A. Viciu, *Supliment la „Glosar de cuvinte dialectale"*; București, „Cultura națională"; 1925; 16 pag. (extr. din *Anal. Acad. rom.*). — Adausurile acestea la glosarul apărut acum douăzeci de ani și de mult folos pentru cercetări lexicografice, chiar dacă nu reda cuvintele cu exactitatea dorită, aduc o serie de forme interesante, dintre care sînt de relevat *bor* „melc" (adică vechiul *boar* păstrat cu trecerea spre acest înțeles); *cofin* „stîncă, piatră"; *grumura* (propriu zis nu „a acoperi cu o crustă", ci „a face grămadă peste ceva, a îngrămădi"); *sovîlta* „a rupe aluatul de pîne..." (atestat acum din părțile Făgărașului); *subsintra* „a tunde pe sub foale". — O. D.

Ștefan Meteș, *Păstori ardeleni în Principatele romîne*; Arad, edit. Libr. diecesane; 1926 (n-rele 111-113 din *Biblioteca Semănătorul*). — Prin utilisarea multor documente, autorul aduce un real serviciu problemelor de istorie, lingvistică și folklor

romînesc, înlesnind urmărirea contactului între populația romînă de dincolo și de dincoace de Carpați. Acest contact este datorit cu deosebire vieții păstorești pe care o vedem întinsă pînă peste Nistru.

Din lectura critică a documentelor reiese limpede cum și într'o epocă relativ tîrzie (sec. XVII-XIX) păstoritul e acela care a menținut, ca și în epoca veche, contactul între toate regiunile romînești. Grație lui s'a putut cimenta și păstra unitatea de suflet și de grai între ramurile poporului romîn. A ne închipui că Romînii s'au ocupat „în marea lor majoritate cu agricultura și numai o mică parte cu păstoritul", așa cum crede autorul că a putut dovedi deplin știința istorică modernă (p. 6), înseamnează a-ți împăinjeni vederile, nețiind samă — din prejudecăți și metode istorice învechite — de realitatea care pentru trecutul poporului romîn devine cea mai bună proectoare de lumină. Filologia romînă recunoaște și dovedește mai bine ca orice altă disciplină existența unei vieți agricole la noi, cu singura deosebire temeinic și amplu documentată, că agricultura, în epoca veche, străromînă, era, în trăsături generale, în funcțiune de păstorit, care a fost ocupația fundamentală a Romînului. Un istoric care e lipsit chiar de o redusă pregătire filologică va rătăci ori de cîte ori va ataca problema trecutului romînesc: pentru originea și epoca veche a neamului nostru istoria rămîne remorcată filologiei. Recurgeri la încercările acelora care, printre altele, sînt streini și de cunoștințele asupra vieții păstorești rămîn inutile relevări bibliografice atunci cînd e vorba să ataci sau să închizi ochii în fața realității vii pe care ți-o evidențiază un studiu ca *Vieața păstorească în poesia noastră populară* al lui Ov. Densusianu.

Exceptînd introducerea de o inspirație nefericită, lucrarea lui Meteș are o vădită valoare documentară și este o recunoaștere — oricît ar fi, intenționat, ascunsă — a adevărurilor stabilite de filologia noastră. — Tache PAPAHAGI

BIBLIOTECA
UNIVERSITAȚII
- IAȘI -

BCU IASI / CENTRAL

A. Balotă, *La nasalisation et le rhotacisme dans les langues roumaine et albanaise* (O. D. 272

Indicații bibliografice

Ch. Bally — H. Schuchardt — G. Millardet — J. Pouegh — A. Sechehaye — J. P. Tillac — *Archivio glottologico* (sezione neolatina) — *Transcription phonétique et translittération* — R. Vuia — N. Dragomir — E. Precup — A. Viciu — Șt. Meteș 276

A APĂRUT

In seria publicațiilor INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ȘI FOLKLOR

LETTRES ROUMAINES DE LA FIN DU XVIe ET DU DÉBUT DU XVIIe SIÈCLE TIRÉES DES ARCHIVES DE BISTRITZA

(TRANSYLVANIE)

PUBLIÉES

par

ALEXANDRE ROSETTI

Lei 250

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII -IAȘI-

GRAI ŞI SUFLET

REVISTA „INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ŞI FOLKLOR"

PUBLICATĂ

de

OVID DENSUSIANU

VOL. III — FASC. 2

BUCUREŞTI
Atelierele SOCEC & Co., S. A.
1928

CUPRINSUL

Pag.

DENSUSIANU OV., Cuvinte latine cu semnificații păstorești, I . . [illegible]
STOIAN I. I., Texte folklorice din Banatul-sârbesc 307
ISTRĂTESCU Alexandrina, Texte populare din județul Prahova 343
CANDREA I. A., Glosar megleno-român . . . . [illegible]

ÎNSEMNĂRI ȘI RECTIFICĂRI

IORDAN AL., Asupra tratamentului lui a + consoană în limba română 413
Asupra trecerii lui p + i la k' 415
[illegible] I. G., Observații asupra unor denumiri etnice medievale din sud-estul Europei 418
CANDREA I. A., Rom. aidor 422
Rom. [illegible] 423
Rom. a ferì 424
Rom. a [illegible] 426
Rom. a [illegible] 427
Rom. Sânziene 428
Rom. [illegible] 428
Rom. sulfină, dial. [illegible] 429
Alb. [illegible] 430
DENSUSIANU OV., Rom. desfăta 430
Rom. [illegible] 431
Un cuvânt latin păstrat în limba copiilor . . [illegible]
Rom. unde și alb. [illegible] . . . . [illegible]
Cu privire la Sânziene . . . . [illegible]
PAPAHAGI T., Înlăturarea unei confuzii . . . . [illegible]
D. O., Pentru probitatea științifică . . . . [illegible]

Fiecare volum al revistei apare în două-trei fascicule și prețul lui, prin abonament, e de 250 lei; în străinătate 50 fr. francezi.
Volumele apărute până acum (I și II) costă, fiecare, [illegible] lei.
Manuscrisele, publicațiile și revistele în schimb se trimit d-lui Ov. Densusianu: București, Str. Coltei 24.
Abonamentele se adresează administrației revistei: București, Str. [illegible] [illegible] bis.

CUVINTE LATINE
CU SEMANTISM PASTORESC

I

Numai printr'o denaturare a latinităţei primitive istoricii şi filologii au putut crede mult timp că Romanii au fost agricultori din timpurile cele mai vechi. Părerea aceasta a susţinut-o şi Mommsen[1], din consideraţiuni pe care nu a ştiut să le înlăture perspicacitatea cu care alteori a reconstituit trecutul poporului roman. Realităţile istorice ne duc spre altă părere, aceea că Romanii au fost, la origine, păstori, şi de ele ţineam samă cînd relevam altădată[2] importanţa acestei înfăţişări etnice a lor şi asemănările pe care le constatăm între păstoritul roman şi al nostru. Astăzi cercetătorii vieţei romane care ţin samă de fapte în evidenţa lor nu mai stau la îndoială asupra acestei caracteristice a ei[3]. Totuşi, prin studii de filologie vedem încă reapărînd vechea teorie sau nefăcîndu-se distincţiunea cuvenită între vieaţa păstorească şi agricolă a Romanilor. Astfel J. Ma-

[1] „Alle Spuren deuten dahin, dass, während die Indogermanen wahrscheinlich ein Hirtenleben führten und nur etwa die wilde Halmfrucht kannten, die Graecoitaliker ein Korn-, vielleicht sogar, schon ein weinbauendes Volk waren", *Röm. Gesch.*, ed. a şasea, I, 18.

[2] *Păstoritul la popoarele romanice*, II, 27.

[3] E. Pais, *Storia critica di Roma*, I[2], 640 (cf. 703), se exprimă astfel în această privinţă: „Pascere le greggie, farle discendere dai monti, difenderle contro le razzie dei vicini e gli assalti dei lupi voraci, furono certo le occupazioni precipue dei primitivi Sabini e dei Latini. E furon pure quelle dei più vetusti abitatori del Palatino, che la tradizione ci

rouzeau în articolul *Le latin, langue de paysans*, publicat în *Mélanges linguistiques offerts à M. J. Vendryes*, Paris, 1925, 251 urm., crede că ocupațiunea mai veche a Romanilor trebue să fi fost agricultura: „L'histoire primitive de Rome est celle d'une population agricole... Pendant les siècles où se fait la conquête de l'Italie, le citoyen romain est à la fois soldat et cultivateur... C'est seulement aux IVe-IIIe siècles que commence avec le pâturage la dépopulation des campagnes, aggravée bientôt par la concurrence des exploitations agricoles de Sicile et d'Afrique". Prioritatea pe care Marouzeau o acordă agriculturei reiese și din cuvintele latine pe care le amintește mai departe cu explicații semantice, deși printre ele relevează și cîteva referitoare la păstorit[1], dar fără să recunoască adevărata lor valoare în vocabularul latin, mai ales cînd le alăturăm la multe altele de același

presenta dapprima semi-nomadi e cacciatori oppoi cultori della dea Pales protettrice delle greggie e del dio Luperco"; v. și cartea aceluiași autor, *Histoire romaine* (în col. *Hist. générale*, publ. de G. Glotz), Paris, 1926, I, 64.

Cf. L. Homo, *L'Italie primitive*, Paris, 1925, 89, 92, 96, 100, 104, 105; A. Piganiol, *La conquête romaine*, Paris, 1927, 39, 41, 45, 66. A. Grenier, *Le génie romain*, Paris, 1925, 8, 9, 130, înclină mai mult spre părerea că printre Romanii primitivi se găsiau și mulți agricultori, alături de păstori.

Mai de mult, împotriva părerei dominante atunci, importanța păstoritului pentru istoria Romanilor a fost recunoscută de I. Guidi, *Bullettino della Commissione archeol. comunale di Roma*, IX (1881), 63 urm.; L. Mariani, *ibid.*, XXIV (1896), 42, 44. O carte uitată azi, a lui G. Dorn Seiffen, *Vestigia vitae nomadicae tam in moribus quam in legibus Romanorum conspicua*, Traiecti ad Rhenum, 1819, merită și ea să fie amintită, pentru că, cu cunoștințe cum puteau fi pe vremea cînd a apărut, arăta o intuiție dreaptă a importanței pe care a avut-o păstoritul la Romani; la pag. 16 dînsul spunea: „Quum enim romanam historiam, maxime vetustissimam, consulimus, ubique pastorum earumque rerum quae ad vitam pastoralem non dubie pertinent mentionem factam videmus".

[1] Modul de a vedea a lui Marouzeau se întîlnește cu al lui G. de Sanctis, *Storia dei Romani*, Turin, 1907, II, 464: „Il nome... del Palatino che sembra collegarsi con la dea pastorale Pale... e il culto di Luperco non bastano... a mostrare che il Palatino fosse sopratutto sede di pastori, dacchè antichissimo è pure il culto di Conso, dio agricolo in

fel[1]. Sînt, de sigur, în lexicul latin forme al căror semantism resfrînge mediul agricol, dar ele represintă un strat relativ mai nou, de cînd agricultura ajunsese să ia extensiune la Romani[2], pe cînd acelea care reflectează păstoritul ne duc spre epoca cea mai îndepărtată a vieței romane și sînt mult mai caracteristice decît celelalte.

O grupare a cuvintelor care arată prin semantismul lor influența păstoritului mi s'a părut că se impune, dacă voim să cunoaștem mai de aproape unele aspecte ale limbei latine, privită ca expresiune a stărilor culturale. În presentarea acestei părți a vocabularului latin nu voi insista asupra formelor bine cunoscute cu înțelesuri derivate din noțiuni păstorești (ca *pecunia*, *peculium* < *pecu*, sau *ovile* „partea din Cîmpul lui Marte unde se adunau tribunii să voteze", denumire care nu a putut veni decît dela păstori gîndindu-se la al lor *ovile*; comp. *saepta* „locul în care se vota la comiții"); nu mă voi opri nici la cuvinte cedînd loc la observații mai amănunțite, cu aspect semantic ușor de explicat (d. e. *arietare* „a lovi, a izbi, a bate" < *aries*, semnificație generalisată din cea primitivă, aplicată la berbecii bătîndu-se în coarne; *pascere* în diferite expresii arătînd semantism derivat din înțelesul păstoresc, dar mai ales într'o expresie ca *pascere oculos* „a da ochilor o privaliște, a desfăta privirea", Cicero, *Verr.*, II, 5, 26; *Phil.*, XI, 3; comp. în aromînă *ni pascu ocl'il'i* „mă uit, privesc"). Mă voi ocupa în special de formele care presintă particularități mai caracteristice și care au fost privite pînă acum isolat, nu în legătură cu semantismul păstoresc general, și la acestea vor veni să se alăture cîteva

cui onore si celebravano le Consualia"; cam aceeași părere o găsim la H. Bléry, care în studiul apărut la 1909, *Rusticité et urbanité romaine*, 5, caracterisează astfel graiul Romanilor: „leur vocabulaire est plein de mots appartenant à la langue des agriculteurs et des pasteurs".

[1] Vorbind de studiul lui Marouzeau, A. Meillet, *Bull. de la Soc. de ling.*, XXVI (1925), 50, spune: „M. Marouzeau considère le latin comme une langue de (paysans (je dirais plus volontiers de propriétaires ruraux)". Precisare care pleacă tot dela ideea că Romanii au fost întîi și întîi agricultori.

[2] Evoluția agriculturei la Romani așteaptă încă să fie mai bine

elemente ale vocabularului latin care nu au fost interpretate de etimologiști în acord cu semnificația lor reală, ducîndu-ne spre păstorit[1].

Bimus[2]

Despre raporturile lui cu păstoritul avem mărturia etimologică, pentru că derivă din **dui-himos*, adică „de două ierni", înțelegîndu-se animalul care născut după o iarnă a trecut peste a doua, de unde sensul „de doi ani" (*ovis bima*, *vitulus bimus* etc). S'a zis pe urmă astfel și despre persoane: *filium bimum*, Iustin, *Hist.*, XVII, 3, 17, și extensiunea înțelesului său a mers chiar mai departe (*planta bima* „plantă care ține doi ani", Palladius, *De re rust.*, III, 25, 2; *legio bima* „legiune recrutată de doi ani", Plancus c. Cicero, *Epist.*, X, 24, 3; *bimus honos* „funcție dată pe doi ani", Ovid, *Pont.*, IV, 9, 64; cf. *Thesaurus*, II, 1992). La fel s'a zis *trimus* „de trei ani", *quadrimus* „de patru ani" și calificative sau denumiri de animale în legătură cu anotimpurile se întîlnesc și în alte limbi (gr. χίμαρος „ied de un an", adică „de o iarnă"; visl. *gymbr* „oaie de un an"; sard log. *ierile* „miel până la șase luni" < h i b e r n u s + *-ile*[3]; germ. dial. *Einwinter* „capră de un an").

Caracteristică pentru *bimus*, *trimus*, *quadrimus* este extin-

---

cercetată. Că ei ar fi fost îndrumați spre această îndeletnicire de către Etrusci — cum susține L. Homo, *l. c.*, 92, 130, 164 — e o părere prea îndrăzneață. Romanii, chiar ca păstori, au cunoscut unele rudimente de agricultură, cum arată o parte din terminologia lor agricolă aparținînd fondului indoeuropean; ce era însă această agricultură rudimentară, alături de păstorit, e un punct care, printre altele, rămîne să fie precisat.

[1] Despre *palor*, *Palatium*, *Pales*, care intră în aceeași categorie, am arătat altădată ce se poate spune și cred că istoria lor e deplin lămurită (v. *I-iiul Congres al filologilor romîni*, 89).

[2] Afară de referințe speciale, etimologia cuvintelor de care ne ocupăm poate fi urmărită la A. Walde, *Lat. etym. Wb.*; Fr. Muller Jzn., *Altital. Wb.*

[3] M. L. Wagner, *Das ländl. Leben Sardiniens*, 106.

derea lor în afară de păstorit, pentru că au devenit termeni cu accepţiune generală pentru arătarea vîrstei, duratei.

Callis

La scriitorii latini şi în glosare vedem precisîndu-se bine înţelesul acestui cuvînt, în sensul că accepţiunea lui primitivă a fost aceea de „drum pe care trec vitele", în special „drum îngust prin munţi"; Isidor, *De diff.*, I, 530, spune: *semita hominum est, callis vero pecorum.... proprie ergo callis semita tenuis, callo pecorum praedurata*; aceeaşi explicaţie o repetă dînsul în *Orig.*, XV, 16, 10: *callis est iter pecudum inter montes angustum*, iar în *Corp. gloss.*, IV, 432, cetim: *calles viae tritae pecorum vestigiis*; cf. V, 353, 595, şi *Thesaurus*, III, 173-174).

După unii, *callis* ar fi înrudit cu mirl. *caill*, cimr. *celli* „pădure", iar după alţii — părere mai admisibilă — ar reproduce pe un mai vechi **calnis* şi acesta ar fi de alăturat la serbocr. *klanac* „trecătoare prin munţi", slovenul *klanec* „cărare prin munţi" şi alte forme care se pot vedea în dicţionarul lui Berneker. În orice caz, *callis* ne evocă traiul vechilor Romani în munţi, şi mai tîrziu semnificaţia lui originară s'a desprins din contingenţele de vieaţă păstorească, ajungînd să se identifice cu aceea a lui *semita* şi extinzîndu-se chiar pînă la accepţiunile lui *via*.

Campus

Deşi Thurneysen (*Thesaurus*, III, 212) pune la îndoială identitatea lui cu gr. καμπή „îndoitură", κάμπτω „îndoiesc", καμπύλος „îndoit", totuşi etimologia aceasta nu poate fi contestată şi oricît s'ar părea de îndepărtat, la prima vedere, înţelesul cuvîntului latin de al formelor greceşti, el poate fi uşor explicat dacă ne raportăm la realităţi ale vieţei

păstorești. *Campus* a însemnat la origine „îndoitură, scufundătură", adică „întindere de pămînt cuprinsă între înălțimi, înfățișîndu-se ca o adîncitură". Pentru cei care stau la munte cîmpul apare, în mod firesc, sau ca un loc așezat mai jos[1] sau ca o îndoitură, o scufundătură între plaiuri. In casul din urmă, noțiunea de „cîmp" vine să se apropie de aceea de „vale", care în multe limbi presintă o evoluție semantică analoagă (comp. lat. *vallis* și alte forme asemănătoare citate de Walde[2] și P. Persson[3], la care se poate adăuga: cimr. *nant* „vale", vind. *natá*-„ îndoit"[4]).

Prin conținutul lui semantic, *campus* apare ca una din mărturiile cele mai elocvente pentru viața în munți a vechilor Romani.

Cohors

După dicționare și explicațiile etimologiștilor s'ar părea că însemnarea lui cea mai veche era aceea de „curte". Altfel trebue însă privit dacă reconstituim istoria lui. Tema dela care pleacă este **gher-* „a îngrădi", representată, cum se știe, în numeroase forme indoeuropene[5], așa că semnificația primitivă a lui *cohors* a fost aceea de „îngrădire". Aceasta însă, ca și în alte casuri, ne duce tot spre păstorit, așa că putem presupune că în graiul Romanilor păstori *cohors* a însemnat mai întîi „îngrădire pentru vite, țarc". Noțiunea de „curte" trebue să ne-o închipuim ca introdusă mai tîrziu, cînd locuința Romanilor ajunsese să fie

---

[1] De aici semantismul rom. *ses*, de care m'am ocupat altădată, *Graiŭ și suflet*, I, 339.

[2] *Etym. Wb.*, 805.

[3] *Beitr. z. indogerm. Wortforsch.*, 540 urm. (cf. 102, 103, 1081, și N. Jokl, *Studien z. alb. Etym.*, 30). Pentru forme analoage din limbile semitice, v. H. Möller, *Vergl. indogerm.-semit.* Wb. 186.

[4] H. Pedersen, *Kelt. Gramm.*, I, 140.

[5] V. asupra ei mai în urmă: S. Feist, *Etym. Wb. d. got. Spr.*, 140; R. Trautmann, *Balt.-slav. Wb.*, 78.

mai puțin primitivă. De altfel, *cohors* e atestat de mai multe ori tocmai cu sensul de „țarc"; Varro, *De re rustica*, II, 2, 9, spune: *illae [greges] in saltibus quae pascuntur... portant secum crates aut retia, quibus cohortes in solitudine faciant*; in *Itala* (*Ioh.*, X, 1) se vorbește de *cohors ovium*, și aceleași cuvinte le găsim asociate în *Corp. gloss. lat.*, V, 354; cf. *Thesaurus*, III, 1550-1551.[1] Din semnificația originară de „țarc" se explică ușor celelalte accepțiuni ale cuvîntului: cum într'o *cohors* erau strînse vitele la un loc, s'a zis astfel și despre oameni, de unde înțelesul de „ceată" și aplicarea lui specială la vieața militară; din noțiunea de „îngrădire" s'a trecut mai tîrziu la aceea de „curte". Invers, raporturile semantice ar fi greu să ni le reprezentăm, ținînd mai ales samă de condițiunile vieței romane la origine.

Considerare

Nu poate fi despărțit de *sidus* și etimologia aceasta e menținută de Walde în *Vergleich. Wb. der indogerm. Spr.*, II, 520 — altă explicare a lui mai plausibilă nu s'a dat. Ca derivare cu prefixul *con-* își găsește asemănare în *contemplari*, cu care de altfel îl vedem asociat uneori (*contemplari... et considerare coepit*, Cicero, *Verr.*, II, 4,15; *consideramus... et contemplamur*, Apuleius, *Socr.*, XXIII). Cum ne putem însă represeuta evoluția lui semantică? Mai multe explicații s'au dat și ele se pot vedea în *Lat. etym. Wb.* al lui Walde; nici una nu ne mulțumește însă, cum bine a arătat P. Persson[2], care, în rîndul său, a încercat să-i dea o nouă explicație. După dînsul, ar trebui să admitem că *sidus* a însemnat la origine „strălucire" și numai cu vremea a ajuns la înțelesul de „stea", deoarece, ca neutru în *-s*,

[1] Accepțiunea păstorească a lui *cohors* s'a bine păstrată pînă azi în sardă (M. L. Wagner, *l. c.*, 108).

[2] *L. c.*, 380 urm.

nu putea avea la început decît o semnificație abstractă. Cum noțiunile de „a străluci" și a „privi" apar adeseori înrudite, Persson presupune că s'a zis *siderare cu înțelesul de „a privi" și atunci ușor s'ar lămuri considerare, format cu con- pentru a exprima concentrarea privirei spre un punct (comp. contueri). Deși interpretarea lui Persson apare preferabilă celorlalte și s'ar părea convingătoare, totuși ea nu înlătură cîteva obiecțiuni. Presupunerea că sidus nu a putut însemna dela început „stea", pentru că aspectul lui ne-ar duce spre o noțiune primitivă abstractă, rămîne contestabilă, cît timp latina cunoaște și alte neutre in -s care nu au înțeles abstract (corpus, litus ș. a.). Dacă siderare ar fi existat cu semnificația de „a privi", ne-am aștepta să găsim o cît de vagă urmă a lui în vocabularul latin. Rămîne deci să căutăm alt drum pentru lămurirea lui considerare și ne întrebăm dacă nu ne găsim și de data aceasta în fața unui cuvînt format în graiul păstoresc. Ciobanii, în singurătatea lor, sînt cu deosebire înclinați să contemple cerul și, în același timp, după stele se orientează ei ca să cunoască ceasurile nopței sau să-și îndrepte pașii în peregrinările lor. Această însușire a păstorilor o exprima bine A. Daudet cînd în *Les étoiles* din *Lettres de mon moulin* făcea pe un păstor să vorbească astfel: „ici nous vivons plus près des étoiles et nous savons ce qui s'y passe mieux que des gens de la plaine". Despre stele în legătură cu păstoritul o observație a lui Vámbéry[1] poate fi și ea amintită, deși pleacă dela o constatare care pune în discuție chestiuni ce nu ne interesează aici; vorbind despre termenii privitori la stele relativ mai săraci la popoarele turco-tătare decît d. e. la Arabi, dînsul spune: „In legătură cu condițiunile primitive de vieață nomadă a popoarelor turco-tătare și ținînd samă de faptul că nomazii, cum aceasta se observă la Arabi, sînt foarte buni cunoscători ai stelelor... ne surprinde că la locuitorii turci ai stepelor cunoștințele despre stele apar mai reduse decît la

[1] *Die primitive Cultur d. turko-tat. Volkes*, 153-154.

alte popoare pe aceeași treaptă de cultură. E posibil ca o asemenea deosebire între nomazii din nord și cei din sud să provie din natura împrejurărilor, întru cît cerul stepelor septentrionale e mai puțin limpede și stelele de pe el . . . nu au atras atenția oamenilor în aceeași măsură . . . ca în ținuturile locuite de popoarele semite". Indiferent de variațiuni locale și deosebiri ale terminologiei astronomice, nu poate fi îndoială că pretutindeni păstorii au fost și cercetători ai cerului, buni cunoscători ai stelelor, mai mult decît cei dedați agriculturei [1]. Astfel trebue să ne închipuim că au fost și ciobanii romani. Se înțelege atunci semantismul lui *considerare*: privind spre stele, urmărindu-le ca să găsească în ele călăuze, păzitorii turmelor au dat graiului lor un cuvînt care, derivat din *sidus*, exprima bine această preocupare a lor [2]. In sprijinul acestei explicații s'ar părea că vine întrebuințarea de către scriitorii latini a expresiunei *considerare sidera* „a privi stelele": *ista [sidera] quae tu non aliter quam in decore sparsa consideras*, Seneca, *De benef.*, IV, 23, 4; *lucentia sidera considerabamus*, Aulu Gelliu, II, 21,

[1] Pentru folklor și lingvistică ar fi o temă interesantă de cercetat în amănunte — după constatări numai întîmplătoare de până acum. Problema păstoritului prezintă încă multe aspecte care nu au fost studiate cum s'ar fi cuvenit.

[2] E de rectificat deci ce spune A. Grenier, *l. c.*, 113, asupra firei poporului roman: „La contemplation du ciel absorbe peu le Romain. Il vit sur la terre, il s'inquiète surtout des dieux de la terre; il tire sa subsistance de la fécondité des champs, la plupart de ses dieux veillent sur ses champs. Peu lui importe le monde, le mystère de la vie et de la nature. Ce qui l'occupe c'est sa famille, sa maison, son domaine, son troupeau, sa maison". Tot la Romanul agricultor se gândește mai mult Grenier când dă această caracterizare.

S'ar putea compara *considerare* cu o formă, rară, dela noi, *stela*, derivată din *stea*, pe care A. Viciu, *Suplem.* la „*Glosar de cuvinte dialectale*", 15, o dă dintr'o colindă — e vorba de magii din Biblia care se îndreaptă spre Betleem după steaua care li s'a arătat:

Craii și cu împărații
Tot urmează
Și stelează.

2. Totuşi, cred că am forţa interpretarea: *considerare* ajunsese să fie asociat cu multe cuvinte pentru a exprima ideea de „a privi", aşa că era firesc să fie pus şi pe lîngă *sidera*, fără să se ştie că la origine însemnase numai „a privi stelele". Luat singur, independent de ce ne dau texte tîrzii, *considerare* se explică bine cum am arătat, semantismul lui apărînd limpede.

Desiderare

Se recunoaşte că nu poate fi despărţit, ca formaţiune, de *considerare*, fiind derivat tot din *sidus*. Dacă însă pentru *considerare* evoluţia semantică poate fi reconstituită cum am văzut, mai greu se explică *desiderare* şi încercările de a stabili raporturile lui cu *sidus* s'au oprit la presupuneri problematice. Aşa apare şi explicaţiunea lui Persson care ocupîndu-se, cum am văzut, de *considerare* caută să fixeze fasele semantice din care ar fi resultat *desiderare*. Părerea sa e că din *siderare* s'a format *desiderare* cu înţelesul de „a privi spre ceva" şi din acesta s'a putut desvolta acela de „a căuta ceva, a dori". Deoarece am arătat că punctul de vedere dela care pleacă Persson pentru *considerare* rămîne departe de a ne convinge, se înlătură şi interpretarea pe care o dă dînsul pentru *desiderare*. Şi atunci mi se pare că nu rămîne decît această explicaţie: *desiderare* s'a zis de păstorii romani cînd doriau să se ivească o stea de care ei legau anumite gînduri, pe care o aşteptau cu nerăbdare.

Egregius

Cum spunea Festus (ed. Th. de Ponor, 17; cf. 56): *egregius dicitur e grege lectus*, semnificaţia de „ales, de frunte" a plecat dela păstori, zicîndu-se astfel mai întîi despre

mielul, berbecele ales din turmă ca fiind deosebit de alții [1]. In același pasaj Festus, amintind alte derivate din *grex* (*abgregare, adgregare, segregare*), observă: *quorum verborum frequens usus non mirum si ex pecoribus pendet, cum apud antiquos opes et patrimonia ex his praecipue constiterint* — intuiție a lexicografului latin despre importanța pe care a avut-o păstoritul asupra nuanțărei înțelesului unor cuvinte și ne surprinde că nu s'a dat mai multă atențiune acestei observații a lui.

7. *Fecundus* și *fertilis*

Raporturile acestor cuvinte cu agricultura, la origine — cum se admite de obicei — trebue rectificate. Cel dintîi nu poate fi isolat de *fetus* și dintre explicațiile ce li s'au dat cea mai admisibilă e că derivă din tema **dhē(i)-* „a suge" (v. mai jos *felix*). Deci putem presupune că *fecundus* a fost întrebuințat mai întîi vorbindu-se de animale, ceea ce ne îndreaptă tot spre păstorit (expresii ca *terra fecunda* etc. trebue să admitem că au fost introduse mai tîrziu, prin transpunerea în domeniul agriculturei a unei noțiuni păstorești). Cît despre *fertilis*, el ne duce (ca și *ferax*) spre tema *bher-* „a purta", în special „a purta în pîntece" și, firește, s'a zis astfel la început tot despre animale.

8. *Felix*

La basa semnificației lui curente stă aceea de „roditor, roduic" și o urmă a ei, vorbindu-se despre animale, s'ar putea să fie expresia *felix pecus* dela Virgil, *Ecl.* I, 74 (v. *Thesaurus*, VI, 446; cf. 436); ca și *fecundus*, termenul și-a

---

[1] Altfel întru cîtva își reprezintă procesul semantic J. Marouzeau, *l. c.*, 206: „L'excellence de l'homme (*egregius*) est comparable à la valeur de l'animal qu'on soigne à part du troupeau". Cred că putem rămînea la explicația care reiese și din cuvintele lui Festus.

extins cu timpul accepțiunea, fiind aplicat și la agricultură (*Thesaurus*, VI, 435). Sensul lui primitiv, după cum se admite, a trebuit să derive, ca și la *fecundus*, din noțiunea de „a suge“ (comp. *felo*), astfel că și de data aceasta avem de a face cu un cuvînt din sfera păstorească, urmînd variate evoluții semantice.

Ov. Densusianu

BCU IASI / CENTRAL

TEXTE FOLKLORICE DIN RÎMNICUL-SĂRAT

CVIII

N'iorița

— N'ioriță
Riță,
Lai,
Bucălai,
La ițuț țigai,
Cu coarnili 'nvoalti,
Învoalti, răsučiti,
În argint bătuti,
În aur poliiti,
Di trei zili 'ncoači
Gura nu-ți mai tači :
Orj iarba nu-ți plači
Čiobanj nu-ți sînt dragi ?
— Iarba-ñi plači,
Toati-ñi plači,
Da ția n'am če-ți fači ;
Pi la apus di soari
Au să te omoari
Čel Vrînčean
Și čel Moldovean
Și-ari să te'ngroapi
În dosu stînij,
Undi zači člini.
— N'ioriță
Riță,

Lai,
Bucălai,
La lînă ţigai,
Di m'or omorî
Şi m'or îngropa,
Tu m'ăi dizgropa
Şi m'ăi îngropa
În zocu ńeilor,
În bătaja berbecilor;
Flueraşu ńeu di soc
Cari zîci mult cu foc
Tu di-i-ăi punęa
Într'un vîrf di păltior,
Sî strigi cu dor;
Cînd vîntu o bati
Flueraşu-o zîci,
Oili s'or strîngi
Şi toati m'or plîngi
Cu lacrăńi di sîngi;
Iar dac'ăi vidęa
O babă bătrînă
Cu brîu di lînă,
Din drug îndrugînd,
Di mini 'ntrebînd:
„N'ai văzut
Pă un ćobănaş al ńeu,
Nalt şi supţirel,
Tras printr'un inel;
Ochişori lui
Murili cîmpului,
Feţişoara lui
Spuma laptilui.
Mustăcioara lui
Sk'icu grîului".
Tu să-i spui curat
Că m'am însurat
Şi la nunta męa
A căzut o stęa,
Soarili şi luna
N'i-a ţinut cununa
Şi stelili
Făclili.

Vintileasca — Ion Stoian Noaptiş, 50 ani.

CIX

Şi zi.., pintru cinticu-ăsta ai vinit la noi, hai?! Ei, bati-te norocu si te bati da dinunat mai ieşti, zău ci m'ai făcut sí riz. Auzi dumneatu, pintr'un cintic sí baţi atita cali; da, dă-l pă pustii încolu di cintic..

Aşa o hi, da ce si faci! daci ţi să ceri-acolu, trebui si umbli, ci n'ai încotro. Da si spui acolu ci difa mini l-ai învăţat, si nu caricumva si spui pă altu, ci p'aiči nu-l mai ştii nimini. Ăsta-i cintic vekĭ, bre...

Acelaşi.

CX

Frunzi verdi foi di nuc,
Io cind zic mă duc, mă duc,
Să string mîndrili buluc,
Ca oili la uluc,
Şi mă 'ntreabi un mă duc:
Io le spui la Cîmpulung,
Ieli oftează şi plîng
Şi mă 'ntreabi viu diseari,
Io le spui la primăvari,
Ieli plîng di să omoarí.

Vintileasca-Dumitru I. Noapliş, 21 ani.

CXI

Uşurel şi p'aşăzati
Ci-s flăcăi din multi sati
Şi zoaci cari cum poati;
Şi-s flăcăi di pă cînk'ii
Şi zoaci cari cum ştii;
Şi mai ie şi-un ciobănaş,
Asta-ñi zoaci drăgălaş.

Acelaşi.

CXII

Frunzi verdi măr sălčiu,
Di trei ani n'am zucat brîu.
Sí vidzem acuma ştiu;
Di n'oi şti, m'oi învăţa
Cu nevasta altuia.

Acelaşi.

CXIII

Şi la brîu, la brîu, la brîu,
Ca la secerat di grîu;
Cini s'o lăsa di brîu
Si dea vadra di rakiu.

Acelaşi.

CXIV

— Şi mai sus, mai sus, mai sus,
Poali la cămaşi nu-s;
— Ba le am şi nu le-am pus,
Ci-s la măicuţa pă fus.

Acelaşi.

CXV

Vindi, mamă, pă plăvan
Şi-ţi cumpiri suliman;
Sulimanu
Cu găvanu,
Făiniţa
Cu cob'iţa;
Da nu-ş cum dracu le-ai pus,
Ci pă nas nu ţi-a ajuns
Şi ţi-a rămas nasu gol
Ca o muki di topor.

Vintileasca — Ion Ienaki, 28 ani.

CXVI

Zoaci, trupule, nu sta,
Ci pămîntu te-o mînca,
Ci pămîntu n'ari ţinî,
Puni voinicî la hodinî
Şi pă mini şi pă altu,
Pîn' o puni pă tot satu.

Acelaşi

CXVII

Şi iar verdi şi-o lalea.
Cînd o h'i la moartea mea
Să-mi vii amurgeaza,
Să-mi ţîi lumînarea.

BCU IASI / CENTRAL

Şi si las cu zurămint
Si nu mă 'ngroapi 'n pămint,
Si mă 'ngroapi undi-oi zîči:
La k'iepțu cu doui țîți,
C'acolu-i dragustea dulči.

Acelaşi.

CXVIII

Fetiți di pă islaz,
Cu muči sleiți la nas,
Ştergi-ți, neicî, muči g'ini,
Dacî vrei si yiu la tini.

Acelaşi.

CXIX

Foai verdi măr mustos,
M'a făcut mama frumos
Şi la vorbî mîngîios,
Iar la feli drăgăstos.
Iu le spui cîti-o minčiunî,
Jeli cred cî-i vorbî bunî
Şi-ăi jesi noaptea pă lunî,
Tuma'n muki la portiți,
Si dea lu neica guriți;
Feli mari nemăritati
Le fac di umblî turbati;
Baba cu doi colți în gurî
O fac di-aleargî nebunî.

Acelaşi.

CXX

Foičicî mărăčini,
Či-o hi-avînd lumea cu mini?
Nu fac niči-o stricăčiuni,
Numa dragusti pă lumi;
Am iubit şi-o si iubesc,
Măcar si mă prăpădesc;
Şi-oi iubi pă čini-ăi plači,
Cî nimini n'ari če-ăi faci.

Acelaşi.

CXXI

Foicică bob năut,
Drag ńi-i ie să trăjesc mult,
Frică ńi ci mor curînd,
Rămîn toati la pămînt:
Lucrurli neisprăvîtî,
Fetișoari neiubiti.

Același.

CXXII

Ușurel cu ģetili,
Ci să k'ici tocurli
Și rămîn pinģelili,
Latrî ca cățelili.

Vintilcasca — Neculai Brătescu, 24 ani.

CXXIII

Tuvă'n bot k'ičioari moi,
Cî nu poči žuca di voi;
Io cat să vă îndreptez
Și mai rău vă șolcăjez.

Același.

CXXIV

Frunzî verdi matostat,
Toatî var'am trepădat
Cu vaca pî la suhat;
Mînca-o-ar lupk'i di vaci,
Io cu lapti și ia stęarpî.

Același.

CXXV

Frunzî verdi și-o lalęa,
Ńi-a spus mîndrulița męa
Diseari sî viu la ia;
Și sî nu viu pręa di vremi,
Cînd bărba-su tai lemni,
Či sî viu mai pă'nserat,
Cînd bărba-su s'a culcat
Și ia stă la ģeam torcînd,
Pă mini tot așteptînd.

Același.

CXXVI

Frunzi verdi bob năut,
Di cînd maica m'a făcut
Ibovnicî n'am avut,
N'am avut, cî n'am ştiut
Cum s'o prinz, cum s'o sărut,
Da acum m'am învăţat,
Nu mai am hodinî 'n pat.

Acelaşi.

CXXVII

Frunzi verdi şi-o lalça,
Bati-o, bati-o la pingça,
Cî diseari ieşti a mça,
Mîini sçar' a cui oi vrça.

Acelaşi.

CXXVIII

Cîtı fetı răsărite,
Toatı-mi par florj înflorite;
Cum aş faci, cum aş dregi,
Cî pă toatı le-aş culegi;
Sî-mi fac traju şi sî mor
Legănat pă sînu lor.

Acelaşi.

CXXIX

H'ii cisma cît di bunî
Ca ok'inca nu răsunî.
Cî-i făcutî din potloagi,
Cînd o baţi răsun'a doagi.

Zîtia — Ion Văduva, 24 ani.

CXXX

Uşurel cu dragustea,
Cî să rupi laviţa
Şi ie scumpî scîndura.

Acelaşi.

CXXXI

Mama-ń zići sî mă 'nsor,
S'aduc căsîi ažutor,
Tata zići: lasî, lasî,
N'aduči pă dracu 'n casî;
Nî-l aduči cu lăutari
Şi nu-l scoţi nići cu žandari.

Acelaşi.

CXXXII

Frunzî verdi peliniţî,
Mă urcai p'o moviliţî,
Mă uitai pă lunculiţî,
Văzui o dalbî fetiţî,
Cu păru lăsat pă ţîţi,
Cît pă ţîţî şi pă spati,
Mă lăgă la val di moarti;
Mult în'naltî şi supţiri
Şi să pusî 'n braţ la mini
Şi-atunči cîntai dojna g'ini;
Dojna ştiu, dojna grăjesc,
Tot cu dojna mă hrănesc,
Di harar ci mă plătesc;
Čini-o zići doina g'ini
Ari-un galbin dila mini
Şi galbinu-i găurit,
Sî-l poartî dojna la gît.
Čin ţî-a pus numi dojniţa
Sfîntî sî-i h'ii guriţa
Şi popa cari-a čitit
Sî h'ii blagoslovit
Şi dascîlu-afurisit,
Cî g'ini ţî-a ticluit.

Žilia — G'icu Moşoju, 24 ani.

CXXXIII

Frunzi verdi samurastî,
Primăvara, ultima ogastrî,
Suflî bruma din fereastî
Şi zăpada di pă coastî,
Sî rămîi ţărîna
Sî să žoacî şopîrla
Şi jo cu mîndruţa mea.

Acelaşi.

CXXXIV

Frunzi verdi salbi moali,
Trecui ascari călari
Pi la poarta dumitali.
Te-am zărit la luminari
Cu cămaşa albi floari,
Mă prăpădii frățioari:
Cămaşa di borangic,
Sfireu țîții i-am zărit,
Credeam c'am înebunit:
Di-ți videam şi k'ieptu tot,
Mă găseai la poartă mort.

Acelaşi.

CXXXV

Frunzi verdi matostat,
Toati noapte-am tremurat
Lîng'un colțişor di gard
Pintr'un k'ic di sărutat;
Cînii 'n goani m'a luat,
Am fugit şi-am dat în brînci
Într'o groapi cu urzici,
Îmi ficu k'ielea băşici;
Cînd fusi la sărutat
Nu puteam di scărk'inat,
Sărutam di doui ori,
Skărk'inam di noui ori—
Dragusti rea cu sudori:
Pintr'o toanti di muieri
Mă usturi g'iata k'ieli.

Acelaşi.

CXXXVI

Frunzi verdi bob năut,
Undi-auz pă cer tunînd,
Zos la vali fulgerînd,
Apa pă izvor venind,
Frunza'n codru răpîind,
Mă fac broască pă pămînt
Şi nu mai ştiu undi sînt.

Acelaşi.

BIBLIOTECA UNIVERSITARĂ -IAŞI-

CXXXVII

Niorița

— N'ioriți lai,
Lai, bucălai,
Di trei zili 'ncoaci
Gura nu-ți mai taci.
Ori iarba nu-ți placi?
Iarba di pă cîmp,
Apa din uluc,
Sarea din burduf,
— Ba ńi iarba-ńi placi
Și apa ci-ńi placi,
Ci iarba-i cu rouă,
Cum ne placi noui,
Și apa-i sălcii
Cum îńi placi ńii;
Da ńi s'a vorbit
Și s'a sfătuit
Ăi doi ciobănei,
Cel Vrîncean
Și cel Moldovean
Ca sî te omoari,
La apus di soari,
Ci ai oi mai grasi,
Grasi și frumoasi
Și dulăi tăi
Is mai frumușăi.
— N'ioriți lai,
Lai, bucălai,
Tu sî le spui
Sî nu mă îngroapi
În dosu stînii,
Undi latri cîini,
Ci în strunga oilor,
În locu mieilor;
Și-ai mieu bucimaș
În cel păltinaș:
Vîntu-o adia,
Bucimu-o cînta,
Oili s'or strîngi,
Pă mini m'or plîngi.

Iar dac'ăi vidęa
O babî bătrînî,
Cu furca cu lînî,
Din furcî torcînd,
Di mini 'ntrebînd:
„Čini-a auzit
Şi čini-a văzut
P'al ńieu čobănel,
Tinir frumuşăl,
Nalt şi supţirel
Ca tras pin inel,
Mustăčioara lui
Sk'icu grîului;
Perişoru lui
Pana corbului,
Okişorî lui
Mura cîmpului,
Feţişoara lui
Spuma laptilui",
Tu sî-j spuj curat
Ci m'am însurat,
N'ireas'am luat
Fatî di 'mpărat,
Soarili şi luna
N'i-a ţinut cununa,
Stelili cu ńiili
N'j-a ţinut făcliili,
Şi-a căzut o stęa
Kiar la nunta męa:
Brazi şi brădăşcaşi
Toţi ńi-a fost nuntaşi,
Iar ahăi ştiuţari
N'j a fost lăutari.

Dęalu-Sării — Toadir Ţirloi, 94 ani.

CXXXVIII

Fedeleş cu vrana largî,
Treči puica nu mă 'ntręabî,
Parcî nu ńi-a fost ńi dragî;
Las sî treacî sî-şi aleagî,
Sî-şi alęagî dintr'o ńii,
Numa sî-ńi semini ńii.

Acelaşi.

CXXXIX

Noi am fost nouă fraţi şi din toţi am rămas numa io. Întîi mamu a făcut unu negru şi urît, ci cînd l-a văzut tata a luat-o la 'nzurături şi i-a zis: „Ce ñi-ai făcut, fă, pocitania asta?" Da mama: „Lasă, bărbati, nu te supăra", că

Dac'o h'i în ţară pači,
Noi copk'ii tot om mai fači,
Şi de-ahaş di cari-ţi plači.

Şi g'ini-a zis ia, că numa la anu undi trîntești 'un copk'il dolofan şi frumos, coleą nevoi mari. Ăla ieram io; şi-acuma o ştii pă Nasta cîtă-i di frumoasă şi di curăţică; toţi-aşa ieram io în tinereţîli meli, ia-ñi aşamînă ñii, că dacă ñ'i nepoată. Şi ia-i tot aşa di vorbăreaţă şi di curaž ca şi mini, ci io aşa am fost toată viaţa meą.

Pînă nu spui o minčiună
Nu rostesc o vorbă bună.

Da g'iata fată nu prea a avut noroc ia, că s'a 'ncîrduit dila un tîrg cu un ăla rău, că parcă numa-i ningea şi ploua. I-a cășt dragă şi nu şi nu că să 'mpuşcă şi-o 'mpuşcă şi pă ia, dacă nu-l ia. Fetii i-a fost ñilă di iel şi -la luat, da dacă l-a luat če-a făcut? că trăia rău cu iel, că iera drăcos al najbii: să nu h'i văzut-o că vorg'ieşti cu čineva, că iera foc. Dacă clik'ia un om mai des din oki, gata, čea ol i-a făcut cu okiu; şi toţi-aşa: iera numa čearta'n casă din prăčina lui. Dac'am văzut io că nu-i om di socoteală, m'am pus şi l-am izgonit şi-aşa a rămas fata văduvă di tînări, ba şi c'un copk'il di gît, da ziči bodaprosti c'a scăpat di nebun.

Acelaşi.

CXL.

Undi žoacă Niculeni
Didisupt pămîntu gemi,
Di ok'inči şi di og'ieli.

Dealu-Sării — Simion Ğiorgiţă 24 ani.

CXLI

Ui, săraci căluşari,
Mînca-le-ar k'ieptu ţînţari
Şi buricu lăutari.

Acelaşi.

CXLII

Iubeşti, ţaţi, iubeşti,
Numa nu tragi nădezdi,
Cî nădezdea dila mulţi
Îj ca zăpada di pă munţi:
Cînd o bati soarili
Îndi umflî izvoarili.

Acelaşi.

CXLIII

Măruntici şi frumoasî,
Da-i niţel cam puturoasî,
Pînî ţiesi-un cot di pînzî
Mîncî un burduf di brînzî,
O putinî di slăninî
Şi trei kili di fôinî
Şi să'nveleşti cu sacu
Şi doarmi pîn'o ia dracu.

Acelaşi.

CXLIV

Frunzî verdi, lemn domnesc.
Lumea zîci cî iubesc,
Nici io nu tăgăduiesc;
Lumea zîci, lumea taci,
Io iubesc pă cini-mi placi.

Acelaşi.

CXLV

Frunzî verdi şi-o lalea,
Tînîrî-i nevasta mea,
Tinericî ca lîla,
Supţiricî ca soba,
Dreaptî ca cog'iliţa,
Albî ca duhonuţa.

Acelaşi.

CXLVI

Cît oi h'i şi-oi mai trăi
Fatî mari n'oi iubi;
Mai g'ini o nevostea,
Cî ştii ce-i dragostea.

Și di-o muki di topor
Știu g'ini cî n'am sî mor.
Zac un an și tot mă scol
Și mă duc undi á'i dor.

Acelaşi.

CXLVII

Fetili din Dealu-Sării
Ș-a fețit șiru skinării,
Fetili din Žîtia
Îs supțiri ca butia.
Fetili din Măgura
Îs albî ca păcura.

Acelaşi.

CXLVIII

Zi, Țigani, zi mai g'ini,
C'am sî-ți dau carni di cîini;
Zi, Țigani, zi mereu,
C'a murit un cîini-al mieu:
Birdîhanu sî-l mănînci
Și k'ielea s'o faci ok'inci.

Dealu-Sării — Tudorița Săraru, 25 ani.

CXLIX

Hei, domle, noi o ducim greu di tot p'aicia; numa noi știm. Lemnili s'a scunk'it, pămînt nu, viti nu, nimic, nimic, da dărili-s dări, cî pirciptoru nu te slăg'ește di loc; ți-ia țoalili din casî dacî n'ai cu ce sî plătești, cî ce vrea sî știi âi mare? Dă dracuii cî prea-și bat žoc di noi, prea, zău.

Dealu-Sării — Ionaș Zanh'iroiu, 37 ani.

CL

Drag mi-a fost bădița 'nalt,
Cî săruti disijerdat;
Da bădița mititel
Îi urît sî fugi di jel;
Iel cu gura nu te-ažungi,
Ci cu nasu'n briu te'mpungi.

G'isoca — Radu Neculai, 21 ani.

CLI

Batĭ-l Dumnezeu sĭ-l batĭ
Carĭ-o zĭčĭ cĭ nu-s fatĭ,
C'am fătat numa odatĭ.

Acelaşi.

CLII

Aụolicĭ, mor, leşin
Undĭ văz ţîţica'n sîn,
Kričioarili nu mă ţin,
Parcĭ nu-s făcut diplin.

Acelaşi.

CLIII

Uşurel cum om puteạ,
Sĭ nu ne rîzĭ lumeạ
Cĭ noi nu putem žuca;
Şi činĭ-o rîdi di noi,
Creascĭ-i coarnĭ ca la boi
Şi coadĭ ca la zăvoi
Şi urekĭ ca la măgari
Şi mustăţi ca la Tătari.

Acelaşi.

CLIV

Haĭ, fetilor, di žucaţi,
Cĭ ca mîinĭ o sĭ oftaţi,
Cĭ ştiţi iarna će păţiţi,
Din čenuşĭ nu ieşiţi,
Dila pat pînĭ la uşĭ
Numa labi di čenuşĭ.

Acelaşi.

CLV

Copiliţĭ cu părinţi,
Curvo cu dinţi mărunţi
Şi cu strungăreaţa'n dinţi,
Di trei ani di cînd mă minţi
Şi-ńi tot spui cĭ te măriţi;
Măriti-te cu Dumnezeu,
Cĭ ńii nu-ńi pari rău;

Nici g'ini, nici rău nu-ĭ pari,
Numa la h'icati mă doari.

Acelaşi.

CLVI

N'iorița

Scoboarĭ, scoboarĭ,
Scoboarĭ oi multi
Pă k'icior di munti,
Pă k'icior di criș,
Pă cel fulgeriș
Şi negru brădiș.
— N'ioricĭ
N'icĭ,
Di trei zili'ncoaci
Gura nu-ţi mai taci:
Ori iarba nu-ţi placi?
Ori porneala mea nu-ţi placi?
— Stăpîni, stăpîni,
N'ii iarba-ńi placi,
Şi porneala ta ńi placi,
Da ńi s'a vorg'it
Ăi trei ciobănaşi
Si te omoari stăpîni
Şi si te'ngroapi'n dosu stînii,
Undi zaci vara cîini.
— N'ioricĭ
N'icĭ,
Tu si mă dizgrok'i
Şi si mă îngrok'i
În zocu ńieilor
Şi zg'iarălu oilor.
Iar di-oi întîlni
O babĭ bătrînĭ,
Cu briu di lînĭ
Din drugĭ'ndrugînd,
Di h'iu întrebînd:
„Cini ńi-a văzut
Pă h'iuleţu ńieu
Mustăcioara lui
Griu cioipului,

Okișori lui
Mura cîmpului*,
Tu să-i spui
Că m'am însurat
Și-am avut nuntași
Brazi și paltinași
Și la nunta mea
A căzut o stea.

Klożdeni — Ion Trestianu, 64 ani.

CLVII*

N'iorița

N'ierliți, ńierliți,
Oai ńioriți,
La lini plaviți,
N'ioriță lai,
Lai, bucălai,
Di trei zili'ncoaci
Gura nu-ți mai tači:
Ori iarba nu-ți plači?
Di nu bei și nu mânînči
Și niči noaptea nu te culči.
— Ba ńi iarba-ńi plači
Și apa ci-ńi plači,
Că iarba ie moali
Și-ńi merği la inińioari
Și apa-i sălčii,
C'așa-ńi plači ńii;
Da tu știi, stăpîni,
Ori nu știi
Că ńi s'a vorg'it
Ăi doi čiobănași,
Ăčela Vrîncean
Cu čel Moldovean,
Ca să te apuči
P'o gurî di vali,
P'o burî di ploai,
Cînd dă soarili 'nainsari,
Pă tini să te omoari
Și să ńi te'ngroapi

Tot în dosu stînii,
Undi zaci vara cînii.
— N'jerliţi, ňjarliţi,
Oai ňiorişi,
La linl plăviţi,
N'iorişi lai,
Lai, bucălai,
Di m'or omorî
Să spuj să mă'ngroapi
În ţarla oilor,
În zocu ňjeilor
Şi pă k'iept să-mi pui
Bučimu
Şi fluiru,
Fluieraş di os,
Cî cîntî doios.
Şi cînd o da k'icu
Să îmi cînti bučimu;
Cînd o bati vîntu
Să îmi cînti fluiru.
Vîntu c'o bătea,
Oili-or plînğea,
Vîntu-o bati, ieli-or zîčî:
„Scoalî, scoalî măi voiniči."
Vojnic nu răspundi,
Cî n'ari di undi.
La lună,
La săptămînă
Vini şi stăpînă
Şi-ačela Vrînčean
Şi čel Moldovean
Nainti-i işia
Din gurî-i grăia:
— Leliţî, leliţî,
Bărbat nu mai ai.
Bărbat če-ai avut
Dimult a k'ierit.
Cî noi l-am tremes
La spumî di mari
S'aducî'n căldari.
La sari domnească,
În ţarî rumînească;
Din čeas čç-a plecat

P'aiči n'a mai dat,
Di cînd l-am tremes
Nu s'a mai întors.

Bogza — Mihalaki Bratosin, 87 ani.

CLVIII

— Şi iar verdi şi-un susai,
Mariţico dila plai,
Tu, Mariţo, bărbat n'ai,
Da guriţa cui i-o dai?
— Lu băđiţa Neculai
Ce-i harabagiu la cai.
— Dă-ni-o ńii
Cu kirii
Pînî la Sînti-Mării,
— Nu dau gura cu k'irii
Pînî la Sînti-Mării
Ti-o dau ţii,
Dacă mergi la cununii.
— Io nu sînt di cununat,
Ci-s ťunel di sărutat
Şi-s ťunel făr di mustaţî,
Acu'nvăţ a strîngi'n braţi;
Tu ieşti cu cosiţa albi,
Amîndoi nu facim treabă.

Acelaşi.

CLIX

Frunzi verdi măr bătrîn,
Dalelcu, soari rotund,
Şi-ńi scoboarî mai curînd,
Cî ńii ńi s'a urît
Tot umblînd şi colindînd,
Pă murgu di frîu trăgînd,
Amărît şi năcăzit
Cu purčelu'n dăsagi fript,
Cu rakiu procupit,
Vinu'n ploscî s'a trezit.
Pusei masa şi mănînc
Pă talgiru din oblinc
Şi'mbucai di-o'mbucături,

Să făcuri clişi'n guri,
Stau potîrli şi m'ažungi.
Hajdeţi, hajdeţi, murguleţ,
Cî mult mai ñi-eşţi drăguleţ
Dî cînd jerai mînzuleţ,
Mînzuleţ cu păru creţ;
Hajdeţi, murguleţ, mai tari,
S'ažungim în sat cu soari,
C'am o mîndrî ca o floari,
M'aşteaptî cu dimîncari,
Cu ocaua plinî rasî,
Cu paharu plin pă masî
Şi cu oki pă fereastî,
Dî să vinî'n calea noastrî.
—Cum ţ'i drag mîndra pă mînî
Şi ñi cu trajsta plinî,
Da tu stai cu mîndra'n pat
Şi io stau di par legat,
Nebăut şi nemîncat,
C'aşa am fost blăstemat.

Acelaşi.

CLX

Di čeas rău

A plecat [cutare] pă cali,
Pă cărari,
La ñižloc di cali,
S'a'ntîlnit c'o întîlneali,
Čeasu rău cu sperieali,
Čeasu rău cu ştarpeleali,
Čeasu rău cu lik'ituri,
Čeasu rău cu pocituri,
Cu dinţi rînziţi,
Cu oki sticliţi,
Cu gura căscatî,
Cu limba lăsatî;
În braţi l-a luat,
În pămînt l-a trîntit,
Hierea i-a plesnit,
Maţi i-a tocat,
Plotiči i-a lufburat
Şi iel tari s'a'nhîturat.

Frica'n gasi i-a intrat,
Şi-ăi plîngea şi să văita
Şi nimini nu-l auzea.
Numa Maica Precista, din cer,
Şi s'a lăsat la iol
Pă scari di hier:
„Taci nu mai plîngea,
Nu te mai văita.
Du-te la [cutare],
Discîntătoarea,
Cu gura l-o discînta,
Cu grîčiu l-o zgrîčiula,
Cu cuţitu l-o tăia,
Şi rău după [cutare] l-o lua,
În stopu mării l-o arunca,
Rău el să tok'iaeci
Ca spuma di mari,
Ca roua di soari
Şi [cutare] el rămîi curat,
Luminat,
Ca argintu strecurat,
Cu di Maica Precista lăsat.

Bogza — Liţa Crintea, 60 ani

CLXI

Di năzît

Ieşi năzît,
Pricăzît.
Ieşi năzît,
Di nouşnouă di feluri di năzît;
Ieşi dila [cutare],
Din creiri capului,
Din sfîrcu nasului,
Din melci urekilor,
Ci io te-oi lua
Şi te-oi arunca
Pisti mari,
La o fată mari:
Fata mari cînd te-a văzut
În k'iot te-a luat,
În vînt te-a vînturat,
Pisti mari te-a aruncat
Şi ţia leac ţi-a dat.

Aceeaşi.

CLXII

Di dioki

Pasărici albi,
Cudalbi,
Din čer sburati,
Dila Dumnezeu lăsati,
Cu trej k'icaturi k'icati,
Una di ńir,
Una di yin,
A di ńir si ńiruiască,
A di yin si lecuiască.
Di l-o h'i diokjat pă [cutare] bărbat,
Si-i crapi boaşili,
Si-i curgi puroaili;
Di l-o h'i diokjat fimei,
Si-i crapi ţiţili,
Si-i curgi laptili;
Di l-o h'i diokjat fati mari,
Si-i cazi cosiţili;
Di l-o h'i diokjat cimpu,
Si-i k'ići floarea;
Di l-o h'i diokjat codru,
Si-i cazi frunza;
Şi [cutare] si rămâi curat,
Luńinat,
Ca argintu strecurat,
Ca di Maica Prečista lăsat.

Bogza — Mariţa I. Zaharia, 40 ani.

CLXIII

Di dragusti

Mă sculai azi duminici dimineaţă
Şi plecai la apă,
Pă cărarea neumblată,
Necălcată,
Di rouă nescuturată;
Roua o scuturai
Şi dragustili pă faţa mea le revărsai.
— Bună dimineaţa, apă di ńir.
— Mulţuńim dumitali, [cutare] gură di yin.

— Treči di șăzi.
— N'am vinit si șăz,
Či-am vinit si mă spoli,
Si mă gătești,
Cu rokiți albi si mă primineșți
La kip ca župinesili,
La trup ca priotesili;
Io sint [cutare],
Guri di cuc,
Okj di șoimi,
Sprîučeni
Di vinețeli;
Io cind oi vorg'i
Marfi verdi oi croi,
Io cind oj cuvînta
Mărgăritar oi revărsa,
Dragustili pe fața mea
Li-oi aduna
Și la minj-o alerga
Toți fiči,
Toți voinici,
Toți večini,
Toți streini,
Toți voitorj di g'ini,
Și mai cu seamă [cutare]
Si nu poați pă loc si stea
Pin! pă mini nu m'o videa;
Cum zg'iarî oaia di fiei
Și vaca di vițel
Așa si strigi inima'n iel
Și si nu-j h'ii g'ini
Pin! nu m'o videa pă mini.

Aceeași.

CLXIV

Di adus

Tu cuțit, cuțitașu ńieu,
Tu cuțit
Di gasit,
Io ția ți-am poruncit
Si te duči
Si-ńi aduči

Saptișșapti di iaduși
Cu-ai voștri părinți,
Cu-ai voștri frați
Cari la slujbî sînteți dați,
Cî io vouî voi dărui
Șapti poloboaci cu yin
Și șapti telegari
Din hirgiliili zapciului,
Și voi sî-ñi porniți
Văili urlînd,
Munți clătinînd,
Maluri dărîmînd,
Copaci răsturnînd,
K'ietri disk'icînd,
Pă [cutare] cătînd
Și di l-oți găsi
În tîrg, la sclit,
În sat,
La sfat,
În cîrcimî bînd,
La masî mîncînd
Cu vădani grasi,
Cu feti frumoasi,
Sî-l bușiți,
Sî-l plesniți,
La mini sî-l porniți,
Sî-l k'iscați,
Sî-l mușcați,
La mini sî-l îndreptați
Cu gura căscată,
Cu limba lisată,
La fugă ca telegari,
La săriti ca ogari,
La fugî lupești,
La săriti iepurești.

Aceeași.

CLXV

Discînticili-aistea-s mai lungi ieli, da io le-am mai uitat, cî n'am discîntat la nimiri; sî'ntreg'i și pă Frisina, cî trebui sî mai știi și ia, cî noi amîndouî le-am învățat dila Bița kioara cînd i-a discîntat Ileni-ășția a lu Nai în kiler la dada Ancuța, atunci cînd o lăsasi di plecasi în Dobrogea. Noi niști draci ce ieram ne-am

furişai colu'n tindi şi-am prins toati vorbili, cĭ discînta tari di te'nfiora şi scrîşnia din dinţi di zicĕaj c'a apucat-o toati năbădăili. Zicĕa sĭ-l aducĭ pă Nai într'un ĉeas, pă sus, călari pă trestii; da g'ietu ta-su îlenij undi făcĕa: „Nu, fă Biţă, nu-l adučĭ aşa, cĭ plesneşti h'ĭerĕa'n jel şi ĉe-am folosit pi urmă? Sĭ yii, fă, în douĭ, trei zili, şi'ntr'o săptămînă, da numa sĭ yii".

Şi la trei zili s'a şi pominit cu Naj-acasă, c'aia jera drac, nu babă. Sĭ h'i trăit ia şi-acuma, n'ar h'i mai rămas fati nemăritatĭ p'aiĉi pîn prežur.

Aceeaşi.

CLXVI

Da sĭ nu mai spui la cineva cĭ jo ţĭ-am învăţat discînticili-astea, sĭ mă faĉi di rîs, săraculi di mini, cĭ numa dracu m'a pus sĭ-ţi spui cĭ ştiu. Sĭ spui cĭ le ştii dila o babă, din colu, dila munti.

Aceeaşi.

CLXVII

Buna dimineaţa la moş Ajun
Şi mîini cu g'ini la moş Crăĉiun.
Am vinit şi noi odată,
La mulţi ani cu sănătati,
Dumnezeu sĭ ne ažuti
La covrigi şi la nuĉi multi.
Neaţaluş, neaţaluş dă ne daţi!

Bogza — Stana Sińion, 11 ani.

CLXVIII

Versuri la jocul „Baba oarba"

— Ĉe-ai mîncat aseară?
— Pîini cu papară.
— Da alaltaseară?
— N'jez di nucĭ
Şi-o lăptucĭ.
— Haţ di bucĭ,
Sĭ sa ducĭ.

Aceeaşi.

CLXIX

Versuri la jocul „dę-a ascunsîlea"

Una,
Bina,
Dordobina,
Trei ori opt,
Siti cop,
Patra mica,
Măzărica,
Em, pem, pica.

Aceeaşi

CLXX

Colind de fată mare

Născut-ai,
Crescut-aį
Dį-un verd'alburei, Doamnei ler [1]:
Sus ń'i frunza deasî,
Žos ń'i umbra groasî,
Žos la rădăcinî,
La verdeaş tulk'inî,
Lęagîn di mătasî,
Împletit în sasî,
În lęagîn čini-ńî şadi?
Lęana, doį okį negri,
Coasi-ńį kindoseşti,
La h'ir împleteşti,
Flăcăį ńi-o priyįeşti,
Din okįan okįeşti,
Diparti-ńį zăreşti,
Diparti pă mari,
Dį-o corăg'ioari,
Nęagrî şi smolitî,
Grea si'mpovăratî
Di griu şi bucatî,
Nu-i griu, nici bucatî,
Či-s neguţători;
Nu-s neguţători,
Či-s colindători,

[1] Se repetă la fiecare trei versuri.

Iei yiu colindind
Și la val făcînd,
Di Lęana'ntrebînd:
— Će ții, Lęano 'n poalî?
Ori ții frățior,
Ori văr, verișor?
— Nu țiu frățior,
Nićį văr, verișor,
Ći pă Voinę-al ńeu.
Trećițį și-ńį tăćiți
Sî nu ńi-l treziți,
Cî di s'o scula,
Vamî v'o lua,
Vamî
Pisti sęamî,
Sculurį di bumbac.
Curtęa al ńi-o'mbrac,
Curtęa cu curtași
Și toți megiași,
Sculurį di mătasî,
Mărfuțî frumoasî;
Rămîi, gazdî, sănătoasî.

Bogza — Costandin Ćiungu, 52

CLXXI

Nu te uita la ḱićioari,
Cî-s făcuti rîşkitoari;
Nu te uita la okʹinći,
Cî te fac sî le mănînći:
Ći te uitî la ogʹieli,
Cî fug păduki pă ieli.

Același.

CLXXII

Înainti vremi Mocani n'ar hî fost ținîndî la stînî decît doi cîini; da će cîini iera ăia!... ținęa lupu di ureki.

Tata a fost ćioban și spunęa cî l-a trimes odatî stăpînî-su tuma'n Dobrugęa după un cîini cari rămăsesî-acolu cînd a plecat iei cu oiili'napoi în Transilvania. Și zićęa cî cînd a fost vinindî'napoi cu cîinili, odat' a auzit în urma lui un tropăit și cînd

s'a ujiat če si vezi! Vinęa Čerkeži în goana cailor după žafuri. Jel iuti s'a dat la o parte din drumu lor și s'a k'itulat la pămînt cu cîini cu tot și cîinili, vezi, a fost atît di dîștept cî n'a zis nici ham cînd a trecut Čerkeži pî lîngî iei.

Acelaşi.

CLXXIII

Večinu di lîngî casî
Ničiodatî nu te lasî;
Cu večinu cînți și bei,
Cu večina fači če vrei.

Bogza — Gavrilî Vrînčeanu, 40 ani.

CLXXIV

Frunzî verdi dį-avrămiasî,
Asta-i sîrbî, nu iăzçascî,
Čini ştii s'o loyiascî
Din k'ičior s'o potrivįascî,
Sî ńi-o strîgi la conači,
Sî ńi-o batî la sorçači,
Sî ńi-o strîgi cînd și cînd,
Sî ńi-o batî la pămînt,
Sî nu mçarcî rumegînd.

Bogza — Ion N. Renteą, 44 ani.

CLXXV

Urîtu din če să fači?
Din omu cari nu-ți plači;
Puni-o buzî pisti alta
Și iatî urîtu gata.

Bogza — Patrea Negoițescu, 30 ani.

CLXXVI

Dicît bolnav în pat
Mai g'ini beat su pat.

Acelaşi.

CLXXVII

Treči draguste̥a pă api
Şi strigi cî nu să'ne̥acî;
Treči urîtu pă soc
Şi strigî „mă'nec, mă'nec".

Acelaşi.

CLXXVIII

Usca-te-aj, leli, ca vîntu
Şi nu te̥-ar primi pămîntu
Cî la tini-s tot cu gîndu.

Acelaşi.

CLXXIX

— Nu m'atingi cu catrința,
K'ieri-ţi-ar, leli, sămînța;
— Nu m'atingi cu sumanu,
K'ieri-ţi-ar, neici, tot ne̥amu.

Acelaşi.

CLXXX

G'ini je cu nevasticî,
Da si aj şi-o ibovnicî;
Cînd nevasta te urăşti
Amureaza te'ndrăgeşti
Şi draguste̥a nu lipseşti;
Cî nevasta-ţi ţini casa
Şi-amureaza-ţi ţini coasta.

Acelaşi.

CLXXXI

Frunzî verdi trei colîčj.
N'am maj văzut ca p'aičĭ:
Feti mari cu copk'ij micĭ
Şi neveste cu voinicĭ,
Se̥ara stă una la cinčĭ.

Acelaşi.

CLXXXII

Carî mîndrî-j maj frumoasî
Şadi cu drăguţu'n casî,

Cari mîndri-i mai urîtî
Şadi la poartî şi cînti

Acelaşi.

CLXXXIII

Lăutaru gîni-ţi zîči,
Dacî-i daj čeva sî mînči:
Colăčel cu lapti dulči,
Cîtj-un rakiaş mai bun
Şi-j maj daj şi cîtj-un pumn.

Acelaşi.

CLXXXIV

Frunzî verdi şi-o lalça,
Cînd o hi'i la moartea mea
Si-ńi kiemaţi ibovnica,
Sî-ńj ţii lumînarea,
Sî mor cu oki la ja;
Şi-am sî las cu žurămînt
Cini m'o băga'n pămînt
Sî-ńj pui doru la gît
Şi draguslça aşternut
Sî-ńi maj ţii di urît.

Acelaşi.

CLXXXV

Dragi-ńi je oiţa lai
Şi fetiţa čea bălai;
Dragi-ńi je oiţa creaţî
Şi fetiţa čea isteaţî.

Acelaşi.

CLXXXVI

Capra calcî pă măcriş,
Scoarţa crapî'n curmeziş.
Capra calcî,
Scoarţa crapî.

Acelaşi.

CLXXXVII

Di žunghiu

A plecat Ştefan Vodî
Cu sageţîli,

În toatî părţili,
În mari a dat,
În mari s'a 'necat
Şi îunţii dila [cutare] i-a luat,
Şi [cutare] sî rămâi curat,
Luĉinat,
Ca arğintu strecurat,
Ca di Maica Preĉista lăsat.

Bogza — Stanca K'ietroi, 27 ani.

CLXXXVIII

Di plescayiţi

Soarili pă deal,
Plescayiţi la baligi di cal
Şi [cutare] sî rămâi curat,
Luĉinat,
Ca arğintu strecurat,
Ca di Maica Preĉista lăsat.

(Se zice de nouă ori). Aceeaşi.

CLXXXIX

Di diokiu vaĉilor

A plecat Maica Domnului
Pă cali, pă cărari,
Cu nouî lopeţi,
Cu nouî sapi,
Cu nouî târnacoapi,
Cu nouî topoari,
Diokiu dila Žoiana si-l scoatî,
Din mâlĉi coarnilor,
Din vîrfu ungilor,
Din măduva oasilor,
Din vîrfu coadii,
Din şiru sk'inării
Şi Žoiana sî rămâi curatî,
Ca di Maica Domnului lăsatî.

Aceeaşi.

CXC

Dacî faĉi ğem, răsuĉeşti ori dai pă rîşkitor luni noaptea spre marţi, cák'iazî oili.

Bogza — Smaranda Bălteanu, 50 ani.

CXCI

Dacî dai cu mătura pă pat noaptea, îţi mor porcî.

Aceeaşi.

CXCII

Mana vitilor să ja în noaptea di praznu lu Sîntu-Gjorgi; da dacî le'nkizi în coşar şi pui la verizî un mărăcini di măceş, nu le mai poati lua.

Aceeaşi.

CXCIII

Di graba lucrului,
Loai drumu cucului.

Aceeaşi.

CXCIV

Am un bulz di aur
Învelit într'o k'ieli di taur.

(Soarele).

Bogza — Gigicî Ţuţuianu, 20 ani.

CXCV

Într'o călcăturî di oai
Găsij un pumn di oai.

(Usturoiul).

Acelaşi

CXCVI

Supt o rădăcinî di moşdrean
Zăci-un pui di Moldovean.

(Iepurele).

Acelaşi.

CXCVII

Apî s'a dilostivit Dumnezeu cu noi anu-ăsta şi ne-a dat la porumb di numa g'ini o sî scot purcęaua din jarnî. Şi m'a mai pus dracu dj-am luat şi pă din doui dil' Alisandru-ăsta a lu Tivgî. Acuma, nu iera distul cî nu s'a făcut nimic, c'am mai dat şi dj-o belea cu primaru-ăsta nou, cî g'inj-a zis cinj-a zis cî la omu sărac i să stingî lumînarea'n bisericî şi mai pati şi-alceva. Şi

vezi cum a fost: yini-Alisandru la mini călari și-ăi zăći: „mă, moș Niță, hai sî tăim čočulanj-ăja di pă cîmp sî nu ni-i mînči și p'ăța yitili". Io če jeru sî zic? „Hai, Alisandri, di če sî nu mergim?". Ne-am dus noi și i-am tăiat și cînd sî'ncărcăm vidom primaru cî vinea spre noi să plesnească calu supt jel și cum ažungi la noi ne și ia 'mprežur: „G'ini, mă, čini v'a dat voui voi sî'nčepiți la cules? nu videți cî porumbu nu-i copt? Vreți sî dau di bucluc, hai?" Și ne-a făcut di doui parali, di-ăi crăpa obrazu di rușini. Da Alisandru — vezi cît-i omu di-al dracului — arunca yina pă mini, čea cî jo m'am dus acasî la jel și l-am îndemnat.

L-am luat jo cu g'inișoru pă primaru: „Stai, bre, c'o hi, c'om păți, cî noi nu culeğim porumbu, cî doar nici n'aveam če culeği, či tăim čočulani barimi sî'nțeleğim și noi čeva din munca noastrî, cî dacî n'o dat Dumnezeu n'a dat, če vrei sî faci?" Da jel nu vrea sî știi, și pace. Și ne-a amindat, pă mini o sîtî činči suti și p'Alisandru o sîtî činči suti. Apîi cînd m'am dus acasî, ia-mă la ocări sori-sa lu Alisandru, pă urmî nevasti-mea foc și ia, „c'asta-ți trebuia ții om bătrîn če ieșt" și dăi și dăi și io tăčeam kitic, cî n'aveam ce sî fac. Și ioți-așa am pățit.

Bogza — Niță Sîrbu, 68 ani.

CXCVIII

Zăči cî și bojeru-ăsta dila Căiata di s'a'mpușcat iacoači dipă război ar b'i găsit o comoarî, cî la'nčeput cînd a vinit jel aiči jera un čoban adus di pîn Vrančea.

Umblîndi jel asa pă cîmp cu oili a găsit într'o zi pă marğina unii grok'i o căpățînî di berbec scoasî afarî di vr'un cîini. Așa jel găsind-o a'nčeput sî žoači cu ia poarca și cînd di i s'a'mplinit di-a plocat acasî a băgat bățu pîn coarnili căpățînii și-a luat-o di-a-sk'inari. Și cînd a ažuns acasî ia-au năcăjit pă jel, c'atîta adusesi, căpățîn'aia, s'a pus cu toporu și-a făcut-o bucăți și-atunčia zăči cî s'ar b'i umplut casa cu aur, cî jera plinî cu galbini. Ei, di-acoalea a luat moșia dila Căiata în arendî, p'ormî a cumpărat-o hamnoici și-așa a ažuns bojer mari, cî čini maj jera ca Vrînčeanu?

Da b'ii, c'acuma l-a luat dracu și pă jel, cî čo crezi cî comorili-astea-s curati? Aș! toati-s žurati.

Pi nu maj je tot acolu la jel la movilî un buriu plin di galbini, da poati sî s'atingî činova di jei? cî di če sak'i de-aia să duči maj la fund.

Numa dacî-i da o sutî di sufliti — c'așa zăči cî scrii pă jel acolu — numa atunčia poți sî-i iei, da altminteri nu.

Da cîţi nu s'a'ncercat! N'a tăiat şi cumnatî-său, Şiorşi, nîşti cloşcî cu pui acolu, da tot di ğeaba, cî ceri sufliti di om, nu di alčeva.

Bogza — Gligori Toşilî, 30 ani.

CXCIX

Nu-i jarbî, nepoatî, anu-ăsta, nu-i di loc, n'a plouat ca'n alţi ani şi di undi iera sî să facî? şi de-aia nici oili, săracili, nu mai ari lapti ca'nainti. Umblăm cu ieli toatî noaptea pînî ostenim di tot, şi noi şi ieli, şi sătuli tot nu să văd. Şi lupk'i nu ne lasî în paci di loc. Ioţi nu-i stămîna di cînd ne-a omorît şapti oi di-aci di lîngî stînî aşa pîn'naintea zorilor.

Lupu-i duşmănos rău; iel nu ia cît, omoarî; di-o apuca di-o scăpa într'un viădoc di oi şi n'o h'i simţît di nimiri, omoarî pînî la noueşnoguî di oi şi cînd s'o omoarî şi p'a di-o sutî îl ia dracu şi pă iel, cî crapî, c'aşa-i ursit iel dila Dumnezeu — cî, vezi lupk'i sînt cîini lu Sîn-K'ietru.

Bogza — Şărban Tivgî, 69 ani.

CC

Verdi şi-un pelin,
Şi-un pelin şi-un rosmalin,
Am auzit pîn vecini,
Pîn oamini bătrîni,
Cî-i rău la streini;
Io am auzit,
Da nu ñi-am crezut,
Pînî n'am văzut.
Pîinea la streini
H'ii cît di bunî
S'în ţarî streinî,
H'ii şi cioioasî
Sînt cu maica'n casî,
H'ii cît de rea
Sînt în ţara mea,
Lîngî maicî-mea.
Verdi di măr dulci,

BCU CENTRAL

Io ói dus m'aş duči,
Da nu počí-mă duči,
Cí á'i calęa'n cruči
Şi nu poči răzbati,
Di străinătati
Aj în lumi parti.
Verdí şi-o lalęa,
Maicí, maici-męa,
Tu cînd m'aj făcut
G'ini ţi-a părut
Şi m'ai legănat
Şi m'aj blestemat
Şi m'ai tot scăldat
Cu api di soc,
Ca si n'am noroc,
Cu api di jaz,
Sí h'ię di necaz.
Maicí, maici-męa,
Nu mă blestema,
Sîmbăta sęara,
Pîn' m'oj dipărta.
Cí io cînd m'oj duči
Pisti api verzi
Sí nu mă maj vezi.
Pisti api lini
Sí duči dor di mini.
Amar şi-un pelin,
Şi di-un rosmalin,
Voinicel strein
Îi ca măru'n drum,
Cîţi pă drum îţi treči
Nu ñi-l ocolęşti,
Cí-l sburătoręşti:
Sburăturí lini,
Crăčili-i dizg'ini,
Crăčili ii frîngi,
Tulpioara-i plîngi,
Cu lacrimi di sîngi.
Vîrfu ce îţi zîči?
„Tači, tulp'ini, tači,
Cí toí tu le faci,
Şi buni şi reli,
Amar vieţii meli:

Taci nu te văita.
Ci nu-i vina ta,
Ci-ă cui ți-a sădit
Și nu te-a'ngrădit".
S'reinu bogat
Iel cînd dă pin sat,
În sçamă-i luat,
Undi poposeşti
Masă îți găseşti;
Streinu sărac
Iel cînd dă pin sat.
Di cîinj îi lătrat,
Undi poposeşti,
Masă nu găseşti.

Bogza — Fănică Giorgiță, 50 ani.

CCI

Frunză verdi şi-o lalea,
Cînd ieram la maică-mea
Torcçam gros şi noduros
Şi tot iera bucuros;
Da acum la soacră-mea
Torc la in şi ibrişin
Şi tot zici că nu-i bun.

Acelaşi.

CCII

Mă ciobani dila oi,
Mută stîna lîngă noi
Să ne iubim amîndoi.
Ciobănaş la oi am fost
Şi la oi şi la mînzări
Şi la feti'n şăzători;
Şi la oi şi la niçari
Şi la feti'n şăzătoari.
Ziua cu oițili,
Noaptea cu fetițili.
Bună-i brînza di burduf,
Buf, ciobani, buf.

BCU CENTRAL

Da maį bunī-ĭ di hurdacī;
Buĭ, Mocanę', odatī!

Cățata - Iordaki Kirčiu, 62 anĭ.

CCIII

Ș i o r ș i l a ș

Foaĭ verdi pelinițī,
Cini-ñĭ urcī la Istrițī?
Savaĭ căpitan Șiorșițī,
Nepotu lu Negoițī.
Negoițī din Čislău.
Cī ĭ-a ișit numi rău.
Să plimbī din cramī'n cramī
C'un buturaș di pastramī,
C'o ploskițī di aramī
Či-o poartī pă supt dulamī,
Și-ñĭ bea vin di poamī coarnī,
Nimińja nu-ĭ bagī seamī:
Pī la toatī să dučea,
Di Macovei ñ'ntreba,
Pă Macoveĭ nu-l găsia.
Dacī-ñĭ videa și-ñĭ videa,
Pă cīnk'lī să lăsa,
Să plimba din stīnī'n stīnī
Ș'ncerca brînza di-ĭ bunī.
Pī la toatī să dučea,
Pă Macoveĭ nu-l găsia:
Numa una-ñĭ rămînea
Și-acolu ñi să dučea,
La stîna din Padina,
Macoveĭ acoliera.
La cîrlani cī-ñĭ ñițuja,
La cîrlanĭ să ñițuiască,
La galbinĭ s'agonisească.
Toțĭ cîrlanī-ĭ ñițuja,
Numa unu maĭ avea,
Maĭ avea dĭ-o ñieluśia,
Una nici, okieșia,
Și p'aia cī ñi-o prindea,
Din fruntī cī ñi-o ćiuk'ia,
Okĭ negri cī-și arunca,

Pă supt umbra fagilor,
Pă dira cîrlanilor,
Pă urma mioarilor,
Şi jel, veri, če-ńi videa?
Un vojnic pă cal vinia,
Sęama g'ini ci-i lua
Şi jel, veri, -l cunoştea,
Tot Ģiorģiţî ci-ńi iera,
Mîjolli i să'muia,
Foarfiči din mînî scăpa,
Dj-a-buşili să tira,
Pînî'n stînî cî-ńi intra
Şi din gur'aşa grăia:
„Moş Radule, barbî suri,
Barbî surî şi seinî,
Barbî surî ciu-un h'ir,
Moali ca un trandah'ir,
De-ai făcut v'odatî g'ini,
Fă-ţi pomanî şi cu mini,
Mai mult pintru Dumnezeu,
Pentru sufleţelu ńeu,
Fă-ţi pomanî şi cu mini,
Cî iatî Ģiorģiţî yini,
Şi nu yini la plimbarî
Şi yini sî mă omoarî",
Da moş Radu če-ńi făčea?
Întrĕ borduşi-l băga,
Şapti k'iei pă iel punea
Da pînî ńi-l înveliu
Iacî Ģiorģilaş sosia,
Buna ziua cî ńi-i da
Şi-apîi iel ńi-l întreba:
„Moş Radule, barbî suri,
Barbî surî şi seinî,
N'ai pă čineva la stînî!
Sî nu făčim v'o pričinî".
Da moş Radu če-ńi zičea,
Din gurî če ini graja!
— Căpitani Ģiorģilaş,
Om tinerel şi gingaş,
Făcut ca un năsturaş,
Ca omu dila oraş,
Io zic zău pre leğea mea

Ci jo n'am pă nimirja,
Doar un hoț di mînător.
Di-aşcarî-i cam bolnăvior.
C'a mîncat zînțiți mulți
Şi-acum s'a umflat în burți.
Frigurili l-a luat.
Lîngă strungî s'a culcat.
— Moş Radule, barbă surî.
Barbă surî şi scinî,
Barbă surî cîtî-un h'ir.
Mealî ca un trandah'ir,
Cînd ți-oi da dogî măčiuči
Zičî cî-i Macovei aiči.
Da moş Radu če-ñi făčea?
Di mačiuči cînd ñi-auzia
Tari jel sa'nh'iora
Şi din gur'aşa grăja:
„Căpitani Giorgiaş,
Om tinerel şi gingaş,
La inimî om vrăşmaş,
Dacî-ñi jeşti, mări-aşa,
Discalicî dumneata,
Şi ñi intrî, mări, 'n stînî
Şi-ncearcî brînza di-i bunî
Şi ridicî şapti k'iei,
Doar d'ei da di Macovei".
Cînd Giorgiță ñi-auzia,
Di pă cal discălica,
Nici calu nu-l mai lega.
Năvăl'u stînî cî-ñi da,
Brînza di-i bun'o'ncerca.
O'ncerca, n'o prea'ncerca,
Şapti k'iei cî-ñi ridica,
Pisti Macovei cî-ñi da.
Di țuluc ñi-l înhața,
Cu măčiuca cî-i trăgea
Şi din gurî-l zulea:
„Futu-ți legea, Macovei,
Cin te scoasi'n ulči ñiei,
A tali zili sfîrşiti,
A meli păcati multi;
Cînd ieram noi şapti frați
Şi ne purtai tu legați

Şi numa io rămăsei,
Rămăsei dator cinci lei
Şi mă rugai di săteni
Şi mă plătij di cinci lei,
Rămăsei doui parali
Şi mă purtaj tu legat,
Ca p'un mari vinovat,
Din Craiova pînî'n Iaşi
Şi din Iaşi pînî'n Galaţi,
Şi pin girlî cin treceam,
Di seti nu mai puteam;
Io îţi spuneam cî ń'i seti,
Tu-ńi dideaj cu flinta'n speti;
M'aplecam ca sî beau apî,
Mă loviaj cu cisma'n ceafî,
Mă daj cu gura di k'iatrî,
Di beam apî sîngeratî,
Cu măselîj-amesticatî."
Din gurî ńi-l judeca,
Din măciucî nu-l slăg'ia
Pînî sufletu-i lua
Şi-apoi jel ce îdi făcea?
Pă cal ci-ńi încălica,
Drumuleţu şi-apuca,
Pă supt umbra fagilor,
Pă dira cirlanilor,
Pă urma ńioarilor;
O frunzî di fag rupea,
În buzi cî ńi-o punea
Şi'ncepea di-a şuera,
Grijî di nińic n'avea.

Acelaşi.

CCIV

Costea

Ceaţî, ceaţî, negureaţî,
Şi nu-i ceaţî, negureaţî,
Ci-a scos Costea oili
Şi ńi-a'ntins perdelili.
Colea'n vali la fîntînî
N'i-a'ntins Costea şapti stînî,
Şapti stînî şi cu perdea,
Sî tragî di vremi rea.

Azi-i luni și mîini-i marți,
Pleacă Costea la Galați.
Cu măgari'mpovărați.
Și ia sari
La ñioari
Și tărîți
La olți,
Bolovani
Pi la cîrlani,
Și mălai pi la čiobani.
Și iel, veri, cînd pleca
Toți čiobani ci-i kiema
Și din gur'așa grăia;
„Mă, voi čiobănașilor,
Și'ncă, voi scutarilor.
Și'ncă mînătorilor
Iacă io acum mă duc
Și vă las cu griža'n trup.
Vouă di v'o nimeri
Savaj Fulga, fulg di noapti.
Fulg bătrîn din ñiez di noapti.
Cît ca Fulga nu să poati.
Voi lui, mări, să-i dăruiți
O ñioară la căldari
Și-un berbečel la frigari,
Cî ie dulči la mîncari
Și ie ușor la purtari
Și cașu di'nvelitoari
Și-un lapti dila mulsoari
Și'ncă urda din zăgîrnă,
Mămăliguța din oală,
Fări bîr di supărari".
Asti vorbi le spunea
Și la drum ci îmi pleca;
Da mult, veri, nu mergea,
Cu Fulga să întîlnia.
Buna ziua ci ñi-i da,
Frumos Fulga-i mulțuñia,
Și-atunči Costea če-ñi grăia:
„Alei, Fulgo, fulg di noapti,
Ca tini nu să mai poati
Pi la stîni di te-oi dučea,
Io ția ți-am dăruit

O ñiguri la căldari
Şi-un berbečel la frigari,
Cî je dulči la mîncari
Şi je uşor la purtari
Şi caşu di'nvelitoari
Şi-un lapti dila mulsoari
Şi'ncî urda din zăgirni,
Mămăliguţa din oali,
Fări h'ir di supărari".
Asti vorbî cî-i spunęa
Şi'naínti cî-ñi pleca
Şi'n urma lui čĕñi vinia?
Savai patruzeči şi činči,
Sînt tot voiniči alivinţi,
Alivinţi făr' di părinţi;
La Fulga, cî să dučęa
Şi din gur'aşa-grăia:
„Alei, Fulgo, fulg di noapti,
Fulg bătrîn din ñiez di noapti
Cît ca tini nu să poati,
Orj leafa sî ne-o măreşti,
Orj pă noj ne slobozeşti,
Cî noui ni s'a urît
Cu pîinęa di cumpărat
Şi cu yinu precupit,
Apî'n ploscî s'a făcut".
Dari Fulga če-ñi grăia?
„Niči leafa nu v'o măresc
Şi niči nu vă slobozesc,
Aşteptaţi pînî'nserat,
Cî bun conac v'am aflat:
Colęa'n vali la fîntînî
Şi-a'ntins Costęa şapti stîni,
Şapti stîni şi cu perdea
Şi tragî di vremi rea".
Aşa hajduči-auzia,
Aştepta pînî'nsera
Şi iei, mări, să dučęa
La moyila čea săpatî
Undi-a mai urlat odatî,
Şi-uni urla ca lupki
Şi-alţi lătra ca cîini;
Cîini Costii ñi-auzia.

Dupá ramil să lua
Şi-acolo să voinicia:
Alţi p'altĭ părţi da
Şi în turmĭ el-ñi intra
Şi nu lua, veri, cum să ia,
Şi ñ'ĭ luat o oai douĭ,
Sau, mări, şi pînĭ'n nouĭ,
Da, iei, veri cum lua,
Turma ñi-o jumătăţia
Şi-ñi lua a treia parti,
Tot frunti di dog'itoaci,
Fruntea dog'itoacilor,
Fala neguţitorilor,
Le lua şi le pornia
Nici aşa ĭoarti diparti,
La movila ćea săpatĭ
Undi-a mai urlat odatĭ,
Iarĭ Fulga će-ñi făćea?
La umbrĭ el îñi şădea,
La umbrĭ di păducel,
Şi-ñi frigea carni di ñiel
Şi bea vin din burduţel.
Azi-i luni şi mîini-i marţi,
Vini Costea din Galaţi
Şi pă drum cum îñi vinia
Reli semni-i s'arăta.
Sta în loc şi să gîndia:
„Di cînd maica m'a făcut
Asti semni n'am avut,
Di ćini nu m'am ferit
Pi semni m'a nimorit"
Şi la stînĭ cînd îñi sosia,
Oi la mulsoari lua
Şi-atunćia iel îñi videa
Cĭ laptili nu-i aşia:
Nići laptili la măsurĭ,
Nići caşu la'nkiegăturĭ.
Atunći Costea će-ñi făćea?
Gălţata di zer umplea,
La groapĭ el să ducea
Şi ochiul-ñi kiuia,
Toţi cîini di s'aduna,
Numa Dolfa prićepea.

La groapi nu să ducęa.
Atunči Costęa če-ńi făčea?
O bucat di caș lua,
G'inișor ńi-o amăģia,
Pint'n perdea ńi-o băga,
Daci'n perdęa ńi-o băga
La ușî ńi să punęa
Şî din gur' așa grăja:
„Dolfo, tu cățea bătrînî,
Če-ńi știai sęama la stînî,
L-ai sluzit pă taici-ńju
Şî'ncî, mări, pă frati-ńju
Şi-acuma la rîndu ńieu,
Cum ți-ai scăpat tu din h'iri
Şi m'ai sărăčit pă minî?"
Lančęa ci ńi-o aducęa,
Dipă cap ci ńi-o loyia,
Pisti cap di ńi-o dădęa,
Din perdęa ci ńi-o scolęa,
Buza la pămînt punęa,
Di trei ori ci ńi-ocolia,
Urma oilor lua.
Atunči Costęa če-ńi făčea?
Pă cal, veri 'ncălica,
După Dolfa să lua,
Gonia íči, gonia colea,
Nîči așa foarti diparti,
La moyila čea săpatî,
Undi-a mai urlat odatî:
Şi-acolu cum îńi sosia
Pă Fulga iel ńi-l găsia,
Darî Fulga če-ńi făčęa?
La umbrî ci ńi șadęa,
La umbrî di păducel
Îńi frigęa carni di ńiel
Şî bęa yin din burdușel.
— Buna ziua, frati Fulgo.
— Mulțuńim, nepoati Costęo.
— Futu-ți nepoția ta,
Cî tu, Fulgo, n'ai luat
La stînî če ți-am lăsat
Şî-ńi luași, măi Fulgo frati,
Turma mai pă ʒumătati,

Tot frunti di dog'iloači,
Fruntea dog'iloačilor,
Fala negustorilor,
Tot oiţi rugăţeli,
Di nu ie'n turmi ca ieli,
Păzeşti-le hajduceşti,
Ci te plesnesc čiobăneşti.
Şi cu lančea ñi-aducea,
Una după cap ci-i da.
Iari Dolfa če-ñi făčea?
La boaşi să repezia,
Maţi-afari ci-i scotea.
Hajduči pin crîng fugia.
Dari Dolfa če-ñi făčea?
Pă cari ñi-l ažungea
Di vină ci ñi-l ţinea,
Pînî Costea ci-ñi vinia,
Şi pă toţi ñi-i omora;
Oili ñi le lua,
Mult, puţini če găsia,
Dinapoi ci le ducea,
Margea oili zg'ierînd,
Iari Costea fluerînd,
Tot pă Fulga blestemînd.
La stînî cînd ñi-ažungea
Oi la mulsari lua,
Işia lapti la măsuri
Şi caşu la 'nk'iegături
Şi'nci urda la zăgîrnî,
Atunči g'îni ci-i părea.
Un ñielușel ci-ñi tăia
Şi la Dolfa-l arunca
Şi Dolfa ñi-l îmbuca.
'L-îmbuca şi-apî muria.
În vatra focului cădea,
Colačel ñi să făčea.
Atunči Costea če-ñi graia?
„Alei, voi scutarilor,
Şi'nci čiobănaşilor
Şi'nci mînătorilor,
N'i s'a răpus Dolfa mea,
N'i s'a dus şi vlaga mea".
Stînili ci le strica

Și la munți ei-ni plecu,
Acolu-o stîni-și făcea
Și-acolu ei îni trăia,
Griži di nińic n'avea.

Acelaș.

GLOSAR [1]

alivinți CCIV = înstreinați.
birar CXXXII = cel ce strînge birul, perceptorul.
biti CXLV = bunică; mai des întrebuințat e diminutivul *bitică*.
brădășcași CXXVII = brădaci, brazi mici.
brădiș CLVI = brădet.
bučim(aș) CXXXVII, CLVII = bucium(aș).
burdaci CCII = budacă (potinică); prezența lui *r* se datorește poate influenței lui *burduf*.
buturaș CCII — dim. dela *butur*, șoldul, pulpa dela picioarele de dinapoi la vite.
čočîrlani CXCVII = coceni pipernicițí.
colići CLXXXI = culici, păsări de baltă.
criș CLVI = strîmtoare între munți (așa mi s'a spus).
curtași CLXX = curteni.
dadi CLXV = țață.
draculi CXCVII = dracului.
duhoniți CXLV = vas pentru păcură.
foini CXLIII = făină (acest fonetism e foarte răspîndit).
fulgeriș CLVI = loc lipsit de iarbă.
hamnici CXCVIII = ohabnică.
hodini CXVI, CXXVI = odihnă.
iaduși CLXIV = draci.
încirdui (a se) CXXIX = a se înhăita.
žunel CLVIII = dim. dela *june*.
k'ic CLVII = ploaie rece de primăvară dăunătoare mieilor.
kiler CLXV = cămară, celar.
lăzcaci CLXXIV = joc ce se joacă foarte iute.
minător CCIII, CCIV = cel care dă oile la strungă, de obicei un băiat de 10-15 ani.
neațaluș CLXVII; acest cuvînt pare că păstrează o urmă din vechiul *auș* (moș), admițînd că s'a zis: *bună dimineața la auș Ajun*; *auș* se știe că se mai păstrează în macedoromînă și sporadic în graiul oltenesc (v. Candrea-Densusianu: *Dicț. etim. al limbei romîne*, s.v.). Cu timpul *auș*, fiind înlocuit de *moș*, s'a ajuns ca *neața la auș* < *neața l'auș* > *neațaluș* să nu se mai știe ce însemnă și atunci s'a căutat să se precizeze printr'un alt vers ce conținea noul cuvînt. *Bună dimineața la moș Ajun*, după

[1] Am înregistrat și cîteva forme care prezintă interes pentru fonetism.

care au urmat altele, dar de lîngă care nu a fost înlăturat tradiționalul *neațalus*. De altfel mulți copii, mai ales cei mai mici (5-6 ani), zic numai acest vers: *Neațalus, neațalus da ne dați?* care cuprinde in el oarecum ce e mai important și e mai ușor de zis.

păltior CVIII = dim. dela *pallin*.

precupit CLIX, CCIV = precupețit, cumpărat.

preir CXCII = ajunul lui Sf. Gheorghe.

ramit CCIV = larmă, freamăt.

scutar CCIV = un fel de administrator al stinei: el ține contabilitatea stinei, se îngrijește de hrana ciobanilor și supraveghează pe aceștia dacă-și fac conștiincios datoria, adică dacă adapă la timp oile, dacă le pasc prin locurile cele mai bune etc. La cele mai multe stîne însă baciul face și pe scutarul.

stop CLX = viltoare.

șolcăia CXXIII = a strîmba.

țuluc CCIII = chică, moț.

viždoc CXCIX = turmă mai mică, cîrd.

zăgirnă CCIV = săculeț pentru strecurat urda.

I. I. Stoian

TEXTE POPULARE DIN JUDEȚUL PRAHOVA

XL

Cînd a fost dă s'a croit satu ăsta, čin, șase, zeče case cum o hi fost pă timpurile-alea, jera un păr în malu gîrlij dintre Muru și satu nostru. D'aja i-a zis așa, Vadu-Părului. P'acolo a fost drumu, adică vadu dăla Brăila. Așa spunea tat' al mjeu. Acu je acolo un salcîm. Că p'atunčia nu jera tren și cînd s'a pominit dă jel îi zičea car dă fier or car dă foc. Oamenij din sat ein toți clăcași. Unij eint fruntași, alți mijlocași ș'alți pălmași. Că la noj a fost moșije mînăstirească: jera mînăstirea dăla Căldărușani.

Vadu-Părului — Jordakje Tătaru, 55.

XLI

Tat'al mjeu, cîn jera jel, umbla cu căruța cu obada dă doo palme și băga cuje dă corn, că n'avea șină. Punea op boj d'o căruță și pleca cu oase dă pă islaz. Ne punea noo cîte-un sac dinainte și umblam pă cîmp dă strîngeam la oase. „Če faci, mă tată, cu jele?" „Le duc la Brăila dă limpezeala zacărului". „Pi, cum le face?". „Are o mașină dă le bagă". „Și d'acolo cu če vii?". „Cu če m'o 'ncărca!" Bietu tajca! Ș'aducea cîte-un bivol dă stătea caraban, plin cu undălemn.

Noi copii luam o sulă, că jeram îndulți, găuream burdufu, puneam o strakină și scoteam undălemn. Că păzjam cîn dormia tata. Pă urmă făčjam un čep dă lemn, dă stătea acolo. Tata nu vedea și pleca cu jel la Ploiești, dă-l dučia unde trebuia.

Vadu-Părului — Același.

XLII

La noj, dă cînd cu Noja s'a rupt apa pămîntu, a rămas niște lunčj cu niște mog'ile. Vezi c'a rupt apa pămîntu, da n'a putut pă tot, ș'a rămas mog'ilili la mižloc ș'acu paște g'itili pă jele.

Vadu-Părului — Același.

XLIII

Da să-ț spuj una tot cu pămîntu, dă cîn l-a făcut Dumnizjeu. Pămînt a fost maj mult și čer maj puțin. Dumnizjeu n'a știut če să facă ca să cuprinză cu čeru pămîntu. A 'ntrebat pă toate și n'a știut nicj-o dobitoacă să-j spuje. Haričju a fost stînd într'un bordej. Dumnizjeu a trimes albina la jel. „Mă haričiule, če să-i facă la atîta pămînt?". „Če mă'ntrebați, parcă jo știu, un gjemuit ca mine!" Albina bîz! pă ușă. Jel n'a fost văzînd-o ș'a fost zicînd: „Če maj g'ine la mine? Ia să-l facă mog'ile, munți mari, văj adînčj ș'o să strîngă pămîntu". Albina fugi la Dumnizjeu și i-a spus cum vorg'ja singur. Și d'aja l-a blestemat Dumnizjeu: „Gjemuit ai fost, gjemuit să h'ij!"

Da je păcat să omorj haričiu, că jel a măsurat pămîntu. Jo crez că adăvărat a fost că l-a trimes să-l măsoare și jel ca să scape a zis să-l facă munți.

Vadu-Părului — Același

XLIV

H'i-mea asta — că o fată, numa unica am, și asta je surdă — să vezi če fată je! A g'isat într'o noapte pă unki-su Costakje că lingja gizdurli puțului. Da ja a sărit la jel și i-a zis: „Aoleo, moșule Costakje, cum lingi mneata gizdurli puțului?" „Pi dacă nu počj să beau." Ș'atunčj ja s'a dăzlegat la șorț ș'a legat un bardac cu băjerli șorțului și cîn să ia apă a umblat să cază 'n puț. Atunčj s'a dășteptat și iče: „No, ca jo fac un puț! Că moșu Costakje geaba a fost pricopsit, că nu ș-a făcut un puț. Jo să'mpung dă mij dă orj și să bag pă urekili acului, și să fac un puț". Că ja s'a luat așa din capu jej dă coase, fără să-i arate nimeni. Strînsese șapte mij dă lej, cît a costat-o puțu.

Ș'a făcut puțu, vezi g'ine, ș'a izbîndit dă l-a făcut pînă 'n sočiră, să ja oameni apă din puțu jej. Vezi, maica, če-a lăsat Dumnizjeu: pă cum je dă surdă, p'atît je dă bună la inimă! Să vezj cum g'ine tot satu cînd are ia la munca cîmpuluj! Să te cručești.

Vadu-Părului — Ioana Jordakie Tătaru, 55.

XLV

Dă če-am înşirat cožili astea dă ou pă băţ şi le-am înfipt în gard? Păi să vezi, aşa am apucat jo dăla mama, Dumnizieu s'o ierte! Cică să să ţie pui toţi după cloşcă şi să-i trăiască toţi. Jo fac aşa la ăi dă curea, că iei sînt mai pirpirii, ştii dumneata. Ie-te, uţ-o curiča plină dă ţiţioi.

Vadu-Părului — Aceeaşi

XLVI

— Unde-ai plecat, făi Floare?
— La Barbu, cu dămîncare.
— Făi Floare, or tu ieşti surdă!
— Îi duc brînza, nu-i duc urda.
— Fir'ai a naibii dă năpruie!
— Păi cum, cinipă i-am zis să puie!

Vadu-Părului — Aceeaşi

XLVII

La noi io sat da Cožani. Aşa ne ziče noo, la ăştija dăla cîmp. Cîn m'am pomînit jo iera numa patruşop da case dă clăcaşi. Acu nu mai ne-ažunge nič iarba da g'ite. Ači a fost un propitar mare, unu Sturzea, ş'api a g'init unu Mieiţă Soţu, d'a răscumpărat pămîntu ş'a dat la clăcaşi. Făčiam clacă, dă-m dădea şi mijo din činči una, iîn, ba şi grîu, ba şi porumb. Bojeru iera bun, da amministraţi iera mai răi.

Coşleği — Gligora Dumitrakie, 76.

XLVIII

Io n'am făcut războiu, că n'am făcut nič armata. Ei, am avut un frate care m'a apărat, vezi g'ine! Iei iera călăraş cu calu nostru. Jo plecasem singur la Pukieni la răcutare şi iei cînd a aflat a vinit ca vîntu după mine şi m'a apărat. Cînd a fost războiu dă să sîrşise io am plecat d'acasă da frica bejiicului şi cînd s'a 'ntors iei din Plevna m'am brodit dă veneam dăla Bucureşti. Să fi văzut če dă tunuri iera înşirate pă marğinea şoseli! Iera o căruţă rămasă dă g'ifor pă drum. Iei băuse g'inu din butea omului şi-i pusese doağili pă foc. Măi, măi, ai dracului iera dă băutori! Acu i-o fi văzut şi ăştia mai tineri če le poate pielea la Ruşi ăştija.

Coşleği — Iene Giorgie Dobric, 75.

XLIX

Ne ocolește, mujcă, ploaia. O h'i niscațva fete greie dă nu să adovarează. Pune flori pă cap, să ruminjeste 'n obraz și żoacă 'n horă la rîod cu fetili. Ne coačem și noi pentru jele.

Slănic [Groșani] — Maria lu Store Brînduș, 60.

L

Cum să ploo ! Spunea ieri o femeie 'n tîrg că čică 'n Várg'ilăș a fătat o vacă doo fete. Vezi blestemu lu Dumnezeu !

Da unu čică cin s'a dus să ien apă la boj a scos un copil. O h'i, n'o h'i așa, o h'i scornit lumea așa ca să ploo, da dumneata nu mai tot scrije acolo. Ce-ț folosește asta !

Slănic [Groșani] — Lina Brînduș, 40.

LI

Cînd jeram jo tînăr dă jeram la cîmp jera tot așa o secită. A pus să urnească sfintili moaște. A fost urnînd cu bivolij. Ș'apoi la un puț n'a mai vrut să mearga. A căutat în puț ș'a găsit un copil și l-a 'ngropat. D'abia pă urmă a ploat. Că sfintili s'a lăsat greu.

Slănic [Groșani] — Neagu Sanda Văduva, 90.

LII

Cînd jeram la sare scoțeam cu cai cu crivacu. Punea cîte cin sute dă kilograme. Iera o pjele mare dă bivol tăbăcită, lucrată. P'a măruntă o scoțeam cu burdufu. Tot așa scoțeam și apa, că trebuja, că iera apă multă 'n ocna vekie. Ăi dă lucram în ocnă ne băga cu o praștije, legată cu o sfoară împletită dă un căluș, cu o bajeră. Ne punea cîte patru inși. Cînd am intrat jo întîj a și omorît unu, că a picat o gogea dă sus. Da pica cît dă mic bolovanu, îl omora; vinea parcă jera glonț din pușcă. Unu d'abja mîncase dă prînz. Ba mîncînd iel a plecat praștija și s'a aninat d'o țumbră și i-a căzut în cap. Io m'am dus d'am luat după iel. Nu s'a mai mișcat, nu nimic. Îi dăduse sîngili pă nas, pă ureki. Și doar închinîndu-se bietu om! Că abja mîncase. Am strigat jo: „Ho! că nu je bine!" Că nu jera tilifon ca acu. Acu nič nu mai je întîmplări așa.

Lucram la sare čiocănași ca d'ande noj și jera și migiași dă lucra cu miljoili. Če-a munčit čiocănași o cîntărea ș'o căra migiași cu niște cărute ca roaba, d'o dučea la migle. Jera migiili cît micu ăsta; api s'a făcut magazije învălită cu paje. Da 'nainte jera sarea mare grozav, v'o čin sute o mije dă oca. O dučia cu tăvălučili, ca cin duči butoiu cu g'in. Jera alte vremuri; acu jo dacă nu mai poči, nu mai je nimic. Da ș'atunči sarea jera tot a lu gubernu.

Slănic [Groșani] — Aceeași.

LIII

Ei, maică, acu s'a skimbat lumea. Mă uit jo acu la mirese. Cînd jeram jo nu să făčja roki dă mireasă: cu če jera dăla părinți cu aja mergea. Nu jera tel. În k'iept aveam fundulită mititică din pamblicuță fără tel, fără nimic. Nu jera ca acu; acu je fudulije multă, da și sărăčije multă. Acu je lumea rea, hoață și înșelătoare. Rumînu mieu dădea drumu la șase boj. Să dučia singuri pă Valea-Cručii și să dučia a doa zi dă-i lua. Că le dădea omu drumu ca p'acu (pă seară), că nu jera locurj alitea puse. Jera unu, Kirănoju, un čiocoi d'avea moșija. Če dă mînzați avea! Să čea žuncu mieu p'acolo. Da nu zičea să-l ducă la obor. „Al cui je mă?" „Al femeii ăștija" „Mă! da bine trăiește iel!" Acu nu poți să ții aproape o găină, și aja priponită. Tajca s'a dus čin la nunta lu frati-mju la bojeru cu zeče ou, să-i dea lemne. I-a dat o căruță dă nu putea s'o aducă cu șase boj, și numa lufă. Jera bilșug dă toate balea și toate ieftine. Jo zic că am trăit, și prea mult. Acuș nu mai trăiește lumea mult așa. Pă semne je mai alergată, mai munčită. Jo am fost sănătoasă, d'aja am dus-o și n'am fost v'o neavută. N'am învățat nič carte, că zičea că nu ne tribuja. Și nič jo pă fete nu le-am dat.

Tejșani — Vojca lu Ioniță Soare, 83.

LIV

Jo am fost pă la Cahul, la Reni, Galați, Boligrad. Ne čeam cu căruța cu boj cu sare. Ne čeam cu sare, vineam cu pește. Jera točitorj dă pește la kirbane. Vinea cu barga plină dă pește ș'o dăscărca pînă la zio; p'ăl mare'n točitori, p'ăl mic în gîrlă, or pă uscat. Noj îl aduceam dă-l săram pentru noj. Jera pește din gros. Da ăl mai bun pește, să știi dăla mine, je cosacu nemeș și plătica; nič un pește nu-i mai gras ca ăsta.

Tejșani — Neculai Giorgje Petre, 75.

Nunta? Uite cît ține. Logodește și pune nunta 'n trei săptămînį. Începe dă žoį. Duče žoį la mireasă un coș cu plocon: nește žimble, lipii, zahar, mere, prune, un flăcau cu părinți buni, numit frate dă ginerică. Maį vine și doį flăcăį cu brazi. Să pune la masă și dă pistoale. După će mănîncă, mireasa îį maį lasă în coș doo lipiį, turte dulčį și îį pune și ia o cămașă, čorapį, bete, o batistă 'n cămașă și una la ploscă, cusută pă bușteni or pă muște. După asta flăcăi și ginerica pleacă acasă. Vinerį mireasa are stropoleală multă. Îș regulează lucrurli. Alțili bučiuiește p'afară: taie lițiolli pentru nuntă și cîte balca toate. Sîmbătă seara g'ine lăutari or cu čimpoiu la ginerica: iel să bărbierește și cîn să bărbierește să trage doo pistoale. Pleacă pă urmă cu plocon la nași-su, dă iar doo pistoale. G'ine acasă și cînd sosește dă iar doo pistoale și să pune la masă. Ia patru brazi, patru lipii, patru turte dulčį și cofeturį dă pîine, doo ploști în mînă; le duče la mireasă doi inși cu brazi, unu cu ploconu și cu ginerica patru. Mănîncă și žoacă cît vrea. Asta să numiește *vedrili*. Duminica dă dimineață g'ine un flăcău cu bradu cu doi lăutari c'o soacră: aduče rokiia miresii, bazmaua. Mireasa ie gătită; masa ie 'ncărcată în milžocu casiį. Cînd g'ine flăcău cu bradu mireasa ia bradu dă vîrf și-l bagă 'n casă și ocolește masa. Apoi îl pune în picere și 'nkieie o masă. Iese pă urmă afară, pune bradu 'ntr'o prăžină lungă 'n milžocu bătăturiį. Intră în casă, unde ie o găleată d'o vadră plină cu apă și cu batistă la ie. mireasa, după ie flăcău care-a vinit cu bradu, o fată cu părinți buni ș'o femeie cu cununiie bună, toți la rînd în șir, dă mînă. Ia găleata mireasa și flăcău și iese afară ș'o puie la rădăcina prăžinii, unde iera îngropat bradu. Lăutari cîntă și žoacă hora dă trei orį. Dîntîį îi dă mireasa odată cu pičioru și varsă nițica. Ocolește a doa oară hora și mireasa o varsă pă žumătate și pă urmă pă toată. Atunčį flăcău cu bradu o ia ș'o aduče în casă, dă pune altă apă 'n ia. Asta să kiamă că žoacă vadra (unde ie găleata d'o vadră, pî semne). Pă la ziua žumătate g'ine nunta; rămîne căruțili ca la o zvîrlitură dă bolovan dăparte și s'alege patru sau șase călărași cît primește mireasa, după cîte batiste vrea să dea. Ăștiia g'ine 'nainte și spune orățiili. Io nu prea știu așa să-ți spuį, da tot o maį slomnesc. Iote cum ziče:

Tînăru nostru 'mpărat
Dă dimineață s'a sculat,
Fața albă și-a spălat,
Păr galben și-a k'ieptănat,
Piste cîmpuri s'a uitat,
S'a zărit în grădină la dumneavoastră

O floričică frumoasă,
Care nič dă rodit nu rodeşte,
Şi maj rău să oh'ileşte.
Bună diminecața, činstiţi socri marj,
Că nu sîntem nescaj morarj, or čiobanj,
Şi sîntem neşte boierj marj dă ginerarj.
Şi ne-a trimes domnu nostru 'mpărat,
Că dă diminecață s'a sculat
Şi s'a 'nkinat,
Şi la dumneavoastră ne-a trimes pă şase caj,
Să scoatem floričica cu rădăčinj din pămînt,
S'o dučem la 'mpăratu nostru 'n grădină,
C'acolo locu-j prijeşte,
Şi rodeşte,
Şi nu să maj oh'ileşte.

Atunčia iese flăcău cu vadra şi-o soacră stropieşte cu busuioca pă colăčerj. Iej să'ntoarče la ăjlalţj şi g'ine cu toţi. Iese o soacră c'un pahar dă g'in şi c'o ploscă 'n mînă şi činsteşte toată nunta. Intră'n casă şi să pune la masă. Acu maj ziče iar o orațiie. Pă urmă să dă dăslegare miresij. Ia şade 'n čienunke, ţinînd-o ginerica dă mînă şi pă iel naşi-su şi pă ia naşi-sa. Plînge mireasa şi să roagă dă ma-sa şi dă ta-su dă trei orj: „iartă-mă, mamă şi tată!" Iar mă-sa şi ta-su: „iertată să h'îj şi dă mine şi dă Dumnezeu!" Şi ia plînge, da şi tribuie să plîngă că vorb'ajaj „nu plînge mireasa, n'are vačili lapte". Aşa să ziče că nu maj are vačili lapte la nič o rudă. După asta pleacă nunta şi cîn să iasă, stă afară un băiat bun dă părinţj, c'un pahar dă g'in, şi pune nunu şi ginericu cîţi-un bacşiş ca să meargă nunta 'n plin. Apî pune mireasa 'n căruţă, da ia stă numa'n pičere (čică să nu facă băieţi curînd). Şi ginerli să'ntoarče cu naşi-su cu v'o doj călăraşi la soacră, care iese 'n priapă c'un pahar dă g'in şi c'un şervet pă mînă. Îi dă paharu şi iel îj rupe cămaşa şi-j vîră banj în sîn (čică să plătească laptili dă l-a supt mireasa). Cînd s'a suit mireasa 'n căruţă o soacră dă casă bună ie un pahar dă g'in ş'o lipiie şi toarnă g'in pă lipiie şi naşa i-o rupe 'n cap. Paharu-l zvîrle pă bou din dreapta şi lipiili 'n patru părţj. Să vezj cum să bate flăcăi şi fetili după iele, ca să aivă căta re! Dă mîncat n'o mănîncă, că ziče că le urlă capu ca cum kiuie după mireasă, da o pune flăcăi în căruţă ca să aivă vînzare şi fetili în sîn ca să h'iie văzute dă băieţi. Miresij-i rupe turta 'n cap ca să h'iie rodoasă, să aivă dă toate, grîu, g'in... Ia ie gătită c'o basma or c'un bariş dat dă naşa; ie prins c'un ac pă braţu stîng; îj ziče sovon-

D'aia să și zĭce acu cînd ie čineva prea gătită: „ce te-ai înșovonit ca o mireasă?" Tot așa iera și la ia acasă, tot cu sovon, așa țuca, pînă cînd vinea s'o kieme la ierlăčiune.

Cînd pleacă nunta trage doo pistoale și pornește la primărije și d'acolo la biserică. Acija s'așază 'n mižloc, ginerica la dreapta, nunu 'n partea dreaptă a ginerikij și nuna 'n partea stîngă a mireși. În spatili lor stă un flăcău c'un brad gătit cu hîrtije colorată, cu cîte halea toate; le ține ca să aivă umbră pă lumea ailaltă. Cînd le pune cununili pă cap și cînd le ia, afară trage cîte doo pistoale, și cînd iese din biserică trage alte doo. Acu pleacă spre ginerică. La iel în mižlocu bătăturii s'așază un scaun dă șade socru, tata băiatului, și dacă n'ar avea tată v'un frate, or găsește pă čineva, v'o rudă d'aproape. S'așază și nunu. Mireasa 'n picĭoare, c'un pahar, dă apă să se spele pă mîini. Soacra (o sor or o cumnată) gîne repede cu prosoape ca să să șteargă. Da lăutari le toarnă pă pilię mălai, ca să facă haz, și numa dă șters nu să mai șterge; da ășta ie daru lor. Mălaju 'nseamnă belșugu. Cînd să intre nunta 'n casă soacra c'un ștergar în mînă îi apucă și pă mireasă și pă ginerică dă gît și-i trage 'n casă (adică să trăgă amîndoi unu cu altu). Și lăutari le cîntă și zĭce către mireasă:

Tinerică fată, inimă dă piatră,
Lăsaș frați, lăsaș surori
Și grădinița cu flori
Și te 'nstrăinătaș.
Cîn te-oi mai făce tu fată?
Cînd o cînta cucu 'n baltă
Și rațoiu sus pă cracă.
Mila dăla părinți
Nic'odată să n'o uiți,
Că mila dăla bărbat
Ca umbra dă păr uscat:
Cînd umbli să te umbrești
Mai rău te veștežești.
Și ca umbra dă mărăcini:
Cînd umbli să te 'ncălzești,
Mai rău te oh'ilești.

Pă urmă nuna dăspletește mireasa nițel și să face a o k'ieptăna, îi bagă nește cîlți dă cînipă în coadă și nițică lînă (să aivă noroc dă bogății dă oi, dă cînipă...) și-i pune un bariș în cap. Mireasa plînge și-l zvîrle dă trei ori în capu ginerikii, care

stă la masă. Pă urmă îl ia ș'o leagă dă ispravă, cu bariș și cu funtă. Soacra aduče un pahar dă apă, și-i toarnă nunii să să spele cică a kieptănat-o, și-i dă or o broboadă, or o ije, or o cămașă dă noapte. Nuna-i dă miresii o rokie, sovon să kiamă; ie daru c'a legat-o, ca s'o mai îmbuneze, să facă agurida miere. Și d'acolea joacă nuneasca și să pune la masă. Atunč nuna îi dă h'ină-sii și lu h'ină-su cîteodată 'n gură din bucate (ca să nu-i g'ije a porti ničodată și să facă copii morți). După če-a mîncat ș'a petrecut pune'ntr'un coș un plocon și petreče pă nași, să pleče acasă. Da și la mireasă acasă ie tot petrečere. A rămas lăutari și cîntă; așteaptă pînă 'n seară să să strîngă oameni după če-a mai isprăg'it cu treburli. Ăștija sînt pocinzei. Cîn s'a strîns cu toți pleacă la ginerică acasă și să pune și iei la masă. Da la locu ăl mai bun, ăl mai dă frunte, că iei să kiamă oameni miresii. Dăruiesc masa, și 'nainte mireasa le dădea șervete, da acu nu mai ie așa.

Dă spre zio pleacă: mireasa îi petreče și ia un petic dă loc, jucînd și ia cu iei. Pleacă jucînd, kiuind pînă la casa miresii, cu un brad, cu o găină și cu un fir roșu. Găina o friğe acasă la socri. Ăștija sînt pocinzei, oameni dă činste ai miresii.

Tejșani — Zoița lu Ion Marçioala, 54.

LVI

Unde ie satu nostru acu iera mai dămult păduri cît ține coastili astea. Ăl dintîi neam dă oameni d'a fost p'aiči bag seamă că i-a zis Tejșanu, d'aja-i ziče și satului așa. Tejșanu ăsta trăbuie c'a bătut paru 'ntîi dă ș'a făcut casă. Pădurili le-a tăjat, a scos buturugili din pămînt. Or dacă a băgat g'itili în pădurea mică cînd iera, nič n'a mai născut. Cînd roade g'ita copacu 'n vîrf nič nu mai năzieste; îmbătrînește așa mititei.

La noi în sat sînt doo lacuri. Unu'n margine, îi ziče lacu Madamii, și la ălalt lacu Sandii. Lîngă lacu Madamii a fost și un han. Vindea în iel băutură una Madama, dă vinise dă dincolo, dă unde iera dă neam. Madama asta pă timpu verii s'a fost ducînd la lac, c'avea o fărîmă dă limpeziș, să să scalde și s'a 'ntîmplat dă s'a 'necat. Că are lacu o minčiună: are un sorb cam dă spre mal. D'aja-i ziče lacu Madamii. Da parcă d'atunči cîți nu s'a mai înecat în iel! Bag seamă că ie ca o bjocă, așa ca un puț și trage și să 'neacă omu. Mai înainte băga lumea cînipă în iel. Acu a băgat boieru pește în iel și nu mai ie voie.

La hanu Madamii iera înainte hora. S'a făcut ș'un omor

dă spre parțea fetilor, că în parțea noastră fac prostii multe din spre parțea fetilor, ăia care n'aų minte. Fečioru lu Săcuiu a băgat cuțitu în flăcău lu Ioniță Pepeșu. Cînd l-a scos a și murit: l-a pus plin dă sînge pă ferçastra hanului. Iera neam dă hoț, dă hajduči. Săcuiu iera venit dă dincolo, iera vestit dă hoție. Pă Săcuiu l-a 'mpușcat unu Ioniță Sandu din sat dăla noi, într'o noapte cînd vineą călare cu Săcuica lui. Pă ia n'a nomerit-o, da pă iel; n'a mai mers mult ș'a căzut după cal. A murit cu dîrloği în mînă.

Lacu Sandii ie în locu dă-i ziče în Mărăčini. Mai dămult iera lac mare. Acu ie mic, c'a venit podmol dă l-a acoperit. Poa să h'ije cînd ieram io ca dă v'o șapte, opt ani, că copilu la șapte, opt ani ține grozav minte. Auzçam dăla ăi bătrînį, cică ar h'i fost una Sanda care vinea dă dincolo fuğită cu căruță cu doi bivoli și cu doi caiłri. Și bivoli în puterça nopții, ia h'iind rătăcită, a băgat-o cu căruță cu tot în lac și s'a înecat. D'aia-i ziče lacu Sandii.

Din-a-vale dă lacu Madamii sînt niște vine: noi îi zičem „la Vine". Acolo în vremurili dă dămult a fost o moară tătărască, dă umbla numa cu apă din vine. Pînă mai ierį iera o piatră și niște tarači din ia. Iera vine marį; ș'acușica ie apă dăstulă, limpede cum ie g'iorica, poate omu să să și scalde. Vara cînd ie lumeą la prașilă d'acolo bęa apă, a din gîrlă ie călije.

Să vede drum tătărăsc la noi în Silește; drum pietruit, frumos. Drumurli lor iera o minune.

În Silește dacă sapă omu găsește melčișori, adică coži dă melčį, că iele nu putrezeșc, ca oasili. Sîn dă pă vremeą lu Noie, dă cînd s'a dărîmat pămîntu ș'a ieșit apili din măčelili lor. La Rîpa-mare s'a văzut un lemn și cînd l-a scos iera tare cum ie oțelu. Tot după vremeą potopului. Iera dă carpen, că iel ie tare cum ie oțelu, dacă nu-l atinge udătura. Din iel să făce șiștori la moară, dă mînă piatra dăla moară.

Tejșani — Ștocu Popa, 60.

Dăștul bătrîn sînt și io și baba. A dintîi mi-a murit. Am tras multe. Acu trăiesc bine și cu asta. Da acu dăla un timp mă tot hîrîie s'o duc la București, la h'i-miu.

Io aș lăsa-o, da nu să prea pričepe ia cu trenurli astea.

Tejșani — Același.

LVII

La cîntece și la strigături mai că le-am pierdut ogodu. Da să-ț spuiŭ če-am pățit, în vremea războiului ăsta d'acu.

Ne luase cu vacili dăla manulanță. Ieram v'o șase inși din comună. Ne-a zis să ne lom merinde pentru doo zile. Ne-am dus pîn la Rîmnic. Cînd če să vezi ? Să isprăg'ise merindęa. Ne dădęa să mîncăm nește pezmeți, dă nu putęam dă loc să-i mîncăm. Ne ducem la un plotoner să-i raportăm. Da jel dă colo: „Nu știți drumu, uite-l!" Da noi: „Păi ne prinde Nemți!" Și jel: „N'aveți teamă", zice, „nu vă face nimic. Numa luați-o mai la vale!" Ne-a apucat Nemți la Žerlău pă malu Buzăului. Am mas la un han. Nu putęam să facem nič măliguță. Numa iacă g'ine la v'o doo zile un popă. Spunem noi tagma popii. Iel ne zice să plecăm mai dăparte, c'ajči je primežlije. Da noi tot cu frică: „Ce ne-o face Nemți?" Și popa dă colo: „La noroc!" După če-am plecat noi a 'nčeput atacu. Vinęa cîte-o ginlęa dăla Rus, scotęa salcîmi din rădăcină. A doa zi a'nčeput să răspundă și Nemți, da noi ieram dăparte. Ne' ntîlneam cu Nemți pă drum, mai s'agăța dă noi cu vorba, da nu ne zičęa nimic; ne mai dădęa cîte-un vînt cînd zičiam că nu știm če întręabă. Am sosit în Buzău, am stat o zi ș'o noapte, da nu găsęam un covrig, čeva, că iera plin dă Nemți. Muręam dă foame cu bani în buzunar. Iera pradă mare. La noi n'a fost atîta stricăčiune: comuna noastră a fost ferită. Acolo iera mare prădăčiune. Dăla Buzău am vinit pă la Posești. Umblam čerînd mălai să facem măliguță. Femeili, săračili, nu ne lua bani. La gura Čislăului avusese ai noștri un atac. Iera o mog'ilă dă mantăi d'ali soldaților. O femeie d'acolo a fost pierdut vaca. A umblat ia pă ičí, pă colo, n'a găsit-o. Ș'a plecat pîn pădure. Umblînd așa, vede o mogîndă mișcînd cu manta pă jel: kiar bărba-su. L-a luat femeja în spinare, că săracu n'avęa pičior. Vezi, cît dă noroc a avut ia, că fără vacă nu-l găsia pă bărba-su. Ne-a făcut noo mamăliga și plîngea și iel și ia..

Acasă începuse să ne facă čo ne trebuje, ičia că ne-a omorît. Baba męa dăduse cu cărțili la niște Țiganči din gîrlă. Și zice aia: „Vezi'că g'ine, da nu la tine, te duči dă-l vezi în casă străină". Și kiar așa a fost, că 'ntîi ne-am oprit la unu din noi care avęa rakiu. Ș'a vinit și baba męa pă la femeja lui. Și cînd m'a văzut a 'nčeput a plînge. Că mult am mai tras. Am umblat doo-trei dă zile și dă nopți dă nu m'am dăscălțat dă loc. Mergeam pîn mižlocu șușelii, că vinęa otonobile și dădea noroju 'ncolo și rămînęa 'n mižloc zbičit.

Tojșani—Același.

LVIII

Din greșită 'ncolo nu poți să te miști, moșule! Če crezi 'nnęata? Să-ț spui una din bătrîni.

Un băjat sărman încotro s'a fost ducînd n'a fost folosind nimic. Če s'a gîndit jel? „Ia să mă duc jo la ursitoare, să văz če-m spune". La ursitoare a fost bătute cuje'n pereți și'n tot cuju cîte-o pungă dă bani. Băjatu dă colo: „Cu če m'ai ursit pă mine? că văz că nu mă duc, n'agonosesc nimic!" Și ursitoarea: „Tu pînă n'oj fura să n'ai!" Și iese afară nu-ș-če să facă. Da băjatu nič una, nič doo, a luat o pungă dă bani din cuju ș'a fugit. Cînd a intrat ia în casă vede cuju gol. Și-a adus aminte dă ăla: „De, če să-j fac dacă l-am ursit jo așa!" N'a mai avut gură să-j zică nimic. Și ăla ș-a văzut înainte dă meserije.

Tejșani — Același.

LIX

Mai 'nainte vreme, cînd iera drumurli curate, n'a umblat Dumnezeu și cu Sfîntu Petre pă pămînt!? Cînd să mije noaptea, nu să mije? că nu-i primia nimeni. A fost strigînd la o femeje văduvă. Če le-a zis femeja? „De, moșilor, dă culcat v'oj culca, da dă mîncat, săraca'n dă mine, jacă amăgesc copii cu turtă din drum". Intră iej în casă. Copii a fost plîngînd dă foame. „Scoate, femeje, turta din foc!" a zis Dumnezeu. Femeja s'a fost codind dă rușine, da tot a scos-o. Cînd începe să să'nkine, că iera o azimă mare și frumoasă, d'a mîncat toți din ia și tot nu s'a isprăg'it. La zio pleacă Domnu și-j lasă o pungă dă bani.

Pă drum să'ntîlnește c'o fată mare če-a fost secerînd la grîu. „Bună dimineața, fată mare!" „Mulțumim mneavoastră, moșilor!" „Maj ai mult pîn să isprăg'ești?" „D'o vrea Dumnezeu, dă n'o vrea, tot am să isprăg'iesc!" Avea numa un peticuț dă secîră. Și i-a dat Domnu feti o durere dă inimă, că la tot pasu trebuja să să ducă'n pojană. Și n'a isprăg'it. Ia n'a știut că kiar în pob'ida lor a zis așa.

Dă peste altă fată mare. Asta avea mult dă lucru. „Crezi c'ai să isprăg'ești pîn diseară?" „Știu jo? cu voja lu Dumnezeu!" „Fată mare, n'e sete!" „N'am apă, da mă duc fuga să v'aduc". S'a lăsat secera din mînă, ș'a fugit s'aducă apă unkiușilor. S'a mai fost pînă'n seară, cînd ia a și isprăg'it lucru.

Mai încolo s'a'ntîmplat să vază fată mare'n dragoste cu diavolu. Dumnezeu s'a făcut a nu-i videa. Pă Sfîntu Petre nu l-a răbdat inima și s'a dus dă le-a luat capetili. „Știi, Doamne, că n'am putut să-j rabd și le-am luat capetili!" „Rău ai făcut, Petre, le-aveam jo grija lor. Du-te și te pune la loc." Da Sfîntu din

grabă n'a mai nemerit pă la locu lor, la fiteşcare. A pus p'al diavolului la femeie. D'aia să uită femeia'n oglindă, că nu-ş mai cunoaşte capu. Da jo bag sçama că tumna a uritã să uită mai des.

Teişani — Acelaşi.

LX

Pă vremea mea să striga în horă. Iera unu d'aiči şi unu din Olteni. Punea brîu să-l zică Ţiganı şi unu'ncepea v'o doo trei vorbe, ălalt mai departe. Da nu le mai ştiu jo ogodu lor. Ia scrije:

D'aolică, če dor duc,
Numa sçara cin mă culc,
Dimineaţa cin mă scol,
Cu trupşoru plin dă dor.
Doru s'a făcut săgeată,
Une mă pitesc mă cată,
Mă cată şi mă găseşte,
Cu čeasu mă kinuieşte,
Cu čeasu şi cu sfertu.
Dă-mi ja, dragă, sufletu.

Teişani — Acelaşi.

LXI

Dragostea dă un să 'ncepe?
Dăla oki, dă la sprinčene,
Dăla gîtu cu mărgele,
Dăla deşte cu inele.

Teişani — Acelaşi.

LXII

Supt potcoava čismii mele
Şade dracu ş'o mujere
Şi mă 'nvaţă să fac rele,
Să fac rele, să fac bune.
N'are dracu če mai spune.
Să mă suj în pod la prune.
Da la prune mă legară,
In temniţă mă băgară,
In temniţă la 'nkisoare,
Vaj dă mine, mor dă foame.

Teişani — Acelaşi.

LXIII

În nopţęa dă Sfîntu-Vasile vorg'iesc boi, maică. Da ie grozav dă păcat să-i asculţi. Aca înnęaia nu m'oi crede, da să vezi če-a păţit una dăla noi. Ia a fost aşteptind sęara cin s'a dus să le dęa apă ca să-i auză. S'a fost zicînd boo din dręapta: „Vai dă mine, cum mă mai bate şi mă goneşte, tot pă mine." Da ăl dăla perete a fost zicînd: „Cin ne dă mîncarea la mine nu mai ažunge, că tot în dreptu tău o pune." Api dă femeia asta numa pagube s'a ţinut. A pierdut copii, bani şi cîte mai cîte. Če crezi! Nu n'e dat noo să le ascultăm vorba lor.

Da şi čine ştiie să facă fleacuri, tot în nopţęa asta face.

Teişani — Lisandra Turcu, 49.

LXIV

Dac'oi boteza, maică, să te fereşti să pui copilu pă pat cînd oi vini dăla biserică. Să-l pui pă masă: aşa am pomenit io. Şi luminarea s'o stingi în foină, c'aşa ie bine; aşa am apucat.

Teişani — Aceeaşi.

LXV

La noi dacă moare o kiendălă, adică o femeie lăuză, nič n'o bagă 'n biserică. Îi face služba pă poiană, ş'atît. Vez că ie tęamă să nu spurče biserica. Îi dă o viţă dă păr peste legătură or peste frunte. Ăi dă-i taie putereą dă o g'ită or un miel dă pomană peste groapă, după če-a 'ngropat-o.

Dacă a apucat să-ş boteze copilu, ie mai feriče dă ia.

Teişani — Aceeaşi.

LXVI

Cît ie kiendălă, femeia nu ie cu înger, d'aia oglinda stă acoperită 'n casă or o piteşte, b'încă-ş face năluči, cin să vede'n ia. Una d'a fost stînd pă lîngă linija dă h'ier a fost singură şi cînd s'a uitat i s'a 'mpărut iei čeva ş'a işit afară, ş'a călcat-o trenu.

D'aia ie bine încai un copil mic să mîie în casă; să h'iie îngeru copilului ăluia.

Şi dacă iese afară, kiendăla trebuie să lase lîngă copil un semn: or un cuţit, or o mătură şi ia şi ia în mînă čeva, dacă iese nopţęa. Că b'încă n'are înger.

Nič soarili să n'o vază, nič la foc să nu mearga, că focu je flăcău lu Dumnizieu. Afară să nu iasă dăsculță, că pirleşte pămintu supt pičere.

Teişani — Aceeaşi.

LXVII

H'incă Jova a mincat din pomu raiului şi l-a scos pă Adam din rai, femeja je păcat să minče mere dulčį pin să scutură măru din rai la Sfintu-Ilije. Cožănčili ține pin la Sfintu-Pantilimon, fratiii lu Sfintu Ilije. Je dă datorije nič čireşe să nu mănince pin la SînPjetru. În raj d'ăştiia pomi a fost h'iind: măr, păr urzesc şi čireş. Numa doo pere d'astea să ajvă femeja să le taje'n doo să le'mparță cu mere dulčį şi je slobod să mănince şi ia pă urmă. Da acu nu mai ține; mincă cum iese.

Teişani — Aceeaşi.

LXVIII

Ghičitori če să spunęa la noi în sat jera čeva dă minunat. Să h'i fost mučala pă vremea lu bietu taica, umplęaj caietu ăsta. Io mai ştiu v'o doo. Una je cobilița:

În pădure născui,
În pădure crescui,
Acasă m'aduse,
Čerčej îm puse.

Şi alta je sita, că sita dă foină să făče din păr dă cai:

În pădure iho! ho!
Ş'acasă țipa-țipa!

Teişani — Aceeaşi.

LXIX

Io cin s'a sunat mobilizarea jeram la rigiment. Pă ziua dă činsprezeče agust am luat Braşovu. Am dus-o bine pin la Sibiu, da pă jei nu l-am luat, c'a vinit Nemții. Nę-am rătras în Carpați, d'acolo la Daja să trečem în Turtucaja. Ali orden nę-a'ntors d'acolo'napoi şi'am ținut rezistență'n Carpați, pin la doęşnoo octombre, unde m'a luat prizioner Nemții, c'o companije (Nemți nu Unguri, că Unguri să h'i fost o mije şi-i bătęa un Rumin). Nę-a dus pină'n četatęa Branului. D'ači nę-a'napoiat la vama Žuvalęa, unde nę-a purtat după iej pin la Sfintu-Niculaje, dă nę-a pus la

muncă la șusele. Atunči nę-a pornit în Ģiermanija. Nę-a dat cîte un pakįețel dă pismeți, salam și sare și nę-a'mbărcat la o stațije aprǫape dă Feldioara. Am mers ob zile pîn'am ažuns la granița ungurę̄ască. Nę-a debărcat, nę-a făcut baje, nę-a priminit, că ieram murdari, vai dă noi. Ači am skimbat banį în ungureștį și nemțeștį, ăį d'am avut. După baja nę-a 'mbărcat la tren și dup'o zi am ažuns la un lagăr, Česk. Nę-a izolat în barăči și iera un ğer grozăvit.

Hrănițį răų din mîncare, murea, dă cîte b'iecare baracă, cîte șaizeči cu zi, cu noapte. Nič nu-i îngropa cum să'ngrǫapă. Îi dučia la otopsie și la kimitir, fără popă, fără nimic. Noi ăștilalți d'am mai rămas nę-a pus la munči d'ali Nemților. Avę̄a alugi fără plată. Cînd nę-a 'mbărcat spre Danțig credę̄am că ne-aduče'n țară. Cîn colo nę-a pornit pă v'o doosčinči la Reda, pă malu Mării Baltičį. Acolo nę-a pus la o presă dă făcut cărbuni pentru familiili mobilizațilop, și ne dădę̄a hrană puțină și ne bătę̄a pîn'a dat bunu Dumnizįeų un comitet din Franța cu haine și alimente, făr dă care nič cum nu mai scăpam. Ači m'am îmbolnăvit d'o măsea, dă nu putę̄am nič să dăskiz gura. M'a trimes la un doftor și ce bine m'a căutat! La spital mă credę̄a că sînt Francez. Cînd auzįa că sînt Romîn zičea că noi nu sîntem bunį. Da altfel iera toți cum să cade cu mine. Pă urmă m'a trimes înapoi. Ači începusem să trăim mai bine. Ne mai strînğę̄am și noi la un răpaus. Ba am făcut și cîntec dă viața noastră, șezînd dă ğiaba:

Foaje verde calonb'ir,
Am căzut prizioner;
Ne da apă și gulii,
Să ne omǫare dă g'ii.
Foaje verde d'un șervet,
S'a făcut d'un comitet,
Să dę̄a pismeți la Rumîni,
Că murę̄a ca niște cîini.
Dă cînd pismeți ne-a dat
Și moartę̄a a încetat.
Nę̄amțule, cručea te bată,
Mai înkįeie pacę̄a-odată,
Că dă cînd sîn lîngă tine
M'ai spurcat ca pă un cîine.
Viața ta pă astă lume
Je felioara dă pîine;
Prinzi un iepure șkiop,
Îl prinzi și-l mănînči pă tot.

Și ne gîndeam mereu la ăi d'acasă. Maj că nu mai trăgeam nădežde să-i videm. Și zičeam:

Foaje verde ș'o granată,
Mult je lumea'ntristată,
Dă cind je mobilizată:
Bătrînii la miliție,
Flăcăi la bătălije,
Rămîn maici supărate
Și fete nemăritate.

Dăla o vreme Nemți nu maj căta a bine. Femeili, că jera multe Poloneze, le părea bine, că zicea c'a căzut războiu. Ne-a'mbărcat la octombre; zičea că ne trimete în țară, da ne-a dus la Lantdorf, la un lagăr. Jera un cîmp mare dă cartofi acolo ș'avea la neči o gramadă. Unu d'aj noștri împins dă foame s'a dus să fure cartofi și santinela l-a'mpușcat. Ce jera pă noj! Pentru un cartof, împuști un om! Da jei făčja din ambiție, că le sosise čiasu la Mărășești. Le vinea să te omoare și dă gjaba.

Jeram dă toate națiili dă oameni. Jera Italjeni, noi le zičeam broscani, b'încă jei ne plătea noo să le dučem broaște să le mănînče. Jei mînca dă toate če nu ne plăčea noo. Și jei vorbja cu toți odată, ca broaștili 'n lac. Nič nu ne maj lăsa să vorbim și noi. Sînt oakješi la față; iuți și răj dă gură, făr dă socoteală. Dă dimineață să lua la sfadă. Băgaj un lemn în foc, îl scotea așa cu fum cu tot și ți-l dădea afară. Jera și Sîrbi. Lor le plăčja să mînče fasole. Nu să băga pă noi, Doamne ferește! Și jej jera răj, da nu tomna atîta. Ăj mai bunj jera Frančezi. Da nu ne lăsa să dăm un pesmete la un Rus. Čea c'a fost în războj cu noj și p'ormă s'a luat la luptă cu noj. Ne-aveam bine cu Frančezi: ne'mprumutam la orče. Jej vinea, le lua dă mîna, da numa pă noj, pă Romînj, ne dădea cafea, ne činstja. Că jei nu primja nimic dăla Nemți: le vinea tot din Franța, nič nu să dučja la munca.

Acu ne mai învățasem cu viața asta, știjam și noj ce să mai petreče, da orcît jeram dăparte dă țară. Ș'am stat pîn la'ntîi martije, pîn'a căzut jej dăfinitiv. Numa atunčj ne-a dat drumu. C'a vinit o comisije dă Romînj, Frančezj și Americanj.

Teișanj — Vasile Čiulac, 41.

LXX

Foaje verde mărăčine,
Uită-te, pujcă, la mine.

Cum am slăbit, vaj dă mine!
Uită-te la fața mea,
Cum a slăbit sărmana,
Tot dă dor dă dumneata.
Uită-te puică la mine,
Că mi-a fost dragu dă tine.

Teișani — Acelaș.

LXXI

Nevestică ca a mea
Nu ie'n sat la nimenea.
Dă frumoasă če iera
Fuğea vacili dă ia.
Cînd o vezi'n bătătură
Parcă ie un giem dă'ndrugătură.
Pusei peștili pă foc
Și nebuna-i mîncă tot.

Teișani — Acelaș.

LXXII

Cînd am făcut io rezbelu ieram în armată. Cînd ne-a pornit aveam munițiile multă pă noi și ne-a dus la Oltenița, la Turtucaia. Păziam pă malu Dunărij să nu treacă Turcu, că să bătea Turcu cu Rusu. Lumea să trăğia'ncoa cu căruțili. Numa a huit odată Rusija; vinea pă toate drumurli și tot îi bătea Turcu și din spate și din fața. Noj am trecut la Corabiia; vinea lumea dă dincolo și-j luam p'aĭ noștri cu bărčili. La Turc iera multe nățij: Harapi, Čerkiezi. Și l-a bătut Turcu pă Rus dă l-a adus să-l înece. Numa atunci a zis iej să saje Rumînija. Iera puțină, da iera dîrză și j-a îndîrzit și pă iej. Ne-a dus la Grivița. Aveam un major și s'a'mbolnăg'it, a rămas un căpitan. Cînd a vinit ziua soročită a vinit Candian Popescu și-a scos sabița din teacă și răcnia dă ni să scula pălăriili dă pă cap: „Băieți! să nu vă h'ije frică!... Care-o h'i să moară dă glonț, moare! care nu, scapă, mă!" Io ieram gornist; batalionu nostru iera dă model. Ieram toți oameni din Prahova. Noi am luat sorț, linija'ntîi, sup-ținerea după noi, rezerva'n urmă. Iera toamnă, negură. Mergeam tăcînd, ne gîndeam că iera ca ar h'i avînd tăbij în pămînt. S'auzia sălburi dă foc. Cînd am sărit pă iei iera ca cînd ar vini o furtună mare, v'o ploaje să nu vezi pămîntu! Iera moarte, un g'ifor mare dă moarte. Noi am scăpat în pămînt; cînd am ieșit, am ieșit în Ruși. Vinea, moșule, Ruși, vinea cum g'ine zăpada cînd ninge. Cîn

nę-am strîns maį ieram v'o doo sute, dîn doo mii. Câra sanitari și pabonți.

D'acolo nę-a luat și nę-a dus în Plevina. Į-a'nkis acolo v'o șaptez dă mii dă Turčį: žumătate iera Rusiie, žumătate iera Rumînița. Trăğia Turči tot în carne dîn toate părțili. Zičea că zeče ani să să bată și Plevina tot nu cade.

Noį nę-apropiiam mereų dă iei și tunurli în urmă. Am făcut șanțuri să ne urcăm, bordeie să iernăm. Iera o vreme: ningęa și ploua! Nu mai putęam, că nu ne maį dăzbrăcam în sloata aia. Aį dă nu mai putęa răbda numa scotęa capu și cum îl ridica cum i-l lųa. Ne intra noroiu pă d'asupra 'n čisme. Te mirį că cum răbdam! Da așa ie Rumînița: tare!

Cîn scăpa cîte unu d'acolo spunęa că n'ar maį hi'i avînd če mînca; s'a fost obložînd ș'a fost dormind pă gratiį. Numa a vinit dă s'a predat. Moșule, ca cînd ar ieși porči din porcărije, așa iera! Zičęam noį: „cu čine nę-am bătut noi!" Avęa nește călușei mititei. Iera goį, flămînzį. Da ăia i-a topit pă Ruși și i-a tocat...

Noo nę-a dat troį mii dă prizionerį d'am vinit la Necopole. Ningia pă noį! Da cînd am trecut în Rumînița mult iera bine. Am adus șapte sute numa, ăilalțį murise pă drum, că noį dacă ieram în fartir, iei rămînea afară; să strîngęa, săraci, pă lîng'o șură cu paie și muria cu duiumu.

Cînd am ažuns la Calafat îl spărsese cum aį trînti o strakină pă piatră.

Da tot Rumînį i-a bătut și i-a făcut prizionerį.

Teișanį — Matakie Čiufučianu, 71.

LXXIII

Cîn să zičį c'am ispravit cu Turcu, haį, primăvara că ne pornește la Ungurį, că să'nčepe război cu Ungurį. Am mers pîn la Rîmnecu-Vîlčii. Nę-a pus la șușa. Tăiam munțį: iera greų. Apăį, numa čę-a stat ieį la čiocmănęală și s'a'mpăcat. Numa m'a liberat. Da čę-a știut lumęa pîn cîtę-am trecut! Zičęa că sîn basmurį.

Că acu cînd iera cu războiu ăsta oamenį zičęa: „dă s'ar face, să mă duc și io!" Da io, biet: „mă oamenį, mai bine zičețį să nu hi'ie!" Și iote čę-a fost, că nu maį putęa să scape. Ăsta a fost afurisit!

Teișanį — Aceiași.

LXXIV

Berlęa-i zičę dăla unu, îl kiema Berleluș. Iel a avut činčį copiį și s'a'mpărțit Berlęa în činčį. Ie și'n actili vekį Berleluș

ăsta. dă nę-a servit noo la acte, la cutare. Ș'acu satu je numa moșneni. Numa v'o șaptespręče clăcași. Lumęa p'ači s'a skimbat cu totu, mai ales dăla războį încoače. Jo dăstrăbălată cu desăvirșire. Atunči iera cuvint, acu nu mai je. Portu nu mai je: să g'ii în horă, nu mai găsești zače, doozeči ca mine. Înainte vreme iera care cu cai: fiecare avęa. Puțini avęa boį, că mergęa cu sare la Oltenița. Înainte vreme iera oį multe. Aveam stină pă munte la Radila-Mare, la Păltinotu-Cučioaja. Plătiam arindă. Da acu nu mai je notreț, că s'a 'nmulțit lumęa. Da la noį ar h'i bine dă toate, afar dă drumuri. Drumurli sint proaste. Je locu cam stingači.

Berlęa — Vasile Popa, 68

LXXV

Frunzuliță, foį ca banu,
Ticălos mi-este Codręanu,
Că plęacă dăla Buzău,
Că pleacă dăla Moldova
Și să duče la Crajova.
Că plęacă dăla Buzău
Și să urcă 'n Movilău,
Un să face tirg mereu,
Dă g'ine și bun și rău,
Dă g'ine ș'un frate-al mjeu.
Da'n tirg dă če să dučęa?
Să-ș cumpere-un călușel,
D'un călușel murg și pęag,
Păcum je lu Codręan drag.
Și la tirg că să dučęa,
Roată pin tirg că dadęa,
Niči-un cal că nu-i plăčęa,
Tot da coadă că mi-i lua,
Peste obor îi azvirlęa.
Da Codręanu če făčęa?
Mai nainte că mergęa,
Dă dăparte ca-m zărea
Tare vine-un Mocănuș,
Cu doį caį alăturuș.
Unu jeste murg și pęag.
Păcum je lu Codręan drag.
Cu Mocanu să'ntilnęa,
Bună ziua că-i dădęa,

Prea bine că-i mulțumea
Și din gură că zicea:
„Măi Mocan, frate Mocan,
Dă ț'e calu dă vînzare,
Să-ț dau galbeni și parale;
Dă ț'e calu dă skimbare,
Să-ț dau unu, să-ț dau doi,
Să-ț dau, măre, pînă'n trei,
Să-ț dau, măre, pînă'n patru,
Să-ț dau berg'elia toată."
Da Codreanu ce făcea?
Glugulița-și aștemea,
Galbeni din kimir scotea,
Pă glugă că-i așternea,
Pă Mocan că-l îngrozea.
Da Codreanu ce zicea?
„Mă Mocan, frate Mocan,
Îț dau bani nenumărați,
Iau pă murgu neîncercat:
Dă mi-o plăcea umbletu,
Cum îm place și păru,
Mi-oi vinde și sufletu,
Și ți-oi cumpăra pă murgu."
Da Codreanu ce zicea?
„Mă Mocan, frate Mocan,
Ia șaua ta mocănească
Și s'o pui p'a mea hoțească,
Ia căciula mocănească
Și s'o pui p'a mea hoțească,
Ia lu frîu mocănesc
Ca să-l pui p'al meu hoțesc."
Da Codreanu ce făcea?
Și pă cal că 'ncălica,
Doo pinteni că-i trăgea,
Începea calu tot zucind
Și Codreanu tot cîntînd,
Rămase Mocan plîngînd.
Da Mocanu ce făcea?
Frîulețu îl suna,
Mama murgului vinea
Și pă ia încălica,
Doo pinteni îi trăgea,
Pă Codrean d'abia-l zărea;

Cîn fuse a doa oară
Mergea cu dînsu 'n persoană,
Că făčea pasu lupesc,
Cît aînženu 'mpărătesc.
Și din gură că zičea:
„Mă Codrean, frate Codrean,
Ia, să-m plătești tu calu,
Că ie calu stăpînesc
Și m'apucă să-l plătesc".
Da Codreanu če zičea?
„Mă Mocan, frate Mocan,
N'aj auzit d'un Codrean
Și d'un hoț dă Ungurean,
Če bea g'inu fără ban,
Rakiu dăla cîrčiumar
Și pîine dăla brutar?
Apăi cînd oi sta să tot plătesc,
La če dracu maj hoțesc?"
Da Codreanu če făčea?
Măčiucă verde scotea,
Doo Mocanuluj da
Și din gur'așa zičea:
„Zači acî, burduf dă cîine,
Nu te maj lega dă mine."
Începe calu tot žucînd
Și Codreanu tot cîntînd,
Rămase Mocan plîngînd.
Da Codreanu če făčea?
Maj nainte că mergea,
C'un čioban că să'ntîlnea
Și din gură că-j zičea:
„Măj čioban, frate čioban,
Ia să-mi daj tu d'un cîrlan,
Că ți l-oj plăti cu banj."
Da čiobanu če făčea?
Voje pin turmă că-j da,
Cîțj-un cîrlan și-alegea,
Dă tăjat că i-l tăja,
Pielea burduf j-o scotea
Și carnea j-o čiozvîrțea,
În piele că j-o băga,
La čikinar j-o așeza.
Începe calu tot žucînd

Și Codrẹanu tot cîntînd,
Rămase čjoban plîngînd.
Da čjobanu če făcẹa?
După Codrẹan că să lua
Și din gură că-j zičẹa:
„Mă Codrẹan, frate Codrẹan,
Ia să-m plătẹștj d'un cîrlan,
Că-j cîrlanu stăpînesc
Și m'apucă să-l plătesc."
Da Codrẹanu če zičẹa?
„Mă čjoban, frate čjoban,
N'aj auzit d'un Codrẹan,
Dă bẹa g'inu fără ban,
Rakiu dăla cîrčjumar
Și pîjne dăla brutar,
Cîtj-un cal dăla Mocan,
Cîtj-un cîrlan la čjoban?
Apoi cînd oj sta să tot plătesc
La če dracu hajdučesc?"
Îndepe calu tot žucînd
Și Codrẹanu tot cîntînd,
Rămase čjoban plîngînd.
Da Codrẹanu če făcẹa?
Maj nainte că mergẹa.
La cîrčjumă că-m sosea,
Činčj oca dă g'in că-u bẹa
Și maj bẹa v'o činčj oca,
Ničj mustața nu-ș uda.
Bău Codrẹan v'o trej zile,
Cînd bău paralili
Rămase cu armili
Și din gură că zičẹa:
„Mă crișmar, frate crișmar,
Ia să-m daj tu armili,
Să plătesc paralili."
Și armili că le da
Și pă cal că'ncălica.
Îndepe calu tot žucînd
Și Codrẹanu tot cîntînd,
Rămase crișmar plîngînd.
Da crișmaru če făcẹa?
După Codrean cā să lua
Și din gură că-j zičẹa:

„Mă Codrean, frate Codrean,
Să-mi plătești g'in și rakiu,
Că-i rakiu stăpînesc
Și m'apucă să-l plătesc."
Da Codreanu ce zičea?
„Mă crișmar, frate crișmar,
N'ai auzit d'un Codrean,
Dă bea g'inu fără ban,
Rakiu dăla circiumar
Și pîine dăla brutar,
Cîți-un cal dăla Mocan,
Cîți-un cirlan dăla čioban?
Api cînd oi sta să tot plătesc,
La če dracu haiducesc?"
Începe calu tot zucînd
Și Codreanu tot cîntînd,
Rămase crișmar plîngînd.
Da Codreanu če făčea?
Mai nainte că mergea,
C'un popă că să'ntîlnea,
Bună ziua că-i dădea,
Prea bine că-i mulțumea
Și din gură că-i zičea:
„Am auzit c'ai avut doi boi
Și i-ai vîndut p'amîndoi,
Ai luat čin sute dă lei
Și'n pungă că i-ai băgat,
Dă răi nu i-ai căutat."
Dară popa če zičea?
„Da če-ai tu cu banii miei,
Dă sîn buni, or dă sîn răi?"
Da Codreanu če zičea?
„Mă părinte, părințele,
Ia să-ți dau v'o činči parale,
Să-ți h'iie dă luminare."
Da Codreanu če făčea?
Măčiucă verde scotea,
Doo popii că-i da,
La pămînt că-l așternea,
Banii popii că-i lua
Și'n punga lui îi băga.

Bortea — Același.

LXXVI

Foaie verde trei spanače,
D'ar h'i noaptea trei conače,
M'aș duče și m'aș întoarče,
Să văz mîndra če mai face.
Or că coase, or că toarče,
Or că bagadele face.
Foaie verde ș'un spanac,
D'ar h'i noaptea un conac,
Să mă duc, or če să fac?

Bertea — Acelaș.

LXXVII

Api, dragili mele copile,
Da-v'ar Dumnizeu d'un bine
Și mie d'o sănătate,
Să mi vă mărit pă toate;
Să vă dau pă la bărbați,
Să nu mă blestemați.
Că unde zic mă duc, mă duc,
Mîndrili să fac buluc
Și mă'ntreabă un mă duc;
Io le spui la Cîmpulung.
Și mă'ntreabă: g'iu dișcară?
Io le spui la primăvară;
Iele plîng dă să omoară.
Și mă duc la Cîmpulung
Ca să-m iau d'un cal porumb,
Lung în trup și scurt în gît,
Să-i dea coama dă pămînt;
Să-m trec Oltu nețînut.
— Foaia verde trei spanače,
Tu te duči, neică, sărače,
Da io če focșor m'oi face?
— Tu te-i face, puică, bine.
Că mai sînt voinič ca mine,
— H'iie voiničei ca noro,
Dacă nu ie neicușoru;
H'iie ca frunza și iarba,
Dacă nu ie neica, giaba;
Să treacă dă brad în sus.

Dacă nu ie čin s'a duș;
Tații n'a lăsat răspuns,
Nič gurița dă ažuns.

Berțea — Acelaşi.

LXXVIII

— Api, Mariţo dăla Galaţi,
Ia-m cuțitu din h'icați,
Nu-l lăsa să putrezęască,
Nu-l lăsa să rugĭnęască,
H'icați să-m putrezęască,
Nejca să să prăpădęască.
— Api, tot ți-am zis, badęo, ți-am zis,
Vorba'n sęamă nu mi-ai prins,
Și să-ț mai zic înc'odată,
Să te bag în žudicată;
Žudicata ie făcută,
Ia-mă'n brațo mă sărută.
— Să mergem la arhireu,
Să spui tu, să spui și ieu,
Să videm cui șade rău.
Tu nevastă cu bărbat,
Io flăcău neinsurat,
Nič mustața nu mi-a dat;
Tu nevastă cu copii,
Io aco iubesc fetii.

Berțea — Acelaşi.

LXXIX

Bată-te'n loğe dă drac,
Un lę-oi prinde le dăzbrac,
Să rămîi numa cu pięlea,
Că tu mi-ai zgonit pă lelęa.
Dăla lelea pîn la lelęa
S'a făcut drumu ca pielęa...
Potecuță după plai,
Bătută dă Niculai,
Tot trecînd sęara la cai,
Pă la noi dă če nu dai?
Potecuță din pădure,
Pardosită cu alune.

Foaje verde dă năut,
Toate trec, toate să duc.
Toate rămîn la pămînt.
Ce-am iubit nu pot să uit
Pînă m'o băga'n pămînt.

Bertea — Acelaşi.

LXXX

Api, dă cîn maica m'a făcut
Io p'aicea n'am trecut.
In pădure-am fost crescut,
Nimenea nu m'a văzut:
Nič luna, nič soarili,
Numa căprioarili.

Bertea — Acelaşi.

LXXXI

Api vară, vară, mama noastră,
Ia zăpada după coastă
Şi o ia tot rotogoale,
Să văz focşoruri p'afară,
Copilaşi'n pielea goală
Şi pă pujca'n ţişoară,
Sărind ca o căprioară.

Bertea — Acelaşi.

LXXXII

Foaje verde s'o čicoare,
Trecui aseara călare
Pă la poarta dumitale,
Te zării la lumînare,
Cu cămaşa albă floare,
Cu cămaşa dă borangic.
Sfîrcu ţîţii l-am zărit,
Sfîrcu ţîţii roşior.
Îm cădea leşin să mor,
Pentru-al mătăluţă dor.

Bertea — Acelaşi.

LXXXIII

Api, vine cucu dă trej zile
Și n'are pă ce să pune;
S'ar pune p'o rămurea,
Aproape dă casa mea,
Și ie frică c'o cădea.
Cîntă, cuče, numa mije,
Pin la anu čine știe?..
Apoi c'o să plec în hajdučije
Ș'o să-ț las pă mîndra ție.
Io-i zic cucului să tacă.
Iel să suje p'altă cracă,
Cîntă hoțu dă mă seacă.
Cucule, nu-m h'ii dușman,
Că nu mi-ai cîntat d'un an
Ș'acu cînți pă hal bușteau.

Berlea — Aceiași.

LXXXIV

Dă oftat če oftez tare
Nič soarili nu răsare,
Nič luna lumină n'are.
Geaba'n lume mai trăjesc,
Dacă nu jau če jubesc;
Dacă nu jau če jubesc,
Cu totu mă prăpădesc,
Dă la inimă slăbesc,
N'am cui să mă želujesc.
Želui-m'aș și n'am cui,
Želui-m'aș cîmpului:
Cîmpu are pelinița,
Vorba mea n'are credință.
Želui-m'aș gardului:
Gardu are mărăčinj,
N'am credință la večinj.
Želui-m'aș prundului:
Prundu are bolovani,
N'am credință la dușmani.
Dorule, če cîjne mi-ești,
Mă mir cum nu'mbătrînești,
Nič calea nu rătăčești.

Că doru je mare cîjne,
Peste cîte dealuri g'ine
Şi să vîră'n sîn la mine,
Să lungjeşte, să zgîrčeşte,
Inimjoara mi-o topjeşte.
Inimjoară, staj pă loc,
Să-ţ puj lacăt la mijloc.
— Să-m puj lacăte ş'o mije,
Inima nu vă să ştije.

Berţea — Acelaşi.

LXXXV

Floričică după lac,
Nu mă blestema să zac,
Că n'am pă nimin cu drag,
Să-m puje mîna la cap,
Să mă'ntrebe dă če zac.
Dă če zac, dă če bolesc,
D'al cuj foc mă prăpădesc.

Berţea — Acelaşi.

LXXXVI

Cînd jeram dă nu jubeam
Unde mă culcam dormeam,
Da acu dă cînd jubesc
N'am odihnă la culcare
Şi n'am tihnă la mîncare,
Mă prăpădesc, frăţioare,
Pentru dragu dumitale.

Berţea — Acelaşi.

LXXXVII

Činę-a pus prunu'n pămînt?
Că rakiu tot je scump,
Činzeaca strîmtă la gît.
Dă cîn beau rakiu dă prune
Nu mai port căčiulă bună,
Nič nevasta rokje bună;
Dă cîn beau la basamac

Nič căčulă n'am în cap,
Nič nevastă cîrpă'n cap.

Berlęa — Același.

LXXXVIII

Păi nevasta nu je dracu?
Că dacă g'ine bărbatu,
Ia cîrpa și-ș lęagă capu,
Să nu pričeapă bărbatu
Că s'a mai iubit cu altu.

Berlęa — Același.

LXXXIX

Bată-te crucęa dă naș,
Cu čine mă cununaș?
Cu propteaua gardului,
Cu nebuna satului.
Bată-te crucea dă b'ine,
Or n'a fost oki la tine,
Să te uiți la proasta bine?
A fost noaptea'ntunicoasă,
Luminarea feștiloasă
Și-m părea toanta frumoasă.
Zi-i, nașule, sa să ducă,
Că la noapte ne mănîncă,
C'am înserat fără măčuca
Și iese pă prisp'afară,
Fug vačili dă să omoară;
Rămase un g'ițe! bălțat,
Ș'ăla legat lîng'un gard,
Ș'ăla a rupt ș'a scăpat.
Ptru, ptru, ptru g'ițel bălțat,
Că nu jeste boula voastră,
Și ia nevestica noastră.

Berlęa — Același.

LXXXVII

Iera unu Gjorge Tițoi, un uukiaș dăla noi, bun dă glume și cîte făcęa iel, dă te mirai! Și s'a dus iel la munca dealului. Acolo iel, b'ind ca dogar, lega bolobgače dă g'in. Din întîmplare, boieru stăpînu g'ii, a pierdut inelu, un inel frumos. A spus la toți lu-

crători: ăl dă l-a găsit îi dă zeče, doozeči dă lei să i-l dea'napoi. Omu dă l-a găsit, văzînd că boieru mărește prețu, a socotit că ie dă mare preț și nu l-a dat. Unkiașu Ģiorge Țiței če-a zis? „Boierule, dă-m mii doozeč dă lei, că ți-l spui io p'ăla." Zis și făcut. „Strînge-i pă toți roată ači! Pune-i să stea pă vine!" Iel stînd în milžoc a zis: „Iote p'ăl dă l-a găsit, că stă dă milžoc în sus!" Hoțu, cu musca pă căčulă, să lasă dă milžoc mai în žos. Și așa l-a dovedit dă hoț.

Berica — Iorgu Vlădoiu, 53.

LXXXVIII

Ba una tot iel, cu bričeagu, tot la deal. Pierde boieru bričeagu. „Mă, care-ați găsit bričeagu? Dau atît, să mi-l dați!" Da iel: „Las că ți-l spui io." ! „Toți oameni din deal să g'iie'ncoa!" „Boierule, să le fačem cîți-un răbož, și la ăl d'a furat să lungiește răbožu." Zis și făcut. A făcut răboaže la toți. Ăla a mai scurtat din iel. „Uite boierule nu să potrig'iește răbožu; ăsta a furat."

Da și ăla prost; cum dracu să să lungiască bătu!

Berica — Același.

XC

Ba una a făcut-o la niște boieri. Vinea iel cu căruța dăla munte. Aduča și un cocoș. Cocoșu legat, dă-i încolo, dă-i încoače, a sărit žos din căruță. Moșu-l prinde odată, dă doo ori, ș'api-l ia în brațe. Iacătă și o trăsură cu niște boieri. „Da če faci, moșule, cu cocoșu ăla?" „Îl duc la trebunal." „Pi di če?" credea că-l duče la v'un avocat, čeva. Da iel dă colo: „Păi l-am prins în curte la mine cu găina!" Rîzi ăia, ș'a plecat mai dăparte.

Berica — Același.

XCI

Čică pă vremurli lu Ģiță Țiței o babă a avut o noră și i-a făcut un copil d'a murit. Baba i-a tăiat dežetu ăl mic, ca să vrăžască cu iel (că čică cu dežetu ăl mic dăla mort poate să vrăžască cu iel și să hoțească). Rudili cînd a văzut lipsa dežtului a înștiințat sfatu. Da unkiașu dă colo: „Lăsați-le, că le dovideac io!" Noaptea pă'ntuneric s'a băgat într'un beči, într'o bute, și le-a'nkis și pă femei tot acolo. Da baba a zis către nor-sa:

„Zi tu, mamă, că ieşti mai tînără, că l-ai tăiat să-i faci lu barba-tu dă beție!"

Şi aşa a dovedit-o şi p'asta.

Berlęa — Acelaşi.

XCII

Tot iel ne spunea cum a cunoscut David pă Solomon. Împăratu David iera orb şi Solomon iera čel mai iubitor dă femei. Iera grozav dă frumos şi ta-su nu-l slăbęa dă lîngă iel. Iel să scape, cată unu să semene cu iel. Îl bagă slugă şi-i ziče: „Mă, cînd ți-o striga tata tu să-i răspunzi!" Într'o seară ta-su-l strigă: „Solomoane!" „Auz, tată!" ziče sluga. „G'ino 'ncoače!" Bănuira că n'ar h'i iel. „Če ie mai greu, če ie mai uşor?" „Mai greu ie plumbu, mai uşor ie fulgu." Țanc şi Solomon pă uşă şi-l întreabă če-a zis ta-su. Sluga i-a spus. Fuga la ta-su: „Tată, adineauri am glumit. Grele bătrîneţili, uşoare tinereţili." Şi ta-su dă colo: „Adevărat gura lu Solomon."

Berlęa — Acelaşi.

Cîte ştiia Giorge Țiței ăsta, ie crucęa! Să h'i trăit iel să-ți h'i spus, umpleai caietu ăsta, ba nu-ți aiungea. Odată la o clacă ne pune să-i ghičim: „Bună ziua, om cu femeia lui — Ba nu-i om cu femeia lui; mă-sa omului ăsta ie soacră bună mamii mele!"

Vezi şi dumneata čine iera.

Berlęa — Acelaşi.

XCIII

La noi ie običei că dacă stă omu 'n cîmp pă iarbă, cîn să scoală, scuipă'n locu unde-a stat dă trei ori, că dacă treče čineva pă urmă şi calcă'n loc îi ia puterea.

Cînd bea omu apă din gîrlă lasă semn, ca să nu ia v'o boală să-l pocîiască, că p'acolo a trecut Ielili.

Berlęa — Acelaşi.

XCIV

La mort să păzieşti pisica să nu treacă pă supt iel, nič pă dasupra. Unii cică-l mănîncă pă lumea ailaltă. Da cică să face strigoi.

Kiendăla, care-a făcut copii, pîn la molifta dă noo zile, nič la

čer să nu să uito, că je păcat; îl spurcă. Nič la apă nu să čea, pin nu ięşa la biserică, să n'o vază ąarili. Da la noi acu în Vărg'ilău lumęa nu mai ţine; să scoală d'a doęa zi. Aće apă, dă toate. Vai dă noi!

Vărg'ilău — Iova lu Dumitrakie Moraru, 80.

XCV

Să vezi cum făčęam noi, în tinereţili noastre, coliva. Griu nu-l pisa aşa rău dă tot. Iera numa omorît, aşa, îl h'ierbęa, îl frămînta cu nucă şi-l punęa după mort. Noi nu lustruiam coliva: cum iera din piuă. Că nu-i plače lu Dumnezău. Că čică 'nainteą lu Isus Cristos nu poţi să lustruieşti lucru ăla. Odată noi găteam coliva, da una din femei zíče: „Să lustruim coliva." Şi o babă dă iera acolo: „Nu, s'o lăsăm aşa, c'aşa merge înaintea Domnului."

Acu îi pune zacăr, ie făiăluială. Da čică nu ie primită.

Vărg'ilău — Aceeaşi.

XCVI

Sîn bătrînă, vai dă mine. Am făcut o groază dă copii. Ş'acu a rămas o biată fată dă mă subţine. Şi ie mare, maică, da nu s'a măritat. Da pă unde-am fost, pă la zodii, pin cărţi, tot la pămînt i-a arătat. Ăl care-a fost să-l ia ia a murit şi l-a'ngropat înkiiat. Čică să nu bage mortu'nkiiat, fată mare, flăcău, că ursita lui nu să mai căsătoreşte. Da şi io pă unkiaşu tot înkiiat l-am băgat. Iče lumęa că d'aia nu să mai căsătoreşte copil. Da io nu n'am gîndit la iei. Ičeam că nu-m mai tribuie soţiie. Ş'acu trage fata.

Ştefeşti — Maria Costandin Poienaru, 72.

XCVII

Nu mai ploo, maică, că čică ştiie ceva băja cu griu şi porumb mult, dă ięagă ploili, ca să şi-l vînză cu preţ bun.

Ieri d'a ploat niţel, i-o h'i părut rău lu băjatu ăla dă spunęa h'i-mea c'a murit dă şaptesprečie ani, care-a căzut din čireş cu obrazu'ntr'un harac, dă l-a'ngropat ieri.

Ştefeşti — Aceeaşi.

XCVIII

Io, ca şi amărîta asta dă h'i-mea, n'am jucat la horă. Stăteam cu capu'n pămînt, că io n'am avut părinţi. Io flăcău-l vi-

dęam numa'n žos, da'n sus nu. Așa mi-era dă rușine. Că cînd ieram să žoc io iera una d'o kiema Bădărăngaia și nu putęa să žoače și pače! Și plătęa boieri s'o žoače flăcăi. Și ia nu putęa și toți bătęa din pălmi. Io mă uitam și zičęam: „Așa nu mai fac io!" Da cîn m'am dus la clacă a pus flăcăi mîna pă mine să mă scoață la horă. Și io cum m'am smučit d'am fugit drept la sobă d'am îmbrățoșat-o, ș'am dat soba žos. Ș'api fugi, să te păzeșți! Așa a fost žocu mieu.

Ștefeșți — Aceeași.

XCIX

Am fost rănit dă trei ori. Am fost întîi la Flămînda: ieram trompetaș al rigimentului. Cîn s'a sunat mobilizarea ieram în satu Copăčeni din vale dă Bucureșți, pă șosęaua Giurgiului, concentrat. Dę-acolęa nę-am îmbărcat spre Turtucaia. Dăla Curcani pă žos pîn la Oltelnița, če să vezi? Numa bubuituri dă tunuri și sute dă răniți dăspuiețí, dă trecuse pîn apă, care călări, care pă žos, dă știuse să'noate. Că Bulgari nu i-a luat prizioneri: toți i-a tăiat, dă iera grămezili d'un metru, să vidęa dăla Oltelnița, să h'i fost și mai mari. Și cîn să trečem Dunărea nę-am rătras. Și d'acolęa în Valęa-Soarelui. D'acolęa spre Flămînda. Cît am trecut podu ș'am înaintat comandantu a simțit că inamicu ne răspinge și ne ia pă flanc și pă unde naintam nu rămînęa nimic: foc. Și cînd nę-am întors la pod a bombardat podu. Atunči a picat mulți răniți, și io am fost. Io am plecat la spital la Curcani, rigimentu s'a îmbărcat spre frontu Sinăii, pă Valęa-Čerbului. Pă mine m'a rănit drept în gură: sunînd cu trompeta am fost cu gura dăskisă ș'am rămas fără dinți dintr'o parte. Am găsit pă urmă rigimentu pă Valea-Čerbului. Ne-a răspins și d'ači. A vinit orden să plecăm la Ploieșți, în care-am stat numa doospatru dă oare. Nę-am îmbărcat în spre Argeș. Ieram într'un sat, pă la Corbi-Mari. Sęara pă la noo am intrat în cantonamente. Inamicu iera dăparte. Avęam trupe înainte. Cînd peste doo čęasuri ne pomînim înconžurați. Sun alarma. Toți la fugă. N'avęam încotro decît pă pod să trečem, Nemți avęa mitraliere și bătęa marginęa podului. Cînd am trecut io iera doisprče răniți, că să vedęa că iera lună și licăręa și mitralierili cînd bătęa. Pînă a trecut tot rigimentu a rămas treizeči dă morți. Pă marginęa ailaltă a gîrlii am făcut tranșeie pîn la zio ș'am început luptă, d'am ținut-o pîn la prînz. Dac'am văzut că nu mai putem, domnu comandant a dat orden dă nę-am rătras. Luptîndu-ne și retrăgîndu-ne, am azuns pîn la Poris. Nę-am strîns la gară. În murgu serii ne-a suprins inamicu; vinęa dă toate părțili, ca oili. Domnu comandant ne-a zis: „Fugiți, băieți,

pă unde puteţi!" Pă linije înapoi spre Ploieşti în goana mare şi Nemţi după noi ne făčia cu mîna şi striga pă nume: „Stai Gjorgje, stai Petre". Iera mulţi dă pin Ardçal. Am trecut un pod peste Prahova. Podu iera bombardat. Am trecut dă mînă unu cîte unu pă o şină. Incolo iera prăpădit. Într'un sat am stat ş'am luat-o spre Buzău. Cîn să mîncăm într'un sătic lîngă Buzău, Nemţi ne-a observat ş'a tras trei ğiulele d'a dărîmat biserica. A căzut şapte răniţi. La Rîmnic am ţinut o zi front ş'a vinit Ruşi dă ne-a skimbat. Ne-am rătras în žudeţu Vasluj, la Valča-Mare. Am făcut bordeje pentru trupă, că iera un sat dă Ţigani. Făcînd aşa, s'a'mbolnăvit trupa dă tifos şi mulţi a murit. Primăvara am plecat spre Mărăşeşti, numa pă žos. Am făcut frontu Mărăşeşti-Panĉiu. În Moviliţa, pă şosçaua care merğe la Panĉiu, stătçam în aşteptare, că ştiijam c'avem pă Ruşi pă front, cînd pă la unu ziua ne pominim cu Ruşi grămadă peste noi. Domnu comandant čç-a spus? „Nainte, băieţi!" Ne-am dus pin ploaja dă gloanţe d'am ocupat tranşeili care le lăsase Ruşi, pînă sçara. Cum anserat ne-am mutat mai la drçapta cu frontu ş'am făcut tranşeje kjar în vii la Negroponte. Pă ziua de şase agust inamicu vrça să ne cotropçască, să ne bağe în Siret. Vinça Nemţi în valuri. Noi nu ne-am clintit ş'am ţinut front pîn s'a'nkjejat armistiţiu. După asta ne-am rătras la Iaş ş'am stat pîn'am primit orden să trečem în Basarabija. Am stat pă marğinça Prutului să dezarmăm Ruşi. D'acolo am mers din sat în sat. Ne-am aşezat la Čiopleju şi acolo ne-a demobilizat. Am stat la Mărăşeşti doo săptămîni pîn să-m dça drumu, că ne dădça pă žudeţe. Mi să părça ţara pustije cînd vinçam. La Ploieşti ne-am dat žos din tren şi ne-a băgat Nemţi'ntr'un beči. A doa zi ne-a sculat dă dimineaţă, ne-a dat cîtj-un sfert dă pîine ş'o cană dă čeai. Ne-am dus la riţimentu 3 vînători. Ne-a dat cîtj-un bilet la fiteşcare în mînă, să vinim acasă. Am plecat fiteşcare dă unde-am fost. Cînd am vinit acasă plîngça parinţi cîn m'a văzut, mi-a povestit tot cum le luase oiti, porči, vačili. Nu mai iera nimic la noi acasă. După aia ne-a somat Nemţi d'am scos „ausvais". Am munčit tot la iei, la fabrică dă firistça, pîn s'a rătras iei. Noi ne-am strîns la riğimente fiteşcare. Al meu iera la Reni. D'acolo ne-a îmbărcat, în şlep pîn la Brăila, d'acolo în tren pîn la Braşov, p'ormă la Sibiu. La Piski am dăbarcat în cantonament şi iar ne-am îmbărcat, am mers la Pietroşani, dă je băi dă cărbuni. Iera bolşoviči dă nu vrça să ştije dă armată; în v'o trei patru rînduri a dat cu tunurli pă dasupra oraşului, ca să-i sperije. La'ntîi martije ne-a dus la Deva, la Alba-Iulija d'am făcut defilări pin oraşe. Api a vinit orden să merğem pă front. Am plecat pă la Deva, pă la Baia-dă-Aur, pă la Abrud, pînă

am dat piept cu bolșovici, care vrea să ne răpuie, da cu ažutoru lu Dumnizieu către seară am plecat pă front și am mers toată noaptea, pînă am ažuns la front și ne-am risipit pă grupe. Noi aveam în fața noastră un munte: acolo iera inamicu, dă trăgea la nemurire. Comandantu a dat ordon să punem baionetu și să mergem la atac. Îm dă ordon mie să sun înaintarea. Io sun înaintarea cu toți trompeții pin ploaia dă gloanțe și mai iera puțin pînă să ažungem la vîrfu muntelui, cînd sunînd mă arde odată pin cap și caz žos. Atunči am știut că s'a isprăvit cu mine și zic: „înainte, fraților!" Api n'am mai știut nimic dă mine, če-o h'i făcut cu mine: m'o h'i luat sanitari și m'o h'i dus, cum să zičea, la un post dă prim-ažutor. Io știu că m'am trezit la o casă unde am dăskis oki. La casa aia m'a pansat, da če pansat? cîn sufflam ișea sîngili și pă nas și pă gură și pin rană. De-acolo m'a luat patru brangadieri, dă m'a dus pîn la căruță, ș'am mers pînă 'ntr'un sat, dă iera cap tanu medic dă m'a spălat, m'a pansat. Pînă dimineața a mai vinit v'o doozeči. Nu iera tren, ne-a pus pă niște căruțe, pîn la Deva. Acolo i-a oprit la spital p'ăi dă iera mai ușor. Io și doi inși ne-a pornit la spitalu din Sebeș, că ieram rău dă tot. Acolo m'am vindecat. Fără dinți m'a trimes la Sibiu, dă mi i-a pus. Acu o țiu ca idee în ladă danturа, că nu poči să mă folosesc dă ia.

Da am avut mare noroc, c'a trecut glonțu pă dasupra limbii; altfel rămîneam mut.

Ștefești — Costandin Pătrulescu, 32.

C

Foaie verde tiriplic.
Ăsta-i brîu după Slănic.
Toate fetili îm zic
Să le prind dă ibovnic.
Io le spui că sînt prea mic,
Să mă lase să mai cresc,
Că pă toate le iubiesc.

Ștefești — Același.

CI

Leliță, bătute-ar sfîntu,
Cum îți bate șorțu vîntu,
Sorțu tău cu bagadele.

Mi-ai uscat zilili mele.
Așa'naltă și supțire,
Și la trup făcută bine;
Cine ț-a făcut pă tine
Parcă m'a 'ntrebat pă mine.

Ștefești — Același.

CII

— I-auzi, leică, popa toacă,
Ieși afară și te roagă,
Te roagă lu Dumnezeu
Să moară bărbatu tău,
Să rămîi să te iau io;
Or ț-oi lua, or nu ț-oi lua,
Or ț-oi duce'n mumă-ta.
— Du-te, neică, ducu-ț doru,
Unde-a dus vîntu pîrzolo
Și mierlița puișoru,
C'ai zis că mă iei, mă iei
Ș'acuma nu mă mai vrei.
Toată vara ne-am iubit,
Credeam toamna că mă iei,
Da acu nu mă mai vrei;
Ca pîinea să te usuci
Și ca g'inu care-l bei.
C'ai zis că mă iei, mă iei.
M'ai iubit ca p'o copilă,
M'ai lăsat ca p'o străină.

Ștefești — Același.

ALEXANDRINA ISTRATESCU

BCU IASI / CENTRAL

UNIVERSITY LIBRARY

GLOSAR MEGLENO-ROMÎN

II

Č

čabọc, *în grabă* [*bg.-tc.* čabukъ].

čabuc, *ciubuc* [*bg.-tc.*].

čácọl, *șacal* [*bg.-tc.* čakalъ].

čacir, *sașiu (despre cai și despre oameni)* [*bg.-tc.*].

čacírlija, *(om) sașiu, cu privirea încrucișată.*

čafcă, *(un soi de) cioară albastră* [*bg.* čavka].

čafút, *Evreu* [*bg.-tc.*].

čạfutcă, *Evreică.*

čaír, *livadă, pajiște* [*bg.-tc.*]; — Cairili ośinești, *nume topic* 44⁸.

čạlbină, *căpățînă de mort, hircă, țivgă.*

čaliră, *v.* čurílă.

čalmă, *cialma* [*bg.-tc.*].

čạmbạș, *coamă; păr lung; mătasea porumbului*

čambúl', *dim.* čambul'că *(Oș.), glugă.*

čạmpărirị, *a încurca;* — *ind. pr.* čạmpăres.

čạmpărós, *neregulat* (*cf.* čạmpăriri).

čạmúg(ă), *măciucă; mai, ciocan de lemn* [*comp. bg.-tc.* čomakъ].

čạncór, *buturugă, buștean pîrlit.*

čanșă, *capră cu părul roșcat* (*cf.* Grai și Suflet, I, 31, 38).

čạnușă, *cenușe:* 10², 64¹⁰; čănușă 25²⁰; činușă *(Ln.)*; čănușa 25²⁰⁻²¹.

čạnușicắr, *cenușiu.*

čanușos, *cenușos.*

čăpăriṇcă, *țăpoi; semn pe care-l fac ciobanii la una din urechile oilor, scoțînd un clin din vîrful urechii, așa că arată ca o furculiță* (*cf.* Grai și Suflet I, 34) [*bg.* čapareška].

čăpnirị, čạpnirị, *a atinge; a înțepa;* — *ind. pr.* čăpnes; *3 pl.* čăpnes 10⁹; — *part.* čạpnitị [*bg.* čapnahъ < čapvamъ].

čạpúg, čupúc, *ciomag, măciucă:* 7¹; — *pl.* čạpuzili 7⁴.

čarc, *roata morii:* 27^{4}; *(H.)* čarcu; — *art.* čarcu 18 [*bg.-tc.*].

čęrčęvél', *țițînă;* — *pl.* čęrčęvel'ǫ [*bg.-tc.* čerčevé].

čęrgvînă, *strigoaică.*

čardác, *cerdac; comarnic (la stînă)* [*bg.-tc.*].

čęréc 64^{10}, čeréc, *sfert* [*bg.-tc.* čerékъ, čejrékъ].

čęrilă, *v.* čurîlă.

čęrnic, *dud; pl.* čęrnič; — *(Lm.)* čęrnič; *pl.* čęrnič 52^{4}; čęrničil' 53^{10} [*bg.* černica].

čęrníčcă *(Lm.), dudă;* — *pl.* čęrnički.

čęrup, čorup, *ciorap;* — *pl.* čęrup 1^{3}, 3^{6}, 5^{2}, 14^{2}; čorup $64^{8 \cdot 23}$; čorupli 1^{6}, $3^{1 \cdot 11}$, $4^{1 \cdot 5}$ [*bg.-tc.* čorapъ].

čęrpiri, *a turna;* — *ind. pr.* čęrpes [*bg.* čerpja].

čas, *ceas;* — *pl.* časur; — un čas, *mai pe urmă* [*bg.*]

čașcă, *păhăruț pentru rachiu;* — *pl.* čoșcur [*bg.*].

čęvia, *cui de lemn cu care se strînge gura sădilei (cf. Grai și Suflet,* I, 35) [*bg.-tc.* čivija].

čęvisiri, *a otinci a strînge tare, a cetlui;* — *ind. pr.* čęvisea *(cf. Grai și Suflet,* I, 35) [čęvia]

čeardac, *comarnic (cf. Grai și Suflet,* I, 28, 34) [*bg.-tc.*].

čenă, *oaie sau capră seină, sură, cu lînă amestecată (cf. Grai și Suflet,* I, 30).

Čereș, *nume topic:* $44^{1 \cdot 6}$.

čergă, *cort;* čerga 45^{9}, 51^{2}; — *pl.* čerǫ [*bg.*].

čergar, *Țigan, corturar* [*bg.*]

čeșmă *fîntînă, cișmea:* $25^{9 \cdot 10 \cdot 11}$, 63^{2}; čeșma 44^{1}; — *pl.* čeșmi 52^{1}; čeșmili 52^{3}; — Čeșma-dį-Crimižat, Čeșma-dį-Grămăticu, *nume topice* 44^{2}; Čeșma-din-Sturlac, *nume topic* 52^{1}.

četcă, *părul de pe spinarea porcului* [*bg.* četka].

čezbin, čuzbin, *jneapăn.*

čfărniri, *a țiuii (despre un lichid turnat peste un corp înfierbîntat;* — *ind. pr.* čfărnes [*comp. bg.* cvărъ].

čfincă, *pițigoi* [*comp. bg.* činka].

čieliză : grįu —, *varietate de grîu (cu mustăți).*

čičų 38^{14}, čiči 56, *unchi (despre tată);* čičų-sa $38^{14 \cdot 15 \cdot 16}$ [*bg.* čiča].

čičóc, *scai;* — *pl.* čičoț [*bg.* čičokъ].

čičurúș, čičiruș, *piciorus (în graiul copiilor);* čiličiruș 27^{9}.

čifćiu, *plugar, agricultor;* — *pl.* čifčij 1^{3}, 2^{7}, [*bg.-tc.* čivčija].

čiflicár, *moșier* [*bg.-tc.*].

čift, *pereche* [*bg.*].

čilia, *spin.*

čimiliri *a păcăli, a glumi;* — *ind. pr.* čimiles.

čimirică, čumirică, *strigoaie* [*bg.* čemerika].

čincinár, *sticlete;* — čin-činčinar (?) 56.

čincupércă, čuncupercă, *ciupercă;* čuncuperca 60^{1}.

činușă *v.* čunușă.

čipeiri, *a atinge;* — *ind. pr.* čipeies [*cf. bg.* čipkamъ].

čipniri, *a atinge;* — *ind. pr.* čipnes [*bg.* čepnahъ].

čireașă. čireașcă, *cireașe.*
čireș, *cireș.*
čirçi. *bubă, abces:* — *pl.* či-rçiur [*bg.* čirej].
čirișar, *vînzător de cireșe; iunie.*
čirișarcă, *botgros, pasăre care se hrănește cu cireșe* [*bg.* čerešarče].
čistiri, čiștiri, *a cinsti, a ura la casa miresei;* — *sbj. pr.* să čisteșcă 19[12]; ca s' čisteșcă 64[31]; — *part. tr.* čistită 64[1]; čiștită; — *sb. f.* čistiri 64[31]; čiștire 19[12].
čișală *(Oș.), țesală;* — *pl.* čișol' [*bg.* česalo].
čiștinár, *ciurar* [*bg.* čestina „ciur"].
čoară, *(Oș. H.)* čoră, *cioară;* čora 57; — *pl.* čor (v. čopcă).
čoclă albă, čoclă roșe *(Oș.), numiri de pasări.*
čopcă, *cioc, plisc; țița urciorului; organul genital la băiețași; un fel de cusătură în zigzag;* čopca-čorăl'a, 1° *ciocănitoare;* 2° *un fel de floare roșie* [*bg.* čovka].
Čopri (Di- —), *nume topic* 1[1].
čorbă, *ciorbă;* čorba 64[31]; — a-l-Čorba, *nume topic* 44[1].
čorbağiia 51[22], čurbağiă 64[2], *bogătaș, fruntaș* [*bg.-tc.* čorbağija].
čoulă, *gheată, pantof;* — *pl.* čouli 1[2], 3[1,10], 15[1], 19[10]; čoulili 64[33] [*bg.* čehlъ].
čoulár, *cizmar* [*bg.* čehlarъ].
čomp, *cep.*
čop, *unealtă de găurit samarul; cîrlig;* — *pl.* čopi [*bg.* čepъ?].
čubrică, *o plantă mirositoare, cimbru (?)* [*bg.* čubrika].

čuc, *știulete;* — *pl* čucur.
čucă, *deal* [*bg.* čuka].
čucăiri, *a scopi, a întoarce; a ciocăni;* — *ind. pr. 3 pl.* čucăes 7[1]; čucăit, *scopit, întors:* bîrbeți čucăit (*cf. Grai și Suflet* I, 30) [*bg.* čukamъ].
čucan, *ciocan;* čucanu 9[1] [*bg.*].
čucniri, *a ciocăni;* — *ind. pr.* čucnes; čucneș 62[1]; — *pf. 3 sg.* čucni 38[14]; *3 pl.* čucniră 24[1] [*bg.* čuknuvamъ].
čucuriri, *a se rășcăcăra;* — *ind. pr. 3 sg.* si čucurești 18[1] [*bg.* čekorja].
čucutic, *ciocănel* [*bg.* čukutъ].
čuč, *grămăjoară de pămînt;* — *pl.* čučor [*bg.* čučka].
čučăiri, ? ; — *ind. pr. 3 pl.* čučăies 71.
čučul'că, *moț* [*bg.* čučulka].
čučulcán, čurčulean, *ciocîrlan;* čučuleanu 31[14] [*comp. bg.* čučulaška, -luška, -liga].
čudă, čudiă, *minune* [*bg.* čudo].
čudbă *(Oș.), minune* [*bg.* čudba].
čudiri, *a se mira;* — *ind. pr.* mi čudes 47[2]; — *impf. 3 sg.* și čude 25[13]; — *pf. 3 sg.* si čudi 47[2]; — *sbj. pr. 3 sg.* să si čudească 25[14] [*bg.* čudja se].
čul, *pătură (?)*; čulu 60 [*bg.-tc.* čulъ].
čumă, *ciumă* [*bg.*].
čumiricá, v. čimiricá.
čumuligă, *umflătură, cucui de pe urma unei lovituri.*
čunčuperică, v. čičăperică.

čung, *ciung*; — *pl.* čunʒ.

čup, čupă, *berbec (oaie, capră) fără urechi sau cu urechile foarte mici* [*comp. bg.* čipъ „*fără coarne*"].

čupliri, *a ciupi; a ciopli*; — *ind. pr.* čuples [*bg.* čoplja].

čuplitoarcă, *(H.)* čuplitoară, *ciocănitoare* [čupliri].

čupúc, *v.* čopúg.

čupulcanʒă, *organul genital la bărbați*.

čur, *ciur*: 9^{3}, 62^{1}, $64^{6.26.43}$; čuru 9^{4}, 62^{4}, $64^{26.43}$.

čurbagíă, *v.* čorbagíe.

čurčulcan, *v.* čučulcan.

čurílă *(Ln.)*, čalíră *(Oș.)*, *mătcă (cu care se alege untul în putinei); mustuitor (cu care se strivesc strugurii)* [bg. čurilka].

čurop, *v.* čarop.

čuș, *în circă, în spinare*: 27^{7} [*bg.*].

čutca, *un joc de copii*: $38^{3.4}$.

čúturā, *ciutură; măsură pentru grîu, porumb, etc.*

D

Dabęri, *a sfîrși de bătut*; — *ind. pr.* dabęu; *3 sg.* dabę 64^{18}.

dăcănturi, *a sfîrși de cîntat*; — *ind. pr. 3 sg.* dăcontă 63^{4}, 64^{37}.

dădarari, *a sfîrși de a face, de a lucra*; — *ind. pr. 3 pl.* dădară 64^{1}.

dăfățiri, *a sfîrși de a face*; — *ind. pr. 3 pl.* dăfac 64^{24}.

dăfsătură *(Ln. Oș.)*, *adaus, lucru adăugat*.

daĭă, *unchi* [*bg. dial.* dajo<tc.]

dąlác, *boală la oi caracterizată prin umflarea splinei*: 10^{1}, 37^{2}; dąlacu 10^{1}, 37^{1} [*bg.* < *tc.*].

dali, dąli, *care?* 19^{4}, 27^{5}, $38^{7.16.17}$ [*bg.*].

dămâncari, *v.* dumâncari.

damlá *(Oș.)*, *leșin*: ąn căzu damlá, *am leșinat* [*bg.* < *tc*].

damcă, *pată*; — *pl.* domț [*bg.-tc.* damgá].

dąnác, *vițel de un an* [*bg.-tc.*].

dąnácĕcă, *vițea de un an* [*bg.* danačе],

dănápoi, *v.* dinápoi.

dănari, *v.* dunari.

dăngăriri, *a zdrăngăni, a troncăni*: — *ind. pr.* dăngăres.

dąpari, *a adăpa*; — *ind. pr.* dap; *3 pl.* dapă 64^{12}; — *sbj. pr. 3 sg.* s' la dapă 25^{17}.

dăpătură, *adăpătură*.

dăpriminiri, *(a sfîrși de) a se primeni*; — *ind. pr. 3 pl.* z' dăprimines 63^{2}.

dar, *dar*; *zestre*: 63^{6}, 64^{25}; — *pl.* darur 3^{6}, 19^{9}; darurli $19^{11.12}$.

darari, *a face; a lucra; a fabrica; a clădi; a pregăti*; — *ind. pr.* dar; *3 sg.* dară 1^{7}; *1 pl.* dărăm 72^{6}; *3 pl.* dară $1^{8.9}$, $3^{5.10}$, $7^{1.2}$, 9^{1}; — *impf. 3 sg.* dąra 22^{4}; — *pf.* dąraĭ 68^{2}; dąraș 51^{22}, dąrǫ 6^{2}, 25^{17}, 68^{1}; *3 pl.* darară 22^{3}; — *pf. cp. 3 pl.* au dąrat 1^{6}; — *sbj. pr.* să

dar 29^{5}, si dar 72^{3}; 2 *sg.* si-ń dar 72^{1}; *3 sg.* si dară 3^{3,10}, 7^{1}; *3 pl.* si dara 3$^{1-8}$;— *part. tr.* darat; *f. sg.* darată 9^{6}, 62^{4}, 64^{6}; *f. pl.* darati 1$^{3-8}$, 52^{3}.

dărătură, *lucru făcut, fabricațiune.*

dărdăral'că, *flecar, bîrfitor* [dărdăriri].

dărdăriri, *a flecări, a bîrfi;*— *ind. pr.* dărdăres [*bg.* dardorъ].

dari, *a da:* —*ind. pr.* dau 24^{8}, daj 47$^{7-8}$, 5^{1}; da 6^{3}, 7^{1}, 9^{3}; dom 54; daț; dau 1^{5}, 3^{5}, 7^{5}, 19^{11}; — *impf.* dădẹm; dădẹi; dădẹ 6^{1}, 20^{2}, 23$^{1-3}$; dădẹm; dădẹț; dădẹu 20^{1}, 22^{2}; — *pf.* ded; dădéș; dẹdi 6$^{1,4-7}$, 28^{1}; dẹdim; dẹdiț 28^{12}; dẹdiră 25^{6}, 28^{10}, 33^{2}; — *pf. cp.* am dat;... 3 *pl.* dat-au 13^{3}, 19^{1}; — *mmcpf. 3 sg.* vẹ dat 62^{1};— *sbj. pr.* să dau; si-ț dau 57, si-l' dau 72^{2}, sa-z dau 30^{1}; să dai; să da 25$^{12-17}$, si da 38^{17}, 67; să (țu) dom 28^{10}; să daț; să da 28^{14}, să lu da 21^{1}, s' nu da 40^{7}, 64^{10}; —*imper.* do 25^{1}; do-ń 50^{1}, 57; dață-ń 25^{5};—*part. tr.* dat; *sb. f.* la dare steua 7^{8}; la dare sorli 10^{1}, cutru dari sorilui 52^{1}.

dărpiri, *a scărpina;* —*ind. pr.* dărpes; *cf.* drăpiri [*bg.* dъrpamъ].

dărudiri, *a naște, a isprăvi cu nașterea (unui copil);*— *ind. pr.* dărudes; *3 sg.* dărudeşti 62^{6}.

dăruiri *a dărui; a înzestra;*— *ind. pr.* dărues; dărueşti 19^{10}, dăruiaşti 64^{10}; *3 pl.* dărues 64^{5}; — *impf. 3 pl.* dăruiau;—*part. tr.* dăruit; dăruițil' *(cei ce au primit daruri)* 19^{11} [*bg.* daruvamъ].

dăruiri, *dăruit, faptul de a dărui:* 64^{20}.

dăs.., *v.* dis...

dăscăčọri *(Lm.), a scoate din cui;* — *ind. pr.* dăscăčọs.

dascal, *dascăl:* 5^{1}; dascalu 5$^{1-2}$, 6^{1}; — *pl.* dascal' 5$^{1-3}$, 6^{3} [*bg.*].

dăscăpitari, *a apune;*—*ind. pr. 3 sg.* si discapită 62^{4}.

dășăderi, *a ședea, a sta jos;*— *ind. pr. 3 sg.* dășadi 64^{10}.

daținari, *a sfîrși de mîncat, de cinat;*— *ind. pr. 3 pl.* dațină 64^{4}.

dăsculț... *v.* disculț...

daș, *mielul care se crește acasă, ca să se joace copiii cu el (cf. Grai și Suflet, I, 30):* 29$^{1-3}$ [*alb.; cf.* și *bg.* daško jagne].

dạvăiri *(C.),* divăiri *(Oș.), a pătimi, a suferi;* —*ind. pr.* davăes, div-; *3 pl.* dăvăes 44^{2}, divăes 51^{1} [*bg.* darja].

davğiri, *a adăuga;* —*ind. pr.* davg.

des... *v.* diz...

dẹ! *intj. de!*

dẹal, *v.* dẹl.

délmi, dilmi *de oare ce, de vreme ce, fiindcă:* 25^{3}, 27^{7}, 28$^{1,9-17}$, [*bg.-tc.* delmi, dilmi].

deméc, diméc; *adică* 32^{2} 38^{12}, [*bg.-tc.* demekъ].

des, *des; f.* desă;—*pl. m.* deș; *f.* desi.

ded *bătrîn; moș, bunic; una din despărțiturile stomacului la porc (cf.* babă): $18^{2\text{-}5\text{-}6}$; 69^{4}; dedu 21^{3}; *voc.* deduli $68^{3\text{-}4\text{-}6}$; — *pl.* deză $28^{1\text{-}8}$ [*bg.* dědo].

dedă, *babă; bunică.*

del, *deal, colină;* — *pl.* delur 1^{2}.

di, 1° *de, din, de la* $1^{1\text{-}2}$, 2^{5}; di con, *de cind:* di iundi, *de unde;* di lo $3^{4\text{-}5}$, 4^{1}; pon di, *pînă la* 4^{2}; di ţe? *de ce?* di ţe, *de aceea:* 1^{6}, 13^{2}, 23^{2}; di trei or 5^{2}; di ţinţ an 6^{1}; douzoţ di casi 1^{2}; — 2° *de, și:* di lo gustou 5^{1}; — 3° *dacă:* di sta 8^{2}; — 4° *incit:* di ies 4^{8}; — 5° di co, *după ce:* 2^{4}, 5^{1}, 6^{1}, 7^{3}, 9^{3}—

diĥiri (*Oș.*), *a adia; a gîfîi;* — *ind. pr.* diĥes; *cf.* diiri [*bg.* dihamъ].

diamént, *diamant.*

dibinda, *pe furiș, tiptil:* 28^{2} [*bg.* debja + *sufixul gerundiului*].

diegș, *v.* eșt.

didinţe, *de dincolo.*

didisupră, *de sus.*

digios, *v.* diźos

diiri (*Ln.*), *a adia, a gîfîi;* — *ind. pr.* dies; *cf.* diĥiri.

dik'el', *sapă în formă de furcă întrebuințată la vie, la grădini, etc.;* dik'el'u 50^{1} [*bg.* dikelъ].

dilo, *v.* di.

dîlmi, *v.* délmi.

diméc, *v.* deméc.

dimnesta, *v.* dimneţă.

dimneţă, *dimineață; adineauri:* 10^{5}, 40^{6} dimneață 73^{1}; dimneţa 40^{6}, 47^{6}, 64^{2}; bună dimneţă $28^{12\text{-}16}$, 40^{6}; — dimneţta, $7^{3\text{-}5}$, 8^{1}, $25^{17\text{-}19}$, 28^{15}, dimneţata 42^{3}, dimneaţăta 73^{6}, dimneţăta, *de dimineață;* la patruli zoli dimneșta, *a patra zi de dimineață.*

dimpriună, *împreună;* 38^{6}.

din, *din:* $1^{1\text{-}2\text{-}5\text{-}7}$, 2^{4}—

dinainti, *dinainte:* $3^{2\text{-}4\text{-}5\text{-}10}$, $4^{2\text{-}4}$; om dinainti, *fruntaș:* toţ dinaintil' omiń 2^{3}, 21^{1}.

dinăoară, *odinioară;* di dinăoară, *deodată.*

dinapoi, *înapoi, îndărăt, dinapoi:* 31^{10}; di dinapoia, *cea din urmă* 42^{1}; dănapoi 72^{6}.

dincóla, *dincolo:* 10^{5}.

dinco, *dincoace:* 10^{2}.

dincoţi, *dincoace.*

ding, *un fel de vultoare pentru curățitul orezului* [*bg.-tc.* dinka].

dinti, *dinte* 57, 68^{4}; — *pl.* dinţ; dinţil' 18^{1}, 45^{2}.

dintru, *pentru, de, din cauză:* 1^{6}, 2^{2}, 26^{4}; dintru co, *fiind că, pentru că:* 1^{6}, $2^{4\text{-}7}$, 7^{2}; dintru ţi? *de ce?* 25^{6}; dintru ţe, dintru ţesta, *de aceea* 1^{9}, 10^{10}, 13^{2} 38^{10}; dintru frică, *de frică, din cauza fricei:* 2^{4}.

dinţe, *dincoace.*

dinzur, *v.* zur.

dinzurari, *a înconjura;* — *ind. pr.* dinzúr; 3 *pl.* dinzură 10^{7}, 36, 37^{1}, 40^{1}.

dioel'u, *deochi.*

dip¹, *neapărat, negreșit* [*bg.-tc.*].

dip² (*Ln.*), *fund;* — *pl.* dipur [*bg.-tc.*].

diparti, *departe:* 23^{9}, 28^{6}; di diparti 38^{11}.

dipărtizari, *a depărta.*
dipinari *a depăna; — ind. pr.* depin.
dipinătură, *depănătură.*
dipirari, *a smulge părul (din cap); a jumuli de fulgi;— ind. pr.* depir; mi depir, *mă vaet.*
dipri, *v.* pri.
diră, *urmă, dîră* [*bg.* dira].
dirée, *stîlp:* 18[7], 40[1]; — *pl.* direț [*bg.-tc.* direkъ].
dirép, 47[9], dirip, *drept (prep.); după; către, spre; în ajun;* direp cum, *după cum:* 4[9]; direp dimeața 7[5], dirip mirindi 41[2]; direp Paşt 23[2]; direp casă 38.
dirépt, *drept:* 38[11], 51[11] dirępta 19[11], 51[13]; *f.* direptă 19[11]; la dirępta 10[4], 64[20]; la dirępta monă 12[1]; — *pl. m.* dirępț; *f.* dirępți.
direptós, *drept, cu dreptate.*
diriptati *(Oș.), dreptate.*
disagă, *desagă;—pl* disoz [*bg.*].
discălicari *(H.),* dăsc- *(Lm. Oș.), a descăleca; — ind. pr.* discalic, dăscalic; *3 sg.* dăscalică 64[14].
discălțari *(H.), a (se) descălța, a lepăda opincile: — ind. pr.* mi discalț, discal'ț....
discăntari[1], dăscăntari *(Lm. Oș.), a descînta; — ind. pr.* discont 27[8], dăscont.
discăntari[2], discăntătură, *descîntec.*
discarcari, dăscarcari *(Lm. Oș.), a descărca; — ind. pr.* discarc, dăscarc; — *pf. cp. 3 pl.* discarcat-au 21[3].
discărcătură, *descărcătură.*
dișcl'idiri, *v.* dișcl'idiri.
discopčari, *a descheia; ind. pr. 3 pl.* discopcă 64[30].
discosiri, *a descoase; — ind. pr.* discos.
discúlț, dăsculț *(Lm. Oș.), desculț.*
disculțari, dăsc- *(Lm. Oș.) a (se) descălța (pînă la piele); — ind. pr.* (mi) disculț; (ți) discul'ț.
discupčari, dăsc- *(Lm. Oș.), a (se) descheia; — ind. pr.* (mi) discopču; *(Lm. Oș.)* (mi) dăscopč.
discupiriri, dăsc- *(Lm. Oș.), a descoperi, a desveli; — ind. pr.* discupires, *(Lm. Oș.)* dăsc-.
discupiritură, *desvelirea unei părți din acoperișul casei.*
discusătură, *descusătură.*
disfășari, *a desfășa, a desfășura; — ind. pr.* disfaș.
disfățiri, *(Lm. Oș.)* dăsf-, *a desface; a da jos; refl. a se coborî, a se da jos; — ind. pr.* disfac, dăsfac; mi disfac, *mă cobor; 3 sg.* disfați 64[13-15]; *3 pl.* disfac 64[16]; — *pf.* (mi) disfeș;.. si disfeși 25[10],29[2];... si disfeșiră 33[1]; — *sbj. pr.* să-u disfac 25[15]; ... să-u disfacă 25[13-14], a' si disfacă 25[10]; — *imper.* disfę-ți 25[13-16], 29[2]; — *part. tr.* disfat.
disfățiri, *desfacere, coborîre:* 64[35].
disfundari, *a desfunda; — ind. pr.* disfund.
disg..., *v.* dizg....

dișpărătură, *sfișietură.*

dișpărọri, *a sfîșia pielea cu un obiect țepos; — ind. pr.* dișpărọs.

dișpărțọri, *a împărți în mai multe părți; a despărți; — ind. pr.* dișpărțọs; mi dișpart, *mă despart la plecare: 3 sg.* dișpărțaști 64^{10}; — *(Lm.)* dăspărțọri, *a depărta; — ind. pr.* dăspărțọs, - țọș, dăsparți, - părțọm, - părțọț, - părțọs.

dișpărțọri, *despărțire:* 64^{15}.

dișpicari, *a despica: — ind. pr.* dișpic; — *part. tr.* dișpicată $4^{2.4}$.

dișpicătură, *despicătură.*

dispricălicari, *a trece îndărăt peste corpul cuiva (peste care a trecut cineva); — ind. pr.* dispricalic; — *sbj. pr. 2 sg.* s' la dispricalịț 8^{6}.

disprimịnịri, *a se desbrăca; —* mi disprimịnes.

dispul'ari, *a despuia; — ind. pr.* dispol'.

distrămari, *a destrăma; — ind. pr.* distram.

distupari, *a destupa; — ind. pr.* distup.

diștin'ʒiri, *(Oș.)* dășt -, *a descinge; — ind. pr.* diștịng *(Ln.)*, diștinc *(Lm.)*, dășting *(Oș.)*.

disupră, *deasupra, sus.*

disupru, *deasupra.*

dișărtari, *a deșerta; — ind. pr.* dișọrt, *(H.)* dișertu.

dișcl'idiri, discl'idiri, *(Lm.)* dășclidịri, *a deschide; — ind. pr.* dișcl'id, discl'id; *(Lm.)* dășclit; *(Oș.) mai adesea* dișl'id; *(H.)* dișcl'ịt; *3 sg.* discl'idị 64^{15}, și discl'idị 62^{6}; *3 pl.* discl'ic 62^{6} — *pf. 3 sg.* dișcl'isi 38^{10}; *sbj. pr. 2 pl.* s'lị dișcl'idịț 28^{22}, *3 pl.* și discl'idă 64^{16}; — *impr. 2 pl.* discl'idịț 64^{14}; — *part. tr.* dișcl'is 4^{4}, discl'idịț $64^{9.10}$; *f.* dișcl'isă $3^{2.8}$; *f. pl.* dișcl'isị 3^{9}, 28^{22}.

dișcl'izător, discl'-, *cheie.*

dișcl'izătură, *deschizătură.*

dișọrt, *(H.)* dișertu, *gol, deșert: f.* dișartă; — *pl. m.* dișọrț; *f.* dișọrtị.

dișparasi, *plată pe care o cer Turcii creștinilor după ce i-au ospătat:* 21^{1} [*bg. - tc.* diš-parasъ].

diștẹt, *deștept.*

diștịtari, *a (se) deștepta; — ind. pr.* (mi) diștet; — *pf. 3 sg.* și diștitọ 26^{6}, 38^{17}; — *sbj. 2 sg.* s' lą diștetă 38^{16}.

diștịtat, *deștept, inteligent.*

dițindẹ, *dincolo.*

din, *adiere; răsuflare:* 8^{1} [*bg.* dъhъ].

diundi, v. iundi.

div, *(Lm.)* dif, *sălbatic,* porc div, *porc sălbatic, mistreț* [*bg.*].

divăiri, v. dăvăiri.

divotină, *fiară sălbatică; — pl.* divotini 29^{2} [*bg.* divotina].

dizanșarari, *a deșira, a scoate de pe fir; — ind. pr.* dizanșar.

dizbitari, *a desbăta; — ind. pr.* dizbet.

dizgl'eț, *desgheț.*

dizgl'iţari, *a desgheţa.* — *ind. pr.* si dizgl'aţă.
dizgrupari, *a desgropa;* — *ind. pr.* dizgrop.
dizguliri, *a descoperi, a desveli;* — *ind. pr.* dizgules.
dizligari, *a deslega; ind. pr.* dizleg, *(Ln. H.)* dizlec.
dizlipiri, *a deslipi;* — *ind. pr.* dizlipes.
dizmărori, *(Lm.)* duzmărori, *a se odihni;* — *ind. pr.* mi dizmăros, *(Lm.)* mi duzmăros [dis- + *bg.* morja].
dizmintiri, *(Lm.)* dăzm-, *a descurca;* — *ind. pr.* dizmintes, dăzm-.
dizmurţori, *a desmorţi,* — *ind. pr.* dizmurţos.
diznudari, *a desnoda;* — *ind. pr.* diznod.
dizvărtiri, *a desvârti; ind. pr.* dizvărtes; — *pf. 3 sg.* si dizvărti 47^{12}; — *sbj. 3 sg.* si dizvărtescă.
dizvieştiri, *a desbrăca;* — *ind. pr.* dizvesc.
dizviţari, *a (se) desvăţa;* — *ind. pr.* (mi) dizveţ.
dižós, *jos, de jos;* dižos di cătun 1^{3} *(cf.* digios).
dižugari, *a dejuga;* — *ind. pr.* dižug.
dižuliri, *a (des)coji;* — *ind. pr.* dižules.
doa..., *v.* do...
doă..., *v.* două...
doctor, *doctor;* docturu 37^{1}.
dodă, *ţaţă, soră mai mare;* doda 25^{9}; — *voc.* dodu $25^{9.11}$ [*bg.*].
doi, 4^{5}, 8^{5}, 10^{1}; *f.* dou $1^{1.2.3.6}$, 3^{4}, 6^{7}; două, *doi, două:* doil' 24^{1}, doil'i 65^{11}, *(Lm.)* doľi, *cei doi, amândoi;* douli, *cele două, amândouă:* 10^{2}, 14^{4}, $24^{1.2}$; dodi, *al doilea:* 12^{2}.
dóiniţă, *oaie căreia i-a murit mielul* [*bg.* dojna].
doispręţi, doisprăţi, *doisprezece;* doisprăţi di l'raţ 18^{1}; *f.* dousprăţi, douăsprẹţi (di ărşoń) 47^{11}, dousprăţi, *douăsprezece.*
Doml'artă, *v.* Duml'artă.
Domn, *Dumnezeu:* 23^{1}; Domnu 1^{8}, 10^{2}, $13^{1.2.3}$, 18^{5}; drumu Domnului, *calea laptelui;* scandu Domnului, *o plantă.*
dor, *durere;* — *pl.* doror.
dosta, *destul* [*bg.*].
douzoţ, douzoţ 1^{2}, 2^{6}; douzăţ *(H.), douăzeci;* douăpatru 18^{1}; douzoţ și şapţi 35.
douzoţli, *al douăzecilea.*
dori (mi —), *v.* dureri [1].
dormă *(Lm.),* drămă *(H.), creangă uscată; pl. găteje* [*bg.* drъma].
drac, *drac:* 26^{6}; dracu 23^{1}, $26^{2.3.4.6}$; — *pl.* draţ 22^{6}.
drăcloc, *drăcie;* — *pl.* drăcloţi 23^{1}.
drăcuresc, *drăcesc.*
drăcurija, *drăcie.*
Dragni, *nume topic:* 1^{5}.
drămă, *v.* dormă.
drămóń, *dîrmon, ciur cu găurile mărişoare* [*bg.* dъrmonъ].
drănžel *(H.), aşchie;* — *pl.* drănželi.
drăpiri, *a strânge cu lăcomie, a apuca; refl. a se scărpina;* — *ind. pr.* (mi) drăpes; *cf.* dărpiri [*bg.* drъpamъ].

drățesc, *drăcesc*.

drăžaună, *coadă de topor*: 30^{7} drăžaua 30^{4} [*bg.* dъržalo]

dreazgă, *pădure deasă* [*bg.* drjazdakъ].

drob, *ficat*; *art.* drobu 51^{11} [*bg.*].

drobńe, *tufiș de făgulețí, făgețel*.

drubiri, *a fărâma, a sdrobi*; — *ind. pr.* drubes; — *pf. 3 sg.* drubi 29^{4}.

drum, *drum, cale*: 8^{1}, 9^{4}, 18^{4}; drumu 22^{1}, 25^{6}; drumu Domnului, drumu mumușului, *calea laptelui*; — Drumu-mari 1^{1}, Drumu-marlj 1^{1}, *nume topic*; — *pl.* drumur; drumurlj 59^{2} [*bg.*].

drumúc, *cărare, potecă pe unde se duc oile la stînă, hățaș*: 10^{1-5}.

drumător, *drumeț, călător*.

druždęlʼą: ~ si fęsi, *s'a sfărâmat*.

du-, *prefix cu care se compun unele verbe spre a arăta că acțiunea s'a săvârșit de tot*.

dubără, *complot* [*bg.-tc.* dubara].

dubiri, *a cîștiga; a dobîndi, a căpăta*; — *ind. pr.* dubes [*bg.* dobivamъ].

ducă, *ducă, ducere, dus*.

dudiri, *a i se urî, a se plictisi*; *ind. pr.* dudies; *3 sg.* nu-i si dudiaști 47^{1}; — *pf. 3 pl.* si dudii 47^{4} [*bg.* dodija].

dudulęț, *paparudă*: 9^{1-2}; duduleţu 9^{1-3-6} [*bg.* dodolici].

duk'án, *prăvălie*: 28^{1} [*bg.-tc.*]

duk'ingím, duk'ingíu 47^{2-3}, *prăvăliaș, negustor*; duk'ingiia 28^{1} [*bg.-tc.*].

duk'iri, *a-i veni în minte; a pricepe*; — *ind. pr.* duk'es.

dulámă (*Lu. Oș.*) = cupurán: 3^{8}; dulama 3^{1-8-11} [*bg.-tc.* dolama].

dulap, *dulap* [*bg.-tc.* dolapъ].

dulăziri, *a umbla de-a-bușile*; — *ind. pr.* dulăzes; — *sbj. pr. 3 sg.* ca si dulăzească 31^{1}; *cf.* lăziri [*bg.* dolazъ].

dulțeață, *dulceață*.

dulți, *dulce*: 18^{2}, 25^{2-3}; — *pl.* dul't 64^{9}.

dulțicăv, *dulceag*.

dulțimi, *dulcime*.

domak'ín, *gazdă, stăpînul casei* [*bg.* domakinъ].

dumăncari, dămăncari, *a isprăvi de mîncat*; — *ind. pr.* dumanane; *3 sg.* dămunancă 63^{5}, 64^{11}; — *pf. 3 pl.* dumăncară 25^{2}.

Dúmi, *nume dat vițelului fătat duminica*.

duminjcă, *duminecă*: 26^{1}, 64^{1-2}; duminica 9^{1}, 64^{3}; — *pl.* duminiți; duminițli 1^{9}, duminițlí, 52^{4}.

Dumľartă, Domľartă 72^{4-4}, *Dumnezeu să(-l) ierte!*

dumnizesc, *dumnezeesc*.

dunari¹, dănari, *a (se) aduna; a culege*; — *ind. pr.* dun; *3 sg.* dună 9^{2}; na dunom 39^{1}; *3 pl.* dună 9^{1}, 10^{2}; si dună 1^{2}, 7^{1-2}, 9^{3}; — *impf. 3 sg.* duna 25^{18}; *3 pl.* dunau 20^{1}, 21^{3}, 23^{4}; — *pf. 3 sg.* dunọ 27^{1}, 66^{4}; dănọ 25^{20}; *3 pl.* dunară 21^{1}; si dunară 2^{2}; —

pf. cp. 3 pl. dunat-au 21^{1}; — *mmcapf. 3 pl.* si vȩu dunat 28^{1}; — *imper. 2 sg.* nu dună 47^{2}.

dunari² *adunare, strîngere, cules* 63^{6}, 64^{1}; la dunarį viñurlį 52^{4}.

duña, *lume* [*bg. tc.* duńá].

dupà, *v.* dupu.

dupărọri, *a se sprijini, a se rězima*; — *ind. pr.* mi dopăr [*bg.* dopiramъ].

dupri, *de pe.*

dupu, 1^{4}, 2^{2}, 3^{8}, dupà $64^{38,40,41,44}$, *după*; dupu cum 63^{8}, 66^{0}; dupà țe 41^{1}; 42^{1}; dupu ti 1^{5}, 10^{0}, 11^{1}, dupà țe 47^{0}, 64^{31-44}; dupà țe, *după aceea* 39^{1}.

durbiri, *(Os.)*, *a fărâma, a strobi*; — *ind. pr.* durbes; *cf.* drubiri.

durẹri, *a durea*; — *ind. pr.* mi dori 27^{8}; ti dori 64^{30}; u dori 48.

Durija, *nume dat unui cal jugănit* [*cf. bg.-tc.* dorîja].

duritură, *durere.*

durmiri, *a dormi*; — *ind. pr.* dorm; *(H.)* dormu; 3 *pl.* dorm 40^{1}; dormu 60^{11}; añ ți dormį, *mi-e somn*; nu-ñ dormį di tinį, *nu-mi pasă de tine*; — *impf. 3 sg.* durmę 26^{4} 38^{17}; *3 pl.* durmẹu 21^{4}; — *sbj. pr. 2 sg.* să dorm 28^{10}, si dorm 47^{0}; *3 sg.* să dormă 28^{11}, si dormă $38^{15,16}$, 47^{9}; — *sbj. pf. 3 sg.* s'aibă durmit 63^{1}, 86; — *f.* durmiri; durmire 28^{10}.

durmitizari, *a ațipi, a dormita*; — *ind. pr.* durmitez.

dusfărșọri, *a stîrpi de tot*; — *ind. pr.* dusfărșos; *3 pl.* dusfărșos 10^{3}.

dușătăiri, *a stîrpi cu lepădarea excrementelor*; — *pf. 3 pl.* si dușătăi 26^{0}; *cf.* șătăiri.

dușman, *dușman*; — *pl.* dușmań 67^{4} [*bg.*]

dușọri, *a adulmeca*; — *ind. pr.* dușọs [*bg.* dušъ].

duțal'ari, *a tăia de tot*; 25^{14}; — *ind. pr.* duțal'; — *sbj. pr. 3 sg.* să-u dutal'ă 25^{15}.

dutrẹțiri, *a isprăvi de trecut*; — *ind. pr.* dutrec; — *pf. 3 pl.* dutrịcură 10^{3}.

dúțiri¹, *a (se) duce*; — *ind. pr.* duc; mi duc 6^{4}; *3 sg.* si duțį 38^{0}; *1 pl.* na duțim $39^{1,2}$; *3 pl.* si duc 2^{7}, 7^{4}, $9^{1,4}$; — *impf. 3 sg.* si duțe 5^{4}, 6^{1}, 20^{1}; *1 pl.* na dutẹm 22^{3}; *3 pl.* duțẹu 47^{2}, 63^{4}, si duțẹu 5^{4}, 6^{1}; — *pf.* duș 73^{3}, mi duș 6^{4}, 37^{2}; *3 sg.* dusi 27^{1}; mi dusi $6^{1,3,7}$, si dusį $25^{6,12}$, 37^{2}; z'dusi $26^{1,3}$, 28^{7}; *1 pl.* na dusim 24^{2}; *3 pl.* si dusiră 28^{4}, 38^{2}; z'dusiră $24^{1,3}$, 29^{6}; — *pf. cp. 3 pl.* si dus-au 21^{2}; 68; — *mmcpf. 3 pl.* si vẹu dus 20^{7}; — *viit. 1 sg.* s'mi duc 25^{11}, 28^{21}; *3 sg.* să ți ducă 8^{3}; — *sbj. pr.* s' mi duc 47^{0}; *3 sg.* s' mi ducă 6^{2}; să si ducă 20^{1}, 28^{0}, 29^{1}, si-u ducă 47^{8}; *1 pl.* s' nu duțim 28^{19}; *3 pl.* s' ducă 28^{9}; să si ducă ^{16}; — *imper.* du-ti $26^{19,20}$, 28^{10}, 29^{2}, $30^{2,3}$; *1 pl.* s' nu duțim 28^{19}; *2 pl.*

duț-va 67; —*part. tr.* dus, dusă, duș 64^{24}, dusi; — *sb. f.* duțiri; duțiri 5^{2}, 28^{21}.

duțiri, *a aduce;* — *ind. pr.* duc; duț 55; duți 10^{6}, 51^{17-19}, duțim 64^{1}; — *impf. 3 sg.* duțe 25^{11}; *3 pl.* duțeu 20^{2}; — *pf.* duș 20^{6}; duséș 25^{3}, dusi 25^{1}; ... dusiră 23^{2}, 73^{4}; —*sbj. pr.* s'la duc 28^{6}; să-u duc 28^{7}, să-ț duc 25^{11}; *3 sg.* să ducă 28^{7}, si ducă 51^{16}; să-l' ți ducă 8^{1}; *3 pl.* si si ducă 64^{4}.

duždóvnic, *salamandră* [*bg.* dъždovnikъ].

dvor, *curte; art.* dvoru 64^{23-24}; — *pl.* dvoră 52^{2} [*bg.*].

dzifră, *v.* zifră.

E

E! *ei!* 25^{2}, 38^{15}.

ea, *v.* jel.

ecșiçisiri, *a älmăci;* — *ind. pr.* ecșiçises [*ngr.* ἐξήγησις < ἐξηγῶ].

eftin, ieftin 22^{3}, *ieftin* [*bg.* evtinъ].

élă, *vezi:* 25^{13} [...

élbet! *așa e!* 19^{4} [*bg.-tc.*].

émen, *abia:* 1^{6} [*bg.-tc.*].

F

Fag 45^{1}, *Ln. Or.* fac 51^{5}, *fag;* — *art.* fagu 38^{12}; *pl.* faz. *Or. Ln. C.* faž.

fagă, *colect. frunze de fag; art.* faga 43.

fak'ir, *biet, sărman;* fak'iru 27^{7}; lu fak'iru 51^{7}. [*bg.-tc.* fakirъ; *comp.* fikir].

fálegă, *falangă:* 6^{14} [bg. < ngr.].

falcă, *falcă; buca sezutului;* — *pl.* folț.

fălcos, *fălcos.*

făliri, *a se făli;* — *ind. pr.* mi făles [*bg.* falja].

fămel'ă, fumel'ă, fumel'a 64^{29}, *familie;* fămel'a 31^{4}, 38^{4}.

fanélă, *flanelă;* fanela 3^{12} [*bg.*].

făngulęți, *făgulet*

făntonă, *Ln.* fintonă, *fîntînă;* — *pl.* făntoń, *Ln.* fintoń.

făr — fara.

fară, *neam; fig. rază, obraz:* 51^{18}; di țe fară-i și jel [*bg.* < *alb.*].

fara, *fără:* 3^{1-8-9}, 4^{4}, 21^{1}, 23^{5}.

faraș, *făraș* [*bg.-tc.*].

fărčori, fračori, *a storii;* — *ind. pr.* fărčos, fračos.

făricari, *a potcovi; a fereca;* — *ind. pr.* faric. 47^{7}; -*sbj. pr.* si-u faric 47^{7}, *3 sg* si-u faricä 47^{7}; —*imper. 2 sg* faricä 47^{6}.

faricat, *potcovit; ferecat;* faricată 47^{7}.

făricătură *(H.)*, *ferecătură.*

fărină, *făină:* 9^{3}, 23^{3-4}; fărina 9^{4}.

fărinar, *făinar.*

fărtat, fartat 47^{8}, *C.* furtat, *fărtat;* fartatu-meu 47^{8}, fartată-su 27^{1}; 47^{10}; *voc.* fartati 47^{9-12}; —*pl.* fărtaț 27^{1}, fartaț 47^{11-12}, 64^{3}; fartațil' 64^{3-7-9}.

fărtătĕuc, *dim.* fărtat.

fărtatlĕc. fărtățil'ă, *fărtăție.*

fărti, *fărtate!* (*termen cu care se adresează femeile către cumnații lor*).

făsúl', *fasole* [bg. fasulĭa].

fașă, *fașe* (*de copil, de înfășurat picioarele, etc.*); *fâșie îngustă de piele* (*a lopinci*); *art.* fașa 63[2]; — *pl.* foș.

fășăniță, *fâșie.*

fășiĕcă, *dim.* fașă.

fat, *făcut, v.* fățiri'.

fața, *față*: 4[7]; fața 38[11]; 64[11]; — *pl.* fați, *Oș.* fețur.

fățiĕcă, *fetișoară.*

fățiri', *a face*: — *ind. pr.* fac; faț 27[7], 28[5-8], 37[1]; fați [10], 28[12], si fați 7[2], 8[2], 10[4]; fățim; fățiț 40[3]; fac 1[7], 7[7], 19[2]; -*impf. 3 sg.* fățe 5[3], 23[3], si fățe 1[6], 5[7]; 47[2]; *3 pl.* fățeu 5[3]; 28[4]; — *pf.* fes; făsés 26[4], 47[12]; feți 10[10], 25[12], 26[3], si fesi 23[7], 25[9-10], s' fesi 68[3]; fesim; fesi[illegible]; (si) fesiră 2[4], 25[7], 27[7]; — *pf. comp. 2 sg.* ai fată 73[4]; — *viit. 3 pl.* si facă 40[3]; — *sbj. pr.* să fac 28[25], si fac 58[3], să-ț fac 26[1]; să faț 26[3], s' ți faț 25[7]; să facă 19[1], 25[14], 28[7], si facă 37[7], să si facă 8[4], 10[1], si-l' facă 47[2], să-l' ți facă 8[1]; să fățim 28[17]; să fățiț 28[21]; să (la) facă 2[1], să si facă 7[1], 9[7]; — *imper.* fă 28[7], 45[1]; — *part. tr.* fat 25[21], 31[10].

fățiri', *facere.*

fes, *fes*: 3[1], 4[1]; fesu 3[7], 4[1-2] [*bg.-tc.*]

femini, *f.* feminĕ, *femeiesc.*

feriĕă, *ferigă.*

fetă, *fată*: 8[2], 9[2], 19[1-3]; feta 10[2-3]; *gen.* lu feta 19[1-3, 10-11]; fetăl'a 64[2-8]; la fetă 19[11]; *voc.* fetu 25[12]; — *pl.* feti 9[1-2], 10[9], fetili 3[9-11], 4[2], 7[5], 9[1-4]; — rușone fetăl'a, *o plantă.*

fetiĕcă, fetișcă, *fetiță.*

fiĕór, *băiat*; *băiatul care dă ajutor la stînă*; — di gunjri, *minător, băiatul care mînă oile la strungă, pentru a fi mulse*: 5[4], 6[4], 19[1]; fiĕoru 5[2], 6[1-3], 8[2], 14[9]; *gen.* lu fiĕoru 5[2], fiĕorlui 64[2-5-7]; — *pl.* fiĕor 6[2], 7[1-4]; fiĕoril' 1[2], 5[1-3], 6[1-4], 7[1-3].

fiĕurél, *băiețaș.*

fiĕurésc, *băiețesc, fecioresc.*

fiĕuremi, *colect.* fiĕor.

fiĕurlĕc, *băiețel.*

fiĕurlĕc, *timpul copilăriei.*

fik'ir, *biet, sărman*; fik'iru 26[3-5, 9], 28[4-10] [*v.* fok'ir].

filiádă, *abecedar* 6[1-5] [*ngr.* φυλλάδα].

fileán, *cutare*: 19[9] [*bg.* filanĭ < *tc.*].

filiĭa, *felie*: 64[4] [*bg.* filija].

firiri, *a se feri, a se da la o parte*: *ind. pr.* mi fires; — *imper.* fire-ti si nu ți calcă calu (*Oș.*).

fitari, *v. refl. a fâta*: — *ind. pr.* si fetă; — *pf. 3 sg.* al' ți fito 51[18].

fitătoară, *fătătoare.*

fitésc, *de fată, fetesc*; — *pl.* fitești 64[1].

fitești, *fetește.*

fitișoarcă, *fetiță.*

fitlọe, *fetie (timpul petrecut ca fată).*

flămund *(Ln. Oș.)*, flamund *(C. Lm.)*, flămundu 73^{2} și flămăndu *(H.)*; f. flămundă *(Ln. Oș. C. Lm.)*, flămăndă *(H.)*; — *pl. m.* flămung, -mung *(Ln. Oș.)*, flamung *(C.)*, flamunț *(Lm.)*, flămănž *(H.)*; *f.* flamundi. *(H.)* flamăndi.

flămundẹță. *(Ln. Lm.)*, *foame.*

flămundós, *flămind.*

flămunʒọri, *a flămînzi*; — *ind. pr.* flămunʒọs.

flarị, *a afla, a găsi:* 23^{6}; — *ind. pr.* áflum *(Ln. C.)*, áflăm *(Oș.)*, aflu *(Lm., H.)*; áfliș *(Ln. C.)*, áflăș *(Oș.)*, afli *(Lm. H.)*; áflă 31^{9}, și áflă 10^{8}; flọm *(H.)* flăm; flaț; áflă; — *impf.* flạjam *(rar* flam),... *3 sg.* și flạja 47^{10}. *3 pl.* flạjau 21^{2}. — *pf.* flai 73^{3-6}; flaș; flọ 25^{10}, 27^{1}, 68^{7}, *H.* flă 72^{5}, flọm 67^{1} *(H.* flăm); flaț; flară 25^{8-9-10}; — *sbj. pr.* s' lu áflum 51^{8}, să-l' áflum 10^{10}; s áfliș 51^{1}, și áflăș 45^{1}, s'afli 68^{2}; — *part. tr.* flat; flată 28^{7}.

flat, *aflat* (*v.* flarị); *vitreg*, fratị —, tată —, soră flată, flată mumă.

flingắn *(Oș.)*, *filigean, ceașcă*; *comp.* sflinắn [*bg.* filganь < *tc.*].

floa... *v.* flọ...

floc, *floc.*

flótuc, *flotoc*; — *pl.* flótuțị.

flọri, *floare*; — *pl.* flor 64^{1}.

flọricẹă, *floricică.*

foa... *v.* fo...

foc, *foc:* 7^{1-4}, 10^{1}; focu 1^{10}, 7^{1-5}, 30^{2-4}; *voc.* fóculị 30^{9}; — *pl* focur 10^{2}.

fócčic, *focșor.*

fórtămă *(Lm. C.)*, fórtumă *(Oș.)*, *frînghie de cînepă* [*bg.* fórtuma].

fọlị, *(pentru brînză, lapte, etc.)*; *pîntece:* $28^{6-20-29}$; amnă pri fọli, *umblă pe brînci*; fọlịị $28^{2-4-6-10-23}$; — *pl.* fol' *(Lm. (Oș.)*, fol'ur *(Ln. H.)*; — covăcesc, *foale de suflat.*

forfiți, *foarfecă:* 69^{7}.

frăcọri, *v.* fărcọri.

frău, *v.* frọu

frănar, *cel ce vinde frîne*

frăngătură, frăntătură, *frîntură, hîrb, ciob.*

frănʒiri, *v.* frọnʒiri.

frasin. *Lm. H.* frasim, *frasin.*

frășnirị, *a lovi cu nuiaua, a plesni*; — *ind. pr.* frășnes; — *imper.* frășnẹă-lu (calu), *dă-i (calului) cu nuiaua* [*bg.* frasnuvamъ].

fratị, *frate:* 18^{2}, 25^{6}; frati-su 25^{10-11}, 47^{9}; *voc.* fratị 28^{1-5}; *pl.* frạț 10^{1}, 18^{1-7}, 24^{1}, 28^{1}; frațil' 28^{12-14}, 64^{20}.

frătẹic *(Lm.)*, *frățior.*

frọasgă *(H.)*, *bețișor, nuia (de mînat boii, caii).*

Frenc, *Frances, European*; — *pl.* Frenț; *v.* Freng [*bg.*].

Freng. *(Ln.)* = Frenc; — *pl.* Frendz 22^{4}; Frendzil' 22^{1-5-6}.

frică, *frică:* 2^{2}, 6^{1-6}, 24^{3}; frica 6^{5}.

fricarị, *a freca*; — *ind. pr.* frec; — *sbj. pr. 3 pl.* s' li frecă 10^{1}.

frjecătură, *frecătură.*
frieos, *înfricoşat*: 37^{3}, 47^{3}.
frig, *frig*: al — $3^{9\text{-}11}$.
friguri, *sf. sg. friguri.*
friguros, *friguros.*
frijél, *(Oş.)*, *fluier de trestie, cu 6 găuri, lung de 30-40 cm.* (v. sfrijél, sfrujél).
frimintare, *a frămînta*; — *ind. pr.* frimint.
frimintătură, *frămîntătură.*
fripturá, *friptură.*
fris, frizíri.
frisătura *(H.)*, *friptură.*
frişcă — freaşcă.
frizíri, *a frige*; — *ind. pr.* frig, friz, frizi, s'frizi 53^{5}; — *part. tr.* fris: gălină frisă 51^{1}, carnj frisă.
fron *(H.* frău), *frîu*; — *pl.* fronur.
front, v. fronzíri.
fronzíri (*H.* frăunzíri), *a frînge, a sparge*; *refl. a se amărî, a se mîhni*; — *ind. pr.* frong 24^{9}; fronz; fronzi 81, 25^{17}, frondzi 40^{5}, 51^{5}, 64^{2}; fronzim; fronzil; frong 9^{5}, şi frono 64^{18}; — *pf.* fronş; *3 sg.* fronsi $25^{16\text{-}17}$, 27^{5}; — *sbj. pr. 3 pl.* s'lu li frongă 9^{6}; — *part. tr.* front 27^{9}; frontă 25^{17}; *pl.* fronţ; fronti $24^{1\text{-}2}$.
frúgl'ăţă, frúgl'iţă, *steag roşu ce se poartă la nuntă*; frugl'aţa $64^{11\text{-}12\text{-}17\text{-}22}$ [*bg.* frúglica].
frulină, v. furlină.
frunti, *frunte*: 18^{4}, 64^{22}; — *pl.* frunţ.
frúntiţcă, *frunticică.*
frunză, frunză 45^{1}, 51^{6}, *frunze*; *colect. foi de dud*: 6^{1}; — *pl.* frunzi 92, *(Oş.)* frunză.
frúnziţcă, *frunzişoară.*
frunzos, *frunzos.*
ftari, *atare.*
fucără, *sărac*: 20^{1}; — *pl.* fucăraj 2^{4} [*bg.-tc.* fukará].
fuĉori, *a sforăi*; — *ind. pr.* fuĉos [*bg.* fučá].
fudúl, *fudul* [*bg.-tc.*].
fufutíri, *a ţîşni (despre foc)*; — *ind. pr.* fufutes.
fugă, *fugă*; *plecare*: 21^{1}, 64^{3}.
fulinicăv, *plăticos.*
ful'ór, *fuior*; *caier.*
fum, *fum*; fumu 18^{2}, 52^{2}, 53^{2}.
fumari, *a fuma*; *a fuma*; *a fumega ind. pr.* fum.
fumat, *afumat*; *fig. măgar.*
fumătură, *afumătură*; *fumegătură.*
fumel'ă, v. fămel'ă.
fund, *fund*; — *pl.* fundur.
fună, *sfoară*, *frînghie (din lînă şi „cuzină")*: $19^{11\text{-}12}$, 54; funi $68^{3\text{-}4}$; funç 68; — *pl.* funi 38^{12}; funli 38^{12}.
funar, *frînghier.*
fúniţcă, *frînghiuţă.*
fur, *hoţ*; furu 1^{10}; — *pl.* fur 24^{1}; furil', *constelaţia carului mare.*
furari, *a fura*; — *ind. pr.* fur; fur; fură 9^{1}, 51^{14}; *3 pl.* fură 7^{2}; — *pf. 3 sg.* mi furş somn, *am aţipit*; — *sbj. pr.* să fur 30^{1}; *3 sg.* s' lu fură 1^{10}; *1 pl.* să-u furăm 13^{2}; *3 pl.* să fură 30^{1}; — *part. tr.* furat; *pl. f.* furati 7^{2}.
furătură, *furt, hoţie.*

furcă, *furcă:* 73^{2}; — *pl.* furţ.
furculíţă, *furculiţă.*
furézmă, *afurisanie* [*bg.* aforizmo].
furil'ă, *furt, hoţie; colect. hoţi.*
furisiri, *a afurisi;* — *ind. pr.* furisea.
fúrk'icea, *furcă mică.*
furlínă, *aur; monedă de aur, galben:* 4^{6}, 19^{7}, frulină 64^{10}; — *pl.* furlin 4^{5}, 19^{8-10} [*bg.* florin].
furloc, *furt, hoţie.*
furnă, *cuptor* [*bg.*].
furnigă, *furnică;* — *pl.* furniz,-nis; — casă di furniz, *furnicar.*
furnigár, furnigárnic, *furnicar.*
furnigós, *se zice de niște pere care au un miros de furnici.*
furnigícea, *dim.* furnică.
furnófcă, *de cuptor* [*bg.*].
furtună, *furtună;* — *pl.* furtunur.
furtunos, *furtunos.*
fus, *fus;* fusu 15^{2}; — *pl.* fusi 15^{1}; fusu babál'a, *o plantă din care se face adesea plăcintă.*
fúseic, fúscuc, *dim.* fus.
fustán, *fustanelă:* 14^{2}, 64^{11}; cămeșă fustanliă 64^{8}; — *pl.* fustanj 69^{2} [*bg.*].
fúști, *fuscel la război; cîrcel de viţă; lujer de dovleac; cîrlig de împletit;* — *pl.* fușt.
Fústiú, *npr. geogr.* 1^{10}.
futăc, *futăcios.*
fătiri; — *ind. pr.* fat; *3 pl.* și fat 59^{1}; — *pf.* futúi și fătúi; *3 pl.* fătură 66^{2}; — *part. tr.* fatut și fătat.
fuzíri[1], *a fugi, a pleca;* — *ind. pr.* fug; fuz; fuzi 9^{6}, 10^{9}, 18^{4}; *3 pl.* fug 19^{10}, fuc 63^{2}, 64^{1-10}; — *impf.* fuzeu 6^{4}; *3 sg.* fuze 38^{18}; *3 pl.* fuzeu; — *pf. 3 sg.* fuzi 23^{1}, 25^{11}, 27^{2}; *3 pl.* fuziră 1^{8}, 24^{1-8}, 28^{11}, 33^{1}; — *sbj. pr. 3 sg.* să fugă 25^{11}, 28^{12}, și fugă 37^{4}, 38^{16}; *3 pl.* să fugă 25^{6}; — *imper. 2 sg.* nu fui 38^{10}; *2 pl.* fuziţ 34, 54.
fuzíri[2], *fugă; plecare:* 63^{6}; fuzire 5^{4}, 6^{6}, 10^{5}, 21^{8}.

G

Gabo, ! 15^{1}.
gad, *pui;* — *pl.* gaă [*comp. bg.* gadĭ, *insectă, viermușor*].
gădiecári, *a gidila* [*bg.* gadičkamь].
gădúń, *gutui;* gădună, *gutuie* [*srb.* gdunja, *comp. bg.* dunja].
găgós, gugóș, *nucă (curăţită de coaja verde);* *art.* găgoșu 53^{12}; — *pl.* găgoșă, gugoșă.
gailé, *grije, mîhnire, întristare:* 4^{7-9} [*bg.-tc.* gajljá].
gairét, *curaj; alinare, mîngîiere:* fo gairet 27^{2}; gairet dari, *a alina* [*bg.-tc.*].
gaidă, *cimpoi:* 64^{8}; gaida 64^{6-9}; — *pl.* gaiz; gaizli 64^{2} [*bg.*].
gaidoğiia 19^{10}, gaidağoia, *cimpoier;* gaidağoia $64^{4,1,11}$ [*bg.*].
gáigur, *o pasăre* [*bg.* gájgurь].

gaitan, *găitan*: $3^{4\text{-}9\text{-}10}$, 4^{1} [*bg.*- < *tc.*].
galbin, *galben*.
gălbinari, *gălbinare*.
gălbinicăv, *gălbiu*.
gălbiničós, *galben la față, gălbejit, bolnăvicios*.
gălbinuš, *gălbenuș de ou*.
gălčavă, *gîlceavă* [*bg.*].
gălęta, gălcată 71, galęta, *găleată; vin amestecat cu apă*: galęta $64^{26\text{-}37}$; — *pl.* găleț.
gălęticčă, *dim.* gălęta.
gălivini, *desmierdare*.
gălină, *v.* găl'ină.
găliri, *a desmierda, a alinta* [*bg.* galja].
găl'ină, (*Ln. Lm.*) gălină 40^{4}, 51^{1}, *găină*; găl'ina 69^{2}, gălina 8^{5}; — *pl.* găl'ín 30^{2}, gălín 33^{3}; gălíńli 19^{2}.
găl'inar, *găinar, neguțător de găini*.
găl'iničcă, găl'inučcă, *dim.* găl'ină.
gămoš (*C.*), gămoš (*Lm.*), *urdoare*.
gămižós (*Lm.*), *urduros*.
găngăiri, *a gîngăvi*; — *ind. pr.* găngăes [*bg.* gъgnъ].
gănglir, *gingav* [*bg.* gъglivъ].
gărb, *v.* grăb.
gărbăv (*Ln.*) grăbăv (*Oș.*), *cocoșat* [*bg.* grъbavъ].
gărclan (*Ln. Oș.*), grătlan 47^{10}, *beregată* [*bg* grъklanъ].
gard, *gard*; *art.* gardu 40^{4}; — *pl.* gardur.
gărdină (*H. Ln.*), *grădină*: 1^{1}, 60^{3}; — *pl.* gărdín 52^{2}, gărdinur 52^{4} [*bg.* gradina].
gărdinár, *grădinar* [*bg.* gradinarъ].
gărdušcă (*Oș.*), *grindă* [*bg.* gradiška].
gărghl'án, *beregată* [*bg.* grъkljanъ].
gărgăun, *gărgăun*.
gărgul'că, *ulcior cu gura strîmtă* [*bg.* grъgulъ].
gărliri, *a tunde oile la gît, pîntece și coadă; a tușina*; — *ind. pr.* gărles [*bg.* grъlo?].
gărnaț, *de griu*: p(i)ni gărnață; turtă gărnață 6^{2}.
garnină (*Oș.*), grănină (*Ln.*), *miriște de griu*.
gărnișor, *porumb*: 1^{4}, 7^{4}, 10^{7}; *art.* gărnișoru 23^{1}; — gărnișora 5^{1}, 21^{3}.
gărnișorină, *porumbiște*.
gărnišorcă, *cocean de porumb*.
gărnuónc, *grăunț; bubuliță*.
gărnuț, *grăunte* (*de porumb, etc.*); *bubă*: $38^{4\text{-}6}$; *art.* gărnuțu 10^{7}; — *pl.* gărnuță 31^{10}, 40^{7}.
gărnuțos, *grăunțos* (*se zice de spic cînd iese grăunțul afară*).
garš: capră garšă, *capră pestriță, neagră cu pete roșii, ori albă roșietică cu pete negre*.
gărširi (*H.*), *a uita*; — *ind. pr.* gărsescu; — *pf.* 3 *sg.* gărši 72^{4} [*bg.* grěšьa; *cf.* grišęri].
gărtlan (*Oș.*), *beregată* (*cf.* gărclan).
gărțesc, *grecesc*; — *pl.* gărțešt 6^{6}, 8; — *art.* gărțeștli 6^{7}.
gărțeşte, *grecește*: 5^{1}.
gas, *petroleu* [*bg.* gazъ].

găsélniță, *omidă*; găselnița 69^{11} [*bg.* gъsénica].

gắță 14^{1}, *(?)*

gaură, *gaură*; *peșteră*: 27$^{1-2}$; — *art.* gaura 27^{1}, 38^{11}; — *pl.* gour 62^{4}.

gáuriccă, *dim.* gaură.

găuros, *găunos*, *cu găuri*.

găvană, *strachină de lemn cu capac* [*bg.* gavána].

găzep *(Lm. C. O.)*, *viscol*; — *pl.* găzepur [*bg.* - *tc.* gazépъ].

găzetă, *ziar* [*bg.* gazéta].

gaž, *murdărie* (?): 11^{2}.

glas, *glas*: 7$^{3-4}$, 28^{22}, 39^{2} [*bg.* glasъ].

glătcă, *înghițitură* (*de apă*) [*bg.* glъtka].

gleznă, *gleznă*; — *pl.* glezni [*bg.* glezenъ].

glíccă, *o floare albă* (?)

gligusit, *lustruit*; oală gligusită, *oală smălțuită* [*cf.* gl'eg].

glistă, *tenie*, *panglică* [*bg.* glistъ].

gloabă, *amendă* [*bg.* globa].

ghipav, *prost* [*bg.* glúpavъ].

gl'ată, *instrument de făcut găuri mai mari la samar* [*cf. bg.* gletó].

gl'eg, *smalț*, *pămîntul cu care se smălțuesc vasele* [*cf. bg.* gledžъ, gleeъ, *smalț*].

gl'em, glem (*Ln. Oș.*), *ghem*, *boț*.

gl'eméac, *dim.* gl'em.

gl'eț (*Oș. H.*), gleț (*L.*), *ghiață*.

gl'indúră (*Ln. C.*), glindúră (*Lm. Oș. H.*), *ghindură*.

gl'ubíuic, *pîine necoaptă bine* [*cf. bg.* hlěbъ].

gnoi, *gunoi*; *gunoi*: 51^{17}, 62^{1} [*bg.* gnoj].

gnuiri, *a gunoi*, *a îngrășa cu gunoi*; — *ind. pr.* gnues; *3 pl.* gnues 1^{8} [*bg.* gnoja].

goală, goli, *adv.*, *numai*: 25^{8}.

gol, *gol*, *desbrăcat*, *neînvelit*; — *f.* goală; — *pl.* gol'; — prinți gol 3$^{2-3}$, *pe trupul gol* [*bg.* golъ].

górniță, *păr* (*pară*) *tomnatic(ă)*, *sălbatic(ă)* [*bg.* górnica, *păr sălbatec*].

gótfă, *gătitul bucatelor*: 1^{7} [*cf. bg.* gotvja, *a găti*, gotvarь, *bucătar*].

gozbă, *ospăț*, *petrecere* [*bg.* gozba].

golcă, *noduleț în țesătura unei stofe* [*bg. pl* gъlkи].

gorb (*Ln.*), *spinare*: 18^{9}, 28$^{9-10}$; *art.* gorbu 3^{10} [bg. grъbъ].

goscă (*Ln.*), **găscă** (*H.*), *gîscă*; *art.* gosca 53^{2} [*bg.* gъska].

gozbă, *ospăț*, *masă*: 63$^{5-7}$ [*bg.*].

grăb (*Oș.*), grp 69^{4}, *spinare*, *șira spinării* [*cf.* gorb].

grăbăiri, *a zgîria* (*cu unghiile*); — *ind. pr.* grăbăes.

grăbăv (*Ln. Oș. H.*), *cocoșat* [*bg.* grъbavъ].

grăblă, *cadă* [*cf.* croblă].

grăblăr, *care face cade*.

grăbuiri, *a răpi* (?); — *pf. 3 sg.* grăbui 25^{11}.

grăclán, *v.* gărclan.

grăc, *hîrb*, *oală spartă* [*cf. bg.* grъnci].

grădină (*Lm.*), *grădină*: 25$^{15-20}$, 34; — *pl.* grădiń, grădińur 59^{2}.

grai, vorbă; o parte din ziroșiă; firele de la războì; — pl. graiă, graiur [bg. graj].
grăiri: numai imper. grel'! grăește!
grămádă, grămadă de pietre; — pl. grămoz [bg. gramáda].
grămădiěcă, grămăjuie [cf. bg. gramádica].
grăncăr, fabricant de vase și ulcioare, olar; — pl. grăncar 2[7]; — grăncaril' 2[7] [bg. grъnčarъ].
grănină (Ln.) v. gărnină.
grănișór v. gărnișor.
grap! interj. 68[3].
gras, gras; — pl. graș.
grăsčue, grăsuliu.
grăsimi, grăsime.
grătár (Oș.), grătar.
grătlán v. gărclan.
grățăiri, a sgrințăi (?) — ind. pr. grățăes.
grățeșo, grecesc: 62[3].
grățęști, grecește: 52[2].
grăuvină, nume de plantă (?)
grẹașcă, greșală [bg. grъška].
grẹață, v. griiață.
grẹažbă (C.), greșală.
greblă, greblă [bg. greblo].
greu, greu; — f. grẹauă; — pl. grel'; grei (C.); gręli (Lm. Oș.); — greauă, grea, borțoasă.
grěuțuc, greușor.
griiáță (O. H.), grẹață (Lm.), greutate (la cîntărit); dificultate.
grindi, grindă; — pl. grinʒ [bg. grindá].
grindină, grindină: 31[8]; grindina 31[8]; grindini (Ln. H.).
gripiri, a asmuți, a da drumul (cînelui, etc.); — ind. pr. gripes; — pf. 3 sg. gripi 6[1].
grișătură (Oș), greșală.
grișonă, nume de plantă (?)
grișọri, a greși; — ind. pr. grișọs; 3 sg. grișasti [bg. grъšъ; cf. gărșiri].
griutati, greutate.
groapă, grọpă 66[1], groapă; Grọpa-moșăl'u, npr. geogr.
grob, mormînt; grop (Lm.); — pl. grobur 68[2] [bg. grobъ].
gros, gros: 40[2]; țela grosu 40[2]; — f. groasă 25[12.13].
groș pl., groși (monedă): 24[1].
gróut, (loc) pietros, rîpos [bg. gróbota, grobotъ].
grọ . . . v. grọn . .
grọn, grîu: 1[9], 38[15], 64[24]; art. grọnu 23[1], 64[1.24]; — pl. grọni.
grudi, grunz; — pl. gruz [bg. grúda].
grupcunicłă, gropița de la ceafă.
grusimi, grosime.
grusíță, groșiță (1/5 dintr'un franc); — pl. grușiț 63[7].
gruunìri, a i se slei puterile la bătrînețe; — ind. pr. gruunes [bg. gruhuramъ, a sta să cadă].
gudiri, a pîndui; — ind. pr. gudes [bg. godъ].
gugóș, nucă (curățită de coaja verde); v. gắgoș.
gugufcă, un fel de turturea; gugufcn 55 [cf. bg. gugutúrka, gugúrka, gugúčka].
gulastră, gulastră (H.), curastă [cf. bg. kolastra].

guliri, *a goli*; — *ind. pr.* gules [*bg.* golьж].
gulišan, *gol, goluț*.
gulúb, *porumbel* [*bg.* gъlъbъ].
guniri, *a alunga, a goni*; — *ind. pr.* gunes; *3 pl.* gunes 10^{1}, 60; — *impf. 3 sg.* gunç 24^{2}; *3 pl.* guneu 60; *pf. 3 sg.* guni 51^{1}; — *sjb pr. 3 pl.* s' la gunescă 64^{21}; — *sb. vb.* gunirç 10^{1}, 64^{08} [*bg.* gonьж].
gură, *gura*: gura 69^{5}, 70; *deschizătura cămășii la piept*; *strîmtoare în munți, trecătoare*; gură di pinză (*H.*), *locul pe unde trece suveica*; gura di camçșă 4^{1}; la mirzç gura 5^{2}; — *pl.* gur(i) 73^{5}.
gurgášcă (*Os.*), **gurugašcă** (*H.*), **gurugašă** (*Lu.*), *scorbură*.
gurgăšliv, *găunos, scorburos*.
gurgulat, *rotund ca o minge* (*vorbind de pietre*) [*cf. bg.* gurgúlavъ].
guricós, *puchios*.
gúricçă, *dim.* gură.
guridă (*Os.*), *aguridă*; — *pl.* guriz [*bg.* agurida].
gurliv, *puchios*.
gurlizari, *a grohăi*; — *ind. pr. 3 sg.* gurleaza.

gurugaš(c)ă, *v.* gurgašcă.
gustari, *a gusta*; — *ind. pr.* gust.
gustari, gustătură, *gustare*.
gustiri, *a opăla*; — *ind. pr.* gustes; — *impf. 3 pl.* gustçu 5^{1}; — *sbj. pr. 3 pl.* să si gustçscă 5^{2} [*bg.* gostя].
gušă, *gît*; *gușe*; *umflătură la gîtul oilor*: 6^{2}, 28^{15}, 55 [*bg.* guša].
gušehiri, *a îmbrățișa*; — *ind. pr.* gušeăes [*bg.* guškam sı].
gušniri, *a îmbrățișa*; — *ind. pr.* gušnes [*bg.* gušnя].
gušçri, *a se îmbolnăvi de gușă* (*vorbind de oi*).
guštir, *șopîrlă*; *mușchiul brațului* [*bg.* gušterь].
guštiriță, *șopîrlă*; pojuç-guštirițăl'i, *o plantă* [*bg.* gušterica].
gutfiri, **gutuviri**, *a găti bucate*; — *ind. pr.* gutfes, gutoves 64^{1}; — *pf. 2 sg.* gutuviš 60; — *imper.* gutuveț (!) 64^{10} [*bg.* gotvя].
gură (*H.*, *C.*), *gaură*; — *pl.* guri.

G

ģiarmi, *vierme*; — *pl.* ģierm.
ģiaspi, *viespe*; — *pl.* ģiesp (*Os.*); — casă di ģiesp, *pînză de viespe*.
ģiăsparuic, *viespar*.
ģiață, **ģijață**, *viețuitoare, ființă*; ģiață, *viează*: 28^{23}.
ģiaur, *ghiaur*; — *pl.* ģiaur 2^{8}.
ģiazmă, *aghiazmă*.

ģihărdisiri, *a muri*; — *ind. pr.* ģihărdises [*bg.-tc.* giberdisvamь].
ģidi! *măi*! 64^{22} [*bg.* gidi, gidi].
ģidiin, *nătărău* (?) [*cf. bg.* gidija].
ģiiri, *a trăi*: *ind. pr.* ģijes; *3 sg.* ģiiaști 63^{1-15}; — *pf. 3 sg.* ģii 28^{28}; — *impf. 3 pl.*

ĝiiau 23^{4}; — *sbj. pr. 3 pl.* să ĝijască 2^{4}, și ĝiască 62^{1}.
ĝimăni, *pantof* [*bg.* emenija].
ĝimrúc *vamă* [*bg.-tc.* gjumrúkъ]
ĝingiăr, *spin măgăresc, scai* [*bg.* gingerъ, *onopordum*].
ĝioa, *adv. oare?, ca și cum*: 64^{87} [*bg.-tc.* gjoú].
ĝion, *o pasăre* [*bg.-tc.* gjonъ, *pupăză*].
ĝipt, *grîne, cereale care se duc la măcinat*; — *pl.* ĝiptur.
ĝirdán, *salbă, colan*; — *art.* ĝirdanu 19^{10} [*bg.-tc.* gerdánъ].
ĝirdănliă, *oaie cu gîtul alb.*
ĝirminós, *viermănos.*
ĝiu, *viu*: 38^{17}, 73^{1}; *crud* (*despre lapte, pîine*), *nefiert, necopt*: lapti ĝiu; *f.* ĝiă; 64^{10}; *pl.* ĝii, ĝii; — să ii ĝii, *să trăiți*: 19^{13}, 64^{20}; — ĝiu foc $10^{1,2,4,5,6}$; — ĝiua 28^{10}.
ĝiubri, *gunoi* (*de îngrășat pămîntul*): 60^{3} [*bg.-tc.* gjubré].
ĝiuléiă, *ghiulea*; — *pl.* ĝiuleiur [*bg.-tc.* gjullé].
ĝiupc, *Țigan*: 10^{1}, 38^{6}; *art.* ĝiupcu 38^{6}; — *pl.* ĝiupț 38^{6}; ĝiupțil' 38^{7}, 51^{15} [*bg.* gjupecъ, *pl.* gjupci].
Ĝivĝili, *orașul Ghevgheli*: $1^{5,10}$, 22^{3}.

Ĝ

ĝabadan (*Lu.*) ĝamadan (*Oș.*), 1^{5}, ĝibădan, *un fel de giletcă de gaiac, închisă pînă la gît*; — *art.* ĝabadanu $3^{1,10,11}$, ĝamadanu 3^{1} [*bg.-tc.* dăamadánъ].
ĝadéiă, *șosea* [*bg.-tc.* dăadé].
ĝălnuiri (*Lu.*), ĵălnuiri (*Oș.*), *bocet.*
ĝam, *geam*; — *pl.* ĝamur [*bg.-tc.* dăamъ].
ĝamadan, *v.* ĝabadan.
ĝambúș, *petrecere, chef, veselie*: 60, 64^{5-9}; *art.* ĝambușu 60 [*bg.-tc.* dăumbușъ].
ĝamiă, *geamie, moschee*: 2^{7}, 51^{12} [*bg.-tc.* dăamija].
ĝanăm, *dragă* [*bg.-tc.* dăanъmъ]
ĝangărăș *clopoțel*; ĝăngăraș 30^{1}; — *art.* ĝăngărașu $30^{1,2,8}$ [*bg.-tc.* dăangarákъ; *cf. bg.* dăangalákъ, Gerov, *Supl.* 95].
ĝangăriri, *a suna clopoțelul*; — *ind. pr. 3 pl.* ĝangăres 54 [*bg.* dăangorъ]
ĝăsniri, *a împinge*: — *ind. pr.* mi ĝăsnes; — *pf. 3 sg.* și ĝăsni 38^{8} [*bg.* dăasna].
ĝavair, *giuvaer* [*bg.-tc.* dăevair].
ĝibădán, *v.* ĝabadan.
ĝidă, *săgeată*
ĝep, *buzunar* [*bg.-tc.* dăobъ].
ĝingii, *gingii.*
ĝótcă (*Lm.*), *pasăre alb cu negru ca o vrabie, care-și face cuibul în pietre sau ziduri.*
ĝugrastu (*H.*), *jugastru*; — *pl.* ĝugrașți.
ĝuváp, *răspuns* [*bg.-tc.* ĝevábъ].

H

habă! *ei! ei!* [*bg.* ha!].
halvá, *petrecere (în special a păstorilor).*
Hrista, *npr. m.*: 10[1].
Hristó, *Hristos*; Hristos 2[4].
huzmik'jár, *slugă* [*bg.-tc.* izmekjarъ].

H'

h'er (*Og. H.*), ier (*H.*), *fier.*
h'erb (*Og.*), *fierb.*
h'i!, *interj.*
h'il, il' (*H.*), *fiu.*
h'il'ă (*Og. H.*), il'ă (*H.*), *fiică.*
h'ir (*Og*), *fir.*

I

I! *interj.*, *i!*
i, *v.* i-sçră, i-zuçă.
-i, *este*: 1[7].
ja, *iată*: 9[1], 10[1-6], 25[9]; ja-lç 28[5], 34; ja-u 18[6], ja-u 51[4].
ja, *sau*: 1[8-10], 3[1-5], 4[5], 7[4], 8[1] [*bg.* ja].
jacă, *guler*; — *pl.* jécur [*bg.-tc.* jakă].
jádeț, *iudeț* [*bg.* jádecъ].
jădiră (*Ln.*), *iederă*: 64[24].
jagçr (*Ln.*), *armăsar*; *cf.* ajgçr.
jálovă (*Og.*), *oaie stearpă care n'a fătat de loc* [*bg.* jálovъ].
Jana, *npr. f.* 50
jangúlă, *țipar* [*bg.* angula].
janičár, *ienicer* [*bg.-tc.* eničerъ].
jápă, *iapă*: 47[2]; japa 47[6-7]; — *pl.* japi.
jăpičcă, *dim.* japă.
jară *sf. pl.*, *fiare*; *piedecă la cai.*
jară, *iar(ă)*: 72[1-4]; *v.* ară.
jarbă, *iarbă*: 53[1], 66[2]; — jarba 51[4]; *pl* jerbur.
jărbičcă, *ierbișoară.*
jărbiri, *a fierbe*; — *ind. pr.* jerb; (*H.*) jerbu; *3 pl.* jerb 38[7]; — *impf. 3 sg.* si jerbç 25[1]; *3 pl.* irbçu 23[1]; — *pf.* jerç; *3 sg.* si jarsi 25[11]; *3 pl.* jarsiră 28[11]; — *pf. cp.* am jartă (*H.*); — *sbj. pr. 3 sg.* să jarbă 29[4], si jarbă 25[1-3], să si jarbă 25[1], si si jarbă 25[1-4]; *1 pl.* s'lç jarbim 24[2]; — *part. pr.* h'irbçndăra (*Og.*); — *part. tr.* jert.
jărbós, *ierbos.*
jari (*H.*), *fiere.*
járipă, *aripă de oi*; járipă, dirçaptă, járipă lçvă; — *pl.* jerip.
jarnă, *iarnă*: 64[1]; — jarna 1[6-7-8], 3[6-11]; — *pl.* jernur.
jărnari, *a ierna.*
jărnăta, *adv.*, *iarna, în timpul iernei.*
jărnátic, *iernatic.*
jărutiá, *v.* irutiá.
jască, *iască.*
jasli (*Ln.*), *iesle*; jaslç 40[3] [*bg.* jasli, *pl.*].
jašel'ă (*Ln. C.*), *așchie*; jašl'ă (*H.*); jašil (*Og.*); — *pl.* ješcl'i (*Ln. C.*); jašle (*H.*); ješli (*Og.*).
jašeličcă, *așchiuță.*
jată, *iată*; jat'-cç-u 64[23].
javur, *arbore (paltin?)* [*bg.* javorъ].
jazuvéț, *viezure* [*bg.* jazovecъ].
ibangiu, *strein*: 62[8] [*bg.* jabangija].

ibandalọc, *streinătate* [*cf.* *bg.* jabana].

ibric, *ibric* [*bg.* ibrikъ, *tc.* ybryk].

ic (*Lm.*), *smochin*; — *pl.* iţ.

ică (*Lm.*), *smochină*; — *pl.* iţi.

ič, *nimic*; *de loc*: 23^{1-3}, 25^{17}.

idiré, *provizie*; fac idiré, *mă aprovizionez*; pus idiré di jarnă; şi fâţe idiré 1^{11} [*tc.* idaré „*strînsură*"].

idol, *statuă veche*; — *pl.* idoli [*bg.* idolъ].

idvăi, *de-abia*: 23^{1}, 25^{1}, 28^{17} [*bg.* edvă + *bg.* odvăi].

idvám, *abia* [*bg.* edvamъ].

ie, *fiecare*: ie-diminceaţa; *cf.* je-za.

ied, *ied*: 11^{1}; — *pl.* ies, iez 11^{1}.

iédčuc, *iedulet*.

iéftin, *ieftin*: 22^{3}; ieftina 51^{4}; *v.* eftin.

iel, *el*: 2^{5}, 3^{4-11}, 4^{3-4}, $6^{1-3-6-7}$; *dat.* la jel 5^{1}, al' 7^{1-2}; *ac.* ile, lo 9^{4}; — *pl.* iel' $1^{2,10}$, $2^{2-3-4-8}$, 5^{1}, 7^{1-6} 9^{4}; *dat.* la iel' 2^{4-5}, lu 8^{2}; *ac.* l'a 6^{3-8}, 9^{4}; — *f.* ia; *dat* la ea; *ac.* ea, au 9^{1}; *pl.* iali 1^{7}, 3^{2-6-11}, 6^{6}, 21^{2}; *dat.* la iali, la 9^{3}; *ac.* iali, li 3^{10}, 7^{2}.

iélă, *brad*; — *pl.* ieli [*bg.* ela].

iélă (*Lm.*), *vino*: 68^{2}; ielă-ua, *vino 'ncoace*: 68^{3} [*bg.* ela].

iélicčă, *brădulet* [*bg.* elička].

ier, *ieri*; ier-seară, *alaltăseară*.

ier, *fiecare*; ier-ţe, *orice*; ier-carị, *oricare*.

ier (*Ln.* *H.*), *fier*: 22^{1}, 57; — *pl.* iară.

ierbătură, *fierbătură*.

iert, *fiert*: 7^{1}; — *f.* *pl.* iarti 7^{1}; *cf.* iarbiri.

jertură, *fiertură*.

je-za, *adesea*.

jézer (*H.*), *iezer* [*bg.* ézero].

jež, *arici*: — *pl.* jež [*bg.* ežъ].

Ignat, *Sf.* *Ignat* [*bg.* Ignažъ-denъ, *20 decembre*].

ihtibár, *cinste*, *vază*: 62^{6}, 64^{16} [*bg.* -*tc.*].

ihtibărós, *mărit*, *cinstit*.

ihtizá, *nevoie*, *trebuinţă*: 11^{2}, 51^{24} [*bg.* < *tc.*].

ijmaňă, *vite mari şi mici* (*oi*, *capre*, *boi*, *etc.*): 54; imaňa 54 [*bg.* imáne „*avuţie*"].

ikím, *medic* [*bg.*-*tc.* ekimъ].

ilçe, *fără lucru*, *de geaba*: să sta ilce 1^{7} [?].

ili, *sau*: 1^{2-4-6}, 3^{3}, 7^{1}, 8^{1} [*bg.* ili].

Ilijo (Sfiti-), *Sfîntu Ilie*: 8^{0}.

il', *fiu*; *voc.* il'ulị 29^{1}, 64^{8}.

il'ă (*Ln.* *H.*), *fiică*.

imíš, *poamă*: — *pl.* imišur 62^{2} [*bg.*-*tc.* emišъ].

inát, *necaz*, *ciudă*, *supărare*: 51^{1}, 73^{2-3-4} [*bg.*-*tc.*].

incă, *craniu*: *pîlnie* [?].

insán, *ins*, *lume*, *mulţime*: 64^{20-21}, insánu 23^{4}, $64^{13-17-22-30}$ [*bg.*-*tc.*].

iňămă (*Lm.* *H.*), iňemă (*Oš.* *C.*), iňimă (*Ln.*), *inimă*.

iňămiécă, *inimioară*.

iňămós, *inimos*.

io, *eu*: $6^{1-2-4-5}$, 10^{4-10}.

joc, *nimic* [*bg.*-*tc.* jokъ].

jončă (*Lm.*), jonžă (*H.*), *trifoi* (?).

jovîr, *încotro*.

ir (*Ln.* *H.*), *fir*; — *pl.* iri 3^{4-5}.

irbáp, *îndemînatic* [*bg.*-*tc.* erbápъ].

îrčuc, *firicel*.

iri, *a fi*; — *ind. pr.* (io) sam 28^{9}, 68^{2}; (io-ț) săm 29^{2}; *2 sg.* (tu) ieș 28^{3}, 31^{2}, 51^{21}; *3 sg.* ai 1$^{1-2-3-4-5}$, 2^{3}, 3^{2}...; -i 1$^{7-8}$, 2^{1}, 3^{2}...; *1 pl.* im 24^{2}, 28$^{9-10}$; *2 pl.* iț 24^{1}; *3 pl.* sa 1$^{2-3-4-5}$, 2$^{7-8}$, 3^{1}...; sa 25^{21}; *impf. 1 sg.* ram 6^{4}, 10^{1}; *3 sg.* ra 2$^{1-8}$ 5^{2}, 6$^{1-2}$, 10^{3}; *3 pl.* rau 2^{4}, 5^{2}, 6^{5}, 25^{4}, 33^{1}; — *pf.* fu 37^{1}; — *pf. cp. 3 sg.* fost-au 2$^{1-6}$, 28^{1}; *3 pl.* fost-au 2^{2}, 24^{1}, 25^{1}, 26^{6}; — *sbj. pr. 2 sg.* si ieș 67^{4}, *3 sg.* s'iă 43^{1}, 47^{2}, să nu iă (țiă) 1^{10}; să ț iă 8^{2}; s'nu iă 28^{6}; să-l' iă 28^{14}; *2 pl.* să iț 19^{12}, si iț 64^{20}, s'iț 67^{2}; să nu iț 24^{6}.

iribiță, *potternicke (prepeliță?)*; — *pl.* iribiț [*bg.* jarebica, érebica].

Ir(i)mija, *npr.* 34, 54.

iripăt, *aripat*; (*om*) *nesociabil*; iripatulj.

irizlă, *țâțână*, *balama* [*ngr.* ρεζές].

Irmén, *Armean*; — *pl.* Irmeń [*bg.* armenecъ].

Irmij, *Armindeni*, *1 mai*: 54.

Irmija, *v.* Ir(i)mija.

irmilęc, *irmilic*: 6^{2}; — *pl.* irmilęț [*bg.-tc.* irmilikъ].

irmiíh, *fierotenii*.

isáp, *socoteală*, *problemă*.

iscădęri, *a slăbi*; *a scăpăta*; — *ind. pr.* iscad.

iscăzătură, *scăpătare*.

iscăzut, *slab*; *scăpătat*.

iscră, *scânteie*; — *art.* iscra 18^{2} [*bg.* iskra].

i-seră, *în fiecare seară*: 25^{11}, 47^{2}.

ispriminiri, *a (se) premeni*; — *ind. pr.* (mi) ispriminés.

isșăthiri, *a isprăvi de a-și lepăda excrementele*; — *ind. pr.* mi isșătăes; — *pf.* si isșăthai 26^{2}; — si ra isșătăit 26^{2}. [șătăiri].

isticli, *dinadins*.

istina, *adevărul*; *adevăr*: 51^{14} [*bg.*].

istinic, *adevărat*.

istom, *chiar*, *tocmai*: 7^{2} [*bg.* istomъ].

Isufeu, ? 55.

ișalah! *urare turcească* [*bg.-tc.* inșalahъ].

ișori, *a ieși*; — *ind. pr.* ies; *3 sg.* iasi 7^{4}, 8^{1}, 9$^{1-3}$, 10^{9}, 18^{9}; *3 pl.* ies 4^{2}, 7^{1}, 31^{4}; — *impf. 3 sg.* ișa 26^{9}, 28^{1}, 37^{4}, 38^{2}; *3 pl.* ișau 23^{4}; — *pf. 3 sg.* ișo 8^{1}, 24^{1}, 25^{15}; ișî 73^{1}; *3 pl.* ișoră 10^{6}, 24$^{1-2}$, 25^{6}; — *pf. cp. 3 pl.* ișot-au 2^{8}; — *viit. 3 sg.* si iasă 51^{17}, si-ń iasă 51^{15}; — *sbj. pr. 2 sg.* să ieș 8^{6}; *3 sg.* si iasă 66^{2}, să nu iasă 27^{4}; s'nu iasă 37^{1}; *3 pl.* să iasă 23^{4}, 25^{7}; — *imper. 2. sg.* ieș 47^{5}; — *part. tr.* ișot 25^{21}; ișoț 25^{21}; — *inf.* ișori 10^{7}.

ișori *ieșire*: ișore 30^{1}, 63^{2}.

itru, *hitru*, *șiret* [*bg.* hitrъ].

ițido, *orice*.

iu, *unde*: iu ți duț?

iucuș, *urcuș*; — *pl.* iucúșur.

iudă, *trădător* [*bg.* юda].

iuiń (*Ln.*), iuń *lâna mieilor*, *miței*; *lâna oilor a doua oară*; — *art.* iuńu [?].

iun', *unde*: iun' ți duț?; cutru iun' s'nu duțim? 15^{1}.

iundi, *unde:* 2^{1-2}, 10^{1-9}, 15^{2-3} 22^{4}; pri iundi 1^{1}, 18^{3}; di iundi 10^{16}.
iundi-va, *undeva.*
iúva-gode (*Lm. O.*), iuvá-gode (*H.*), *nicăieri.*
izbă, *celar*; *pimniță* [*bg.* izba].
izbătiri, *a respira*; — *ind. pr.* izbat.
izdiiri (*Lm. O.*), izdiinirí (*C.*), *a gîfîi, a sufla greu, a respira*; — *ind. pr.* izdiieș; izdiinés [*bg.* izdъhvamъ].
izdrail', *înger.*
izdúțiri, *a se duce fără nici-o grije*; — *ind. pr.* mi izduc.
izguéuliri, *a se uda bine*; — *ind. pr.* mi izguéuleș; — *sbj. pr. 3. pl.* să si izgéulęscă 9^{5}.

izin, *voie* [*bg.-tc.* izinъ; *tc.-ar.* izin „*permission, congé*"].
izmęni, *izmene*: 3^{5}; izmęnili 18, $3^{2, 4-11}$; lu izmęnili 3^{4} [*bg.* izmĕna].
izmik'ár, *servitor*: 38^{1-2-5}; *art.* izmik'aru $38^{2-3-5-7}$ [*bg.-tc.* izmekjarъ].
izminiușcă, *dim.* izmęni.
izmiturari, *a mătura*; — *ind. pr.* izmétur.
izrușori, *a roși, a colora în roșu*; — *ind. pr.* izrușos.
izunğiri, *a se unge de tot*; — *pf.* si izunsi 27^{5}.
i-zuuă, *în fiecare zi*: 10^{19}, 25^{12}, 28^{1-5-8}.
izvintari, *a svînta.*
izvórcă, *izvor, fîntînă* [*bg.* izvorъ].
Izvore (lu), *npr. geogr.* 44^{1}.

K'

k'ef, *chef*; — *art.* k'efu 40^{7}, 47^{2}, 51^{22} [*bg.-tc.* kefъ].
k'efuiri, *a chefui*; — *ind. pr.* k'efues.
k'emăné (*Lm.*), *vioară* [*bg.-tc.* kemané].
k'epče, *lingura cu care se scoate urda din căldare* [*cf. bg.* kipčagъ].
k'ept, *piept*; *art.* k'eptu 3^{10}; — *pl.* k'eptur (*Lm.*).
k'esi, *pungă de piele de miel în care ține tutunul*: 64^{3} [*bg.-tc.* kesé].
k'iadin 42^{2}, k'iadini (*L.*), *fir de ață*; *art.* k'iadinu 18^{4}, 51^{14}; — *pl.* k'iazíň (*Oș.*), k'iazíň (*C.*).

k'iaiă, *celnic, om bogat în turme* [*bg.-tc.* kehaja].
k'iáptin 51^{19}, k'iaptini (*L.*), *pieptene*: *art.* k'iaptinu 25^{6-7}, k'iaptinili 35; — *pl.* k'iaptiň (*Oș.*), k'iaptini (*C.*); — k'iaptiň, *piepteni cu care se piaptănă lîna.*
k'iar, *cîștig*: 32^{1-7}; — *art.* k'iaru 32^{7} [*bg.-tc.* kjarъ].
k'iardusiri, k'irdusiri, *a cîștiga*; *a prospera, a trăi fericit*; — *ind. pr.* k'iarduses, k'irduses; — *imper. 2 sg.* s'ți k'iardusęș 64^{19}; *2 pl.* z'vă kirdusiț 64^{20}; — *în urări*: să k'irdusęască! [*cf. ngr.* κερδίζω, *bg.* kerdosvamъ.]

k'jari, *loc unde nu bate soarele niciodată.*

k'jarsică, *piersică*; — *pl.* k'jarsiţ.

k'idinită (*H.*), *plantă care se întinde mult ca bobul.*

k'ifcăiri, *a strănuta*; — *ind. pr.* k'ifcă-s [*cf. bg.* kihamъ, kihnuvamъ].

k'ifil', *chezaş, garant*: 40^{8} [*bg.-tc.* kefilъ].

k'ilă, *chilă*; — *pl.* k'ilj: 40^{7}.

k'iluvét, *un fel de podoabă pentru cap.*

k'imęné, *vioară*; — *pl.* kimęnéur, kimęnęjur [*bg.-tc.* kemené; *cf.* k'emăné].

k'imęnăğliu, *lăutar.*

k'imér, *chimir*: 64^{7}; — *art.* k'imeru $3^{1\cdot7\cdot11}$; — *pl.* k'imeară [*bg.-tc.* kemérъ].

k'inisiri, *a porni*; — *ind. pr.* k'inises: *3 sg.* k'iniseşti 32^{1}, $64^{11\cdot22\cdot24}$; *3 pl.* k'inises $64^{9\cdot13\cdot24\cdot27}$; — *impf. 3 sg.* k'inise 20^{2}; — *pf. 3 sg.* k'inisi 26^{1}, 27^{1}, $38^{10\cdot16}$; *3 pl.* k'inisiră $28^{9\cdot16}$, 38^{13}; — *pf. cp. 3 sg.* k'inisit-au 29^{1}; — *sbj. pr. 3 sg.* si k'iniseşcă 38^{9} [*bg.* kinisvamъ].

k'inisiri, *pornire*: 64^{17}.

k'ior, *chior* [*bg.-tc.* kjorъ].

k'iórăv, *chior* [*bg.* kjoravъ].

k'ioruviri, *a chiori*; — *ind. pr.* k'ioruves.

k'ios, *spin* [*bg.-tc.* kjosъ].

k'ioşi, k'ioşă, *colţ, ungher*; — *pl.* k'ioşur [*bg.-tc.* kjošé].

k'ipru, *mîndru, chipeş* [*bg.* kipъrъ].

k'iptinari, *a (se) pieptăna*; — *ind. pr.* mi k'iaptin: *3 sg.* si k'iaptină 51^{16}.

k'iragiiu, *chirigiu*: $32^{1\cdot3}$; — *pl.* k'iragiil' $22^{1\cdot3}$ [*bg.-tc.*].

k'irdusiri, *v.* k'iardusiri.

k'iriă, *chirie*; — *pl.* k'iriiur 22^{1} [*bg.* kirija].

k'irmiś, *cirmiz, roşu aprins*: 52^{1}.

k'iruiri, *a cîştiga*; — *ind. pr.* k'irues [k'iar].

k'iseliţă, *puroi subţire amestecat cu sînge* [*bg.* kiselica].

k'ită, *floare*; *buchet*: 19^{7}, 63^{2}; — *pl.* k'itk'i 64^{1} [*bg.* kita].

k'itcusiri, *a înflori, a împodobi cu diferite colori*; — *ind. pr.* k'itcuses; *3 pl.* k'itcuses 3^{7}.

k'itcusit, *înflorit, împodobit cu diferite colori*: 3^{7}; k'itcusită 64^{16}.

k'iup, *chiup, urcior mare*: 27^{3}; — *art.* k'iupu $27^{1\cdot3}$ [*bg.-tc.*].

k'iupéng, *oblon*: 28^{1} [*bg.* kepenekъ<*tc.*].

k'iurc, *blană* [*bg.-tc.* kjurkъ].

k'iusém, *berbecul care merge înaintea oilor* [*bg.-tc.* kjosémъ].

k'iutéc, *băţ*; *bătaie*; — *art.* kiuteca 51^{20} [.

L

lə, *la*: $1^{1\cdot2\cdot4\cdot5\cdot7\cdot8}$...; ca lə vrin metru 3^{7}.

lə, *îl*: $1^{6\cdot7\cdot9\cdot10}$, 2^{8}, $3^{4\cdot5}$, $4^{3\cdot5}$, $5^{1\cdot2}$, $6^{1\cdot6}$; — l (*H.*): do-l.

lą, *le* (*lor*): 1^{6}, 2$^{1-3-4-7-8}$, 4^{9}, 5^{3}; ąš la ţon 2^{6}.

lac, *lac*.

lacăndisiri, *a ademeni*; — *ind. pr.* lacăndises.

lacărdiă, *vorbă, expresiune* [*bg. tc.* lakardija].

lăcčuc, *dim.* lac.

lăcrămă (*Oș. Lm.*), lăcrimă (*L. H.*), *lacrimă*; — *pl.* lącrăm (*L.O.H.*) 25$^{10-13}$, lącrum (*Lm.*) 64^{20}; — lacrăma nivęastăl'ą, *o plantă*.

lăcrămari, *a lăcrima*.

lăcrimos, *lăcrimos*.

lăčcă, *chiotoare* (*de ață*) *la cămașe*: 3^{5}.

laf, *vorbă*; *proverb, zicătoare*: 6^{6}, 51^{11}; *art.* lafu 26^{6}; — *pl.* lafur 19$^{1-3}$, 64^{14}; lafurli 6^{3} [*bg.-tc.* lafъ].

lăfiri, *a vorbi*; — *ind. pr.* lăfes; lafes 1^{10}; — *impf. 3 pl.* lăfeu 28^{14}.

lagări, *a alerga*; — *ind. pr.* lag; *3 sg.* lagă 8^{9}, 18^{4}; *3 pl.* lagă 64^{27}, 60^{2}; — *impf. 3 pl.* laga 72^{4}; — *pf. 3 pl.* lagară 25^{17}; — *part. pr.* lagondăra (*H. O.*), lagondurlea (*L.*).

lăgari, *alergare*.

lăgător, *alergător*.

lăgătură, *alergătură*.

lăgoșir, *animal care se viră prin găuri și mănincă poarecii*

lăgud, *instrumentul cu care se bate ca să se scarmene bumbacul*.

lamarină, *un fel de fier moale* [*bg.* lamarina].

lambă, *lampă* [*bg.* lamba].

lamiiă, *balaur* 8^{6}.

lăngă, lângą, *alături*; *lingă*: 1$^{9-10}$, 3$^{2-7}$; pri lăngă 1^{7}.

lăngoari, *boală*.

lăngurós, *bolnav, bolnăvicios*.

lănos, *lînos, păros*.

lănsus, *suiș*; — *art.* lănsusu.

lant, *alt, celălalt*: 1$^{3-4}$, 2^{1}, 10^{1}; lantu 2^{1}, 10^{1}; lăntuia (*Oș.*), la lant (*altui*); *pl.* laint, laiţ 10$^{1-4}$, 11^{1}, 23^{2}, 38^{6}, lainţi 72^{4}, lanţil' 2^{3}, 10^{2}, lańţil' 28^{1}, *dat.* la laint 37$^{2-4}$, la lanţ; — *f.* lantă 8^{7}, 10^{1}, lantą 1^{4}, lanta 25^{10}, ună lantă valj 1^{4}; *dat.* la lantă, la lanta 3^{4}; *pl.* lantj 2^{7}, 9^{5}, lantj lucri 1^{2}, 9^{6}; lantj locur 2^{1}; lantj pari 4^{6}; — lantilj 1$^{1-7}$, 2$^{4-5}$, 3^{11}, 5^{1}; — ąn lant loc, *aiurea*; ună pristă lant, *una peste alta, laolaltă*; lantă oară, lantă oră 6^{4}, *altă dată*; lantă turliă, *altfel*, lantj turlij 4^{8}; lan(t)-ţivă, *altceva*.

lănžos, *porîmbiș*; — *art.* lănžosu.

lăpnirí, *a pune în gură, a mesteca, a mînca*; — *ind. pr.* lăpnés.

lăptar, *lăptar*.

lapti, *lapte*: 11^{7}, 62$^{2-8}$; laptele 71; — ţiu, *lapte nefiert*; — iert, *lapte fiert*; — acru, *lapte nefiert înăcrit dela sine*; — bătut, *lapte bătut*; — dulţi, *lapte dulce*; — laptlj 12^{6}.

lăptoasă, *lăptoasă, cu lapte mult*

läptúcă, *lăptucă*.

lăpúu, *brustur* [*bg*].

lărdiă (*Liv.*), *slănină* [gr. λαρδί].

larg, lörg, lorg (*L. H.*), lorg 4^{1}, larc (*Lm.*), *larg*; — *f.* largă 4^{1}; — *pl. m.* larț (*Lm.*), lorʒ; *f.* lorʒ, lorʒ (*Lm.*).

lari, *a lua, a cuceri*; — *ind. pr.* leu 24^{9}; *3 sg.* le 1^{10}, $10^{6,7}$; *1 pl.* lom 22^{4}, $39^{1,2}$; *3 pl.* leu 7^{5}, 10^{1}; — *impf. 3 sg.* lăia 5^{1}; *3 pl.* lăiau 5^{1}; — *pf.* lai 73^{2}; *3 sg.* le $6^{2,3}$, 25^{14}; *1 pl.* lom 10^{1}; *3 pl.* lară 21^{1}, 24^{4}; — *mmcapf. 3 sg.* vut-au lat 27^{2}; — *sbj. pr.* să leu 28^{9}, s' la leu 28^{9}, să-u leu 28^{2}, si leu 50^{2}; s' mi lei 27^{7}; să le 28^{9}; — *imper. 2 sg.* le-ț 51^{10}, le-ț-li 28^{20}, le-u 47^{8}.

lăriță, *răriță* 40^{2}, lariță 8^{1} [bg. ralica].

lărʒimi, *lărgime.*

lărʒiri, *a lărgi.*

lasari, *a lăsa*; — *ind. pr.* las 47^{12}, 73^{1}; *1 pl.* lasom 42^{1}; *3 pl.* lasă 7^{1}, 40^{6}, si lasă 11^{2}; — *impf. 3 sg.* lasa 20^{1}; — *pf. 3 sg.* lase 27^{8}, 28^{8}, 29^{2}; *3 pl.* lasară 25^{12}; — *sbj. pr. 3 sg.* s' nu la lasă 38^{12}; *3 pl.* s' la lasă 28^{10}; — *imper. 3 sg.* lasă 40^{4}, las' 28^{7}, lasă-u 28^{2}, las'-mi 68^{2}, nu la lasă 51^{35}.

lăsătură, *lăsare.*

lăscă, *licurici*; — *pl.* lăski [bg. lъska].

lăscăteşti (*H.*), *fulgeră.*

lăstoviță, listuviță (*Os.*), lăstăviță (*C.*), *rîndunică* [bg. lástovica].

lătoară: — zuuă, *zi lucrătoare*; lătorlį zolį 1^{8}, 3^{10}; lător zolį 3^{1}.

latrari, *a lătra*; — *ind. pr. 1 sg.* lătăr; *2 sg.* lățăr; *3 sg.* lătără (*Os.*) 69^{3}.

lătúră, *lături*; — *pl.* lătur.

laț, *laț.*

lazarencă, *fată care cîntă Lăzărelul* [cf. bg. lazarka].

Lázaru: — mari, *Duminecа lui Lazăr*; — mic, *Sîmbăta lui Lazăr* [bg. Lazarь].

lăziri, *a umbla de-a-bușile, pe brînci, a se tîrî*; — *ind. pr.* lăzes; *3 sg.* lăzeşti 31^{1}, 51^{1}; — amnă lăzindurle, amnă lăzindărea (*Os.*), *umblă pe brînci* [bg. lazja].

lăzniĉeă (*Os.*), lizniĉeă (*Os. C.*), *viță sălbatică*; cf. luzniĉeă [bg. loznica].

léa, *a patra parte din pogon* [cf. bg. leha „*strat*“].

Légurda, *npr. geogr.* 44^{1}.

lemn, *lemn*: 28^{7}, 64^{22}; — *pl.* lemnį 1^{7}, 7^{2}; lemnili 7^{2}, 40^{2}.

leră (*C.*), *mătreață* [ngr. λέρα].

lésnie, *lesne, ușor*: 28^{2}; lesnicu 28^{2}.

letai 9^{2}, *cuvînt bulgăresc* < lěto „*vară*“.

lev, *stîng*; — *art.* levu 63^{2}; — *f.* levă, levă: - (la) leava, (la) leva 10^{1}, 64^{22}, *(la) stînga* [bg. lěvъ].

lec, *leac* [bg. lěkъ].

legăn, *leagăn*: 69^{2}; *art.* legănu 59^{4}; — *pl.* legini.

lejcă, *tigvă cu gîtul lung, curcubetă, trăgulă*; — *pl.* lejț [bg. lějka].

leni, *lene*: $28^{1,7}$ [bg. lěnь].

lęsă. *pat făcut din nuiele pe care se așează viermii de mătase*; *cf.* părdiă [*bg.* lěsa].

lęsni, *lesne, ușor* [*bg.* lesenъ].

lęziri, *a alege (în special oile, vitele)*; — *ind. pr.* leg, lec (*Lm.*); *3 sg.* lezi 10[4]; *3 pl.* lec (*Lm.*) 64[3]; — *pf. 1 sg.* leš; — *part. tr.* les.

lęziri, *alegere.*

li, *le*: 1[6-8-10], 2[7], 3[2-5-6...]

lica, *chip, față* [*bg.* likъ].

licšór, *ușor (la cîntărit)*; *f.* licšoră 52[1].

licuiri, *a lecui, a vindeca*; — *ind. pr.* licues [*bg.* lěkuvamъ].

ličnic (*L.*), *frumos* [*bg.* ličenъ].

ličsiri, *a se cădea, a se cuveni*; — *ind. pr.* ličos; *3 sg.* nu ličasti, *nu se cade, nu se cuvine*: 28[20] [*bg.* liča].

ligănari, *a se legăna*; — *ind. pr. 1 sg.* mi legăn, *2 sg.* ți lęzin, *3 sg.* si legănă, *1 pl.* nu ligănom, *2 pl.* vă ligănaț, *3 pl.* si legănă 59[2].

ligari, *a lega*; — *ind. pr.* leg; *3 sg.* legă 1[1], 38[15]; — *1 pl.* ligom 40; *3 pl.* legă 64[25], si legă 3[3-4-5], li legă 36, lu legă 4[3]; — *pf. 1 sg.* ligai 73[2-5]; *3 sg.* ligu 68[4]; — *sbj. pr.* să-u leg 28[5]; să-l lez 27[4]; s'nu-u leš 73[5]; s'l'u legă 28[5]; — *imper. 2 sg.* legă-mi 68[5]; — *part. tr.* ligată 64[24], 73[4-5]; ligati 8[1], 73[5].

ligiă (*L. O.*), *bale*; — *pl.* ligili 51[14] [*bg.* liga].

lilic, *liliac* [*bg.* liljak].

limbă, *limbă*: 6[1-2], 22[1]; *pește lat de mare*; *art.* limba 2[1], 18[1]; — *pl.* limb.

limbeți, *o pasăre de mărimea berzei.*

limbičcă, *omușorul.*

limoni, *lămîi* [*bg.* limonъ].

limoniă, *lămîie*; — *pl.* limoni 60[2].

lindini (*L. C.*), lindină (*Os.*), *lindină*; — *pl.* lindin.

lingură, *lingură*; *cupă, căuș la roata morii de apă*: 11[2]; — *pl.* lingur.

linguric, *lingurea.*

lingurițǎ (*Lm.*), *lingurița.*

linós, *leneș*: 28[1]; *art.* linosu 28[1].

linti, *linte.*

linziri, *a linge*; — *ind. pr.* ling; *3 sg.* linzi 25[14]; — *sbj. 3 sg.* să lingă 25[18].

lipă (*L. H.*), *tei* [*bg.* lipa].

lipăridă, *fl-*; — *pl.* lipăris [*cf. ngr.* [illegible] „*gras, untos*"].

lipiri, *a lipi*; — *ind. pr.* lipes; — *pf. 3 sg.* lipi 28[5]; — *part. tr.* lipită 28[2]; lipiț 64[36] [*bg.* lěpja].

liră, *liră*; — *pl.* liri 5[1], 64[2] [*bg.*-*tc.*].

lisă, *nume de oaie cu fălcile roșcate* [*bg.* lisa].

liscuveți, *un fel de piatră* [*cf. bg.* lěskavecъ „*fulger*" < lěska „*stîncă*"].

lisiță, *vulpe* 27[1]; lisița 27[2-7]; *dat.* la lisiță 27[7]; *voc.* lisițu 27[3-5-6]; — *pl.* lisiță; lisițăli 31[4]; — lisiță cărbunarea, *vulpe neagră (varietate de vulpe)*; bișona lisițăl'u, *un*

fel de ciupercă cu praf înăuntru [*bg.* lisica].
lisivă, *leșie* [*bg* lisiva].
lisnic, *măr sălbatic* [*cf. bg.* lěštnikъ „*alun*“].
listuviță (*Os.*), *v.* lăstuviță [*bg.* lěstovica].
lișă, *o boală de piele* [*bg.* lišaj].
lișičonă, *un fel de strugure negru.*
lit, *subțire:* lită šaică 3^{2} [*bg.* litъ].
liturgiă, *prescură;* — *art.* liturgija 5^{1} [*bg.* liturgija].
liturgisiri, *a sfinți;* — *ind. pr.* liturgisea.
liu, *număr fără soț* [*bg.* lihъ].
liubiniță, *pepene verde* [*bg.* lubenica].
liunár, *pruncul lăuzei.*
liuncă, *lăuză* [*ngr.* λεχῶνα].
liunil'ă, *lăuzie* [*ngr.* λεχωνιά].
livęn, *nume de floare* [*bg.* lévjanъ].
livičár (*L. O. H.*), *stîngaci* [*bg.* lěvičarь].
Livoz, *npr. geogr.* 44^{2}.
lizét, *gust* [*bg.-tc.* lezétъ].
lizitliu, *gustos:* 18^{2} [*bg.-tc.* lezetlija].
liznicčă (*C. Os.*) *v.* láznicčă.
lobodă, *lobodă* [*bg.* lobodъ].
loc, *loc:* 1^{3-5}, 2^{1-2}; *art.* locu 20^{6}; — *pl.* locur 2^{1}, 20^{2}, 54; — un loc di 1^{2}; un loc s'lų zică 2^{1}.
lor, *lor:* 1^{6}, 2^{2-4}, 3^{8}, 7^{1}.
lost, *ciomag cu care morarul stăvește moara ridicînd roata în sus; art.* lostu 18^{3}, 27^{5}; — *pl.* lostur [*bg.* lostъ].
loș, *bolnav:* 27^{1}; — *f.* loașă [*bg.* lošъ].
lot (*L. O. H.*) *aluat.*
lov, *vînat:* 24^{1-12}, 29^{2} [*bg.* lovъ].
loznicčă, *un fel de strugure mărunt și foarte dulce* [*bg.* loznica].
lonă, *lînă:* 3^{6-7}, 4^{1-3}, 35.
loncă, *luncă* [*bg.* lǫka].
lu, *art. lui:* 3^{4}, 5^{2}; — lu cruį, *al cărui:* 12^{4}; lu feta, *fetei* 19^{1}.
lucrător, *lucrător.*
lucru, *lucru:* 1^{5-7}, 2^{7}; *art.* lucru 8^{3}; — *pl.* lucrį 1^{7}, 9^{3}, 22^{4}; lucrilį 3^{1}, 4^{4}, 28^{4}; lucărlį 72^{4}; — cum ţ-aj lucru? *ce ai de gînd?*
lud, lut (*C.*), *nebun* [*bg.* ludъ].
luį, *lui:* un luį cătun 5^{1}; di frica luį 6^{3}; cu luį taińă 25^{15}.
lumį, *lume:* 23^{1}; lumę, *oamenii, omenirea:* 21^{4}, 23^{1}, 25^{19-20}; din lumį, *de pe pămînt.*
luminarį, *lumînare* (*de ceară*): $26^{2-3,4-8}$; luminare 26^{3}; — *pl.* luminor 26^{1-2}, 64^{26}; luminorlį 64^{26}.
lumutirį, *a bolborosi;* — *ind. pr.* lumutea [*bg.* lomótja].
lun, *alun.*
lună, *alună.*
lună, *lună* (*astrul*): luna 8^{2}, 18^{2}, 31^{11-12}.
Lunca (*L.*), Lunda (*Os.*), *vacă fătată luni.*
Lunčį, *bou fătat luni.*
lung, *lung:* 3^{7}, 4^{3}; lunc (*Lm.*); lungu 51^{10}; *f.* lungă $3^{2-3,8-11}$, 4^{1-4}; *pl. m.* lunǯ 3^{8-9}, 4^{5}; lunț (*Lm.*); *pl. f.* lunǯį (*Lm.*).
lungúr (*Os.*): *cf.* sălungur, sălăngur.

lungoreşt (*Oş.*), **lunguvát** (*H.*), *lunguieţ*.
lúnicĕá, *aluniţă*; *alună mică*.
lunʒimi, *lungime*.
lunʒinesc, *din Lundzin*: 1^{4-5}; **lundzineşt** 1^{6}.
Lunʒinéţ, *locuitor din Lundzin*: 1^{4-10}; **Lundzineţu** 1^{7}. **Lundzineţil'** 1^{1-5}.
Lunʒin, *npr. geogr.* 1^{2-4-6}, 2^{4-6}; **Lundzinu** 1^{4-5}.
lunʒiri, *a se purta rău*: — *ind. pr.* **mi lonʒes**.
lon, **luna**: 64^{1}, *luni*, *lunca*.
lup, *lup*: 27^{6-7-9}; *art.* **lopu** 15^{3}, 27^{5-7}; *voc.* **lupi** 49, **lopuli** 27^{6-7}, 30^{5}; — **zolili lopului** 35; — *pl.* **lop**.
lupatá, *lopată*: 72^{1}; **lupata** 34, 54; — *pl.* **lupoţ** [*bg.* **lopata**].
lupătár, *lopătar* [*bg.* **lopatarъ**].
lupătiţă, *lopăţică (la corpul omului)*.

lupĕác, *pui de lup*.
lupu-mancă-lu, *dracul*: 26^{4}.
lupoáină, *lupoaică*
lušnác, *nucă curăţită de învelişul verde*: — *art.* **lušnacu** 18^{7} [*bg.* **luštnakъ**].
lušotija, *boală*: 37^{1}, 51^{22} [*bg.* **lošotija**].
lut, *noroi*.
luţol, **luţăl** (*H.*), *bucăţică de aluat, cocă*.
luváč, *vînător* 30^{6-7-8}; *art.* **luvaču** 15^{3}, 30^{6}; *voc.* **luvačuli** 30^{6}; — *pl.* **luvač** 24^{1}, 72^{2}; **luvačil'** 72^{1} [*bg.* **lovačъ**].
luviri, *a vîna*; — *ind. pr.* **luves**: *3 sg.* **luveşti** 27^{2}; — *pf. 2 sg.* **luviš** 27^{3}; — *sbj. pr. 1 sg.* **si luves** 27^{4} [*bg.* **lovja**].
loviri, *vînătoare, vînat*.
luznicĕá, *lăcrămioară*; *v.* **lăznicĕá** [*bg.* **loznica**].

L'

l', *v.* **l'u**.
l'u, *îi* (*acuzativ pl.*): 1^{5}, 5^{1-4}, 6^{1}; **l'** 1^{10}; — **l'**, *îi* (*dativ sg.*): 4^{2}.
l'ărtăĉuni, *iertăciune*.
l'ărtari, *a ierta*; — *ind. pr.* **l'ert**; — *impf. 3 sg.* **si l'erta** 20^{2}.
l'epur 37^{1}, (*H.*), **l'epuri** 31^{5}, 72^{1}, *iepure*: — *art.* **l'epuru** 8^{3}; — *pl.* **l'epur** 24^{1-2}, **l'epuril'** 31^{5}, 59^{1}.
l'in (*L. O.*), **lin** (*H.*), *in*.
l'inár, *cel ce vinde in*.
l'ipuraş, *iepuraş*.

l'ipurĕác, *iepuraş*.
l'iţă (*L. O.*), **liţă** (*H.*), *iţe*.
l'iţár, *vînzător de iţe*
l'ub, *colanul de lemn dela gîtul oilor şi caprelor de care atîrnă clopoţelul* [*bg.* **lubъ**].
l'umintra (*L.*) 25^{5}, **l'umintre** (*O.*) 47^{7}, **l'uminterę** (*Lm.*), *altminteri*.
l'umintrălę, *altminteri*.
L'umnicĕán, *locuitor din L'umniţa*; — *pl.* **L'umnicĕan** 52^{4-5}; **L'umnicĕanil'** 52^{5}.

L'umniţa, 1[6]; *localitate*; L'umniţă 6[64].

l'upiri, *a desface foile de pe ştulete; a descoji, a scoate scoarţa de pe copaci*; — *ind. pr.* l'upes [*bg.* ljupja].

l'upitină, *foile scoase de pe ştulete şi care se dau la vite* [*bg.* ljupitina].

l'ut, *aspru* [*bg.* ljutъ].

l'ută, *iute*: răk'iă l'ută [*bg.* ljuta].

l'utinic (*Oş.*), l'itinic (*C.*), *ceafă*; — *pl.* l'utiniţi, l'itiniţi.

l'utiţă, *un fel de şarpe mic* [*bg.* ljutica].

I.-A. Candrea

BCU IASI / CENTRAL

UNIVERSITY LIBRARY

ÎNSEMNĂRI ȘI RECTIFICĂRI

Asupra tratamentului lui *N* + consoană în limba romînă

Punctul de oclusiune al lui *n* preconsonantic e condiționat de articulația consoanei următoare. Vibrațiunile glotale și nasalitatea, singure, sînt esențiale pentru oclusiva nasală în această poziție.

Avem de examinat trei casuri:

1. *N* + oclusivă (ex.: *cînd*).
2. *N* + semi-oclusivă (ex.: *sînge*).
3. *N* + fricativă surdă (ex.: *atins, dînșii*).

Categoriile 1 și 2 s'ar părea, la prima vedere, că nu provoacă nici o observație de detaliu; în adevăr, avem impresia că în amîndouă casurile, după implosiunea lui *n* urmează ținuta și explosia consoanei următoare. Grafia tradițională, care notează pe *n*, întărește această observație. Totuși, în textele noastre vechi, întîlnim deseori exemplele următoare: *arrucat* (= aruncat), *încujiura* (= înconjura), *lĭgoare* (= lingoare), *lugă* (= lungă), *mîca* (= mînca), *naite* (= nainte), *rrăd* (= rînd), *uki* (= unchi), în care *n* nu e notat. Pe lîngă aceste notațiuni, aceleași texte cunosc grafii care omit pe *n* în cuvintele conținînd grupul *ns*, intervocalic sau final (*aprinse, ascunseră, atins, dînsul, dînșii* etc.)[1]. In casul din urmă grafia este justificată de fonetică:

---

[1] V. Densusianu, *Hist. de la langue roum.*, II, 127.

în adevăr, *s* nu comportă oclusiune, ci numai strîmtarea canalului bucal în poziția dentală, iar *ś* e o semi-oclusivă dentală care nu poate oferi un punct de sprijin pentru oclusiunea lui *n*. Oclusiunea lui *n* fiind suprimată, vibrațiunile glotale şi nasalitatea se transportă în întregime asupra vocalei precedente, care e lungită. Mecanismul fenomenului a fost analisat de Meillet [1]; J. Poirot a cercetat cu ajutorul aparatului inscriptor modul de articulație a nasalelor islandese în cuvintele *hann*, *mann* şi *hans*, *mans* [2]. Resultatul experiențelor sale este următorul: în *hans*, *mans*, durata oclusivei nasale e mult mai mică decît în *hann*, *mann*; în schimb, durata vocalei precedente creşte proporțional cu micşorarea duratei consoanei, timbrul vocalic descompunîndu-se în vocală orală + vocală nasală. Procesul nu e încheiat, ca în romînă, unde vocala precedentă a devenit lungă [3], pe cînd în islandesă e semi-lungă. Fenomenul e bine cunoscut: în latină, grupul *-ns-* a suferit un tratament analog (vocală lungă nasalisată + resonanță nasală + *s*, grafiile c o s o l şi c o n s o l); de asemenea şi grupul final *-ns*, punctul final al evoluției fiind constituit prin vocală lungă + *s* [4].

Dacă grafiile *atis* etc. din textele amintite mai sus sînt singurele justificate, cum se explică notațiunea zero a oclusivei nasale în casul *n* + oclusivă sau *n* + semi-oclusivă?

Fonetica experimentală ne ajută la deslegarea problemei. În cursul experiențelor făcute în laboratorul dela *Collège de France*, am putut observa două feluri de pronunțare a

---

[1] *A propos du groupe -ns-*, in *Indogerm. Forsch.*, X, 61-70. Dispariția lui *n* + fricativă în vocala precedentă în italiană a fost studiată de G. Panconcelli-Calzia, *De la nasalité en italien*, Paris, 1904, 87 urm.

[2] *Sur l'articulation des nasales islandaises*, in *Mélanges... Ch. Andler* Strasbourg, 1925, 285-290.

[3] Vezi cartea mea *Recherches sur la phonétique du roumain au XVIe siècle*, Paris, 1926, şi resultatul experiențelor, în care am luat ca exemple cuvintele *atins*, *atinși*, *dinadinsu*, *dinsu*, *dinşii*, *ginească*, *atins*.

[4] *Lupōs* < **lupons*, *ōsis* < **onsis*, R. Gauthiot, *La fin de mot en indo-européen*, Paris, 1913, 143-144, şi Meillet-Vendryes, *Traité de grammaire comp. des langues classiques*, 67 (§ 132).

grupului *n* + oclusivă velară în cuvintele *ating*, *brîncă*, *luncă*, *lung*, *unchi*. Intr'o serie de exemple, oclusiunea lui *n* apare neted pe traseuri; într'o altă serie, oclusiunea dispare, fiind înlocuită cu nasalisarea vocalei precedente: *lunkă*, *atiŋ*, *luŋ* etc. Fenomenul e bine făcut ca să ilustreze natura psihologică a imaginei fonetice numită „fonem": pronunțările *lunkă* etc. ne arată că vorbitorul a reunit într'o singură representație fonetică diferitele categorii de *n*, având sentimentul identității articulațiunilor *n* + oclusivă și *n* + fricativă surdă. De asemenea, scriitorii textelor vechi nu au mai notat pe *n*, din moment ce aveau sentimentul dispariției oclusiunei consonantice și resonanței nasalității asupra vocalei preconsonantice, în *atins* ca și în *unchi*, de exemplu. De aceea, nasalitatea e indicată deseori în aceleași texte prin semnul ꙵ: *aruꙵc* etc.[1].

Vedem cum pentru a explica o inovație fonetică trebue să ținem samă deopotrivă de factorul psihologic și de cel fisiologic care condiționează transformarea.

ASUPRA TRECEREI LUI *P+Y* LA *K'*

In *Deutsche Literaturzeitung* (1927, col. 1302-1303), cu prilejul unei dări de samă asupra cărței mele *Recherches sur la phonétique du roumain au XVIe siècle*, A. Zauner se ocupă de trecerea lui *p+y* la *k'* în dacoromînă (*pyatră* > *k'atră*). Zauner nu admite explicația lui Lambrior, care susținea că între tratamentul *py* și tratamentul *k'* trebue să admitem o etapă intermediară *pk'*, ci e de părere că tratamentul *pk'* este un compromis între două pronunțări: pronunțarea *py*, venită din sud, și pronunțarea *k'*, normală în Moldova. Pentru a ne convinge, ne trimite la harta „piatră" reprodusă în cartea mea (harta înfățișează resultatul anchetelor lui Wei-

[1] Densusianu, l. c.

gand)[1]. Voi face următoarele observaţii cu privire la această explicaţie. Harta este o mărturie lipsită de forţă probantă; este firesc ca pronunţarea *pk'* să apară în apropiere imediată de regiunea *k'*, de vreme ce tratamentul *k'* resultă din *pk'*; dar această constatare nu probează nimic decisiv nici în favoarea teoriei lui Lambrior, nici în favoarea teoriei lui Zauner.

Ceea ce nu ne spune însă Zauner este *de ce* şi *cum* s'a ajuns la etapa *pk'* în regiunea frontieră. Socotesc exclusă posibilitatea de a explica adoptarea acestei pronunţări. E vorba aci, bine înţeles, de punctul de vedere „social" al problemei. Zauner admite în mod tacit că un individ situat la limita între regiunile unde se pronunţă *piatră* şi *k'atră*, neştiind care e pronunţarea corectă, ar fi adoptat o pronunţare de compromis *pk'atră*. Acest proces se poate în adevăr întîmpla, dar numai în mod isolat. Astfel, un individ dintr'o localitate din sudul Franţei cunoaşte forma *urlo* (< lat. o l l a), care se explică printr'o contaminare: *uro*+*ulo*, forme care au fost înregistrate în localităţile vecine (J. Gilliéron, *Généalogie des mots qui désignent l'abeille*, p. 13). Dar generalisarea unei atari pronunţări de compromis nu se poate concepe decît numai mulţumită generalisării pronunţării individuale într'o localitate oarecare, rămînînd ca în urmă împrejurări de ordine politică sau culturală să răspîndească graiul acelei localităţi asupra unei regiuni mai întinse. Ştim că acest proces nu s'a petrecut în casul nostru; în consecinţă, explicaţia lui Zauner nu ţine samă de realitatea faptelor. În adevăr, în astfel de casuri se produce o „substituire" fonetică sau, atunci cînd fonetismul care trebue adoptat e neobişnuit şi deci greu de pronunţat, o „adaptare", o „apro-

[1] „So wären nach R., wie schon nach anderen vor ihm, Formen wie *pk'atră* durch rein lautliche Vorgänge entstanden; mir scheint die Betrachtung der Karte deutlich zu zeigen, dass diese Form aus dem Zusammenstoss einer von Osten her vordringen *k'a*- Form mit der südlichen *pia*- Form hervorgegangen ist, so dass mir Puşcariu's Kontaminationstheorie wahrscheinlicher dünkt" (col. 1303).

piere" de fonetism: limba cu un prestigiu social mai ridicat își impune pronunțarea. Așa dar, în cazul nostru, pronunțarea bucureșteană *piatră* ar fi trebuit să fie adoptată. Dar să admitem teoretic că, printr'o împrejurare oarecare, graiul moldovenesc, dotat de un prestigiu mai mare, își impune pronunțarea. In acest caz, individul din regiunea frontieră va căuta să-și părăsească pronunțarea provincială și să adopte pronunțarea *k'atră*. Dar pe vremea când Weigand și-a făcut cercetarea, limba din regiunea București nu angajase lupta cu pronunțările locale; cu atît mai puțin limba moldovenească. Fonetismele care apar în regiunile de graniță sînt, deci, fenomene naturale, care trebue explicate în alt mod. Ele trebuesc explicate luîndu-se în considerație factorul fisiologic; nici din acest punct de vedere explicația lui Zauner nu este mulțumitoare. In adevăr, recenzentul nu ne spune cum s'a ajuns dela pronunțarea *py* la pronunțarea *k'* și cum se explică, în acest caz, fonetismul *pk'* din greaca modernă. De fapt, acest fonetism (pe care l-am amintit în cartea mea, 114) confirmă explicația lui Lambrior: trebue să vedem în *pk'atră* etapa intermediară între pronunțarea *piatră* și pronunțarea *k'atră*. Tratamentul lui *m* în aceeași situație ($m + y > n$) confirmă, la rîndu-i, această explicație: se știe că între amîndouă pronunțările trebue să admitem o etapă intermediară *mn*[1].

Concluzia mi se pare că nu poate fi decît următoarea: examinarea faptelor din punct de vedere social și din punct de vedere fisiologic confirmă pe deplin teoria lui Lambrior.

Al. Rosetti

---

[1] Cf. A. Meillet, *Un cas de paresse du voile du palais*, in *Revue de phonétique*, IV (1922), 218-219: „On sait que, en grec moderne et en tchèque, m suivi de yod tend à passer à mn', avec n mouillée; le tchèque *město* se prononce *mňesto*. J'ai souvent entendu, en Berry, prononcé le mot *mien* avec ce même mn'" (219).

Observaţii asupra unor denumiri etnice medievale din sud-estul Europei

Două studii recente despre cronica faimosului „notar anonim al regelui Bela" ajung la acelaşi rezultat în privinţa acelor *Blachi ac pastores Romanorum* pe care cronicarul îi aşează în şesul Panoniei la venirea Ungurilor. I. Gherghel traduce *sclaui Bulgari et Blachi ac pastores Romanorum* prin „Slavi, Bulgari şi Vlahi, *adică* păstori ai Romanilor", şi vede în conjuncţia *ac* a textului latin „o legătură mai strînsă, chiar o egalitate între ambele cuvinte"[1]. Răspunzînd lui E. Iakubovich, care văzuse în „Romanii" cronicei pe supuşii împăratului, K. Schünemann identifică şi el pe Vlahi cu „pastores Romanorum": ar fi popoare de acelaşi fel ca „Sclavi et Boemi" (gleichartige Völker)[2]. Faptul că un popor poate avea două denumiri îl lămureşte Choniates, care întrebuinţează pentru Aromîni cînd numele de „Misieni" (din Moesia), cînd acela de „Vlahi": τοὺς κατὰ τὸν Αἷμον τὸ ὄρος βαρβάρους, οἳ Μυσοὶ πρότερον ὠνομάζοντο, νυνὶ δὲ Βλάχοι κεκλήσκονται.[3] Iar ceva mai departe scrie cu acelaşi înţeles τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Βλάχων şi τῶν Μυσῶν καὶ τῶν Βουλγάρων[4]. Ana Comnena înţelege prin „Vlahi" pe păstori, fără deosebire de origine etnică, iar într'un loc pomeneşte de „Sauromaţi, numiţi altădată Misieni"[5].

Desluşirei acestor denumiri trebue însă să-i aplicăm şi alte criterii, acela al maniei arhaisante a scriitorilor bizantini şi, în al doilea loc, acela al cunoştinţelor lor geografice. M. Vasmer a observat cu multă dreptate că numele de Σκύθαι

---

[1] *Pastores Romanorum: Fabula Iulii Caesaris? Un capitol din nomenclatura istorică română*, în *Revista Arhivelor*, I (1926), p. 5 a extrasului. Cf. şi *Revista Arhivelor*, n-rul 4 (1927), 236-237.

[2] K. Schünemann, *Die „Römer" des anonymen Notars*, in *Ungarische Jahrbücher*, VI (1926), 148-157.

[3] Ed. Bonn, 482.

[4] *Ibid.*, 485, 489. Ar fi de dorit un studiu amănunţit asupra acestor denumiri la scriitorii bizantini.

[5] Ed. Bonn, I, 106, 395.

se aplică Goților, Hunilor, Bastarnilor, pînă și Cumanilor[1] (adăugăm că Gregoras înțelege tot prin „Sciți" pe Tătarii lui Ginghiz-Han[2] din veacul al XIII-lea). Cuvîntul „Sciția" nu are deci decît un înțeles geografic, care privește regiunea Rusiei de miază-zi, unde au locuit Sciții autorilor clasici. Aceeași considerație trebue s'o avem în vedere și pentru denumirile pe care alte izvoare medievale le dau poporului romîn.

Intr'un articol recent din *Dacoromania*, C. Lacea susține că Romînii din sudul Dunării, așezați la Brașov, au fost supranumiți Bulgari „într'un timp cînd adeseori numele dat unei persoane sau unei populații avea mai degrabă sens geografic decît etnic"[3]. Părerea rămîne să fie discutată; e însă interesant de observat că d-sa găsește o confirmare a acestei ipoteze în faptul că în socotelile coloniei genovese din Cafa, din veacul al XV-lea, Românii Stanciu, Radu, Stoica sînt denumiți „Unguri"; *Ungarus* și *Vlachus* au același înțeles[4].

N. Iorga, care a publicat aceste „socoteli", a ajuns la concluzia că e o deosebire, în izvoare, între *Vlahii*, Aromînii, și *Ungurii*, Romînii dela nordul Dunării, din „Ungrovlahia" vecină a regatului maghiar. Documente genovese mai vechi, dela sfîrșitul secolului al XIII-lea, aduc o neașteptată întărire acestei presupuneri. Intr'adevăr, pe lîngă o Mărioară „Ungare" din Cafa, pe care am mai semnalat-o aiurea[5], găsim într'un contract transcris la Pera, la 2 au-

---

[1] *Die Iranier in Südrussland*, Leipzig, 1923, 8.

[2] V. și exemplele aduse de R. Guilland, *Essai sur Nicéphore Grégoras*, Paris, 1926, 246, precum și observațiile lui D. Russo, *Elenismul în România*, București, 1912, 22-23.

[3] *Sînt în Transilvania așezări de Romîni veniți din sudul Dunării?* în *Dacoromania*, IV (1926), p. 8 a extrasului.

[4] N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria Romînilor*, III, București, 1897, 45-46.

[5] *Noms roumains dans les registres des notaires génois de Crimée*, în *Romania*, LI (1925), 274.

gust 1281, bani luați cu împrumut dela „Caloianni Bracho“ [1]. Analele genoveze, pomenind de înfrîngerea Cruciaților și a Venețienilor la Adrianopol, la 1205, arată că împăratul Balduin a fost învins de „Brachi“ [2]; *Brachus* e fără îndoială o formă alterată a lui *Blachus*, iar forma grecească a numelui „Caloianni“ din 1281 arată că e logic ca la Pera, lîngă Constantinopol, „Vlahul“ să fie un Aromîn balcanic, pe cînd la Cafa, în Crimeea, „Ungurii“ de felul Măricarei să fie Romîni dela nordul Dunării. S'ar mai putea, de altfel, aminti și numele interpretului misiunei franciscane din Crimeea dela 1286, deși identificarea e mai puțin sigură. E vorba într'adevăr de un „Karichinus Ungarus“ [3]. Găsind citirea un *Carachinus*, Z. Gombócz l-a identificat cu Karácsony [4]; se știe însă că atît Karácsony cît și forma slavă *Kračun* vin din rom. *Crăciun* [5], așa că acest „Ungur“ în serviciul călugărilor minoriți din Crimeea ar putea fi și un „Crăciun“ din părțile Ardealului sau chiar ale Moldovei.

*

Din aceleași documente genoveze reiese și o vădită deosebire între Bulgarul balcanic *Adama de Jagoria* (Zagora) și robii vînduți la Cafa, care sînt *de projenie Borgara* [6]. Acești Bulgari din Crimeea sînt de bună samă din „Bulgaria Mare“ de pe Volga. Zagora pare a fi numele regiunei din sud-estul

[1] *Actes des notaires génois de Péra et de Caffa* (*Acad. roumaine. Études et Recherches*, II, București, 1927, 314, reg. 96.

[2] *Annali Genovesi* (ed. Belgrano și Imperiale di S. Angelo), în *Fonti per la storia d'Italia*, 12, II, Roma, 1901, 95: *prelianti a Brachis . . . tandem Brachi revertuntur*.

[3] P. Golubovich, *Biblioteca bio-bibliografica della Terra Santa e dell' Oriente francescano*, Quaracchi, 1913, II, 445.

[4] *Ossètes et Iasyges*, în *Revue des études hongroises et finno-ougriennes*, III (1925), 16.

[5] V. Bogrea, *Știință militantă*, în *Anuarul Inst. de ist. națională al Univ. Cluj*, III (1924-5), 500.

[6] *Actes des notaires génois de Péra et de Caffa*, 151, 229.

Bulgariei balcanice, la granița Traciei [1]; Tomaschek a reprodus din manualul negustorului florentin Pegolotti (prima jumătate a secolului al XIV-lea) următoarea însemnare: „*grani di Varna e di tutta la Zagora e di Vezina e di Sizopoli tutti vanno a uno pregio, e altri grani non ha in Romania da nome*" [2]. Un învățat rus a căutat să localizeze mai precis „Zagora", identificînd *Vezina* cu un port de pe coasta Bulgariei, la sud de Varna, *Sizopoli* cu Σωζόπολις, Sizobol, pe coasta Traciei, și Zagora cu Develtul, regiunea cuprinsă între „Porțile de fier" ale Balcanilor de răsărit și cîmpia dela Burgas [3]. Tomaschek nu a reprodus însă exact textul lui Pegolotti; în *Pratica della mercatura* cetim următoarele: „*Grano di Varna e della Zaona, e di Vezina, e di Sinopoli e peggio regrano, che niuno degli altri... E grani di questi luoghi, come Varna, e di tutta la Zaorra, e di Vezina, e di Sinopoli tutti vanno a uno pregio, e altri grani non ha in Romania da nome*" [4]. *Sinopoli* (nu Sizopoli) e Sinope în Asia Mică, *Vezina* e Vicina dela gurile Dunării [5] și atunci e mult mai probabil că „tutta la Zaorra" înseamnă întregul teritoriu al Bulgariei politice din 1335. Un contemporan, Venețianul Marino Sanudo „cel Vechi", înseamnă că „*vi è anco l'Imperator de Zagora che confina con l'Imperator di Costantinopoli e si stende*

---

[1] F. Dvornik, *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*, Paris, 1926, 12 (granițele Bulgariei: „La Zagorje la prolongeait jusqu'à Develtum sur le Pont Euxin"). Sînt de altfel și alte cazuri în care numele unui ținut devine pentru străini acela al țării întregi. Cf. V. Bérard, *Les Phéniciens et l'Odyssée*, Paris, 1927, 16-17: „c'est la petite province romaine *Africa* qui a fini par imposer son nom à tout le pays d'alentour, puis à la totalité du continent."

[2] *Zur Kunde der Hämus-Halbinsel*, in *Sitzungsber. k. Wien. Akad., phil.-hist.*, CXIII, 303.

[3] I. Kulakovskij, Еще из вопросу о Вичине, in *Vizantiiskij Vremennik*, V (1898), 391-395; v. Contin. lui Theophanes (ed. Bonn), 165.

[4] Pagnini, *Della decima e di altre gravezze*, Lisbona-Lucca, 1766, III, 25.

[5] Cf. G. I. Brătianu, *Vicina*, in *Acad. roumaine, Bullet. hist.*, X (1923), 149, 151. Nici eu nu am folosit atunci direct scrierea lui Pegolotti.

il suo Regno sino al Fiume Danubio"[1]. Încă dela începutul veacului al XIII-lea, pentru cancelaria pontificală împăratul Ioniţă era un „*imperator Bulgarorum et Blacorum*", arhiepiscopul bulgar însă un *pastor de Zagora*[2]. In schimb, cînd un document florentin aminteşte de o „*balleta de curiis crudis de Bulgaris*"[3], aceste blănuri vin dela Bolgar, din nord-estul Rusiei. Documentele ungureşti par însă a fi întrebuinţat întotdeauna pentru Bulgaria dunăreană cuvîntul „Bulgaria"[4]. Mai tîrziu, deosebirea dispare şi din textele italiene: cancelaria venețiană pomeneşte pe la 1360 de un „imperator Bulgarie", care-i un ţar balcanic[5], iar hărţile dela sfîrşitul secolului al XIV-lea însemnă mai toate „Bulgaria" lîngă Dunăre[6].

Oricum însă, localisări care disting „Zagora" balcanică de „Bulgaria" de pe Volga, „Vlahii" aromîni din sudul Dunărei de „Ungurii" romîni de pe malul stîng al fluviului, arată că în izvoarele italiene, ca şi în cele bizantine, denumirile etnice păstrează un înţeles geografic, de care vor trebui să ţie samă toate cercetările de etnografie medievală ale sud-estului Europei.

G. I. Brătianu

Rom. *alior*

Toate speciile de euphorbiacee poartă în genere numele de *alior* sau *arior*, pe lîngă numirile de „laptele cînelui", „laptele cucului", „laptele lupului" etc. Dicţionarul Acade-

[1] *Istoria del Regno di Romania*, la Hopf, *Chron. gréco-romanes*, Berlin, 1873, 142. V. şi cronica lui Muntaner, în care împăratul Bulgariei e stăpînitorul Zagorei (Latzaura). N. Iorga, *Ramon Muntaner et l'empire byzantin*, în *Revue histor. du sud-est européen*, IV (1927), 334.

[2] Hurmuzaki, *Doc.* II, 5-6.

[3] Davidsohn, *Gesch. von Florenz*, II, 421.

[4] Hurmuzaki, *ibid.*, 247, 250, 291, 349, 379 etc.

[5] L. de Mas Latrie, *Listes des Princes et Seigneurs de divers pays*.., în *Biblioth. de l'École des Chartes*, seria a VI-a, I (1865), 60.

[6] Cf. G. I. Brătianu, *Les Bulgares à Cetatea Albă*, în *Byzantion*, II (1925), 153-154.

miei consideră originea lui *alior* ca necunoscută, respingînd, cu drept cuvînt, etimologia h e l l ĕ b o r u s „spinz" propusă de Hasdeu, care e neadmisibilă, căci — afară de dificultățile fonetice — nu există nici o asemănare între euphorbiacee și ranunculacee, din care face parte spinzul. Originea cuvîntului era însă cît se poate de ușor de găsit, dacă se gîndia cineva că una din caracteristicele aliorului este coloarea *galbenă-aurie* a florilor sale. De aci pînă la a u r e o l u s „auriu" nu e decît un pas. Prin reducerea lui *au-* aton la *a-* și cu accentul trecut pe *o-*, ca în toate casurile similare, a u r é o l u s > * a u r i ó l u s a devenit *arior*, de unde, prin disimilarea primului *-r-* din silaba atonă, *alior*. Ceea ce vine să confirme etimologia noastră este faptul că în prov. *aliorul* se numește *auriolo* < a u r e o l a [1], și tot astfel e numită și planta centaurea solstitialis [2] (rom. *scai galben*), caracteristică prin florile ei galbene ca lămîia.

Formele *ariu* și *oriu* care se aud în Oltenia, în Bănat și în Țara Hațegului, sînt refăcute din *arior*, finalul *-(i)or* fiind luat drept sufix diminutival.

Rom. *arăta*

Etimologia *a r r e c t a r e, propusă de Cihac și adoptată de Dicționarul Academiei, nu e de loc convingătoare, căci e întemeiată pe presupunerea că înțelesul primitiv al verbului romînesc trebue să fi fost acela de „a face drept, a îndrepta", de unde „a ridica" — „a face să se vadă mai bine" — „a înfățișa mai bine" — „a înfățișa prin cuvinte" — „a expune" etc. Evoluțiunea semantică e neclară și nu tocmai firească.

Că trebue pornit dela un prototip cu *-rre-*, care să explice formele vechi *arretu* (Psalt. Hurmuzaki, CXVII, 18), *arreta* (*ibid.*, XLI., 3; LVIII, 12), *arretatu* (*ibid.*, CXLIII, 3)

---

[1] Xavier de Fourvières, *Dictionnaire provençal-français*, Avignon 1902, 58.

[2] G. Azaïs, *Dict. des idiomes romans du midi de la France*, Montpellier, 1877, I. 155.

etc., nu încape nici o îndoială. Dar acest *-rre-* nu trebue căutat în *arrectare, ci aiurea.

Lat. reiterare, deşi rar întrebuinţat de scriitori, făcea parte din graiul viu al poporului şi s'a păstrat în port. *redrar, arredrar*[1], friul. *redrâ, rodrâ, ledrâ* şi trient. *ledrar*. Verbul lat. trebue să fi avut aceleaşi înţelesuri ca şi simplul iterare, pe care dicţionarele îl înregistrează cu sensurile de: „recommencer, renouveler, reprendre; — biner la vigne; — redire, répéter, réitérer; — rapporter (des paroles); — raconter; chanter; célébrer". Formele romanice de mai sus au păstrat numai înţelesul de „a săpa viţa a doua oară; a prăşi", sens pe care-l are şi span. *hedrar* şi arbed. *adrá* < iterare. Limba romînă a păstrat însă pe ad-reiterare > *arretrare (comp. şi port. *arredrar*) cu o parte din celelalte înţelesuri ale verbului latin, şi anume acelea de „a expune, a istorisi, a explica", înţelesuri pentru care Dicţionarul Academiei citează numeroase exemple[2]. Înţelesul de astăzi „montrer, indiquer" al cuvîntului romînesc este resultatul unei evoluţiuni semantice fireşti a înţelesului primitiv al verbului lat., adică acela de „a face ceva din nou, a spune iar, a repeta etc.". *A arăta* „indiquer" însemnează de fapt „a repeta ca să se ştie bine, a da toate precisiunile" şi acelaşi înţeles pare să-l fi avut întru cîtva şi verbul latin, judecînd după glosa lui Placidus: „iterant, dicunt, indicant"[3].

Cît priveşte fonetismul, trebue să observăm că disimilarea celui de al doilea *-r-* din *arretrare > *arretra > *arreta* s'a produs întîi în formele accentuate pe *-e-*: *arrétro > **arretru* > *arretu*, întocmai ca în in-de-retro > **inderetru* > *îndărăt*.

Rom. *a feri*

Causa pentru care nu s'a dat pînă acum etimologia netu-

[1] Neînregistrat de Meyer-Lübke în *Etymol. Wörterbuch*, 7189, unde se citează numai formele friulană şi trientină.

[2] I, 224, 4°.

[3] *Corp. gl. lat.*, V, 23,79.

doioasă a acestui verb[1] este faptul că s'a pornit totdeauna dela înțelesul de „a apăra, a păzi (cu sfințenie)", care nu este însă cel originar, ci un derivat ulterior. Înțelesul primitiv trebue să fi fost acela de „a da la o parte, a da în lături", sens pe care-l întîlnim deseori și astăzi la scriitorii noștri. Astfel, Eminescu, în *Glossa*:

De te-ating, să *feri* în lături,
De lovesc, să taci din gură . . .

Lungianu[2]: „*feri* în lături, că te-amestec cu țărîna!"

Alecsandri[3]: „Ian *feriți* într'o parte, că eu îi sînt popa!"

Același sens, și numai pe acesta, îl are megl. *firiri* și aceeași formă scurtată de imperativ: *fire-ți și nu ți calcă calu*.

Înțelesul identic îl avea verbul lat. a u f e r r e. Lui a u f e r m a n u m „dă-ți la o parte, retrage-ți mîna", întrebuințat de Plaut, îi corespunde întocmai pasajul din Cantemir[4]: „gozul, măcar că din fire orb și slut era, . . . *feriia* mîna de sărutat", adică „își trăgea înapoi mîna, să nu i-o sărute".

Înțelesul reflexivului a u f e r r e s e „a se trage de o parte, a se da în lături" s'a păstrat aproape nemodificat în verbul rom. *a se feri*.

Cît privește forma, trebue observat că a u f e r r e a devenit în lat. vulg. *a u f e r i r e, întocmai ca *s u f f e r i r e < s u f f e r r e.

Prin reducerea atonului *au*- la *a*-, cuvîntul a devenit *a f e r i r e, păstrat în arom. *afirire*, al cărui *a* inițial nu s'ar putea considera ca în alte cuvinte (*alăsare*, *aroș* etc.), căci nu întîlnim niciodată un *a* protetic la cuvintele ce încep cu *f*. Mai tîrziu, ca în alte cîteva verbe, *a* inițial a

---

[1] Etimologia din lat. *f e r i r e „a ține o sărbătoare" (pretins de part. f e s t u s), propusă de Pușcariu (*Dacoromania*, IV, 1319), nu ține samă de înțelesul primitiv al verbului.

[2] *Clacă și robot*, 179.

[3] *Teatru* (ed. Socec, 1875), I, 462.

[4] *Istoria ieroglifică*, 106.

căzut în dacoromînă. De observat că imperativul *feri!* (cu *i* final analogic) represintă aproape intact imperativul lat. (a u)f e r.

Rom. *a refeca*

Din pricina unei glose greșite sau redate greșit, dintr'un manuscris din veacul al XVII-lea[1], s'a dat drept origine a acestui cuvînt un prototip latin *r e f r i c a r e „a freca din nou", care nu-i corespunde de loc ca înțeles. Căci ce legătură semantică poate exista între sensul de „a îndoi marginea unei stofe, unei haine, spre a-i face o cusătură, a tivi de jur împrejur" — pe care-l are atît cuvîntul dacoromîn, cît și arom. *arufícare* — și acela de „a freca din nou"? Glosa redă greșit pe *refec* „tivitură" prin *răfrec*, cu un -r- epentetic pe care nu-l întîlnim nici în forma romînă, nici în cea aromînă. Formele corespunzătoare din limbile romanice din Apus, port. *refegar* „faire un rempli, plisser une robe", *réfego* „rempli, pli fait à une robe etc., pour la raccourcir ou pour la rétrécir"; sic. (*ar*)*rifikari* „orlare", *réfiku* „orlo", nap. *afrekà* „orlare", *áfreko* „orlo", tarent. *áfriko* „l'estremità de' pannilini indentro ripiegata e cucita, orlo", care au toate aceleași sensuri ca și rom. *refeca*, *refec* „îndoitură, tivitură", ne conduc de-a-dreptul la un prototip lat. *o r i f i c a r e < o r a, vulg. *o r u m „margine, chenar, tivitură", amîndouă aceste forme păstrate într'o mare parte a domeniului romanic din Apus[2].

In ce privește fonetismul, trebue să observăm că disparițiunea lui *o-* inițial din forma rom. *refeca* nu e ceva anormal. Schimbarea accentului în *reféc*, arom. *arufécu*, în loc de **réfec* (păstrat însă la locul lui în celelalte forme romanice) se datorește probabil influenței altor verbe, ca *frec*, *petrec*, *întrec* etc.

[1] Рефек: *răfrecat*: аромп. *răfrecătură* (Hasdeu, *Cuvinte den bătrîni*, I, 298).

[2] Meyer-Lübke, *Etymol. Wörterbuch*, 6060.

Trecerea lui -*e*- la -*u*- în forma aromînă, *arufìcare*, se explică prin influenţa labialei următoare, ca în *dumica* etc.

Formele napolitană şi tarentină au nevoie de o mică lămurire, căci presenţa grupului -*fr*- ar face să se presupună un prototip *-frĭcare*. Derivarea acestora din *orifĭcare nu presintă însă nici o dificultate. Cuvîntul lat. a devenit pe rînd **orfecare*, **arfekà* (cu trecerea lui *o* iniţial la *a*, ca în numeroase alte casuri), de unde, prin metatesă, *afrekà*.

Singura obiecţiune ce s'ar putea aduce acestei etimologii ar fi că alte derivate din cuvinte latine în -ifĭcare nu se mai găsesc în limbile romanice[1], dar faptul că toate formele de mai sus ne conduc spre un *orifĭcare, care le corespunde perfect şi ca fonetism şi ca înţeles, ne face să trecem peste această consideraţiune, şi să admitem acest „unicum" ca existent odinioară în graiul poporului roman.

✝ Rom. *a reteza*

Nu încape nici o îndoială că etimologia propusă de Puşcariu, *recaedĭare < caedo[2], e cu totul imposibilă din punctul de vedere fonetic. Forma *rătunza*, pe care am auzit-o în com. Negrileşti (lîngă Dej, jud. Solnoc-Dobica), ne duce pe adevărata cale cu privire la originea acestui cuvînt. Lat. *retundĭare < *retundus (= clas. rotundus), păstrat în vfr. *reoignier*, fr. *rogner*, prov. *redonhar*, este şi prototipul verbului romînesc. Devenit întîi **rătînza* (cu trecerea lui -*un* + cons. în posiţie atonă la *în*[3]), forma aceasta s'a modificat în *retez*, după analogia altor

---

[1] Cf. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*, II, 659.

[2] *Etymol. Wörterbuch*, 1457; cf. *Dacoromania*, I, 325-326. Giuglea (*ibid.* II, 821), întemeindu-se pe faptul că acest verb mai însemnează şi „a tăia fagurii", presupune un prototip *recidĭare < caedo, influenţat în fonetism de lat. retea, întrebuinţat şi cu înţelesul de „fagure", sens păstrat şi în sard. log. *reja* < *recla < *retula, derivat din retea.

[3] Comp. *rînduneà*, *adînca*, *fîntînă*, *sîmcea* < *summĭcella, arom. *fîmbrie* etc.

verbe terminate în *-za*, ca *boteza*, *necheza*, *cuteza*, *undeza* etc. Se înțelege dela sine că formele **retunz* < *r e t u n d i o și celelalte cu accentul pe *-u-* au fost refăcute după forma de infinitiv.

În ce privește evoluțiunea semantică, a observat și Giuglea[1] că *a reteza capul* însemnează de fapt „a-l face să se rostogolească“, *a reteza un băț* vrea să zică „a-l rotunji la un capăt“ etc. Putem adăuga la aceasta că prin *a reteza trunchiul* (*unui copac*) nu se înțelege alta decît „a-l tăia în toată rotunjimea lui“, acțiune exprimată în lat. prin c i r c i n a r e care s'a păstrat în sard. *čincinai* cu înțelesul de „a reteza fagurii“.

ROM. *Sînziene*

Numele acestei sărbători, care cade la 24 iunie, ziua naşterei Sf. Ioan Botezătorul, apare și sub formele *Sîmziene*, *Sînzienii* etc. Nu-mi amintesc să se fi dat pînă acum o etimologie acceptabilă pentru acest cuvînt[2]. Era firesc ca numele acestei sărbători, care joacă un rol așa de însemnat în credințele tuturor popoarelor din Europa, fiind așezată de părinții Bisericei în preajma solstițiului de vară, spre a înlocui sărbătoarea păgînă din acea epocă, să se fi păstrat în forma lui primitivă, s a n c t u s[3] d i e s J o h a n n i s, întocmai cum s'a păstrat numele unei alte sărbători, *Sînjorz* < S a n c t u s G e o r g i u s, menită să înlocuească sărbătoarea păgînă a Paliliilor. S a n c t u s d i e s J o h a n n i s a devenit, fără nici o dificultate fonetică, **sim(pt)-dzi-iuane* > *sînziune* (Lex. Bud.) > *sînziene*.

ROM. *străghiață*

Astfel se numește cașul abia închegat și nestors încă de zăr. Cuvîntul e cunoscut în toate părțile locuite de Romîni

[1] *Dacoromania*, II, 821.

[2] Pușcariu (*Dacoromania*, I, 436) pare a-i atribui o origine semi-savantă, dar nu indică prototipul.

[3] Sau s a n c t a (căci se știe că d i e s era și masculin și feminin în lat.).

și mai apare sub formele *străghiată* (Bănat), *străzată* (în părțile Bistriței [1]), *streghiat* (la Moți), *streghiață* [2], *stereghiață* (Mehedinți), arom. *străgl'ată*, megl. *strigl'ată*. Apare și la Sîrbi, sub forma *strigl'ata* „Quarkkäse" [3], ca împrumut dela Aromâni. E un termen moștenit probabil dela păstorii romani, la care (l a c) s t r a n g u l a t u m „lait serré, comprimé", adică „lapte *prins*", trebue să fi însemnat aceeași noțiune [4].

In ce privește fonetismul, e de observat că dispariținnea nasalei în silabă atonă e absolut normală [5]. Forma regulată, **străgl'at* > *străghiat* a devenit *străghiață* printr'o etimologie populară, sub influența lui *ghiață*. Forma *străghiată* e resultată din încrucișarea formelor *străghiat* + *străghiață*.

Rom. *sulfină*, dial. *sulcină*

Planta aceasta, cunoscută încă sub numirile de molotru galben, iarbă de piatră etc., și designată de botaniști sub numirea de „melilotus officinalis", se caracterisează prin florile ei galbene, plăcut mirositoare. Intr'o veche nomenclatură latină-italiană o găsim numită *solfanel'a* [6].

Termenul acesta ne duce de-a-dreptul la lat. s u l f u r „pucioasă", a cărei coloare galbenă ca lămîia a servit ca termen de comparație pentru designarea plantei. Cît privește forma, trebue presupus un prototip *s u l f i n u s, - a „de pucioasă, ca pucioasa", care stă și la basa it. *solfino*, *zolfino*,

[1] Frîncu și Candrea, *Românii din Munții-apuseni*, 106.

[2] Pornaru, *Vocabulaire français-roumain*, II, 83.

[3] G. Popović, *Serbisch-deutsches Wörterbuch*, 808.

[4] Giuglea (*Dacoromania*, III, 616) admite ca prototip al lui *s t r ă g h i a t ă* lat. s t r a g u l a t a „acoperit cu o pătură, cu o pieliță" < s t r a g u l a „învelitoare", susținînd că coagularea este urmarea formării a pieliței care se formează pe lapte. Nu e însă nevoie de a presupune această evoluțiune semantică îndoielnică, cînd (l a c) s t r a n g u l a t u m explică pe *străghiată* fără cea mai mică dificultate fonetică sau semantică.

[5] Cf. I. A. Candrea, *Psaltirea Scheiană*, I, CLVIII urm.

[6] E. Rolland, *Flore populaire de la France*, IV, 131.

acesta din urmă și ca nume, pe lîngă acela de *erba solfina*, al unei alte plante, siminocul, ale cărui flori sînt și ele galbene ca lămîia [1]. Derivatul *s u l f i n u s presupune o formă *s u l f u s (> it. *solfo*, *zolfo*, tarent. *zurfo*), care trebue să fi existat în graiul poporului alături de s u l f u r, întocmai după cum *f u l g u s (> friul. *folc*; arom. *sfulgu*, piem. *sforgo*, vgen. *esforgo*) trebue să fi circulat alături de f u l g u r.

ALB. *košez*

Acest cuvînt, înregistrat de dicționarul Societății Bashkim cu înțelesul de „specie di vermi che si formano nell'inverno alla schiena dei bovini" [2], nu e decît lat. c o s s u s „ver de bois, espèce d'artison" + suf. dim. -zë. Schimbarea de gen — *košez* fiind feminin — se datorește probabil unor influențe analogice.

Se știe că c o s s u s stă și la baza cuvîntului romînesc *coș* „bubuliță", sing. refăcut din plur. *coși*.

I.-A. CANDREA

ROM. *desfăta*

O explicare a lui putînd fi luată în samă nu s'a dat pînă acum. În dicționarul său, Tiktin se mulțumește să observe că după înfățișare poate fi considerat ca un element latin, dar lasă cu un semn de întrebare etimologia lui. Cuvîntul latin spre care ne duce *desfăta* în ce privește partea a doua, pentru că se vede bine că e un compus cu d i s-, cred că nu poate fi decît lat. e f f e t o atestat la Cassiodor

---

[1] Solfina mai e numită în tosc. *soffiolo*, bol. *erba solfanena*, piac. *solfitr*, Reggio (Emilia) *solfren* (cf. O. Penzig, *Flora popolare italiana* 295-296), care toate stau în legătură cu s u l f u r. O altă plantă, vetrice (tanacetum vulgare), ale cărei flori sînt galbene-aurii, e numită în Val di Chiana *solfina* (*ibid.* 483). Tot astfel, drăgaica (galium verum), caracteristică prin florile ei galbene, e numită în tosc. *zolfina*, la Pisa *erba solfina* (*ibid.* 208).

[2] *Fjalor i ri i Shoqnis*, 203-204; cf. și Kristoforidis, *Lexicon*, 164.

cu înțelesul de „a slăbi, a obosi", ca derivat din e f f e t u s „stors de puteri, slăbit, obosit". Semnificația de „a alunga oboseala, a da puteri nouă, înviorare" pe care a trebuit să o aibă *d i s a f f e t o a putut ușor evolua spre aceea proprie lui *desfăta*. In vechea romînească cuvîntul însemna și „a da înfățișare frumoasă, a împodobi" (v. Tiktin), iar expresiunea *loc desfătat* înseamnă „loc întins și plăcut la vedere"; accepțiunile acestea se explică bine din înțelesul obișnuit al lui *desfăta*, și ca paralelisme semantice putem aminti lat. *placere*, din tema *plăq-* „întins, neted"[1]; it. *spassare* „a desfăta" < *e x p a s s a r e „a întinde", vit. *spanto* „minunat, măreț" (part. lui *spandere* „a întinde").

ROM. *noian*

Dacă derivarea lui din albanesă, cum o admitea Hasdeu, a rămas puțin convingătoare[2], altă explicație nu i s'a dat, și nici nu se putea cît timp se lua în considerație fonetismul lui astfel, deosebit de cel originar. Forma lui primitivă a fost, într'adevăr, *loian*, și se mai păstrează astfel în Vîlcea; într'un glosar de acolo, publicat în revista *Ion Creangă*, IV, 306, e dat în felul acesta, cu explicația: „vin mult, apă multă: *s'a făcut anul acesta loian de vin*"[3]. Etimologia lui *loian* apare atunci clară: e un derivat din tema slavă *loj-* însemnînd „a curge" și asupra căreia v. dicționarul lui Berneker, I, 729 (în rusește *zaloj* are înțelesul de „loc inundat"). La origine *loian* a trebuit să însemne „ce curge din belșug" și aspectul lui fonetic a fost schimbat prin asimilarea *l—n* > *n—n*.

---

[1] A. Walde, *Vergl. Wb. der indogerm. Spr.*, II, 80.

[2] Cf. *Hist. l. roum.*, I, 350; Tiktin, *Dict. rom.-germ.*, s. v.; într'o citva posibilă o credea S. Pușcariu, *Dacoromania*, III, 387.

[3] E înregistrat acum și în *Culegere de folklor din jud. Vîlcea și împrejurimi*, 176, publ. de G. Ciaușanu, G. Fira și C. Popescu (vol. XXXV al col. *Din vieața pop. rom.* tipărită de Academie).

UN CUVÎNT LATIN PĂSTRAT ÎN LIMBA COPIILOR

Din revista *Ion Creangă*, V, 27, aflăm că prin Oltenia „cînd e mama cu copilul la vre-o petrecere îi dă şi micului să bea şi-i zice mama:

Bui, mamă, bui,

iar tată-său răspunde:

Bui, tată, bui,
Să-i punem conciu' cui".

Cu sensul de „băutură", *bui* e dat, după o comunicare, şi în *Dicţionarul Academiei*. Cuvîntul pare să fie destul de răspîndit, pentru că se aude şi prin Rîmnicul-sărat, cum îmi comunică I. I. Stoian: „expresia *bui, maică, bui* se întrebuinţează spre a îndemna copiii să bea apă, doctorii sau împărtăşania"; de asemenea, prin judeţul Prahova, cum îmi face cunoscut Ion Negoescu, student la litere: „la Paşti copiii merg la biserică să le dea popa *bui* (împărtăşania), iar cînd copiii nu vor să ia o doctorie sînt îndemnaţi cu vorbele: „*bui, mamă, bui*". Avem a face de sigur cu o rămăşiţă din limba copiilor la Romani, pentru că forma *bua* ne e cunoscută dela Varro (după Nonius, LXXXI, 1) şi din *Corp. gloss.*, V, 638 (comp. *vinibua*, la Luciliu), ca fiind întrebuinţată de copii cu înţelesul de băutură, şi în legătură cu ea e de amintit pasajul dela Festus (ed. Th. de Ponor, 77): *infantibus an velint bibere dicentes*, bu *syllaba contenti sumus*. Putem deci admite că alături de *bua* a existat în latină forma *b u i u m, care ar explica pe *bui*. Ca filiaţiune, tema *bu-* nu este clară, dar se poate totuşi să reproducă o veche temă indoeuropeană [1].

Cuvîntul romînesc nu este isolat în romanică; îi corespund în parte, cu reduplicarea temei *bu-*: mil. com. *bobò*, gen. *bubù* „băutură" (it. *bombo*, cu *m* infixat, trebue pus tot aici), ven. bergam. mil. gen. emil. *bob(b)a* „supă", abruzz. nap. *bobbe* „fiertură, băutură (în general neplăcută": în nap. şi „dispreg. di medicina"; it. *boba* apare alături de *bobbia*); Meyer-Lübke, în dicţionarul său etimologic, 1181, pune aceste

---

[1] Cf. Fr. Muller Jzn. *Altital. Wb.*, 337.

forme sub *bob* ca „Lallwort", contestînd legătura lor cu b u a, cum o admisese Diez și Caix [1], dar raporturile lor cu cuvîntul latin mi se par evidente.

Rom. *undă* și vfr. *onde*

In *Glosar de cuvinte dialectale*, 80 (s. *stîmpări*), 87, A. Viciu relevează intrebuințarea specială pe care o are *undă*, prin Țara Oltului și pe la Blaj, in expresiunile: *trage clopotul in trei unde* (= de trei ori); *în unda asta* (= în momentul acesta) *să te duci*. Ceva analog găsim în vechea franceză, unde *onde*, *ondée* apar cu înțelesul de „dată, oară". Tobler [2], care s'a ocupat de accepțiunea aceasta a formelor vechi franceze, citează exemple ca: *encontre lui n'alast une onde; la char et les os li trenche a une ondée*. E clar că avem a face cu o lărgire de înțeles din cel originar de a „fierbe, a da in clocot intr'o undă". In latină găsim expresiuni — amintite de Tobler — ca *duabus aut tribus undis fervere* (Palladiu), dar coincidența intre romînă și vechea franceză ne îndreptățește poate să admitem că în latina vulgară *unda* ajunsese să fie intrebuințat nu numai in legătură cu *fervere*, *bullire*, ci și pentru a exprima o noțiune de timp referindu-se la alte acțiuni și apropiindu-se de ideea de „dată, oară".

Cu privire la *Sînziene*

In notițele etimologice de mai sus (p. 428) Candrea il explică din s a n c t u s d i e s J o h a n n i s, dar derivarea aceasta deșteaptă oarecari îndoieli. De ce d i e s ar fi fost adăugat pe lingă J o h a n n i s cînd el lipsește din celelalte două nume de sărbători ale noastre care derivă din latină: *Sînjorz* (< S a n c t u s G e o r g i u s), *Sîm(n)icoară* (< S a n c t u s N i c o l a u s)? Admițind genitivul J o h a n n i s, nu ar

[1] P. Monti, *Vocab. dei dial. di Como*, 23, se gîndise și el la b u a ca să explice pe com. *bobò*.

[2] *Vermischte Beiträge*, ed. a 2-a, I, 188-189.

fi trebuit oare ca terminaţiunea cuvîntului să fie -i, şi nu -e (deci *Sînzieni*, nu *Sînziene*)? Pe urmă, chiar alăturarea celor trei cuvinte, cum o presupune Candrea, nu e tocmai în acord cu felul cum în latină s'ar fi dat numele unei sărbători: sanctus trebuia mai curînd să fie pus pe lîngă Johannis (deci dies S. Johannis), dacă într'adevăr cele trei cuvinte ar fi fost asociate pentru a numi sărbătoarea Sf. Ioan.

Cred deci că *Sînziene* este de fapt numai Sanctus Johannes — aşa l-am explicat totdeauna la cursurile mele şi aceasta e etimologia pe care i-o dă şi Tiktin în dicţionarul său. E adevărat că forma romînească corespunzătoare ar fi trebuit să fie *Sînzane* (prin fasele, din partea a doua: *jannes, după căderea lui *h* şi reducerea hiatului *oa* la *a*, şi pe urmă **zanne*, ca *zac* < jacio). Terminaţiunea a putut însă să fie schimbată sub influenţa pluralelor feminine presentînd vocalismul *e...e* (sau mai curînd vechiul *ea...e*) şi forma resultată astfel a ajuns să fie pronunţată în unele regiuni cu *-ie-*, *Sînziene* (cum se aude *ziestre* alături de *zestre*). Rostirea aceasta a făcut pe urmă să se creadă că a doua silabă ar cuprinde cuvîntul *zi* şi pe unde se zicea *zuă* în loc de *ziuă* s'a introdus acest fonetism şi în *Sînziene*, de unde *Sînzu(i)ene*. Astfel mi se pare că se pot explica cele două părţi ale cuvîntului şi variaţiunile de fonetism ale celei de a doua.

Ov. Densusianu

Incheierea unei discuţii

In răspunsul din această revistă (III, 241) la darea de samă pe care N. Drăganu a făcut-o asupra lucrărei mele *Graiul şi folklorul Maramureşului*, în afară de rectificarea unor observaţiuni, am căutat să relevez şi spiritul de recensie mai mult cicălitor, întru cît cele 28 de pagini se pierd în multe mărunţişuri.

Vădit turburat, Drăganu, care a ţinut — pare-se — ca recensia sa să apară în *Dacoromania* în locul celei date de penitatul V. Bogrea, şi care a fost trecută la *Făt-frumos*, unde

a apărut în 1927 (II, 22-25 și 55-59), răspunde grabnic în *Junimea literară*, XVI (1927), 164-174.

E oțioasă polemica. Totuși, în cazul de față ea se impune pentru anumite considerațiuni, dintre care voi releva numai unele și cît mai succint posibil.

N. Drăganu afirmă că apărarea mea „e o încercare de a produce o diversiune prin apucături nepermise în știință" (p. 164), că răspunsul meu e „lamentabil" (p. 166), că m'am dovedit „adversar neloial, nu respect adevărul, sînt presumpțios, agresiv și necuviincios" (p. 174) etc.

Nu-i voi face plăcerea de a răspunde unor astfel de afirmări gratuite, izvorîte din constatarea faptului că nu s'a gîndit să transforme măruntele-i observațiuni din recensie în sboruri mai amplu cuprinzătoare. Nu voi răspunde nici lipsei de urbanitate a răspunsului său, nici motivărilor relevate și cu atît mai puțin unor vulgarități, cum ar fi aceea dela pag. 169.

Drăganu afirmă: „în recensia mea am căutat să atenuez efectul înșirărei greșelilor în interesul D-lui P., lăudînd mai mult decît trebuia părțile bune ale lucrărei d-sale" (p. 164), iar la pag. 169 se căește că, într'un moment, a făcut greșala de a fi recomandat „studenților și cercetătorilor tineri" lucrarea mea. Înainte de toate, Drăganu nu e tocmai în adevăr cînd afirmă că „a lăudat părțile bune ale lucrărei". S'a mărginit la vagi aprețieri. Pe urmă, mă întreb: cînd a fost mai drept: atunci cînd „a lăudat mai mult decît trebuia" sau acum cînd se căește de ce a făcut, calificîndu-mi lucrarea ca „un studiu cu mari pretenții" (p. 173), „pripită" (p. 174) și afirmînd că „nu mi-am dat sama că nu pot face un asemenea studiu" (p. 165)? Cînd a fost și mai „loial" față de „iubiții săi cetitori": atunci cînd mărturisește că a recensat „cinstit" (p. 164) — după cum ar putea dovedi cu „colegi martori" — sau acum cînd își îngădue și „sfătoasa cuviință" de a reproșa indirect Academiei că nu s'a realisat aproape nimic publicîndu-mi lucrarea mea (p. 173)?

Drăganu mai afirmă că „neutilisarea publicațiilor an-

terioare (Ţiplea, Bud, Bîrlea)" constitue o „principală greşală de metodă" (p. 164) şi că tot atît de grav e şi faptul că „m'am apucat să studiez graiul unei regiuni pe care nu-l cunoşteam de mai înainte" (p. 165). Răspunsul meu e limpede: 1. ca folklor, eu nu-mi puteam permite să procedez la fel ca şi Bud în ceea ce priveşte culegerea personală autentică, nici să dau la lumină strînsură de elemente folklorice; cît priveşte graiul, e vădit că pentru ceilalţi doi autori, dar mai ales pentru Bîrlea, problemele de pură dialectologie nu au presentat aceiaşi interes şi aceeaşi importanţă pe care le-am avut eu în vedere la culegerea textelor. 2. Dacă eu, Romîn dar ne-Maramureşean, m'am făcut vinovat de o „principală greşală de metodă" prin faptul că mi-am permis „să studiez graiul unei regiuni necunoscut", atunci, în consecvenţa şi lauda unei „metode" mai bune, Drăganu ar trebui să spună ce crede de Weigand care a făcut dialectologie romînă generală, de I. Popovici, S. Puşcariu, Leon Morariu etc. care au studiat istro-romîna, de Per. Papahagi, Capidan şi Candrea care au cercetat graiul şi folklorul megleno-romîn.

Drăganu accentuează „tăria spuselor sale" reeditînd aceleaşi observaţiuni. V. Bogrea, în ciuda scînteierilor şi vastelor sale cunoştinţi variate, iată ce spune despre neexplicatul meu *tiri-sară*: „şi *stiri-sară* îmblîn pă gios» despre şarpe pare a fi *tîrîse-re* (?)" (*Făt-frumos*, II, 56). Deci, şi lui Bogrea i-a putut scăpa adevărata interpretare. Intrebăm pe recensent: ce fel de epitete ar adăuga la asemenea greşeli făcute şi de un Bogrea?

Numai o totală lipsă de bună credinţă îşi poate permite punerea la îndoială a redărei fonetice a cuvintelor. La înregistrarea textelor eu nu am procedat stenografic; ca atare, persoanele dela care am cules materialul trebuia să vorbească rar, ca să le pot urmări ca fond şi formă. Din această causă, şi întru cît se găsiau şi în faţa unui „om strein" care venia să le controleze chiar graiul, din cînd în cînd aduceau şi pronunţări variate pentru acelaşi cuvînt — ceea ce, psihologiceşte, e explicabil. Drept ilustrare a atitudinei sale

Drăganu reproduce la pag. 170 textul al DXXI-lea din lucrarea mea, în care, cu o conștiincioasă și riguroasă exactitate, am transcris *b'ine*, *bine* și *ģini*. Atunci cînd eu transcriam acest text, persoana Ioana Hot'ca mai avea în fața ei și pe D-na preoteasă Rădnic din acelaș sat — o intelectuală originară din Cărmăzana Oașului, a cărei prezență era încă un motiv ca obișnuitul *(b)ģine* să fie pronunțat și „domnește", nu numai „morășănește". In fața unor asemenea cazuri, am socotit că e interesant să redau exact variantele de pronunțare, ca o dovadă de auto-control și de influență „domnească" în graiul popular. Ceva mai mult: sus-amintitul text l-am cules în 1920; materialul întreg l-am transcris pentru tipar în 1924, iar corecturile finale le-am făcut ceva mai tîrziu. Puteam, deci, să uniformisez asemenea variante de foneme clar percepute și întocmai transcrise, așa că n'ar mai fi fost nevoie ca la pag. LXXV din *Introducerea* lucrărei mele să menționez — parcă anume pentru o „pricepere de bună credință și obiectivă" ca a lui Drăganu — următoarele: „în acelaș text și chiar la intervale foarte scurte adesea aceeași formă apare ca dublet..."

In directă legătură cu natura acestei observațiuni, cîteva cuvinte și pentru *după*, alături de *d'epă* și *d'ipă*. Fata Mărie Cupșinar dela care am cules textul al CCCCVI-lea în care apare *după* a slujit la învățătorul A. Mielea din Sieu, iar atunci cînd culegeam textul era de față și A. Mielea. Cred că nu e nevoie să adaug mai mult ca explicație.

Drăganu continuă să creadă „că *orgare* trebue despărțit în *orga* + *re*" (p. 169); nu admite rectificarea că *orgare* trebue redat *orgar* + *e*, ca și *altar-e* (cf. pag. LXXIV din *Introducerea* lucrărei mele, § 87, 2). Rectificarea *orgar-e* pe care am relevat-o în primul meu răspuns nu-i a mea, ci ea aparține chiar poporului maramureșean. Să ne lămurim. După apariția recensiei sale, pe care Drăganu mi-a trimis-o în extras, am ținut să controlez încă odată și chiar la fața locului anumite observațiuni, printre care și cea cu *orgare* precum și cea următoare, în legătură cu negațiunea *nu*. In vacanța

de Paşti 1927 m'am şi dus în Maramureş, cutreerînd cîteva sate de pe valea Marei: pretutindeni mi s'a răspuns aproape stereotipic astfel: „noi nu dzîcem şoban *orga*, fără *orgar* o *dubă'ar*". Să fie oare atît de greu de înţeles pentru Drăganu explicarea lui -r din *orgar* prin analogie cu forme ca *dubălar* etc.?

Să trecem însă la „buclucaşul" *nu* din versul *c'apoi noi nu ne-am şi luat* 15[12] din lucrarea mea. Drăganu găseşte încă un prilej să-şi reediteze cu multă satisfacţie „tăria" afirmaţiunilor sale, susţin'nd pe larg că versul trebue redat astfel: „c'apoi noi ne-am şi luat". Deşi eram sigur de redarea exactă a întregului context, mai ales că şi pe mine m'a frapat acest *nu* la culegerea doinei în care apare, totuşi am crezut că e bine să-l mai controlez. Şi, pentru a nu transforma pe *errare humanum est* în *perseverare — diabolicum*, m'am dus în Maramureş. Şi l-am controlat în mai multe sate de pe Mara: acest *nu* n'a lipsit nicăeri din versul respectiv. La observaţia mea în sensul celei lui Drăganu, mi se răspundea: „în zădar, că aşa-i horia", dîndu-mi-se explicaţia în sensul următor: «părinţii nu i-au lăsat să se iubească pentru că tinerii ar fi făcut numai dragoste, fără să se ia pe urmă în căsătorie; şi alţi tineri s'au iubit şi părinţii i-au certat pentru că nu s'au căsătorit; aşa dar, şi ei au vrut numai „să se iubească", fără nici un gînd de „a se lua"»" Abstracţie făcînd de rectificarea participiului *luat* prin *luat* — ca să salveze ritmul —, întrebăm pe recensentul nostru: sesisat-a măcar acum rolul negaţiunei *nu* din versul reprodus precum şi semnificaţia lui *c'apoi*...? Dacă nu, l-aşi ruga să cutreere Maramureşul, mai ales că distanţa dela Cluj la Sighet, sau cea dela Năsăud, unde a avut prilej să cunoască pe Maramureşeni în fiecare joi (p. 165), pînă la Săcel e cu mult mai redusă decît cea dela Bucureşti. Iar dacă va mai răspunde: „n'am nevoie, nici n'o s'o fac de hatîrul D-lui P.; îmi ajunge mărturia a trei colecţionari localnici harnici şi conştiincioşi" (p. 170), evident că orice discuţie ar fi de prisos, întru cît controlarea realităţei şi respectarea adevărului ar

fi inutile sau inexistente pentru Drăganu. Totuşi, eu îi mai relevez şi următoarele precisări: verificarea am făcut-o nu numai între ţărance, ci m'am adresat şi intelectualilor cunoscători ai folklorului lor: D-na Valeria Borca din Sat-Şugătag (originară din Sat-Slatina), ca şi Paraschiva Petreuş (23 ani) din Breb — ca să dau numai două nume — pot confirma oricînd tot ce am relevat aci.

Faţă de asemenea procedee şi de o atare înţelegere a problemelor, e inutil, credem, a mai continua cu discuţia, după cum e de prisos să mai recurg la semnele citărei atunci cînd Drăganu afirmă la pag. 172 că, referitor la *Săcelul*, *Sălişten* etc., „zeţarul a omis semnul întrebărei": un control de bună credinţă îl va determina „să respecte adevărul", recunoscîndu-şi greşala de cronologie toponimică.

Primul meu răspuns l-am încheiat astfel: „altarul ştiinţei, deşi cultivat asiduu şi cu probitate, poate deveni adesea un focar de... învrăjbiri între flaminii săi. Noi n'am dori să fie cazul". Drăganu a interpretat această dorinţă ca „o ameninţare deghisată (ameninţare trimisă indirect şi printr'o scrisoare adresată unui elev al meu)" (p. 174). Ciudată interpretare, după cum şi mai ciudată e folosirea corespondenţei mele particulare cu o a treia persoană. Şi fiind că Drăganu a forţat „priceperea" şi a depăşit „cuviinţa", cred că ar fi fost şi mai potrivit să reproducă în fac-simil „ameninţarea" din scrisoarea mea adresată unui elev al său: cetitorul s'ar fi edificat deplin că „loialul, respectuosul pentru adevăr, nepresumpţiosul, neagresivul şi cuviinciosul" recensent nu e şi „insinuant".

...Şi totuşi, închei şi acest ultim răspuns cu aceeaşi dorinţă, în care Drăganu a văzut o... ameninţare.

Tache PAPAHAGI

PENTRU PROBITATEA ŞTIINŢIFICĂ

Cînd în filologia noastră s'a ajuns la un nivel al cercetărilor care-i face cinste, de ce totuşi mai vedem întîrzieri cînd este vorba de anumite atitudini, de raporturile între cei

care o cultivă? Imi pun această întrebare făcînd unele constatări asupra probităţei ştiinţifice, care nici în filologie nu a ajuns să fie recunoscută ca o obligaţie peste care nu se poate trece cu gesturi uşoare. Şi spre precisări sînt dus de cîteva rînduri pe care le-am găsit în *Dacoromania*, IV, 925, unde Th. Capidan, vorbind de cartea lui Höeg despre Sărăcăceani, se referă la nomadismul Aromînilor, spunînd că nu trebue confundat cu nomadismul *cuceritor*. Am regăsit trecută în articolul lui Capidan — fără nici o menţiune — părerea pe care i-am comunicat-o chiar d-sale asupra unor distincţiuni ce trebue făcute cu privire la nomadismul păstoresc; într'o scrisoare în care îi mulţumiam pentru trimiterea studiului său despre *Romînii nomazi*, de care mă ocup mai departe, am ţinut să dau explicaţii la interpretarea pe care mi-o atribuia cu privire la transhumanţă şi arătam că mişcările păstoreşti de acest fel le consider de fapt ca seminomadism, iar asupra nomadismului spuneam că el este *cuceritor* — cum l au practicat neamurile iranice sau cele turanice — şi *paşnic*, cum apare la Aromîni. Ce aparţine cuiva şi într'o scrisoare, nu numai într'o carte, cred că nu poate trece prin metamorfose de apropieri.

Cam la fel procedează S. Pop cînd, tipărind anul trecut *Buts et méthodes des enquêtes dialectales*, scrie la p. 169: „D'après ce savant [S. Puşcariu]... les questions... ne doivent pas être posées de façon à nommer le mot qu'on veut obtenir; qu'on emploie, de préférence, un questionnaire illustré, opinion soutenue également par M. I. A. Candrea". Părerea pe care S. Pop i-o atribue lui Puşcariu ar fi fost exprimată la I-iul Congres al filologilor romîni şi se trimite la volumul cu darea de samă despre el: acolo însă cetim, la p. 15-16: „D. Candrea... ca procedare aminteşte că materialul nu trebue adunat prin întrebări care sugerează răspunsuri vagi sau inutile, ci cu ajutorul unor chestionare ilustrate". Deci nu Puşcariu, ci Candrea a susţinut la congresul filologilor să fie întrebuinţate ilustraţii în anchetele dialectale: aşa a procedat d-sa de mulţi ani în cercetările din Bănat şi

s'a întîmplat ca la aceeași metodă să se gîndească mai în urmă și Bartoli. De ce iarăși presentări altfel de cum trebuiau?

Nu este o întîmplare că aceste restabiliri vin ocupîndu-ne de ce publică filologi dela Cluj. Chiar *Museul limbei romîne* de acolo își datorește numele tot unei treceri nemărturisite: la înființarea lui s'a gîndit în 1905 Iosif Popovici (v. broșura sa, *Ortoepia și fonetica*, Cluj, 1922, 65) și pe urmă ideea și-a însușit-o Pușcariu, așa că la apariția *Dacoromaniei*, ca organ al acelui *Museu*, s'ar fi cuvenit să se amintească dela cine a pornit inițiativa creărei lui.

Sînt încă, se vede, recalcitranțe de a înțelege ce nu se potrivește cu știința și că este o linie a ei care nu se poate pierde în cotituri.

O. D.

DĂRI DE SAMĂ

KR. SANDFELD, Balkanfilologien: en oversigt over dens resultater og problemer; Copenhaga, Bianco Lunos bogtrykkeri; 1926; 118 pag.

La studiile temeinice pe care i le datorim asupra raporturilor dintre limbile balcanice Kr. Sandfeld a căutat să dea o întregire cum o așteptam, și studiul său din urmă ne aduce o sinteză luminoasă a cercetărilor sale și ale altora, lăsînd să se înțeleagă cîte probleme rămîn încă de urmărit în acest domeniu al filologiei. Termenul de „balkanfilologien" i se pare justificat cît timp este vorba de cercetări asupra unor limbi — romînă, albanesă, greacă, sîrbă, bulgară și turcă — presentînd multe aspecte comune, chiar dacă nu au aceeaşi origine. La concordanțele lingvistice vin să se adauge altele, acelea pe care le constatăm în desvoltarea culturală a Romînilor, Albanesilor etc., în folklorul lor ș. a. Grupînd toate aceste concordanțe, am putea chiar fixa într'un termen general studiile referitoare la ele — acela de *balcanologie*, lăsînd firește romînismului ceea ce îi este carpatic și netnsușindu-ne părerea pe care, greșit, exagerat, a susținut-o Weigand în *Balkan-Archiv* asupra caracterului limbei și culturei noastre.

Ocupîndu-se de diferitele straturi de influențe pe care le constatăm dela o limbă balcanică la altele, Sandfeld studiază în primul rînd pe cea greacă, relevînd importanța ei ca reflex al înrîurirei puternice pe care a avut-o cultura greacă asupra țărilor din Răsărit. Cronologia împrumuturilor grecești e presentată cu considerațiuni judicioase și se fac aprecierile cuvenite asupra încercărilor lui Philippide și mai ales ale lui C. Diculescu de a descoperi șiruri de împrumuturi vechi grecești în limba romînă. Sînt urmărite de Sandfeld (24 urm.) și mai multe transpuneri semantice în vocabularul nostru sub influență grecească, nu încă toate convingătoare. Nu insist asupra lui lucru, pentru că și etimolo-

gicește îl consider altfel decît d-sa, nu ca lat. l u c r u m, ci ca un postverbal din *lucra* și acesta derivînd din l u c u b r a r e [1]. Pentru cuvînt însă cred că nu este nevoie să admitem influența lui [illegible], deoarece procesul semantic analog îl întîlnim în mai multe limbi, și nu balcanice, așa că s'a putut produce și în romînă, paralel cu albaneza, cum am arătat în alt loc al revistei (II, 17-18). Tot așa *a scrie* cu înțelesul de „a zugrăvi" poate fi independent de γράφω, pentru că se duce chiar spre latină (v. ce spuneam tot aici, II, 13) [2].

Cu privire la influența albaneză, Sandfeld amintește pe lîngă particularitățile recunoscute ca datorite acestei influențe și altele cîteva care i se par de ținut în seamă pentru că arată un semantism al cărui punct de plecare l-am găsi în albaneză. Despre *albină*, ca derivat din a l v u s, d-sa spune la p. 54 că ar arăta influența alb. *bl'eťe* care înseamnă și „stup" și „albină", dar trecerea dela un înțeles la celălalt s'a putut întîmpla în romînește independent de albaneză [3]. Tot acolo e dat *curat* ca asemănîndu-se cu alb. *drit*, dar asemănarea rămîne la o parte cît timp nu se mai poate crede în derivarea formei romînești din c o l a t u s — ce nu poate fi decît part. lui c u r a r e. Pentru *copt* nu e nevoie să mergem la alb. *pjekurε*, cîtă vreme semnificația lui, vorbindu-se despre poame, e atestată chiar în latină. *Ochi* cu sensul de „laț" poate fi iarăși izolat de alb. *si*, cînd analogii pentru dublul înțeles le găsim și în alte limbi (sp. *ojo*; ceh. *oko*; basc. *begi*).

După ce studiază și alte influențe de vocabular (cea slavă, turcă etc.) Sandfeld consacră un capitol întreg (al III-lea) concordanțelor de altă natură decît cea lexicală. Observațiile consemnate în acest capitol arată și ele adînci cunoștințe despre limbile balcanice și spirit ager de comparație. Cu privire la limba romînă sînt înșirate influențele neogrecei și albanezei asupra aromînei, și un paragraf special e consacrat asemănărilor fonetice, morfologice și sintactice dintre romîna generală sau o parte a ei și albaneză (pentru fonetică sînt relevate trecerea lui *a* aton la *ă*, în alb. *ë*; schimbarea lui *ea* în *ia*, ca în albaneză; rotacismul; *ct*, *cs* deveniți *pt*, *ps*, în alb. *ft*, *fš*, etc.). Insistînd asupra numeralelor ordinale, Sandfeld admite că *întîi* este o formațiune după alb. *parë*, dar pentru celelalte, *al doilea*, *al treilea* etc., arată că ele nu pot fi alăturate la alb. *i dyti*, *i treti*, pentru că de fapt

---

[1] Cf. *Grai și suflet*, I, 339.

[2] De adăugat și observațiile lui V. Bogrea, *Dacoromania*, IV, 890 urm., deși dînsul explică în același fel ca Sandfeld semantismul acesta al lui *scrie*.

[3] Cf. *Grai și suflet*, I, 338.

nu-şi corespund şi elementele din care sînt compuse nu au fost lămurite (derivarea în formele romîneşti a lui -le din l i b e t, propusă de Puşcariu, i se pare neadmisibilă). Sînt relevate şi unele expresii identice în romînă şi albanesă, ca *e cu cale*, alb. *ištë me udë; îmi vine rău*, alb. *i erši keq; ce te-a aflat?* alb. *të te gjeti?* Căutînd să explice asemănările dintre romînă şi albanesă, Sandfeld observă (83) că nu trebue să ne mulţumim cu ipotesa eftină („med den billige hypothese") a unui substrat comun. Expresia mi se pare prea categorică, deoarece teoria substratelor poate fi şi alt ceva decît o „ipotesă eftină". In chestiunea identităţei de particularităţi a romînei şi albanesei cred că nu ne putem îndepărta dela părerea că dacă unele din ele provin din contacte între aceste două limbi, altele trebue considerate ca plecînd dela substratul comun lor, iliric sau iliro-tracic, după părerea lui Jokl. Am contestat şi eu provenienţa autohtonă a multor elemente ale limbei romîne, mai ales după ce Hasdeu pusese prea multă imaginaţie să găsească asemenea elemente, dar influenţa într'o oarecare măsură a limbei autohtonilor asupra latinei vulgare nu văd cum ar putea fi negată — problema grea este: identificarea elementelor vechi alogene din limba noastră, ca şi din altele. In privinţa aceasta rămîn la convingeri pe care le-am exprimat de vre-o două ori în revistă: „cred... că progresele lingvisticei vor duce la explicarea unor particularităţi tocmai prin acţiunea substratelor" (III, 278); şi: „In principiu trebue să admitem că amestecuri mai vechi ori mai nouă cu elemente streine au lăsat în intonaţie, în ritmul musical al unei limbi sau al vre-unui dialect al ei, ceva caracteristic" (I, 19). De altfel, în lingvistica generală se remarcă un reviriment în favoarea influenţei substratelor. Cîtva timp, acum vre-o zece, douăzeci de ani, se punea la îndoială posibilitatea unor influenţe de substrate, pe cînd azi ele încep să fie recunoscute.

Locul unde Romînii au putut locui împreună cu Albanesii şi să fie influenţaţi de ei crede Sandfeld că trebue să fie vechea Dardanie, prin ţinuturile la răsărit de Muntenegru, părere pe care au exprimat-o şi Tomaschek şi Weigand. Cît despre faptul că elementele albanese din limba noastră presintă particularităţi ce ne îndreaptă spre toscă, el s'ar putea explica, după Sandfeld, prin aceea că Toscii au locuit altădată la est sau la nord-est de Gheghi, nu la sud, unde-i găsim astăzi, aşa că au putut veni în contact mai direct cu Romînii.

Cercetînd influenţa slavă asupra limbei noastre în afară de lexic, Sandfeld atribue ei rostirea *ie* în loc de *e* iniţial din elementele latine ori streine (*iel*, *ieftin*), prefacerea lui *sc* urmat de *e*, *i* în *şt*. Printre particularităţile morfologice de explicat tot astfel

relevează: formarea vocativului feminin cu *-o* (chiar voc. masc. în *-e* i se pare că poate fi de origine slavă, nu moştenire din latină; cît despre voc. pl. în *-lor*, că nu ar fi fost explicat, v. totuşi *Hist. l. roum.*, II. 145); formarea numeralelor dela 11 în sus cu *spre* (corespunzător lui *na* din bulgară); forma de imper. *stăi* (bulg. *stoj*); întrebuinţarea cu reflexive a verbelor *a se naşte, a se ruga* etc. Ca slavisme pot fi privite şi unele expresiuni: *cînd colo, n'am încotro, a fi slab de înger*.

Ultimul capitol e rezervat analizei unor fenomene caracteristice, ca postpunerea articolului, reducerea întrebuinţării infinitivului, formarea viitorului cu *voi*, etc. Asupra celui dintîi Sandfeld e de părere că în romînă poate fi datorit înrîuririi albaneze, favorizată poate de împrejurarea că în latina vulgară *ille* apărea şi în urma substantivelor. Postpunerea articolului în bulgară crede că ar fi explicabilă prin influenţa limbii romîne. Pentru înlocuirea infinitivului cu construcţii conjunctivale Sandfeld admite, şi cred cu dreptate, că fenomenul a pornit din limba greacă, propagîndu-se prin influenţa mare pe care ea a avut-o asupra limbilor balcanice: o dovadă ar fi că această particularitate apare cu atît mai accentuată cu cît ne coborîm spre sud, spre centrul de radiaţiuni greceşti. Mai puţin convingătoare este explicarea în acelaşi fel, ca avînd punctul de plecare în greceşte, a viitorului cu *voi*. Observaţii interesante aduce Sandfeld ocupîndu-se şi de alte concordanţe balcanice (identitatea genitivului cu dativul, exprimarea posesiunei prin dat. pron. pers.; adăugarea pron. pers. la un complement) şi la sfîrşit relevează cîteva coincidenţe în frazeologie pentru care e înclinat să presupună că ar fi transmiteri din greacă, recunoscînd totuşi că în multe casuri comparaţiile de acest fel nu ne pot duce la concluzii sigure.

Cartea pe care ne-a dat-o învăţatul danez cu cuprinderi largi ale unui domeniu ce aşteaptă mereu adînciri ar putea fi şi o sugestiune pentru ceea ce lipseşte învăţămîntului nostru universitar. Nu avem pînă acum catedre pentru studiul comparativ al limbilor balcanice — la care ar trebui să se alăture şi folklorul şi etnografia. Necesitatea înfiinţărei lor am susţinut-o în mai multe rînduri şi ar fi timpul să fie recunoscută cînd şi de departe, indirect, ne vine un îndemn pentru cercetări bogate în perspective.

O. D.

S. PUŞCARIU, *Studii istroromîne, în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici şi A. Byhan: II. Introducere — Gramatica — Caracterizarea dialectului istroromîn*; Bucureşti, Cultura naţională; 1926;

cu 26 ilustrații și două hărți; xv-370 pag. (*Studii și documente*, XI, publ. de Academia romînă).

După cercetări răzlețite prin diferite publicații și teorii controversate asupra felului cum trebue privit în legătură cu restul domeniului nostru lingvistic, dialectul istrian aștepta o coordonare a cunoștințelor pe care le avem despre el, și dela acest gînd a plecat lucrarea lui S. Pușcariu. Ea va fi de mult ajutor pentru studiile de dialectologie, nu numai pentru că fixează unele puncte, dar și pentru că aduce sugestiuni de investigații nouă.

Toate particularitățile istrorominei sînt presentate pe basa materialului adunat pînă acum și a cîtorva informații inedite. Sistematisîndu-l prin critică, Pușcariu ne dă astfel o bună călăuză pentru cunoașterea istrorominei. Uneori însă critica sa are umbre de nedreptățire, așa cînd se oprește la lucrările lui Iosif Popovici, cu toate că ele, după acelea ale lui Weigand, ne-au dat textele istroromîne cele mai conștiincios transcrise. Cînd tot Pușcariu a publicat în prima parte a *Studiilor istroromîne* însemnările lui Belulovici, care nu ne inspiră destulă încredere, vin ca o surprindere reservele pe care le face asupra exactității textelor culese de Iosif Popovici.

Pentru originea Istroromînilor Pușcariu încearcă să dea o explicație nouă, contestînd că ar fi Dacoromîni emigrați la sud, cum de altfel a susținut mai în urmă și P. Skok[1]. Părerea spre care ar trebui să ne îndreptăm e că ei ar represinta pe acei Romîni „apuseni" care au trăit în evul mediu pe țărmul drept al Dunărei în contact cu Sîrbii. Să vedem întru cît teoria aceasta răspunde constatărilor lingvistice.

Dacă Istroromînii s'ar fi găsit în curs de mai multe veacuri pe teritoriul admis de Pușcariu, ne-am aștepta să întîlnim în graiul lor elemente slave datorite contactului lor cu Sîrbii pe acest teritoriu. Asemenea elemente nu sînt însă dovedite, nu le-a descoperit nici Pușcariu — de altfel nici nu a insistat asupra acestui punct, deși se impunea pentru a confirma cu un argument hotărîtor teoria sa. Ce apare slav în istoromînă se explică ori prin influența pe care a avut-o slava veche asupra romînei primitive, ori prin contactul cu Croații în timpurile mai nouă.

Tot așa de categorică e mărturia împrumuturilor albanese. Ocupîndu-se de ele, Pușcariu observă (225): „ne-am aștepta să găsim... cuvinte de origine albanesă necunoscute la noi". Acest „ne-am aștepta" trădează netemeinicia tesei sale, pentru că într'a-

[1] *Arhiv za arbanasku starinu*, II (1926), 333 urm.

devăr și dela Albanesi ar fi trebuit să primească Istroromînii elemente caracteristice dacă ar fi conviețuit cu ei mult timp prin ținuturile unde-i așează Pușcariu. Dacă istroromîna s'ar fi format în regiunile unde se știe că au trăit altădată și Albanesii, ea ar trebui chiar să se înfățișeze ca dialectul nostru cel mai impregnat de albanisme. De fapt, cum s'a observat totdeauna — și însuși Pușcariu se oprește la această constatare — istroromîna nu cunoaște decît elemente albanese care se regăsesc în dacoromînă, și chiar mai puține.

Ca urmași ai Romînilor apuseni, Istroromînii ar trebui să arate în graiul lor și unele particularități amintind pe cele aromîne, pentru că singur Pușcariu admite că Aromînii „veniau în atingere cu Romînii apuseni în Serbia veche" (44; cf. 312). Ne putem oare închipui că strămoșii Istroromînilor trăind lîngă Aromîni nu ar fi fost influențați de aceștia în unele privințe? Pușcariu nu găsește nici o urmă de aromînisme în istroromînă și le înlătură chiar pe acelea pe care eu le-am admis, din alt punct de vedere. Încă o nedumerire pe care o lasă teoria sa.

Cum am relevat și cînd m'am ocupat de studiul lui Th. Capidan despre Meglenoromîni, se operează azi în filologia noastră cu foarte vagi ipotese, cu treceri dintr'un loc într'altul a unei fantomatice populațiuni romînești dela sudul Dunărei. Dacă a existat element romînesc acolo, el nu e acela pe care-l caută Pușcariu și Capidan. El se reducea la cele de păstori care rătăciau din loc în loc — migrațiunile păstorești nu trebue să uităm că nu implică totdeauna o populațiune numeroasă și urmele lor pot fi numai un indiciu al expansiunei celor care au participat la ele, nu și o dovadă că ei ar fi fost foarte numeroși. Dacă dela acei Romîni care au trăit pe teritoriul Iugoslaviei de azi au rămas relativ multe urme în toponimie și cuvinte în vocabularul serbocroat, aceasta nu poate fi o probă că ei erau extrem de numeroși [1]. Aceasta explică de ce i-a copleșit elementul slav, de ce au fost chiar înghițiți de el, cum s'a întîmplat și cu cei din Carpații nordici, elemente și ei răzlețe ale romînismului ce dela o vreme nu au mai putut resista slavisărei.

La teoria sa, drept completare, era de așteptat ca Pușcariu să adauge o cît de aproximativă indicație a împrejurărilor în care Istroromînii ar fi părăsit ținuturile dunărene pentru ca să se îndrepte spre Adriatică. Epoca a estei strămutări pare

[1] Chiar Pușcariu, deși în contrazicere cu ce susține în alte părți ale lucrărei, pare să admită la pag. 11, amintind părerea lui Jireček, că acești Romîni constituiau o populațiune redusă.

fixată de Pușcariu între sec. al x-lea și al xiv-lea, pentru că la pag. 366 amintește lipsa de elemente unguerești în istroromînă, dovedind că ea se isolase de dacoromînă cînd aceasta a început să primească influențe unguerești, iar la pag. 11 (cf. 31) atribue invasiei turcești înaintarea spre vest a ultimilor Romîni care aveau să constitue grupul istroromîn. Termenul din urmă, *ad quem*, dă numai o parțială explicație a acestei dislocări de element romînesc, lăsîndu-ne nelămurită cauza inițială care a provocat mișcarea Romînilor apuseni spre Istria. De ce pînă prin secolul al x-lea ei și-ar fi putut păstra locuințele străvechi și pentru ce mai pe urmă, cu mult înainte de năvălirea Turcilor, ar fi început să-și caute alte adăposturi? Nu reiese din nimic motivul care ar fi determinat atunci strămutarea spre Apus a elementului romînesc dela dreapta Dunărei din care și ar fi luat naștere Istroromînii.

Asupra graiului Romînilor apuseni Pușcariu spune că o caracteristică a lui era rotacismul — deci așa s'ar explica fenomenul analog din istroromînă. Dovadă despre aceasta ar fi fonetismul mai multor cuvinte romînești care au trecut în sîrbo-croată, cum și al unor forme toponimice și onomastice care nu se pot explica prin slavă. Ele sînt înșirate la pag. 277 urm. și asupra cîtorva din ele sînt de făcut observațiuni care ne îndepărtează dela ce susține Pușcariu. Localitatea *Marčini* citată la p. 290 ca reproducînd pe al nostru *margine* e considerată ca o abatere numai aparentă dela rotacism, deoarece păstrarea lui *n* ar fi datorită influenței disimilatoare a lui *r* precedent (p. 312). Interpretarea aceasta derivă din părerea pe care Pușcariu o desvoltă în altă parte (111; cf. 30) pentru a explica mai multe casuri în istroromînă de *n* nerotacisat; admite anume acolo că nu numai influența disimilatoare a unui *r* învecinat, dar și cea asimilatoare a lui *m* (*n*) ar fi împiedecat trecerea lui *n* la *r*: aceasta s'ar fi întîmplat în *amndi*, *cărbun*, *sdrčine*, *semină*, *strin* (și alte cîteva forme, pe care însă singur Pușcariu le consideră ca dubioase). Nu putem însă împărtăși părerea aceasta: *amndi*, ca și dacorom. *amindoi*, nu derivă de sigur din *mine*; *cărbun*, cum am arătat altădată (*Grai și suflet*, II. 391), e influențat de ven. *karbon* (de altfel apare și *cărbur*, pe care prea ușor îl înlătură Pușcariu, spunînd că ar fi o „formă sugerată"); *sdrčine* și *semină* au fost refăcuți după it. (ven.) *sarcina*, *semenar*; cît despre *strin*, v. ce am spus în altă parte a revistei (II. 392). Că *m*, *n*, *r* nu puteau avea nici o acțiune asupra lui *n* dovedesc forme ca *rumare*, *mărânca*, *seruure*, *farire*, unde vedem că *n* nu a fost împiedecat de aceste consoane să treacă la *r*. *Marčini* nu poate fi deci interpretat cum

crede Pușcariu și ținînd samă de ceea ce vom releva mai departe poate fi considerat identic cu dacorom. *margine*[1]. *Kračun* (284, 312), ca nume de persoană, ar presenta în ce privește pe *n* aceeași particularitate ca forma precedentă, dar ea se înlătură pentru aceleași motive și, de altfel, originea lui latină, lăsînd să admitem că și el presenta rotacismul, e pusă mai în urmă iarăși la îndoială de G. Weigand[2]. In lista dată de Pușcariu găsim și *kočen* (284), *Prunko* (292), *sapun* (294); cel dintîi corespunde lui *coacin* < lat. c o c c i n u s și apare deci cu *n* nerotacisat, ceea ce nu se relevează de Pușcariu, de sigur pentru că venia să contrazică părerea sa despre rotacism ca fenomen caracteristic al graiului Romînilor apuseni. Tot astfel, omițîndu-l din considerațiunile asupra rotacismului dela p. 312, a procedat Pușcariu cu *Prunko* și *sapun*; dacă primul ar cuprinde în partea întîi cuvîntul nostru *păun* și acesta ar reproduce direct pe lat. p a v o n e m, iar al doilea pe s a p o n e m — ceea ce e foarte contestabil —, ne-am fi așteptat să se spună de Pușcariu de ce nu presintă și ei rotacismul dacă au fost împrumutați de Serbocroați dela Romînii apuseni. E o inconsecvență care apare și cînd Pușcariu la p. 281 se ocupă de unele nume sîrbești de persoane și de localități cu prima silabă *Bun-* și a căror proveniență din limba noastră o contestă pentru că nu constatăm în ele rotacismul, cum ne-am aștepta dacă asemenea forme ar fi trecut la Sîrbi dela Romînii apuseni. Cum se împacă aceasta cu relevarea chiar de Pușcariu, după cum am văzut, a unor împrumuturi serbocroate din romînește nepresentînd rotacismul? Inconsecvența vine dela stăruința zadarnică de a presenta pe Romînii de pe vechiul teritoriu serbocroat ca premergătorii Istroromînilor și, ca atare, avînd dialectul rotacisat. Problema apare clară dacă se înlătură părerea sa că rotacismul distingea, printre altele, graiul Romînilor apuseni.

Cît de mult forțează Pușcariu explicațiile se vede și cînd se ocupă de ir. *ťaptir* pe care eu l-am arătat ca unul din cuvintele hotărîtoare pentru originea transcarpatină a Istroromînilor (în nordul Ardealului îi corespunde *ťaptăn*). Impotriva părerei mele Pușcariu argumentează astfel (333): „dacorom. (dial.) *ťaptăn* s'a desvoltat din *ḱaptăn* (*ḱaptăn*) deodată cu *ḱem* (< c l a m o) > *ťem* și *ḱei* (< *t i l i u m) > *ťei*. Deoarece însă *ḱem* s'a născut din *kľem* în vremuri relativ recente (Istroromînii rostesc pînă astăzi *cľem*), trecerea lui *ḱaptăn* în *ťaptăn* e și mai nouă și trebue despărțită

---

[1] *Mărzinile* din toponimia istriană ne îndreaptă atenția spre rom. marzane.

[2] *Balkan-Archiv*, III, 168.

cronologiceşte de cea întîmplată în *ţăptir* istroromîn, al cărui *ţ* s'a desvoltat (ca în *ţire* < cena) dintr'o formă metatesată *kepţinem sau asimilată *kektinem (ca în captivus > *cactivus > franc. *chétif*)." Puşcariu pierde din vedere că schimbarea lui *k'* în *ţ* nu este un fenomen care poate fi fixat între anumite limite; în regiunile unde o întîlnim s'a produs mereu, aşa că au participat la ea cuvinte de diferite categorii (vedem acolo chiar forme relativ mai nouă participînd la această transformare fonetică, cum e d. e. *chior*, de provenienţă turcească, rostit *ţor*). Deci *k'aptăn*, întrebuinţat în epoca în care se zicea încă *cl'em*, a putut deveni *ţaptăn* şi tot astfel, cu *ţ* (*ţem*), a ajuns mai tîrziu, după transformarea lui *cl'* în *k'*, să fie rostit *cl'em*. Că *ţăptir* ar putea fi resultat din *kepţinem, metatesat din pectinem sau din *kektinem, prin asimilaţie, — *chétif* nu se explică nici el prin asimilaţie, cum se poate vedea în dicţionarul etimologic al lui Gamillscheg — e o ipotesă care ne duce la fonetica de acum o sută de ani.

O altă formă pe care Puşcariu o crede categorică pentru dacoromînismul istroromînilor e *scănd* < scamnum. Puşcariu se mulţumeşte să observe că înlocuirea lui *mn* cu *nd* ar fi datorită unei „diferenţieri" (p. 110, 136) — explicaţie vagă, improvisată. Isolat ca fonetism acesta în istroromînă, *scănd* — cu şi megl. *scand* — ne dă indicaţia pentru zona lui de provenienţă prin faptul că ne îndreaptă spre *sca(u)nd* din părţile Bihorului (îl aminteşte şi Puşcariu la p. 338-339, dar ca o simplă înregistrare). *Sca(u)nd* se explică într'adevăr prin fonetism propriu graiului bihorean: le e refăcut după pl. *scaune*, pronunţat acolo întîi *scaun'e* şi devenit pe urmă *scaung'e*, *scaund'e*, ca *arind'e* < *aring'e* < *arin'e* = *arin* (de aceste forme din Bihor mă voi ocupa mai de aproape altădată).

În studiul lexicului Puşcariu insistă în mai multe locuri asupra omonimiei şi în p. 227 exprimă această părere: „Omonimia, care în unele limbi, ca cea francesă, este de sigur unul din factorii cei mai importanţi care produc „îmbolnăvirea" şi „moartea" cuvintelor, nu trebue să aibă aceleaşi efecte distructive în alte limbi, căci nu toate popoarele simt în acelaşi grad ca Francesii nevoia de claritate în expresie, nu pentru toţi echivocul produs de bisemantismul unui omonim este atît de supărător. Astfel vedem la istoromîni cum... *lume* înseamnează „lume" şi „nume", *mor* e „măr" şi „mînă". E o alunecare spre explicaţiuni fantesiste ce spune Puşcariu despre claritatea spiritului frances contribuind la înlăturarea omonimelor; această „claritate" nu a împiedecat ca omonime destule să existe în vechea francesă şi să le vedem pe unele păstrate în francesa modernă. Şi exem-

plete citate din istroromînă nu se împacă cu ce admite Pușcariu în altă parte; la p. 226 susține că în istroromînă nu s'a păstrat *sapă* din causă că dedea loc la confusie cu *sâpe* „suflet" < cr. *sapa*; pentru „sapă" istroromînii au recurs la *sapun*, luat din croată, dar și acesta dînd loc la o confusie cu omonimul său însemnînd „săpun", a urmat că pentru noțiunea din urmă a fost adoptat *savun* (< ven. *savon*). De ce omonimiile *lume*, *măr* au fost tolerate și nu acelea ale lui *sâpe*, *sapun*? Nu putem crede în asemenea explicații ale înlocuirilor de cuvinte, nu e de admis că se putea confunda... „sapa" cu „sufletul". Pușcariu exagerează, ca și alții, rolul omonimiei.

Interpretări greșite întîlnim și altele la Pușcariu, mai ales în ce privește fonetica unor cuvinte. La p. 318 *avea* este dat ca un cas de păstrare a lui *b* latin intervocalic, pe cînd singura explicație admisibilă pentru fonetismul acestei forme e aceea pe care am dat-o cu Candrea în *Dicț. etim.*: *v* nu reproduce pe *b* latin, ci e sunetul care s'a desvoltat mai întîi în **aui* **aut* < h a b u i, *h a b u t u m, deveniți **avui*, **avut*, *avui avut*, și pe urmă *v* a fost introdus și în **aea*, *aem* < h a b e r e, h a b e m u s). Tot acolo, pentru a explica pe *chem*, *închid*, Pușcariu admite că „în grupele lat. *cl* și *gl* sunetul *l* se moaie... și schimbă pe *a* și *u* următori în *e* și *i*". Dar *e* din *chem* nu corespunde direct lui *a* din c l a m o; el e transmis dela formele accentuate pe terminațiune, pentru că numai în ele *a* ne mai găsindu-se sub accent a putut trece la *e*: **chiămа* > *chema* etc. (dovadă e fonetismul lui *chiag*, *ghiață* față de *închega*, *înghețа*, după care au fost refăcuți *încheg*, *îngheț*, pentru că formele mai vechi au trebuit să fie **închiag*, **înghiaț*). *Închid* presintă reducerea lui *iu* la *i* pentru că a suferit analogia lui **închizînd* (< **închiuzînd*): numai ca aton *iu* s'a redus la *i* (cf. *Hist. de la l. roum.*, II, 27). La p. 96 *încoace* e considerat compus din *înc-* (ce anume ar putea fi?) și *oace*, derivat din *i l l a c c e, cînd e clar că a resultat din *în* **acoace* (ca *încolo* < *în acolo*).

Sînt lucruri deplin lămurite în fonetica ori lexicul nostru și ne miră că Pușcariu nu le recunoaște. Se vede și în această lucrare tendința din alte studii ale d-sale de a nu ținea samă de unele evidențe și de a complica explicațiile — o stăruință care e păcat să o întîlnim unde e mult de utilisat pentru dialectologia noastră.

O. D.

V. BRØNDAL, Mots „scythes" en nordique primitif; Copenhaga, Levin & Munksgaards forlag; 1928; 31 pag. (extr. din *Acta philologica scandinavica*).

Lăsind la o parte convențiuni de interpretare lexicală, V. Bröndal caută să explice aici proveniența cîtorva forme germanice, finougrice și romanice, plecînd dela considerațiuni de comparatism cum e convine că se impun astăzi. Expunerea sa are originalitatea de a urmări o serie complicată de raporturi lexicale după contingențe de care nu se prea ține samă, de a reconstrui cadrul real al unor cuvinte care au trebuit să circule într'o epocă pe care ne-o representăm de obicei după impresii plutind în vag ori isolări. Amintind ce a constatat istoria artelor, transmisiuni de motive decorative din Orient pînă în nordul Europei, Bröndal vine să arate că și din punct de vedere lingvistic au trebuit să existe influențe, spre nordul și centrul Europei — chiar mai departe, spre vest —, care plecau din ținuturile septentrionale ale Mărei-negre. Acolo au locuit populații iranice și dela ele au putut pătrunde, prin contacte și migrațiuni, anumite cuvinte pe care le găsim în vocabularul germanic, romanic și finougric — în special transmisiunile acestea lingvistice în domeniul germanic au putut fi înlesnite de Goții care au venit în atingere cu Sarmații și Alanii.

Originea iranică, scitică, o revendică Bröndal în primul rînd pentru visl. *kot* „colibă", ags. *cot*, germi. *kote*, norv. dial. *kota* (cu înțelesuri analoage), etc.; fin. *kota* „casă, colibă"; vfr. *cote* „colibă". Formele germanice, obscure pînă acum, pentru că nu se puteau explica în domeniul lor, se lămuresc dacă ne îndreptăm, ca și pentru fin. *kota*, cum se admite, spre limbile iranice care au trebuit să cunoască un **kuta*, corespunzător vind. *kuta* „colibă". Cu privire la cuvîntul vechi francez, Bröndal admite că ar putea data din epoca invasiunilor, contestînd proveniența lui din anglosaxonă, admisă de Meyer-Lübke; derivarea lui astfel e de sigur exclusă, dar *cote* poate să vie din alt grai germanic și nu este poate nevoie să-l considerăm extrem de vechi.

Tot din iranică explică Bröndal seria: visl. *hross*, ags. *hors*, vgerms. *hros* „cal"; fin. *orhi*, *orih*, *oris* „armăsar"; fr. *rosse*. Ele ne-ar duce spre o formă sarmată **urši*, putînd fi reconstruită astfel cu ajutorul oset. *(e)urs* „armăsar". Raporturile dintre aceste forme nu resultă tocmai clar din observațiile lui Bröndal. La p. 25 d-sa spune că fr. *rosse* (ca și it. *rozza* și lat. med. *runcinus*) pot veni din sarm. **urši*, dar la p. 9 stabilește un galoroman **harussa* sau o formă romanică „primitivă" **harussa*, presupusă de seria germanică (alături de un **hursa*) și care ar fi reflectată de normandul *harousse*. În ce privește pe *h-* din **harussa* etc., el ar representa o aspirație ca urmă a unui vechi *w* pe punctul să dispară (comp. oset. *wurs* față de forma mai nouă *urs*). De fapt,

Bröndal pare să admită că formele în chestiune presupun de o parte existența unui sarm. *ruži alături de *urži și în acelaș timp a altor forme iranice, *hurs- alături de *hrus-; am avea cu alte cuvinte de a face, cum se spune la p. 10, cu împrumuturi paralele dintr'un izvor comun, aceeași temă iranică pătrunzînd cu diferite variante fonetice în limbile germanice și cele finougrice, cu ramificații în domeniul romanic. Rămîn de sigur puncte nu bine lămurite în aceste apropieri lexicale, dar nu se poate contesta că ne găsim în fața unor coincidențe de vocabular care ne îndreaptă spre limbile iranice.

Iranismul altui cuvînt e arătat de Bröndal, și anume: visl. *súrr* „acru", ags. și vgerm. *sûr* (germ. *sauer*); finougr. (vog.) *sor*, ung. *sör* „bere"; fr. *sur* „acru", lîngă care se grupează visl. *sýrr* „crud, umed", ca sb. „brînză", ducîndu-ne toate spre vind. *súra* „soma", *surā* „băutură fermentată"; la baza formelor germanice și finougrice ar fi de admis un prototip iranic cu fonetism dublu (*sūra*, alături de *sŭra*).

Rămîne îndoioasă forma din spaniolă și portughesă *raposa* „vulpe" pe care Bröndal o pune în legătură cu isl. *refr*; fin. *repo*; oset. *rubas*, etc., corespunzînd vind. *lopāça-*. Cu toată asemănarea de înțeles și în parte de fonetism, nu se explică -*p*- din *raposa*: ar trebui să avem -*b*-. Să admitem că cuvîntul a fost influențat de verbul *rapar*? Foarte problematic.

Și mai puțin convingătoare apare apropierea pe care o face Bröndal între vprov. *esturlenc* „luptător tînăr" și visl. *stórr* „mare", vgerm. *stûr*; fin. *suuri*; oset. *stur*, îndreptîndu-ne spre vind. *sthūra-*. Înțelesul din vechea provansală s'ar explica din acela de „mare" prin prestigiul pe care l-a avut nobilimea militară în epoca în care cuvîntul *stûr* ajunsese pînă în Galia: „il peut très bien avoir surgi comme un mot en vogue au temps des invasions pour désigner les qualités (ou d'abord peut-être d'une manière plus technique la situation sociale) qu'on attribuait à la nouvelle et fière noblesse militaire dans ces temps belliqueux". Totuși cuvîntul vechi provansal nu ajunge să fie lămurit, pentru că nu vedem bine pentru ce el ar fi fost aplicat unui „luptător tînăr". Cred că trebue să plecăm dela ideea de a „lupta cu impetuositate" și atunci mă întreb dacă *esturlenc* nu ar fi un derivat, cu sufixul -*liggs*, din got. *stiur* „taur", zicîndu-se astfel despre cineva luptînd ca un taur (-*iu*- ar fi fost redat în provansală prin -*u*-). Ar fi poate și o altă explicație: în gotică apar derivate cu *us*- din *stiurjan*: *ustiuriþa* „nestăpînit, impetuos", *ustiurei* „nestăpînire, impetuositate"; un derivat *ustiurliggs ar fi putut fi aplicat unui luptător impetuos, tînăr (schimbarea inițialei s'ar ex-

plica uşor admiţînd că cuvîntul a fost atras spre numeroasele forme cu *es-* şi a putut fi, în special, influenţat de *estor*, care se ştie că în vechea provensală însemna „luptă").

Din cuvintele studiate de Bröndal — în mare parte obscur apare isl. *atr*; fin. *aru*; fr. *alesne*, etc., cum recunoaşte chiar d-sa— cele trei dintîi se presintă în aşa fel încît filiaţiunea lor iranică nu poate fi contestată. Cu atît mai mult cu cît ele concordă cu realităţi istorice, cu anumite caracteristice ale vieţei populaţiunilor scitice, pe care le relevează Bröndal, aşa că ele au putut să radieze dintr'un asemenea mediu: „on sait... que les cabanes d'osier tressé jouaient un grand rôle dans la vie des Nomades des steppes...; que les chevaux et la cavalerie étaient la richesse et la force des Scythes...., qu'enfin ils se nourrissaient en grande partie de lait de jument". *Kot* „colibă", *hross* „cal" şi *sūrr* „acru" (din noţiunea de a „fermenta" care trebue să fi existat şi în termenul cu care Sciţii numiau kumysul preparat de ei) îşi găsesc astfel confirmări şi în afară de lingvistică pentru ca să admitem că au fost împrumutaţi dela Irani.

Dacă cuvinte iranice au pătruns pînă în Galia, aceasta s'ar datori, e înclinat a crede Bröndal, şi faptului că Sarmaţi şi Alani amestecaţi cu Goţii au ajuns în năvălirile lor pînă acolo; toponimia ne arată chiar că Sarmaţi s'au aşezat pe teritoriul galic, pentru că o localitate cum e *Sermiers*, lîngă Reims, derivă din in *Sarmatis*, iar *Sermaise*, în Marne, Oise şi Anjou, se explică prin *Sarmatia*. O deosebită importanţă nu mi se pare totuşi că se poate da presenţei acestui element iranic în Galia; înrîurirea lui nu a putut fi de aşa natură încît să lase urme directe în vocabularul frances. Cele cîteva cuvinte din francesă care ne duc spre limbile iranice se explică bine ca împrumuturi indirecte, prin intermediarul graiurilor germanice. Numai cînd s'ar constata în dialectele din ţinuturile amintite de Bröndal iranisme speciale am fi induşi să admitem că Sarmaţii au avut o înrîurire directă asupra galoromanei.

Păreri la fel am exprimat şi eu în articolul *Irano-romanica* din primul volum al revistei, pe care Bröndal l-a cunoscut acum în urmă, cum aminteşte în încheierea studiului său. Concluziile la care ajungeam acolo au întîmpinat neîncrederi; nu ştiu cum vor fi privite acelea ale lui Bröndal. Problema iranismelor, fie păstoreşti, fie de altă natură, în vocabularul multor limbi nu cred totuşi că poate fi trecută printre cele imaginare.

O. D.

A. ROSETTI. Recherches sur la phonétique du roumain au XVIe siècle; Paris, Éd. Champion; 1926; avec 34 figures et 5 cartes hors textes; XIII-166 pag.

Dacă unele aspecte ale limbei romîne din secolul al XVI-lea sînt bine stabilite şi explicate, asupra altora rămîn încă studii de făcut. Tesa de doctorat a lui A. Rosetti reia cercetările în acest sens şi scopul ei este să arate repartisarea geografică a unor particularităţi fonetice din secolul al XVI-lea. Aceasta nu este însă aşa uşor şi Rosetti îşi dă samă de greutăţile pe care le întîmpină filologul dacă este vorba de a fixa cît mai corespunzător realităţei extensiunea unor fenomene lingvistice în trecut. Chiar texte emanînd dintr'o regiune precisă ne lasă nedumeriţi prin inconsecvenţe ale lor şi neputînd fi atribuite felului de scriere. Se pune pe urmă întrebarea dacă cel care a scris cutare document nu era din alt ţinut decît acela indicat în text. Rămîn de asemenea controluri nouă de făcut asupra caracterului cîte unui text, dacă este traducere directă ori o copie, cum e casul *Psaltirei Hurmuzaki*, asupra căreia siguranţă deplină nu avem cum o admite Rosetti. Pentru delimitări dialectale în trecut ar trebui să avem cît mai multe texte din aceeaşi regiune, pentru ca prin confruntări ducînd la concordanţe şi eliminări să putem fi mai siguri de ce poate fi atribuit unei asemenea regiuni.

Prin aceasta nu vreau să spun că ne-ar fi interzis să studiem limba noastră din secolul al XVI-lea după consideraţiuni geografice; e un criteriu care nu poate fi exclus, însă concluziile trebue mult ponderate, şi de aceasta a ţinut samă Rosetti, căutînd să procedeze cu destulă prudenţă în interpretarea textelor.

Sînt de acord cu d-sa în unele privinţe, astfel cînd admite (p. 55) că alternanţa *o, u* în scrierea veche e un indiciu de pronunţare apropiată a acestor vocale, în sensul că *o* era nuanţat spre *u* şi invers; de asemenea, cînd consideră (71-72) presenţa lui *o* pentru *oa* în multe casuri ca o particularitate grafică şi nu corespunzînd rostirei adevărate. Alteori însă nu pot împărtăşi părerile sale, pentru că nu aduc înlocuiri de preferat la soluţiile date pînă acum unor probleme.

Asupra lui *e* urmat de *n* (casul lui *cene*, *cuvente* etc.) Rosetti admite (63-64) că pronunţarea lui era ca şi astăzi, adică *i*, şi dacă se scria altfel aceasta s'ar datori unei imitaţiuni grafice: deoarece preposiţiile des întrebuinţate *din*, *prin* erau scrise şi *den*, *pren* sau *de în*, *pre în*, pentru că se simţiu că erau compuse astfel, acelaşi fel de scriere a fost aplicat şi în alte casuri, punîndu-se *cuvente* în loc de *cuvinte* etc. Se poate uşor obiecta că ne-am aştepta

atunci să găsim des scris d. e. și *len*, *senen* ori chiar *chen* pentru *lin*, *senin*, *chin*, pentru că și asemenea forme, după explicația lui Rosetti, trebuiau să fie atrase spre grafiile *den*, *pren* (dacă extrem de rar întîlnim *prend*, *deplen*, asemenea grafii se explică ușor, ca și în *credență* etc., prin influența lui *prende*, *plenu*). Rosetti lasă nelămurit tocmai punctul esențial al problemei: de ce *e* apare cu deosebire cînd în silaba următoare se găsește un alt *e* (casurile de *e*...*i* sînt cu totul rare)? Nu vreau să susțin că această latură a fonetismului nostru vechi e deplin clarificată, dar ceea ce propune Rosetti nu apare de loc mai convingător decît ce am admis pînă acum.

Cu privire la *u* final Rosetti crede că trebue rectificată părerea despre păstrarea lui, fie întreg, fie redus, în atîtea casuri în care grafia s'ar părea că îl confirmă. Un argument pentru amuțirea timpurie a lui *-u* ar fi că în documentele streine, latine și mai ales slave, anterioare secolului al XVI-lea, care dau forme românești, acestea sînt scrise fără *-u*, și Rosetti (75) se referă în special la documentele lui Ștefan cel Mare, publicate de I. Bogdan, unde găsim d. e. *brad*, *bour*. Totuși, chiar în aceste documente Bogdan a relevat forma *cutulu* și, pe urmă, nu trebue uitat că cuvintele sînt adeseori abreviate la sfîrșit în scrierea veche. E posibil, de altă parte, ca după obiceiul slav să se fi scris -ъ — și cînd de fapt se auzia *-u*, redus sau chiar plin. Mai putem adauga că uneori documentele streine e posibil să redea pronunțarea evoluată din unele regiuni spre amuțirea lui *-u*, dar a generalisa această particularitate la toate casurile e o exagerare. În *Hist. de la l. roum.*, II, 96, am arătat și eu că -ъ, -ь este adeseori o simplă convențiune grafică, așa că părerea mea nu e în totul exact redată de Rosetti cînd spune (76): „suivant M. Densusianu, la notation par les jers... exprimerait l'*u* bref, tandis que la conservation de l'*u* serait indiquée par la lettre ꙋ". Aș adăuga acum că poate acest -ъ exprimă uneori nu tocmai pe *-u* întreg, ci slăbit întru cîtva în pronunțare, dar în orice cas nu putem fi atît de categorici ca Rosetti să admitem că textele din secolul al XVI-lea nu ne dau dovada păstrării în întregime sau în parte a lui *-u*. În problema aceasta, Rosetti invoacă și mărturia foneticei experimentale, reproducînd înregistrări care arată că în rostirea unor cuvinte ca *mîncînd*, *împărat* se aud la sfîrșit vibrațiuni vocalice „de un timbru nedeterminat" și pe care nu ar trebui să le considerăm ca identice cu *u* final. După Rosetti, deci, nu ar fi nici o legătură între fonetismul vechi cu *u* final și pronunțarea care se întîlnește azi arătînd o resonanță vocalică după una sau două consoane dela sfîrșitul cuvintelor. Fonetica experimentală poate

fără îndoială să ne fie de folos și în fonetica istorică, în sensul că ne atrage atențiunea asupra unor nuanțe de pronunțare, ne dă indicații de control critic al unor particularități, dar nu ne poate fi de mult ajutor în reconstruiri. Pentru rostirea în trecut a lui -u nu văd ce precisări ne pot da cunoștințe de fonetică experimentală la care se raportă Rosetti, cum nu înțeleg, de altă parte, că ele ar arăta o soluție de continuitate între fonetismul cu -u de altădată și acela pe care îl întîlnim azi, foarte caracteristic chiar pentru unele regiuni.

La p. 68 sînt urmărite formele cu ia...e (ca *miiare, iaste, trebuiaște*) și Rosetti conchide la pronunțarea generală e...e chiar în secolul al XVI-lea, pe cînd eu am considerat-o limitată la unele regiuni în acel timp. Prea categorică și această afirmație, pentru că formele cu ia apar pînă foarte tîrziu, în pragul secolului al XIX-lea, chiar în texte care nu ne dau de altă parte *lège* etc., ceea ce mi se pare că vine să confirme păstrarea lui ia...e mult mai tîrziu decît a lui ĕ...e. Și cum spuneam în *Ist. de la l. rom.*, II, 64, fiziologicește e explicabilă reducerea mai de vreme a lui ĕ...e decît a lui ia...e la e...e.

Prezența lui *a* la gen.-dat. sing. și nom.-ac. pl. ca *parței parți* e considerată (83) ca un simplu fapt de grafie, adică s'ar fi scris astfel sub influența lui *parte*. Interpretare iarăși contestabilă, pentru că ne întrebăm de ce nu găsim scris și *farii, fari* care, după părerea lui Rosetti, ar fi trebuit ușor să fie introduși prin analogie grafică cu *fară*. Scrierea constantă *fării, fări* alături de alternanța *parței, parți—părței, părți* nu poate lăsa îndoială că fonetismul e bine exprimat astfel în secolul al XVI-lea, că se pronunța prin multe locuri cu *a* în loc de *ă* (*parței* etc.), ca o urmă de fonetism în care nu intervenise influxiunea ă...i.

Palatalizarea labialelor e studiată de aproape și la părerea mea, că numai *h'* pentru *f* apare în secolul XVI-lea pentru că nu se îndepărta prea mult unul de altul și *h'* putea fi exprimat prin scris, pe cînd *k', g', ñ* erau prea deosebiți de *p, b, m* pentru ca să fie notați, Rosetti obiectează: de ce totuși rotacismul nu a fost evitat în scris, cînd și el era o „innovation tout aussi aberrante" (96)? Dar rotacismul arată o diferențiere de fonetism la un singur sunet, pe cînd palatalizarea labialelor reprezintă alterarea unei întregi serii consonantice și exprimarea ei în scris putea părea prea îndrăzneață, pentru că schimba mult înfățișarea formelor ce trebuiau redate. Mi se pare că trebuie să ținem samă și de cunoscuta mărturie a lui Cantemir, reprodusă de Rosetti (116), după care rostirea cu labialele alterate era ridiculizată. Motiv deci să credem că a fost evitată în scris în măsura în care exista

în vorbire[1]. Rosetti constată singur că nu găsim scris niciodată *gh* pentru *b* (*ghine* d. e.), și aceasta nici chiar în epoca în care, după relatarea lui Cantemir, avem confirmată această pronunțare. Nu avem deci și astfel dovada că scrierea nu urma totdeauna ceea ce exista totuși în vorbirea curentă?

De aceasta nu ține însă samă Rosetti, pentru că e convins că palatalisarea labialelor trebue privită cu totul altfel decît pînă acum. Susține anume că fenomenul trebue considerat ca independent în aromînă, dacoromînă și meglenită. Deci la epoci diferite și fără să fi influențat unii asupra altora Romînii dela sudul și cei dela nordul Dunărei ar fi început să rostească *h'iu* pentru *fiu* etc. Dar ar putea fi privit atunci astfel și rotacismul din istroromînă față de cel din dacoromînă, ca independent adică de acesta — așa ceva exclude însă și Rosetti. In reconstruiri de evoluții fonetice, cu posibilitățile de control pe care le avem, mi se pare că nu trebue să pierdem din vedere anumite fapte, în casul nostru indiciile că palatalisarea labialelor și-a luat naștere la sud — ce a relevat de curînd Mladenov pentru albanesă pare să confirme această părere (v. vol. II al revistei, 411): la Aromîni fenomenul apare organic, cu evoluție bine determinată, pe cînd în meglenită și dacoromînă are înfățișarea unei intrusiuni fonetice, cu adaptări parțiale sau cu aplicări deviind dela caracteristica fenomenului originar. Chiar repartisarea zonei dacoromîne cu labialele păstrate și a celei cu labialele alterate, deci „geografic lingvistic", arată cum la stratul vechi de fonetism dacoromîn a venit să se adauge spre sud și spre răsărit, cu prelungiri pe urmă spre nord, stratul lingvistic cu labialele alterate. Este chiar surprinzător că se contestă posibilitatea de transmitere a unor particularități din aromînă în dacoromînă, cînd se admite totuși că în dacoromînă s'au propagat dela sud influențe albanese și grecești. Rosetti nu admite că alterarea labialelor în dacoromînă ar fi de proveniență aromînă fiind că nu crede în emigrarea la nord de Aromîni care s'ar fi amestecat cu Dacoromînii, și-și încheia chiar lucrarea cu observația că S. Pușcariu a combătut cu succes teoria

[1] Că se reacționa uneori împotriva pronunțărei cu *k'*, *g'* etc. reiese și din refacerea falsă a unor forme care păreau să cuprind o labială alterată; în *Hist. de la l. roum.*, II, 112, am relevat *ficlene* și *firovimi*, scriși pentru *hiclene*, *heruvimi*. Cade prin urmare și observația lui Rosetti (90) că nu exista în secolul al XVI-lea tendința să se ție samă de „l'usage de la langue écrite ou du moins de la langue commune". De sigur că o asemenea tendință nu exista atunci în același grad ca azi, dar a o contesta cu desăvîrșire e o exagerație.

mea. De fapt Pușcariu nu a dovedit nimic împotriva amestecului, la nordul Dunării, de Dacoromîni cu Aromîni. Între părerile d-sale și ale mele e o deosebire fundamentală: trecutul limbei romîne mi-l represint în legătură cu ondulațiile continue de populație, cu treceri ale ei cînd dela nord la sud, cînd invers, și avînd ca urmare propagări lingvistice care apar evidente și azi; Pușcariu procedează prin isolări, își represintă mai static evoluția limbei noastre, excluzind posibilități de transmisiuni care totuși reies din serii întregi de constatări. Tot astfel procedează Rosetti cînd crede că palatalisarea labialelor nu a avut un centru de radiere și a putut să apară isolat în romîna sud- și nord-dunăreană.

Asupra cronologiei aceluiași fenomen Rosetti e de părere că nu trebue să mergem prea departe în trecut: „l'innovation est postérieure au xe siècle... Il est permis de supposer qu'en dacoroumain la palatalisation des labiales n'est pas de beaucoup antérieure au xvie siècle et qu'elle est peut-être encore plus récente en mégléno-roumain" (124)[1]. E destul să amintim o singură obiecțiune ce se poate aduce acestei păreri: palatalisarea labialelor e anterioară schimbărei în *i* a lui *e*...*e*, *i* dinaintea lui *n* simplu sau urmat de o consoană, pentru că numai astfel ne putem explica de ce în aromînă — de altfel și în dacoromînă — *mine* < m e + ne nu a devenit *ńine*, ca și *ńo* < m i h i; chiar Rosetti am văzut că admite pronunțarea cu *i* în loc de *e* în acest cas ca îndeplinită în secolul al xvi-lea în dacoromînă, și cum se împacă aceasta cu afirmația sa că palatalisarea labialelor în acest dialect nu poate fi mult anterioară acestei epoci?[2]

[1] Ca un fapt de „o importanță capitală" pentru data palatalisării labialelor Rosetti invoacă (110-111) fonetismul cuvintelor presentînd *e* + *n*, care ar arăta că labialele au fost alterate după schimbarea lui *en* în *in*. Această schimbare și-o represintă astfel: *e* nu s'a diftongat dinaintea lui *n*, ci a trecut de-a-dreptul la *i*, deci *bine* nu ar fi resultat din b e n e prin fasa intermediară **bĭene*. Rosetti pierde din vedere că o formă ca *ține* nu se poate explica decît din **țiene* < t e n e t; dacă forma latină nu ar fi fost diftongată, am fi avut *tine* și aceasta s'ar fi păstrat ca *timp* < t e m p u s ori pron. *tine* < t e + ne.

[2] Rosetti însă fără răspuns altă întrebare: la p. 114, 119 susține că evoluția palatalisărei s'a produs prin fasele *piatră*... > *pk'atră* > *k'atră* etc., că formele cu *pk'* etc. unde apar sînt indiciu de evoluție recentă, dar atunci de ce în meglenită, unde fenomenul s'ar fi produs mai tîrziu decît în dacoromînă, după Rosetti, nu găsim nici o urmă de fonetismul *pk'* sau *ut*? Persist a crede că *pk'atră*, *bg'ine*, *mk'ie* în dacoromînă atestă fusiunea între cele două curente de pronunțare care s'au întîlnit, cu *p* și *k'* etc., așa că *pk'atră* etc. nu se interpune ca o fasă naturală între *piatră* și *k'atră*.

Rectificările pe care Rosetti a căutat să le aducă la unele păreri susţinute pînă acum nu ajung prin urmare să ne convingă, deşi pleacă dela o foarte amănunţită analisă a faptelor. Valoarea lucrărei sale o evidenţiază însă discuţiile pe care le provoacă în jurul unor probleme şi stăruinţa de a duce mai departe puţinele studii pe care le avem asupra limbei noastre din trecut.

O. D.

AL. PROCOPOVICI, Arhetipul husit al Catehismelor noastre luterane; Suceava; 1927; 16 pag. (extras din *Făt-Frumos*, II, 1927, n-le 3 şi 4).

Autorul resumă în această broşură resultatele la care s'a ajuns cu privire la stabilirea filiaţiunei redacţiunilor romîneşti din sec. al XVI-lea şi al XVII-lea ale Catehismului, descoperite de curînd. Expunerea clară şi bine informată va fi consultată cu folos. Nu pot urma, însă, pe autor, acolo unde susţine că traducerea Catehismului a fost provocată de mişcarea husită. Primul argument opus de Procopovici teoriei care admite că traducerea Catehismului, dimpreună cu traducerea cărţilor Noului Testament, a fost efectuată la începutul veacului al XVI-lea, sub influenţa protestantismului, ar reside în faptul că nu se poate admite că redacţiunile cunoscute pînă astăzi au fost traduse în timp de „cel mult 25 de ani" (p. 9) şi că, prin urmare, trebue să mergem pînă la sfîrşitul veacului al XV-lea ca să dăm timp traducătorului să-şi efectueze lucrarea.

Faţă de această afirmaţie, sîntem în drept să-l întrebăm pe autor *de unde ştie* că traducerea nu a putut fi efectuată în cura de 30 sau de 25 de ani? De fapt, e vorba de o simplă impresie, căreia nu-i putem atribui nici o forţă probantă. Pentru cine a studiat *Psaltirea Hurmuzaki* în comparaţie cu celelalte Psaltiri e sigur că această versiune e datorită altui traducător. Şi dacă admitem că Evangheliile au fost traduse în acelaşi timp[1], avem tot cuvîntul să credem că traducerea lor a fost efectuată de un al treilea traducător.

Prin urmare, fără a ne aventura în domeniul ipotezelor, găsim trei traducători; mi se pare deci foarte natural să admitem că aceşti cărturari, împărţindu-şi munca, au săvîrşit în răstimp

[1] De doi traducători? Vezi prefaţa lui Erbiceanu (p. IX) la *Tetraevanghelul Diaconului Coresi*, ed. Gherasim Timuş Piteşteanu, şi M. Roques, *Romanische Forsch.*, XXIII, p. 932, n. 3 şi 933, n. 1.

de circa 30 de ani traducerea din slavonește a cărților Noului Testament (afară de Apocalips).

Autorului i se pare deci „mai plausibilă” (p. 9) traducerea acestor cărți sub influența husită. Inainte de a examina argumentele de natură lingvistică pe care le invoacă Procopovici, observ că teoria husită e sprijinită pe două argumente:

1. data criptogramei din *Psaltirea Scheiană* (p. 483, ed. Bianu),
2. caracterul arhaic al limbei textelor rotacisante comparată cu limba cărților lui Coresi.

Am arătat aiurea undeva că data criptogramei din *Psaltirea Scheiană* (dacă e vorba de o dată, ceea ce rămîne să fie probat) nu poate fi 1482, pentru că această lectură comportă interpretarea greșită a două slove[1]. Cît privește „arhaismele” care au fost re-

---

[1] V. cartea mea *Recherches sur la phonétique du roumain au XVIe siècle*, Paris, 1920, p. 34, n. 1. Procopovici arată că nu există probe „ireproșabile” (p. 10) privitoare la răspîndirea Reformei printre Romînii din nordul Ardealului în prima jumătate a veacului al XVI-lea; observația e exactă, dar autorul nu arată că aceste argumente, prin natura lor însăși, nu pot fi decisive. Insist aci asupra unor amănunte de metodă, care își au importanța. Pentru a face lumină în această chestiune controversată trebue să pornim dela examinarea fenomenelor de limbă atestate în cărțile rotacisante; aceasta cade în sarcina lingvistului. Misiunea lingvistului e strict determinată: stabilirea datei acestor texte, în baza examenului fenomenelor de limbă. Rămîne ca istoricul, care vine în urmă, să pună în cadrul lor natural evenimentele care au provocat mișcarea de traducere. Acest program de lucru, deși simplu, nu a fost urmat; din potrivă, s'a urmat calea inversă, începîndu-se cu sfîrșitul și căutîndu-se, apoi, ca să se scoată din fenomenele de limbă argumente în favoarea teoriei husite. In scurt, iată care e geneza acestei teorii:

1. ipoteză: criptograma *Psaltirei Scheiene* conține data traducerei acestui text;

2. cetirea datei, interpretîndu-se greșit două slove;

3. data 1482 admisă de istorici (tendința cunoscută de a fixa începuturile unei literaturi la o dată cît mai îndepărtată) și pasajul din *Istoria literaturei religioase* a lui N. Iorga (p. 15 urm. și 100 urm. in ed. a 2-a: *Istoria literaturei romînești*, vol. I) privitor la mișcarea husită, în care se admite că husitismul a fost răspîndit printre Romîni (p. 18 sau 102, ed. a 2-a: „Ei [Romînii] se făcură deci husiți pe un cap”). De atunci (1904), nu s'a adus nici o probă directă în favoarea acestei teorii (cf. Drăganu, *Dacoromania*, III, p. 912: „De Romîni husiți nu se pomenește nicăieri” și ibid., IV, p. 1123: „relativ la husitismul romînesc nu găsim nimic”); iar argumentele lingvistice nu rezistă unui examen critic.

levate în limba textelor rotacisante, am arătat de asemenea că ele se explică prin diferențierea lingvistică în „spațiu", nu în „timp", cu alte cuvinte, ne găsim în fața unor dialectisme: limba din nordul Ardealului difera de limba din sudul acestei provincii mai mult decît astăzi. Venim acum la argumentele lingvistice ale autorului. „Trebue... respinsă...", ne zice dînsul, „și părerea, *neîntemeiată de altfel pe nici un argument*[1], că aci ar fi vorba numai, sau înainte de toate, de deosebiri regionale sau dialectale. Distanța dintre regiunea Brașovului și nordul Ardealului cu Maramureșul este *prea mică*, iar legăturile între aceste ținuturi au fost prea intime, pentru ca neasămănări atît de mari să apară îndeajuns de motivate" (p. 13). Și totuși, faptele desmint categoric aceste afirmații[2]. Inexactă este și afirmația următoare: „nu s'ar putea cita alt cas în care texte atît de apropiate în timp și spațiu și încă copii de pe originale din aceeași epocă și regiune să aibă înfățișări atît de deosebite" (p. 13). Dar nu avem decît să comparăm între ele cîteva scrisori din arhivele Bistriței ca să ne convingem de netemeinicia acestui argument[3].

Vedem, prin urmare, că teoria hussită e clădită pe o ipotesă, basată la rîndu-i pe o lectură greșită (data criptogramei), iar din punct de vedere lingvistic pe o interpretare a fenomenelor de limbă care nu ține samă de realitatea faptelor.

Istoricul care se va ocupa de resultatul propagandei reformate printre Romînii din Ardeal, în prima jumătate a veacului al XVI-lea, și de însemnătatea acestei mișcări pentru începuturile literaturei noastre scrise, va găsi acum un bogat material comparativ în studiile lui Kidrič[4] și Murko[5] asupra progresului Reformei la Croați și Sloveni. Astfel de paralelisme, cînd vin să întărească o convingere basată pe fapte bine stabilite, sînt deosebit de prețioase.

Al. Rosetti

---

[1] Subliniez.

[2] V. *Recherches...*, p. 81 urm., unde am examinat particularitățile dialectale ale limbei din nordul Ardealului.

[3] Compară între ele, de exemplu, n-rii 9, 10 și 37 cu n-le 12 și urm. (toate din Cîmpulungul Bucovinei) din ediția mea *Lettres roumaines* etc., sau, din localități diferite, dar apropiate în timp și în spațiu, scrisorile maramureșene din aceeași colecție (n-le 2, 30 și 36) cu scrisoarea n-l 1 (Moldovița).

[4] Fr. Kidrič, *Die protestantische Kirchenordnung der Slovenen im XVI Jahrhundert*, Heidelberg, C. Winter, 1919.

[5] M. Murko, *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven*, în revista *Slavia*, IV (1926) și V (1927).

TH. CAPIDAN, Romînii nomazi; cu patruzeci de ilustrații și două hărți; Cluj, Inst. de arte graf. „Ardealul"; 1926; 187 pag. (extr. din *Dacoromania*, IV).

Ocupîndu-se în special de nomadismul Aromînilor, Th. Capidan a folosit pentru lucrarea aceasta în primul rînd descrieri date de alții și mai puțin constatări proprii. Intre nomadism și transhumanță i-se face dela început distincția așa cum trebue admisă, dar nu ține îndeajuns samă că transhumanța e și ea un fel de nomadism, ceea ce a făcut pe mulți să o numească seminomadism, iar în ce privește raporturile dintre ele găsim exprimată o părere în desacord cu faptele etnografice. După observația pe care o face la p. 15-16, transhumanța ar fi mai veche decît nomadismul și, ca atare, a putut duce de multe ori la acesta; în realitate însă etnografia ne arată că transhumanța poate fi derivată din nomadism — de altfel chiar Capidan recunoaște aceasta cînd la p. 19 vorbește de trecerea dela nomadism la transhumanță în Algeria. De fapt, astfel trebue considerată transhumanța și la noi, ca o fasă mai tîrzie a nomadismului.

Existența nomadismului și la Dacoromîni e admisă de Capidan, cum nu poate fi contestată de nimeni dacă are visiunea exactă a stărilor dela noi în trecut, dar pentru a explica păstoritul nostru vedem cu surprindere, că se oprește la o părere ușor contestabilă. Pînă la venirea Slavilor, Romînii ar fi dus vieață sedentară, de agricultori, dar pe urmă au trebuit să se retragă în munți — unde „ei nu mai puteau continua cu agricultura. Aci singurul mijloc de ocupațiune era creșterea turmelor de oi.. Această îndeletnicire, la început cu caracter de transhumanță, mai tîrziu.. luă forma unei vieți nomade" (41). Dovadă despre aceasta ar fi păstrarea dela Latini a unor termeni referindu-se la agricultură, și Capidan îi relevează cu insistențe de prisos cît timp nu mai poate fi îndoială că dela Romani s'au transmis în vocabularul nostru cuvinte raportîndu-se la noțiuni elementare ale agriculturei. Aceasta însă nu exclude existența păstoritului la noi din timpurile cele mai vechi și ca ocupațiune principală a Romînului. Dacă strămoșii noștri ar fi fost pînă la năvălirea Slavilor numai plugari, cum ne-am putea reprezenta convietuirea lor cu Albanesii păstori — necontestată de Capidan? Ca plugari, de altă parte, ei ar fi putut trăi alături de Slavi care aveau aceeași îndeletnicire și ne putem închipui că aceasta ar fi dus la desnaționalisarea lor, ca element latin. Chiar Capidan amintește într'un loc (78) că Aromînii din ținutul Zagori, ocupîndu-se și cu munca cîmpului, s'au desnaționalisat în mijlocul Grecilor ducînd

vieața sedentară — la atingerile cu Slavii nu s'ar fi putut oare întîmpla tot așa? Să nu uităm, de asemenea, că terminologia noastră păstorească corespunde de atîtea ori celei latine — și în puncte mai caracteristice decît cea agricolă —, așa că din ea nu rezultă de loc o rupere de continuitate între păstoritul nostru și cel latin. Numai cu păstori de mai înainte pot fi bine explicate raporturile Romînilor cu Slavii, păstrarea individualității noastre în mijlocul acestora, cum și comunitatea de desvoltare a limbei multă vreme, pînă la despărțirea dialectelor. Părerea lui Capidan basculează între recunoașterea însemnătății păstoritului la noi și prejudecata că am fi fost în curs de mai multe veacuri un popor de plugari. Ea pleacă și dela o neîntemeiată ipoteză: că din plugari am fi devenit deodată păstori.

Deoarece Capidan studiază păstoritul și din punct de vedere lingvistic, aducînd unele observații de luat în considerație, ne-am fi așteptat să urmărească reflexele pe care le-a lăsat tocmai nomadismul în anumite cuvinte. In schimb vedem insistențe cu diluări cum prea des apar în studiile publicate în *Dacoromania*.

Partea personală — afară de unele informații culese asupra Fărșeroților și altele cîteva — se reduce la prea puțin și interpretarea faptelor nu arată destulă aprofundare.

O. D.

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

G. Rohlfs, *La terminologia pastorale dei Greci di Bova (Calabria)*; extr. din *Revue de linguistique romane*, II (1926). — Cu treceri în domeniile cele mai variate, dela dialectele italiene la bască, G. Rohlfs și-a îndreptat de cîtva timp atențiunea spre graiurile păstorești, recunoscînd însemnătatea lor și că abia au început să fie studiate mai de aproape. Din călătorii făcute în Calabria în 1921, 1923 și 1924 a adus un material lexical foarte interesant pe care îl publică în acest articol, întovărășit de desenuri arătînd cîteva unelte — încă primitive și semănînd cu cele dela noi — ale ciobanilor din Bova. Reușind să explice cele mai multe forme, întru cîtva obscur i se pare un termen caracteristic cînd este vorba de capre, anume *ǵastra* (*gastra*) „capra giovane di uno o due anni"; pentru că-și găsește echivalentul în forme foarte răspîndite în tot sudul Italiei (cal. și sic. *dastra*, *tastra*, *nastra*, *rastra* etc.), putem presupune că păstorii greci din Bova l-au împrumutat din italiană, cum admite și Rohlfs. Dar etimologia lui? Salvioni se gîndise la un derivat din h a e d u s, ceea ce nu i se pare tocmai sigur lui Rohlfs. Cred că trebue să rămînem la această

etimologie. Forma primitivă pare într'adevăr *dastra* și aceasta ne duce spre h a e d a + -a s t r a, cu afereza lui *e-* (sub n-rul 98 e înregistrat un alt cuvînt cu aceeași terminațiune, *anengastra* „bestia ancora non munta", dar aici sufixul e datorit unei înlocuiri, pentru că forma mai veche e *anengista*, atestată și ea și derivînd din ἀνέγγαστος). Schimbarea consoanei inițiale, în r, l etc., se poate explica prin asimilație și disimilație (e posibil să fi contribuit întru cîtva și asocierile cu articolul: *la dastra*, *una dastra*). În legătură cu *dastra* Rohlfs amintește alte forme cu înțeles analog („capra giovane"), și anume rom. *vigliastra*, *rigliastra*, campan. *gliugliastra* etc., care i se par de tot obscure (se întreabă dacă nu ar fi de proveniență oscă ori greacă). Mi se pare însă că pot fi și ele identificate: plecînd dela *vigliastra*, sîntem duși spre *v i t u l c a + -a s t r a, sufixul acesta, cum am văzut, apărînd și alteori în dialectele italiene la denumiri de animale; *v i t u l c a se știe că s'a păstrat în dacoromînă (*vîtue*; v. E. Precup, *Păstoritul în Munții Rodnei*, 24) și în aromînă (*vitulce*) tocmai cu înțelesul de „capră care merge pe doi ani" (forme corespunzătoare apar și în albaneză și neogreacă; cf. dicționarul lui Meyer-Lübke, 9406). Ca și *dastra*, *vigliastra* se vede că a suferit diferite alterări ale inițialei. *Lafini*, *lafini*, *lágano* „capra bianca e rossa" (și „mezzo bianca e mezzo nera", „nera e rossa" etc.), pentru care e pus un semn de întrebare dacă pot fi λάχανα, ceea ce e exclus de semantism, cred că nu pot fi decît λάγινος „ca iepurele" (< λαγώς), înțelegîndu-se de colorarea iepurelui (comp. la noi *iepura*, ca nume de capră, cum l-am dat în *Graiul din Țara Hațegului*, 83).

C. Tagliavini, *Il dialetto del Comelico*; Genève, Leo S. Olschki; 1926; 200 pag. — Regiunea — în partea de sus a rîului Piave — pe care a ales-o C. Tagliavini pentru această monografie dialectală merita să fie studiată pentru multe particularități interesante pe care le presintă. Graiul vorbit acolo e o varietate ladină care spre apus se întîlnește cu dialectul din Ampezzo, iar spre răsărit cu cel din Erto, studiat, cum se știe, de Th. Gartner. Pentru lexic cu deosebire ne oferă forme caracteristice, unele neatestate pînă acum ori adăugîndu-se la seria de cuvinte „preromane" cunoscute și de aiurea (se pot vedea grupate la un loc la p. 20). Studiate de Tagliavini cu cunoștințele întinse pe care le are despre diferite limbi și cu bogate trimiteri bibliografice, cîteva cuvinte mi se par totuși că pot fi interpretate altfel. *Garlarada* „rete (metallico), siepe" e greu să fie compus din *garta* (< germ. *Garten*) și *rada* (< lat. r e t e m); pare să fie mai curînd un derivat dintr'o formă corespunzătoare it. *gratella*, deci **gratellata*, de unde, prin

metateză (foarte obișnuită în acest dialect, cum observă chiar Tagliavini la p. 63), *gartellata* > *gartelada*, și prin dublă asimilație (a lui *l* de *r* și a lui *e* de *a*): *gardarada*. *Gęlla* „capra" nu poate fi identificat cu tirol. *hette*, ci se duce spre tema *gait-* din germ. *Geiss*, got. *gaits* etc. *Kumarenda* (explicat astfel: „quando la sposa va portare agli amici i dolci fatti in occasione del suo matrimonio si dice che va a portar la *kumarenda*") e foarte problematic să fie derivat din c o m m a t e r (ven. *comare*); poate mai curînd să fie c u m m e r e n d a, contopiți într'un cuvînt, ca rom. *deminecare*, izolat din expresiunea *a duce de mîncare*. *Slapd* „far la pasta (sfoglio") nu poate fi decît *e x l a t o a r e < l a t u s (*e x l a q u e a r e, dat de altfel cu semn de întrebare de Tagliavini, nu se potrivește de loc ca înțeles).

J. SAROÏHANDY. *La Pastorale de Roland*; Bayonne, Impr. du „Courrier"; 1927; 130 pag. (extr. din *Bulletin de la Soc. des sciences, lettres, arts et d'études régionales de Bayonne*). — Pastoralele basce, care după nume s'ar părea că au alt cuprins, pe cînd de fapt sînt compuneri dramatice cu subiecte variate, tragice ori comice, așteptau să fie studiate și din punct de vedere lingvistic după ce G. Hérelle le-a închinat lucrarea sa monumentală pentru istoria literară. Începutul îl face J. Saroïhandy, publicînd, după cinci manuscrise, o parte din textul *Pastoralei lui Roland* (343 de versete), scrise în graiul souletin — deși pastorale s'au compus și represențat și în alte ținuturi basce, ele au fost un gen foarte cultivat în Soule și azi numai acolo se mai dau reprezentații populare cu asemenea piese. Fără să se poată precisa data cînd a fost compusă — după *Historia de Carlomagno* a lui Nicolas de Piamonte, apărută la 1528 și care nu era decît o traducere în spaniolă a unei cărți franceze reproducînd *Cronica lui Turpin* —, pastorala lui Roland e scrisă într'o limbă cu arhaisme interesante; relevîndu-le și studiindu-le într'un bogat comentar, Saroïhandy are prilejul să completeze în cîteva puncte dicționarul lui Azkue și să lămurească unele particularități ale dialectului souletin (v. în special observațiile dela pp. 103, 107, 116 cu privire la *eraduqui*, *suqhatet*, *eguri* și acelea dela p. 129 urm.). Ocupîndu-se de împrumuturile, numeroase, din spaniolă pe care le găsim în souletină și care s'ar părea surprinzătoare cînd Bascii din Soule sînt oricum departe de Spanioli, Saroïhandy arată (130) că ele se explică bine dacă ținem samă de realități ale vieței de altădată în regiunile pireneene: „Au moyen âge, les montagnes rapprochaient plus qu'elles ne séparaient les populations et les communications fréquentes qui existaient entre Sainte-Engrâce et Isaba,

d'une part, entre Larrau et Ochagavia, d'autre part, ont créé pour les mots de la Navarre espagnole une voie d'accès par laquelle ils ont pénétré en France avec une surprenante facilité". Multe cuvinte, se știe, au fost luate de Souletini și dela Bearnesi; pastorala lui Roland cuprinde cîteva nesemnalate pînă acum și chiar forme care se vede că au existat altădată în bearnesă, dar nu se mai aud azi.

T. Papahagi, *Images d'ethnographie roumaine (daco-roumaine et aroumaine)*; t. premier; 318 photographies, avec texte français et roumain: Bucarest, Cultura națională; 1928; 173 pag. — Cînd așa de puțin s'a făcut pentru etnografia noastră, culegerea publicată de T. Papahagi vine ca o revelație a atîtor lucruri aproape de noi, dar neluate în samă, și după extensiunea pe care o va avea — în mai multe volume — ea va da cercetătorilor o adevărată comoară de informații. Din materialul adunat în multe călătorii — și se știe ce greu se fac astăzi asemenea călătorii — acest prim volum ne dă icoane etnografice din munții Gorjului și Sibiului, Țara Oltului, nord-vestul Moldovei, sudul Bucovinei, Maramureș, Oaș, dela Pădureni și Moți, cum și din Pind și din sudul Albaniei (dela Fărșeroți). Vedem pe țăranul nostru din acele ținuturi în îmbrăcămintea lui de toate zilele sau de sărbătoare, în locuința lui și cu diferitele-i îndeletniciri (viența păstorească a fost ținută în samă cum se cuvenia); sînt înfățișate și multe unelte ale lui, unele pe cale să dispară. Cine nu știe ce o *gubă* Maramureșenilor o poate găsi în ilustrația dela p. 13; tot așa *țipunea* și *tămbarea* Aromînilor, la p. 147 urm. și 166; pentru portul femeiesc cu un corn ori două coarne, în Țara Oltului și în Huniedoara, se pot vedea reproducerile dela p. 18, 28, 29; un plug primitiv e dat la p. 60, și un *solbă* pentru urzitură, la Aromîni, e reprodus la p. 153; nu lipsește nici *cirlibana* ciobanilor aromîni (p. 172) și e de relevat și coliba („casa") Fărșeroților nomazi la p. 132. Pe lîngă partea de documentare etnografică, filologul găsește și unele informații dialectologice (așa, despre *moatin* „negru" și pronunțarea *mer* etc. în Lăpujul-de-sus, ținutul Huniedoarei, p. 10, 35).

Deși filolog, Papahagi ne dă astfel ce de mult așteptam pentru etnografia noastră. Și se va recunoaște odată că dela filologie au pornit pentru etnografie, ca și pentru folklor, îndemnuri de cercetări temeinice.

Fr. Krüger, *Volkskundliches aus der Provence* (extr. din *Voretzsch-Festschrift*) — Ca romanist care studiază cuvintele ținînd

samă de corespondenţele lor etnice — lucrarea sa despre graiul din Sanabria e un model de monografie concepută astfel —, Fr. Krüger a concentrat în acest articol un şir de observaţii interesante asupra vieţei rustice din sudul Franţei, ducîndu-le chiar mai departe, spre etnografia comparativă, aşa că uneori ele îşi găsesc concordanţe la noi. E o idee originală aceea pe care a avut-o Krüger de a pleca dela opera lui Mistral şi ceea ce se găseşte la *Museon Arlaten* — al cărui istoric îl dă la început —, pentru a presenta, cu desvoltări, motive etnografice din Provansa. Cîteva versuri din *Mirèio* îi dau ocasiunea să descrie obiecte lucrate de ciobani; în altă parte se ocupă de răboajele pe care le întrebuinţau mai de mult şi ţăranii din sudul Franţei; dintr'o notă aflăm că altădată şi acolo femeile duceau ulciorul pe cap, obicei care s'a mai păstrat la Basci, la Spanioli şi la noi; e amintită şi o datină, *lou pastrage*, care era răspîndită odinioară, dar azi mai există numai în Les Baux: în noaptea de Crăciun ciobanii se adună la biserică şi închipuindu-se că un înger vesteşte naşterea lui Cristos, toţi se îndreaptă spre altar, iar unul din ei, aducînd un miel, începe să povestească drumul spre Betleem şi fiecare se închină pe urmă dinaintea icoanei lui Cristos. La sfîrşit sînt date şi cîteva reproduceri din care se pot vedea locuinţa ţăranilor din Provansa şi industria lor casnică.

Revista filologică, dir. Al. Procopovici; Cernăuţi; 1928; anul I, n-rele 1-2 — Cînd, pînă acum vre-o zece ani, filologii noştri dacă voiau să publice vre-un articol nu-i puteau găsi loc decît în vre-o revistă literară ori cu cuprins de tot felul, acum avem mai multe reviste speciale — semn al activităţei intense care se desfăşură azi în această specialitate. Revista care a început să apară la Cernăuţi, sub conducerea lui Al. Procopovici, ca organ al „Cercului de studii filologice" de pe lîngă Facultatea de litere de acolo, se presintă cu primul număr închinat lui S. Puşcariu şi cu articole interesante ale directorului ei şi ale lui Meyer-Lübke, J. Leite de Vasconcellos, P. Skok, Leo Spitzer, M. Friedwagner, C. Lacea, G. Serra ş. a. Intîmpinînd cu bucurie şi această nouă publicaţie de filologie, ne întrebăm totuşi dacă presentarea ei nu trebuia să se deosebească de a *Dacoromaniei* — două reviste prea la fel pot deştepta reserve asupra apariţiunei lor despărţite. Nota care să accentueze bine caracterul ei ar putea-o găsi însă uşor revista din Cernăuţi publicînd material de dialectologie din Bucovina şi studii asupra ei, pentru că graiul de acolo aşteaptă încă cercetări sistematice. Peste munţi nu se cultivă destul dialectologia, ca şi folklorul — nici *Dacoromania* nu şi-a impus ex-

plorarea multor regiuni ce-și chiamă cercetătorii —, așa că înmulțirea revistelor filologice ar trebui să însemne și extindere în favorul dialectologiei.

Studi rumeni, pubblicati a cura della sezione rumena dell' *Istituto per l'Europa orientale*; dir. C. TAGLIAVINI; Roma, Anonima romana editoriale; 1927; vol. I, II. — Dela studii răzlețe tipărite de compatrioți ai săi sau de Romîni în reviste din Italia pînă la o publicație periodică italiană consacrată în întregime la cercetări asupra țărei noastre C. Tagliavini a ținut să arate că nu poate fi o încercare îndrăzneață și i se cuvine recunoștința noastră stăruinței d-sale de a realisa acest gînd. Rostul revistei e arătat în „proemio" — care cuprinde mai mult decît s'ar părea: o expunere a diferitelor probleme care au preocupat pe învățații noștri și streini sau care rămîn să fie urmărite. *Studi rumeni* va fi închinată cercetărilor asupra limbei, literaturei și artei noastre, filologiei dîndu-i-se mult loc, cu articole și dări de samă, cum se vede chiar din primul fascicol. Asupra firei limbei romîne Tagliavini ține să facă deosebirea între latinitatea ei și ceea ce o apropie de limbile balcanice, una din caracteristicele ei fiind o confluență de multe înrîuriri, care însă nu au alterat prea mult fondul ei. Articolul lui M. Bartoli, *La spiccata individualità della lingua romena*, cu desvoltări ale unor puncte tratate de d-sa altădată, e o remarcabilă contribuție la înțelegerea unor aspecte ale limbei noastre: Bartoli arată că romîna e și cea mai latină și cea mai puțin latină față de alte limbi romanice, prin faptul că în unele privințe apare foarte conservativă, iar în altele cu inovații foarte caracteristice. În *Postille rumene* Tagliavini se ocupă de problema lui *pe* dinaintea acusativului și referindu-se la un articol al lui Pușcariu din *Dacoromania* caută să aducă o nouă probă că această întrebuințare a lui *pe* s'ar datori tendinței de evitare a ambiguității: pentru a nu se confunda nom. cu ac. la pron. *el, ea, noi, voi, ei, ele* s'a adăugat *pe* la acusativ, iar mai pe urmă s'a introdus și la ac. *mine, tine, sine*, care se distingeau totuși bine de *eu* etc. Dovada, după Tagliavini, am găsi-o în statistica pentru acusativele cu *pe* ale pron. pers. pe care Pușcariu a dat-o percurgînd o sută de pagini din *Cazania a II-a* a lui Coresi: sînt relevate acolo numai cîteva casuri de *pre mine, pre tine*, pe cînd foarte multe de *pre el, pre noi* — de aici concluzia la care ajunge Tagliavini: raritatea lui *pre mine* etc. față de frecvența lui *pre el* etc. arată bine că multă vreme *mine* ca și *tine, sine*, au fost întrebuințați fără *pe*, putînd fi ușor distinși de *eu* etc., pe cînd *pre el, pre noi* s'au impus dela un

timp, pentru a se evita confundarea ac. cu nom. la asemenea forme. Statistica lui Pușcariu nu probează însă nimic: presența mai rară a lui *pre mine, pre tine* decît a lui *pre el* se explică prin natura textului lui Coresi, fiind mai des vorba în el de sg. și pl. pers. a 3-a sau de pl. pers. 1-ii și a 2-a a pron. pers. decît de sg. pers. 1-ii și a 2-a; numai dacă s'ar fi găsit *mine, tine, sine* fără prepoziție la acusativ de mai multe ori alături de *pre el, pre noi* etc. s'ar fi putut deduce o concluzie — dar acesta nu e casul pentru textul lui Coresi. De altfel și părerea „ambiguității" e foarte contestabilă: de ce mult timp — cum admit Pușcariu și Tagliavini — nu ar fi părut supărătoare identitatea ac. cu nom. și numai dela o vreme s'ar fi căutat să se reacționeze împotriva confusiunei dintre cele două casuri? Pe urmă, aromîna, care întrebuințează pe *mine, tine* și la nominativ, ne arată că tendința diferențierei e departe de a fi o necesitate, cum susțin Pușcariu și Tagliavini. Tot în *Postilla* Tagliavini se ocupă de originea lui *grui* și crede că ar putea representa un *grunium < gr. γρυνός „trunchi", înțeles care s'ar întîlni cu al lui *grui* „arbore tînăr", dar acesta nu există (a fost luat dintr'o ghicitoare greșit interpretată); cuvîntul romînesc nu poate fi de sigur isolat de fr. *groin*, înțelesurile de „bot, cioc" și „deal" fiind redate adeseori prin același cuvînt. Pentru *butuc, buturuă*, Tagliavini e înclinat a admite origine tracă (v. însă ce am spus despre aceste forme în revistă, I, 348). — O. D.

INDICE

ROMÎNĂ

Dacoromînă[1]

albină 443
alior 422
aplecu 236
arăta 423
arcu 423
arinule 449
băsădui 96
bătălie 89
bistoș 249
bor 282
boșorhodagă 247
bour 282
bui 432
butuc 470
butură 470
capră 83
carne 87
căfla 282
ceti 96
cintar 273
Cîrlibaba 246
comin 449
cocoș 83
copt 443
coș 430
cuget 96
curat 443
cuvinta 93
deminuare 466
desfăta 430
devăși 282
dor 85
dragoste 86
dulci 97
deer 258
dzicăni 96
feri 424
ficleun 458
finar 273
firoscine 438
frică 95
frînge 97
fur 83
furu 83
găină 83
galbăn, *gaubăn* 251
gînd 96
gol 83, 93
grăi 93
gros 282
grui 470
grumazu 282
hoț 83
hrăbor 259
hrănii 95
lepuru 465
împlini 97
Indolie 2
îndulci 97
înfrînge 97
înstrîmba 97
întîi 443
întinde 97
învia 96
înviora 96
iubi 86
amură 254
loian 431
lucru 447
laptă 88
milă 95
mutare 282
Nadolie 2
nămisti 258
nea 83
nepotrebnic 259
netrebnic 259
nevastă 95
ninge 83
noian 431
organ 245, 437
pe (la ac.) 469
pîne 87
plăti 95
plin 83
plini 97
pocroc 258
pocestui 258
prinud 258
prici 89
proceti 259
proidi 258
prune 236
rătunzu 427
război 89
răzglog 282
răzoros 282
răzlog 282
refeca 426
refeza 427
săblăzni 259
săliște 250
scutund 449
serie 443

---

[1] V. și glosarele dela pag. 40, 131, 142, 342 urm.

scumpu 95
scuț 282
stincea 477
sinitar 273
Sînziene 428, 433
sită 8
sitar 8
sorilha 282
stela 293
strighiață 428
strană 282
strecură 282
stregnea 282
subeantru 282
sulfină 429
tămbuța 282
țap 83
tinde 97
trăi 96
trebui 83, 98
trup 93
tsaptăn 449
uger 254
undă 433
văduie 465
vedea 90
vie 97
viață 96
viteaz 89
vin 96
vorbi 93
zăpadă 83

Istroromînă

aunăt 448
cărbun, *cărbur* 448
farine 448
ramare 448
sâpe 451
sărîne 448
scând 449
semînd 449
strin 448
țăpir 449
zerunel'u 448

Meglenită[1]

firirț 425
gișes 96
strigl'ată 429

Aromînă[2]

afirire 425
arăpsescu 86
alugheseu 86
aria 239
arufieare 426
bană 96
bănedză 96
bruescu(u) 90
cîntu 95
cuvintedză 93
duri 272
dzîcă 95
flumin 238
ğione 89
ğiunamme 89
ğiunur 89
ğiunatic 89
ğiuneață 89
ğiunescu 89
grescu 93
hambilumă 241
hambla 241
hima 240
himă 241
* *imu* 241
încl'iedză 96
îmtsescu 87
lipseaște 98
muțu(ă)krescu(u) 89
ncl'iuredză 96
pascu 287
polim 89
prinde 98
sedrkescu 249
sfulgu 430
sleaole 87
spun 93
străgl'ată 429
stringl'i 249
c'ață 96
v'iedză 98
vitul'e 465
v'iu 96
zburăscu 93

RETOROMANĂ

brüna 231
brunal 231
folg 430
garlarada 465
gella 465
kumarendă 466
redrà 424
slapă 466
üver 254

ITALIANĂ

adrà 424
afrekă 426
(ar)rifikari 426
(a)frina 233
bol(b)u 432
bolă 432
bombo 432
broña 231
bruñol 231
dastru 464
erba solfanena 430
fiume 238
do 'ndim 240
indim 240
karbon 448
lěčenę 233
mammelle 254
proña 231
prugna 231
rozza 452
sarcina 448
semenar 448
sforgu 430
soffiolo 430
solfanello 429
solfino 429
spando 431
spassare 431
sulfrun 430
vigliastra 465
zolfar 430

SARDĂ

letile 288
reja 427

FRANCESĂ

alène 454
aprono 231

[1] V. și glosarul dela pag. 178, 391 urm.
[2] V. și cuvintele dela pag. 200 urm.

cenelle 233
chétif 450
cote 452
doré 272
flum 238
grain 470
harousse 452
onde 433
prunedecochon 232
rogner 427
rosse 452
sur 453
urlo 416

PROVANSALĂ

auriolo 423
briñolo 231
esturienc 453
redonhar 427

CATALANĂ

andrina 232

SPANIOLĂ

bruñola 231
endrina 232
hedrar 424
ojo 443
pitorra 10
raposa 453

PORTUGHESĂ

abrunho 231
andrino 233
(ar)redrar 424
raposa 453
refegar 426

LATINĂ

acinum 233
amare 84
aprugna 232
arietare 287
**at(e)rina* 233
**at(e)rinea* 233
auferre 425
aureolus 423
baculum 237
bellum 88
bimus 288
bo 432
bum 432
**boinum* 432
callis 289
campus 289
chorda 234
**chordina* 234
**chordinus* 235
coccinus 449
cohors 290
colare 443
considerare 291
conspicere 89
corpus 96
cortina 234
cossus 430
curare 443
debere 83, 98
desiderare 294
dicere 92
**diseffetare* 431
dolus 85
effetare 430
egregius 294
**exlateare* 466
**expassare* 431
exponere 92
facilla 235
fecundus 295
felix 295
fertilis 295
flumen 239
focilis 235
gallina 83
gallus 83
**granium* 470
haedu 464
helleborus 423
hibernus 288
homo 255
imus 240
in de imo 240
legere 96
libet 444
limus 238
loquela 92
loqui 92
lucrum 448
lucta 83
lucubrare 448
mamma 254
mater 254
merenda 466
mulus 83
**orificare* 426
parabolare 92
pascere 287
pater 254
pavo 440
pecunia 287
pecus 255, 287
pedum 236
picus 10
prehendere 98
proelium 88
**pronicus* 236
prunus 236
pruna 231
**prunea* 231
**puerunculus* 236
**pueruncus* 236
reiterare 424
**retundiare* 427
rivus 239
runcinus 452
saepta 287
S. Georgius 428, 433
S. Johannes 428, 434
S. Nicolaus 433
sapo 440
scribere 96
**sitarius* 10
sittella 10
species 90
spectare 89
stragulata 429
strangulatum 429
**sulfinus* 429
sulfur 429
**sulfus* 430
**summicella* 427
tata 254
uber 254
ulex 233
**ulicinella* 233
ulicinus 233
unda 433
vaccus 83
videre 89
vinibua 432
visum 255
**vitulea* 465
vivere 96
volere 85

GREACA

ἀνέγγικτος 465
ἄνθρωπος 255
βάκαι 237
βάκτρον 238
βίκος 238
βρεχόμαντις 2
γράφω 443
καμπή 239
καμπύλος 239, 289
ὁμιλία 443
ὄφις 255
πάτος 237
πατός 237
πάσσαλος 237
πήγνυμι 237
πρόθυρον 255
σιταρίς 10
χίμαρος 288

Neogreacă[1]

πόλεμος 88
φανάρι 273
χαμηλά 241
χαμήλωμα 241

CELTICĂ

becc 238
calli 289
celli 289
naul 290

SLAVĂ

graf 93
klamac 239
kočan 449
Kročan 449
ljubiti 96
luj- 431
motriti 91
oko 443
Paunin 449
razboj 88
sapa 451
sapun 449
strigl'ata 429
sъborъ 93
(sъ)motriti 89
syrъ 453
trajati 99
videti 91
zaloj 431
živeti 99

LIMBI GERMANICE

alr 454
Einwinter 288
gaits 466
gymbr 288
hross 452
kid 452
pegel 237
refr 453
Schweinkriechen 232
stiur 453
stiurjan 453
s ūro 453
sūrr 453
ustiurel 453
usturiba 453

ALBANESĂ

bane 96
bil'et 443
dril 443
fengil 235
þingil 235
i dëti 443
kërthi-ni 235
kërthiza 234
kulaz 430
lum 240
par 443
pjelur 443
si 443

LIMBI IRANICE

rubas 453
star 453
fojirs 452

VECHEA INDICĂ (SANSCRITĂ)

lōpāçá- 453
natá- 290
sthūrá- 453
sūra 453

LIMBI FINO-UGRICE

uru 434
kuta 452
orki 452
pecsenye 87
repa 453
sar, *sōr* 453
suuri 453

LIMBI TURCO-TĂTARE

dari 272
kantar 273

BASCĂ

abarka 279
begi 443

---

[1] V. și cuvintele dela pag. 263 urm.

UNIVERSITY LIBRARY

CUPRINSUL

Pag.

ALEXICI G. G., Elemente romîne în musica populară maghiară . 47
BOGREA V., Contribuție la onomastica *Romanului lui Alexandru* și *Romanului Troiei* 1
CANDREA I. A., Glosar megleno-romîn 375,181
DENSUSIANU OV., La Soule în secolul al XVII-lea, după descrierea lui L. de Froidour 210
Cuvinte latine cu semnatism păstoresc, I 285
GREGORIAN M., *Syntagmation nomikōn* 133
ISTRĂTESCU Alexandrina, Texte populare din județul Prahova 153,344
PAPAHAGI T., Dispariții și suprapuneri lexicale, I 82
ROSETTI A., Lettres roumaines de la fin du XVIIe siècle et du début du XVIIIe siècle, tirées des Archives de Bistritza, II . . 12
STOIAN I. I., Texte folklorice din Rîmnicul-sărat 101,297

INSEMNĂRI ȘI RECTIFICĂRI

BRĂTIANU I. G., Observații asupra unor denumiri etnice medievale din sud-estul Europei 418
CANDREA I. A., Quelques noms romans de la prunelle: it. *prugna*, esp. *endrina*, abruzz. *lèćene* 231
Alb. [illegible] 234
Alb. [illegible] 235
Alb. [illegible] 235
Rom. *alior* 422
Rom. *ardei* 423
Rom. *a feri* 424
Rom. *a refeca* 426
Rom. *a releza* 427
Rom. *Sînziene* 428
Rom. *strdghiață* 428

Pag.

Rom. *sulfină*, dial. *sulcină* 429
Alb. *kośsz* 430
DENSUSIANU OV., Rom. *prunc* 296
Lat. *baculum* și înțelesul lui primitiv . . . 297
Rom. *desfăta* 430
Rom. *noian* 431
Un cuvînt latin păstrat în limba copiilor . 432
Rom. *undă* și vfr. *onde* 433
Cu privire la *Sînziene* 433
Pentru probitatea științifică 439
PAPAHAGI T., Arom. *flamin* 238
Arom. *hima* 240
Răspuns la o dare de samă 241
Inchiderea unei discuții 434
ROSETTI AL., Asupra tratamentului lui *n* + consoană în limba romînă 413
Asupra trecerei lui *p* + *y* la *k'* 415

DĂRI DE SAMĂ

Balotă A., *La nasalisation et le rhotacisme dans les langues roumaine et albanaise* (O. D.) 272
Bartoli M., *Introduzione alla neolinguistica* (O. D.) 253
Brøndal V., *Mots „scythes" en nordique primitif* (O. D.) . . . 451
Capidan Th., *Romînii nomazi* (O. D.) 463
Høeg C., *Les Saracatsans* (T. Papahagi) 259
Procopovici A., *Arhetipul husit al Catehismelor noastre luterane* (Al. Rosetti) 460
Pușcariu S., *Studii istroromîne, II* (O. D.) 445
Roques M., *Palia d'Orăștie* (O. D.) 257
Rosetti Al., *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle* (O. D.) 455
Sandfeld Kr., *Balkanfilologien* (O. D.) 442

Indicații bibliografice

Archivio glottologico 280
Bally Ch., *Le langage et la vie* 276
Dragomir N., *Din trecutul oierilor Mărgineni* 281
Krüger Fr., *Volkskundliches aus der Provence* 467
Meteș Șt., *Păstori ardeleni în Principatele romîne* 282
Millardet G., *Études siciliennes* 278

BIBLIOTECA UNIVERSITAȚII -IAȘI-

Papahagi T., *Images d'ethnographie roumaine* 467
Poueigh J., *Chansons populaires des Pyrénées françaises* . . . 278
Precup E., *Păstoritul în Munții Rodnei* 282
Revista filologică 408
Rohlfs G., *La terminologia pastorale dei Greci di Bova* . . . 464
Saroïhandy J., *La Pastorale de Roland* 466
Schuchardt H., *Sprachverwandschaft, II* 277
Sechehaye A., *L'école genevoise de linguistique générale* . . . 279
Studi rumeni 469
Tagliavini C., *Il dialetto del Comelico* 465
Tillac P. J., *Survivance de costume ibérique chez les Basques actuels* 289
Transcription phonétique et translitération 281
Viciu A., *Supliment la „Glosar de cuvinte dialectale"* 282
Vuia R., *Țara Hațegului și regiunea Pădurenilor* 281

BIBLIOT[illegible]A
UNIVERSI[illegible]
- I A Ş I -

BCU IASI / CENTRAL

UNIVERSITY LIBRARY

BIBLIOTECA
UNIVERSITATII
-IAŞI-

BCU IASI / CENTRAL

DĂRI DE SAMĂ

	Pag.
Sandfeld Kr., *Balkanfilologien* (O. D.)	442
Pușcariu S., *Studii istroromâne, II* (O. D.)	445
Brøndal V., *Mots „scythes" en nordique primitif* (O. D.) . . .	451
Rosetti Al., *Recherches sur la phonétique du roumain au XVIe siècle* (O. D.)	458
Procopovici A., *Arhetipul husit al Catehismelor noastre luterane* (Al. Rosetti)	459
Th. Capidan, *Românii nomazi*	461

Indicații bibliografice

G. Rohlfs — C. Tagliavini — J. Sarothandy — T. Papahagi — Fr. Krüger — *Revista filologică* — *Studii romeni* 464

Publicații ale INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ȘI FOLKLOR

Ov. DENSUSIANU

GRAIUL DIN ȚARA HAȚEGULUI

1915

100 lei

Ov. DENSUSIANU

VIEAȚA PĂSTOREASCĂ ÎN POESIA NOASTRĂ POPULARĂ

1922-1923

Vol. I 30 lei
Vol. II 15 lei

Al. ROSETTI

LETTRES ROUMAINES DE LA FIN DU XVIe ET DU DÉBUT DU XVIIe SIÈCLE TIRÉES DES ARCHIVES DE BISTRITZA (TRANSYLVANIE)

1926

Lei 250